

615(09)
599

204.487D

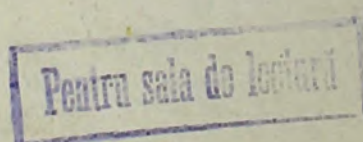
Arad város és Arad-vármegye gyógyszerészeinek története.

Irta:

Szepey Zoltán gyógyszerész

A kézirat megkezdve Aradon, 1961 szept. 10.-én, befejezve--

E l ő s z ó

Most mikor e sorokat írom, a feldolgozandó anyag számottevő részét már összegyűjtöttem, mely az 1739-1880. év közötti kort öleli fel. Az utána következő korszak viszont még hosszás kutatási munkát igényel, mert 1880-tól kezdve, az akták száma ugrásszerűen megsaporodva, a tárgyra vonatkozó adatok mind nehezebben lelhetők meg. Mégis elérkezettnek találok az időpontot, hogy megírjam az előszót, mert a hátralevő kutatómunkám útját nagyvonalakban már megszabhattam.

Az előszóban első sorban megírom, milyen körülmények készítették az eradi és az Aradmegyei gyógyszerészeti történetének megírására, melynek előkészítő munkálatait 1954-ben kezdtem, idestova tíz évvel ezelőtt.

Az egészségügyi minisztérium gyógyszerészeti igazgatósága 1951. december 3.-án kiadott 39503 sz. körlevelében felszólította az egyes tartományok gyógyszerészeit, hogy a gyógyszerészet történetének megírásához szükséges adatokat gyűjtsék össze. A körlevél eredeti szövege, abirtokomban levő példány szerint, a következő:

"Ministerul Sănătății, Direcția Generală Farmaceutică.

Nr. 39503.- 3. decembrie 1951.

Tovarășe Farmacist,

Directia Generală Farmaceutică și-a luat sarcina de a redacta în timpul cel mai scurt posibil "Istoria Farmaciei" din țara noastră.

In vederea atingerii acestui scop, ne sunt necesare o serie întregă de documente, care să oglindască modul cum au funcționat farmaciile în trecut, organizarea învățământului farmaceutic, organizațiile profesionale existente în anumite perioade, legislații, acte de proprietate, etc.

Dată fiind îndelungata dvs. practică profesională, credem că puteți furniza unele documente privind aspectele susarătate și vă solicităm colaborarea dvs., trimițându-ne documentele ce eventual le posedați, cu obligațiunea din partea noastră de a le restitui după studierea și înregistrarea datelor ce ne-ar putea interesa.

Totodată vă rugăm a ne comunica direct pe adresa Direcției Generale Farmaceutice, Str. Av. Sănătescu Nr. 40, București, Direcția Tehnică, unele impresii și amintiri din practica dvs. profesională, care pot avea un caracter documentar asupra unei perioade din practica farmaciei în țara noastră, pe care le puteți reconstitui din memorie, fără a avea documentele respective scrise.

Convinsi că veți aprecia importanța acestei lucrări pentru profesiunea noastră, vă rugăm ca în termen de 7 zile de la primirea prezentei, să ne comunicați dacă sunteți în posesia unor documente și modul cum ați dori să participați la această frumoasă operă profesională.

DIRECTOR GENERAL

I. S.

DIRECTOR TEHNIC.

Tovarășului farmacist Ladislau Molnár."

Ennek a kéréseknél következményeként 1952-ben egy bizottság alakult, a következő gyógyszerészekből: Molnár László, Kálmán Lajos és Tüdös János. 1954-ig a bizottság kérdőívek szétküldése révén 24 vidéki gyógyszerertárról szereztek történelmi adatokat, az akkori Arad-tartomány területéről, továbbá a volt Berger-gyógyszertár adatait és a 71-es gyógyszerertár - a volt Rozsnyay-féle - alapítására vonatkozó ak-

ták hiteles másolatát.

1954. év őszén az akkori tartományi főgyógyszerész Schreiber László engem is kinevezett a bizottságba. A megkezdett munkát most már egyedül folytatva, átkutattam az O.F.R. Arad-hoz tartozó raktárt, mely a Petőfi utcában volt és ahol abban az időben az államosított gyógyszerterek fel nem használt felszerelését, butorait és irattárait őrizték. Itt főleg különböző korból származó szakkönyveket találtam /1./, amelyek nem tartalmaztak helyi jellegű történelmi adatokat. Átnéztem a 71., 73. és 77. gyógyszerterek irattárait is /2./ vajmi kevés eredménnyel. Továbbá az aradi volt gyógyszertertulajdonosoknak kérdőíveket küldtem, akikből néhány értékes adatot szereztem, különösen ami az első aradi gyógyszerter múltját illeti. Ezeket az adatokat Reiner Sándor aradi gyógyszerész becsajította rendelkezésekre hiteles másolatok formájában. Felhasználható, hiteles adatokat szereztem még Árpáti Jánostól az akkor még életben lévő legöregebb aradi gyógyszerésztől, továbbá Onescu Cornel, Kasztenbaum Henrik és Weisz Ardold aradi gyógyszerészekről, és Kovér Kálmán ujaradi gyógyszerésztől.

Ezzel a "terepunka" minden lehetőségét kimerítettem. Ugy látszott, hogy sem a volt gyógyszertertulajdonosoktól, sem az államosított gyógyszerterek iróanyagából további adatokat szerezni nem lehet, más esemény-bővítő okirat nem maradt fent. Az azóta elmúlt tíz esztendő igazolta akkori feltevésemet: a "terep" továbbra is meddő maradt. Ezért új kut-forrásokat kellett keressek, hogy kibővítsen az adatgyűjteményt.

1955-ben a központi könyvtárban folytattam a kutatást és végül az aradi állami levéltárban, ahová az aradi orvosi tudományos társaság delegált 1955 október 4.-én. Ekkor végre rátértem a helyes utra, melyet követnem kell, de a munkamódszert, hogy eredményt érjek el, csak jóval később tanultam meg.

Az aradi orvosi tudományos társaság 1956 február 27.-én felszo-lított, hogy az eddig összegyűjtött adatok alapján írjam meg az aradi gyógyszerterek történetét, határidőt tűzve ki április 20.-ára. Azon ke-

vés adat alapján, amily rövid idő alatt előkerült, hozzáfogtam a monográfia megírásához. Ez a munkám, a mostaninak első változata, 75 oldal terjedelmű volt és lényegében a következő kutforrásokból merítettem az anyagot: a fentebb említett hiteles adatokon kívül egyes gyógyszerészek emlékezetből idézett közléseiből, Márki, Lakatos, Orient, Perteşenyi-Nagy László munkáiból, a gyógyszerész-almanachokból és végül az irattárban talált néhány okmányból. Az "első változat", mely csak az aradi gyógyszerterek történelmi adatait foglalta magába, a kitűzött határidőre elkészült és azt 1956 május 24.-én olvastam fel a helyi tiszorvosi nyilvános gyűlésén, majd július 3.-án egy kivonatos előadást tartottam Temesváron az "orvosi napok" alkalmával.

Még ugyanazon év őszén Kovács Magda levéltárnok közölte velem, hogy megtalálták a 18-ik század okmányainak nyilvántartóját, melynek segítségével elkezdhettem a rendszeres kutatomunkát a levéltárban. Ettől az időponttól kezdve az eredeti kutforrásokra támaszkodva folytattam a munkát, teljesen új és kiadatlan adatokat tárva fel és ez által új alapokra helyeztem a megkezdett művet. Ilyenformán az "első változat" túlhaladottá vált, de mindazt ami használható anyag, felvettem jelen munkámba is.

Az évek folyamán sokszor segítségre szorultam és ilyen esetekben feletteseimhez fordultam. Múltányolva tevékenységemet, sok esetben segített Voiculescu Ion gyógyszerész, előbb az aradi, majd a Bánát tartomány O. P. T. igazgatója, továbbá közvetlen főnökömm Coconoiu Marius a 72-es gyógyszertervező vezetője, ki többek között lehetővé tette, hogy fényképmásolatot készítek az irattárban talált fontosabb okmányokról.

Az irattár alkalmazottai kivétel nélkül és mindig a legnagyobb készséggel segítettek, különösen Kovács Magda levéltárnok, továbbá Moş Tiberiu a levéltár vezetője, Caciora Andrei, Timbus Mircea levéltárnokok és Urban Pavel másod-levéltárnok. A történelmi kutatók, kikkel együtt dolgozom szintén segítségemre voltak, közölve velem az általuk

talált adatokat, melyek a gyógyszerárak történetére vonatkoztak: Ficzay Dénes és Glück Jenő tanárok és Sirbuț Iosif, ki az aradi színház történelmével foglalkozik. A múzeumban és a központi könyvtárban található anyag közül sokra hívta fel figyelmemet Börner Egon régész, ki azonkívül is, mint elsőrangú szakember, értékes tanácsokkal látott el. Mindannyiuknak hálás köszönetemet fejezem ki.

A gyógyszerészetnek a múltban kettős jellege volt, részben kereskedelmi és részben tudományos. Ez a kettős ellentét, mely a 20-ik században mindinkább kiéleződött, adta meg a pályának történelmi specifikumát. A gyógyszerészek lényben kiskereskedők voltak, kik nehezen küzdöttek a mindennapi kenyérért és csak egyes kiváltságosak nőttek túl az átlag anyagi színvonalán. / Ezekben az esetekben azonban a vagyonszerzés forrása mindig a tulajdonképeni gyógyszerár keretén kívül állott: laboratórium vagy más jövedelmi forrás. / A pályának tudományos jellege a kereskedelmi érdekeknek volt alárendelve és csak a szocialista társadalmi rendben szabadulhatott fel a gyógyszerész a tudományos fejlődést gátló anyagi terhek alól.

Az aradi és aradmegyei gyógyszerárak története tartalmánál fogva helyi érdeku és a helyi eseményeknek is csak egy kis töredékére szorítkozik. Az anyag feldolgozásánál igyekeztem ezt a korlátzott témakört az adott kor eseményeinek keretébe integrálni, hogy fentartsam a kapcsolatot a "kisember", - a gyógyszerész, - életformájának alakulása és az általános történelmi tényezők között, melyek Arad és a megye fejlődését megszabták.

A munkám megírásánál még a következő elvet követtem: az akták önmagukért beszélnek és ezért a saját mondanivalómat a legszükségesebbre csökkentettem. Az akták szövegét, hol töredékesen, hol teljes egészükben, vagy párhuzamosan, - az eredeti nyelven és fordításban -., vagy csak fordításban közöltem.

Nem tudom mi jövő vár művemre: ki lesz -e nyomtatva valaha?
Előre becsájtom, ha ez bekövetkeznék, akkor előbb még számos javítás-
ra, átesoportosításra és talán egyes részletek átírására és kihagyá-
sára is kell számítsak. A "esiszolás" mindig "elvévelt" jelent.....
Ezeket a módosításokat a román nyelvre való átfordítással együtt le-
het majd elvégezni, amikor aktuális lesz.

Addig is kérem az olvasót, aki irásomat átnézi így ahogy van,-
legyen elnézéssel fogyatékosságaimért. Dilettáns történész vagyok. Ment-
ségül felhozom kitartó munkámat, melyet oly nagy szeretettel és öröm-
mel végeztem.-

Arad, 1963 május 6.-án

Szepesy Zoltán gyógyszerész.

-X-X-X-X-X-X-X-X-X-X-X-

Jegyzetek.

- / 1. / 1., Dispensatorium Pharmaceuticum Viennense 1744. 2., Phar-
macopoea Austriaco-Provincialis emendata 1794. 3., Pharmacopoea Hunga-
rica 1871. 4., Idem ed. II. 1888. 5., Idem ed. III. 1909. 6., Pharmacopoea
Romina ed. V. 1943. 7., Dr. Chyzer Kornél: " az egészségügyekre vonatkozó
törvények és rendeletek gyűjteménye " 1854-1894. 8., Pharmaceutischer
Almanach 1879. 9., Gyógyszerészek zsebnaptára 1917. 10., Almanahul far-
maceutic Cluj. ed. 1929, 1930, 1931, 1934. 11., Taxa Medicamentorum 1914.
12., "Mégregkönyv" Wajdits gyógyszerész. 13., "Index" Vojtek gyógyszerész.
14., "Index" Pharmacia Menta. 15., Pretorian Al.: Colectia legilor sanita-
re." 1922. 16., Pretorian Al.: " Codul Ministerului Sanitații. " 1926.
17., Albescu Virgil: " Dicționar romin-latin cu privire la numirile po-
pulare. " 1928. 18., Dr. Schneider: " Commentar zur Österr. Pharmacopoe.,

1855. é. 19., Dr. Nagy Ferenc: "A magyar kereskedelmi jog kézikönyve."
1892.

/2../ "Méregkönyv" Ternájsó gyógyszerár Ujarad.

- 7 -

Motto: "...quorum interest,
significamus, notumque facimus."

/Idézet nevelőatyám gyógyszerészeti
diplomájából./

Amit az aradi történészek a gyógyszertárakról írtak.

Ezzel a tárgykörrel tulajdonképpen csak mint mellékkérdéssel foglalkoztak az aradi történészek és meglehetősen hűzagos közléseket találunk.

A legjelentősebb adatok, melyek bizonyos mértékben ezen műben is fel lettek használva, - Márki Sándor "Aradvármegye és Arad szabad királyi város története." e. könyvében találhatók. A II. kötet 864. oldalán a következőket olvashatjuk:

"A gyógyszerészetet, mint üzletet, Aradvárosában Peer Ernő konrad kezdte gyakorolni, ki a nagy pestis idejében /1738-9/ a vármegyének hitelben is sok gyógyszert szállított, de még 1746. sem kapta meg a pénzét. 1748 febr. 3. Langer Miksa Ferdinand-ot választották megyei gyógyszerészé, kinek gyógyszereit Pörner János megyei orvos azonnal megvizsgálta. /Erről a vizsgálatról Márki említést tesz a II. köt. 636. old.-on is. / O volt Aradon s a megyében az első polgári gyógyszerész. Mikor 1759-ben meghalt, gyógyszertára 600 frton kelt el. Utódának nevét nem ismerem, sem azt, hol volt az a vidéki gyógyszer-tár, melyről a megye 1769-72. emlékezik, mely azonban 1784. már megszűnt. A megyei orvosok a vidéken tarthattak ugyan kézi gyógyszertárt, mint pl. Foltin Soborszinban..... A Langer és utóda gyógyszer-tárát 1772. Miller Ferencz, 1776. pedig Poschart János gyulai gyógyszerész vásárolta meg, holott a győri Taschl János is vágyott rá. Poschart csak utolag 1776 szept. 7. tette le a gyógyszerészeti vizsgálatot

a 65 éves korában, 1803. halt meg. A második gyógyszer-tár megnyitására 1795. folyamodott Constans Antal, - a harmadik gyógyszer-tár a városban már fél század óta állt. Az alkotmány visszaállítására /1867./ után Aradon már 8 a a megyében 20 gyógyszerész működött, kik közül Rozsnyay Mihály aradi gyógyszerész 1869-89-ig 7 millió chinin-szerek-ket, Kiss István borsos menta-cukorkákat, a pankotai, eleki és kurticei gyógyszerész pedig tapaszokat stb készített nagyban való előadásra."

Az itt idézett szöveg, de még inkább a lábjegyzetekben közölt adataink értékes kutatóforrásnak bizonyultak. A tanulmányozott adatokat azonban sokszor tévesen értelmezte a szerző, - megbocsájtatható hiba, tekintve a tárgy kör, számára, másodlagos jellegét. Adott esetekben reá fogok mutatni, mennyiben tér el Márki tolmácsolása az eredeti okmányok szövegétől.

Lakatos Otto: "Arad története" e művében néhány helyen gyógyszerészekről is tesz említést. A II. köt. 227. old. közli Maller Ferenc gyógyszerész nevét a háztulajdonosok névsorában 1774-ből. I. köt. 235. old. közli az 1848-49-ben golyó-, vagy bombasérülésben a városi-megyei- és tábori- kórházakban elhaltak neveit; - ezek között 1848. okt. 23.-án: "Gallinyi Pál gyógyszerész, báró Pronay Teréz férje, született Törökbeesen, 42 éves ágyugolyó-seben halt meg." Ezzel az esettel má helyen bővebben is foglalkozik a szerző. Az I. köt. 148. old. írja: "Ez alkalommal városunk jенева polgárainak egyike hajmeresztés esetnek lett áldozata. Gallini Pál /itt így írja a nevét/ gyógyszerész, a lovas nemzetőrök tisztje, nyolczéves fiával, Viktorral, Kocsin rándult ki nyaralójába, gyengélkedő nejének látogatására. Délután négy óra volt amint lovak a naputekba kanyarodtak, a vár északi fokáról eresztett ágyugolyó mindkettőjét, apát és fiút, derékben szakította ketté. Kocsis lovak és hintó épességben maradtak. Másnap a két Gallini temetése. Minden kirívó pompa mellőzésével, mellékutakon, egy lelkész vezetése mel

lett, ezernyi nép kíséretében vitték őket ki a sirkertbe." I. köt. 150. old. Sztupa gyógyszerértárt említi, ahonnan gyulékony anyagokat szerzett be a nemzetőrség 1848 novemberében.

Rozsnyay Mityásról III. köt. 81. old. életrajzi adatokat közöl, a III. köt. 168. old. megemlíti hogy Szikra ← Boros András aradi gyógyszerész 150 váltóforintot adományozott 1834-ben a megyei kórház javára. Végül az "Aradi Első Takarékpénztár" választmányi tagjai között szerepel Hidegh Sándor gyógyszerész és választott polgár, 1840-ben. "a fentiek közül a csillaggal jelzettek még életben vannak -1880-ban" és közöttük Hidegh Sándor. /III. köt. 172. old. /

A gyógyszerészettel foglalkozott még Dr. Somogyi Gyula: "Arad vármegye és Arad sz. k. város monographiája" c. művében, III. köt. 2. rész. 25. old.: "....a szükséges gyógyszereket 11 gyógyszerertárban szerezheti be a közönség. Van Aradon 14 működő gyógyszerész és 59 gyógyszerészség." Ezen adatok 1913. évre vonatkoznak.

Peretsenyi Nagy László: "A régi Orad" c. művében, 1814-ben két gyógyszerész nevét közli a 74. oldalon: Hidas és Szikra.

Megemlítem még, mint bibliográfiai érdekességet, Láts Antal "Igaz mesék" c. könyvét, mely szintén Aradon lett kiadva 1928-ban. A néhány sorban közölt adatok teljesen tévesek, mint például a 26. oldalon: ".....Arad legrégibb patikája. A levéltári adatok hiányosak, a legrégibb adat 1763. évről való, amikor is már elhalt tulajdonos, Franciscus Müller, leánygyermeké szerepel tulajdonosként." Csak Márki könyvét kellett volna olvassa a szerző.....

Gyakran tévesek az alapítási évre vonatkozó adatok, melyek a gyógyszerész almanachokban jelentek meg. Példaképpen említem, hogy Arad legrégibb gyógyszerertárának alapítási évét, tévesen és következetesen, mindenütt 1763-ra teszik. A tévedés kétszeres: nem 1763-ban, hanem 1764-ben lett a gyógyszerertár eladva, nem pedig alapítva.

Tudomásom szerint ennyi jelent meg könyvformájában az

az aradi történészek tollából, ami ezt a tárgykört illeti.-

E l s ő r é s z

Az aradi gyógyszerészet a 18-ik században

I. fejezet

Az első gyógyszerértárról és a vele kapcsolatos kérdésekről.

1. Történelmi vizlat Arad első gyógyszerértárának alapítása

idejéből.

Arad legrégibb gyógyszerértárának aránylag rövid múltja van, viszonyítva az erdélyi városokéhoz /Brasso Szeben, Kolozsvár stb./, a mostoha körülmények miatt, melyek ezt a vidéket sújtották. A török uralom, valamint a törökökkel folytatott harcok gátolag hatottak egy szervezett életforma kialakulásában. A karlovitz-i béke folytán 1699-ben, amikor is Arad városa és Aradmegyének a Marosra jobbpartján levő részei felszabadultak a török uralom alól, - a népesség majdnem teljesen ki volt pusztítva. 1690-ben csak 80 gazdaság /porta/ volt a megye területén. A török uralom alatt a lakosság 96%-a megsemmisült. A túlélők számát 1800-2000 lélekre becsülhetjük. Csak 1690 után tapasztalható némi szaporulat. A délvidékről ide emigrál szerb

települők, - főleg katonák, kik a határok védelmére lettek hívva, - alkották az első kolóniákat. /1./

Ezen a néptelen és elpusztított területen Arad városát úgy szólván újból kellett alapítani. Azonban mint megyeközpont Arad szerepe jó ideig vitás marad és főleg katonai szempontok miatt nagy jelentőséget. Közigazgatási viszonylatban Világos városa eleinte esélyesebbnek látszik.

A 18. század 1740 első tizedeiben a telepítés lassan és nehezen bontakozik ki. Gátolják hatnak a Rákóczy -féle harcok, - 1707-ben a város nagy része leégett és elpusztult a törökök idejéből maradt irattár. Továbbá a majdnem állandó pestisjárvány pusztította az ittlévőket és gátolta a települők jövetelét. Ebben az időben a lakosság zöme szerb katonákból állott, kik családotul telepedtek le és jelentékeny privilégiumoknak örvendtek a civil lakosság kárára. Arad kamarális város üsszeírásakor, 1715-ben, csak 102 civil család lakott itt és számuk 169-re szaporodott 1720-ban, viszonyítva az itt élő 410 szerb határőr-családdhoz. /2./

A város központja, - tekintve hadászati fontosságát, - természetesen az az erőd volt, ami még a törökuralom idejéből maradt és amit az osztrákok 1698-1701 között Savojai Jenő ajánlatára újraépítettek Haruckern vezetésével /3./ Ez a vár ma már nem létezik.

A régi erődről, - az ovárról, - a város akkori központjáról, kimerítő leírást ad Szondy Béla /4./:

"Aradváros Capitoliumáról írok, melynek a helyén ma marhavárter van.

Az O-vár volt a török alól való felszabadulás után Arad forgalmának központja, a főhatóságok székhelye: Arad előkelő városrésze. A vár főkapuja a mostani Boczko -utca felé nyílt, onnan lehetett azon előnyveken keresztül, melyeket valószínűleg Savoyai Eugén építtetett, a vár felé, a vár hidjához jutni. A Rákóczy-korban még e hidon

jártak a várba, később töltést emeltek és ezen vezetett az ut a kapuhoz. A kapuk maguk téglából voltak, míg a vár falait felhányt és tömített föld alkotta.

A főkapun belül kezdődött a vár főutcaja, mely a vár piacára vezetett. Bármily rövid volt ez az utca, ez volt Arad üzleti életének a főtere: a legnagyobb forgalmu üzletek itt voltak. Az 1749. esztendői adókivetés különös előszeretettel emeli ki azokat az üzleteket, melyek női árucikkek elárúsításával foglalkoztak.

Megának Mária-Terézia királynőnek a figyelmét is magára vonta az aradi nők szépsége s a város szabadságlevelében meg/hagyta a város tanácsának, hogy azon árva török leányok férjhezmeneteléről, kiknek senkiük sincsen, - gondoskodják. Eza városi-tanács, -mint a kronika mondja, - a nagy királynő e parancsát egész a legujabb időkg hiven teljesíté.

Ez volt az aradi ifjúság korzoja. Ott volt az akkori leggazdagabb aradi zsidó: Hirsch aranyműves boltja, ki az itteni zsidóságnek képviselője volt.

Ott volt a katonatisztek kaszinója: a "Három korona"-nevű előkelő vendéglő, ahová a püspök kísérete szokott szállni, amikor Aradra jött.

Ott volt az "Aranybárány"-vendéglő is, -szintén előkelő helység. A personális ő excellenciája is ebbe szállt, a városi tisztikar is e vendéglőben tartotta a díszebédeket s a levéltár számadásai igen érdekes adatokat tartalmaznak a jó ménesi bor akkori árhullámzásáról.

Ott volt a várparancsnok lakása, amarusi határegrezred kormányának, a Praesidium. Gyönyörű lakás volt, nagy termekkel, egészen modern izlésben, széles, nagy kettősszárnyu üvegajtókkal, folyosóval, díszkerttel berendezve, mely a mai igényeket is kielégitené. Mikor a határőrség fel szabadítatott, ennek a lakásnak a költségeit is a város fedezte.

Ott volt a városi gyogytár és fiatal gyogyyszerészével, Langer urral, ki a helyőrségen levő huszárezredtől maradt itt.

Ez az utca az o-vár placzára egy szabálytalan alakú négyszögletű térre vezetett. Ez volt a gyakorlotér, egyszersmind díszter. Egyik oldalán a Parancsnoki lak, másik oldalán a Franciszkánus Convent temploma állott. Hogy milyen volt a templom, arról semmi adat sem maradt fel, csak azt tudjuk, hogy a czéhszázlok egyideig e templomban voltak elhelyezve s Arad város közönségéért minden évben 4 misét mondtak benne. Maga a kolostor el volt dugva a templom háta mögé, úgy, hogy sem a placzra, sem a főutcára nem lehetett belőle kilátni. A kolostornak élén a guardian állott s alatta a vikárius, néhány lelkész, a gondnok, az énekhar felügyelője, a kispapok tanítója s néhány fiatalabb szerzetes, végre 1-2 növendék. Összesen 17 lakója volt a kolostornak, nevük után ítélve szláv nemzetiségűek voltak .....

A várban lakott Arad első polgármestere Gallus de Porth. Gazdag ember volt, több háza volt Aradon, egyik házat, az Edelspacher-ház mellett, a Minorita-rend vette meg....."

Szondy Béla közlései a 18. század közepére, az o-vár fénykorára vonatkoznak. Az o-vár főutcája, melyben a városi gyógyszerertár volt, megfelel a mai Strada Mucius Scaevola-nak /Hajo-utca/.

2., Az aradi gyógyszerertár első évtizede.

A városi gyógyszerertárról, amiről Szondy Béla tesz említést, eleinte kevés adat maradt rólunk. Ennek az oka a szervezettség hiánya és az a körülmény, hogy a megyei hatóságok vagy nem léteztek, vagy pedig nem Aradon tartották gyűléseiket.

A gyógyszerertár alapítási évére vonatkozólag a kutatásokat az 1720-as /5./ és az 1729-es /6./ összeírásokból kiindulva kezdem el. Ezekon a névjegyzékeken nem szerepel gyógyszerész, bizonyíték, hogy a gyógyszerertár a fenti évek után létesült.

A megyei iratok 1741-ig csupán szorványos aktákat tartalmaznak, mert csak 1741-ben létesült a levéltár. Gyógyszerertárra vonatkozó

adatokat azonban nem tartalmazznak sem az 1741 előtti, sem pedig az utána
következő évekből származó kötegek, egész 1746-ig. Ebben az időben az
egészségügyi kommisszárius /Commissarius in Re Sanitatis/ Károlyi Sándor
volt és ennek halála után fia, Ferenc lett kinevezve /7./ Egyikük sem
volt szakember, de még csak nem is laktak Aradon, hanem Erdőd-ről, a csa-
dai kastélyból, küldözgette Károlyi Sándor, főleg a pestissel kapcsola-
s, számtalan jelentéseit. Ennyiből állott az előljároság egészségügyi
tevékenysége.

Igy tehát a kutatásokat más irányban kellett kezdeni.

Az o-vár lakosai elszigetelt, zárt területre korlátozott éle-
tet folytattak. Ilyen formán feltételezhető, hogy valamely ok miatt-
születés-, házasság-, vagy temetéssel kapcsolatban, - szerepelniük kell
az anyakönyvekben. Az anyakönyvek majdnem teljes egészükben megmaradtak
Franciskánus -rend alapításától, 1705-től, kezdve és így módon érté-
kes kutforrásoknak ígérkeztek a gyógyszerértár multjára vonatkozólag is.

1723-től kezdve chyrurgusok neveivel találkozunk, mint például:
Fredericus Jacobus Raupp /civitatis chyrurgus/, Franciscus Bergmayr /chy-
urgus Inelyti Rgis/, Franciscus Brenner /8./ és végül, az első jel, mely
Aradon egy gyógyszerértár létezését bizonyítja:

"1739 December 21.....Baptisavit Franciscum Thomam legitimum
filium Ignaty Jung et uxoris Annae Mariae. Patrini D-nus Franciscus
C e l l e r provisor in apotheca et Sabina Kullenstösserin in
Arad." /9./

Ezen feljegyzést a legrégibb dokumentumnak tekinthetjük az
Aradi gyógyszerértárra vonatkozólag, mert ha 1739 előtt is lett volna Ara-
d gyógyszerész, minden bizonnyal szerepeit volna az anyakönyvekben. Eb-
ből következőtve: Aradon 1739-óta létezik gyógyszerértár.

Keller gyógyszerésztől csupán az anyakönyvi feljegyzések mar-
adtak reánk. 1739 után sorozatosan találkozunk nevével: 1741 január 30.-
án ismét keresztapa szerepét tölti be és nőtlen lévén, „a keresztanya,
mintegy mint előbb, egy hajadon:

".....Patrini D-nus Franciscus Keller /csak az első feljegyzésben van "Celler"-nek írva a neve/ Provisor Apothecae cum virgine Maria Eva Schödlin." /10./

Rövid időközben kétszer is keresztapaságot vállal 1741-ben, mindannyiszor más-más hajadonok társaságában. Végül is megönsül, 1742 január 22.-én:

".... copulavit D-nus Franciscum Keller Provisorem Pharmacopaeus cum Maria Eva Peschlin. Testes fuerunt:..... et Joannes Josephus Leithner Stabs-Chirurgus." /11./

Ezen adatok kétséget kizárva igazolják, hogy nem Peer volt az első aradi gyógyszerész, mint ahogy Márki állítja.

Az anyakönyvekben az utolsó feljegyzés Keller gyógyszerészről 1742 július 22. és 1742 november 9.-ről származik. Ezen dátum után neve itt többé nem szerepel. /12./

Az 1743. évi összeírásokban /13./ és 1747-ben mint adófizető /14./ olvasható Franciscus Keller neve, de ezeken a helyeken nincs feltüntetve a foglalkozás. Lehetséges mégis, hogy ugyanazon személyről van szó, de semmi esetre sem gyógyszerészi minőségben, mert 1742-től, sőt talán 1741 végétől már nem Keller, hanem Ernest-Conrad P e e r az aradi gyógyszerész.

A pestis az akkori egészségügyi körülmények folytán gyakran fel ütötte a fejét, de az 1738-41. évi járvány a szokottnál is nagyobb erővel dühöngött. 1738-ban a megyei gyűlésre jelentés érkezik, miszerint Kávin és Kovaszinc possessiók fertőzve vannak /15./ Rövidesen a járvány Aradon is megjelenik és elterjed egész Erdélyben, Bánátban és Montenigróban.

Ebből az időből maradt reánk a megyei akták között a gyógyszerértárral kapcsolatban az első feljegyzés, mely igazolja hogy Peer már 1742-ben, de talán még előbb is, aradi gyógyszerész volt. Az 1747. évi akták között található az a számadás, amit Arad városa készített

1742-ben ,összegezve a kiadásokat,1738-tól 1741-ig bezárólag,a járvány idejéről,melyeket oly személyeknek juttatott,kik pestisfertőzésnek voltak kitéve hivatalos tevékenységük közben .A teljes összeg 1343 forint 49 krajcárt tesz ki.

" Contagions Rechnung

deren jenigen Expensen,welche die Cameral Stadt Alt-Arad tempore Contagionis von Zeit 1738 bis incl-ve 1741 denen zur Contagion exponirten Persohnen und anderen dazugehörigen.....
erzahlet,als.....

Nr.8-vo,Nicht minder seyndt hiesigen Apotheker B e e r für den obbenannten Fran.Peter Praediger eingeschickte medicamenta
uti 8-vo baar erzahlet worden Fl.26 kr.18

.....
Arad 4-ten 7-bris 1742."

L.S. / 16./

Az elszámolás szerint a járvány alkalmával nagy tevékenységet kifejtő Franciskánus hitszónok-atyja a helybeli Peer gyógyszerészről orvosságot kapott 26 forint 18 kr.értékben,mely összeg készpénzben ki lett fizetve.Hogy ez az összeg kinek a kezébe jutott,azt nem tudni,mert Peer még 1746-ban sem kapta meg a pénzét.Ezért kérvényt nyújt be a megyének,kérve fizessék meg a pestisjárvány idején kiszolgált orvosságok értékét.

Secunda Generalis in Oppido Arad die 1.Marty 1746 celebrata Congregatio.

exhibitum vigesimo sexto

lecta est Instantia D-ni Apothecary Aradiensis Ernesti Conradi Peer c.unan noxy inducty sub A.B.et C. adjustmentem

praetensionis suae super Administraty Tempore Grassantis in
Oppido Arad Pestis medicamentis demisse sollicitantis Erga
quam

Deliberatum est

Hanc Quoque Praenominati D-ni supplicanti Apothecaryz Aradien-
sis Instantiam pro Consecutione excontentationis praetensionum
suarum cum recommendationem ej-dem E.C.R.Hungarico Locumt.demisse
submitti." / 17./

A pestisjárványra vonatkozó kiadásokat csak az 1747.évi febr.
6.-én tartott megyei közgyűlésen hagyták jóvá Horváth Ferenc szolgál-
bíró /Judlium/, Joannes Tokay esküdtt ellenjegyzésével:

"Quod omnium Quietantiarum ad quas in praesenti Conscriptione
expensarum sit....recognoscitur et attestatur." /16./

Megjegyzendő a tulajdonnevek elírása: a "Contagions Rechnung"-
ban Peer helyett Beer. A Ferencrendiek anyakönyvében szintegy Beer
van írva 1745-ben március 25.-én:

"..... Baptisavit Josephum Ignatium filium D-ni Josephi Ignaty
Leitner Stabalis Chyrurgy et ej.legit.consortis Florentinae
Leitnerin.Patrini fuerunt D-nus Ernestus Conradus Beer et ejus
conjux Theresia Beerin." /18./

A tulajdonnevek önkényes leírását gyakran tapasztaljuk, különö-
sen a 18.században, mint pld.: Miller-Müller, Chiocheti-Csuketi -
Csoketty, Fallois-Falvaias,Falovay stb.

A "Contagions Rechnung" állítása szerint Peer 1741-ben már aradi
gyógyszerész volt, v.i.: az elszámolás bezárólag 1741-ig értelmezendő.
Tekintve azonban, hogy az elszámolás csak 1742 szeptemberében lett
összeállítva, feltételezhető egy kis pontatlanság is, a kiadás nem 1741-
ből, hanem 1742-ből származik. Ezzel szemben az anyakönyvekben Keller
még 1742 novemberében is gyógyszerésznek van feltüntetve. A két ellent-
mondó, bár hivatalos, - adatra magyarázatot ad egy jóval későbbi kele-

tu dokumentum, - melyről még bővebben is említész fogok tenni, -
Ebből megtudjuk, hogy a gyógyszerár be volt zárva, amikor azt Peer
átvette. /19./

1744 szeptember 22.-én nagy és fényes közönség jelenlétében
felolvasták Grassalkovics Antal főispánná való kinevezését. Ezen aktus
új korszakot jelent Arad vármegye részére. Nagyeszű és a közügyekben
tájékozott udvari ember állt élére. Vele új élet kezdődött szellemi és
anyagi téren.

Az okt. 29.-én Zaránd mezővárosában tartott megyegyűlésen ki-
hirdették, hogy a királyné Zarándmegyének jení és zarándi járását
Aradmegyéhez csatolta. A megnagyobbodott megyének azonban még mindig
nem volt igazi középpontja. Még 1745-ben úgy határoztak, hogy Világos
mezővárosban építsenek megyeházat. A közigazgatás tisztviselőit ideig-
lenesen szétszóratták úgy, hogy az alispán Aradon, a nádalispán Erdő-
hegyen, a jegyző Világoson, a megyebírák és esküdtek Radnán, Simándon,
Sebesen és Szőlőssön tartozkodtak. Már hozzá is fogtak a vármegye
székházának építéséhez, de mert Világoson nem lehetett kézműveseket és
fuvarosokat kapni, sem pedig élelmiszert, - amit Aradrol kellett hozni, -
továbbá, mert a megyegyűlések alkalmával egybesereglett urak rendelke-
zésére csak nagyon kevés és rossz vendéglő állott, - 1748 március 21.-
én a megye kimondta, hogy nem épít Világoson új megyeházat, hanem meg-
veszi Bibics Ferencné aradi házát. Ezen határozat folytán a jobb, ter-
mészetes központ - Világos - helyett, Arad lett a megyeszékhely.

/20./

A közigazgatás új lendülete kihatott az egészségügyi dol-
gokra is. 1747 február 6.-án Kászonyné József alispán elnökölte alatt
tartottközgyűlésen felolvasták a kir. helytartóság január 3.-án kelt
leiratát, melyben a megyétől egészségügyi jelentést kér, hivatkozva az
1736.-ki utasításokra, - a gyógyszerárak vizsgálatára, a gyógyszerész-

ek eskütételére, az orvosokra és bábákra vonatkozólag. A gyűlés ez alkalommal először tesz hivatalosan jelentést egy "valamilyen" gyógyszer-tár létezéséről Aradon, amely a Praesidium fenhatósága alá tartozik:

"Apothecam quid talis-qualis virtutis unam in Praesidio Aradiensis et sub jurisdictione ejusdem Praesidy haberi, ..."

A jelentés megfogalmazásából kitunik milyen siralmas állapotban van az egészség ügye Aradon és a megyében:

".....nullam Pharmacopaeam ./ praeter illam quae sub jurisdictione Praesidy Aradiensis virtutis alioquin erigua haberetur, / sed nec chyrurgus aut Balneatores stabiles artis cui hujus peritos ~~ullos~~ ullos in Partibus istis dari, adeoque totam hanc CIS-Tibiscenam periferiam omni prorsus medicorum solatio destitui....."/21./

Gyógyszertár nincsen, - kivéve, mely az aradi Praesidium fenhatósága alatt áll, - ellenben a Részek és az egész ~~Magyarországi~~ ^{TRANSZILVÁNIAI} terület orvosi kezelés ~~xxx~~ nélkül van, de még állandó és gyakorlott seb orvosok sincsenek.

Az a "valamilyen" jelző az aradi gyógyszer-tárra vonatkozólag és, hogy a megyében "nincsen" gyógyszer-tár, elég világosan fejezi ki annak állapotát. Ez a helyzet megleli magyarázatát a jelentés további részében: a ~~Magyarországi~~ ^{TRANSZILVÁNIAI} terület orvosi kezelés nélkül van. az új életre kelt megye vezetősége, nevezetesen maga Grassalkovics főispán, - helyesen eszelekedett tehát, amikor egy orvos alkalmazását tűzte ki célul.

Még Világosan ülésezett a Generális-Congregáció 1748 január-jában, amelyen Grassalkovics főispán bemutatta a felfogadott orvost Joannes Forner-t, -... "medico jam etiam secum adducto." Fornernek évi fizetés címén felajánlottak 150 forintot, de hogy számára előnyösebb megélhetést biztosítsanak, javasolják, Csánád és Békés megye is fizessen egyenlő részben egy összeget, mert ott sem kielégítő az

az egység ügye: "Non satis provisum Partium harum in Re et Cura sanitatis....." / 22./

Közben Peer elhalálozott és utódja Fredericus Maximilianus Langer lett. Ezuttal a kinevezés hivatalos formák között történt, nem úgy mint ezelőtt Peer és Keller esetében. Az 1748 február 2.-án tartott közgyűlésen be lett mutatva Langer kérése, melyben felajánlja szolgálatait a megyének és egyben kéri nevezzék ki öt megyei gyógyszerésznek:

"Lenta est instantia Domini Pharmacopaei Aradiensis Frederici Langer qui semet pro apothecario Cottus nominari, ac declaravit suamque Apothecam ad servitia ICottus offert. Super qua Determinatum est Instantiam sua Dominationis resolveri, ac in futurum..... pro Apothecario ICottus denominari." / 23. /

Mután Arad lett a tényleges megyeközpont, a megyei szervek könnyebben és hathatósabban alkalmazhatták a kr. Helytartóság leiratában foglalt parancsokat. Rövidesen - 1748 augusztus 12.-én, - Forner megyei orvos utasítást kap, hogy egy esküdt kíséretében a megyei főhatóság alá tartozó gyógyszerteret vizsgálja meg és el ne mulassza azon orvosságokat, melyek már elévültek, következésképp hatás nélküliek, az ilyen készítményeket azonnal égesse el, vagy a gyógyszerteréből dobja ki. / 24. /

Forner 1748 december 29.-én jelentést tesz a megyének, hogy a kapott utasítások értelmében a gyógyszerteret felülvizsgálta és mellékelte a jegyzőkönyvet, mely a saját és az akkor jelenlévők aláírásával van ellátva. / 25. /

E jegyzőkönyv az első ilyen tárgyú dokumentum az aradi gyógyszer-történetében. Hogy milyen nagy fontosságot tulajdonítottak ennek vizsgálatnak, érzékeli a bizottság összetétele: két-két személy képviselte külön a megyét és külön a kamarai várost, közöttük Callus de

Porth, Arad polgármestere

A jegyzőkönyv szövege a következő:

"Ad mandatum Inelyti Comitatus Magistratusque Aradiensis et
efflagitationem Domini Doctoris de FORNER ejusdemque ICottis
ordinary visitata et perlustrata fuit Pharmacopaea Aradiensis
die vigesima secunda Decembris A.1748 in qua cum omnium et sin-
gularum medicamentorum accurata inspectio facta et tantum per-
abundens provisio ac laudabilis quantitas, sed et optima in ela-
boratione qualitas coram nobis infrascriptis reperta fuerit.
Hinc etiam ut verior certiorque habeatur fides, non solum in ip-
sum attestari, propria manu subscribere et confirmare, sed etiam
in super sigillo munire ac roborare decrevimus. Actum Aradini
die 26-ta X-bris 1748.

And. Forray ICottus
Arad. ord. Jud. Notarius
L.S.

Franciscus Horváth
I. Cottus Aradiensis
ord. Judex Nobilium
L.S.

Maximilianus Fredericus Langer
I. Cottus Aradiensis
ejusdemque Cttis Pharmacopaeus
L.S.

Ioan Forner
Philosophiae et Medicinae
Doctor, Comitatus Aradiensis
Physicus
L.S.

Gellus de Porth, Caalis
Civitis Arad Consul
L.S.

Adamus Baráty, ejusdem
Caalis Cttis Juratus Notarius
L.S.

/ 26. /

A bizottság 1748 december 22.-iki látogatása alkalmával meg-
állapítja, hogy az aradi gyógyszerár bőségesen el van látva gyógy-
szerekkel, melyek dícséretes mennyiségben találtattak, a legjobb mi-
nőségben vannak elkészítve és alolirottak jelenlétében lettek meg-
vizsgálva. Az alolirok Langer gyógyszerész, Forner megyei orvos és a
négy bizottsági tag. Tetszetős kulalakot kölesönöz az aktának a hat
különböző árnyalatu viaszpecsét, a világos pirostól a feketéig.

Ettől kezdve a gyógyszerértár vizsgálata rendszeresen évente történik, a kapott utasítások szerint. Tekintve az idevágó adattár terjedelmét, a gyógyszerértár 18. századbéli vizsgálatát külön szakaszban fogom ismertetni.

Langer gyógyszerésztől egy hitelkönyv maradt reánk, mely az aradi levéltárban található. Ez a hitelkönyv azért is figyelemre méltó, mert jelenleg a legrégibb tárgy ami az aradi gyógyszerértárból származik. /27./

A keménykötésű könyv felirata: " Liber debitorum seu activa debita Pharmacopaeae Aradiensis hunc temporis existente Possessore Maximiliano Frederico Langer 756 ." A felirat a belső fedőlapon található. A könyv méretei: 22/34 cm. A külső, kemény, borítófedél meg van rongálva. K. b. 100 vonalzatlan lapot tartalmaz és még sok lap ki lett tépve. Két személy kézírása látható, az egyik Langer-é, a másik pedig, - nehezen olvasható írás, - Langer feleségétől származik. A feljegyzésekből könyvben kiolvasható szöveg a következő:

Am 756. Herr Agent Franz Josef von Vogl hat dermass zu sollicitieren 350 Fl. v. 747 und 762 Fl. 8 kr. v. a. 749 als über Bindschulden, die Assecurations sein schon in Händen. Dann hat er zu besorgen 20.... bey dem Fürsten v. Hohenzollern. 27 Fl. bey dem Feldherrn Luis von..... 32 Fl. 16 kr. bey Herrn v. Seeburg Siebenbürgischen Rath bey dem Kaiserliche Hoff."

Ezután három sor következik Langer feleségétől:

".....

bezald Haus

Zins als 4. Fl."

A kutatások során számos oly adat került felszínre, mely a gyógyszerértárral kapcsolatosan egy asszony életutját tárja fel. Az ide vonatkozó adatokat a következőkben foglalom össze.

3., Theresia Chiocheti és szerepe az aradi gyógyszer-tár történetében.

~~1764~~ 1764. február 13.-án a Generalis Congregatio színe előtt, Forray András főispán elnökletével, egy adás-vételi szerződés lett aláírva, melynek értelmében Franciscus Miller gyógyszerész /egyes aktákon: Müller, / megveszi Theresia Chiocheti-től az aradi gyógyszer-tárat. A jegyzőkönyvben erről az aktusról a következő szöveg található:

"Praesentatus est per D-num Franciscum Miller antehac Pharmacoepae Sradiensis Provisorem, certus contractus super venditione et emptione dictae Pharmacoepae inter eundem et D-nam Theresiam Chiocheti initus, qui etiam Protocollo hinc insertus in paribus ad Aradinum I. Cottus repositus est.

Ad instantiam vero D-nae Theresiae Chiocheti per dictum D-num Emptorem restantes non dum complanatos Florenos Rh. 3000 intabulandum decerni, ac petitam eidem D-no Emptori et Apothecario protectionem I. Cottus resolvi

Determinatum est. -" / 28. /

Franciscus Miller ur, ezelőtt az aradi gyógyszer-tár provisor, a nevezett gyógyszer-tárral kapcsolatban, a küzte és Theresia Chiocheti urnő között létrejött adás-vételi szerződést bemutatja, mely Protocolloban felvétetett és másodpéldányban a Tekintetes arad vármegyénél letétbe helyeztetett.

A vevő által még ki nem egyenlített 3000 Rh Forint hátralék Theresia Chiocheti urnő javára betáblázando.

Theresia Chiocheti nevét Márki nem említi. Egyébként különösen kíváncsi vagyok, hogy egy nő szerepeljen abban az időben mint gyógyszer-tár tulajdonos.

Evvel kapcsolatban a következő kérdéseket kellett tisztázni: 1., Ki volt Langer utóda? 2., Milyen kapcsolatban volt Theresia Chiocheti a gyógyszerertárral? és 3., milyen jogon adhatta el a Praesidium fönhatósága alá tartozó gyógyszerertárat?

Azon téves feltevésből kiindulva, hogy Aradon létezett volna egy Chiocheti nevű gyógyszerész, a városi számadásokban, összeírásokban és az anyakönyvekben kutattam e név után.

Első ízben a téglásgető elszámolásokban leltem meg a Chiocheti nevet / 29. /: "1760. Marzius, Herr Illust. Chiocheti: 2600 gute gebrannte Ziegeln." Átnézve az aradi lakosok névjegyzékét 1759-től visszamenőleg az 1756/57.-ki összeírásban, a 46-ik helyen Friedrich Langer és a 113-ik helyen Herr v. Chiocheti olvasható, / 30. / ugyancsak 1755/56. évben is.

Chiocheti tehát aradi illetőségű volt mikor még Langer élt és a "Herr von" címzés előkelő társadalmi helyzetét árulja el. A továbbiak alapján megállapítható, hogy Simon de Chiocheti a modenai herceg aradi uradalmának inspektora volt. 1755. év előtt nevével nem találkozunk az aradi okmányokban.

Az anyakönyvekben Chiocheti neve 1760-ban szerepel: Szülők "Dnus Inspector Simon de Chiocheti et Theresia", a gyermek neve "Rozalia Flora Maximiliana" és mint tanu "Pharmacopsaeus Godefridus." / 31. / Gyógyszerész jelenléte, mint tanu, továbbá az, hogy az újszülött neve "Maximiliana", hasonlólag Maximilianus Langer névéhez, - fontos adat, mely Chiocheti nevét a gyógyszerertárhoz fűzi rokoni vonatkozásban. Most még a rokonság mibenlétét kellett megállapítani.

Az előbbi években viszont, - 1747 után, - többször találjuk az anyakönyvekben a következő feljegyzést: "Frederichs" v. "Maximilianus Langer et Domina Theresia ejus conjux." / 32. / Ugyancsak személy lenne, Theresia Chiocheti és Langer gyógyszerész felesége? Lehet véletlen is, mert abban az időben a Terázia és Mária-Terázia gyakori név a

Királyné iránti tiszteletből, azonban bebizonyosodott, hogy helytálló a feltevés, a Ferencrendiek anyakönyvéből megállapítható, hogy Theresia Chiocheti azonos Langer feleségével. Ezt bizonyítja a házasságkötési okmány Simon Chiocheti-vel, 1759 október 27. kelettel: / 33. és 34./

Annus mens et die	Nomen et Cognomen	Status et Conditio	Copulavit	Testes
1759. 27. oct.	Ill-mus D. Simon de Chiocheti	Inspector honorum Princip. de Modena	Adalbertus Bischoff	Ill-mus ..... Sigmundus doctor medicinae
	eum			
	D. Theresia Langerin	Vidua D. Langer Pharmacop. Provisor		et D. Chrystophorus Ziersen medicus chyrurgus.

A fenti matriculáris adat révén tisztázódott Theresia Chiocheti mint ennek özvegye kiléte, úgy szintén örökségi joga Langer vagyonát illetőleg, ellenben még nyílt kérdés marad, hogy milyen jogon adhatta el a Praesidium főhatósága alá tartozó gyógyszerterát?

A gyógyszerész csak provisor-a, kezelője volt az aradi gyógyszerterák és kizárólag a felszerelés leltári értéke képezte a saját tulajdonát. Ez a jogi helyzet nem változott Langer életében, bizonyíték erre a fenti házassági okmány, hol Langer neve mellett a "Provisor" szó áll. Az özvegy jövője eformán távolról sines biztosítva, nem lehetett hasonlítója a patikának. Abban az időben ilyen értelmű törvényes intézkedések még nem léteztek.

Theresia Chiocheti 1764-ben egy emlékiratot nyújt be a megyének az adás-vételi szerződés megkötése előtt. Ebből az emlékiratból kitűnik, hogy az ő életutja már régebb óta a gyógyszerterához van kötve és pedig mint.... Peer felesége. / 35. /

Ezelőtt körülbelül 20 évvel, - közeli emlékiratában, - arad lakos-

8

sága és az egész megye közönsége nélkülözte a gyógyszerterát. Teljes-
séggel lehetetlen volt, hogy betegségükben és rokkantságukban orvos-
sághoz jussanak. A nép ilyen szükségét orvosolando, békében elhunyt
első férjemmel Ernest Peer -rel az aradi Praesidiumban létező gyogy-
szertárat nagy költséggel és fáradsággal megnyitottuk, gyógyszereket
és drogokat Bécsből és más távoli helyekről vásároltunk....."

"ante annos cir. Viginti Plebs et tota Communitas Comitatus
hujus Aradiensis necessario Pharmacopolio destituta, prorsus non
habeat, quo suis in morbis, ac infirmitatibus in gremio totius
Comitatus pro remedio, et Medicamento recurrere potuisset. Populo
itaque necessaria hanc medendi opportunitate laborante, cum pie
defuncto primo marito meo Ernesto condam Peer, isthinc in Prae-
sidio Aradiensis extans Pharmacopolium, magna certe cum expensa-
rum, sumptuum et fatigiorum profusione exerimus. Pharmacis et Me-
dicamentis Universis Viennae alysaue locis isthinc Longius dis-
sitis, eo comparatis....."

Sajnos az anyakönyvek részben hiányoznak s így nem lehet pontosan
megállapítani Peer halálának időpontját, sem pedig, hogy mikor kötött Te-
szony
Langer-rel házasságot, de e két időpont között kiesik a távolság. Bi-
zonyos, hogy 1746 március 1.-én Peer még életben volt, amikor a megyé-
től kéri a kunlevőségeinek megtérítését / 17. /, lehetséges még 1747.
január 7.-én is élt, amikor a pestisjárványra vonatkozó kiadásokat
jováhagyták / 16. /, de kétségtelenül 1747 október 16.-án mint Langer
felesége tanuskodott Leithner főkirurgus fiának keresztelőjén. /36./

Érthető ez a sietség. Törvényes gondoskodás az özvegy számára nem
létezőn, saját erejéből kellett kiharcolni a jussát. Mikor első férje
Peer meghalt, két alternatíva előtt állott: vagy átadja helyét az ujon-
nan kinevezett gyógyszerésznek, vagy pedig házasságra lép vele. A máso-
dik lehetőség az előnyösebb, de bizonyos előfeltételekhez van kötve.

Elsősorban az illető utód nélkül kell legyen, másrészt pedig a házasság kettőn mulik. Terézia asszony azonban tudott választani.....^{és} megtartotta magának a patikát. Valószínűleg ösztönzőleg hatott a házasságkötéshez ama 4000 forint készpénz, aminek birtokában volt Terézia asszony, annál is inkább, mert Langernek nem volt semmije:

".....D-mus Langer occasione contracti matrimony nihil, D-na autem vidua circiter 4000 Florenos habuerit....." / 37. /

Második házasságából két leánya született / az első férjétől nem volt gyermeke. / Rozalia-Anna-Maria-Regina 1753 szeptember 3.-án, a második 1756 szeptember 18.-án Anna-Terézia-Josefa, kit keresztanya, Leithner főkirurgus feleségének, neve után Florentiának hívnak. / 38. / A házasság tartama alatt az o-várban egy házat építettek a gyógyszerertár jövedelméből. Ez a ház 7500 forintba került, de az 1767.-ki katonai becslés értelmében csak 2700 forintra lett értékelve. / 40. /

1759. március 27.-én Terézia asszony második férje is elhunyt / 41. /, de ez alkalommal sem viseli sokáig az özvegyi fátyolt. Ugyanazon év októberében Simon de Chiocheti felesége lesz.

Mostani férje tekintélyes személyiség és vagyonos és így Terézia asszony jövője biztosítva látszik. Ami a gyógyszerertárt illeti, jelen esetben más a helyzet, mint első özvegyisége alkalmával: a mostani férj nem gyógyszerész. Természetes volna, ha felszámolna. De ő másként szűnit, nem hajlando kiengedni kezeiből ezt a jól jövedelmező üzletet és ezért egy harmadik megoldást talál. Egy megoldást, mely teljesen új az aradi gyógyszerertár történetében: Mostantól kezdve azt sajátjának tekinti, jogtalanul és bizonyára férje socialis hatalmára támaszkodva. Saját kezelésben - elvégre a gyakorlata meg volt hozzá - mint "saját gyógyszerertárról" beszél, provisor-t alkalmaz, vagy elbocsájtja a meg nem felelőt.

Négy éven keresztül fenn tudja tartani ezt az állapotot, miközben a köztudatba megy át, hogy a gyógyszerár a Chiocheti házaspár tulajdona. Azonban az évek folyamán Terézia asszony belátja a helyzet tarthatatlanságát, a végtelenig nem maradhat ez így. Mígrészt a gyógyszerár provizora Franciscus Miller is jónak látja a függőségi viszonyon változtatni, saját maga számára akarja megszerezni a gyógyszerárat.

Igen ám, de a gyógyszerárnak leltári értéke van s ez Teresia Chiocheti vagyonát képezi. Millernek tehát érdeke, amennyire csak lehet, csökkentse ezt az értéket, ami tulajdonképpen csak egy viszonylagos érték. A gyógyszerár a maga egészében, - a jogositvány, a felszerelés és az anyagraktár együtt, - képezi a vagyont. Ebből az első, a jogositvány, a legértékesebb, az anyagraktár magában, - fűvek, gyökerek, mineraliák stb. - vajmi keveset ér. Tehát a jogositvány értékét kell kisebbíteni. Miller ezért egy taktikai fogást alkalmaz, a megvétől egy másik gyógyszerári jogot kér. / 42. /

Miller a megyéhez intézett kérvényében a következőket írja. 1764-ben:

"Az aradi Praesidiumban létező gyógyszerárat az elhunyt Maximilianus Langer gyógyszerész kérésére, a Praesidium kegyes védelme alá helyezte, főleg azért, hogy a civil és a katonai személyeket ellássa. A nevezett gyógyszerész halála után azonban a gyógyszerár annyira leromlott, mert a tulajdonosok / értsd: a Chiocheti házaspár. - szerző megjegyzése / teljesen nélkülözték egy gyógyszerár vezetéséhez és ellátásához szükséges ismereteket, azonban kizárólag bérelt segédekkel vezették.

"Ast cum fatisfuncto dicto Pharmacopaeo illud ad tales recidisset Proprietarios qui nullam prorsus pharmacopolii dirigendi et ei providendi cognitionem habent, sed puró ^{per} mercenarios sodales administrari debet."

Ezek között voltam jomagam is és idestova négy esztendeje a gyógyszerertárat tevékenyen és lelkiismeretesen vezetem. Sem az orvos ur, sem pedig másvalki nem tudott szemrehányást tenni nekem.

A jelelegi tulajdonosa a gyógyszerertárnak, a modenai herceg javainak inspektora, tekintetes Chiocheti ur, felesége urnővel együtt, amiatt aggodván, nehogy az idők folyamán, a megfelelő és állandó ember eltávozása után, a gyakori személyzetcserevel hiányosságok merüljenek fel, ezt megelőzendő nekem a gyógyszerertár megvételét ajánlották fel. Azonban oly magas áron, hogy ha ezt elfogadnám, sem nekem, sem a közönségnek hasznára nem válna, hanem a biztos romlásnak tenném ki magamat.

E gyógyszerertárat a legjobb szakértelemmel vezetvén, miután a közönség javát szolgálni mind az elmúlt évek folyamán, képességeimet bebizonyítottam, a tekintetes megyének színe elé terjesztem alázatos kérésemet.

Amennyiben engem kegyes pártfogásában fogadni méltat, úgy a saját, mit a közjó ügyében, a németvárosban egy gyógyszerertár felállítására a lehetőséget kegyesen megadni méltostassanak, ahová sokkal könnyelműebben jutni lehet, mint a Praesidiumba létező gyógyszerertárba, és amit a legjobb és legfrissebb gyógyszerekkel a saját erőmből és költségekre szerelnék fel.

Mely kegyet alhatatosan és lelkiismeretesen a közjó hasznára tevékenységemmel minden módon kiérdemelni igyekszem és kegyes határozatot várva alázattal maradok

A Tekintetes Megyének, kegyes és tisztelt urainak alázatos szolgálója: Franciscus Miller, az aradi gyógyszerertár provizora."

".... Quatenus me in Protectionem Suam quoque gratis recipere et dum mei dum boni Publici causa in Germanica Civitate ubi ~~est~~ longe majori cum commoditate quam in Praesidio subsisteret pharmacopaeae tale optimis recentissimisque medicamentis instru-

endum pharmacopolium propriis laboribus et sumptibus erigendi
ac excitandi facultatem gratiose concedere dignaretur. Quam
gratiam assidua et fideli pro publico emolumento adhibenda in-
dustria dum omnimode demereri studebo, gratiosam resolutionem
praestolans humillima cum demissione persevero

Incliytas Universitatis

Dominorum D-norum Gratosissimorum Colendissimorum

demissimus servus Franciscus Miller

Pharmacopaeae Aradiensis Provisor."

Miller felfedi a megye előtt a szakismeret hiányát a Chiocheti házaspár részéről s minden sikert saját érdemének tüntet fel, hogy kihangsúlyozza a tulajdonosság illetéktelenségét.

A veszély igen nagynek látszik, ha a megye hajlando megadni az új jogositványt, a Praesidium-beli patika joformán semmit sem ér, mert 1764-ben az o-vár lebontás előtt áll és majdnem teljesen elnéptelenedett, mialatt a város központja áttevődött a népetvárosba. Terézia asszony nem veszi észre Miller csselfogását, a második gyógyszer-tár felállításának lehetőségét komolyan veszi. A harminc és egynéhány éves asszony egyedül áll a Tekintetes Universitas szine elé, - kiskoru gyermekeiért és azok jövőjéért harcol, a két Langer-gyerekért, Rozalia-ért és Florentia-ért, kik most nyolc-tíz évesek.

Ugye védelmében egy emlékiratot nyujt be a megyének. /43./ Irását a félelem érzete hatja át, attól tart, hogy mindent elveszit. Miller vádja ellen a hosszú évek alatt tanusított rátermettséget bizonyítja és minden áron meg akarja tartani a kapcsolatot a gyógyszer-tárral, addig, amig azt megfelelő áron el tudja adni. A létért való küzdelem, ember, ember ellen folytatott harc itt nyilvánul meg először az aradi gyógyszer-tárak történetében és mintegy szines fonál végig kísér az idők folyamán egész az államosításig.

" A Tekintetes Megyének alázattal és legteljesebb szerénységgel előterjeszteni vagyok kénytelen, - írja Theresia Chiocheti, - hogy az én vitás ügyemben ezen Tekintetes Megyének pártfogásáért és segítségéért tisztelettel könyörögjek.

.....
Az itteni gyógyszerertárban az elmúlt husz év leforgása alatt, - a kétszeres hávesységen időküszében is, - mindig és megyszakítás nélkül, minden panasztól mentesen amennyire csak lehetett, pontosan és kitartóan lett szolgálva, melyet a szokott megyei felülvizsgálatok alkalmával könnyen meg lehetett állapítani.

Azonkívül az itteni Camerális város közönsége nem tagadhatja azt, hogy, a gyógyszerertárat illető, régen rott ~~idő~~ kústerhekét és adót, a 16 esztendőt kitevő idő alatt, mely már 20 évre gyarapodott, pontosan és minden hiány nélkül megfizettem és teljesítettem.

Azonban úgy adódott, hogy bizonyos okok miatt, különösképen pedig szorongatott helyzetem miatt és azon szándékból, hogy gyermekeimnek kik az előző házasságomból származnak, jobb és gondtalanabb életet biztosítsak, egy bizonyos tapasztalattal rendelkező férfinak a gyógyszerertárat eladásra kínáltam. Erről a szándékomról azonban tudomást szerzett a gyógyszerertárban alkalmazott gondnokom, másszóval a gyógyszererek elárusítója is és az eladási üzletbe saját magát toltá előtérbe, ugyanazt az összeget ajánlva, amit a másik vevő ígért. Kötelezővénye folytán a másik vevőt eltávolította. Ezt látva, előbb említett gondnokom, öt heti haladékot kérve, már nem a megegyezett összeget ajánlotta fel, hanem ennél sokkal kevesebbet. Tekintettel a kiadásokra és a gyógyszerertárban fekvő tükére, ilyen kicsiny összegért azt eladni semmi értelme sincs, mert csak a saját és a gyermekeim kárát, látván ebben. Ezek után a gondnok mindent megtett és küzd azért, hogy itt Aradon egy másik, új gyógyszerertárat nyithasson.

Azon ur pedig, kinek a Cameralis Praefectus az utóbb megtartott ülésen, az ő kérésére megadta az elfogadó választ, a gyógyszerertáram-

Bár Miller kérése jogosnak látszott, valójában egy kockázatos próbálkozás volt. Arad lakosága abban az időben még nem tudott elartani két gyógyszerterát, - csak 50 év múlva létesül a városban a második gyógyszerter. A megye tudatában volt ennek, amikor döntést hozott. Nem állott érdekében hogy két gyengén felszerelt gyógyszerter tengesse létét, - ennek elsősrban a közönség látta volna kárát. Ezen okból nem ad helyet Miller kérésének, hanem az ügyet úgy intézi el, hogy mindkét fél megtalálja számítását.

A szociális eszmák még meg sem fogantak, ebben a korban kezd a magánvagyon uralkodni a születő burzsoázia kezében. Így hát érthető a könnyedség a megye részéről, amikor lemond a Praesidium fenntartásáról a a gyógyszerterrel szemben, hiszen ebből úgy sem húzott semmi hasznot.

A gyógyszerter a Chiocheti-Miller-féle adás-vételi szerződés után magántulajdonná válik. A fennmaradó 3000 forint adósságot betéblézzük a gyógyszerter terhére, mint magántulajdont képező ingatlanra.
/ 44. /

Ez a szerződés lesz az alapokmány, melynek értelmében 1859-ben a nagyváradi helytartóság elismeri ezen gyógyszerter reál-jogosítvályát:

"K. K. Statthalterei Abtheilung in Grosswardein Nr. 14001/
1859. An die K. K. Komitats Behörde für Arad.

Die K. K. Statthalterei Abtheilung findet "em Gesuche des Apothekers Alexander Hidegh um die Anerkennung der Realeigenschaft seiner in Arad befindlichen Apotheke zur Ungarische Krone Folge zu geben und samt die Realeigenschaft der genannten Apotheke bei dem Umstande als dieselbe schon im Jahre 1764 und seit dem mehrmals bis auf den gegenwertigen Besitzer unter privatrechlichen Titel erworben und übertragen worden ist, anzuerkennen.....

Grosswardein, dem 20-ten Dezember 1859., Andreansky." /45./

".....A cs.k.Helytartóság H i d e r h Sándor gyógyszerész kérésére, az ő Aradon létező "Magyar Koronghoz" címzett gyógyszerterának tulajdonságait elismeri, azon körülmény folytán, hogy ezen gyógyszerter már 1764-ben és azóta többször is a jelenlegi tulajdonosig, magánjogi címen lett megszerezve és átírva./átruházva/.....
Nagyvárad, 1859 december 20.-án, Andreansky."

Ezzel Theresia Chiochetti életutja különvált a gyógyszerter sorsától.

A különös véletlenek sorozatának tunik fel, mikor, rövidesen a szerződés aláírása után, Simon de Chiochetti, a harmadik férj is elhalálozik. Pontosan nem tudjuk halála napját, mert az erre vonatkozó registerek hiányoznak, de a keresztelések anyakönyve szerint 1764. május 8.-án Terézia asszony férje már halott volt. Ezen a napon egy kis leány születik: "Anna - Maria - Posthuma" és a szülők nevei alatt ez lett bejegyezve: "Spect. D. D. Simon de Chiochetti de Felsenau, Inspector honorum Ducalis Ruthenesis et Maria Theresia, jam vidua." /46./ Ebből a házasságból három leány született; az első 1761 május 2.-án: Julianna-Anna, a második Theresia - Julianna 1762 szeptember 22.-én és a harmadik, Anna-Maria-Posthuma, apja halála után. Ezek közül csak Theresia-Julianna maradt életben.

A már háromszor özvegyé vált Terézia asszony azonban továbbra is következetes marad önmagához: 1765-ben újra férjhez megy, immár negyedszerre. Jövődűbbeli férje Carolus de Fallois kapitány /később major, majd colonel /.

A házasság megkötése előtt vagyonát a megyei hatóságok előtt pontosan számbavevési azon céllal, hogy biztosítsa úgy a saját, mint a gyermekei anyagi helyzetét.

1765 július 29.-én, a megyei közgyűlésen a következőket fektetik jegyzőkönyvbe: /Rövidített szöveg./ ~~eredeti~~ latin nyelven./

"Nagyságos soborsini Forray András alispán ur és Szabo Jozsef jegyző ur jelenlétében előadásra került Theresia Chiocheti urnő előbbi férjei, Langer és Simon Chiocheti, hagyatékának leltározására vonatkozó nyilatkozata, melyet úgy a saját, mint előbbi házasságából származó árváinak biztonsága érdekében tett. A hagyatéki okmány a megyei levéltárban lett helyezve.

Alolirottak jelenlétében Theresia Chiocheti urnő, Simon Chiocheti urnak, a Magyarországon fekvő modenai hercegi birtokok inspektorának hátrahagyott özvegye, valamint nemes Carolus de Fallois a ~~Dau~~ regiment kapitánya, kik egymás között szent házassági szerződést szüzeknek kötni, a következő nyilatkozatot tették:

Hagyatéki leltár, mely Theresia-Juliana-t, Simon Chiocheti hátra hagyott gyermekét illet.

Először: Simon Chiocheti ur a házasság megkötésekor az özvegy urnő otthonába magával hozott 2500 forintot, azon ház értékét, amit, mint sajátját, Kiszonyi András urnak, Arad megye szolgabirájának eladott. Ezen összeg számításba véve, kitesz: ..... 2500 forintot

Másodszor: Továbbá Buzsákban Simon Chiocheti ur birtokában volt egy tanya téglásgéttel, melyet Bogáthi Pál ur bérelt.... 581 forint.

Harmadszor: a 4 darab loért, melyet Freibeis urnő vett meg, fentnevezett férje kapott 370 forintot és amely összegből másik két lovét vásárolt 100 forintért, mely két lo azonban rövid időn belül elhullott. Megmaradt számításba veendő: ..... 270. forint

A további 13 pontban fel vannak számítva az ingatlan ingo-tárnyak, ezüst evészközök stb és egy pár ökör ára, mely 200 forintért lett eladva Chiocheti ur halála után. Ezekkel együtt az egész hagyaték ki tessz..... 4219 frt 40 kr

A szerzett összegre vonatkozó kérdésre az özvegy urnő okmányokkal igazolt bizonyos kiadásokat, melyek a házasság tartama alatt

Chiocheti ur által nem lettek kiegyenlítve.

Elsősorban a nemesi elnevet igazoló oklevél kieszközöléséért, melyet még életében szerzett meg Chiocheti ur, de a költségek csak "post mortem" lettek kifizetve az özvegy urnő által... 600 forint
Egyéb kiadásokkal együtt levonando összesen.....1000 forint

Igy tehát a fenti összegből marad.....3219. Ft 40 Kr
mely elosztando a gyermek és az özvegy között.

Ezen kívül a magyarági Promentoriumban egy szülő létezik, mely a házasság megkötése előtt elhanyagolt állapotban volt, de sok költség-gel, különös-képen Chiocheti ur halála után, jobb állapotba lett hozva. Ezt a szülőt, a présházzal és egyéb tartozékokkal együtt Chiocheti ur feleségére és gyermekére hagyományozta. Ez tehát közöttük lesz elosztva, jelenlegi körülmények között természetben, vagy eladás esetében az érte kapott készpénzben.

Ezekből kiderül, hogy a hagyaték végösszege elosztando egyenlő részben a gyermek és az özvegy urnő között kik Simon Chiocheti ur halála után maradtak. Ebből egy rész ki tesz..... 1609. Ft 50 Kr-t

Ezen összegből, az özvegy urnő úgy az ő, mint elhunyt férje szándékát teljesíteni ohajtván, gyermekének adományoz 390. Ft 50 Kr-t
ugy, hogy a gyermek részére eső tőke.....2000. forint

A szülő pedig, mint ahogy fentebb lett említve, közös vagyon marad.
A fentiek értelmében az özvegy urnő részére marad...1219. forint

Langer ur részéről hátramaradt gyermekeket, Rozalia-t és Florentia-t illetőleg az özvegy urnő a következőket közli:

A házasság megkötésekor Langer urnak semmi vagyona nem volt, viszont az özvegy urnő körülbelül 4000 forint készpénz felett rendelkezett. A házasság folyamán Langer ur ezt az összeget a gyogyesertátra költötte, míg a későbbi jövedelmeit az o-várban levő ház építésére használta fel. Az új vár építése miatt azonban ezért a házért oly keveset, hogy majdnem semmit sem kap, a lerombolás kilátásba helyezése miatt. Ennek dacára Rozalia és Florentia, mint Langertől

maradt gyermekei 6000 forint értékben lettek kielégítve.

Ezen előttünk tett nyilatkozat az 1765 június hó 24.-én felvett tárgyi leltár alapján lett megszerkesztve.

Aradon, 1765 július 29.

soborsíni Forray András, Arad megye
alispánja.

Szabo Jozsef, Arad megye
jegyzője."

/ 47. és 48. /

A hagyatéki leltárban felvett Langer -féle vagyronról nagyon szűkszavuan emlékezik meg Terézia asszony. Habár egy későbbi időpontban bővebben ismerteti a helyzetet, mégis magyarázatra szorul. Az o-várbeli háznak értéke 1765-ben még nem volt hatóságilag megállapítva. Ebben az időpontban az o-várbeli házak zömét lebontották már, mely körülménynek figyelembevételével értelmezendő, hogy "ez a ház oly keveset, hogy majdnem semmit sem" ér.

A hagyatéki leltárban feltüntetett értékek nem készpénzben értendők. Ezt bizonyítja, hogy a házasság megkötése előtt 1765-ben fizetési nehézségei voltak Terézia asszonynak. A várostól 500 forint kölcsönt vett fel tíz havi esedékességgel 6%-os kamatra. A "Charta Bianca" még a régi nevére, tehát a negyedik házassága előtt lett kiállítva: "Gnädigen Frauen Inspectorin von Csuketti." / 49. /

Fallois kapitánnyal kötött házassága nem volt sikerültnek mondható. 1772-ben férje ellen pert indított. Ez alkalommal november 23.-án Fallois asszony bejelenti a megyének, hogy befejeződván a férjével folytatott per, erre vonatkozólag semmi követelése nincs többé. A férjének ítélte 400 forintot, valamint egyes ingóságokat vissza adta. / 50. / Egyébként a férjével az együttélést megszakította / 51. /

Ezen pereskedéssel kapcsolatban ismét leltározza vagyonát. / 52. / 1772 szeptember 2.-án, ezuttal a városi előljároság előtt. Ebben az

írásban főleg a Langer-féle vagyonnal foglalkozik és ezért egyes részleteket közlök. /Rövidített szöveg, az eredetilatín nyelven./

"L e l t á r

az 1759 március 27.-én elhalt Maximilian Ferdinand Langer polgár és o-aradi gyógyszerésznek általános vagyona és hagyatéka számbavételére vonatkozólag. Kelt 1772 szeptember 2.-án az o-aradi Camerális város előljárosága előtt. Alolirottak igazoljuk, hogy Maximilian Ferdinand Langer polgár és gyógyszerész törvényes gyermekei: Rozalia és Florentia részére az apai hagyaték-rész biztosítása céljából Theresia férjezett Fallois asszony kijelenti, hogy ez a vagyon külön választando, minthogy külön szerzemény tárgyát képezi.

Először: Előbb nevezett férje Langer halála után Theresia Fallois asszony a gyógyszerertárat összes tartozékaival együtt eladta:

6100 forint.

Másodszor: Az örökben / o-vár/ létező ház építése 7500 forintba került, de az 1767-iki katonai összeíráskor fel lett értékelve:

2700 forint

Igy tehát a Langer -féle vagyon kitesz: 8800 forint.

Ezen feltüntetett 8800 forintból levonandók az eszközölt kiadások, azok, amiket tekintetes Fallois asszony sorrendben harmadik férje Simon de Chicchetti fizetett.

/Következik négy nyugta, mely 1757-1759 közötti adóságok kiegyenlítését igazolja, összesen 2438 forint 8 kr. értékben/

Chicchetti ur által kifizetett adosság összege: 2438. ft. 8 kr

Fennmaradó összeg, mely Fallois asszony, Rozalia és Florentia leányai, mint Langer örökösei, között elosztando: 6301 ft. 52 kr

Ezen leltárban nem lettek felvéve azon házi-felszerelések, bútörök és egyéb ingóságok, melyek részben előbbi férjjeitől mint közös szerzemény, részben pedig a szülői házból öröklés útján származnak.

.....
Arsenius Szetsánszky
kiküldött szenátor.

Vincensius Sebestényi, Arad Privil.
Camerális város jegyzője.

Joannes Petter
akkori tanácsos."

Férje 1774 noveber 17.-én ,57 éves korában elhalálozik s így
ismár negyedszer lesz özvegy. / 53. / Ezt megelőzőleg ,1774 március
3.-án a fenti leltárról hiteles másolatot készített, mely másolatnak
érdekessége a rajta levő városi pecsét a következő felirattal: "Sigil
der Stat Arath 1762."

De hiábavaló volt a vagyon biztosítása. A két Langer leány kihá-
zasitása .- 1776-ban Rozalia megy férjhez Mikovinyi alvinci kapitány-
hoz / 54. / és Florentia 1880-ban Leopold Bartosságh aradi lakos fe-
lesége lesz / 55. /,- továbbá a pereskedés férjével, a vagyoni álla-
potát megrendítik. Még 1769-ben egy házat vásárol a Rácvárosban /Arad
egyik városrésze / Johan Witmann-tól 1021 Rfirt 15 kr.-ért / 56. /

"Ein Haus und Hof dessen Grund in der Lange 21. Klafter 45 Schuh,
dann in der Breite 9 Klafter 2 Schuh begreifet....."

Azonban jövedelem nem volt, legalább is nem számottevő, a férjével pe-
dig inkább veszteségei voltak

Ilyen körülmények folytán élete utolsó évtizedében vagyonát mind-
több és több adosság terheli, úgy ,hogy mikor meghal 1792-ben ,bonyo-
lult anyagi helyzet marad utána és egy sereg hitelező követeli jus-
sát. Ami még megmaradt, azon az öröksők vesznek össze, egyrészt a Lan-
ger leányok, másik részen pedig Julianna Chiocheti, férjhezett Balintffy.
Az 1793- 96-os évekből a peresakták tömegei maradtak fenn / 57. /, mely-
ekből többek között kitanik, hogy az öröksők még anyjuk temetési költ-
ségeit sem fizették ki. Ez a kötelesség különben Julianna-t, legkisebbik
leányát illette volna, ki anyja halálakor még hajadon volt és így egy-
ütt élt vele .

"Patribus Minoritis Aradiensibus pro 35 flor 36 kr. pro sepulturae et competentiae musicorum praetensis." / 58./

Juliana férjét, Balintffy Ferencet pedig aktahamisításért börtönbe zárták. A per még 1802-ben is tartott / 59. /

Terézia asszonyról az utolsó feljegyzés a Minoriták anyakönyvében található. / 60. /

"Anno 1792 Matr. defunctorum."

ANNO	Nomen cognomen defunct.	Parentes	Patria	Conditio	Provizio or.
1792	Spectabil aug. D. Theresia 26. FREY Ann. 63.	Fran. Frey et Theresia Veingoldlin	Arad	vidua Falvay cap.	apoplexia

Terézia asszony meghalt 1792 augusztus 26.-án szélhűtésben. Anyai év után most először és egyben utoljára, leánynevén illették őt: Theresia Frey, amikor a Minorita-atyák eltemették.

A feltüntetett életkora bizonyára téves, mert halálakor több kellett legyen mint 63 éves. Saját bevallása szerint Peer gyógyszerésszel, első férjével nyitották meg újra az aradi gyógyszertárat 1741.-ben. Ekkor tehát több kellett már legyen mint 12 éves, legalább is 5-10 évvel.

Ezzel befejeződött Theresia Chiocheti életének ismertetése, akinek személyéhez az aradi gyógyszertár legrégibb korszaka fűződött.

4. A gyógyszertár áthelyezése.

Arad város fejlődésére mélyreható következményekkel járt az új vár építése, azé a váré, mely ma is létezik a Maros folyó balpartján. Az új vár építésével lebontották a régi várat és felvetődött azon kérdés is, még pedig egész komoly formában, hogy az egész várost lerombolják és áthelyezik az ugynevezett Zimány-pályára

A gondolat, hogy egy új várat kell építeni, esetleg a régi helyébe, már 1750-ben felvetődött és ezért augusztus 31.-én Mária Terézia királynő meghagyta, hogy a plébánások ne építkezzenek a vár közelében. 1763-ban komolyra fordult a dolog, a királynő biztost küldött ki az új vár építése dolgában, mire a városi tanács e célra átengedte az erdős, úgy nevezett, Orod-szigetét. 1766-ban pedig dobszóval hirdették ki, hogy Arad városát a királynő le fogja romboltatni, abban tehát házat építeni senkinek sem szabad, sem a meglévőket kijavítani.

Az áthelyezés kivitele azonban, mely eleinte oly sürgősnek látszott, mind inkább elodázódott végleges döntés nélkül és a házak lebontása csak részben lett végrehajtva az o-vár területén. Ennek az oka II. József külsővéleménye volt, ki akkor, mint társuralkodó, meglátogatta Aradot 1768-ban. Belátta a tévedést és sajnálta, hogy annyi pénzt, - két milliót - költöttek az új várra. Szerinte inkább Pancsován vagy Szegeden kellett volna várat építeni.

Az évek múltak bizonytalanság közepette és a város egyre pusztult. 1777-ben még mindig nem volt eldöntve az áthelyezés kérdése, de a királynő halála után 1781. március 28.-án a tanács kijelentette, hogy a város azon a helyen kíván maradni ahol jelenleg áll s nem akar elköltözni a kijelölt Zimánd-pusztára. Végre II. József megunt a örökös panaszokat, annyival inkább, mert Arad várára különben sem helyzet sulyt. Megsemmisítette tehát a Zimándra való áttelepítés ügyében hozott határozatokat és 1783. január 14.-én megparancsolta, hogy az áttelepítésről többé szó sem legyen / 61. /

Ezzel véget ért a több mint harminc évig tartó zaklatás korszaka, melynek áldozatul esett az o-várban létező házak javarésze. Az o-vár maga, mint város központja, megszűnt létezni és következőleg a város más irányban kezdett fejlődni.

Az itt röviden vázalt események a gyógyszerház működésére is befolyással voltak. Helyet kellett változtasson, mert az o-vár-beli pusztaságban nem működhetett sokáig. Hogy az átköltözés a város új köz-

pontjába mikor történt, azt nem lehet megállapítani pontosan sem a megyei aktákból, sem pedig a gyógyszerár vizsgálatáról készített jegyzőkönyvekből, mert erre vonatkozó utalás nincs. Jovel későbbben, az 1795. évi jegyzőkönyvben van megemlítve, hogy a gyógyszerár a Minoriták templomával szemben levő házban működik. / 62. /

A gyógyszerár székhelyét és annak áthelyezését pontosan csak a "városi számadások"-ban található összeírások alapján lehetett megállapítani. Ezek az összeírások értékes demográfiai adatokat tartalmaznak a felmerült kérdésekre vonatkozólag.

Már 1763 előtt az o-várban elhelyezett katonaság felsőbb helyen a vár védelme szempontjából Arad-város lebontását sürgette, mert ez belül esik a vár lőtávolságán s az ellenséget megvédi a város épületei és így a vár korlátlan védelme teljesen ki van zárva: le kell tehát Aradot rombolni ! / 63. /

A város lakosai számára bizonyos mértékben előnyös lett volna a város áthelyezése, ha a lerombolt házaikért kárpotlást kapnak, mert itt, ezen a helyen, a Maros kiöntései állandó árvíz-veszedelemmel fenyegette őket, de mégis szorongva néztek a jövő elé.

Az izgatottság tetőpontját érte 1763-ban, amikor a Csongrád-megye főispánja, Forgács János lett kiküldve az új vár építése ügyében. Első intézkedés címén el lett határozva, hogy az o-várban 168 házat le kell bontani. Egy szakemberekből álló bizottság, 1763. augusztus 26.-án becslési kimutatást állított össze, névleg felsorolva a háztulajdonosokat, kinek házeit le kell bontani, összesen 168-at a k. b. 200 ház közül, 36005 forint és 8 krajcár értékben.

"Spezifikation et Schätzung,

deren von nachstehenden Bürgern und Insassen Erwohnt eigenthümlichen Häusern, Gewölben und Laden, so auf Allerhöchsten Befehl vermög allhiesigen Vestungsbau demöhlirt wissen..... von denen

204-487

endes unterschriebenen Hanwerks Leuthen abgeschätzt worden, wie folgt, als

Flor. Kr.

Joanis Pava Mühlere Haus abgeschätzt..... 81,40"

De volt olyan építmény is, mely tíz forintot ért. A lebontott házak közül csak négy volt ezer forintnál többre becsülve:

"Andreas O. Kalovits.....	1554,05
Damaschin Popovics.....	1773,30
Franz Pettenkoffer.....	1618,30
Gad.....	1338,45"

Volt a Minoritáknak egy kocsmájuk az o-várban, mely szintén lebontásra volt ítélve:

"Wirtshaus R.R.P.P. Minoriten zugehörig..... 893,18"

/ 64. /

Szemelvénynek közltem a fenti néhány nevet a 168 közül. Itt a gyógyszerár épülete, a Langer -ház, nem szerepel. Mint közérdeket szolgáló intézmény, elkerülte a többiek sorsát.

Három év múlva, 1766-ban, a város lebontása elkerülhetetlennek látszott s ezért felírták a város összes házait és felbecsülték.

A kimutatásnak, -mely k. b. tíz ívből álló füzet, - nincs semmi felirata, csak az utolsó oldalon található az: "Osszegezés mindazon felbecsült házakról és épületekről, melyek ki lesznek ürítve és le lesznek bontva" ,135.913 forint értékben:

"Summarium aller bevorstehend abgetragen und zu raumen kommenden Häusern und Gebäuden abgeschätzte Geldbetrag."

A város három kerületre van felosztva. az első kerület az O-vár, mely szintén két részre oszlik és pedig a menedékhelyre /Retirada/ és az ortádra. A menedékhely a várnak ama része, mely a mai Calea Romanilor vonalán és attól balra a Maros-könyökig terült el és még a század elején O-vár-térnek hívták. / 65. / Továbbá a németvárosra, mely a mai belvárosnak felel meg és végül a szerb városrészre, amit még a mai aradiak is "Rácfertáj"-nak neveznek. Külön van felvéve a polgárok háza és a városi középületek és külön listára a megyei középületek, valamint a nemesség zsidók és egyes kivételezettek háza.

E kimutatás révén fogalmat alkothatunk az akkori Arad lakosairól és ezért bővebben ismertetem. A polgári lakosok listáiról, -nagy terjedelme miatt, - csak szemelvényeket adok, ellenben a kimutatás második részét teljes egészében közlöm:

" In der Retirada

Der constituirte Commission würdlich befundenen Werth:

Sub No.		flor. kr.
1., Joseph Ungard	demolita	186.
2., Joannes Sterner	faber	---
3., Frankisches Pupillen Haus	demolita	700.
6., Franciscus Pettenkoffer	braxator	777.
15., Joannes Keller	chirurgus	30.

Összesen 22 szám, melyből 4 ház demolálva van, tehát 18 létező ház.

Summa in der Retirada: 3343.

Fr. Pettenkoffer háza fel volt véve az 1763-ban lerombolandók listájára is, de, ki tudja milyen körülmény folytán, megmaradt. Jellemző az akkori hatóságok önkényes munkájára, hogy amíg 1763-ban 1618 forint 30 krajczarra lett becsülve, most, 1766-ban, még ennek az összegnek a felét sem érte.

In der Alten Vöftung

23.,	Margaretta Palleschin		780.
25.,	Francisca Irsengartin	vidua	264.
26.,	Wilhelmus Barth	faber	---
29.,	Michael Videk	sartor	---
30.,	Josephus Lager	vieter	300.
31.,	Langische Erben, qua Apotheke		2700.
32.,	Michael Humayer	pistor	2000.
Összesen 20 ház 23-tól 43-ig			-----

Summa in der Alten Vöftung: 9722.

A polgári házak közül a legdrágább a Langer-örökösöké, ahol a patika van és utána értékben egy 2400 forintos ház a németvárosban majd később a Humayer-öké következik. De a nemesi házak közül is csak néhány szárnyalja túl ezt az értéket: a Bohuséké 8000 és a két Edlspacher-féle ház 4000, ill. 3100 forinttal.

A németváros házaival megemlítem a városházát, az iskolát, a kórházat, a városi boltot és néhány polgári házat:

In der Teutschen Stadt

18.,	Stadt Haus		2234.
23.,	Franciscus Fritsch	chirurgus	950.
27.,	Stadt Hospitale		105.
50.,	Stadt Skullhaus		1000.
65.,	Egidius Jenovain	mag.	590.
70.,	Egidius Jenovain	jan scriptus	1300.
83.,	Michael Szikra	oeconomus	320.
96.,	Stadt Dutyan		273.
97.,	Detto		150.
228.,	Stadt Hospitale		26.
Összesen 437 ház			-----

Summa der Teutschen Stadt 46726.

Raizen Stadt

A szerb városrészben volt 274 ház, 441-től 715 számig.

In summa 17317.

Az utolsó előtti lapon azokat a házakat írták össze, melyek a polgári osztályban niicsenek feltüntetve:

"Schätzung deren Ihrigen Häusern aus unter der Bürgerschaft nicht mit-begriffen sind."

In der Retirada

17., Deren Fortif. bau Entrepeneurs Wohnung	350.
18.,	45.
19.,	<u>50.</u>
	<u>Summa</u> 445.

Az itt és a következőkben felsorolt házak sorozóm szerint a ki-mutatás első részében már benfoglaltatnak.

In der Alten Vöstung

33., H. v. Jung	600.
38., Adamus Baráthy	1024.
44., R R P Franciscanorum	<u>-----</u>
	<u>Summa:</u> 1624

A Ferencrendiek kolostora a régi várral egyetemben le lett rom-bolva és 1781.-ben átköltöztek az immár teljesen elkészült új várba, a két tornyu új templomba és új kolostorba / 66. / Ezért nincs itt az érték feltüntetve.

In der Teutschen Stadt

7., Abraham und Muhl Goldschmied Juden	57.
8., Jacob Lebl und Israel Jacob Juden	27.
9., Jacob Vohl Moysesz Palko	42.
12., D. Joannes Szabo Nobilis	1500.
21., Splits D. Cons. Foray	840.
24., Splits D. Cons. Bohuss	6000.

23., D. Szerdaheliana Nob.	100.
32., Splits Kaszouyi	589.
54., Splits Klempay	570.
55., R R P P Minoriten Altar Gebau	2663.
56., D9 do. Sactuarium	2772
57., Do do. Neuer Gebau	----
58., D. Edlspacheriana Nob.	4000.
59., D. Szalay	250.
63., D Josephus Lengyel	2000.
71., D. Georgius Edlspacher	3100
72., Domus I. Comitatus	6554.
75., R R P P Minoriten Mayrhoft	180.
85., Csernovitsiana familiae Domus	1200.
105., Protopopae Chrystophor	50
106., Popa Marko	17.
110., Turiana Domus	280.
111., Jude Winkler	60.
116., Raizischer Bischoff's Wohnung	3000.
117., Do. Kirchen	2000.
121., Pop Dynka	50.
125., Popa Josze	25.
134., Raizischer Bischoff's Mayrhoft	--
159., Stadt Cameral Breuhaus	3333.
162., Raizische Skull	46.
163., Do Todengräber	9.
167., Jude Ferencz	176.
276., D. Joannes Takacs	500.
277., Domus Salbekiana	---
400., D. Thomas Jung	290.
401., Domus Sceresiana	90

A vizsgált gyógyszerek nevei.	Butyini gy-tár		B. jení gy-tár	
	mennyi- ség	minő- ség	mennyi- ség	minő- ség
Kina héj vörös	2 font	jo	1 font	jo
" " sárga	2 "	"	1 "	"
Fahéj	4 "	"	2 "	"
A többi héjak	elegend.	jok	elegend.	jok
Szénsavas olmacs	6 font	jo	4 font	jo
Borkőgáza, hamag	8 "	"	2 "	"
Sosavas rézhugyany	2 lat	"	1 lat	"
Szénsavas vasacs	" -	-	- -	-
A virágok	elegend.	jok	elegend.	jok
A fűvek	"	"	"	"
A vonatok	"	"	"	"
Kénvirág	1 font	jo	1 font	jo
Horgag	4 lat szénsavas		1 lat szénsavas	
Levált kén	1 font	jo	$\frac{1}{2}$ font	jo
Tiszta hamag	$\frac{1}{2}$ "	kénsavas	6 lat	kénsavas
Fojtosavas ezüstéleg	4 lat	jo	1 "	jo
Kénégényes lél	2 font	"	1 font	"
Szarvasszarv lél	1 "	"	1 "	"
Fojtosavas bátrag	3 lat	"	1 lat	"
Szénsavas keserag	1 font	"	$\frac{1}{2}$ font	"
Égetett "	$\frac{1}{2}$ "	"	$\frac{1}{2}$ "	"
Higany édes	4 lat	"	2 lat	"
" rágo	1 font	"	$\frac{1}{2}$ font	"
" vörös	1 "	"	$\frac{1}{2}$ "	"
Pézsmá	1 lat	"	$\frac{1}{2}$ lat	"
Salétrom	10 font	"	6 font	"
Duppel olaj	1 lat	"	1 lat	"
Babér	10 $\frac{1}{2}$	"	10 $\frac{1}{2}$	"

A vizsgált gyógyszerek nevei.	Butyini gy-tár		B. tenki gy-tár	
	menyi- ség	minő- ség	menyi- ség	minő- ség
A zsíros olajok	elegendő	jok	elegendő	jok
Égvényes olajok	"	zsírosak	"	zsírosak
Makony	1 font	jo	1/2 font	jo
Gvaják gyanta	8 lat	"	4 lat	"
Tejczukor	1 font	"	1 font	"
Ezetsavas olom	2 "	"	1 "	"
Kénsavas keserag	8 "	"	4 "	"
Sosavas hügyag	6 "	"	4 "	"
Kénsavas szikeg	1 "	"	1 "	"
Borkősavas szikhamag	4 "	"	1 "	"
Fojtosavas léel	1 "	"	1 "	"
Kinal sosavas	8 lat	"	2 lat	"
" kénsavas	4 "	"	2 "	"
A tapasztok	elegendő	jok	elegendő	jok
Az irok	"	"	"	"
Hánytató borkő	1 font	jo	1 font	jo
Narancsszínű kén dárdany	2 lat	"	1/2 lat	"
Kénsavas réz	9 font	"	3 font	"
" vasacs	4 "	"	2 "	"
" horgag	4 "	"	3 "	"

Bittner Imre főorvos." /25./

Végül az 1849. évi jegyzőkönyv szövegét közöljük:

"Alolirt alszatosan jelenti, hogy általa a borosjenői és zarándi járdásokban létező gyógyszer-tárak, különösen a Butyini Atzél István sz. biro, a borosjenői Kornely Sándor főszolgabiro

és a Kis Jenői Kádas Ferencz Eskudt Urak mint törvényes tanak jelenlétében a mult ho 2-ik felében a felsőbb rendeletek értelmében megvizsgáltattak, melly hivatalos eljárásnak eredménye következő:

A Butyini gyógyszerész

Tulajdonosa ezen gyógyszerésznek Jando Antal okleveles gyógyszerész, segédje nincsen, fija Jando Géjza egy év óta gyógyszerészi tanuló, -a ház melyben a gyógyszerész létezik a gyógyszerész tulajdona. Mult December ho 15-én megvizsgáltatván ezen gyógyszerész főleg azon vegytani készítmények és gyógyszerek vettettek szoros vagy vegytani vizsgálat alá, mellyek vagy a meghamisításnak, vagy megromlásnak kitétettek, szorosban megvizsgáltattak e fölött minden hős és általában azon szerek mellyek kellő tulajdonai feltételezik a gyógyszerészben az orvoslás sikerülését.

A megvizsgált vegytani készítmények általában jó állapotban s elegendő mennyiségben találtattak. Ezek közül azonban:

a/ A Kénégeny /Aether Sulphuricus/ langos volt. Ezen hiány a készítmény ideiglenes megtartásának megengedése mellett tisztább égeny minél előbb megszerzése által pótolni maghagyatott.

b/ A Salétromban /nitras Kali/ kevés szavas so fedeztetett fel. Ezen csekély tisztátalanság a készítmény működését kevésben sem gyöngítvén a so további kiszolgáltatása megengedtetett.

d/ /sic!/ A tiszta hamag /Kali causticum/ Kénso fedeztetett fel. Ezen vegytani tisztátalanság a készítmény égető erejét nem gyöngítvén, annak további tartása nem gátoltatott.

e/ A kénsevas szikegben /Natrium sulphuricum/ igen csekély mennyiségű szavas so találtatott. Ezen készítmény is miután ezen vegytani tisztátalanság annak oldozo erejét nem csökkentti, továbbá is kiszolgáltatni megengedtetett.

f/ az égvényes illatos olajok nagyobb része némi zsiros

olajat, valószínűleg mákolajat foglaltanak magukban. Minthogy ezen olajok illatosságuk miatt külső haszonra szokták alkalmazni s ezen olajok általában mindehol ily tisztátalan állapotban kerülnek ki a vegygyárakból, további haszonvételessé megtartattak.

2. A Borosjenői gyógyszerár

Ebben

a/ Feleresztett fojtósavban /acidum nitricum dilutum/ csekély mennyiségű kénssav fedeztetett fel.

b/ Kénégeny itt is kevésbé langos volt.

c/ Az égetett keseragban /Magnesia pura/ szénssav találtatott. A készítmény újbóli égetése megrendeltetett.

d/ A tiszta hamagban itt is kevés kénssav fedeztetett fel, valamint

e/ Égvényes olajok /olea Aethereis/ fen érintett zsírossága itt is általánosnak tapasztaltatott.

3. Kisjenői gyógyszerár

Ebben: a feleresztett fojtósavban /Ac. nitr. dil./ kevés mennyiségű kénssav találtatott.

b/ kénégenyben lang

c/ az égetett keseragban és

d/ horgagban /flores zinci/, kevés szénssav, a

e/ a tiszta hamagban so és kevés kénssav fedeztetvén fel,

ezekre nézve a gyógyszerárban is az előbb felhozott intézkedések megtörténtek.

f/ a fűszeres olajok nagyobb része itt is zsíros volt.

Mind a 3 gyógyszerárban a mérgek külön szekrényben zár alatt tartatnak.

Az árszabás a fentl. felsőbb rendeletek értelmében pontosan megtartatik, melly tárgyra nézve ezen lefolyt évben semmi panasz nem keletkezett.

A gyógyszerek pedig rendszeren és pontosan éjjel úgy mint nappal kiszolgáltattak.

Költ Boros Debosben 2-án Január 1850.

Bittner Imre főorvos." / 26./

Jegyzetek

- /1./ Act. & Pr.c. 1801/817   /2./ Pr.c.1807/850,960
  - /3./ Pr.c.1809/100   /4./ Pr.c.1811/252   /5./Pr.c. 1812/108,1813/134
  - /6./ Act.c.1813/134   /7./ Murias Ferri ammoniacalis, lásd Pharm.Aust.-Prov.emendata 1794,78.o.
  - /8./ Pr.c.1813/1212
  - /9./ P.reg.1844/596   /10./ Act.& Pr c.1823/479   /11./ Reiner Sándor gyógyszerésztől kapott hiteles másolatok.
  - /12./ Pr.c. 1840/95,1947   /13./ A.San.r.1822-1910/1841/1820,Pr.c.1842/738
  - /14./ A.San.r.1822-1910:1845/2233-2242.   /15./ F.o.lejst.1846/4153
  - /16./ Pr.c.1847/2332   /17./ Pr.c.1830/1818,1819, &1847/2348
  - /18./ Pr.c.1832/1817   /19./ Pr.c.1833/1937   /20./ Act.c.1834/1909
  - /21./ Pr.c.1834/1909   /22./ Pr.c.1835/1687   /23./ Pr.c. 1836/1646,1838/296,2110, 1839/1715, 1841/1812, 1842/1587.
  - /24./ Pr.c. 1843/1875,1876   /25./ Pr.c. 1844/1929,1845/2235 Pr.c.& Act.c.1846/2081.
  - /26./ K.i.1850/163. A műszavak értelmezése
- Dr. Ballagi Bor : "Magyar-német szótára" Pest 1864 -szerint: Dárcacos kénet: stib.sulfuratum,- Lang: szesz,- Kénsavas hamag: Kal.sulfuricum,- Hodony: Castoreum,- Kénigényes lél: Spir aetheris,- Szénsavas keserag: Magn.carbon.,- Kénsavas szikag: Natr.sulfuric.,- Poris: borax,- Himboj mag: Palma,- Örvény gyökér: Rad.imulae,- Ecetsavas hujyag: Ammon.aceticum,- Gyulatsav: acid.fosforicum,- Onacet-Plumb.aceticum,- Szénsavas olmacs: Plumb.carbonicum,- Sosevas rézhujyany: Cupr.muriat.ammoniatum,- Szénsavas vasacs: Ferr.carbonicum,- Horgag: Zinc.oxydat.,- Tiszta hamag: Kal.causticum,- Fojtósavas ezüstéleg: Arg.nitricum,- Fojtosavas bátrag: Bism.subnitr.,- Borkőesavas szikhamag: An, Na, tart.

432., Braxa D. Thoma Jung

8800.

Summa der Teutschen Stadt:

53170.

A becslési- és a valódi érték közötti arányról fogalmat alkothatunk a következőkből: A Kiszonyi-féle ház 589 forintra van becsülve, pedig azt 2500 forintért vette Simon de Chiocheti-től 1759-ben Kiszonyi András. A Langer -féle házat 7500 forint költséggel építették az 50-es években. / Lásd az előbbi szakaszt. /

A Minoriták új épülete nincs felbecsülve, mert azt az építési tervvel óta emelték. Ezért kárpotlás igénylése nélkül, a Minoriták saját költségekre kell majd lerombolniuk. / 67. /

In der Rätzen Stadt

438., Juds Jacob Elias	90.
439. Juden Temgall	80.
440., Juds Simon Salomon	30.
450., D. Joannes Tököli	420.
445., D. Ana Maria Tököli	300.
469., Rätzische Kirchen	1800.
471., Kirchen Dieners Wohnung	17.
459., Popa Pavel	50.
606., Popa Maxim	--
609., Popa Jovan	80.
612., Popa Peter	70.
623., Popa Jovan Mijatovits	10
672., Popa Mihailov	39.
692., R R P P Minoriten Behausung	430.
701., Popa Pavel	<u>150.</u>

Summa : 3566

A kiutatást a következők írják alá:

VIII. fejezet

Alkalmazott gyógyszerészek és adatok néhány a megye területén

kivüli gyógyszerészeiről.

Pályánk sajátos helyzeténél fogva, a múltban a gyógyszerészek két külön táborba oszlottak: egyik oldalon a tulajdonosok és a másikon az alkalmazott gyógyszerészek állottak. A különbség a többi más szabadfoglalkozásoknál, - orvosok, mérnökök, ügyvédek, - nem volt ily kihangsúlyozott, sőt nem is igen létezett a gyógyszerészeti pályához hasonló függőségi viszony. Egy válaszfal különítette el őket, a monopol jellegű jogositvány és a vele összefüggő tőke. Már pedig a gyógyszerészet egészében oda tartozik a munkaerő jelenléte, az a munkaerő, mely ugyanolyan szakképzettségű mint a tulajdonos.

Éppen ezért a gyógyszerészet történetéhez kell tartozzon az alkalmazottak története is, a pálya, - mondhatni, - névtelen munkásaié, akiket a sors, a jó-és bal-szerencse ide-oda dobott, hogy szerény fizetésért a munka nagyobbik terhét viseljék. Pusztán nevük főként a vizsgálati jegyzékönyvekben lelhető fel, az előbbi fejezetben ismertetett szövegekben. Ebben a fejezetben azok nevei kerültek, akik más dokumentumok alapján bukkantak elő.

Továbbmenőleg, pályánk egységét hangsúlyozva, egy-egy megyén kivüli gyógyszerészt is felemlitek, akik a helyi adatok kutatása során merültek fel.

Említést találunk az alkalmazott gyógyszerészekről részben az anyakönyvekben, részben a helyi sajtóban, kivétel nélkül gyászbeszékkel kapcsolatban.

Időrendben az első feljegyzést kivételesen a városi jegyzőkönyvben találjuk Hidegh Sándor aradi gyógyszerész segédének halálával kapcsolatban, az 1834. április 23.-án tartott tanácsi gyűlésről:

"1834. Esztendő Április 23.-án Scheferneder Ferentz helyettes Polgármester Urnak Elöljárója alatt, Lukácsy János, Imrey Josef, Bragyán György.....tanácsbéli és Boros András szoszollo Urak jelenlétében Aradon tartatott Tanácsi ülés, mely alkalmával:

Felvétetett Bragyán György Tanácsnok Urnak mult Eszt. Aug. 31.-én j. k. 904. sz. a. költ Tanácsi végzéshez képpst e következő hivatalos jelentése, hogy itten Hideg Sándor gyógyszeres Urnál meghalt **B a c h n e r** Péter Segédnek vagyonát a' mellékelt egybeírás szerint árverés útján ..... 102 f. 30 kr eladta, ebből az ő és a' Dobosnak Díját kihuzván..... 6 f., a' még fenmaradt 102 f. 30 kr váltóban álló sommát ezen Tanácsnak léendő általküldése végett valamint ugyszinte a' nevezett Bachner Péternek halotti levelét mutattya bé, nem különben

Nemes Szabad Kir. Brasso várossának és vidékinek Tanácsa f. e. 's hónap 5.-én 1049-ik sz. a. ide bortsájtott hivatalos levele által még elenyészett 1833. Esztendei Aug. 21.-én irtt Leveléhez képpst Hideg Sándor helybéli Gyógyszeres Urnál meghalálózott Bachner Péter Segéd felül magát annál is inkább, mivel az özvegy Bachnerné asszony nevezett gyógyszeres Urhoz említett Eszt. Julius 10.-én fiának állapotjáról a' bortsájtott tudósító írásra annak semmi válaszát nem nyerte volna, minnél előbb az Halotti Levelének általküldése mellett, vagy mostani hollétéről értesíteni kéri. Végeztetett: Érintett 102 f. 30 kr. válto Frisch Antal város fő Kamarás Urnál a' mai Tanácsi ülésen további ren-

delésig gondviselésére bízattván, Tisztelt Nemes Tanácsnak a' jelenlévő hivatalos Bémutatás által küldetik, hogy a' város fő kamarási Pénztárában bétett 102 f. 30 kr. vált. léendő bátor-ságos kézbe szolgáltatása végett ezen Tanácsnak a' kívántato alkalmatosságot kijelelni ne terheltesse."

továbbá:

"1834. Esztendői Május 28.-án tartatott Tanácsai ülés al-kalával:

Felvétellett Nemes Szabad Kir. Brassó Várossa és Vidéke vá-ros Tanácsának f.e.'s hónap 14.-én 1517.sz.a. irt hivatalos le-vele, melly által Bachner Péter gyógyszeráros segédnek itten tk történt halála felől nyert tudositását ezen Tanácsnak "közö-nettel véván," egyszersmind annak Anyja könyörgésére történt hogy a' nevezett Bachner Péter Hagyományát 102.f.30 kr.vált. a' Cs.Kir.Posta Szekérrel néki által küldené. Végeztetett: Bra-gyán György Tanácsbéli Urnak maghagyatik, hogy az érintett 102.f.30.kr.vált.egy helybéli Biztos Ember által a' Temesvári Cs.Kir. Gyors Szekeri Hivatalnál ösmervény mellett Tisztelt Nemes Brassó Tanácsának ált küldése végett adassa fel és az hivatkozott ösmervényt ezen Tanácsnak nyujtsa bé." / 1./

Szerény vegyon maradt Bachner Péter után mint ahogy szerény volt a fizetés is. Jellemző a munkaadó-munkavállaló közötti viszonyra a következő példa, az 1846 július 3.-án kiadott városi javaslat:

"Kresztits János végzésileg kéri kimondani hogy :gyogy-szerész segéd 3 ho eltelte alatt itt helyben egyik tárból a' másikba be ne fogadtasson. / Julius 13.végzés: kapitány adjon véleményt. /" /2./

Az anyakönyvekből kikeresett adatok az alkalmazott gyógyszerészeket illetőleg: Az aradi Minoriták meghaltak anyakönyvéből

1841. Nov. 18.	Steidohár Ferencz	20 éves gyógyszeráros	származás: Arad
1842 Feb. 7	Karátssányi Gyula	6 " "	fia Arad
1844 Feb. 20.	Spech János	32 " "	segéd Ujhely
1844 Nov. 22.	Barbata Ferencz	10 " "	segéd fia Arad
1844 Dec. 22.	Trányi Rozalia	16 " "	leánya Arad

A sajtó anyagából: Arader Kundschaftsblatt
Namen und Charakter der Verstorbenen:

1840. 10. Mai	Ladislauß Borosch Apotheker Gehilfe. R. kath. 19. Jahr alt. Krankheit: Luftröhren Faulnis Wohnung: Rathaus Gasse.
1844. 17 Feb.	Johann Spech Apotheker Subjekt. r. kath. 33 Jahr alt. Krankheit: Auszehrung Wohnung: Landstzasse.
1844. 22. Dec.	Rosalie Franz Apotheker Subjectens Tochter. Katholisch 13. Jahr alt. Inselgasse 304

/ 3. /

Végül néhány adat a megye területén kívüli gyógyszerészekről:

1801. szeptember 9.-én tartott megyeigylésen kerestetet indítottak...." a' megyének a Szegedi orvos és Apothecariusnak Henderer családja ellen formált praetensio eránt." /4./

A lippai anyakönyvekből szerzett adatok: Matricula Eccl. Lippensis
continens Nomina Baptisatorum

	Parentes	Levantes
1813 oct. 8.	Georg Mayer oppidanei Doctor	Franciscus Philip Apothecarius
További adatok Philip gyógyszerésztől: 1814 aug. 29., 1815 márc. 25., 1815 május 18 és 1815 dec. 3.		
1817. Dec. 6.	-----	Leopoldus Hell Apothecarius
1830. Nov. 19.	D. Leopoldus Hell et Anna nata Gemerth concors.	-----
1834. dec. 23	Leopoldus Hell apoth. Localis & Anna uxor Nata Gemerth	

További adatok Hell gyógyszerésztől: 1836. Jun. 17., 1837. dec. 2.
és 1840. jún. 15: "Hell Leopold gyógyszerész Lippa."

1836-tól kezdve egy ideig két gyógyszerész is van Lippán, mint
egy az anyakönyvek mutatják:

1836. dec. 9

Szültők:

Telbisz Benedek   gyógyszerész Lippa
és Wagner Borbála

További adatok Telbisz gyógyszerészről az anyakönyvek szerint:

1838 ápril. 17., 1840. febr. 28., 1843 Jan. 23. és 1844 Nov. 2.

Utána időrendben Bán József következik:

Szültők:

1848. Jan. 26.

Bán József gyógyszerész és
Fiala Laura

További adatok Bán gyógyszerészről: 1852. jan. 11. 1853. dec. 4., 1855

okt. 30., 1857 március 20. / Kereszteltek anyakönyvében mint szülők. /

Jegyzetek

/1./ F.o.j.k. 1834/376, 524   / 2./ F.o.lajstr. 1846/2339

3./ Ar.kbl. 1840/21., 1844/24 febr., 1845/1.   /4./ Pr.o. 1801/832

A katonai hatóságok részéről:

A megye részéről:

Hyacinth Braca
General Major

Andr. Forray de soborsin V. Comes

T.v. Botsek, major

Carolus Köröskényi ,Consul."

A fenti kimutatás mellett van még egy másik is, mely azonban nyilván nem lett elfogadva, mert nincs sem összegezve sem aláírva. Jellegetes ennél a második kimutatásnál, hogy itt a házakat épület-
elemek szerint becsülték fel, külön a kőműves-, ács-, asztalos-, lakatos-,
tűveges- és cserepes- munkát. A becslési-értékek eltérnek, sokszor lé-
nyegesen, az elsőtől. Mint példának emlitem a Langer-féle ház becslé-
sének második változatát:

Sub Nr.:

30.	Apotheke	Maurern Arbeit	1257.
		Zimmer "	386.
		Tischler "	55,48
		Schlosser "	71,30
		Glaser "	24,36
		Hafner "	<u>10.</u>
		<u>Summa summarum:</u>	<u>1804,14</u>

Még néhány becslési-értéket közlök összehasonlítás céljából:

Joseph Luger: 324,42, Michael Humayer: 2015,37 / a Langer-féle ház két szomszédja /, Comitats-Haus: ~~6554~~/19/ 6554,26, Herrn Bohus: 6581,18. Elken-
ben a Minoriták új építménye itt értékkel van feltüntetve: 9371,46 ,
ugyszintén a Franciskánusok temploma és kolostora: 10 ezer forinton
feltl. / 68. /

Az o-várban mind annak dacára, - a maga husz házával, - nem szűnt
meg az élet és mert hogy a város áthelyezése nem következett be, la-
kok mindig voltak ott a jövőben is , bár az egykori városközpontból

külváros lett. Mint természetes következménye a dolgok alakulásának, a gyógyszerertár is helyet cserélt, de az átköltözés jóval a házak lerombolása után történt. A késlekedés okát avval magyarázhatjuk meg, hogy, az akkori elgondolások szerint, a gyógyszerertár átköltözése egy időben történjék az egész város áthelyezésével Zimánd-pusztára. Ez habár csak föltevés, de a tények erre engednek következtetni.

A gyógyszerertár épületét Terézia asszony nem adta el Millernek, mint ahogy a fenti kimutatásból látjuk. A házat továbbra is megtartotta, de ott működött még egy ideig, vele egy fedél alatt, a gyógyszerertár is.

A helyzet további alakulását hiven tükrözik az évenkénti adóki-
vetésre vonatkozó összeírások. Ezt szemlélteti a következő táblázat,
mely az összeírások idevonatkozó adatait tartalmazza 1766-tól 1778-ig.

No., Nomina et cognomina Opificia
/foglalkozás/ /Megjegyzések, adó stb./

Stadtrechnung 1766

Portion's Lista pro Anno Militari 1765/66

Erst und zweites Viertheil

73.	Csoketisches Haus	Anlag: 20.
74.	Franciscus Miller	" 18.
75.	Sebastian Eder /Nachlass/	" 8.

Conscripctio incolarum et facultatum Regio Caalis Jopidi Grad pro

1766/67 peracta

79.	Fallovayana Domus	Efficiam: 20.
80.	Sebastian Eder	" 6.
81.	Franciscus Miller pharmacopaeus "	18.

Portion's Lista pro Anni Militari 1767

73.	Csoketisches Haus
74.	Franciscus Miller

/folytatás/

No., Nomina et cognomina Opificia
/reglakozás/ /Megjegyzések, adó stb./

Stadtrechnung 1767

Portional Lista pro Anno 1767

77. Geuketisches Haus

78. Franciscus Miller

Conscripctio Anni 1767/68

74. D.Falova capit.

75. Franciscus Miller Pharmacopaeus

Stadtrechnung 1768

Portional und Tax Lista der Königlichen General Statt Grad pro. A. 1768

71. Frau v. Fallova Anlaag: 20. fl.

72. Franciscus Miller " 18. "

Stadtrechnung 1769

Conscripctio Anni 1768/69

78. D.v. Colonell Fallova Obveniet: 20.

79. Franciscus Miller " 18.

Portional und Tax Anlaag pro anno 1769.

75. D. Fallova Anlaag 20.

76. Franciscus Miller " 18.

Stadtrechnung 1770

Portional Restantien pro A-o 1770

70. D. Fallovaiana 39. fl. 6 kr.

Conscripctio 1770

74. V Colonella Fallova

75. Franciscus Miller Pharmacopaeus

folytatás/

No., Nomina et cognomina Opificia
/foglalkozás/ /Megjegyzések, adó stb./

Stadtrechnung 1771

Portional Restantien pro Anno 1771

72 D Colonella Falloiana 4 fl. 26 kr.

Stadtrechnung 1772

Conscriptio pro 1771-72

57. Franciscus Miller Pharmacopaeus Habet domus: 1.

71. Vha Fallovay " " 3.

Portionalis Lista pro A. 1771-72.

57. Franciscus Miller

72. D. Falovay

Stadtrechnung 1773

Portionalis Lista ab Anno 1772/73 durch Joseph Straub eingeschert worden

Imp. portion. Tax Dominal.

56. Domus Josephus Szabo

61. Franciscus Miller 12,46 14,46

76. D-na Falovsiana 22,22 9,12

Rasciana Civitas

59. Elias Meyer apud Falova 2,06 2,24

Conscriptio Anni 1772-73

61. Franciscus Miller Pharmacopaeus

75. Dna Falovayana

Rasciana Civitas

51. Elias Meyer apud Falova wurarius

/rolytatás/

No., Nomina et cognomina Opificia
/foglalkozás/ /Megjegyzések, adó etb./

Stadtrechnung 1774

Portions Lista 1774

	<u>Cassa dominal</u>	<u>Cassa Domestica</u>
1148. Franciscus Miller	12, 33	11, 53
1165. 3 Coronarum Domus		
1163. Dom. Falloyana	20, 22	8, 12 restant

Stadtrechnung 1775

Portionales Quanti Lista pro Anno 1774/75 Regio Caalis Civittis Varad
1776 Die 6-ta febr

- 34. / Thadeus Diszer vidua Cerdo
- / Bartholomaeus Shvab Mercator
- / D. Stephanus Sabo v. Nobilis
- / Stephan Shlegl Mercator
- / Franciscus Meffi

In Arce Antiqua

- 982. Sebastian Eder, domus Cesarea
Clavi faber
- 983. Franciscus Miller Pharmacopaeus
- 989. Domus D. Szabo ad 3 Coronas

Tertia Quartans

- 826. Elias Meyer M.S. Falova Molitor sodales

Quartus Quartans

- 892. D-na S Falovaians Domus

Portionalis Lista pro Anno 1775

In Arce Antiqua

- 983. Franciscus Miller
- D. D. Szabo ad 3 Coronas

Quartus Quartans

- 892 Dnae Falovaians Domus

/polytatis/

No., Nomina et cognomina Opificia
/roglalkozás/ /Megjegyzések, adó stb./
conscriptionalis Lista Regio Caalis Vetero Aradiensis Civitatis pro

1775-76

In Arce

1020. Franciscus Miller

Stadtrechnung 1776

Portional und Taxal Liste von 1. November 1775 bis 31. October 1776

In Arce

1020. Franciscus Miller

Stadtrechnung 1777

conscriptionalis Lista Regio Caalis Vetero Arad. Civitatis p. A. 1776/77

1. Aegidius Jenovain

6. Aegidius Jenovain

o Domus Lengyeliana

o " Edlsbacheriana

o " Bohusiana

o D. Porray Domus

o Domus Civica

37. // Diseriana vidua cerdo

// Bartholomeo Schwab mercator

// Domus D. Szabo

// Stephanus Schlegl mercator

// Joannes Possart apothekarius Impositus. Domestica In summa

9,15 7,15 16,30

o Domus Csernovicsiana

55. Szikra Mihály

o Alledius Minoritorum

In quartus quartans

954. Domus D. Falloiana

Habet domus 2

tőzik a 4-ik kerületbe. De a gyógyszer-tár még kitart a régi helyén, régi tulajdonosával, Millerrel. Csak a következő évben, 1776-ban történik gyökeres változás: Miller a gyógyszer-tárat eladja Joannes P o s h a r t - nak és az új tulajdonos a gyógyszer-tárat beköltözteti a város jelenlegi központjába. Az összeírások alapján pontosan meg lehet állapítani a gyógyszer-tár új székhelyét: Stephanus Szabo nemes házában, a volt Franciscus Merfi helyiségben. Ugyanebben a házban volt még egy tímár és két kereskedő is. A gyógyszer-tár környezetében volt a Minoriták temploma, a városháza, továbbá Aegidius Jenovain két háza, a Lengyel-, Balsoacher-, Bohus-, Forray-, Czernovics-és Szikra-féle ház, mindazoké, kik akkor Aradon szerepet játszottak. Ezen a helyen, ha nem is ugyanazon helyiségben, működött Arad első gyógyszer-tára egész az állapításig, ott ahol most a "Tarom" van. / Bulev. Republicii és Petőfi-utca sarok. /

A gyógyszer-tár helyét és környezetét szemlélteti az a térkép, amely 1795-ben készült a város centrumáról. A gyógyszer-tár épülete k. b. ugyanazon az alapterületen fekszik, mint a postis létező kétemeletes sarokház a Bul. Republicii és a Petőfi-utca sarkán, mely utcát akkor "Lampel-Casse"-nak nevezték. / 71. /

5. Miller gyógyszerész és az 1770-iki egészségügyi normák.

A 18. század első felében Magyarországon a gyógyszerészek kiképzése még céhszerű volt. A nagyszombati egyetem szervezéséig ritka volt az egyetemet végzett gyógyszerész. Ilyenek voltak az orvosok, kik gyógyszer-tárat tartottak. Az 1759. május 29-iki királyi rendelet úgy intézkedett, hogy a gyógyszerészeket a városi-, ahol olyan nincsen a megyei-, tisztiorvosok vizsgálják meg, bizonyítványukat terjesszék fel a helytartótanácshoz s ez esetről esetre adja meg az engedélyt a gyakorlatra. / 72. / A céhszerű kiképzésnek egyik dokumentumát közli Dr Orient Gyula / 73. / Miller aradi gyógyszerész képesítési bizonylatot, - absolutorium-ot - állított ki a szegedi illetőségű Joanes Nepomucenus

Raejnisch számára, ki előbb a nagyváradi Stracho gyógyszeráróban gyarmokoskodott. Az absolutorium kelt Aradon 1767 március 24.-én. "Franciscus Miller Pharmacopaeus Aradiensis." aláírással. Az eddigi adatok szerint Raejnisch volt az első alkalmazott az aradi gyógyszeráróban.

A nagyszombati egyetem átszervezése után, amikor gyógyszerészeti tanfolyam is létesült, a helyzet megváltozott a gyógyszerész kiképzés tekintetében. Felszámolták a középkorra emlékeztető intézményeket, II. József, akkor mint uralkodó, új, modern alapokra helyezte az állami képzést. Ilyen intézkedés volt az 1770-ben kibocsátott "Normalia Resolutionis Regiae in Re Sanitatis de Anno 1770." Ennek értelmében kötelező lett a felsőfokú kiképzés a gyógyszerészek számára is, azok kivételével akik már 1770 előtt a királyi főorvos, vagy egészségügyi bizottság előtt vizsgáztak. Az ilyenek mentesülnek az egyetemi kiképzés kötelezettsége alól. Azek pedig, akik ezt elmulasztották, újból vizsgálatra vannak rendelve. / 74. / Részlet az eredeti szövegből :

"...inuitur intuitu Chyrurgorum, apothecariorum et Obstetricariorum ante Sanitatis Normalia de Anno 1770 et 1771 emanata juxta prius subsistens praescriptum rite examinatorum Normale de anno 1771 ea cum modalitate observandum esse, quod ii solum modo Apothecarii et Chyrurgi a normaliter sub anno 1770 praescripto Ursitatis examine dispensari possint, qui jam ante annum 1770 emanati hujus Sanitatis Patentalis coram proto-medico Regni aut Sanitatis Consiliario, vel vero quodam Sanitatis Commissione examen praerequisitum subivere, nec non huc usque suae dexteritatis et honestatis specimina dederunt.

Cum igitur per hanc Resolutionem Regiam Examen praesertim Pharmacopolarum ante annum 1770 coram Cottensibus aut Civitatensibus Physicis peractum ad dispensandum ab examine in Universitate subeundo haud sufficiens evaserit, ac proinde omnes ii qui supra memoratam modalitate jam ante annum 1770 examinati non fuere

denno ab Ursitate probari debeant."

Az 1771. október 21.-én tartott megyei közgyűlésen felolvasták a helytartótanács szeptember 12.-én kelt rendeletét, melynek értelmében a nagyszombati egyetem királyi határozatának 7.-ik és 8-ik pontja, az orvosokhoz és chirurgusokhoz hasonlólag, kötelező a gyógyszerészekre is. Miller csak a következő évben teljesítette a parancsot, 1772. november 23.-án tette le az egészségügyi normák által előírt esküt. Az eskütételt igazoló bizonyítványt kiadását a megye elhatározta:

"Dominum Franciscum Miller Pharmacopaeus Aradiensis deposuit JM Juramentum in Normativa Sanitatis praescriptum cui etiam de super Testimoniales extradare resolvitur." / 75./

Jellemző az ügyek késedelmes intézésére, hogy a bizonyítványt Miller még két év múlva sem kapta meg. Ezért az 1774. április 12.-ki megyegyűlésen "... Miller, az alispán ur által, alázattal kérte, hogy amennyiben az egészségügyi normák értelmében az esküt letette, az előírt bizonyítványt kiadni méltóztassanak. Jogos kérésének jóváhagyásával, a hiteles bizonylat kiadását a megye elhatározta." /76./
/Az eredeti szöveg latinul./

6..A Miller-Taschl-Poshart-ügy.

Miller 16 évig volt aradi gyógyszerész, 1760-tól 1776-ig, ebből 12 évig mint tulajdonos. Ez idő alatt, neki és feleségének Elisabethnak, 4 leánya született: Joana 1765. máj. 16., Catharina 1766. dec. 28., Barbara 1771. okt. 17. és Anna 1774. dec 18. A keresztapa mindannyiszor Franciscus Pottenkoffer O-várbeli lakos volt. / 77./

A 16 év alatt Miller megszerezte az anyagi alapot, hogy Pestre költözhessen. Aradi patikáját eladóvá tette, de az eladással kapcsolatban bonyadalnak támadtak; /röv. szöveg/ "Joannes Taschl győri gyög

szerész szerződést kötött Miller-rel, melyben megegyeztek, hogy 11.000 forintért örökáron megveszi Miller aradi házat és a gyógyszerertárat összes felszerelésével. A vételár felét 1775 június 20.-ig köteles lefizetni, a hátralék pedig a következő években lesz esedékes.azonban Taschl a kikötött határidőig nem tudta előteremteni a kérdéses összeget. Ilyen formán Miller " egy másig,- fizetőképés,- vevővel való írt megegyezés jogán " ./Jus accordandi cum alio emptore solvendi./ új vevővel, Joannes Poshart-tal kötött szerződést és reá ruházott minden jogot." / 78./ De amikor a pozsonyi királyi helytartó tanács tudomására jutott a gyógyszerertár eladása, akkor kiderült, hogy Poshart nem tette le a gyógyszerészi vizsgálatot.

Ezért a helytartó tanács 1776 február 6-án leír a megyének és "leiratban megállapítja hogy bizonyos Joannes Poshart békésmegyei, gyulai illetőségű gyógyszerész az egészségügyi normákkal ellentétben vizsga és engedély nélkül gyógyszerertár birtokába jutott és ilyen módon nem vizsgázott egyénekről, mint Joannes Poshart, gondoskodás történt. Amennyiben ez a valóságon alapszik, ellenkezve a kegyes királyi normákkal, az eltávozott másik o-aradi gyógyszerésszel, Franciscus Millerrel, kötött szerződést meg kell semmisíteni." A királyi helytartó tanács felszólítja a megyét, tüstént közölje az ügyre tartozó összes részleteket./ 79./ /Rövidített szöveg, az eredeti latinul./

Ez az eset nagyobb méreteket öltött, amikor Taschl sértett jogainak orvoslásért egyenesen II. Józsefhez folyamodott. Taschl panaszára II. József saját aláírásával ellátott legfelsőbb leiratában a megyét vonja felelőségre a történetekért.

"Joannes Taschlgyűri gyógyszerész panaszra szerint, mely az ide mellesként instanciában bővebben van ismertetve,- írja II. József,- Franciscus Miller o-aradi gyógyszeréstől a panaszos megvette a házat és a benne levő gyógyszerertárat.. Mint az újonnan kötött szerződésből kitunik, Miller a gyógyszerertárat egy nem vizsgázott gyógyszerésznek, a gyulai illetőségű Joannes Poshart-nak szándékozik átengedni. Taschl kihangsúlyozza panaszában

hogy ezen kézzelfogható jogsértés elhárításáért hiába folyamodott hozzátok"/ értsd: a megyéhez /.De azért, kimerítő választ kérve a megyétől,- kegyes szavakkal fejezi be leiratát:

"Vobis in reliquo Gratia Nostra Caesareo Regia benigne propensi
mimus. Datum in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae. Die
Decima sexta Mensis February, anno Domini Millesimo septingentesi-
mo septuagesimo sexto. Josephus." / 8o./

A két leiratra a megye egy időben küldi meg válaszát, melyet a február 26.-án tartott közgyűlésen fogalmaztak meg. A császárhoz intézett válaszban részletesen ismertetik a való helyzetet: /Rövidített szöveg/
"A f.év február hc 16-ik napján kelt 772.számú legkegyesebb és legfenségesebb császári leiratra, a panaszos Taschl győri illetőségű gyógyszerész sórelmének tárgyában, a tőlünk kért felvilágosítás értelmében, felségednek alázattal tudomására hozzuk, hogy a fent nevezettnek a Franciscus Miller o-aradi gyógyszerésszel kötött vételi-szerződése meg lett semmisítve. Az erre vonatkozó dokumentumokat alázattal mellékeljük.

.....Mint ahogy a győri gyógyszerész, névszerint Joannes Taschl, fenséged előtt panaszában felfedte, Franciscus Miller o-aradi gyógyszerész, az itteni gyógyszerértárnak előbbi tulajdonosa, a panaszossal kötött szerződést egy másik, -gyulai illetőségű gyógyszerészre ruházta át, ki, mert nem vizsgázott, az orvosi fakultás elismerését kéri.

A vevő /értsd :Taschl /az elsőség jogán mint szerződő fél, /Jus Prioritatis ob celebratum primaeorum contractum obtenens./ azon ig eskszik, hogy Joannes Poshart-ot birtokjogának gyakorlásában meggátolja.

A vitás ügy bíróságunk elé lett terjesztve. Franciscus Miller /és Taschl közötti/ eredeti szerződésből kitűnik hogy a megállapított rize-tési határidő lejárt, minek következtében Joannes Taschl a bíróság előtt a szerződésről szabad akaratából lemondott, sőt ez alkalommal történt, hogy jelenlétünkben a készpénz hiánya miatt új vevőt ajánlott és saját hibájából elállt követelésétől.

Igy a másik vevő, Joannes Poshart, - ki néhány évvel előbb mint segéd Miller gyógyszerterát dícsőrelesen vezette, közvetlen azután pedig saját költségére a békésmegyei Gyula helyiségben egy új gyógyszerterát létesített, - azzal a kötelezettséggel kötött szerződést, hogy f. évi május hónapjáig a nagyszombati orvosi fakultáson a vizsgát leteszi és ezáltal megszerzi a jóváhagyáshoz szükséges oklevelet.

Mely tényállást fenségednek kegyes tudomására hozzuk és leszögezzük, hogy a panaszos Joannes Taschl semmiképen sem miattunk károsodott, hanem saját hibájából, mert a kérdéses összeget nem fizette le a kitűzött határidőig és Franciscus Miller, mint eladó, pénz nélkül nem volt hajlando gyógyszerterát átadni.

.....
Kelt Aradon az 1776. február hó 26.-án tartott közgyűlésen."

A királyi helytartótanácsához a közgyűlés hasonló tartalmu jelentést küldött, azon hozzáadással, hogy Franciscus Miller időközben már Pestre költözött. / 81. /

A megyei gyűlés pedig úgy határozott, hogyha Poshart legkésőbb május 1.-ig nem vizsgázik a nagyszombati / Tyrnavia/ egyetemen, gyógyszerterát nem tarthatja meg. / 82. / mindannak dacára, hogy Miller megkapta már az esedékes összeget. Ebben az ügyben a megye kétszer is kihallgatta Poshartot. / 83. /

II. Jozsef császár továbbra is figyelmével kíséri az eseményeket és március 15.-én válaszol a megye jelentésére. A panasztevő Taschl ügyét elintézettnek tekinti, miután az aradi gyógyszerterát illető szerződése szétképetett. De ha mégis ő törvényes uton meg akarja támadni a döntést, akkor a per újra felvételéről a megye haladéktalanul intézkedjék. Poshart-ra vonatkozólag pedig megparancsolja, hogy valamelyik egyetemen a szokásos módon vizsgázzon és saját magát e-ként oklevéllel igazolja. / 84. /

Poshart, habár.... "arra kötelezte magát a megye előtt, hogy május 1.-ig vizsgálatot tesz Nagyszombaton, hivatkozva, hogy az utazás és vizs-

gálati szertartás neki sok költségébe kerülne, és azt nincs miből fedeznie időszorint, azért határidejét két hónappal meghosszabbítani kéri " az 1776. április 19.-én tartott közgyűlésen. / 85. /

Különbös helyzet adódott Poshart-tal, mert egyidőben két gyógyszer-tára is volt: egy Aradon, a másik pedig Gyulán, de mégsem volt jogos tulajdonosa egyiknek sem az oklevél hiánya miatt. Békés megye április 19.-én írt Aradnak és " kérdi, hogy Poshart, kinnek Békés megyében is van gyógyszer-tára, meg van-e már vizsgálva? / 86. /

Megjegyzendő, hogy abban az időben a nagyszombati egyetemen működő gyógyszerészeti tanfolyam három hónapig tartott. / 87. / Az egyetemi tak-sák nem voltak túlzottan magasak, eszérsári körrendelet korlátozta a vizsgadíjakat úgy a bécsi, mint a nagyszombati egyetemen.

"Per Regnum circulariter publicatis Clementissime decreverit, Normam Universitatis Viennensis et Tyrnaviensi quoque observandam esse Taxaque examinum eadem quae Viennae constitutae sunt.....
.....Posony, ex Consilio, die 1-a May 1775."

A szegénysorsu, szorgalmas tanulók számára a kiképzés ingyenes volt "pauperitatem vero impedimento esse vidisset, omnem Taxam condonaverit..
.....aut magis excellentis Capacitatis, applicationisque suae, vel erga dimidium Taxam, vel plane gratis examinentur."

Taxae

examinum et promotionum in Facultate Medica Viennensi sub initum Reformationis Studiorum introductae, et in Nova Norma Studii medici Viennensis in integram confirmatae, sunt sequentes: "

Az orvostudori diploma elnyeréséért összesen 183 forint 48 kraj-cárt kellett vizetni, míg a gyógyszerészeti diplomáért csak 81. forint 48 krajcárt

1-mo Pro Doctoratu Medicinæ

Pro primo Examine D. Directori, Decano et quatuor ¹⁸⁹⁷ Professoribus, singulo aureus facit	25 Fl. 48 kr.
Pro altero iisdem duplum	51 " 36 "
Duobus hospitibus singulo aureus	8 " 36 "
Pro Praesidio Facultatis in disputatione Sc. D. D. Directori, Decano et quatuor Professo- ribus singulo aureus	25 " 48 "
Pro viduis et orphanis ¹⁸⁹⁸ ad cassam reponuntur 3 aurei	12 " 54 "
Pro revisione Dissertationis aureus	4 " 18 "
Notario Facultatis	6 "
Amplissimo D. Cancellario pro juramento aureus	4 " 18 "
In promotione Magnifico D. Rectori, amplissimo D. Cancellario Spect. D. D. quatuor Facultatum Decanis, singulo aureus	25 " 48 "
D. Promoteri aureus	4 " 18 "
Pedello aureus	4 " 18 "
Pro Diplomate	6 "
Magnifico D. Rectori pro sigillo	4 "
Summa	183 " 42 "

2-do Pro Magisterio Pharmacopæi

Pro primo examine D. D. Directori, Decano et Professore chemiæ singulo aureus	12 " 14 "
Pro secundo totidem	12 " 54 "
Pro tertio totidem	12 " 54 "
Pro quarto totidem	12 " 54 "
Duobus super Pharmacopæis pro omnibus quatuor examinibus 3 aurei	12 " 54 "
Ad Cassam	3 " "
Notario aureus	4 " 18 "
Pro Diplomate	6 "
Pro sigillo	4 "
Summa	81 " 48 "

3-tio Pro Magisterio Chirurgiæ

.....	60 " 18 " "
Summa	60 " 18 " "

Igéretét betartva, az 1776. október 28.-ki megyei közgyűlésen közhírré tették Poshart diplomáját, melyet a nagyszombati egyetem 1776. szeptember 7.-én állított ki. A diploma szerint "nevezett Joannes Poshart a gyógyszerészeti tudományokban, ugyancsak gyakorlatban és ügyességben, bizonylatot tett kiváló eredménnyel és az igazi gyógyszerészek soraiba való felvételre méltónak nyilváníttatik. Jogában áll gyógyszerészi mesterségét az ország területén és a provinciákban gyakorolni." Azután előírás szerint le tette az esküt a megyei közgyűlés előtt és aradi gyógyszerésznek elismertetett:

"lectum et publicatum est Joannis Poszhard Aradiensis Pharmacopolas ex Alma et Celeberima Universitate Tyrnaviensi de dato 7-ae Septembris 1776 emanatum Diploma super eo sonans quod eidem Joannes Poszhard in Arte Pharmacopaea Scientiae, experientiae et dexteritatis specimen jam egregie dederit, ut in numerum verorum Pharmacopolarum assumi dignus conferetur, facultasque eidem ut in universis ISMAE CAEO REAE et Apostolicae SATTIS Regnis et Provinciis Artem suam Pharmacopeam exercere valeat, ac libere possit eodem Diplomate concederetur. Quod ~~postquam~~ postquam sua forma lectum fuisset, dictus Joannes Poszhard coram Universitate Juramentum consuetum deposuit, inque Pharmacopolam Aradiensem cooptatus esse." / 89. /

A királyi helytartótanács csak az 1777. április 1.-én kiadott rendeletében ismeri el Poshart jogait, amit a június 9.-ki megyei közgyűlésen olvastak fel: /Rövidített szöveg./

"Mután Joannes Poshart aradi gyógyszerész a Normák által előírt vizsgát a nagyszombati orvosi fakultáson ténylegesen letette és így, mint megvizsgált és jóváhagyott gyógyszerész, immár szabadon megterthatja a békésmegyei és az aradi gyógyszerteráit."

".....jam examinatus et approbatus Békésiensem et Aradinesem
Apothecas libere retinere possit....." /90./

Nem tudjuk mi történt a békésmegyei gyógyszerertárral, de, mivel
többé nem esik szó róla, feltételezhetjük, hogy tuladott rajta. A
"gyógyszerészek zsebnaptára"-nak 1917.-ki kiadásában az akkori
Winkler-féle gyógyszerertár alapításának éve 1760-ra van feltüntetve.
Ha tekintetbe vesszük az almanachok adatainak pontatlanságát, talán ez
lehet az a gyógyszerertár amit Poshart Gyulán alapított. / 91./

Miután jogos tulajdonába került az aradi gyógyszerertár, Poshart-
nak, úgy látszik, a legkisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy ados-
ságát rendezze. A vételár hátralékos részletét még 1782-ben sem fizet-
te ki. Ezért Miller felhatalmazza Michael Bitto-t, hogy Joannes Paskov,
másként Poshart gyógyszerész ellen gondoskodjék az 4750 forint betáb-
lázása ügyében. Ez meg is történt az augusztus ~~1781~~ 5.-én tartott
megyei közgyűlésen:

"Michael Bitto pro parte Francisci Miller super 4750 F-nos
Charta biancales contra V. Aradiensem Apothecarium Joannem Pas-
kov aliter Poshort intabulari curat sub C-li Congreg 5-ta Aug.
1782." /92./

Az adósság azonban még 1785-ben sem, lett kiegyenlítve és így
Miller pert indított Poshart ellen a július 11. -én tartott megyei
közgyűlésen / 93./

7.. Számlák Poshart idejéből.

A gyógyszerek hitelbe való kiszolgáltatása mindig uzus volt. A
kliens fizetőképessége, szociális helyzete és ismerettségi kapcsolata
a gyógyszerésszel határozta meg a hitel keretét. A hitel megadása pe-
dig a gyógyszerészre nem rott nagy terhet, mert a gyógyszerek önkölt-

ségi ára elenyésző volt a nagy haszonkulcsához viszonyítva. Mondják, hogy tűzvész, vagy egyéb kalamitás, esetén elsősorban a kontoskönyvet kell kimenteni a gyógyszerertárból. Ez a legértékesebb.

Az aradi gyógyszerertár létezésének első éveiből vannak adataink a hitelábról. Peer 1742-ben hitelbe adott orvosságokat Pater Prädigernek, Langertől pedig kontoskönyv maradt ránk 1750-ből. 1754-ben a megye házikasszájából rizették a beteg raboknak juttatott gyógyszereket:

"Pharmacopola hujaten medicamentorum specificationem pro infirmis Captivorum acceptorum / quorum praetium per Dnum ord. Medicum limitandum / ex Cassa Domestica solvendo decernit." / 93-A/

A rabok és később a "szegény adozó nép", intézményes gyógyszer-ellátása a szociális gondoskodás első megnyilvánulása volt.

Peshart idejéből már számlák is maradtak. A fennmaradás oka, hogy mint minden esemény a városi- és a megyei- hatóságok előtt zajlott le - úgy a hitelező is a hatóságokhoz folyamodott, ha nem kapta meg idejében a pénzét. Így aztán az irományok a levéltárba kerültek.

Egy ilyen számla 1784-ből származik az elhunyt Teresia Jurissin számára kiadott gyógyszerekről, ki tüdőbajban szenvedett:

"Specification Deren Medicamenten pro verstorbenen Frau Teresia Jurissin aus der Arader St. Apothecken beabfolget worden P. A. 1784

	Fl. kr.
Jänner den 29-ten	36
.....	52
May den 7 ten	27
" " 8-ten	18
" " 9-ten	30
" " 11-ten	38
Dieser ist den 14, 18, 22-ten Do reperirt	1.54
May den 15-ten	24
July d. 28-ten	1.26
" " 28-ten	24
	<u>9.04</u>

Dieser Conto ist den 1. März 1785 richtig bezahlt worden von.....und..... Joh. Peshart St. Apotheker." / 94./

Az 1783-ban elhunyt görög rítusú püspök számára kiadott és Fritsch chyrurgus által rendelt gyógyszerekről, továbbá az 1782. évről hátralékos szent-olajért Poshart számlát nyújtott és 10 forint 22 krajcár értékben:

"Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Domino in DEO quiescente Graeci Ritus Episcopo, Ordinante Domino Chyrurgo Fritsch, ex Pharmacopoea Aradiensis exhibita sunt Medicamenta

	<u>Fl. kr.</u>
P. No. 782-o Restantia ab Oleo Sancto	8,32
P. No. 783-o Majo 17-a Mixtura Resolvens	42
Species pro The	24
Pulvis Seminis Synapi	16
Osmell Squilliticum	28
Summa:	<u>10.22</u>

Johann Poshart Pharmacopoeus. "/95./

Szekudvar és Agris possessio-k lakói ingyen gyógyszert kaptak az 1785. év tavaszán kitört járvány ideje alatt, melyet az aradi gyógyszer-tár szállított a megye költségére, 41 forint 25 krajcár értékben:

"Consignatio Medicamentorum pro Possessione SEKUDVAR ab Inclyto Comitatu Gratudo applicatorum ex hujate Vetero Aradiense Pharmacopoea.

/A részletesen felsorolt gyógyszerek: teák, kenőcsök, oxymel, Plv. ipecach. stb./

Jean. Poshart.

Medicamenta hic specificata ex Pharmacia V. Aradiense tempore epidemiae vernalis anni 1785. ad rationes in adjecto cathalogo adnotati incolarum Szekudvariensem et Agrisiensem erogatae fuisse, taxaeque praescripta taxata esse, recognosco:

Joannes Franciscus Rosa

I. Cottus Arad Physicus" / 96. /

A napoleoni háborúk korában megalakult nemesi felkelés,- a nemesség egyetlen közterhét alkotó általános és személyes honvédelmi kötelezettsége,- / 97./ alkalmával /Insurrectio/ az aradi gyógyszer-tárból sok gyógyszert vásároltak a megye terhére.

Szemelvények az insurrectio részére kiállított számlákból:

"Specification ,deren Arzneien welche nothwendige für die Insurgenten des Eüblichen Arader Comitats zu fassen befinden worden ,als:

	<u>Fl. kr.</u>
Acetum antisepticum	3,36
Lithargiry	48
Antimon Diaph.n.ablut.	1.44
Pulvis Rhei elect.	9.36
" Nitri depurati	1.36
Aluminis usti	36
.....	
.....	
Summa:	206.28

Praesent. 12. July 1797

Joanes Poshart Pharm."

A fenti számla melléklete:

"Specification deren zur Arzneien aberlichen Requisition als:

	<u>Fl. kr.</u>
Ein Clystir Spritzen samt Fateral	4.55
Ein messingenen Pfann	2.36
.....	
.....	
Summa	17.07

Obstehende Requisition sindt richtig Empfangen worden.
Die 14-te Sept. 1797

Philippus Speth, OberChyrurgus
J. Poshart." / 98. /

sz-inasurgensek loval számlára:

"Consigantio vigore ejus Rationis offlis D. Gabriel Egyed Apo-

theorio Arad E-no Poszhard pro suppeditatis fabro sed Legio-
nario Insurgentium in curam ~~de~~ equor. medicamentibus juxta
Assignales Pl-nos 7 kr.5 e cassa operationali exoluturus est.
Aradini, die 20-a 7-bris 1797.

Comissione Bellica

Adalbert Török

A-o 1797, die 15-a X-bris rite percepit:

Joannes Poshart Pharmacop." /99./

A nemesi felkelőknek Aradon kórházuk is volt:

"Specificatio Medicamentorum, quo ad Rationes I. Cottus Aradien-
sis ex Apotheca ejusdem I. Cottus pro Nobilium Insurgentium
Choro, ad Nosocomium ex ordinatione Dominorum Chyrurgorum, se-
cundum Praescriptiones prae manibus habentes, rite administrata

sunt:

		Fl. Kr.
1797		
Majj	28. Pulvis Temperans et Emplastrum Gummosum	0.12
July	31. Mixtura Expectorans et Species Pro Thee	0.30
Juny	2. Species uti 31. Majj sunt repetitae	0.09
	Haustus Purgans et Thee	0.05
	Essentia Stomachica	0.19
	3. Haustus Laxans, Ungv Vulneraria et	
	Pulvis Purgans	0.22
	6. Pulv. Temperans	0.02

.....
.....

/ 7 oldalon/ Summa 125.19

Obstehende Medicamenten sind Lauth Specification in dass
Arader Adelige Insurgenten Hospital richtig verabfolget wor-
den. Arad, den 4-ten 8-bris 1797

Philippus Speth Ober Chirurgus." /100./

8., Orvosok, chiruruskok és rendeletek a 18. században.

A gyógyszerészet és az orvosi pálya mindig egymásra volt utálva de ez a kapcsolat sohasem volt egyenrangú. Az orvos, elsősorban mint hivatalos közeg, de mint magánfoglalkozású is, -rendelkezett a gyógyszerésszel. Az orvosi vény: "Recipe", parancsolomódban írva, jelképe ennek kapcsolatnak: az orvos rendel és a gyógyszerész teljesíti kívánságát.

Ilyen értelemben a két hivatás történelmileg is egybe kapcsolódik, -a megyei orvosok irányították és őrizték ellen a gyógyszerészek működését a Helytartótanács által kibocsájtott rendeletek alapján. Ezen okból közlöm a következőket, mint a téma elválaszthatatlan részét

Az első aradi orvos Joannes F o r n e r volt, kit 1748 jan.-ban iktattak be hivatalába évi 150 f. fizetéssel. /22./ Pontosán nem tudni meddig működött s nem tudni vajjon 1754-ben még Aradon volt-e, amikor a Helytartóság kérdésére a megye név nélkül jelenti, hogy a szolgáltatásban lévő orvosnak egyetemi képesítése van. /101./ Forner bizonyára nem sokáig volt Arad orvosa, mert 1756. év májusában már az utóda, Anton C e b e l is elhagyta az itteni állását, miután megkapta a májusi havi fizetését és az egész évre szülő természetbeli járandóságát. Gebel már előbb felmondott, amit a megye április 5.-én vesz tudomásul, leszögezve, hogy a megye orvosa saját jószágából távozik és ingóságait már el is adta, tekintve a szállítási nehézségeket Bécsig. Egyben a megye kéri a főispánt, galánthai Pekete Györgyöt, hogy a közönség javára gondoskodjon egy új fizikusrol. /102./ Állása hónapokig betöltetlen maradt s csak szept. 27.-én értesíti a főispán a megyét, hogy új orvost fogadott: Sirismundus D e t e l l i u s -t /másutt Detelly v. D' Etel/ 400 f. évi fizetéssel, az utiköltség megtérítése mellett Bécsből Aradig. A megye augusztus 1.-től számítva a fizetését, megszavezza, a 24 forint 36 kr. utiköltség mellett, a természetbeli járandóságát is és pedig 12 köböl búzát és 12 öl tűzifát. / 103. /

Összehasonlítáért közlök néhány adatot az 1759. évi fizetésekről

Lista Sallariorum:

Sallarium Excellentissimi ac Illissimi Domini	
Supremi Comitiss Georgy Fekete de Galantha.....	1500 Fl.
Dni VComitiss Andreass Forray	300 "
Dni G-ralis Perceptoriss M. Klempay.....	400 "
Dni V. Notary Andreass Kázoný.....	200 "
Dni Doctoriss Sigismundi Detelly.....	400 " /104./

Detelly volt Terézia asszony tanuja Simeon Chioceci-vel 1759-ben kötött házassága alkalmával. /105./

A történelmi események mindenkire kihatnak, miből az következik, hogy az egyes ember élete magában foglalja a világtörténelmet is, mint része az egésznek: Pars pro toto. A művem a kisember szemszögéből nézve, - mint amilyen a gyógyszerész is, az orvos is, - a történelemnek azt az oldalát mutatja be, miként alakul a kisembernek az élete a nagy tömegeket mozgató események forgatagában.

Mint előbb már említettem, az 1763. és főleg az 1766. év, de még az utána következő korszak is 1783-ig, döntő befolyással volt Arad fejlődésére, amikor felvetődött az egész város áttelepítésének kérdése. Ezen idő alatt tudvalevőleg tilos volt házat építeni, de még a meglévőket sem volt szabad kitatarozni. A rendelet folytán beállott lakásínség arra készítetett sok aradi lakost, hogy elhagyja a várost még mielőtt azt lebontják. Ez történt Detelly megyei orvossal is. Mária Terézia királynő énkényes rendelete folytán az események megváltoztatták Detelly életutját. Lehetetlenné tette az itt tartozkodást és tíz évi szolgálat után felmentését kérte hivatala alól 1766-ban.

Eltávozásának oka az egészségtelen életkörülmény, aminek következtében két gyermekét elvesztette.:

"...et vel maxime Domorum ac Hospitiorum in hocce civitate Aradiensis propter erigi coeptum novum Fortalitium Aradiense jam a pluribus annis reparari et aedificari interdictorum sum-

nam omnino incommoditatem, valetudinis et sanitatis statum inter octo dno duabus etiam praeclarissimis Prohibus suis ob eandem ut ..... Hospiti incommoditatem dolenter amissis in tantum imbecillitatem, ut eadem non habita, nec pro moderata circumstantiis haberi possibili Hospitis hac in civitate in meliorem .... certissimus amittenda vitae periculum se brevius subitum praesupponat...."

Detelly orvos arra kéri a megyét, hogy eltávozásra alkalmával bizonyítványt adjanak neki. Forray alispán a július 31.-én tartott megyegyűlésen méltatja Detelly hivatali szorgalmát és lelkiismeretességét, amiről az elmúlt tíz év alatt bizonyosságot tett. Nem csak Arad megyében, hanem a szomszédos megyékben is, mint például a Bánátban levő Temesmegyében is, orvosi kötelességét teljesítette, ha a beteg élete és egészsége ezt megkívánta. Munkádése elismerést érdemel, mert orvosi hivatását szakértelemmel és dícséretesen teljesítette. Igazolással a megye bizonylatot ad, előre becsajjtva, hogy nem más ^{távozik} okból, hanem hiteltelenség társa egészségi állapota miatt, ki nem erről a vidékről származik /latinból szabad fordítás/ / 106./

A megye részéről magylelkűen elbocsajtott orvos helyében nehezen kaptak egy másikat. 1767 szeptember 15.-én Soborsinban tartott megyegyűlésen Forray alispán kijelenti, hogy a megyének már egy év óta nincsen orvosa. Így könnyen elképzelhető az öröm, mikor november 23.-án az Aradon tartott megyegyűlésen bejelentik, hogy szeptember hónaptól számítva Matthia Perathoner megyei orvosnak felvételét. Bács megyéből kétszeri ideutazásért és a mostani harmadik utjáért, mely végleges átköltözésnek számít, a költségeikért 75 forintot fizet a megye a házi kasszából. / 107./

Perathoner kérvényében elsősorban a lakás ügyét szeretné tisztázni, de a megye az évek óta tartó tilalom miatt semmiféle kötelességet nem vállal. / 108./

Perathonner az aradi orvosok között "fenegyermeknek" számít, mert működése alatt ellene egyik panasz a másikat követte. Előbe csak a múlt bűnei kísérik. 1768 augusztusán Bécsből királyi leirat érkezik a megyéhez Perathonner Bács-megyében elkövetett kihágásai ügyében. Ezen kívül Pozsonyban is voltak elintézetlen adosságai bizonyos Josephus Haiszler és Ignatius Kersch pozsonyi polgárokkal szemben, kiktől orvosi kezelésért előlegot vett fel. Haiszler-nek 3 25 forinttal, Kersch-nek pedig 30 forinttal tartozott, mely összeget Perathonner fizetéséből bírósi úton levánták. 1770-ben Flehel katonai orvos panaszt emel ellene, helytelen szülészeti beavatkozással vádolva néhai Anna Fetti esetében. A vádat nem lehetett reá bizonyítani s így felmentették, de egy év múlva, 1771-ben, ismét pénzbeli bonyadalmai támadtak, minek következtében be is fejeződött aradi pályafutása. / 109. /

Radovics Clara úntól 200 forintot vett át kölcsön címén, azzal, hogy a kérdéses összeget fizetéséből kiegyenlíti. Az adosságot azonban nem fizette meg s ezért a megye április 11.-én felhatalmazta a perceptor-t, zárolja Perathonner fizetését. Működésével egyébként sem voltak megelégedve és a május 11.-én tartott közgyűlésen elhatározták, hogy menesztik Perathonner-t, ki nem képes hivatalát ellátni és helyette Bács-megyéből hoznak Aradra orvost. A határozatot írásban közölték az főispánnal. / 110. /

A határozat értelmében, helyében Carolus V i s s i n g e r töltötte be a megye-orvosi állást, ki az augusztus 12.-iki közgyűlésen az orvosi esküt letette a királyi esküforma szerint és a következő november hónaptól kezdve az őt megillető fizetést a perceptor folyósítani fogja / 111. / Vissinger egy évi szolgálat után átadta helyét Jacobus P u r c z e r-nek, de eltávozása nem volt végleges, mert néhány év múlva ismét Aradmegye szolgálatába állott. 1772 június 1.-én eskették fel az újonnan érkezett Jacobus Purczer-t, kit a főispán már március 6.-án felfogadott. Utiköltség fejében 80 forintot fizettek

neki./ 112./

1773-ban, az április 30.-iki közgyűlésen, a királyi helytartó tanács leiratára válaszolva közölték a megyei orvos új javadalmozását mely évi 450 forint készpénz, ¹² 81 tuzelöfa és 12 köböl buza volt, vagy a természetbeli juttatás helyett 50 forint./ 113./ Purczser 1774-ben betegsége miatt eltávozott és helyette ismét Vissinger kapta a megye Orvosi tisztségét, ki " már előzőleg is aradi hivatalát pontosan és lelkiismeretesen ellátta." Fizetését február 1-től számítva folyósították / április 12.-én/. /114./ Vissinger 1776-ban elhalálozott / 115./ és utóda Ludovicus Hajdenreich lett, kit 1776 szeptember 12.-én iktattak be, galánthai Pekete György főispán július 9.-én Pozsonyban kelt levele alapján. Hajdenreich Tyrnavia-ban végezte az egyetemet. A fiatal orvos később számos tudományos munkájával előkelő nevet szerzett magának. A beiktatáskor letette a formászerinti hivatalos esküt és elődjénél megállapított fizetését július 1.-től számítva, továbbá utiköltség címén 50 forintot a házi kasszából folyósította a megye. /116./

Milyen okból nem tudjuk, de Hajdenreich 1782-ben elhagyta állását. Erről az eseményről utódja, Joannes Franciscus Rosa /másutt Rosa / a megyéhez intézett leveléből értesülünk:

" Heidenreich /igy/ orvostudor, mostanig Arad megye orvosa, Micha. Schoretics a budai orvosi egyetem tanárához intézett leveléből világosan kitűnik, hogy Heidenreich ur megye-orvosi hivataláról lemondott."

Rosa 1782 február 25.-én ^{érkezett} levelében, a továbbiakban kijelenti hogy pályázik a megüresedett állásra. Kéréséhez mellékelte a budai egyetem által kiállított orvosi diplomáját, továbbá az egyetem bizonyítványát, mely igazolja szakmabeli képességeit. Az alig 25 éves fiatal embernek valóban kiváló képesítése van, általános orvostudori oklevelén kívül sebészeti és szülészeti szakból is vizsgázott és így

háromszoros képesítéssel rendelkezik. Sorait a következő szavakkal zárja:

"....neamque instantiam praesentem, atque humillimam, ad obtendum idem officium, benigne acceptare, cui dum de gratia Incllyta Universitatis optime confido, sum summa cum veneratione, qua nulla profundior Incllytae Universitatis humillimus servus.

Joannes Franciscus Rosa

Nob. Hungarus Berényiensis"

Részlet a budai egyetem által kiállított bizonyítványból, melyben az orvosi fakultás dékánja Adamus Ignatius Brandt méltatja a folyamodo képességeit:

"...non solum ex Universa Medicina, die 17-a Decembr. Ann. 1781. rigurosus examen cum laude subiverit, sed etiam dudum antea ex chirurgia atque singillatim iterum ex arte obstetricia idem fecerit, quod data illa super his publica a Facultate Medica expedita diplomata docent. Itaque cum triplici eruditionis laurea ornatum, non possumus non enixe tamquam praeclarum medicum recomandare, cui opus fuerit, aegris suae curae commissis, non tantum qua medicus, verum etiam qua chirurgiae et artis obstetriciae magister salutare auxilium administrare sit. 11. Februarii 1782.

Regiae Universitatis Budensis

/bélyegző: "Sigil.
Minus. Facult.
Medicinae Bu-
densis."/

Facultas Medica

Adam. Ignat. Brandt Physiolog. et Nat.

Med. Profess. p. t. Decanus ."

Az orvosi fakultás dékánja a háromszoros képesítéssel ellátott kérvényezőt a megye figyelmébe ajánlja, ki nem csak mint orvos, hanem mint sebész és szülész-mester is megállja a helyét.

Az okmányok birtokában Arad-megye közönsége a február 28-iki közgyűlésen megfogalmazta a Rosának szánt választ, melyben tudatják, "...tekintve, hogy a mai napon megyei orvosunk szolgálati helyétől elbueszott és így utórol kell gondoskodjunk, az ön ajánlatát örömmel vesszük / főispánunk magas közbenjárása folytán. / Tekintve, hogy Michael Schorenties ^{úr, a} budai egyetem tudorának javaslatára a jelenlegi orvosunk eltávozását megnyugvással elfogadtuk, így, ő helyette, a viselendő tisztséget önnek felajánljuk. Jelen levelünk értelmében az ajánlatot elfogadjuk és kérjük határozza el magát, hogy a kedvező alkalommal Arad megye kebelébe siessen." / Részleges fordítás a latin szövegből. / / 117. /

Rosa március 10.-én küldi Budáról választ, melyben megköszöni alkalmaztatását és a belé helyezett bizalmat, mellyel őt, mint ismeretlen embert, a megye megajándékozta.

"Ami engem illet- írja a továbbiakban Rosa -igérem, hogy a tekintetes megyétől kapott kegyes kitüntetést mindig szemelött tartom és sohasem fogok olyast elkövetni, hogy a tekintetes megye pártfogását, amit a nekem küldött levélből zálogul vettem, - valaha is megbánja. Mindig engedelmességni törekedve, a hivatallal járó összes megyei parancsokat a legpontosabban teljesíteni fogom, hogy így bőségesen kiérdemeljem a tanúsított jóindulatot és kitüntetést."

Kijelenti, hogy rövidesen utra kél, de az utazást megelőzően, neki is a legfőbb gondja a lakás kérdése, amit a megye / a lakásinség dacára / számára kijelölt.

A fenti levél eredeti szövege: / bevezetés nélkül /

"Gratias igitur Inclytæ Universitatî humillimas et quas possum maximas, habeo quod me hominem licet ignotum, in gratiorum considerationem assumere, atque eo beneficio ornare dignata fuerit, quo majus pro conditione ac statu meo, in sua protestate pro me non habuit. Ego, quod ad me attinet, memoriam gratiæ tam insignis, ab Inclytâ Universitate mihi collatæ, perpetua recor-

datione celebrabo., nunquamque committam, ut Inlytam Universita-
tem suorum beneficiorum quorum pignus in datis ad me literis
accepi, unquam poeniteat, quin gratitudine, singulis obsequendi
studio, ac strictissima muneris mei observatione cunctorum In-
lytae Universitatis ordinum, favores et gratias uberius etiam
promereri studebo.

Hoc in tanto citius agere possim, urgente ceteroquin Inlytae
Universitatis mandato, de quam citissime comparando, - homagiali
cum devotione significo, me ad iter accinctum fore brevi id unum
rogandum enixe duxi Inlytam Universitatem, ut cum res meae Aradi-
num citius, quam ipse comparituras sint, velit Inlyta Universitas
in homini, quem pro illis deportandis conduxit, hospitium, mihi ab In-
clyta Universitate destinatum, indicare, ut in eodem sartae tectae-
que quo advenere esse queant, quam gratiam dum mihi ab Inlyta Uni-
versitate praestandas non dubito in id incumbam ut brevi ipse ad
servitia advenam, qui eo usque etiam sum cum summa veneratione,
qua nulla profundior.

Inlytae Universitatis humillimus obligatissimus servus

Ioannes Rosa

Budae, die 10. Marty 1782." / 118./

A közölt levél példának vehető miként szövegezték azon időben
egy levelet, melyet egy alárendelt a hatóságnak címzett.

Rosa rövidesen Aradra érkezett, mert az április 15.-ki közgyűlésen
mint aradi orvos kéri a 60 forint utiköltség megtérítését, amit a
megye a házi kasszából folyósított, egyben megállapítva maga fizetését
március 1.-től számítva / 119./

Rosa igazolta szolgálati ideje alatt a beléje helyezett reményeket
Igaz azonban, hogy, majdnem egy időben, nem csak a megye kapott benne
egy új embert, de az egész ország vezetése új alapokra lett helyezve

Szolgálati ideje egybe esik II. József uralkodásával, II. József, az
egyetlen haladó szellemű Habsburg uralkodó, átszervezte az egészségügyet
is modern elgondolások szerint. A gyógyszerházak működésének felülvizs-

gáldsa és irányítása a legkisebb részletekben kidolgozva, a megyei orvos hatáskörében tartozott, ép mint a múltban, csak hogy ezelőtt a rendeletek ezek hűzögösök voltak. Rosa a rendelkezéseket a leglelkismeretesebben alkalmazta és evvel a kérdéssel soha előtte, sem utána ilyen kimerítően egy orvos sem foglalkozott Aradon. Jelentései alapján hi képet alkothatunk magunknak arról, hogy milyen volt az aradi gyógyszerész a 18. században.

Hárki a következőket írja: "Még nagyobb népszerűsége tett szert /Hajdenreich/ közvetlen utóda, Rosa János Ferencz, ki 1782. márczius 1.-1790-ig /haláláig/ működött Aradmegyében. Fizetését már 1782. aug. 5.-én száz forinttal emelték, de viszont megbizták az 1785-ben felállított kórház vezetésével s 1786. július 11.-én a helytartótanács kimondta, hogy a megyei népet ingyen tartozik gyógyítani." / 120. /

Sajnos fiatalságának teljében ragadta el a halál 33 éves korában, 1790. január 31.-én. Az anyakönyv szerint jászberényi születésű volt. / 121. /

Özvegye, született Vizer Aloisia, 1792-ben a megyéhez folyamodik, férje után maradt adosság rendezése ügyében. Az aradi kórház pénzalapjának számadásakor 2996 forint és 23 $\frac{1}{2}$ krajczár hiány mutatkozott, mely hiányért a megye megterhelte az elhunyt férje hagyatékát, ki "oly hosszas esztendőig az ispotályoknak fő curátorságát minden fizetés vagy jutalmazás nélkül nem csak folytatta, hanem szorgalmatossága által annak fundussát öregbítette." Az okmányból nem tudjuk ki miből származik a hiány, de kétségtelenül a felelősség őt terheli. Ez következik az özvegy folyamodványából, ki nem is vitatja a követelés jogos, vagy jogtalan voltát, hanem csak arra szorítkozik, hogy a megyétől az adosság egy részének elengedését kérje, hivatkozással az elhunyt érdemeire.

Az utókor számára egy olv érvényesül itt: mindig a leglényegesebb marad meg az egyénből, a lényegtelen halála után elenyészik. Rosánál a lényeges az, hogy nagy tevékenységet fejtett ki mint megyei orvos és emellett kitűnő szakember volt, de kevés fontossággal bír az a körülmény

hogy mennyire

ügyes vagyonekezelője volt a kórháznak. A megye és a " fundatiot
tevő urak " tekintettel voltak Rosa érdemeire. Elengedték az adósság
egy részét és pedig " 1500 capitalistól hátra levő 244 forint 30
kr., nemkülömben 800 forint capitalistól ugyan hátralevő 132 forint
30 kr. interes a kitett convictia summából relaxálódjon, fől tart-
ván az capitalist ' s annak ezen felül járó interesét." Az iskolá-
ba járó fiait felvették a szentannaí Bibits -féle fundációba, "hogy
írvaságra jutott fiajához is könyörületesességgel viseltessünk." /122./

A megváradott állásra Martin Kine folyamodott 1790 március
24.-én ,de már akkor Hajdenreich újbol elfoglalta régebbi tisztsé-
gét. Hajdenreichnek az ideutazásért 10 darab aranyt fizettett a me-
gye utiköltség címén. / 123. és 124. /

A következő években ,1791 és 1793 között, a megyének helyettes
megyei orvosa is volt G y ő r i F e r e n c személyében .A 18.
században csak ebben az egyetlen esetben volt a megyének egy időben
két orvosa. Győri 1788 -ban Pesten szerezte diplomáját, kit Rätz Sá-
muel ajánlott Hajdenreichnek, mint gyakorlott és dícséretes tudásu
orvost. A megye helyettes megyei orvosnak nevezte ki őt 1791.-ben, mi-
után eskujét letette és pedig Hajdenreich és közötté létrejött magán-
megállapodás alapján, tekintve ,hogy Hajdenreich felmondta a bécsi
egyetemen foglalt állását. / 125. / A főorvosi címet Győri is használta
minden külön megjelölés nélkül ,de legtöbbször "helytartó fő-orvos-
nak" titulálták. Győri 1792-ben 25 napig tartó körutat tett a megye
területén, "Szabadhelyen, Petskán, Nagy Zerénden, Szintyén, Rosián, és
Siculán uralkodó marhadógnak és emberek között foga ragado nyavalyák-
nak megorvoslására kimenvén 's 25 napokat töltvén, illy különös tett
főadáságnak bérét felsőbb rendelkezések szerint, nappaszámát 2 forintba
fölvévén, in summa fől 50 forint ki fizetessenn" / 126. /

Állásával nem volt megelégedve, mert 1793. év végén, "Karátsony
havának 9.-ik napján megyebéli substituens orvosnak a végott bányuj-
tott könyörgő levele, hogy mivel mostan ^{Ms Krasso v. megyében} az első

orvosi hivatal üres volna, annak megnyerése végett a megye által ajánlatna, az ide zárt könyűgő levelének által küldése mellett." Arad megye vezetősége égyet értett Gyüri kívánságával és kellő ajánlással elküldte Krasso megyének az iratokat. Arad megye így jellemezte Gyürit: "Tudományra való nézve méltó ebbéli elismeretelre, ki is különben jámborí és tsendes életet viselö." /127./

Hajdenreíchről Márki a következőket írja: "Született Engelsbergen, Silésziában 1747 jan. 31.-én, ki a nagyszombati egyetemen 1775. tartotta orvos-doctori felavato értékesését, már 1782-ben hirre verődtek "Medicina Aradiensis" czimvel írt füzetel, melyekben a vidéken szokottabb betegségeket fejtegette. 1784-ben német füzetben buzdított mindenkit, hogy baján önmaga ügyekozzák segiteni /Jedermann sollte sein eigener Arzt sein. Buda 1784./ 1786k/németül/ a gyógyszerírakról, 1799-ben az egészen kis gyermekel táplálásáról, 1803. pedig az Aradmegye több helységében dúbongótt súlyról írt egy-egy jeles könyvet: "Historia aetheniac scorbüticac in multis gremialibus locis Inelyti Comitatus Aradensis Anno 1803 graviter saevientis". Temesvár 1803. Így Hajdenreich egymaga egész orvosi irodalmat teremtettt Aradban. /Életreíza: Callisen-nél, Medizinisches Schriftsteller-Lexikon, Kopenhagena 1831". / 128./

Hajdenreich magánéletéről tudomást szereznük a megyéhez intézett kérvénye alapján. Első felesége, néhai Magyarí András özvegye volt. A tőle származó árvák vagyoniát ez aradi ház és major képezte, amit nem lehetett jókarban tartani és így pusztalni kezdett. Javasolta, hogy a további pusztulást megelőzve, az ingatlanokat adják el és a bérlő, Buczurka György a házbérnek negyed részét az árváknak fizesse ki. /129./

Mint már említettem, a 18. században Aradmegyében csak egy orvos volt ugyanazon időben, -kivéve Gyüri hivatali idejét. Márki állítása,

hogy a század végén JII. Jozsef ideje óta már járási orvosok is működtek", egy tévedésen alapszik, u. i. : az iratokban ebben az időben a chirurgusokat "al-orvosoknak" és "sebészorvosoknak" is nevezték. Innen származik a téves állítás. / 130. /

A chirurgusok a bábákkal együtt képezték az egészségügyi személyzetet, kik közvetlen a megyei orvos alá voltak rendelve.

Az első civil chirurgus Aradon 1726.-ban volt, még mielőtt gyógyszerész, vagy orvos lett volna. Az aradi Ferencrendiek anyakönyvében találjuk ennek az első chirurgusnak nevét:

"1726. Maius, die 2.: ....baptisavi infantem Parentes Friderici Jacobi R a u p p, Cottis Aradiensis Chyrurgi / N. b. Civitatis Chyrurgi / et ejus consortis, Mariae Theresiae." / 131. /

1750-ben Ludovicus I t s e n g a r d chirurgust fizetés nélkül fogadta fel a megye /132. /

1756-ban a megye elhatározta, hogy képzett és a megyei orvos által vizsgáztatott és jóváhagyott bábákat alkalmaz. Ezáltal megelőzhető a szülőknek nagy veszedelem /133. /

A következő években már több chirurgus működött a megyében.

1765-ben Franciscus G r u m m i n g lett az elhunyt Ferdinand S v a i s megyei chirurgus utóda., de előbb a megyei orvos előtt vizsgálatnia kellett. /134. / A totváradai kerület chirurgusának U j f a l u s i Lászlónak fizetését, ugyanezen 1765-ben, 10 forintra emelte a megye azon indoklással, hogy ebben a kerületben majdnem semmi tennivalója sincsen /érték: külön jövedelme /.135. / Egy év múlva Grumming foglalta el Ujfalusi állását a totváradai kerületben, melynek székhelye Szoborsin volt. /136. / A soborsini állomáson 1773.-ban már Z e l l e r chirurgust találjuk, de a megyei orvos vizsgálata szerint Zeller nem felelt meg, miértis elmozdították és helyette a nálánál jobban megfelelő L e s c h e r-t alkalmazták /137. /, aki azonban nem fog-

lalta el állását. A soborsini állomásra nagy súlyt fektetett Forray Ádám alispán, ami érthető, hisz itt voltak birtokai. A már régen eltávozott Joannse Zeller helye mégis betöltetlen maradt 1774-ig. Ekkor maga Forray alispán lép közbe és a különböző ajánlólevelekkel ellátott Joannes Schreg-ot teszi a megüresedett helyre. /138./ Adamus Foltin, az aradi Processus chirurgusa, 1775-ben fizetésemelést kér, de csak 1776-ban teljesítik kérését, 50 forintos fizetésjavítást adva neki. / 139./ 1775-ben kihirdetik Joannes Molnár görög ritugu, erdélyi illetőségű, szemész Bécsben szerzett diplomáját /140./, 1776-ban pedig Sigismundus Nagy - ot a borosjenői distriktus állomásra szeptember 15.-től számítva, a megszokott fizetéssel, chirurgusnak nevezik ki, azon feltétellel, hogy a legrövidebb időn belül a nagyszombati egyetemen vizsgát tesz. /141./

Az 1770.-ki egészségügyi normák értelmében a képesítés igénylése mindinkább kiterjed a chirurgusokra is. 1777-ben Foltin Nagyszombaton vizsgát tesz és csak így erősítik meg állásában. A megye kötelezi a többi chirurgusokat is, hogy a nagyszombati egyetem elköltözése folytán, ezután Budán szerezzék meg a diplomájukat. /142./

A soborsini állomást elhagyva, Ujfalusi a világosi kerület chirurgusa lett. 1778-ban, az érvényben levő királyi rendeletek szerint, Budán vizsgát tett és pedig saját költségére. Téves értelmezésre adhat alkalmat a jegyzőkönyv átvétele, mely szerint az következtethető, hogy Ujfalusi orvosi diplomát szerzett: "examen medicum subliisset, approbatum fuit." A "medicum"-szó a fakultásra, nem pedig az elnyert képesítésre utal. Az egyetemi képesítés birtokában, mintegy jutalom címén, Ujfalusit a megye Aradra helyezte és fizetését 50 forinttal emelte, a következő megokolásokkal: "mert Aradon nincsen vizsgázott chirurgus és mert itt nagyobb szükség van ilyen képzett emberre a számosabb lakosságra való tekintettel, másrészt a rabok ellátása miatt. Végül is mert Aradon létezik egy gyógyszerház, ahonnan szükség esetén gyógyszer szerzhető be az esetben, ha a nevezett chirurgust a környékre hívják a be-

tegnégek végett. Ezért: a többször is említett Ujfalusi Aradra helye-
sét elhatároztuk." /143./

Rozsa megyei orvos hivatali ideje alatt, 1787-ben hét orvos
munkdött a megyében: Mihael Molnár az aradi, Adam Foltin a sobossini,
Lazar Ujfalusi a borosjenői, Philip S p e t h a világosi kerületben.
További Joseph K e l l e r és Johan C s e r m á k a coloniákon, vé-
gül Franz P l a n k a szegények kórházában. Rozsa a következő maga-
viseleti táblázatban ismerteti a helyzetet:

"Conduit Listen der Cotatts und anderen besoldeten Wund-krzten der

Jahre 1787:

Namen	Dienst	Alter Gesundheit	Dienstjahre	Dienst	Sitten
Mihael Molnár	Wundarzt der Arader Process	Gesund 32. Jahr Alt	Seit Anno 1782, Cotts Chyrurgus	Sehr eifrig	In allen Ehrbar und besondres gut
Adam Foltin	Wundarzt d. Totkrvradar Proces	Detto 44 Jahr Alt	Seit 1770. als Cotts Chyrurgus	Eifrig nach Möglichkeit	gut
Lazar Ujfalosi	Wundarzt der Boros Jender Proces	Detto 51 Jahr Alt	Seit Anno 1769 als Cotts Chyrurgus	Detto	Detto
Philip Speth	Wundarzt der Világoser Proces	Detto 38 Jahr Alt	Seit Anno 1784 als Cotts Chyrurgus	Sehr eifrig	Besondres gut
Joseph Keller	I-ter Collonien Chyrurgus	Detto 36. Jahr Alt	Seit Anno 1785 als Colonisten Chyrurgus	Sehr eifrig	In allen Ehrbar und gut
Johan Csermák	II-ter Collonien Chyrurgus	Detto 26 Jahr Alt	Seit Anno 1787 als Colonisten Chyrurgus	Eifrig nach Möglichkeit	gut
Franz Plank	--	Detto 27 Jahr alt	Seit 1787 als Armer Spitals Chyrurgus	Sehr eifrig	In allen Ehrbar und besondres gut."

A chirurgusok nem csak embereket gyógyítottak, hanem állatgyógyászattal is foglalkoztak. Így például 1790.-ben Póltin bekapja a szokott jelentését az állategészségügyre vonatkozólag. A május 3.-ki jelentése az elmúlt 5 hónap alatt történt eseményeket tartalmazza. Molnár pedig Borosjenőből küld jelentést a Lugazo községben kitört járványrolktiz beteg űkröt kezelt a járvány ideje alatt, a megyei orvos távollétében, mint ennek helyettesítője. /145./

Ugyanazon évben, 1790- június 23-án, Borosjenő községe panaszt esel Ujfalusi Lázár ellen, mert miszerint a betegeket kényszeríti a gyógyszerek megvételére, sőt tetlegességekre is vetemedik, pofonokat adva az embereknek. Továbbá a hetivásárokon a vásárolt élelmiszerekért saját ítélte és kénye-kevé szerint fizet, illetlen szavak kíséretében, ráadásul még el is kergeti a vásárosokat. A panasztevők a helyzet orvoslását kérik a megyétől. Ezen súlyos kihágásokkal szemben a megye megelégszik avval, hogy szigorúan megdergálja Ujfalusi-t. Jellemző képet ad ez az eset a szegény "adozó nép" kiszolgáltatott helyzetéről a hivatalos személyekkel szemben. / 146. /

Az Aradmegyei chirurgusok már mind képesítéssel rendelkeztek és testületileg védekeztek a kontárok ellen. 1793-ban " az o-aradi három Chyrurgusok az eránt esedeznek, hogy a F. K. H. Tanács parancsolattyához képpent az ezámenen és Contuberniumon kívül lévő Borbélyok a' Csizer alatt valo mihelyek, ugy legények és inasok tartásatul el tiltassanak." A megye a rendeletek értelmében kimondja, hogy "az említett Diploma nélkül szükülködő Borbélyokat a kényörgő személyek kérése szerént is O-Aradon letelepedni semmiképpen ne engedje." /147./ A kontárok működését, a törvényes intézkedések dacára sem tudták felszámolni. Egy ilyen példa a Klukovits borbély esete.

" A megye sebörvosa Molnár Mihály bemutatja miképpen Aradon lakó Borbély Klukovits Imre mint eddég az orvoslásra fel nem szabadított személy, nem csak ellenkező, hanem éppen veszedelmes orvoslá-

sokat tévén, a' minthogy egy 3 esztendő's gyermeket is most közelebb éppen ellenkező szerekkel orvosolván, oka lett légyen következett halálának, esedezik ezért a' megyánél, hogy a nevezett borbély, mint az orvosláshoz sem nem gyakorlott, sem arra nem szabadított, a' Fel-séges Rendelések értelméhez képest attól eltiltasson." Az ügy kivizsgálását Hajdenreich megyei orvosra bízta a megye. / 148. /

Mirészt a katonai chirurgusoknak is megtiltották, hogy civil be-tegeket kezeljenek. Erről szól a királyi helytartóság 1791. március 26. -án kelt 4863. számú rendelete. / 149. /

Ujfalusi Lázár borosjenői járás "all-orvosa" 1793. év nyarán el-halálozott. Utóda P i e r Mihály lett, ki eddig mint honorárius all-orvos működött Buttyin mezővárosában. Arra kérte a megyét, hogy most mint Borosjenő járásbeli valóságos all-orvos, engedjék továbbra is megtartani buttyini lakását. / 150. /

Miután erre az engedélyt gyoroki Balspacher Zsigmond alispántól megkapta, Pier, Szent Mihály havának 28-ik napján, egy újabb kérvényt nyújtott be, "alázatossan jelentvén, hogy Buttyin mező városában levő, ezen Nemes Vármegye házának fedele / melyben ez előtt particuláris ado szedő lakott, legg közelebb pedig nékem, mint járásbeli sebb-orvosnak quártyélyul rendeltetett, / a régiség miatt annyira el romlott és romlódozott, hogy azáltal essős időkben, nem csak nékem sok károm és alkalmatlanságon történik, hanem maga az épület is nagyon romlik, alá-zatosan könyörgök, hogy azon háznak ujjonat való befedettetését Tettes Nemes Vármegye kegyessen rendelni méltostasson." Kérését csak a kö-vetkező év tavaszán teljesítették. Ime a tatarozási költségvetés:

"All-orvosi quártyély háznak meg ujjitására kívántatnak:

1-ször 22000 tölgyfessendel ezerit 4 frt-jával számlálva téssen	88 Fr.
2-ször 33000 zsendelészög ezerit 1.F. számlálván	33 "
3-ször desmunkáért minden ezer zsendelnek felverése a 1.F.	22 "
Summa:	143 "

Kelt Aradon Sz György havának 23-dik napján 1794. eszt.
 Busvanger Pál Tettes Ns Vármegye földmérője. / 151. /

1795-ben a pécskai "borbély" G o r z o Gábor javasolja a megyének, hogy " a Patikárius arra kényszerítene, hogy a vagyonosabb lakosok számára hitelben, a szegényeknek pedig ingyen adna orvosságot." Az ingyen gyógyszerellátás ebben az időben még nem volt intézményesen általánosítva és semmi esetre sem úgy, ahogy azt Gorzo elképzelte, t. i.: a gyógyszerész kárára. Így hát javaslata kudarcra volt ítélve. A megye elutasítja a javaslatot, " mivel sem az hitelezésre, sem pedig ingyen adásra kényszeríteni senkit sem lehet, hanem kinek-kinek szabad akaratától függ azt vagy emezt tenni." /152./

A chirurgusok állomáshelyeiket elég gyakran változtatták, amint az előzményekből láttuk és arra törekedtek, hogy Arad városában kapjanak állást. A város már akkor is bizonyos vonzórőt gyakorolt azokra, kik a vidéken dolgoztak. 1790-ben Josephus A e l l e y kórházi chirurgusnak ajánlja magát, anélkül hogy kérését teljesítették volna / 153. / 1796-ban Csernák János megyebéli, aradi járásban lévő seb orvos, hasonlólag arra kéri a megyét és az aradi kamerát, hogy " hiv szolgálatra való nézve, nékie az Aradi város Ispitályban szállítás annyival inkább engedtetne, hogy ottan lévén, az ottan levő Betegeknek orvoslását szorgalmazhatja." /154./

A gyógyszerészetet érintő rendelkezések alkalmazása aradi vonatkozásban az 1745-ik évvel kezdődik, amikor a megyét újra szervezik. A helytartótanács körlevélben utasítja a megyét a T o r k o s -féle "Taxa Pharmaceutica Posoniense" rendelkezéseinek betartására. Az 1745-ben megjelent könyv Torkos Justus János orvos-doktor műve, ki abban az időben Pozsonymegyei orvos volt. Tartalmazza a gyógyszerészek, sebészek és szülésznők részére kiadott utasításokat. Ez volt a helytartótanács és az egészségügyi országos bizottság által elfogadott és hosszú időn át használatos első magyar gyógyszerkönyv. Ezt csak az 1775-ben megjelent Pharmacopoea Austriaca Provincialis

örvénytelenítette az 1779. március 20.-ki rendelet alapján. /155./

A helytartótanács 1745. június 15.-ki körlevelének a szövege a következő, - melyben utasítja a megyét, hogy a négy: latin-, magyar-, német- és szláv-nyelven szerkesztett művet adja át a közhasználatnak:

"Ex peculiari Consilii hujus Regi Locumtlis ordinatione: "Taxa Pharmaceutica seu Medicamentorum Officinalium cum Instructionibus Pharmacopaeor., Chyrurgorum et Obstetricum, nec non Taxa Chyrurgica" opera et studio Justi Joannis Terkes Medicinae Doctoris et Regio Cittis hujus Posoniensis Physici ordinary, Latino, Hung-co, Germanico et Slavonico idiomate elaborata et in publicum us ac utilitate Typis mandata est. Quod opus, cum Publico utile, ac observata Norma et Regula ibidem praescriptis, usui totius Regni accomodatum sit.....ejus Imperiale excedat.

Hinc non dubitat Consilium hoc Regium Locumle Dominationes Vestras ejus modi opus apud praefatus Authore reperibile pro earundem directione regulandisque in sui etiam Gremio habitis Pharmacopaeis, Chyrurgis et obstetricibus.

Datum ex Consilio Regio Locumli Posony, die decimaquinta mensis Juny Anno Millesimo septingentesimo quadragesimo quinto celebrato." / 156./

A második rendelkezés az 1747. január 3.-án kiadott helytartósági körlevél, mely az 1736. évi utasításokra hivatkozva a gyógyszerárak megvizsgálását és a gyógyszerészek eskütételét írja elő:

"Lectum est Exceelsi Cons. Regi Locumtli Intimatum Posonio die 3-tio Mens. January 1747 emanatum, quo expetit Informatio, an ad Normam praeteriproptar. Anno adhuc 1736. Dispositionum Pharmacopaeor. visitatio, quot annis et per quem instituaturs? an Pharmacopei juramento adstricti sint? ...../157./

1765-ig, II. József társuralkodásának kezdetéig, kevés újabb rendelkezés esett egészségügyi téren, - tudomásom szerint kettő. Az 1763. október 24.-ki megyegyűlésen felolvasták a helytartótanács július 15.-én kelt leiratát, melyben jelentést kér a fizetéses egészségügyi alkalmazottakról. A megye jelenti, hogy csak az orvosnak van fizetése. Az orvos által vizsgáztatott két szülésznőnek nincs fizetése, ugyasintén a gyógyszerértár is magán-kézen van. / 158. / 1766-ban pedig az előbbi jelentésre hivatkozva közli a megye, hogy az 1756. évi július 29.-ki királyi határozat értelmében a chirurgusokat a megyei orvos vizsgáztatja, mely vizsga nélkül a chirurgusok nem gyakorolhatják mesteriségüket. Mindannyian az orvos által aproálva vannak. / 159. /

A Torkos-féle taxa 1767-ben még érvényben volt, de úgy látszik, annyi év után sem gondolt a megye annak beszerzésére, mert csak most sürgetik, hogy a gyógyszerész, a chirurgusok és bábasszonyok számára is vásároljanak egy-egy példányt. / 160. / A sürgetés ellenére lassan válok valóra a jászándék és csak 1769 június 20.-án határozzák el, hogy aki legközelebb Pozsonyba megyen, hozzon magával hat példányt. / 161. /

A gyógyszerbeszerzés szabályozása érdekében 1768-ban elrendelik, hogy tilos gyógyszereket vásárolni vándorló árusoktól, ugyasintén nekik gyógyszert eladni / 162. /

A helytartótanács az 1769. december 14.-ki leiratában közli a megyével, hogy a nagyszombati egyetemen felállították a negyedik, - az orvosi - fakultást. / 163. / Ezáltal az egészségügyi személyzet kiképzését új - modern - alapokra helyezték. Ez a fakultás arra volt hivatva, hogy az orvosokon kívül gyógyszerészeket, chirurgusokat és bábákat is képezzen ki tudományos alapon, az eddig érvényben levő cészszerű kiképzés helyett és ezáltal fedezze az egész ország szükségletét.

A negyedik fakultás megalakításával lehetőség nyílt az új egészségügyi normák megszövegezésére, melyet 1770-ben adtak ki. Ez az új korszakot jelentő törvény modernizálja nem csak személyzeti kérdése-

ket, hanem új elgondolások szerint szabályozza a gyógyszerárak működését is és lehetőséget ad a további fejlődésre. Jelentőségét igazolja az a tény, hogy érvényessége átnyulik a következő évszázadra is.

Az aradi levéltárban csak a VI. és VII. paragrafus szövege van meg, de reá való utalásokkal ismételtén találkozunk az egyes okmányokban.

A VI. paragrafus a "veszélyes anyagok" árusítását korlátozza. Ugy a gyógyszerészek, mint más fűszeres anyagokat árusítók a legnagyobb elővigyázattal legyenek, hogy veszélyes anyagokat, úgymint: opium, szablimát, vagy más corrosivumok, mérgek és hánytatók, - a legnagyobb körütekintéssel árusítsák, kizárólag orvosi-vény alapján. Enyhébben ható laxansokat és lenitivumokat, mint mamma, cassia, tamariscum, senna levél, szörpök és hasonlók, - megfelelő adagokban a gyógyszerész saját felelősségére is kiadhat. Ha fentnevezett mérgeket, különösképen vetélést előidéző szereket, ismeretlen emberek, vagy gyanús nőszemélyek kérnek, ezeket fel kell jelenteni és csak ismert személyeknek adhatók ki, az orvos beleegyezésével. A bábasszonyoknak nem szabad kiadni vetélést előidéző szereket, csakis ha az orvos jótáll érte.

Az arzénal, a többi mérgektől elkülönítve, a VII. paragrafus foglalkozik. Az arzént abban az időben a "mérgek királyánójának" nevezték és joggal: kriminális célokra minden egyéb méregnél alkalmasabb. Egyrészt mert iztelen, másrészt az idült mérgezési tünetek különbözősége miatt a diagnózis nehéz. A 17.-18. században nagyon gyakran fordultak elő efféle mérgezések és voltak, kik specializálták magukat a mérgek kezelésében. Főleg arzéntrioxidot használtak, /az elemi arzén nem mérgező/- a kis dózisú perorális adagokon kívül, - bőrön keresztül idült mérgezések előidézésére. Valóban leleményes eljárásokat alkalmaztak. Pld.: keményítővel elkeverve belevasalták az alsó fehérneműbe, vagy kenőcs formájában a csizma belsejét kenték be vele. / 164. / Ez okból a VII. paragrafus az arzén ~~zárt~~ zárt alatt tartását rendeli el. Akik arzént vásárolnak, azoknak nevét és a vásárlás napját egy erre kiszemelt

könyvbe be kell vezetni. / 165. /

Ime a rendelkezés Latin szövege:

"16356. Extractus Normalis Resolutionis Regiae in Re Sanitatis
de Anno 1770. Paragr. VI.

Tam a Pharmacopolis ,quam ab aliis Specierum Aromatumque
venditoribus summa diligentia vigilandum est, ut periculosae ma-
teriae seu opium, mercurius sublimatus aut alia corrosiva, veneno-
sa vel vomitoria non nisi cum summa circumspectione vendantur ,
neque unquam, nisi ex praescripto et de censura Medici Medicamen-
ta composita extradentur, quoniam tantum modo leniter laxantia
et lenitiva, utpote Mammam, Cassiam, Tamariscam, Folia Sennae, Syrupos
et similia in juxta Dosi proprio Marte Pharmacopolis dispartiri
licet, et si praedicta venenosa, aut periculosa, praesertim abortum
producentia Medicamina ab ignotis hominibus aut suspectis foemi-
nis petantur, id a Pharmacopoliis et venditoribus, qui cumque ii
sint, denunciandum, neque unquam nisi iis qui probatae fama sunt,
aut cognito medici consensu erga Receptionis Apecham extradanda
sunt. Medicinae, qui abortum procurare queunt, ipsis Obstetricibus
dari prohibemus, nisi prudenti medici judicio venditor cautus sit.

Paragr. VII.

Quoniam in venditioni Arsenici et per Vasa, per quae venenosa
haec Materia transire solet, plurima contingent, periculosa, prae-
senti Decreto Prohibemus, ne quidquam de eo in Pharmacopoliis ve-
num exponatur, ea juxta portione, quae eidem necessaria sit, sub
speciali clave custodita. Cum vero in multis multis in humana So-
cietate bonis usibus, artibusque inserviat, ita venditio ejusdem,
sed in Civitatibus tantum et uni, eique soli Mercatori fidedigne
a magistratu loci ad id denominato sequenti cautione permessa
est, ut de Libro ad id designato prospiciat, cui omnes , qui Arse-
nicum emerint, sua nomina, copias emptam, emptionisque diem inserant

qua in re itidem et provide cavendum est, ut hoc venenum non nisi illis, vendatur, qui Mercatori sat noti et de quibus sinistra suspicio locum habere non potest, atque si quis ignotibus ad id comparatum accesserit, id ei alia lege tractandum non est, nisi duobus mercatori cognitis testibus stipatus advenerit, qui in-
scriptione sui proprii nominis de qualitate Emptoris satis con-
sulta Testimonia exhibuisset."

1773. május 14.-én kelt helytartósági körlevélben emlékeztetése
hozzák a megyének, hogy sem orvos, sem gyógyszerész vagy chirurgus a
jövőben nem gyakorolhatja mesterségét, ha a bécsi vagy nagyszombati
egyetemen nem vizsgázott. Mégis előfordult, hogy a nagyszombati egye-
tem által vizsgáztatott és elismert egyéneket visszautasítottak és a
megyei orvosok továbbra is saját maguknak tartották fenn a jogot, hogy
gyógyszerészeket, chirurgoikat és bábákat vizsgáztassanak, - üldözték
és elnyomták azokat kik az egyetemen vizsgáztak." /az eredeti latin
szöveg rövidítése/ / 166. /

II. József 1775-ben eltörölte a kivallatást és hatálytalanította
Mária Terézia 1769-ben kiadott büntető-törvénykönyvét. / 167. / Ezt
megelőzőleg, mint átmeneti intézkedés, 1774. május 4.-ki helytartósági
körlevéllel, kivallatás esetében kötelezővé tette egy chirurgus je-
lenlétét, hogy a delikvensnek segílyt nyújtson. / 168. / De csak 1780.-
ban, tronra ^{lépte} után, foghatott hozzá lelki-szemei előtt lebegő új-
világ képének megvalósításához. / 169. / a közélet minden terén foga-
natosított reformokkal.

Az egészségügy megreformálásának érdekében széleskörű intézkedé-
seket tett. Az előfeltételek megteremtéséért felszólította az egész-
ségügyi szerveket az egész országban, vegyenek részt hozzászólásaikkal
az új rend megalakításában. Erre a körlevélre, melyet 1783 január 2.-
án 183. sz. a. adott ki a helytartótanács, Aradmegye is válaszol. A hozzá-
szólást Róza József akkori megyei orvos fogalmazta

Ez a történelmi dokumentum érdekes gondolatokat tartalmaz, a már részben megvalósított, de jórészt még csak a fantázia világában létező egészségügyi ellátásról és egyben betekintést nyújt a 18. század egészségügyi szervezésébe. Rozsa a fősúlyt a megyei orvosokra helyezi, bizonyos fokig joggal, mert ebben az időben már mind képzett és egyetemen vizsgázott szakemberekkel van dolga.

A tervezet címe: "Proiectum Instructionis pro Physico Comitatus ad exigentiam Gratiensi de dato die 2-dae Mensis January Anno 1783. Interuenti ex Consilii Lectis Regii Hungarici Intimati, per Comitatus Aradiensensium elaboratum." A szöveg rövidített fordítása a következő:

Előszőr: Ezen megye adozói közül, egyes segélyt kérőknek, kik minden bonifikáció nélkül nemcsak orvosi kezelést, hanem gyógyszereket is kapnak, / a megyei orvos / felügyel arra, hogy melyik kiszemelt szegénysorsu részeseülhet támogatásban.

Kisodszőr: Tegyesz minden lehetséges kísérletet, hogy a közegészségre ártalmas kihágásokat gyökeresen kiirts, mint a Cinobor mestanlg szokásos árusítása kereskedők által, ami a jövőben nem engedélyezhető.

Harmadaszőr: A gyógyszerészeket illetőleg felügyel, nehogy orvosi rány nélkül valakinek is mérges orvosi szereket, ársztikus hajtokat és hánytatokat kiszolgáljanak. Ezek kiválsalmak, melyeket a megyei orvos irányít, hogy ily módon a betegség állapotát pontosan felülvizsgálva, a betegséggel összeillő gyógyszert írjon elő. Intézkedik, hogy az orvos távollétében, vagy jelentéktelenebb esetekben, az adozók a megyei chirurgushoz utasitassanak. Továbbá felügyelni fog arra is, nehogy a gyógyszerész összetett gyógyszereket árusítson. Ezért gyakran magánjellegű, olykor pedig törvényes tanak jelenlétében ~~gyógyszertár~~ vizsgálatot fogantositson. Továbbá felülvizsgálja, nehogy a gyógyszerész az árszabvány korlátozásait túllépje a gyógyszerek értékelésekor.

Negyedaszőr: A körzeteket évenként felülvizsgálja, a legnagyobb ti-

kban az időpontot illetőleg, sőt inkább amikor a körülmények megkívánják és ismételen is, ha a szükség parancsolja. A vizsgálat alatt ügyel, hogy milyen betegségek mily időben szoktak fellépni, meggyőzve, hogy ennek, vagy annak a betegségnek milyen gyógyszerekkel lehet (tat vetni. Ha ezen betegségek veszélyesnek bizonyulnak, a megyének is domására hozza, hogy még ~~kéjj~~ kellő időben intézkedjenek. Ha a betegek száma egyes körzetben elszaporodna, ályannyira, hogy az illető körzet chirurgusa képtelen lenne ellátni tisztségét, ilyen esetekben egy másik körzet chirurgusát kell odarendelni segítség céljából, nehogy a betegek hanyagoltassanak, vagy pedig a betegség elharapodzon.

Ötödésör: A megyei orvos kötelessége lesz, hogy a chirurgusokat a következőkre vizsgáskálja:

I., ahol nincs gyógyszerár, szükséges gyógyszereket tartsanak, II., külsőleges kezeléshez való műszereket, továbbá III., a megyei orvos kötelessége felismerni, hogy ez, vagy amaz chirurgus hivatalát ellátja-e? s nem ~~szükség~~ ^{átalmas}, ha őket gyakorta vizsgáskaltatja. A chirurgusok segédei vajjon rendelkeznek az előírt bizonyítvánnyal? vajjon ezek az anatomia s a műtét alapfogalmaival tisztában vannak-e? továbbá a chirurgusok alárendeltjeiket ellenőrzik-e, nehogy tudtukon kívül kétséges esetekben s műtétet végezzenek?

Hatodésör: Azon módon a szolgálatával jár, hogy a megyei orvos a chirurgusok előtt ugy tudományban, mint szorgalomban kitanjón. Egyformán élte és szükséges, hogy tekintélyével az alárendeltjei előtt kiemelkedjen. Ezáltal az alárendeltség értelmében nem csak az következik, hogy a chirurgusok magukat kisebbeknek értékelik, hanem az is, hogy az orvos utasításait pontosan teljesítik. Emiatt a megyei chirurgusoknak a következőket kell meghagyni:

I., Minden adozot, ki kezelésre jön, - egyaránt az orvoshoz, vagy a chirurgushoz, - az köteles út ingyen kezelni és ezért semmit sem követelhet, ha csak nem valamilyen rosszakaratu civakodorol és büntésről van szó. Ha azonban büntésesen, jószándékból ajándékoznak a lelkiismeretes

kezelésért, ezt az ajándékot szabadon elfogadhatják, minden esetre úgy, hogy a betegséggel járó kezelésért és a gyógyszerekért mérsékelt árat számítson.

II., Ha egyes megyei chirurgusok a körzetükben fokozottabban működnek, a helyi bírák által vizsgálják ki, hogy milyen betegségben szenvedők feküsznek ágyban. A vizsgálat eredményét öt, de legkésőbb hat napon belül közölje a Consiliummal, nem kevésbé ügyelve arra, hogy házi orvosságokat használtak-e, vagy pedig a kívánt eredményt gyógyszer-tári szerekkel érték el?

III., Amennyiben a gyakorlat tanúsága bizonyítja, - főleg műveletlenebb adozók részéről, - értelmetlen félelemtől vezetve, a chirurgusok kezelésének nem akarják magukat alávetni, hanem inkább a halált kockáztatják. Mások pedig csak a betegség bahaolásának súlyosbító, -majd-nem helyrehozhatatlan - állapotát szokták előidézni. Ebből következik, hogy a népet így sohasem lehet megnyerni a hasznos gondolatoknak és kivickélni a chirurgussal szemben tanúsított ellenkezésből, mert a súlyosbodo betegséget bajosan és csak ritkán lehet szerencsésen kezelni. Az előítéletből eredő értelmetlen félelem állandosulhat és ezért helyes lenne rábírni őket, hogy irtsák ki gyökerestől fejükből az ilyen babonákat. Egészségesebb gondolkodásmodra nem csak megokolásokkal, hanem példákkal is és a megyel orvos gyakorlottságával lehet megtéríteni őket a hasznos tanácsok lefogadására.

Az utasítások céltalanok lennének, ha az eredményekből nem vonnánk le a következtetéseket. A szolgabírák, vagy bárki más a magisztrátus urak közül, amikor a helyszíntre kiszáznak, elsősorban ne a helyi bírot, hanem más adozokat kérdezzenek ki, melyik chirurgus teljesíti kötelességét? vajjon ah a helyszíntre ki megy-e? melyik törődik a betegek érdekeivel? és kik azok akik esetleg elhanyagolják munkájukat ádulatosoknak és zsémbeske döknek bizonyulnak. Végül vannak -e chirurgusok kiket furfangosoknak ismernek és olyanok, kik hivatalukkal visszaélnek?

IV. Hogy az árszabásban a talkapások kikörülhetők legyenek, a chirurgusokat kötelezni kell, hogy a naplojukba pontosan jegyezzék be mennyi honoráriumot kaptak a kezelésért, a műtéti beavatkozásért és a gyógyszerekért, továbbá azt is, ha a kezelés ingyenes volt. Végül, hogy mennyi ideig tartott a kezelés. A naplot az év végén el kell küldeni a megyei orvosnak, hogy a hasonló naplokkal együtt bemutassa a megyei gyűlésen.

Hetedszer: A megyei orvosnak kötelessége továbbá a bábák felügyelete. Minden figyelmet arra fordítson, nehogy a gyermekágyasok hiányos ápolásban részesüljenek és főleg arról gondoskodjon, hogy a terhességet minden kár és életveszély nélkül oldja meg. Ezért kötelessége a szülészeti gyakorlatra oktatni és nevelni, nem csak a hatóságilag vizsgázott és elismert bábákat, kik az állami kasszából fizetést huznak, hanem azokat is, akiket csak a köznép véleménye, mint olyant, vesz igénybe. Továbbá

Holcadszor: A megye orvosa alkalmazkodni fog a nagy emlékeztető Terézia uralkodása alatt, az orvosok számára előírt és 1770 szeptember 17.-én kiadott, Normákhoz. Ennek kilenc paragrafusát pontosan alkalmazni és végrehajtását figyelni fogja. Végül

Kilencedszer és utoljára: Minden igyekezetét arra fogja fordítani a megyei orvos, hogy a megye területén kimutatható ragályos nemibetegségek ügyét megfontolás alá vegye és gondoskodjon annak kiirtásáról. Emiatt szükséges lesz közhírré tenni a körzetekben, hogy mindenki aki ragályos betegségben szenved, köteles magát bejelenteni és ha nem jelentkeznének, nem ártana ezeket felkutatni és kiutasításukat követelni ha nem vetik magukat kezelés alá. Mik szegénységük miatt nem akarják magukat kezelletni, azoknak az állami kasszából fedezzék a költségeket. / 170. /

Rozsa orvos írása szerint az 6 kora, - legalább is papíron, - közelebb állott a szocializmus századához, mint a 19. század. A valóság

messze eltér ettől. Elgondolásait: a nemibetegségek leküzdését, az ingyenes gyógykezelést mindenki számára, a babona felszámolását, a titkos gyógyszerekkel való üzelmek megszüntetését, az újszülöttek halálozási százalékanak csökkentését stb., az ő kora nem valósíthatta meg. Egyrészt ideológiailag állott még az emberiség felkészületlenül a feladatok megvalósításához, másrészt a civilizáció sem érte el a kellő fokot. Hatásos gyógyszerek nélkül, képzett szakemberek nélkül és nem utolsósorban az orvostudomány fejlettlensége miatt nem lehet komoly eredményeket elérni. A nemibetegségek csak a következő században kezdenek igazából elterjedni, - a babonáság pedig olyan elterjedt volt a nép között, hogy még a 19. század 60-as éveiben is, hogy Arad külvárosában nem tudott megélni egy gyógyszerész sem, mert az akkori külvárosi nép még a babona rabja volt és nem igényelt gyógyszertárt. /171./ Csak a mai ismereteink birtokában tudjuk felregni milyen sokat követelt Rozsa..

De a "tervezet" ,a mai szemmel látott hibáival együtt, mégis csak egy lépést jelentett előre. A következő években már új rendszer szerint szervezik meg az egészségügyi apparátust, amikor bizonyára figyelembe vették Rozsa orvos indítványait is.

A haladás utját jelzik, - a rendelkezésre álló anyag bizonyossága szerint, - elsősorban a Pharmacopoea Austriaca 1774-től egymást követő kiadásai, valamint a párhuzamosan megjelenő árszabványok, - továbbá a chirurgusok működésének megszervezése és végül az újabb rendeletek és azok melyek megerősítik az előbbieket.

A Pharmacopoea Austriaco-provincialis kiadásai a következő években jelent meg: az első 1774-ben, melyet ~~xxxxxxxxxxxx~~ rövid időközökben újabb kiadások váltottak föl: 1775., 1778/9., 1780., 1783., 1787., és 1794/5.. Az árszabványokat nagyobb időközökben adták ki: 1776., 1785., és 1795.. Az utóbbi nálunk nem volt érvényes / 172./

A román fejedelemségekben, a gyógyszerészetre vonatkozó első intézkedések szerint, a 18. században szintén az osztrák Pharmacopoea-t és taxát vették irányadoul. Alexandu Ypsilanti a Havasalföld fejedelme 1797-ben rendeletet adott ki, melyben kötelezi a gyógyszerészeket, hogy az osztrák Pharmacopoea 1780.évi kiadását tekintsék irányadoul és az 1785.évi árszabványt ugy alkalmazzák, hogy 1 kraj-cárért török pénzt számítanak.

"Pitacul lui Alex.Ypsilant din 5 Ianuarie 1797./pentru inspectarea spițariilor/

I.Toți spițeri să aibă datorie a urma după farmacopea Austriei dela LET 1780 pe care se aibă ea in temelie.

.....
V.Prețul Doctoriei să fie după tariful de la LET 1785 numai cu această deosebire ea pentru un crețtar să ia bani turcești." / 173./

Az aradi első gyógyszertárból származik az 1794.évi Pharmacopoea Austriaco-Provincialis, ugyszintén a Dispensatorium Pharmaceuticum Viennense egy-egy példánya./ 174./Ezen könyvek ismertetése nem tartozik a tárgyhoz, de ezek alapján megállapítható, hogy a 18.század gyógyszerésze mennyire különbözik a mai gyógyszerésztől: saját maga készítette a gyógyszereket a rendelkezésre álló nyersanyagokból, míg a mai gyógyszerész jórészt készen kapja azokat. Ha a 18.század gyógyszerészének készítményei vegytisztaság szempontjából nem is állanak meg helyüket egy modern farmakopea követelményeivel szemben, mégis elvitathatatlan, hogy elsőrangú szintetista volt és valójában a gyógyszerek előállítására volt a foglalkozása. A mai gyógyszerész pedig jó analitikus kell legyen, hogy ellenőrizhesse a beérkezett gyógyszerek azonoságát és vegytisztaságát.

A chirurgusok hatáskörének megszervezése nagyjából Rozsa javaslatára szerint történt, azon nyilvánvaló céllal, hogy az adott lehetőségek arányában kibővítsék a megye területén az egészségügyi szolgálatot. A gyógyszerészet szempontjából a chirurgusoknak fontos ténykedésük a vidéki lakosoknak gyógyszerellátása volt. Ennek bővebb ismertetése egy későbbi fejezet tárgyát képezi.

Különösen 1785 és 1788 közötti években Rozsa szolgálati ideje alatt, a járásbeli chirurgusok rendszeres havi / és évi / jelentéseket küldtek be a megyének, amelyek alapján ma is pontosan elképzelhetjük működésüket. Például Josephus Köller chirurgus a világosi körzetből 1788 február és március hónapjában a következő jelentést küldte be:

A latinul fogalmazott k. b. tíz oldal terjedelmű jelentés első részében ismerteti az endemikus betegségek listáját és az általános egészségügyi helyzetet. Ebből szemelvényként idézve, a lázas megbetegedések okát /*Febris continua remittens*/, úgy az állandó, mint az alább hagyó esetekben, a nedves és hideg levegőnek, hiányos táplálkozásnak, a sok disznóhús- és szalonna-fogyasztásnak és a gyógyszeres kezelés hiányának tulajdonítja. A gyógyszeres kezelésnél a következő irányelveket alkalmazta: Először a tárgyi okok eltávolítása /*materialis causa auferenda*/, másodsor a leromlott vér feljavítása /*sanguis qualitate peccans corrigendus*/ és harmadszor a kimerült férfierő helyrehozatala /*virium robur prostratum restituendum*/. Hánytató- és hashajtó-szerek, továbbá az érvágás a betegséget csak súlyosbítják és a halál bekövetkezését gyorsítják. Hánytatót csak a betegség elején szabad adni, amikor ha nem is gyógyítja meg, de legalábbis határt szab neki. Alkalmazható gyógyszerek: borogatások /*per cutis colatoria*, izzasztók /*diaphoretica*/, antiszeptikumok és a kimerültség ellen főzetek, gyógyborok és china-kéreg a leghatásosabbak.

A jelentés második része egy névjegyzékes kimutatás a kiadott gyógyszerekről:

Consignatio medicamentorum colonis Világosiensibus erogatorum

<u>Nomen et cognomen</u>	<u>Morbus</u>	<u>Medicamenta erogata</u>
Gersa Nitro Bruban 26.annor.	Febr. cont rem.	Rp./ Antimon diaph.n.abl.
		3 ij
		Nitr. depur.
		3 j
		Sal polychr
		3 iiij
		Oxim. simpl
		unc. ij
		Aqu. com.
		unc. x
<hr/>		
Johann Gabor 32.annor.	d. d.	Rp./ Pulv. Ipecac
		3 j
		Tartar. emet.
		gr iiij
		Rp./ Antimon diaph.n.abl.
		3 ij
		Nitr dep.
		3 j
		Sal polychr
		3 iiij
		Pulv. contra
		3 j
		Oxim. simpl
		unc. j
		Aqu. com.
		unc. viij

Nomen et cognomen   Morbus   Medicamenta errorata

Savu Lazar   d. d.   d. d.
 29 annor.
 Theodor Nicola   Putridam Rp./ Camph
 67 annor

gr. x
 Acet anthoph
 3 j
 Pulv. cort. peruv.
 unc. ?
 Antim. diaph. n. abl.
 3 ij
 Oximel simpl
 unc. ij.

Fridrich Miele   Rheumatismo Rp./ Empl. vesic   unc. ij.
 50. annor.   contin. rem.
 Anna Miele   Rp./ Empl. oxieroc   unc. iv.
 7 annor.   Rp./ Pulv. ipecac   ?
 Rp./ Cort peruv. gros.   ?
    modo cont.   ?
    Linc. amar unc.   ?

Judex loci   Quotidiana Rp./ Jallap.
 36. annor.   et obstric-   3 ij
    tionibus
    Arcanum duplicat
    3 vj
    Syr cych
    unc. ij
    V com
    unc vij

Istran Mitra   Febr. cont Rp./ Pulv ipecac
 32 annor.   rem   3 j
    Tart emet.
    gr. iij

Nomen et cognomen   Morbus   Medicamenta errorata

Rp./ Linc.amar

unc. iij

Arcan dupl.

3   vj

Jovan Szabo
32 annor

Stomac

Rp./ Decoct cort.peruv.

3 iij fact.ad. ~~3~~ j

adde Essent.Myrh.

unc. iij

M.D.

Vicza Szava
25 annor.

Contin.
remit

Rp./ Pulv.ipecae

3 iij

Mitr.dep.

3 j

Sal polychr

3 iij

Oxim.simpl.

unc. iij

V.com

unc. viij.

Rp./ Linc.amar

unc. iij.

Cort peruv.gros
mod.cont.

id.p.vin.

Stogna Bonay

d. d.

Enit:mixturam et Linc.p.vin.
Medic.accepit ut prior.

stb   stb

Üszesen Gl.beteg.

Foltin Ádám soborsini chirurgus 1787 februári jelentéséből szemelvényként idézem azon felügyelete alá nem tartozó soborsini betegek névjegyzékét, kiknek gyógyszer adott. a hónap folyamán:

L i s t a

continens Nomine illorum qui curae meae subjecti non erant, verum ob affectiones aliquas consilium, aut medicamenta a me postulerant. Mense Februario 1787.

			affectus aut alia motiva	medicam. postulata
Maria Kali Soborsin	cathol. 32. An.	vidua	Tumor inflammatorius	purgans
Dima Gyorgye	dd.	graeci rit. 28. annuercator	Sabura	purgans
Anna Stok	dd.	cathol. 30. an. rotarii uxor	acrimonia	purgans
Anton Zigler	dd.	cathol. 28. an. Braxator	tumor oedematosus	purgans
Anna Vithy	dd.	Cathol. 5 an. provisorio rilla	defluxio catathalis	purgans
Georgius Vithy	dd.	dd. 3. an.	dd.	dd.
stb. stb.	/176./			

A jelentések között levelezés is található, mint pld.: Foltin levele a megye orvosához. A levél néhány részlete a chirurgusok tevékenységét világítja meg. Az első levél / részlet/:

"Clarissime Domine,

Mióta Eszerejéről vissza jöttem, azóta mindig ágyban vagyok, lábam fején támadott tüzes^seb miatt, mely még ekkoráig meg nem gyógyult....."

Perceptum 21. July 1788

alázatos szolgája
Ádám Foltin chirurgus"

A második levél:

"Clarissimo Domino Joanni Rosa Inelyti Comitatus Arad ord.
Physico Domino mihi colendissimo. Ex offio Aradini.

Clarissime Domine,

30 July vettem hajnalba Doctor Uram levelét, melyből ér-
tettem, hogy Tek. N. Vármegye kételkedet volna bajos állapotom-
rol, én ugyan oly becsülettel viseltetni érzem magamat, hogy
kész legyek minden parancsolatra és annak végbe vitelére, az
én bajomat pedig másoktól is meg lehet érteni.....
ma első nap hogy ágy fekvéstől mentt vagyok. Tessék parancsol-
ni, minden köteles dolgaimban kész vagyok.

Jelentettem Doctor Uramnak Berzován való marha dögt.....

.....
Kérem Drága Doctor Uramat méltozták nekem foraspont
íránt való formulákat küldeni.....

Necrologiumot nem küldhettem mivel Soborsinban azon pa-
rancsolatot tartani nem akarják, nem is jelentik embereknek
halálát.....

Soborsin 30 July 1788

alázatos szolgája
Foltin chirurgus"

/ 177. /

A járási chirurgusoknak kötelességük volt a lakosság oktatása
is. Ilyen irányu működésüket szintén a megyei orvos úrizte ellen:

" 1795 December hónap 9.-én Foltin Ádám bényujtván tudositását
azon vizsgálásról és a lakosoknak adott oktatásairól, végezte-
tett: Ezen vizsgálásról is a lakosoknak adott oktatásokról bá-
nyujtott tudositás kiadattatik megyebéli fő orvosnak, hogy azok
nak minemiségét és az intézett tzelra való alkalmaztatását

megvizsgálja, mind a nevezett Borbélynak, mind pedig a többi társainak szükséges utasítást tudhasson adni." / 178./

A 18. század utolsó évtizedeiben még a következő rendeletek jelentek meg:

1785 augusztus 1-én a megye közli a helytartó tanács leiratát, melyben a gyógyszerárak felülvizsgálását szorgalmazza és leszögezi, a megyei orvosok azért kapnak fizetést, hogy a nyomoruságos és inséges népet ingyen kezeljék, vagy maguk helyett kevésbé elfoglalt orvosokat küldjenek. /179./

1786. március 28.-án a helytartó tanács, hivatkozva az 1770.-ki Egészségügyi Normákra, felszólítja a megyét, hogy a területén működő összes gyógyszerészekről és chirurgusoktól követeljék az oklevél felmutatását és arról 14 napon belül hiteles másolatot küldjenek be. /180/

Ugyanakkor a főispán figyelmezteti az aradi gyógyszerészt, hogy hiánytartalom orvosságot csak a megyei orvos tudtával szolgálhat ki. /181./

1794.-ben a helytartó tanács felszólítja a megyei gyógyszerészeit / 17869.sz.körrendelet/, hogy a jövőben az inséges lakosok számára kiszolgáltatót gyógyszereket 20%-kal olcsóbban számítsák, a hivatalos taxát véve alapul. /182./

Külön figyelmet érdemel az a körrendelet, melyben a helytartó tanács 1795-ben felszólítja a megye közönségét, hogy az orvosok támogatassák közléseikkel a Pesti Királyi Egyetem " Természet történelmük" adattárát és azokat küldjék be Schönbauer^{Her} Josef tanárnak. /183./ Ugyan azon évben a helytartó tanács Doctoris Faustii: "Catechismus Sanitatis" c. műnek egy példányt küldi le, azon meghagyással, "hogy a megyebéli orvosok, borbélyok és járásbéli Bába asszonyok " a helyi viszonyokhoz mért észrevételeiket két hónapon belül közöljék az "ország fő orvossával". /184./

az 1796 február 23.-án kelt 3622.sz. kőrendelet megállapítja, hogy az ország területén "különbös víze ket, olajokat és orvosságokat hordozni és házonként eladni tapasztaltatnának a közegészségnek nem kevés veszedelmével. Meghagyja, hogy akárminemű orvosságoknak, vizeknek és még természetes olajoknak árulásától is eltiltassanak az ollyas kereskedők a confiscationak büntetése alatt." /185./

Egy másik kőrendelet pedig az ásványvizek és gyógynövények felkutatása és tanulmányozása érdekében felszólítja a megyét, hogy a fellelhető növényekből mintát küldjenek be a helytartó tanácsnak. Az ásványvizekre vonatkozólag "a' közkormányok orvosainak már köldetvén az eránt oktatás 1794.esztendőbeli május 16.-árul, hogy mi-képpen kellessen a' megyében található mineralis vizeket összeszedni és felküldeni." / 186./

Végül az 1796 . évi 2189.sz.rendelet ~~szövege:~~ ^{tartalma:} a pokolvarnak gyógyításra szolgáló némely orvosságoknak leírása, olly meghagyással hogy azokrol és azoknak mi moddal való használásrol, az orvos által a járásbéli Borbélyokat oktassa ki." / 187./

Eddig tejed a 18.századból származo rendeletek ismertetése a helyi kutforrások tükrében. Visszalapozva, - akár gondolatban is, - a feldolgozott anyagot és összevetve a 60-as évekig megjelent néhány rendeletet az utána következőkkel, a fejlődés szembeötlő. A 18.század végén fektetik le az alapot, melyre a következő századok építik majd az újvilágot. A francia forradalom szele a világ ebbe a zugába nem hatált még el, de még is, - talán öntudatlanul, - megkezdődik a régi rend felszámolása. Akarva, nem akarva a földijavak kizárólagos élvezetének joga lassan kisiklik a kevesek kezéből. Tágul a kör és mind inkább követeli a jogát a tömeg, a névtelen tömeg. Az emberiség nagyobb utat fog megtenni az eljövendő kétszáz év alatt, mint eddig ezer esztendő alatt. Új fogalmak születnek, mely feltűzhetőhatatlannal a szociá-^{lik}lizmushoz vezet. Ezeknek a gondolatoknak esiráját látjuk a törvényes ^{ek} rendelkezések fejlődésében, melyek kényszerűleg mindig a kor szel-

leméhez kell alkalmazkodjanak.

9., A gyógyszerértár vizsgálata a 18. században.

A 18. századbeli aradi gyógyszerértár történetéből már sok részlet közöltem. Pontosan ismerjük, kik voltak és milyen időbeli sorrendben következtek a gyógyszerészek Kellertől Posherdtig. De a lényeges talán nem ez, - hívhatták így is, úgy is őket, ez semmit sem változtatna. Hanem fontosabb tudni, hogy a tudományok és a kultúra bizonyos fejlődésifokán, a helyi viszonyok mellett, milyen volt az adott időben Arad első gyógyszerértára? Erre a választ meg tudjuk adni elsősorban Rozsa megyei orvos jóvoltából, ki híven betartva a kapott utasításokat, a gyógyszerértárról a lehető legpontosabb leírást adja a vizsgálati jegyzéknyveiben.

Az elsőt, a megye parancsára, Forner fogantatosította 1748-ban, melynek szövegét már előbb közöltem. Ettől kezdve a gyógyszerértár vizsgálata rendszeresen évente kellett volna bekövetkezzen. Hogy még sem történt így, azt az akkori idők hiányos szervezettségének tudhatjuk be. Tudomásom szerint a 18. században tizenöt vizsgálatot tartottak:

<u>Év</u>	<u>a vizsgálatot tartó orvos, a gyógyszerész neve</u>
1748	Forner
1752	?
1761	Detelly
1763	"
1768	Perathonner
1770	"
1772	Vissinger
1778	Hajdenreich
1783	Rozsa
1784	"
1785	"
1786	"
1787	"
1790	Hajdenreich, Györi
1795	Hajdenreich

A második vizsgálat lefolyásáról, mely 1752-ben volt, csak annyit tudunk, hogy Langer nem engedte meg a megyei orvosnak a gyógyszer megvizsgálását:

" Fredericks Langer visitationem medicamentorum non admittit,
Physicum de ignorantia urgens." / 188. /

Ilyen eset nem fordult elő az aradi gyógyszerész történetében és sajnos bővebbet nem tudunk erről az ügyről, mert^a rég vonatkozó jegyzőkönyv hiányzik.

A következő vizsgálat 1761-ben volt megtartva, melyről szintén csak szűkszavú értesülésünk van :

"Pharmacopoea visitanda ordinatur" / 189. /

Ezt a vizsgálatot és a következőt 1763-ban Detelly orvos végezte, Theresia Chiocheti idejében. Theresia Chiocheti ezekről a vizsgálatokról emlékiratában számol be és bevallása szerint kielégítő eredménnyel végződtek:

".....etiam per bina viduitatis mese intervalla citra ullam querimoniam inquantum fieri poterat, prompte et apparate servatur, repertumque esse coque me publicis necessitatibus, hoc ope auxilioque constanter subvenisse, ex parte I. Comitatus fieri solitae visitationes contestari facile possunt." / 190. /

Az 1763. évre vonatkozó felsőbb parancsot a megye július 7.-én fekteti jegyzőkönyvbe:

" Publicatum estz Grat. Exc. Cons. Loc. Regy Die 20. Mens May a. c. Pogonio exaratum intimatum, quo mediante Pharmacopaeae in Regno existens singulo anno per Physicos Locor. et Medicinae Doctores visitandae ac super peragenda ejusmodi visitatione authentica visitationum medicorum Testimoniales Excelso Cons. Loc. Reg. submittendae intimat, ad quod Determinatum est: Peractam Pharmacopaeae Aradinesis per D. ord. Medicum visitationem, ac super ea

extradatas Testimoniales ex. Consilio Locli Regio submittendas decerni."

A Heltarto Tanács f.é. Május 20.-án kiadott rendelet^o értelmében, a megye orvosa által végzett vizsgálatról, a bizonyítványt felküldik.
/ 191./

A kötelező évi vizsgálat évekig elmarad, míg az egyébként nem megfelelő Perathoner kétszer is megvizsgálja az aradi gyógyszer-tá-
rat az egymásután következő években, 1766°-^oben és 1770-ben. A két bi-
zonyítvány szövege nagyjából megegyezik azzal, amit Forner 1748-ban
állított ki. Ezekből csak annyit tudunk meg, hogy a vizsgált gyógyszer-
ek ugy minőségileg, mint mennyiségileg megfelelnek a követelményeknek.

Attestationes et visitationes super Pharmacopolis in gremio
Cottus existent.

Ut Sacratissimae Caesareo Regiae Majestatis voluntari
Excelsique ~~Substituti~~ Locumtenentialis Consily serio man-
dato satisfiat, necnon bono publico pro more aliarum Communica-
torum etiam prospiciatur, Nos, infrascripti in praesentia Spec-
tabilis Substituti VComitis Martini Klempay, ac Perillris Dni
ord. Notary Josephi Szabo die 1-a Decemb. Anni hujus ad priem
vergentis officinam Pharmacopoleam ICottus Aradiensis exactis-
sime visitavimus, eamue in omnibus tam compositis, quam simpli-
cibus ex tribus Regni Medicamentis, ac etiam necessariis et re-
centibus materialibus in superflua quantitate et exquisita qua-
litate laudabiliter infructum invenimus quod igitur juxta nost-
ram conscientiam ex officium hinc attestamus.

Datum, die 10.-a Decembr. 1768.

C Flehel
K. K. Feldstaab medicus
L. S.
Leduc, RL. Stabs Chyrurgus
L. S.

Mathias Perathoner
A. A. M. Phil. et Med Doctor nec non
Cottus Arad. Physicus ord.
L. S.

Est a bizonyítványt 1769 március 3.-án küldte el a megye az-
zal a megjegyzéssel, hogy jelen voltak a megyei orvoson kívül a másik
két, - a megyében létező, - orvos és a megye által kiküldött férfiak,
A másik Perathonner-féle okmány a gyógyszer-tár vizsgálatáról:

/Super visitatione Pharmacopolorum in Gremio Comitatus is-
tius existentium./

Quod Pharmacopaea I. Cottus Aradiensis simul et civica die
30-a July a. c. in praesentia Spectabilis Dni Subs. Vicecomitis
Martini Alempay et Illustris Dni Perceptoris Egyed a Nobis
infra notatis rigurose visitatae, ac in omnibus tam medicamentis
compositis et simplicibus, quam etiam in materialibus ex trip-
lici Regno quaesitis, quantitate et qualitate optima laudabili-
ter inventa fuerit, id hisce nostra conscientiam ex officio
hisce attestamus.

Datum, die 30-a July 1770.

Wlehel
Staabsmedicus
L.S.

M. Perathonner
ICottus Aradiens. medicus
L.S.

Leduc, Staab Chyrurgus /192./

A Helytartó Tanács 1771. év December 19.-én megszüretti a bizony-
lat felküldését, figyelmeztetve a megyét, hogy az év már a vége felé
jár és még mindig nem kapták meg a kérdéses okmányt. Ezegyszer némi-
leg igazolható volt a mulasztás, hiszen mint tudjuk, Perathonner el-
távozásával, Visinger csak 1771 novemberében foglalta el ténylegesen
az állását. Így az ezévi vizsgálat elmaradt, de a felsőbb helyről ka-
pot süzretés nyomán, már a következő 1772. év február 3.-án, a hely-
borsói orvos jelenlétében megejtik a vizsgálatot, megállapítva, hogy
főkélegesen nagy mennyiségű orvosság van felhalmozva a gyógyszer-
tárban:

Attestatum

Nos infrascriptae determinatione ICottus Pharmacopaeam Aradiensem officio nostre congruenter in praesentia ad id delegatorum Commissariorum Dno Judlium Remenyik et Dno Jurassore Nagy accurate visitavimus, eamue medicamentis tam qualitate acuitate quantitate abundanti infructam esse reperimus, in quorum Testimonium nos subscripsimus et consuetum Sigillum Apposimus.

Aradini 3-a februarii 1772.

Georgus Flehel,
Stabs Medicus

Carolus Visinger, med. de
ICottus Aradiensis
Physicus.

/ 193 /

Ez a bizonyítvány a negyedik, mely reánk maradt az eddigi hét gyógyszer-tár-vizsgálat közül. Ismét évek telnek el amíg a gyógyszer-tárt megvizsgálják: 1778. szeptember 23.-án jelenti a megye, hogy evégből utasítást adott a megyei orvosnak Hajdenreich-nek, a perceptornak és a városi fiskálisnak. /194./

Rozsa tisztsége alatt az egészségügyek általában és így a gyógyszer-tár vizsgálata is, hasonlíthatatlanul gondosabb kezekbe került. Az 1883. január 9-iki nagygyűlésen Rozsa megyei orvos jelentést tesz az egészségügyekről, melynek utolsó pontjában a gyógyszer-tár ügyét eként ismerteti: " A Norma IV. paragrafusa előírja, hogy az orvos köteles felügyelni a gyógyszer-tárban található orvosságok minőségére és mennyiségére, hogy azok a közhasználatnak megfelelően megfeleljenek. Evégből az előirt évi vizsgálaton kívül is gyakran látogassa az officinát. Ezan utasítás véghezvitelében az itt létező gyógyszer-tárat már többször is megvizsgáltam, magánjellegű látogatások alkalmával, a gyógyszerészt sok romlott orvosság minőségéért korhoztam és öt jótanácsokkal támogattam. A Norma szerint nem csak magánjellegű, de hivatalos vizsgálatot is fogadtosítottam, a megye

által kiküldött férfiak jelenlétében, melyről alázatos jelentést tesztek." / Az eredeti szöveg latinul. / / 195 /

Rozsa a jelentéseket minden évben felküldi, 1784. május 26.-án a folyó évre szoló vizsgálati jegyzékönyvet. / 196. /

1785-ben a Helytartó Tanács 1784 sz. leiratában, melyet a megye augusztus 1.-én közöl, ismét szorgalmazza a gyógyszerértári vizsgálatot. / 197. / De nem csak a főhatóság helyez mind nagyobb súlyt a közegészség javítására, hanem Rozsa orvos is, a maga részéről, a legnagyobb mértékben áll helyt a követelményeknek és az évente pontosan elvégzett vizsgálatok nem csupán formalitások voltak, hanem alapos munkával javítani szándékozott, kiküszöbölni a meglévő hibákat. A késedelem nélkül felküldött 1785. évi jelentésében közli, hogy az aradi gyógyszerár nyilvános vizsgálatát / publicum examen / a megye által kijelölt urak és Josephus Drescher helyőrségi orvos jelenlétében április hónapban eszközölte, mely alkalommal megállapította, hogy évről évre jelentős javulás tapasztalható. Előírta, hogy a mérgek, mercurialiak és opiatumok használat után vár alatt tartassanak. / 197. /

A következő 1786. év július 15.-én Rozsa a megyei congregatio-nak így referál: " A Helytartó Tanács f.é. május 30.-ki 22196 sz. alatt kiadott utasításának engedelmeskedve alázattal közlöm, hogy a kegyes rendeletek szigorú tartásával, a gyógyszerértári vizsgálatról a jegyzékönyvet, az egészségügyekre vonatkozó évi jelentéssel együtt mutatam be a megyei gyűlésnek és általa továbbítva a Nagyméltoságu Helytartó Tanácsnak. Az ide mellékelte utasítások 15. és 16. paragrafus előírásainak értelmében a gyógyszerértári nyilvános vizsgálatát általában július közepétől október végéig mindig elvégeztem, azonkívül tetszés szerinti időkben magánuton is ellenőriztem annak működését." / A latin szöveg rövidített fordítása. / / 198. /

Még ugyanazon évben újabb rendelet lát napvilágot a gyógyszerárak vizsgálatát illetőleg, mely II. József szervező munkájáról tanusodik. 1786. augusztus 22.-én közli a megye a Helytartó Tanács július

25.-én kiadott 30256 sz. rendeletét, részletes utasításokkal a megyei orvos részére, miként kell a jövőben a gyógyszerterát megvizsgálni. Mellékelve leküldi mintának egy pozsonyi gyógyszer^{-tár} vizsgálatáról szolo jegyzőkönyvet, - egyterjedelmes füzetet, - a pesti orvosi fakultás véleményes jóváhagyásával. Az új vizsgálati módszernek egyik fő-célja az, hogy széles alapokra helyezett ankét formájában javaslatokat gyűjtsenek miként rekesszék ki a gyógyászatból mindazt ami elavult és így megteremtsek az előfeltételeket egy új, modern farmakopea megszerkesztéséhez. A mintához csatolva van az "Instructio de visitatione et conservatione Apothecarum.", mely a gyógyszerterákat érintő, tizenegy pontban foglalt, törvényes utasításokat tartalmazza. /190./

A latin-nyelvű "Instructio" fordítása a következő:

" Hogy a jövőben a gyógyszerészek részéről minden tévedésre és csalásra szolgáló alkalom felszámoltassék őrensége kegyesen elhatározta:

1-ször a gyógyszerészek egyetemi kiképzése kötelező.

2-szor azok a gyógyszerészek, kiknek nem áll módjukban egy egész éven át tartó kurzust az egyetemen elvégezni és csak magán kollégiumba akarnak menni, ez csak olyan körülmények között engedhető meg, ha az újonnan létesített pesti botanikus kertben a növénytan ismereteit megszerezhetik.

3-szor a gyógyszerterár megvásárlása érvénytelen, ha a vevő nincs beavatva a tudományokba és nincs vizsgálja. Nemkevésbé ilyen gyógyszerészt principálisnak, vagy /gyógyszerész/ özvegy esetében, provizornak alkalmazni nem lehet.

4-szer a gyógyszerterári vizsgálat elvégzése az ide mellékelte minta szerint kell következzen, pontosan betartva annak minden pontját. Erre a célra bármely törvényhatósági irnok alkalmazható, akinek gyorsan lehet diktálni és egy, a növénytanban jártas, orvos kell vezetesse a vizsgálatot.

5-ször az összes kémiai készítmények mindig a segéd jelenlétében / in praesentia Sodalium/ eszközölködők, vagy ha ilyen nincs és van helybeli orvos, amennyire lehetséges ennek felügyelete mellett.

6-szor a gyógyszerészek tévedései és kihágásai elleni, - az 1770. évi kegyes Egészségügyi Normák által előírt, - feljelentések után járó pénzbírságból, ha a feljelentés igaznak bizonyul és fontossággal bír, a feljelentő részarányosan jutalmazandó. Miután köztudomású, hogy a gyógyszerészek nem alkalmaznak ilyen feljelentéseket, ezért az illető nevének titokban tartása biztosítva van. Továbbá intézkedés történt, hogy ha az elkerülhetetlen szembesítés miatt a feljelentő kiléte kitudódik és ezért az ügyben büntés főnöke elbocsátja, az illetőt késedelem nélkül állásába vissza kell fogadni. Általában egy gyógyszerésznek sincs megengedve, hogy feljelentés tette miatt bárkit is állásából kizárjanak.

7-szer az 1779. évi gyógyszer-árszabvány szoros betartása kötelező és a gyógyszerek árát a receptre reá kell írni. / 220. /

8-szor hasonlólag a bécsi gyógyszerész-sulymértékeket a vizsgálatkor ellen kell őrizni.

9-szer továbbá, az összes gyógyszerészek számára példát adva, a bebizonyított kihágásért a kérdéses gyógyszerteráriumot be kell zárni.

10-szer bármely szabályszerűen vizsgázott gyógyszerész-segéd, ki megígéri, hogy ugyanolyan jóminőségű gyógyszert az árszabványnál olcsóbban ad, minden akadály és korlátozás nélkül gyógyszerteráriumot nyithat.

11.-szer miután nagyon elharapódzott tulkapás, hogy az orvosok ujév táján a gyógyszerésztől különböző ajándékokat fogadnak el, jelen kegyes királyi határozat kimondja: bebizonyosodott esetekben úgy az ajándékozó, mint a megajándékozott minden elnézés nélkül szigorúan büntetve lesz.

Hogy a rent közölt Normák, mindenki számára akit illet, ismeretesek legyenek a Helytartó Tanács a Tekintetes Megyének a következő

szó utasításokat adja:

- I. A jelen Normák pontrol-pontra hiven közlendők
- II. Minden lehető módon köztudomásul kell hozni,
- III. Hiteles másolatban közölni kell a megye által fizetett orvossal és mindenkivel akit a jelen királyi határozat érdekel. Végül
- IV. Mindeki tudomására ki kell függeszteni a megyeháza és más középület falára, ahol a közönség megfordul.

Kiadva a Magyar Királyi Helytartó Tanács által, Alex. Szécsen.
Budán, 1786 február 21.-én."

A Mellékelt pozsonyi mintát, mint az ennek alapján Rozsa által kigillitott jegyzőkönyvet az eredeti írásmódban közlöm. Látva terjedelmét, egyetértünk az "Instructio" intézkedésével ami a gyorsírást illeti. / A pozsonyi-minta egyes részleteit kihagytam. /

Formular visitationis Apothecarum.

Akten und Reflexionen

Bey der Visitation der nächst dem Fischerthore gelegenen Apotheke zur Heiligen Dreyfaltigkeit No 204. von unterzeichnetem Jahre .Datis und der dazu von einem löblichen Magistrate der Königlich Freyen Stadt Pressburg abgeschickten Kommissarien.

I. Johann Joseph Riss besitzt erstgemeldete Apotheke erbrechtlich seit 10 Jahre, und hat sich durch vorzeigung des Diploms, über seyn 1772 zu Tyrnau ausgestandenen Examen Magistrale Pharmaceuticum ,über dies noch legitimirt.

II. Gesellen . . . . .

III. Die Stelle eines Lehrjungen . . . . .

IV. Die Gesetzmässig seyn sollende allgemeine Apothekerbücher sind beyde vorgezeigt worden:

1., Die Pharmacopoes Austriaco-Provincialis

2., Die Taxa Pharmaceutica Posoniensis vom Jahre 1745. Der gegenwärtige Zustand der Arzneykunst, so viele neue und veränderte Arzneyen, und vorzüglich der seit 40 Jahren veränderte Preis der Apothekerwaaren, macht diese Taxordnung bey nahe ganz unbrauchbar. Eine neue Taxordnung wäre demnach eines der ersten Apotheker bedürfnisse. Es müssen aber in solcher nur allein die beständigern Preise der Waaren genau angezeigt, die Bestimmung der oft veränderlichen, hingegen den Apotheker überlassen werden, wobey er aber verbunden seyn sollt, bey jeder Visitation oder andern Gelegenheit sich durch die sorgfältig aufbewahrten Preisskurrant Zettel auf verlangen zu rechtfertigen. Die neueste Wiener-Taxordnung nach der Pharmacopoes austriacae-Provincialis in octavo, und eine andere in Folio sollen nach der Bemerkung des Herrn Riss nicht angenommen werden können, weil sie zu lokal und nur für Wien bestimmt wären. Die Sache ^{verdiente} daher von einem hiesigen Collegio-Medico mit Beyziehung der hiesigen Apotheker, genauer untersucht und zu erwogen zu werden.

V. 1., Das Defektbuch.....

2., Das Kontobuch.....

Herr Riss hat inzwischen auf Verlangen einige noch in Händen habende Konte vorgewiesen, unter welchen zweye mit den dazu gehörigen Recepten nach obgemeldter Taxa Pharmaceutica Posoniensi untersucht wurden. Nach der Unvollkommenheit dieser Taxordnung, könnten ~~einwärts~~ die Preise der Konte mit derselben freylich nicht genau genug übereinstimmen. Die mehresten Recepte sind unter der Taxa, einige unbeträchtlich höher angesetzt beyrunden worden.

XII., Das Laboratorium.....

sich messingene und kupferne unverzinnte Pfannen und Siedekessel gefunden haben. Es ist bekannt, dass fette und saure Sa-

ehen auch selbst das reinste Wasser, die dem menschlichen Körper höchst schädlichen Kupfertheile auflösen und in sich nehmen. Dass daher, des Nachtheils von innerlichen Gebrauche dergleichen mit Kupfer angeschwängerten Dinge zu ~~geschweigen~~, auch selbst der äusserliche Gebrauch derselben verdächtig wird.....

.....

Für die Gifte, das Arsenicum ausgenommen, war kein eigener gehörig unter der Aufsicht des Principals verschlossener Ort vorhanden. Der Mercurius, Sublimatus, Corrosivus und Praecipitatus Ruber, waren zwar mit eigenen Mörselein und Waage versehen, von den übrigen Medicamenten abgesondert, jedoch unverschlossen. Auch der Mercurius vitas, Praecipitatus albus, der Tartarus Emeticus, Opium Extractum Belladonnae und andere mehr, die von einem hiesigen Collegio-medico für alle hiesige Apotheken genau angezeigt werden sollten, gehören unter die Gifte. Es ist dieser für die medicinische Policey so wichtige Artikel bisher in den hiesigen Apotheken beständig vernachlässiget worden und verdient der öffentlichen Sicherheit wegen künftig mehr beherzigt zu werden. Nach genauer Anzeige der Gifte, muss der Apotheker verpflichtet werden, solche in einen eigenen Kasten sorgfältig zu verschliessen, und in seiner Abwesenheit den Schlüssel allezeit seinem vertrautesten Gesellen zu übergeben. ....

.....

XIV. Einfache Arzneyen.....

~~Mineralreich~~ Mineralreiche: Cinnabaris Nativa war vorhanden, wird aber von keinem vernünftigen Arzte mehr verschrieben, weil sie gewöhnlich mit schädlichen Metallen und Arsenik mineralisirt ist, verdient daher als ein höchst verdächtiges Material ganz verworfen zu werden. Die Pharmacopoea Aust. Prov. sagt selbst: ejus loco tutius adhibetur Cinnabaris factitia rite praeparata.

Ferri limatura war nicht vorräthig. Herr Riss hat sich mit Gründe entschuldiget, dass solche bald rostig werde. Frage: wo sie gekauft wird? ward geantwortet: bey dem Schlosser. Ungeachtet Herr Riss versicherte, dass er davon mit dem Magnete nur die reinste auserlese, so wurde er nichts destoweniger erinnert, die Ferri limatura künftig allezeit vom Zeugschmiede zu kaufen, weil dieser nur Eisen und Stahl verarbeitet.

.....

Aus dem Tierreiche: Axungiae: Humana, Ursi, Taxii, Leporis und ihres gleichen waren, leider vorhanden und manche derselben alterswegen ranzigt. Trotz dem Ton, welchen einige bisher gebräuchliche Dispensatoria und die superstizöse Pöbel, für die Wunderkräfte dieser Narrenspessen, den oft die besten Arzneymittel, ~~der/der~~ nachgesetzt worden, angeben, verdienten sie in allen Apotheken rein Kassirt zu werden.

.....

Untersuchung der Chemischen und Zusammengesetzten Arzneyen.

Zuvorderst wurde an Herr Riss die Frage überhaupt gemacht: ob er seine Chemischen Arzneyen selbst bereite? worauf er mit aller Aufrichtigkeit einige Waaren nannte, die er selbst verfertigt und andere, welche er von Wien kommen lässt und worüber H. Riss durch Vorzeigung der Materialisten Konte von Wien sich hinlänglich legitimirt hat. Es ist allerdings rathsam, den Apothekern gewisse Medicamente als den Tartarus Emeticus, den Mercurius Dulcis und Sublimatus Corrosivus und dergleichen mehr anzuzeigen, die sie künftig bereiten sollen, weil dazu, als zu Medicamentis Heroicis Genauigkeit und Kenntnisse erfordert werden.....

Extractum Chinae Spirituosum und Aquosum. Für diese bey-

de wäre es rathsam, in den Apotheken nur eins zu gestatten, welches mit Wein bereitet wird: weil dadurch zugleich die gummösen und resinösen Theile ausgezogen werden und dem Apotheker die Gelegenheit, das wohlfeile statt dem Theueren zu geben, - benommen wird.....

.....
Mercurius sublimatus corrosivus Herr Riss macht ihn nicht selbst, will er aber künftig thun, weil er erinnert wurde, das bey so einem Medicamento Heroico nicht genau genug verfahren werden könne.

.....
Oleum Amygdalarum dulcium und Amarum. Ungeachtet das letztere jünger war, so schien doch das erstere besser zu seyn. Vermuthlich ist jenes zu heiss gepresst worden. Da der Unterschied der medicinischen Kräfte in diesen beyden Oelen erschrecklich weit hergehlet und eine blasse Phantasie ist, solche auch über dies zur Rancidität geneigt sind, so kann der Vorrath aller beyden billig als ein Missbrauch angesehen werden.

.....
Tartarus Emeticus wird von Herrn Riss nach der besseren Vorschrift als jene in der Pharmacopoea Austr. Prov. ist, mit dem vitro ^{antizant} durch die Evaporation bereitet, wobey Herr Riss erinnert wurde, auch künftig so zu verfahren.

.....
Unter den Chemischen zusammengesetzten Arzneyen sind folgende mehr anstössig befunden worden:

Aruse destillatae: Nymphae, Tiliae, Cardui Benedicti und andere mehr, die entweder nie Kräfte haben können, oder solche in einigen Tagen oder Wochen nothwendig verlieren müssen, konnten daher nicht als brauchbar angesehen werden. Künftig soll

anstatt dieser und anderer unnützen Wässer, die blosse Aqua destillata communis, bey welcher am wenigsten ein verdächtiges Sediment zu befürchten ist, vorrätzig gehalten werden.

.....

Olea cocta und infusa, ein alter mit Recht abzuschaffen-der Schlendrian der Apotheken und Dispensatorien. Selten können einige davon, wenn sie nicht an der Stelle bereitet werden, brauchbar seyn. Schon ihre Zubereitung macht sie zur Ranzigkeit mehr geneigt. Es hat sich dies bey der Untersuchung an dem meisten bestätigt. Herr Riss wurde erinnert zur Genugthuung für den besser denkenden Theil des Publikums, und zum Beyspiele für die andere Apotheken dergleichen bis jetzt privilegirten Unrath nicht mehr vorrätzig zu halten.

.....

XVII. Bey der bisherigen und durch den gegenwärtigen Bericht noch mehr bestätigten Unvollkommenheit der Pharmacopoea Austriaco-Provincialis, ist dann auch selbst der Wunsch nicht überflüssig, dass für die Zukunft von einem hiesigen Collegio Medico gegründete Zusätze und Verbesserungen gemacht, und den hiesigen Apothekern mitgetheilt werden möchten, Naphta Vitrioli, Oleum Vitrioli album, Aethiops Antimonis, Pulv. Stanni, und andere fast unentbehrliche Mittel mehr verdienten, von mancher Quaksalberey ihren Platz in den Offizien.

XVIII. Schlüsselich haben Kommissarii bey dieser Gelegenheit auch den bisher so ganz regellosen Handverkauf in den Apotheken in Erwägung gezogen und empfehlen solchen einer näheren Obrigkeitlichen Bedachtnehmung. Es ist nicht genug nur Arsenicum, oder Mercurium Sublimatum corrosivum vom unbedingten Handverkaufe auszuschliessen. Colocynthus, Jalappa, Opium, Saccharum Saturni, Acida Mineralia und alle übrige Drastica und Heroica medicamenta, sollten künftig bey Strafe des

Uibertretters, er sey Materialist oder Apotheker, davon ausgeschlossen werden.-

Pressburg, den 21. und 22. Februarii 1785.

L. s. C. Jos. Clement med. Doct.

L. s. Theophylus Huszty de
Raszynya, med. Doct.

A pozsonyi minta szerint Rozsa orvos is készített egy ilyen hűbesszerű jegyzőkönyvet, melynek szövegét teljes egészében közlöm. Ennek alapján ^{honos} képet kapunk az aradi gyógyszerterrel.

/felzet/ Physici Relatio de peracta visitatione Pharmaciae pro Anno 1786 et cum annuali relatione Exc. Consilio transmissa.- Dd. 20. January 1787.

B e r i c h t

von der denn 16. und 17-ten 8-ber 1786 geschehenen Visitation der Alt-Arader Apothecke.

Wir unter unterschriebenen, haben den obigen dato in gegenwart denn von einen löbl. Arader Gespanschaft zu diesen Geschäfte deputirten Comitates Herren als Hr. von Kováts des löbl. Arader Comitates Oberstuhlrichtern und Hr. von Vásárhely Geschworenen, oben gedachte Apothecke, welche in der Hause No 12 in der Grossen Gasse lieget unvermuthet besucht. Der Besitzer derselben Herr Johann Poshart, hatt solche kauflich an sich gebracht, und durch vorzeigung des Diploms über seyn A. 1776 zu Tyrnau ausgestandenes Examen Magistrale Pharmaceuticum legitimirt.

Gesellen hat der Besitzer gegenwärtig, uti

Franz Diesel von Hendrian gebürtig 22 Jahr alt, lernte

die Kunst Hendrian in der Stupfts Apothecke, und ist mit einem Lehrbrief versehen, stehet bey Herrn Poshart 4 Monath in Condition..

Leopold Dobronotsky gebürtig von Grosswarden ist seith anderthalb Jahr als Lehrjung.

Medicinal-büchern waren folgende vorhanden:

1-a Dispensatorium Viennense von Jahre 1744.

2-o Pharmacopoea Austriaco Provincialis von Jahre 1775.

3-o Idem von Jahre 1780.

4-o Taxa Poseniensis von Jahre 1745

5-o Taxa Viennensis in 8-vo und in folio

6-o Einige Chemische Büchern als Spilmann, Boerhav etc.

7-o Das Defectbuch so in vorigen Visitation ist anbefohlen worden war auch vorhanden, alwo die eingegeschafften Materialien von Anfang Monath May 1786 angemerket waren.

8-o Ein solches geschriebenes Buch, alwo die praeparata, wenn Sie fertig sind werden angerichtet war.

9-o Das Contobuch welches in voriger visitation Monath April 1786 zu halten anbefohlen war, ist noch nicht verfertigt gewesen, H. Poshart gab zu Antwort, dass er nur mit ende dieses Jahres zu verfertigen gesinnt sey, die weilen da zu wahl, die Recepten in Conto eingetragen und adgeschichtet werden, auch obligierte sich H Poshart künftig sie in diesem Contobuch alles anzuzeichnen, damit auch solchen seine richtige Taxordnung erhalten möge. Mit sie nahmen wir zur brobb etwelche jüngst fertigte und ausgezahlte Recepten, wir fanden aber nichts übertriebenes, dann sie waren genau nach der Vienner vorgeschriebener Tax taxirt taxiert.

Nach der zu verschieden Mahlen vergangenen Landesherri-chen Verordnungen soll nur niemanden ni erlaubt sein Arzneyen innerlich zu verschrieben, der da zu nicht befugt ist: dahnwo

auch anbefohlen ist worden, der gleichen von keinen Privilegirten Artzten unterschriebene Recepten nicht zu verfertigen, - aus diesem Grunde wurden dergleichen Recepten ausgesucht, und auch einige entdeckt, wesswegen dem H. Poshart angezeigt ist worden, welche Chirurgi von dieser Gegend in diejenige Classe der Wundärtzte gerechnet werden können, dienach der neuesten Verordnung fähig sind die innerliche Artzneykunst auszuüben.

Das Apotheckergewicht ist nach genauer abwegung verschiedener Sorten derselben gegeneinander richtig bekunden worden.

Die Beschaffenheit und Lage, sowohl von Officin selbst, als auch von Materialkammer, Laboratorio und Kreuterboden, ist im vorigen Bericht, so nach der Visitation im Monath April 1776 gemacht ist worden, geschildert.

Derjenige Platz, wo die Kreuter getrocknet werden, ist gross genug, sauber mit Brätter ausgelegt, hat auch einen hinreichenden Zug der Luft.

Auf dem Kreuterboden fanden wir die Krauter, Blumen und Wurzeln gutt getrocknet und hatten derjenigen ihnen eigenen Geruch, doch einige hatten der eigenen Farb nicht. H. Poshart aber gabb die beschwerlicheit der Trocknung wegen viellen Regnerischen Witterung vor und versprach künftig hin der Farb nach, Schöner Kreuter vorzuzeigen dieweil er dem oben bemeldeten Platz zur Trocknung heuer erst in vollkommenheit gebracht hatte. H. Poshart wurde auch befragt ob er die in dieser Gegend befindliche Kreuter, so er von denen Kreuterweiber käuflich an sich bringet, gutt bevor beurteile?, er gabb aber zu Antwort, dass er niemals von denen Kreuterweiber etwas kaufet, sondern sie selbst samlet, und sein Kreuterkenntniss beweis er durch ein Herbarium Vivum. Wurde Ihm auch angerathen Seyn Herbarium vivum zu vermehren. Die Kreuter und Blumen auf dem Kreuterbo-

den waren in Säcken, die Wurzeln aber in Kisten aufbewahrt. H. Poshart wurde ernstlich ermahnet dass er eine besseren Ordnung halten soll, dieweilen alle sowohl die Säcke als Kisten unordentlich lagen.

In Materialkammer fanden wir hinlänglichen Vorrath, nur eine Unordnung war alhier auch, wie am Kreuterboden wahrgenommen, mit hin auf das was von Kreuterboden gesprochen ist worden, wurde H. Poshart reflectirt. Das neben dem Materialkammer liegende Laboratorium, ist wohlgeölbt, hell und hat einen gut angebrachten Raufang und ist mit besondere Oefen versehen, die nothwendige Instrumenten von Kupfer waren gut bezinnert, Retorten und andere zur Chemischen Arbeit erforderlichlich gläserne, wen auch einige Erdene Gefässe sind vorhanden.

Die Officin ist hell genug und wohl geordnet, auch die Namen an denen Büchsen und Schabladen sind mit lesbaren Buchstaben geschrieben.

Die Saftte sind in irdenen glasierten Gefässe, die Oehle aber in gläserne aufbewahrt, nur die Unguenta waren in zinnerne Büchsen.

Alle Güfte, mercurialia, opiata, praetiose Oehle, stark riechende Sachen als Ambra, Zibethum, Moschus, waren in Extrakasten. War auch zu denen Güften ein eigenes Gewicht und Märsel in Kasten aufbewahrt. Weillen aber aller vorsichtigkeit ungeachtet ein höchst schädlicher Verstoss sich ereignen kann, und andere von den stark riechenden Sachen gar leicht dem Geruch anziehen können, so ist anbefohlen worden, so wohl die Güfte, mercurialia praeparata, als auch die pretiosen Oehle von Moscho, Zibetho, Ambra in Zukunft separirt zu halten. Auch wurde bey dieser gelegenheit H. Poshart an dem Höchsten Befehl erinnert, keine Güfte bey Strafe an jemanden zu verkaufen, der nicht ein Zeugniß von einem Medico bringen würde. Versicherte uns auch

das er niemahls geschehen sey, dann er giebt nicht niemahl purgantia drastica ausser wenn nur verordnet wird.

Hier auf schritten wir zur untersuchung der Apothecke selbst, nach der ordnung der Provincial Pharmacie, und sind folgende Medicamenten mit der gehörigen broben untersucht worden.

Regnum Minerale

Argentum vivum war in ziemlich grosser quantität vorhanden, hatt sich durch die verpflichtigung Rein gezeigt. Versicherte uns H. Poshart dass diese grosse quantität ,gereinigte Mercurius in kurzer Zeit verwendet würde, dann wenige Medicamente China Rinde ausgenommen werden heutzutag so heftig als der Mercurius in diesem land verschrieben.

Cinnabaris nativa war zwar vorhanden, H. Poshart sagte, aber das mit seyn wissen seid 2 Jahren nicht ein scrupel ist abgereicht worden , zu wünschen wäre noch ja das die Officine mit jenen nicht luxuriren sollen.

Crystalus Montana und einige andere absorbirende Mittel, werden hier besonders wegen einige Practische Wandärtzte gehalten, die in ein recept mehrere absorbirende Mittel auf zu zeigen gewohnt sind.

Sal alcalinus Mineralis Hungaricus seu Natrium Hungariae ist alhier dieses Jahr auch Officinal gemacht worden.

Regnum Vegetabile

Das Pflantzen Reich ist das Fruchtbarste Feld ,woraus die Practische Arzney Kunst dem ausgebreitetsten Nutzen schöpfen kann ist unlaugbar, wahr ist noch aber dass auch hier unnötige und unschweifende vielfältigung herrsche. Schon in vermahligen Visitationen war H. Poshart angerathen damit er alle inusualien um seinen eigenen Nutzen willen aus der Officin abschaffen möge, - weswegen auch fanden wir aljetzo. Aliaria: Anthophyl, Balsamit.

Barb Caprin, Bell. m. Lilius, Conval. Iapin mors. Diabol. orlean und andere vielle von die Schubladen abgestrichen, doch aber Anagallis war in zimlichen grossen quantität wegen dem gemeinen Böbel, die weillen aus ihrem aberglauben ein jedem erkrankenden Kind, seine Bauch mit Tuchen Umschlag auf Hannerdarm gemacht beleset muss werden. Ebenso Botonica war gutt und ~~geschissen~~ getrocknet, dan / obwohl alle bewaise für die würcksamkeit derselben hincken / so wird doch dieses Kraut hiesigen balbirer, in diesen Gegend, bald für eröffnendes, bald für heilendes Wundmittel öffentlich angerathen, und der Böbel ist von dessen würcksamkeit so eingenommen, dass öfters seine reine geschwuren bey dessen gebrauch lieber in Brandige übergehen, als er dass berühmte Mittel unterliesse.

Opium, Asparagus, Cassia fistula, Ficus, Dactyl, Uvae Pass, Malva, Mentha, Althea, Mercurial, Parietar, Prunelle, Pulmonar. arb.: gutt und ächt.

Sago ist seit 1 Jahr vorhanden.

China waren 3 Sorten, alle gutt.

Rhebarbara so wohl schwäre, als auch der rötlichen Innenigen Streifen, der gantz auf geschlagenen Wurzeln nach gutt und ächt.

Flores Chamomill. vulg. et Rom., Arnicae, Sambuci, Rosar, Lavend. et folia gutt, ächt und rein.

Radices alle waren gutt und nicht wärmig.

Regnum Animale

Die Thierischen Fette nahmen in Officin einen zimlich grossen Platz ein. Wir zahlten beynahe 18 derselben, die meisten wie gewöhnlich Ranzig waren, doch leider aus vorurtheile durch dessen berühmten gebrauch vernachlässiget der Böbel nicht selten die besten Heilmittel. Wir schweigen all hier von

Sperm Ceti, so nicht nur von Pöbel so heftig fordert, sondern auch von Practiker verschrieben wird.

Meloe proscarabeus conditus ist nicht befunden worden.

Chemische und zusammengesetzte Arzneyen

Erstlich wurde H. Poshart befragt ob er selbst die Chemische Praeparata verfertige. Er nante einige die er selbst praeparirt hatte, und auch den Höchsten Befehl genau gemäss wie als Comitats Physico jederzeit da er die praeparirung anfang zu wissen gabb: Einige aber wie die Materialisten Conte zeigte von dort faste

Acetum Antisepticum gutt, doch etwas schwach

" Cholericum gutt

" Squilliticum "

" Destillatum mit Spirit Sal Ammoniac zeigte dass aus Glass destillirt war.

" Rosarum gutt

" Ruthae gutt

" Lavandulae in ziemlich grossen quantität und schwach weswegen H. Comitats Deputirte von Lovats noch also bald weg schütten hiess und ist von uns anbefohlen werden hinfuro in kleineren quantität alle aceta zu halten, da sie so leicht verderben und ohne viel Zeitverlust können bearbeitet werden.

Antimonium diaphoreticum und ablutum, Aethiops martialis, und mineralis waren nicht und gutt.

Aqua calcis viv., welches unentbährlich ist, war vorhanden und gutt.

Aqua menthae, chamomillae, melissae, cinnam, sinap, cort. citri, Hysopi, Rosar, Flor. Thil., Com dest.: waren alle gutt rein und

hatten kein Haut, doch Chamomillae schon in verderbung zu gerathen.

Andere einfache destillirte Wässer waren nicht vorhanden H. Poshart aber inusuelen nach der vöriger Visitation hat mit grund weggeraumet. Man kann auch aus dem letzten, wen jemand einige verlangen oder ordiniren möchte, alle gattungen destillirte Wässer, mittelst der destillirten Oele welche vorher mit Zucker abgerieben, auf der Stelle ~~verfertiget~~^{verfertigt} und nach gutt befinden ~~schwach~~ schwächer oder stärker eingerichtet worden, doch H. Poshart musste beybehalten.

Aquam Cerasorum nigror. als einen Hertzstärkende Weiber ..... Dann wird nicht nur von gemeinen Böbel fordert, sondern auch von einigen Practikern vorgeschrieben. Und Aquam Liliorum Convallium, dem damit suchen unsere Frauenzimmer und die hiesigen Dienstmädchen, ihren Angesicht einen angenehmeit bey zu bringen, - welche nicht bemittelt sind was kostbareres an zu schaffen.

Aquae Compositae

Aqua, seu Balsamum Embryonis, gutt, wird heutzutag wenig v verschrieben, in gegentheil aber häufig von die Hebammen gebraucht.

Aqua Carminativa Regia war angenehm, zum öftere frisch verfertiget, ist ein gutter Morgentrank.

Aqua Hirudin cum Castoreo,

" cinnam vinos.

" anodina Pareg., waren gutt und stark.

" melissae composita seu carmelitorum war etwas schwach.

H. Doctor Hussty von Rassynya saget, dass er von kurzer Zeit nicht geglaubt hätte, dass dieses Aqu. Carmelitorum dauer-

hafter sein sollte, als der durch ihn sich auszeichnende Karmeliter
rihe.

Aqua Theriacalis, gutt

" seu Elixirium vitae Matthioli, gutt

Balsamum apoplecticum wie auch mehrere Balsama sind seith
voriger Visitation in defectu. Sie sind in dieser Gegend inusu-
el, und können wenn jemand verlanget, ex tempore verfertigt
werden, noch sind auch einige davon so eckelhaft und abgesch-
macht, dass sie dem Geist unseres Jahrhundert wenig ihre machen.
Ist auch zu bewundern dass solche und vielle andere unnützigen
Mittel auch in verbesserte Provincial Pharmacopoe erscheinen,
doch aber wird in Verfassung derselben gemeldet, dass sie sich
Bloss auch gutherzigkeit wegen, dass so hartnäckig, noch an vor-
urtheilen klebende Publicum, zu der gleichen beybehaltungen ver-
leiten liessen.

Butyrum antimonii in Wasser getropfent hatt dass Wasser
Milchfärbig gemacht.

Conservae

Sie dienen meisten um denen Medicamente einen bestimten
Form zu geben, wessen wegen auch noch dienen sie selten versch-
rieben werden sind nur folgende angetroffen worden.

Conserva menthae, Trifolii fibrini, Rosarum, Cochleariae, wa-
ren gutt. Conserva Pumariae war sunlicht deswegen abgeschafft
ist worden.

Diagridium gutt, wird auch von hiesigen Praectikern öfters
gebraucht.

Electuarium

Electuarium antifebrile, gutt und frisch gemacht, den in hie-
sigen den Fieberhaften bewegungen sehr häufig unterworfenen
Gegend gebrauchet dass Publicum diese electuarium ohne mix vor-
schriebens auch bisweilen nachtheilige wirkungen aussern

und auch solche Practiker welche selbst nicht in Stand sind ein Fiebermittel zu vorschreiben, gebrauchen, noch von Namen wegen, häufig.

Electuarium Cathartic Reg. scheint alt zu seyn, doch mit Wasser gerieben, hatt noch milchfärbig gemacht. H. Poshart ist befragt worden wie er noch verfertigt habe dieweillen er kein Conservum Tunicae besitzt, er gab zur Antwort, dass er vor einem Jahr gemacht hätte und wird sehr selten verschrieben.

Electuarium Dentifricum und Pulvis dentifricus wären schon in vorigen Visitation als Schädliches Mittel und niemals von waren Arzten ordinirendes auch der hiesigen Apotheke abgeschafft worden, wenn nicht H. Poshart versicherte dass nicht nur von Babel häufig verlangt, sondern auch verschrieben wurde und dass zum öftere: Wie doch so augenscheinlich nachtheilige, die Zähne verderbende und ihren Glasur verzehrende solange in gutten Ruf stehen können? So gehet noch wann durch das Urtheil des Pöbels der Werth der Arzneyen bestimmt wird, saget mit recht Husety von Rassynya. Um aber die schädlichen wirkungen dieses Mittels abzuwenden ist ein.....Dentifricus Pulvis so mehrere Theile auss Pulvere Chinae bestehet dem H. Poshart angezeigt worden, damit er allezeit wen ein Zahnpulver künftigt verlangt, wird solchen hergäben.

Electuarium seu Confectio Hyacinth

" " " " Kernes

" " Hier

" " Pectorale, als alle inusuelle waren nicht vor-

handen; zu wünschen wäre noch ja diese und auch andere vielle ~~aus~~ der Pharmacopoea Provinciali ausgestrichen wären.

Electuarium Infantum seu ^{Requies} ~~xxxx~~ Nicolai wahr vorhanden

und schin nach der vorschrift zu seyn, dass ~~Publicum~~ Publicum

sucht damit nach die Kinder in Schlaf zu bringen, und wundern sich dass nicht diese Wirkung, wie vor 20 Jahr, denn dazumahl ist manches Kind dadurch zum ewigen Requies befördert worden, ob schon aljetzo noch das Provincial Pharmacie keine so schädliche Wirkungen verursachen kann, doch damit dadurch einige Kinder-affectio nicht vernachlässiget werden sollen, ist anbefohlen worden damit H. Poshart ohne recepten nicht ausfolgen la sse.

Electuarium Diascordii,

"   Lenitivum

"   seu Theriaca Androm

"   "   "   Diatess, sind gutt acht ge fungen

worden.

Elixiria

Elixirium Asthmaticum, Pectorali, Propriet. e. acido. idem Dulce, Salutis, Stomachic, Vitrioli, sind gutt und in gehöriger quantität worden, aber selten allhier von Arzten verschrieben, dann ein jeder ist fähig aus einfachen Tincturen, Essenzen und Extracta vielfältige Elixiria zu verordnen.

Emplastra

Waren mehr als zwanzige bey, zu wundern ist noch dass auch in verbesserten Provincial Pharmacopoea alle erschienen sind, dann ihre Menge ist für die Wundarzneykunst auch öfteres nachtheilig, öfteres veraltet hir in die Apothecken, und werden ranzig oder auch von ranzige Oehlen gemacht.

Wir untersuchten folgende:

Emplastrum album, hatte eine gute consistenz

"   ciouta, citrinum, Diachyl. e. gum. & simplex, ad Fanciculos, ad galbano crocat, die auslesung zeigte das Safran darin war, Emplastrum mercuriale, mercurius war gutt aufgelöst

"   saponarium, stomachicum, gutt, vesicatorium hatte

hinlängliche cantharides.

Essentiae

Die simpliciae Essentiae waren in hinlänglicher quantität und gutte vorhanden, als:

Essent. cort. aurantii, Cinnamomi, Croci, Citri cort., Cort. Peruv., Gentianae, Guajaci, Emulae, Pimpinellae, Serpent. virg. und waren gutt, wie auch: die Essentiae compositae als: Essent. Absinthii comp., Anodina seu Laud. liq. Syd. Carminativa, gutt

Extracta

Extractum Americanum, Catholicum, Martis cum suc. pom.: gutt.

Durch die Extracta Simplicia, deren Gebrauch so wohl in Pillen, Lattwege, Elixiria nöthig und wirksam ist in hinlänglichen quantität und gutte vorhanden als: Ext. Absinthii, Aconiti, Arnicae fl. Belladonnae, Cent., Cichori, Cicuthae, Emulae, Gentianae, Gratiolae, Hellebor. nigr., Hyosciami, Myrrhae, Opii, Cort. Peruv., Polygal., Pulsatill., Quassiae, Valerianae etc.

Flores Salis Ammoniac martial.,

" " " simpli

" Zinci, Kermes mineral., Lapis infernalis, Lapis causticus: waren gutt.

Liquor Anodynus mineralis & succinatus, beyde waren etwas schwach. Liquor seu olMyrrhae per deliquium, Liquor mercurialis seu Aqua Phagadeenic, beyde gutt in kleinen quantität, ist auch sehr nöthig diese chirurgische bedürfnisse in kleinen quantität zu halten, da sie so leicht verderben.

Liquor Terr. fol. ⁷ri wenig und unrein, ist weggeschafft worden.

Liquor Martis, war alcoholisirt und ^{nicht} rostig. Aus mangel eines Magnets konten wir keine weitere untersuchung machen.

Mel Rosatum, Mel despumatum waren rein .

Mercurius dulcis gutt. H. Poshart verfertigt selber.
" Praecipitatus albus
" " ruber
" sublimatus corrosiv. gutt.

Olea destillata

Wie oben gesagt waren die Destillata Olea mit starck riechende Sachen in ein Kasten eingespert, H. Poshart versprach also bald eine Separation, nach dem gehörigen Untersuchung sind gutt gefunden worden, als Ol. Absynthi, Anisi, Cort. ☉, Cajeputi, Carvi, Caryophyllor., Chamomill., Rhodii, Roris Max.

Olea pressa, als

Ol. Lini, Ol. Nuc. Moschat press.: gutt. Ol. Amygdalae fanden wir in kleinen Quantität und frisch. H. Poshart beobachtet den Vorschrift.

Olea cocta

fanden wir ausser Ol. Hyperic. und Ol. Hyosciam. keine welche auch wie gewöhnlich ranzig waren.

Olymel simplex, Squilliticum: gutt

" colchicum in defectu.

Pilulae

Pilulae Aneth thinae, Cochiae, Cynoglossi, Mercurialis, Ruffi, Styracae, hatten gute consistenz, vollkommenen Geruch und waren rein, doch aber da jeder Arzt nach verschiedenheit der Zufälle fähig ist dergleichen zusammengesetzten Pillen zu ordiniren, scheint unnöthig zu sein, dass die Pillen formirter 3 auf 4 Jahr wird in Apotheken stehen.

Pulpa Cassiae, Prunorum, Tamarindor., waren frisch gemacht.

Pulveres simplices als

Pulv. Ipecacuanh., Jalapae, Chinae, Rhabarb. &c. waren alle rein und gutt pulverisirt, fanden wir aber von ein und andere ein grösser Quantität als nöthig war, mithin wurde H. Poshart neuerdings

neuerdings erinnert, nicht mehr stossen zu lassen in 14 Tagen beylaufiq verbraucht werden kann.

Pulveres compositi

Die zusammengesetzte Pulvern waren nach der vorschriſt der Provincial Pharmacopoe, gegen 31 vorhanden, wofen aber vielle, der beyfal erleichteten Arzte nie verdienen, doch nach der vorschriſt, stehen sie zur Zierde in die Apothecken. Auch ihre verführerische Benennungen können schwächere Wundärzten betrogen. Mit recht widerlegt H. D. Hussty von Rassyaya in seyn kritischen Commentar, jedes zugesetztes Pulver, in denen er die ingrediencen und dessen wärkungen darstelllet. Doch weil- len sie vorhanden waren, schreiteten wir zur untersuchung.

Pulvis Adonis war frisch gemacht.

" Antispasmodicus. Kann dem beifall des Publicums wegen seyn schöne Röhre nicht verlieren.

Pulvis Dentifricus albus & ruber besser gesagt Zahnverderbende Pulver, so nach der vorschriefft gemacht war, und das publicum hollet noch aus der Officin ohne verordnung, mit sie wie oben bey Electuario Dentifrico gemeldet war, deilten wir eine ander composition dem H. Poshart, so meisten auch China Pulver bestehet.

Pulvis Infantum absorbens

" Haly, Marchionis, Temperans, Stomachicus, ad Tussim, contra vermes und andere, alle gutt, und nach der vorschriſt

Resina Jalappae, Scamonei, lign. Guajaci: gutt.

Roob Berberum, Ebuli, Juniperi, Mororum, Sambuci: gutt.

Saccharum lactis, etwas gelblicht und in Pulver vorhanden.

Salia

Sal Acetosellae, Amoniac dep., Digestiv. Myrabilis Glauber, Seignette, Succini, Tartari und andere sind nach Chemischen

Proben gutt gefunden worden.

Species

Species Decocti antifebril. Altheae

" " Antifebril.

" " Aperitiv.

" Resolvens, Emmoliens, Pectorales waren sauber mund ohne Staub. ahier ist H. Poshart neuerdings erwahnet worden, die Herbas, Folia, Flores und Soecies in die Schubladen mit dicken papir zu bedecken, damit der Staub nicht hinein dringe.

Spiritus compositi & simplices

Spiritus Aromaticus, Matricalis, Lavandulae, Theriacalis, Camphor., Sal Ammoniac, Nitri acidus et dulcis: gutt.

Spir. cornu cervi etwas schwach.

Syrupi

Wir fanden 22 bey, da aber alle diese / ausser denen die man Kindern als zuefuehrendes/ abfuehrunges Mittel darreicht, und ausser etlichen die das Publicum in Catarrhal Affectionen ohne vorschrift gebraucht / entweder dem geschmack der Arzneyen zu verbessern, oder gewissen Formule die gehoerige Consistenz oder beliebige farbe zu geben dienen, schienen das wenigere auch hinlaenglich waeren. Wir untersuchten folgende: Syrup Acetosi citri, Altheae, Cort $\odot$, Cort citri, Cichor c. Rh., Cinnamon. Contrajer., Kermesin., Mannat., Papaver. alb., Rosaram, Spina cerv. &c. hatten alle guten Consistenz, nur Kermesinus war etwas dinn und Diacodii mit Sediment so auch weggeschafft ist worden Cinnamon war in defect und die Cristallen darin zeugten dass mit Zucker verfertiget werden.

Tabulae Altheae wegen ihre liebhaber ist ahin in grossen quantitaet.

Tartarus Emoticus war so wohl in Crystallen als in Pulver

vorhanden.

Tartatus martialis, tartarisatus, vitriolatus: gutt.

Therebenthina, Terra foliata tartari: gutt.

Tincturae

Tinct. Americans, Aloes, Antimonii, und andere waren gutt.

Unguenta

Die ebenfalls wie die gekochte Oele ranzig werden, fanden wir alhier, wie in allen Apotheken gewöhnlich ist heurig. Untersuchten folgende: Ungvent. Aegypticum, Album simpl., Camphor., Althaeae, Arthanit., Digestivum, Neapolita., Lithargi, ad Scabiem, waren meiste ranzig gemacht.

Dann zu letzt untersuchten wir auch der unter Materialkammer liegende Wasser Keller, allwo einige Wässer, Säfte und Geiste aufbewahrt waren. Vor ihren qualitäten war nichts zu tadeln, nur ebengals war eine unordnung wie in Materialkammer und Kreuterboden, auch hierwahrgenohmet worden, wessentwegen wurde H Poshart auch alhier erwahnet. Wurden auch alle Befehle vorgelesen und die Rein^{lichkeit} anempfohlen, mit dieser bedeutung, dass giftig hin, nicht nur allein die öffentlichen Visitationen, sondern auch private und scharfe angestellt werden.

Wahr ist noch das eben so wie die Arzneygelehrtheit eine ganz andere gestalt erhalten hatt, ebenso auch die Pharmacien verändert erscheinen, dann auf aberglauben und vorurtheile sich gründende Arzneyen sind meisten schon aus der Apothekerbücher verbant, die überbliebene zusammengesetzte Mittel, wurden auch vieles gereinigt und verbessert: Doch aber wie aus vorhergehende erhellet, ist einen jedem gutt denckenden Arzt seyn sehnliche Wunsch die Apotheken noch ein vieles gereinigt und eine neue verbesserte Provincial Pharmacopoe erscheinen zu sehen.

Geschehen in Alt-Arad dem 16.- und 17-te 8-ber 1786.

/ Algírás /

Az évi jelentésből,- melynek része a fenti jegyzőkönyv,-
egy részleteket közlök:

/Az egészségügyi jelentésből/ .....saepex morbus progene-
rant ut sunt Insalubritas Aeris,victus,potus,habitationum et
consuetudinas noxiae.

a/ Aer nocet praecipue sua humiditati et putredine cau-
sant vero aeris putredinem stagnantes aquae,exhalationes put-
ridae cadauera variorum animalium,sordes opificium,cubitium,
luti plutearum,fimus animalium de hunc aquae stagnantes aquae
ductibus dirivandas,exhalationas putridae emendandas,cadauera
animalium mortuorum nec non sordes opificium qui.....insalubri
aut exhalationibus noxiis aerem imuiant tum et fimus anima-
lium stabulorum saepius e civitate auferenda erint.

b/ Insalubritas victas pendit inopia et mala ciborum con-
ditione,hunc ciborum male constitutorum utpote cerealium et
leguminorum corruptorum aut fructorum immaturorum venditio
prohibeatur,animalium morbidorum vel morbis interemptorum
carnes,aut carnes iam vetustae corruptae,ut et pisas mortui
praesertim iam foetentes neutiquam a laniis,salsa mentariis
et piscatoribus venuum exponant.

c/ Insalubritas potus pendet ab aqua aere putrido refer-
to ,quam similes aquae purgandae et ita pro potu adhibendae.
.....a inebriantibus conditu et nondum aescens vinum
vero ne plumbo vel alia ac noxia sit manganisatum.

d/Consuetudines noxiae,quae sanitatis a vita periculum
inducunt et luxus quo populus effeminatur et morbosus reddi-

tur omni modo difficultetur et interdicatur.

/Kért ? / orvosi műszerek /.

Omnia necessaria pro trepanatione et elevatione cranii
Varii generis lanceolae ,Fornacula pro compressione arteria-
rum diversa., Forcipes-varii pro extirpatione polypii nasalis
utpote reocurva, dentata, scissaria, canula pro ligendo polypo
tam nasali quam uterino. Pro apertura abscessus seu Pharyngo-
tomus. Pro Tracheotomia utpote canula laryngor. Pro catheteris-
mo vesicae urinae, utpote virilis et mulieribus. Pro amputa-
tione necessaria, Tandem pro arte obstetricia. etc. / 231. /

Boza jegyzőkönyvének fordítása:

/Felzet/ Orvosi jelentés a gyógyszer-tár 1786-ik évi vizsgál-
latáról, a Helytartó Tanácsnak küldött évi jelentéssel együtt. 1787.
Január 20.-án.

J e l e n t é s

az 1786. október 16. és 17.-én történt vizsgálatról az O-Áradi gyógy-
szertárban.

Mi előírottak a fenti napon váratlanul megjelentünk a fent ne-
vezett gyógyszer-tárban, mely a Nagy-utca 12. szám alatt fekszik, a Te-
mintates Vármegye által ezen célból kiküldött bizottság, és pedig Ko-
ltsé főszolgabíró ur és Vásárhely esküdt ur jelenlétében. A tulaj-
onos Johann Poshart ur a gyógyszer-tárat vétel útján szerezte és az
1776-ban Nagyszombatban nyert gyógyszerészmesteri diplomája által
gazolta magát.

Segédje jelenleg Franz Diesel, Hendrian-i születésű, 22 éves, a
műterészetet a hendrian-i Stupf gyógyszer-tárban tanulta és el van lát-

va bizonyítvánnyal. Poshart urnál 4 hónapja van kondicióban.

Leopold Dobronotsy nagyváradi születésű, mint tanuló, másfél év óta.

Gyógyászati könyvek a következők léteztek:

1., Dispensatorium Viennense 1744. évből.

2., Pharmacopoea Austriaco Provincialis 1775. évből.

3., Idem 1780. évből.

4., Taxa Posoniensis 1745. évből.

5., Taxa Viennensis in S-O & in folio

6., Néhány kémiai könyv, mint Spilmann, Boerhav stb.

7., A defétuskönyv, melyet az előbbi vizsgálatkor ajánlottam, meg volt színtén. Ebben 1786 május eleje óta beszerzett anyagokat jegyezték be.

8., Egy olyan írott könyv, ahová a készítményeket előállításokkor bevezetik.

9., A kontokönyv, melynek tartását az előbbi vizsgálatkor 1786.

április hónapjában ajánlottam, még mindig nem volt meg. Poshart ur azt a választ adta, hogy csak az év végén szándékozik elkészíteni, melyben a kontosrecepteket bevezetni és rendezni fogja. Poshart ur kötelezte magát, hogy a jövőben mindent beír és ezáltal a helyes árszabást be lehessen tartani. Probából kiválasztottunk egynéhány újabban készített és kifizetett receptet és nem találtunk semmi túlzottat, mert ezek pontosan a bécsi árszabás szerint voltak taksálva.

A felsőbb parancsok a múltban többször is elrendelték, hogy senkinek sem szabad belsőleges orvosságot rendelni, ha erre nincs képesítve. Elrendeltük tehát, hogy oly receptet, mely nincs aláírva egy privilegizált orvos által, azt nem szabad elkészíteni. Evégből ilyen receptek után kutattunk és tényleg találtunk isilyent, amiért Poshart ur tudomására hoztuk, mely chirurgusok tartoznak abban az osztályban, akik a legújabb rendeletek szerint jogosultak a belső-

leges kezelésre.

A gyógyszerészeti súlyok gondos le mérés és a különböző réleségek összehasonlítása után pontosaknak bizonyultak.

Az officina fekvése, kinézése továbbá az anyagraktár, laboratorium és fűpadlás az előbbi 1786. áprilisban megtartott vizsgálatkor lett lei rva.

Az a hely ahol a fűveket szárítják elég nagy, tiszta, deszkákkal bélelt és megfelelő légkuzata van.

A fűpadláson jól szárított fűveket, virágokat és gyökereket találtunk, megtartván jellegzetes szagukat, de mégis egyeseknek nem volt meg a saját szinük. Poshart ur a szárítás nehézségeire hivatkozott, az esős időszak miatt és megígérte, hogy a jövőben, a szinüket illetőleg is, szebb fűveket fog majd bemutatni. Előbb azonban a fent említett szárítóhelyet tökéletesíteni kell. Poshart urat megkérdeztük, hogy mielőbb az ezen a vidéken termő növényeket a fűvesasszonyoktól beszerzi, azokat előzőleg jól megítéli-e? Ő azonban azt válaszolta, hogy sohasem vásárol a fűvesasszonyoktól, hanem saját maga gyűjti be. Növénytan ismereteit egy "Herbarium vivum" bemutatásával igazolta. Tanácsoltuk is neki, hogy a jövőben gyarapítsa a "Herbarium vivum"-ját. A fűpadláson levő fűvek és virágok zsákokban voltak, de a gyökerek ládáknak. Poshart urat komolyan figyelmeztettük, nagyobb rendet tartson, mert úgy a zsákok, mint a ládák rendetlenül feküdtek. Az anyagraktárban megfelelő mennyiségű készletet találtunk, de itt is rendetlenség volt, mint a fűpadláson.

Az anyagraktár mellett levő laboratorium jól boltozott, világos, egy jól beépített kéménye és külön kályhája van. A szükséges, rézből készült, műszerek jól voltak cinnezve. Uvegből készült retortákat és más, a kémiai munkálatokhoz szükséges, edényeket, továbbá néhány agyagedényt is találtunk.

Az officina elég világos, jól rendezett, a dobozokon és fioko-

kon a felirat jól olvasható. A szörpöket zománcos kőedényekben, az olajokat viszont üvegedényekben, csak a kenőcsöket tartják címezett dobozokban.

Az összes mérgek, mercurialia, opiata, drága olajok, erősen szagos anyagok, mint gmbra, cibethum, moschus egy külön szekrényben voltak. A mérgek számára külön mészár és súlyok. Azonban minden elővigyázat mellett súlyos tévedések történhetnek és másrészt az erősszagu anyagoktól az illatot magukba szívhatják. Ezért elrendeltük, hogy a mérgeket, a higgykészítményeket ugyancsak a drágaolajokat is a jövőben a moschustól cibethumtól és gmbától elkülönítve tartsák. Ez alkalommal Poshart urat a legfelsőbb parancsra emlékeztettük, hogy büntetés terhe alatt semmiféle mérget senkinek ne adjon ki, ha nem hoz magával orvosi bizonylatot. Biztosított bennünket, hogy ez sohasem történt meg és sohasem ad drasztikus hajtot, ha ez nincs elrendelve.

Ezek után áttértünk magának a gyógyszerertárnak vizsgálatára a Provincial Pharmacopoea elrendezése szerint és a következő orvosságokat vizsgáltuk meg a megfelelő próbákkal.

Regnum minerale

Argentum vivum meglehetősen nagy mennyiségben volt található. Elpárologtatással tisztának bizonyult. Poshart ur biztosított bennünket, hogy ez a nagy mennyiségű higany rövid időn belül felhasználódik mert a kinagyótkér kivételével, ebben az országban, manapság kevés orvosságot irnak fel oly gyakran mint a higanyt.

Cinnabaris nativa, bár raktáron volt, mégis azt mondta Poshart ur, hogy tudomása szerint már két év óta egy scrupulus-t sem adtak el belőle. Kíváncsok volna, ha ezzel nem dicsekednének a gyógyszerertárak.

Cristallus Montana és más abszorbáló anyag különösen néhány gyakorló orvos kedvéért van raktáron, kik egy receptben több fel-

szívanyagot is szoktak rendelni.

Sal alcalinus Hungaricus, seu Natrium Hungariae, ebben az évben hivatalos gyógyszer lett.

Regnum vegetabile

A növényvilág a legtermékenyebb terület, ahonnan a gyakorlati orvostudomány a legtöbb hasznot húzhatja, de tagadhatatlan, hogy ezen a téren is fölösleges és túlszaporító sokoldalúság uralkodik. Már az előbbi vizsgálatkor ajánlottuk Poshart urnak, hogy a saját érdekében a gyógyszertárból távolítsa el az összes inuszüliákat. Ilyeneket tartunk most is : Alcaria, Antophyl, Balsamit, Barb. Caprin., Bell. m. Lilius, Conval., Lupin mors Diabol., Olean ~~szék~~ és még sok más a fajokról letérített nevek.

Anagalis, a közönséges nép kedvéért meglehetősen nagy mennyiségben található, mert ezt babonából minden beteg gyermek hasára kendőkkel rakják.

Betonica jó minőségű és gondosan szárított. Bár a hatására vonatkozó bizonyítékok sántítanak, mégis az itteni környékbeli borbélyok nyilvánosan ajánlják, majd mint sebfehérítő, majd mint gyógyító -szert, a nép pedig ennek hatásáról annyira meg van győződve, hogy gyakran inkább elviseli, hogy a tiszta daganata gyulladáshoz menjen át semmint a híres szer használatát abbahagyja.

Apium, asparagus, Cassia fistula, Ficus, Dactyl uvae Pass. Malva, Mentha, Althea, Mercurial, Parietar, Prunella, Pulmonar arb.: ~~gát~~ jó minőségű és valódi. Sage egy év óta van raktáron.

China három féleségben, mind jó minőségű.

Rhabarbara, sulya és a teljesen szárított gyökerek belső oldalán levő csikok után ítélve, valódi és jó minőségű.

Flores Chamomill vul., & Rom, Arnicae, Sambuci, Rosar., Lavend. & Volia: jó, valódi és tiszta.

A gyökerek mind jó minőségűek és nem férgek.

Regnum Animale

Az állati zsíradékok egy meglehetősen nagy helyet foglalnak el az officinában. Közülük 18 félért számláltunk, a legtöbbje, mint szokásos, avas volt. Sajnos elhíttélettől a nép gyakran a legjobb gyógyszereket hanyagolja el ezen hírhedt anyagok miatt, nem is szólva Sperm.cetiről, melyet nem csak a nép gyakorta kéri, hanem a gyakorló orvosok is előírják.

Melce proscarabeus conditus valódinak találtatott.

Kémiai és összetett orvosságok.

Először is megkérdeztük Poshart urat, hogy a kémiai készítményeket saját maga állítja elő? mire ő megnevezett néhányat, a legfelsőbb rendeletek értelmében értesítvén bennünket, mint a megye orvosát, amikor a készítéshez hozzáfog.

Mint a materialista jegyzékek mutatják, azokból kifejeztük:

Acetum antisepticum, jó, de kissé gyenge.

" Cholericum, Sculliticum: jó

" Destillatum, Spirit. Sal. Ammoniac.-al kimutattuk, hogy üvegből lepárolták.

" Rosarum, Ruthae: jó

" Lavandulae meglehetősen nagy mennyiségben és gyenge volt, amiért Kovács ur, a megye kiküldöttje, megparancsolta, hogy azonnal ütsék ki. Utasítottuk, hogy ezután kisebb mennyiségben tartsa, mert könnyen megromlik és időpazarlás nélkül elkészíthető.

Antimonium diaphoreticum & ablutum, Aethiops martialis & mineralis: valódi és jó minőségű volt.

Aqua Calcis viv. mely nélkülözhetetlen, raktáron volt és jó minőségű.

Aqua Nanthae, Chamomillae, Melissae, Cinnam. simp., Cort. Citri, Nysopi, Rosar., Flor. Thil., com. dest.: mindegyik jó, tiszta és nem volt hártya rajtuk, mégis látszólag Chamomillae romlásnak indult.

Egyéb egyszerű desztillált vizek nem voltak raktáron, Poshart

ar az előbbi vizsgálat után, nagyon helyesen, -mint imuzugliákat
kibővít. Az utóbbiakat, ha kéri, vagy rendelik, olajokból azonnal el-
lehet készíteni oly módon, hogy előbb cukorral eldörzsölik és kíván-
óság szerint erősebbre, vagy gyengébbre állítható be. Poshart ur ehhez
tartsa magát.

Asua cerasorum nigror.-ot mint szíverősítőt nem csak a köztan-
ságos nép kéri, hanem egyes gyakorló orvosok is előírják.

Asua Liliorum Convallium-ot a mi nőszemélyeink és az itteni
cseléd lányok keresik, akik nem tudnak valami drágábbat szerezni,
hogy ezáltal arcukat kellemessé tegyék.

Asuae compositae

Asua, seu Balsamum Embionis jó minőségű. Manapság ritkán írják
elő, ellenben a bábák gyakran használják

Asua Carminativa Regia, kellemes és gyökérta frissen készített.
Egy jó reggeli ital.

Asua Hirudin cum Castoreo, Cinnamon vinos.. Anodinum Pareg.. jó
minőségű és erős.

Asua Melissae composita seu Carmelitorum kissé gyenge. Huszty v.
Rassynya doktor ur mondja, hogy nem rég ^{nem} hitte volna, hogy ez az
Asua Carmelitorum tartosabb legyen mint amennyire a Carmeliták il-
latoznak, akiktől a nevét kapta.

Asua Theriacalis,

" seu Elixirium Vitae Matthioli, : jó.

Balsamum Apoplethcum, a többi balzsamokkal együtt, a multkori
vizsgálat óta hiányzik, mert ezen a vidéken nem használják és ha va-
laki kéri ex tempore lehet készíteni. Közöttük néhány oly undorító,
hogy a mi századunk szellemében kevés hasznát veszik, lehet is azon
csodálkozni, hogy ilyen és sok hasonló haszontalan szert még felvet-
tek a javított Provinciál Pharmacopoea-ban, habár az előszóban je-
lezték, hogy ezeket csak szíveségből vették be, mert az előítéletek-

hez oly makacsul ragaszkodó közönség kéri, akit félre lehet vezetni.

Conservae

A legtöbbje arra szolgál, hogy a gyógyszereknek egy megfelelő formát adjanak, amiért még ritkán előírják. A következőket találtuk:

Conserva Menthae, Trifolii fibrini, Rosarum, Cochleariae: jo.

" Pumariae penészes volt, mi miatt kidobtuk.

Diagridium jo és az itteni gyakorló orvosok sokszor használják.

Electuaria

Electuarium Antifebrile jominőségű, frissen készített, mert az itteni lázas betegségektől gyakran látogatott vidéken a közönség használja, anélkül, hogy én rendeltem volna és némelykor hátrányos eredménnyel. Az olyan gyakorló orvosok is rendelik, kik nem képesek egy lázellenes szert felírni, már csak a neve miatt is.

Electuarium Cathartic. Reg. Látszólag régi már, de vízzel eldörzsölve még tejszerű lett. Poshart urat megkérdeztük, miképen készítette, tekintve, hogy nincs Conservum Tunicae, mire ő azt válaszolta, hogy még a múlt évben csinálta és nagyon ritkán rendelik.

Electuarium Dentifricum és Pulvis Dentifricus. Már a multkori vizsgálatkor értalmas szernek nyilvánítottuk és igazi orvos sohasem rendel. Ezért a gyógyszerből eltávolítottuk volna, ha Poshart ur nem biztosít bennünket arról, hogy nem csak a köznép kéri, hanem rendelik is, mégpedig gyakran. Mi mondon lehetséges, hogy egy ilyen szemmel láthatólag fogrontó és zománpusztító szer oly sokáig jöhirben álljon? Joggal mondja Huszty v. Rassynya: így járunk, ha a gyógyszernek értékét a köznép ítélete szerint állapítjuk meg. Hogy ennek a szernek értalmasságát elkerüljük, egy olyan Pulv. Dentifricus-t ajánlottunk Poshart urnak, mely főleg Pulv. Chinae-ből áll, amit mindannyiszor adhat, ha fogport kérnek.

Electuarium, seu Confectio Hyacinth

" " " Kermes

" Hier

Electuarium Pectorale, mint használatlan szerek, egyiksem volt raktáron. Kíváncsok volna, úgy ezeket mint sok más a Pharmacopoea Provincialis-ból kihagyni.

Electuarium Infantum, seu Requies Nicolai raktáron volt és látszólag az előirat szerint készült. A közönség ezzel próbálja elaltatni a gyerekeket és csodálkozik, ha nem ezt a hatást éri el, mint ahogy 20 évvel előbb általa sok gyermeket az örök "requies"-be küldtek. Habár a mostani Provincial Pharmacopoea előirata szerint már nem okozhat ily káros hatást, mégis ajánlottuk Peshart urnak, ne hogy egyes gyermekbetegségeket elhanyagoljunk, ezért recept nélkül ne adja ki.

Electuarium Diascoridii, Lenitivum,

" seu Theriaca Androm.

" " " Diatess. mind jominőségű és valódi.

Elixiria

Elixirium ~~As~~ Asthmaticum, Pectorali, Propriet, c. acido, Propriet, Dulce, Salutis, Stomachic., Vitrioli, mind jó és megfelelő mennyiségben, habár az itteni orvosok ritkán rendelik. Különbösen is mindenki képes arra, hogy tincturákból, essenciákból és extractumokból mindenféle Elixiriumot keverjen.

Emplastra

Több mint 20 félért találtunk. Csodálni való, hogy még a javított Provincial Pharmacopoea-ban is mind fel van véve. Az összetételük sokszor hátrányos a sebészetben, gyakran elévülnek itt a gyógyszerárban és megavasodnak, vagy már avas olajokból készítik. A következőket vizsgáltuk meg:

Emplastrum album, jó konszisztenciájú volt.

" de Ciuta, Citrinum, Diachyl. c. gum. & simplex, ad Panicleas: jó minőségű.

Emplastrum ad Galbano crocat, a vizsgálat kimutatta, hogy a sáfrány benne volt.

Emplastrum Mercuriale, a higany jól volt oláva.

" Saponatum, Stomachicum: jó

" Vesicatorium, elegendő mennyiségű Cantharides volt

benne.

Essentiae

Az egyszerű essenciák megfelelő mennyiségben és minőségben találtak és pedig:

Essent. cort. Aurantii, Cinnamomi, Croci, Citri cort., Cort Peruvian., Gentianae, Guajaci, Emulae, Pimpinellae, Serpent. virg., mind jó, ugyancsak:

Essentiae compositae, mint:

Essent. Absynthi comp., Anodina, seu Laud. liquid Syd., Carminativa.: jó .

Extracta

Extractum Americanum, Catholicum, Martis cum suc. pom.: jó.

Az egyszerű kivonatokat, melyeket a pilulák, Latwergek/ 202./ és elixírek készítésére, mint hatóanyagokat használunk, megfelelő mennyiségben és minőségben találtak és pedig:

Ext. Absynthi, Aconiti, Arnicae fl., Belladonnae, Cent., Cichori, Cicuta, Emulae, Gentianae, Gratiolae, Hellebor. nigr., Hyoscyami, Myrrhae Opii, Cort. Peruv., Polygal., Pulsatill., Uvaeursariae, Valerianae &c.

Flores Salis Ammoniac martial.

" " " simpl..

" Zinci,

Kermes Mineral, Lapis infernalis, Lapis Causticus : jó

Iduor Anodynus mineralis.

" e.c. Succinatus, mindkettő kissé gyenge.

" seu Myrrhae per deliquium

" Mercurialis, seu Aqua Phagadaenica mindkettő jó minőségű

és kis mennyiségben volt raktáron. Nagyon szükséges, hogy ezeket a sebészeten használt szereket kis mennyiségben tartsák, mert könny-

nyen elromlanak.

Liquor Terr. fol. tartari kis mennyiségű és szennyezett és ezért eltávolítottuk a gyógyszerertárból.

Idematum Martis alkohollal kezelt, rozsdamentes. Mignes hiányában nem tudtunk további vizsgálatokat végezni.

Mel rosarum, Mel depuratum: jo

Mercurius dulcis jo, Poshart ur maga készíti

" praecipitatus albus.

" " ruber.

" sublimatus corrosiv: jo.

Olea destillata

Mint már fentebb mondtuk, a lepárolt olajok ugyanazon szekrénybe voltak bezárva az erős szagú dolgokkal. Poshart ur megigérte, hogy azonnal elkülöníti ezeket. Magilletés vizsgálat folyamán jónak bizonyultak, mint:

Ol. Absynthi, Anisi, Cort aurantiorum, /2o3./ Cajuputi, Carvi, Caryo-
phyllor., Chamomill., Rhodii, Roris Max.

Olea Pressa

Ol. Lini, Ol. Nuc. Moschat press: jo. Ol. Amygdalae-t kis mennyi-
ségben és frissen találtuk. Poshart ur betartja az előírást.

Olea cocta

Ol. Hyperici-t ol. Nycosiamei-t kivéve, -mint már szokásos, -
egyet sem találtunk mely ne lett volna avas

Ozymel simplex, Squilliticum: jo.

" Colchicum in defectu.

Pilulae

Pilulae Anethinae, Cochiae, Cynoglossae, mercurialis, Ruffi, Styra-
cae, jo konzisztenciájuk volt, tökéletes illattal és tiszta állapot-
ban. Mivelhogy minden orvos képes összetett pilulákat rendelni az
esetek sokfélesége szeriét, szükségtelennek tünik, hogy a kész pilu-
lák 3-4 évig álljanak a patikában.

Pulpa Cassiae, Prunorum, Tamarindor, mind frissen készült.

Pulveres simplices

Pölv. Ipecacuanh., Jalapae, Chinae, Rhabarb., &c. mind tiszta és jól porítva, de egyiket-másikat a szükségesnél nagyobb mennyiségben találtuk. Újjolag emlékeztettük Poshart urat, hogy ne porítasson többet, mint amennyit ké körülbelül 14 nap alatt elhasználhat.

Pulveres Compositi

Az összetett porok a Provincial Pharmacopoea szerint készítva, körülbelül 31 félért találtunk. Ezek közül sok volt olyan, amelyet az orvosok sohasem használnak és habár az előirat szerint készültek, csak dísznek vannak a patikában és a csábító elnevezésük félrevezethet sok gyengébb chirurgust. A kritikai munkájában, melyben az összetett porok és azok összetevőinek hatását tárgyalja, ezeket joggal utasítja vissza Hussty v. Rassynya orvos ur. Mivel hogy raktáron voltak, hozzáfogtunk ezek vizsgálatához:

Pulvis Adonis, frissen készült,

" Antispasmodicus a szép piros színe miatt nem vehető el a publikum tetőzését.

Pulvis Dentifricus albus et ruber, helyesebben szolva: fogrontópor, úgy ahogy az előirat szerint készült és a közönség megveszi a nélkük, hogy rendelve lett volna. Mint fenebb az Electuarium Dentifricus-nál mondtuk, Poshart urral ismertettünk egy más előiratot, mely főleg China-porból áll.

Pulvis Infantum aëscorbens, Haly, Marchionis, Temperans, Stomachicus, ad Tussim, contra vermes és mások mind jó és az előirat szerint.

Resina Jalappae, Scamonei, lign. Guajaci: jo

Roob Berberuni, Ebuli, Juniperi, Mororum; xjxx Sambuci: jo

Saccharum lactis kissé sárgás és poralakban található.

Salia

Sal acetosellae, amoniac .dep., Digestiv. sylv., Myrabilis Glauber,

Seignette

Reignette, Succini, tartari és mások kémiai próbák révén jonak talál-
tattak

Species

Species Decocti Altheae.

" " Antifebril..

" " Aperitiv.

" Resolvens, Emmolliens, Peëtorales: tiszta és por nélkül.

Pohart urat újjolag figyelmeztettük, hogy a herbákat, leveleket,
virágokat és teákat fedje le vastag papírral, nehogy a por behatoljon

Spiritus compositi et simplices

Spiritus Aromaticus, Matricalis, Lavandulae, Theriacalis, v. Cam-
phor., Sal Ammoniac, Nitri acidus et dulcis: jo.

Spir. Cornu cervi kissé gyenge

Syrapi

22 félért találtunk, de mert ezek mind / kivéve melyeket gyer-
mekeknek mint hashajtót adnak és néhányat melyet a publikum katarus-
os betegségeknél orvosi recept nélkül szed /, vagy a gyógyszerek iz-
ét javítják, vagy egyes előíratokban a megfelelő konszisztenciát,
esetleg szint adják és így kevesebb-féle is elég lenne. A következö-
ket vizsgáltuk meg:

Syrup. Acetosi citri, Altheae, Cort Aurantiorum, cort. Citri, Cichor.
c. Rh., Cinnamom., Contrajer, Kermesin., Mannat., Papaver. alb., Rosarum,
Spina cerv., &c. mindegyik megfelelő konszisztenciájú volt, csak a
Kermesinus volt kissé híg és a Diacodii üledékes. Emiatt ezeket el-
távolítottuk. Cinnamomi defektusban volt és a benne levő kristály-
ok azt bizonyították, hogy cukorral készült.

Tabulae Altheae kedveltsége miatt nagy mennyiségben volt ta-
lálható.

Tartarus emeticus kristály- és por-formában volt található.

Tartarus Martialis, tartarisatus, vitriolatus: jo.

Therebenthina, Terra folliata tartari: jo.

Tincturæ

Tinet. Americans, aloes, Antimonii és mások : jo .

Unguenta

Ugyancsak mint a főzött olajoknál, itt is találtunk avas kenőcsöket, ami minden gyógyszerárban gyakran előfordul. A következőket vizsgáltuk meg:

Ungvent. Aegyptiaca²⁹¹, Album simp., Camphor., Altheae, Arthanit, Digestivum, Neapolita., Lithargi, ad Scabies, a legtöbb avas.

Végül a szerkaurra alatt található pincét vizsgáltuk meg, ahol néhány viz, szörp és szesz volt elraktározva. Ezeknek minőségét illetőleg nem találtunk semmi kifogásolni valót, de itt is rendetlenség volt mint a szerkaurában és a fűpadlison. Ezért figyelmeztettük Eschart urat, -felolvasva az összes idevige paragrafusokat, ami a tisztaságot illeti, utalva arra, hogy a jövőben nem csak nyilvános, hanem magánjellegű és szigorított vizsgálatokat is fogantossitunk.

Amennyire igaz, hogy az orvostudomány egy egész más alakot öltött, épen úgy a gyógyszerár is átalakulva kell megmutatkozzon, mert a babonára és elhitéletekre alapuló orvosságok nagyrészt eltűntek a gyógyszerészeti könyvekből, a fennmaradó összetett szerek pedig lényegesen meg voltak tisztítva és javítva. De mégis, mint az előbbiekből kitunik, minden helyesen gondolkodó orvosnak leghőbb kívánsága, hogy a gyógyszerárakat még jobban kitisztítsák és egy új, javított Provincial Pharmacopoea megjelenését láthassa.

O-Aradon, 1786 8-ber 16. és 17.-én. /Aláírás/

Az évi jelentés egyik része az általános egészségüggyel foglalkozik. Kimutatja, hogy a betegséget okozó tényezők az egészségtelen levegő, élelem, ivóvíz és a rossz szokások.

a/ A levegő ártalmasság főleg a nedvesség, az állóvizekből kiáram-

o busz, a különböző döglött állatok kipárolgása, a mihelyekből kike-
lő piszok, a sár, az állati trágya szaga miatt, mely a csatornákból
származik és a levegőt beszennyezi, végül az istállók trágyája, amit
gyakrabban kellene a városból eltávolítani.

b/ Az élelmezés egészségtelensége az élelem szűköss és silány
oltával és rossz elkészítésével függ össze. Ezért a romlott gaboná-
k és vetemények, ugyyszintén a beteg állatok, vagy beteg állatoktól
származó, régi és romlott, továbbá döglőknek már büdös hús eladástól
tiltando.

c/ Az italok ártalmas volta a rothadt levegővel telített vízzel
függ össze. A bor pedig ne legyen olmozva vagy mangánozva.

d/ Az ártalmas szokásokat minden módon meg kell gátolni és til-
tani, mert az egészséget és az életet veszélyeztetik, a népséget el-
hitja és betegségekre b sznek hajlamosak.

Az évi jelentés egy másik részében pedig orvosi műszerek névsor-
át olvassuk. Talán Rozsa ezeket a műszereket a Helytartó Tanácstól
érte.

Ugyanilyen összegezésben készült a következő 1787. évi és egy-
en az utolsó Rozsától származó, - jelentés a gyógyszer-tár vizsgálatá-
ról, egybe kapcsolva megyebéli chirurgusok felülvizsgálásával. A jegy-
könyv ezen, a chirurgusokra vonatkozó, részével más helyen foglalko-
m.

Bericht von der gemachte Untersuchung hiesigen Apothecke

pro Anno 1787

Schilderung der neben Untersuchungen: Da ich lautt Amtes Unter-
richt nicht nur Haupt, sondern auch neben Untersuchungen vorgenommen
gewohnt bin, so wurde den 25-ten Jänner 1787 in neben Untersuchungen

folgende vorgenommen.

1-to In voriges Pro A-o 1786. sub 16. und 17.-en 8-ber angestellte Haupt Untersuchung versprache xtz H. Apothecker Johann Poshart / da dazumal das Conto Buch bey ihm nicht vorhanden war, woraus eine richtige Tax-ordnung vehllet/ mit Anfangdes eingehenden Jahres solches zu verferigen, weil dazumal die Recepten in Conto eingetragen und... werden, derwegen forderte ich solches, wie es auch in Werk da lag, woraus ich solche Recepten untersuchte, und fende in Taxirung sieht./Nichts übertriebens./

2-to Untersuchte ich die Recepten ob nicht einige von Swindel-ärzte vorfindig wären, welche verabfolgt sind, ichw fende aber keine und trage auch zugleich H. Poshart auf, dass er Niemanden etwas verabfolgen sollte lassen, ohne ein Recept wo nicht geprüfte Ärzte oder Wund-ärzte unterschrieben sind.

3-to Wurden die Schubladen wo Wurzel Kräuter und Blumen lagen, durchgesucht und alle rein gefunden, da aber die in der Vorjährigen Haupt Visitation anempfohlene Deßeln in die Schubladen über die Kräuter noch nicht vorfindig waren, wurde solches unumdings anempfohlen.

4-to Sind einige Säfte und Pulver untersucht und gut befunden worden.

5-to Die Kupferne Gefässe welche alle gut verzinnt waren.

6-to Wurde das Defectbuch anverlangt und daraus revidiert welche composita und praeparata und waren frisch gemacht, sind worden.

Im Monath Febr. bey gelegenheit meiner auf solche xtz Art vorgenommene Neben Untersuchung wurde Kräuter Boden und Wasser Keller rein gefunden und eben war in Arbeit Mauer Anodinus, Spiritus Salis und Tartarus emeticus.

Auch ereignete sich bey dieser Untersuchung, dass ein Recept mit Brechmittel..... so ich Anno 1785 verschrieben hatte derohalben

da die Umstände den Kranken nicht allezeit einer bey Brechmittel zu nehmen erlaube, und öfters auch in ein und anderen zufallen, so sie..... nicht achten schädlich sein können/ ist anbefohlen worden solche Recepte wo der Datum anzeigt, dass schon längst bevor von einem Arzt abgerichtet ist, nicht verfertigt, sondern die Kränkliche Personen zu den Arzt um ein neues Recept abgewiesen werden solle.

Auch wurde aufgetragen dene Kindern niemals Sudwasser abzureichen in denen sich zuden angränzenden Lattrin Unglück dadurch ereignete.....

Im Monath März mit Beyziehung der H. Staats Medici von Drescher wurde auf solche weise / wie im Monath 8-ber geschildert wurde / die erste Haupt Untersuchung in Gegenwart der H. Vice Stull Richter von Remenyik vorgenommen und alle Acht befunden.

Im Monath Juny, July, August vorgenommenen Neben Untersuchungen warr meine Aufmerksamkeit dahin gerichtet wie nehelich die Aräuter und Blüthen getrocknet werden, vesorge ich auch den Orth der Trocknung öfters besuchte, nicht minder der H Poshart zu der versprochenen lebendigen Aräuterbuch Hand zu legen, befahl worauf er einen Sammlung diesen Samen ,so weit ihn seine Geschäfte erlaubte, aus 40 Aräuter verfertigt hat.

Nachricht

von der den 8-ten und 9-ten 8-ber in gegenwart der H. Stull Richters gehabte Untersuchung der Alt-Ärader Apothecke, so wir untergefertigte vorgenommen haben. Der Besitzer dieser Apotheke H. Johann Poshart hat sich durch vorzeigung des Diploms über abgelegtes Examen Pharmaceuticum zu Tyrnau im Jahr 1776 legitimirt. Sein Gesell Franz Diszel von Hendrian gebürtig 23 Jahr alt, zeigte sein Testimonium vor, dass er die Lehrjahre zu Hendrian in den Stifts Apotheke rühlich zugebracht habe.

Die vorhandene Medizinal Bücher sind in vorjährigen Bericht geschildert . Zwischen diesen Büchern sind das Defectbuch und Conto

Buch untersucht worden, wovon aus erstere zu sehen war, welche materialia, composita, oder praeparata sind angeschafft worden und wann solches geschehe, aus 2-tere aber bewatigtet bestätigte sich, das keiner übertriebenes Taxierung geschehen seie. In werkstehende Kräuterbuch fanden wir 40 stük hir befindliche Kräuter.

Beschaffenheit und Lage, sowohl von der Officin selbst, wie auch von der Material Kammer, Kräuter Boden, Laboratorio wurde in vorher gemachten Berichte geschildert.

Im Platz wo die Kräuter getrocknet werden ist mit Stettern ausgeleget, hat auch einen hinreichenden Zug der Luft.

Der Kräuter Boden ist hell, wo weder Staub noch Regen die darin enthaltene Kräuter, und Wurzeln verunreinigen kann. Hier fanden wir eine hinlängliche quantität Kräuter, Blumen und Wurzeln, die alle gut getrocknet waren, und hatten die jenigen ihren eigenen Geruch und Farbe. Auch fanden wir hir jekt einen wahre Ordnung, die Kräuter liegen nach alphabet in die Sücke... ..

In der Material Kammer, so mit nöthigen Stellen gut eingerichtet ist, fanden wir einen hinlänglichen Vorrath und eine bessere Ordnung wie in voriger Haupt Untersuchung.

Das neben der Material Kammer befindliche Laboratorium ist wohl gewölbt und hell mit besonderen Ofen versehen, die nöthigen Instrumenta von Kupfer waren gut verzinnt, Tetorten und andere zur Chemischen Arbeit erforderliche Gläser, wie auch einige erdene Gefässe waren in brauchbare Stande.

Die Officin selbst is hell genung und wohl geordnet, auch die Nahmen an die Fixen Gläsern und Schubladen sind mit lesbare Buchstaben geschrieben

Die fette Säfte waren in Erdenen glasierten Gefässen, die Oehle in gläserne aufbewahrt nur die Unguenta in Zinnerne Büchsen.

Alle Gifte, mercurialia, oppiata und stark richende Sachen waren

In einen versperrte Kasten in guter Ordnung. Es war auch zu die Giften ein eigenes Gewicht und Mörser gefunden worden. Die Schlüssel da zu wird von den Principal verwahrt, der solchen nur in seiner Abwesenheit seinen Subject übergiebet.

Das Gewicht in der Pharmacie ist das Wienerische, so nach genauer Abwegung verschiedener Sorten derselben einander richtig befunden worden.

Bei verfertigung der Arzneien wird die vorschrift der Pharmacopoeae Austriaco Provincialis beobachtet, etwelche compositiones standen da, so laut alten Dispensatorio Vienensi verfertigt, solche bisweilen in Recepten gefordert waren, ebenfalls auch wird hir der Wienerische Tax gebraucht, wie auch jedesmal der Preis derselben auf die Recepter deutlich zugz aufgesetzt.

Hierauf schritten wir zu Untersuchung der Apotheke selbst nach der Ordnung der Provincial Pharmacie, und sowohl von einfache als zusammengesetzte Arzneyen haben folgendenach angestellter Untersuchung die Richtigkeit erwiesen.

Regnum Minerale

Argentum vivum depuratum .....

Regnum vegetabile

Schon oben wurde gemeldet, dass auf den Kräuter Boden eine hinlängliche Quantität rechter Kräuter und Wurzeln vorhanden wäre, auch die in der Officin befindliche hatten eben dieser Qualität und von China Rinde waren 3 Sorten gegenwärtig

Regnum animale

Meloe Proscarabeus, sowohl Honig, alle in fertiger Lattwerge waren anzutreffen.

Von Chemischen und zusammengesetzte Arzneyen sind besonders folgende Richtigkeit gefunden worden: .....

/ k.b. 150 cikk felsorolva./

Hierauf untersuchten wir zu letzt darunter der Material Kammer liegenden Wasser Keller der mit hinlänglichen Stellen gut versehen war wo ein Vorrath von Wässern ,Säften und Geistern / so alle eine gute qualität hatten/ war.

Da also sein Abgang an gehörigen Materialien,weder an Praeparaten und Compositen ,noch auch nach angestellte Versuch ein solcher gefunden wurde,war der Herr Poshart ermahnet dass bey Abgang ihr Materialien ,und zusam gesetzten Arzneyen der.... fleiss solle beobachtet worden ,dass auch ausser Zeit der Visitation anzutreffen seye.

Nach solcher grundigter Untersuchung ist von H.Stull Richter das von einer Hohen Stelle ergangener Normatur, wie auch auch alle andere Befehle / so von der Hochlöbl.Stadt seit 775 ergangen sind/ vor der Visitation von Archiv der Löbl.Gotts aufgesuchet und dem H.Poshart copialiter zu volziehung überreicht.Wo bey auch eine Sauerkeit ,fleis und Ryfer scwohl ihm, als seinen Subiecten anbefohlen wurde ,davit so mit seinen Dienstleistung das Publicum aufs eifrigste befriediget werde.

/Aláírás nincs,a meglévő példány ~~gyógy~~ fogalmazvány Rosa kez-
írásával. / / 204. /

A fenti jegyzékonyv fordítása:

J e l e n t é s

az itteni gyógyszerész vizsgálatáról az 1787-ik évre.

A mellékvizsgálatok ismertetése: Miután a hivatalos utasítások értelmében ,én nem csak fő-,hanem mellék-vizsgálatokat is szoktam végezni,1787.év Január 25.-én a következőket állapotottam meg:

1-ször.Az előbbi 1786.évre szolo oktober 16.és 17.-én fogana-
tosított fővizsgálatkor Johann Poshart gyógyszerész ur megígérte

mert azon időben a kontoskönyv még nem volt meg s így hiányzott egy pontos ár-rendtartás/, hogy ez év kezdetével egy ilyen elkészítse abban a kontos recepteket bevezeti. Ezért követeltem és egy ilyen, mint már létre is lett hozva, amiből felülvizsgáljam a recepteket: melyeknek takszállását helyesnek találtam. /Semmi tulzást./

2-szor. Megvizsgáltam a recepteket, nehogy valamelyikeg csalóoroszól származzon és ki lett volna szolgálva. Egyet sem találtam, de ugyanakkor felszólítottam Peshart urat, ne engedjen senkit sem kiszolgálni, anélkül, hogy a recept alá ne legyen írva egy vizsgázott orvos, vagy orvos által.

3-szor. Átkutatám a fiokokat, ahol gyökerek, fűvek és virágok voltak és tisztán találtam azokat. Multévi fővizsgálatkor ajánlott, a fűvek fülé való, fiok-fedők még nem lettek elkészítve. Azt kötelezően elrendelték.

4-szer. Néhány szűrpet és Pulveres-t vizsgáltunk meg és jominszerűeknek találtunk.

5-ször. A rézedények jól voltak zinnézve.

6-szor. A defektkönyvet kértük és abból felülvizsgáltuk mely composita-k és praeparata-k lettek frissen készítve.

Február hónapban az ilyen módon fogantatott mellékvizsgálatok alkalmával a pincést és a rüpadlást tisztán találtam.

Eppen akkor munkában volt: Liquor Anodinus, Spiritus Salis és Tartarus Emeticus.

Ezen vizsgálat alkalmával történt, hogy egy hánytató receptet hoztak, amit én 1785-ben írtam, mely okból, / mert a beteg állapota nem mindenkor engedi meg egy hánytató bevételét és gyakran egy, vagy másik esetben, vigyázatlanságból ártalmas lehet / elrendeltük, az ilyen recepteket melyeken a dátus mutatja, hogy egy orvos által már régebben ^{szőlött} lett írva, ne készítsék el, hanem a beteget utasítsa az orvoshoz egy új receptért.

Elrendeltük, hogy gyermekeknek sohasem adjanak olyan vizet,

mely a klozet mellől ered, mert bajt okozhat.

Március hónapban Drescher törzsorvos bevonásával végeztük az első fővizsgálatot /olan módon, ahogy október hónapban ismertettük/ Remenyik szolgabíró ur jelenlétében és mindent je rendben találtunk.

A június, július és augusztus hónapban végzett mellékvizsgálatok alkalmával figyelmet arra irányoztam, hogy vajon miként szárítják a fűveket és vizégeket? Gondoskodtam azon módon, hogy gyakran felkerestem a szárító helyet. Nem kevésbé megparancsoltam Poshart urnak, hogy gondját viselje az ígért élő fűveskönyvnek /amennyire a dolgai megengedik/, mire ő egy 40 gyógynövény-magból álló gyűjteményt készített.

J e l e n t é s

az O-aradi gyógyszerertár október 8.-án és 9.-én, a szolgabíró ur jelenlétében végzett vizsgálatról, melyet mi alólirottak fogaratoztottunk.

Ezen gyógyszerertár tulajdonosa Johann Poshart ur a Nagyszombatban 1776. évben letett Examen Pharmaceuticum-rol szolo diplomája felmutatása által igazolta magát.

Segédje Franz Diszel, Hendrian-i születésű, 23 éves, előmutatta a bizonyítványát, miszerint a tanulóseit a hendrian-i Stifte gyógyszerertárban dícséretesen töltötte ki.

A jelenlevő gyógyászati könyveket az előző-évi jelentésben ismertettük. Ezek közül a defektkönyvet és a kontoskönyvet vizsgáltuk meg. Az elsőből meglátjuk, milyen materialia, composita, vagy Praeparata lett hozatva és ez mikor történt? A másodikból megállapítható, hogy a taksálásban semmi tulás sem történt.

A készen lévő fűveskönyvben 40 darab itt található növényt láttunk.

Ugy az Officina, mint az anyagraktár, főpadlás és laboratorium berendezéséről és helyzetéről már beszámoltunk az előbbi jelen-

tésekben.

Az a hely, ahol a füveket szárítják deszkákkal van kirakva és megfelelő légmozgása van.

A fűpadlás világos, ahol sem a por, sem az eső a benne található füveket és gyökereket nem szennyezheti be. Itt megfelelő mennyiségű füveket, virágokat és gyökereket találtunk. Mind jól volt szárítva és megtartották sajátos szagukat és színüket. Valóságos rendet is találtunk itt. A füvek zsákokban, betűrend szerint lettek.

.....
Az anyagraktárban, mely a szükséges állványokkal jól be van rendezve, elégséges készletet találtunk és nagyobb rendet, mint az előbbi fővizsgálatkor.

Az anyagraktár mellett található laboratórium jól boltosított, világos és külön kályhával van ellátva. A szükséges részből való eszközök jól voltak elrendezve. Retorták és más kémiai munkálatokhoz szükséges üveg- és agyagedény használható állapotban volt.

Az officina maga elég világos és jól van berendezve, a dobozokon, üvegeken és fiókokon a nevek olvasható betűkkel vannak felírva.

A szörpök zománcozott agyagedényekben, az olajok üvegekben és csak a kenőesők voltak elrendezett dobozokban.

Az összes mérgek, mercurialia-k, opiata-k és erős szagú anyagok egy elzárt szekrényben voltak, jó rendben. A mérgekhez tartozó, külön sulyokat és mozsarat találtunk. A hozzávaló kulcsot a principális őrizte és azt csak távolléte alatt át a segédjének.

A gyógyszerári sulyok a bécsiek, melyeket gondos méréssel egy- máshoz hasonlítva pontosaknak találtuk.

A gyógyszerek készítésénél a Pharmacopoea Austriaco-Provincialis-t figyelembe veszik, mégis néhány készített gyógyszer a régi Dispensatorium Vienense szerint készítették, olyanokat, melyeket néha a receptekben rendelnek. Ugyancsak a bécsi taxát használják itt, mint

ahogy mindannyiszor a recept árát láthatóan red vezetik.

Ezután hozzáfogtunk a gyógyszerár tulajdonképeni vizsgálatához a Provincial Pharmacopoea rendje szerint és úgy az egyszerű, mint az összetett orvosságok a végzett vizsgálat folyamán valódinak bizonyultak.

Regnum Minerale

Argentum vivum deputatum / 4 cikk/
.....

Regnum vegetabile

Már fentebb jelentettük, hogy a fűpadláson megfelelő mennyiségű valódi fűvek és gyökerek vannak raktározva, az officinában található ugyanilyen minőségűek voltak és a China gyökérből három féleség volt jelen.

Regnum Animale

Meloe Proscarabeus,† úgyszintén a mézet kész készítmények "Lattwerk"ek - formájában találtuk.

A kémiai és összetett orvosságok

közül különösen a következőket találtuk jelenak: / k. b. 150 cikk felsorolva. /

Utoljára az anyagkamra alatt fekvő pincét vizsgáltuk meg, mely elégséges mennyiségű állványokkal volt ellátva és ahol mind jeminőségű készlet volt: vizek, szörpök és szeszes készítmények.

Miután a megfelelő anyagfogyasztás, sem a praeparatum-ok, sem a compositum-ok tekintetében, de még egy erre vonatkozó kísérletet sem találtunk, Poshart urat figyelmeztettük, hogy igyekezzen szemmel kísérni az anyagfogyasztást, mely a gyógyszerári vizsgálat idején túl is meg kell történjen.

Egy ilyen alapos vizsgálat után a szolgabiro ur, a Főhatóság által kibocsájtott Normákat és a többi parancsokat, / melyeket 1770

ta a Tekintete Városa kiadott/, amelyeket a vizsgálat előtt a Tekintetes Vármegye irattárából kikeresett, azok másolatát teljesítés végett Koshart urnak átnyújtotta. Azonkívül úgy ő mint a segédje, tisztára, szorgalomra és igyekezetre lett felszólítva, hogy a szolgálata teljesítménye által a közönség tökéletesen ki legyen elégítve.

XXXXXXXXXXXXX

Ez a két, - az 1786.-ki és 1787.-ki évre szolo, - jelentés különös figyelmet érdemel, elsősorba azért, mert általa egy szakember egykoru leírása révén, mi és a legrégebb, képet alkothatjuk magunknak az aradi gyógyszerertárról.

A következő két évről nem találtam nyomát a gyógyszerertár vizsgálatának, amíg még Rozsa szolgálati ideje ^{tartott} és mely 1790. január 31.-én annak történt halálával ért véget.

1790. év májusában, amidőn Hajdenreich már ismét elfoglalta aradi tisztségét, a megye felszólította őt a gyógyszerertár felülvizsgálására, hivatkozva a Helytartó Tanács április 2.-án kiadott 1663. sz. leiratára. /205/

Nem tudjuk, vajon meg-e lett tartva az 1790. évi vizsgálat, vagy csak az, amiről a következő 1791. év november 28.-án emlékezik meg a megyei közgyűlés, amikor "Hajdenreich megyebéli orvos a Patika megvizsgálásáról és az járásbéli orvosokkal bejelentéseit által adja." A megye nem volt megelégedve Hajdenreich eljárásával, mert "nem a' kegyelmeesen kiadott Rendelés szerint vitte kötelességét véghez". Ezért "az APATHECA-nak ujjonnan esendő vizgálására Táblánkbirája Kovács Mihály ur, járásbéli szolgabiro urral együtt és az mostani orvos Györy Ferencz kiküldetnek, hogy azt a kirendelt mód szerint véghez vivén, éranta bemutatást tégyenek." / 206. /

Rozsa jegyzőkönyveivel összehasonlíthatót Hajdenreich csak 1795. évben szerkesztett, az egyetlen mely az évszázad utolsó tizedéből fennmaradt.

Ez a jegyzőkönyv egy részét képezi az évi egészségügyi jelentésnek. Az aktaköteg, mely 8 lapból áll, az idők folyamán megsérült és vindegyik lap néhány felső sora hiányzik. A jelentést, - mely egy másolat - a megyéhez intézett összegező felirat kíséri:

Incluta Universitas !

Domini, Domini mihi gratiosissimely

Infrascriptus humillime exhibet suam pro anno currente 795 in negotio Sanitatis relationem et quidem

sub A ipsam objecta Sanitatis concernentem relationem.

/ ez a melléklet hiányzik /

Sub B relationem super facta visitatione Apothecae.

Sub C Tabellam nationalem chirurg^{orum} & obstetricum.

Sub D Descriptionem aquae Boros Jenov^{ensis}.

Aradini 9. Dec. 795

Inclutae Universitatis

humillimus servus

Ludovicus Hajdenreich

Cottus Arad. ~~Phisicus~~ Phisicus.

3 akta, a gyógyszer-tár vizsgálatáról, a felső sorok hiányoznak:
..... Congregatione die 29. & subsequis, Mensis Julii diebus Anni Currentis Aradini celebrata ad N-um Protocolorum 634 interventae, die 26. Mensis Septemb. Anni ejusdem Apothecam Vetero-Aradiensem ad praescriptum Normalium Resolutionem eatenus praevigentium visitaverimus & quidem:

Apotheca situata est in foro e regione Ecclesiae Parochialis, scutum seu insigne nullum habet, emptae a Dno Muller Apothecario, modo Pestini existente.

Proprietarius Apothecae simul et Domus est Joannes

Poghard, exhibito Diplomate in Universitate Tyrnaviensi Annus 1776 examinatus vir, quantum aetas & valetudo admittit, sedulus & laboriosus.

Sodalis est Vincentius Ellmayer Litteris Tyrocinialibus de anno 1791 Josephi Krafft Apothecarii Vienensis provisos.

Laboratorium lucidum, commodum, Instrumentis Vitreis, cupreis, hisque stanno obductis etcet. provisos.

Aquarius sufficiens.

Fornix Materialis /Material Camcer / Materialibus praesertim autem Cortice peruviano rubro & alio utroque bono satis provisos.

Receptaculum pro herbis = Kräuter Bodn - siccum, pervium.

Radices & Herbae, Flores, Cortices partim in Zacculis Chartaceis, partim ex Tela confectis, partim in scatulis & cistulis conservantur. Quoddam aspectum qualitatis bonae notas praebent, odor tamen specialis in multis non distinguebatur, cum minus odoratae plantae & herbae ..... /hignye soras/

Post haec ad ipsius Officinae pharmaceuticae visitationem procedebatur, praevie tamen Proprietarius interrogatus, an praeparata solus Praepararet, vel praeparata aliunde compareret, ubi se solum ea praeparare assererat, de superque Librum sic dictum defectum producebat, in nihilominus tamen eidem injunctum fuit, ut deinceps semper Physicum de novis praeparationibus instituendis certiores reddat, qui ipsi praeparationi adsit.

In Officina pharmaceutica sequentes Libri pharmaceutici existabant:

- I. Pharmacopea provincialis latina & germanicae.
- II. Ddo Ddo emendata de anno 1794.
- III. Ddo Ddo Plencii
- IV. Dispensatorium antiquum Viennense

V. Taxa Rosoniensis dicta.

VI. Pharmacopea Austriaca.

Pondera ad praescriptum Anni 1781.

Venena sub clavi asservantur, super eorum tamen Venditione Elenchus non existabat, hinc demum injunctum est ut Schaedae emptorum asserventur quemvis demum tempore & circumstantiis exiguis producendae.

Dein singula tam simplicia quam praeparata & composita secundum Taxam ordine Alphabetico visitabantur, & in nonnullis probae instituebantur, uti:

Extractum Saturni Chartae colore lacmus tinctae, illi-
lium ejus colorem non mutabat.

Antimonium Diaphoreticum non ablutum in sepidium, in odorem,
coloris albi..... /hiányze sorok /

Cinabaris bona: Acetum inde non dulciscibat, neque addito
alkali, volatilis quodquam praecipitabatur.

Lapides Cancrorum cum Acidis effervescebant.

Flores Zinci igne flagrante non mutabantur quidem, sed
cum plane albi, non essent, nova eorum sublimatio ordinabatur,
si pro usu interno praescriberentur.

Kermes Minerale. Cum sale Amoniaco mixtam probam tenuit.

Magnesia Calcinata cum Acidis sine effervescentia sol-
vabatur.

Mercurius Dulcis vaporem Metallicum praefere videbatur,
attamen cum Aqua Calcis nigrescebat, quare permissus.

Mercurius vivus per corium praessus puritatis signa ha-
buit, in Coeliari fereo canduti totus non evolavit.

Nitrum in Cristallis Magnis, nitidis, instar Aquae pellu-
cidis detonatione probatus.

Ex oleis essentialibus Oleum Annisi & Cariofilorum pro-
bata & probae sustinuerunt.

Spiritus Nitri dulcis, accido abundabat, hinc rectificandus.

Tartarus emeticus pulverisatus existabat, quod proprieta-
rius ideofieri dicebat ac dein terendo labores faciat, verum
pro futuro in cristallis habendus.

Ex salibus Medis Sal Mirabilis in Aqua sulutum & a fuso
spiritu Salis Amoniaci caustico, item instillato sale, sale lixi-
vioso probatum, item Arcanum duplicatum hinc injungebatur, ut
salem Mirabilem Nativum Hungariae quo cecus sibi procureret, pre-
tiumue pro pauperibus ob proditione ...../hiányzo sorok/.

Puter Emplastra Saponatum duplicis specia erat: Album &
rubrum, quod nonnullis album, rubrum alii expetant.

Extractum Chinae, gentianae & Amaricans pura & in iis nihil
saporis constringentis Cuprei advertebatur.

Limatura Martis bona, bene pulverisata & Magnetae probata
ab omni ^{cuprei} suspitione libera.

Jalappae Radix in transversum scissat ad candellam infla-
mata, bona inventa.

Rebarbara ponderosa, odore, sapore & infusione probata.

Ipecacuanensis sapore dein infusa & decocta per vitriolum
Martis probata, pro vitriolo etiam Hellebori nigri radicis infu-
sum probatum.

Cortex Chinae per omnes probas genuinus: pulveres qui pete-
bantur, habebant odorem & saporem proprium.

Hac peracta visitatione, quamvis omnia quantitate & qualita-
te non utrumque bene, sed satis bene & sufficientia interventa
fuerint, cum tamen publicum saepius contra Apothecarium quaeru-
letur, quaerulae inde provenire videntur, quod vel in repetitio-
nibus nunquam aliter Medicamenta prospiciant, aut in Taxa se lae-
sos putent emptores, aut quod illis non perfectemunda appareunt

hinc tam in munditia, tam Taxa, quam in accurata praeparatione & humana emptorum exceptione accurat¹a summa imposita, nec non pro super abundantia cautela eidem non tantum Norma in sanitatis Normativo praescripta, sed aliae etiam Normalis pro Apothecariis emanatae B-gnae Resolutiones scripto communicatae sunt.

Super...../hiányzo sorok / L.S. Carolus Kiszonyi de Tott-
Várad m.p. ICottus Arad. Ord. Judium.-- L.S. Ludovicus Hajden-
reich ICottus Arad. Physicus.

C akta.

Tabellum Nationalum Chirurgorum & Obstetricum

Nomen	Officium	Sanitatis constitutio	Anni servitii	Applicatio & Mores
Adamus Foltin	Chirurgus Cottensis cum Salario	Bona	20	Seduli & boni in moribus
Michael Molnár	D-o	D-g	17	D-o
Phillippus Speth	D-o	D-o	12	D-o
Joannes Csernák	D-o	D-o	4	D-o
Michael Pier	D-o	D-o	3	D-o
Emericus Blashovits	sine salario	debilis	5	D-o
Gabriel Corso	sine salario	Bona	2	potator
Eva Taschnerin	Obsterix Cott. e. salario	senescit	7	boni
Anna Klokuvits	obstetricaria	bona	1	ignota, nullib applicatur

D akta

Descriptio aquae Boros Jenovensis

/hiányzo sorok/.....Karuntha 300.....

.....distans pullulat. Boros-Jenoviam ad orientem, ad occidentem Aradinum habet.

Soli ambientis indoles limosa, nigra, hinc inde sulphure mixta, aluminosa, jam coeruleoescens, jam flava.

Propullulat ex puteo, cum strepitu quasi ebulliens, perquam frigida, cujus tamen intra datum tempus colligendae quantitas determinari nequit, cum continuo succedens nova aqua ejusdem exhaustionem impediatur.

Defluxus notari non potest, siquidem ex profundo & ab infra sursus versus pullulet, nunquam tamen totaliter idem impletur puteus, & factae in peripheria & fossiones similem dant aquam.

Aqua limpida, minimum turbida, ligna immisa colore nigro cum tempore tingens & bullulas non nisi in commotione largitur.

Odor penetrans, hepatis sulphuris, qui tamen in decocta minuitur, sapor autem magis adstringens, aluminosus evadit, - caeterum sapor ex acido amarescens, leniter titillans, nec non adstringens, penetrantem tamen odorem & saporem asservata cum tempore amittit, ingrata, subsulphurea, & quasi accensi pulveris pyrei odorem refert.

Valachi bibunt ad curandas febres, ad sublevandos dolores arthriticos, ad reserandas obstructions, ex...../hiányzo sorok/.....
.....jus effectus in ulc.....
morbis praesertim in scabie celebratur. Sign. Aradini, 2-a Decembr. 1795. Ludovicus Hajdenreich m.p. ICottus Arad. Physicus.

B akta, a gyógyszerertár vizsgálatáról, fordításban:

.....
Aradon, f.év július 29.-én és folytatolagosan tartott közgyűlé-

sen, 654.sz.a. jegyzőkönyvben található / végzés folytán/, ugyanezen év szeptember 26.-án a Normák által előirt határozatok szerint, az o-aradi gyógyszerertárat alaposan megvizsgáltuk és pedig:

A gyógyszerertár a Parochia környékén lévő téren fekszik, cégtáblája, vagy emblémája nincs. Müller gyógyszerésztől lett véve, ki jelenleg Pesten lakozik.

Jelen volt a tulajdonos Joannes Poshart, ki, a nagyszombati egyetem által 1776-ban kibocsájtott diplomával, vizsgázott férfiú, megfelelő koru és jó egészségi állapotu, szorgalmas és igyekvő.

A segéd Vicentius Ellmayer, 1791.évből származó hírhedt segédi bizonyítványát a bécsi Josephus Krafft-tól szerezte.

A laboratorium világos, célszerű, tveg és cinnezett-réz instrumentumokkal ellátva.

A pince kielégítő.

Az anyagraktár nagyon jól van felszerelve, különösen Cort.Chinae Rubrum és egyebekkel.

A fűpadlás száraz és hezzáférhető.

A gyökerek, herbák és virágok részben papír-, részben szövetből készült zacskokban, részben dobozokban és ládáokban tartatnak. Ezek minősége kinézésre jonak mutatkoztak, mégis soknak a sajátos szagukat nem lehetett megállapítani. Kevésbé szagos növények és herbák

...../hiányzó sorok/

Ezek után magának az officinának vizsgálatához rogtunk, mielőtt azonban megkérdeztük a tulajdonost, hogy vajon a készítményeket egyedül állítja elő, vagy pedig máshonnan szerzi? Midőn a készítést saját maga végzi, azonkívül, hogy az ugynevezett defektkönyvet felmutatta, - köteleztük, hogy a főorvost mindannyiszor tüstént értesítse, ha egy új készítményhez kezd, aki a készítésnél saját maga jelen

fog lenni.

Az officinában a következő gyógyszerészeti könyvek voltak:

- 1., Pharmacopea provincialis latine & germanice /latinul és németül/
- 2., " " emendata de anno 1794
- 3., " " Flencii
- 4., Dispensatorium antiquum Viennense
- 5., Taxa Posoniensis dicta
- 6., Pharmacopea Austriaca.

A sulyok az 1781. évi előirat szerint.

A mérgek zárolatt tartattak, de ezek eladásához való nyilvántartás nél létezett. Ezért ujbol felszolitottuk, a vevő céduláját őrizze meg, bevezetve a keletet és a mennyiséget.

Ezek után egyenként, - a Taxabeli névsor szerint, - megsemléltük egy az egyszerű, mint az összetett készítményeket, egynéhány kémvizsgálatot is végezve. Éspedig:

Extractum Saturni lakmusszal festett papir színét nem változtatta meg azonnal.

Antimonium Diaphoreticum non ablutum, iztelen, szagtalan, fehér színű...../hiányzo sorok/

Cinabaris: jo, mert az ecetet nem édesítette, se nem képződött salami csapadék alkáli /illano / hozzáadására.

Lapides Cancrorum savval pezsgett.

Flores Zinci a lángon ^{ben} nem változtatta meg, hanem teljesen fehér maradt. Ezért elrendeltük újabb szublimálást /!?!/, ha belsőhasználatra írják.

Kermes minerale ^{Kermes} kevert ammoniaksoval a próbát megállta.

Magnesia Calcinata savval pezsgés nélkül oldódott.

Mercurius Dulcis, fémcsövek fejlődtek, de mésvizszel megrekedett, mely okból megengedtük.

Mercurius vivus bőrön szétnyomva a tisztaságjelét adta, de vas-
kanálban hevítve nem illant el teljesen.

Nitrum tiszta vízhez hasonló nagy síma kristályokban, Robbaná-
sát próbáltuk.

Az illo olajok közül Oleum Anisi és Cariofilorum a próbát ki-
állták.

Spiritus Nitri Dulcis, savban bővelkedett, ezért megjavítando.

Tartarus emeticus poralakban volt. A tulajdonos azt mondta,
hogy azért csinálták, ^{mert} porítás után a munkát megkönnyíti. Mégis a jö-
vőben kristályformában tartando.

A közlések közül Sal Mirabile vízben feloldva és ammoniakot reá-
öntve, ugyszintén a sora reásepegtetve, a luges söt próbáltuk.

Hasonlóképen elrendeltük, hogy Arcanum Dupplicatum /helyett/
al Mirabilis Nativum Hungariae -t/ tartson/, mely könnyebben szerezh-
ető be és az ára miatt a szegényeknek eladható.

Puter Emplastra Saponatum -bol kétféle volt: fehér és piros. Van
kik fehérét és mások pirosat kérnek.

Extractum Chinae, gentianae és Americans tiszta és a réz össze-
szó ízét nem észleltük.

Limatura Martis jó, jól porított és mágnessel próbálva a réz
minden gyanujától mentes.

Jalappae Radix, felvágva és lángon meggyújtva jónak találtatott

Rebarbara sulyos, szagát, ízét, infuzumát vizsgáltuk.

Ipecacuana ízét, azután pedig infuzumát és dekoktumát ferrum
ulfuricum-mal vizsgáltuk, ugyanagy vizsgáltuk meg a Rad. Hellebori
gr. infuzumát.

Cort Chinae minden vizsgálatra valódi : a kért poroknak meg volt
ajátos szaguk és ízük.

Ezen elvégzett vizsgálatkor valamennyi / gyógybért / mennyiségileg és minőségileg nem nagyon jonak, hanem jonak és elégségesnek találtuk. De mivel a közönség gyakran panaszkodik a gyógyszerész ellen, a panaszok okát abban látjuk, hogy ismétléskor a gyógyszerek kinézése mindig más és más, vagy mert a vevők a taksálásnál megkérgesítve érzik magukat, vagy pedig a gyógyszerek nem teljesen tisztának mutatkoznak. Ezért úgy a tisztaság, mint a taksálás, a pontos elkészítés és a vevők kivételesen figyelmes kiszolgálása rendeltetett el. Mírést pedig, nem csak az egészségügyi Normák rendeleteire, hanem más, a gyógyszerészeket illető, rendeletekre is felhívtuk figyelmét.

/ A jegyzőkönyvet aláírták: / Carolus Kiszonyi de Tottvárad Arad vármegye szolgabírája és Ludovicus Hajdenreich Arad vármegye fizikusa.

C akta. Itt ismét találkozunk az előbbieken ismertetett chirurgusok neveivel, köztük a "veterán" Foltin Ádámmal, akiről még szólnunk

B akta: A borosjenői ásványvíz leírása

/hiányzó sorok/.....távolságra fakad, Borosjenőtől keletre, Aradtól nyugatra.

A környező talaj iszapos jellegű, fekete, agyagos, majd kékes színi, majd sárga, mert kánnal kevert.

Gödörből zúgva, mintegy bizzogva fakad, szerrőlött hideg, melynek az adott időben előtérő mennyiségét nem tudjuk megállapítani, mert az állandóan egymásután következő újabb vízmennyiségek a kimerítést követik. A lerolyást nem tudjuk megjegyezni, mert a mélyből és alulról fel felé törő víz a gödört sohasem tölti meg és a környező árkokból szintén víz fakad.

A víz átlátszó, gyengén zavaros, a beáztatott radarán idővel rejtete színűre festődik és a buborékok csupán rázással oszlatnak el.

Áthato, kénmájhoz hasonló szaga, mely főzés által csökken, nagyon összehúzó ízű s végül timsoszerű. Egyébként savanyu-késere s izű, gyengén csiklandozó. Idővel nemcsak az összehúzó izét, hanem az áthato szagát is elveszti, ami a kellemetlen, kénés és mint az égett ? szagot illeti.

Az oláhok lázas betegek gyógyítására, izületi fájdalmak csökkentésére és szorulások megnyitására iszák ...../hiányos sorok/
a /bőr-/betegségeknél különösen scabies-nél magasztatják.

Ált Aradon, 1795 december 2.-án Ludovicus Hajdenreich megyei orvos.
/ 208 /

A négy mellékletből álló jelentést a megye egy felitaz kíséretében december 9.-én küldte el a Helytartótanácsnak.

A Rozsa és Hajdenreich-féle jegyzőkönyvek egy külön tanulmány tárgyát képezhetik, elsősorban a helyi vonatkozások tekintetében, ennek azonban itt nem lehet helye.

xxx A gyógyszerészet akkori fejlődési fokának tanulmányozására kimerítőbb adatokat találhatunk a korabeli szakkönyvekben. -Ilen-
a jegyzőkönyvek
benvértékos helyi jellegű adatot tárnak fel s így közelebb hoznak a bennünket a 18. századbeli aradi gyógyszerészeti megismeréséhez. Ebből a szempontból szemlélve, nagy mértékben pótolják a tárgyi hagyaték hiányát, mely a Langer-féle könyvön kívül, azokra az objektumokra szorítkozik, amiket annak idején / a huszas években / Dr Orient Gyula vitt el Kolozsvárra, a gyűjteménye számára. Értesülésem szerint Arad első gyógyszerészeti pincéjében maradt még néhány régi edény, amiket az államosítás után nem leltem fel.

1. A századfordulatig

Az aradi gyógyszerértárt közelről mutatta be nekünk az előző században, abban a korszakban, amikor Poshart volt a tulajdonos.

Poshart hosszú ideig, kb. negyedszázadig, volt Arad-város polgára és mint ilyen a kereskedők testületéhez tartozott 1796-ban.

209. / Általában az aradi polgárok szőlőbirtokosok voltak a Méses-erők, Ruvin-Paulis-Kovasszintz Promontoriumban. Hasonlóan ő is és elosztályu földjével, a 180 birtok közül az övé volt a legnagyobb.

10. /

1799-ben Poshart eladta a gyógyszerértárt vejének Hidas Sándornak. Erről az adás-vételi aktusról a következő dokumentumok tartoznak:

Hidas Sándor 1799. február 15.-én kéréssel fordult a megyéhez a gyógyszerértár megvételének ügyében. "Már három éve mult, hogy mint a gyógyszerészeti tudományokban vizsgázott egyén, az idevalosi Poshart gyógyszerértárában tanúságot tettem ügyességemről és polgári képességemről. Így a Tekintetes Universitas kegyes belájtásával ne tartson elhatárolatlannak azon alázatos kérésem teljesítésére, hogy az itteni gyógyszerész koros volta, helyet az agasság erejében és a közönség kiszolgálásának ellátásában megnehezít..... saját gyógyszerértárt a már készített adás-vételi szerződés feltételei szerínt^t reám átruházhas....." / a latin szöveg rövidített fordítása /

A kérvényt Poshart bizonyítványa kíséri: "Ezennel alólirett igazolom, hogy Hidas Sándor ur 1796. év novemberétől kezdve nálam mint vizsgázott és approbált gyógyszerész folyó 1799. év február 15.-ig nálamba volt. Minden gyógyszerészeti kötelességét hűséggel és törvény szerint teljesítette. Ennek bizonyítását sajátkezű aláírással és pecsétemmel megerősítem. Aradon 1799. február 15. Joannes Posharth gyógyszerész." / a latin szöveg fordítása. /

Ez a bizonyítvány az egyetlen, mely mint olyan, reánk maradt, íme a latin szövege:

"Infrascriptus praesentibus testor Dnum Alexandrium Hidas a die Novembris Anni 1796-ti apud me in conditione, ut examinatum, approbatum Pharmacopolium usque 15-a Februar 1799 modo currentis anni extitisse, et omnia officia Pharmacopaei fideliter et admissim explevisse. In cujus fidem has ei manu proprio subscriptas et sigillo meo munitas literas dedi.

Die 15-a Febr. Anno 1799-na Aradini ut supra

Joanne Posharth Pharmacopaeus."

A második mellékletet Arad magisztrátusa adta ki Hidas jó magaviseletét igazolva:

".....Testatur: antefactum Alexandrum Hiddasch in civitate receptum per Diennium ex quo hic Loci apud hujaten Pharmacopolam Joanne Posharth in servitio constituebatur, vitam probis moribus, ^{integritateque} ~~integritate~~ junctam viscisse.

Super quibus praesentes, authentica civitatis sigillo munitas extradandas et concedendas esse duximus attestatorio-Testimoniales litteras, communi Evadente Justitia. Datum e sessione nostra Magistratuali Aradini die 4-a Mensis Mar. 1799, in Politicis celebrata.

L.S. Lect. et extrd. per Joannem St. Popovici." / 211. /

Még a renti események előtt, 1799 február 4.-én az akkor 38 éves oproni illetékes Hidas Sándor feleségül vette Posharth 27 éves leányát. / 212. / Néhány év múlva 1803 február 16.-án a csehországi születésű Posharth 65 éves korában meghalt, míg felesége született Arammer Orbála 1802 január 4.-én, 57 éves korában hunyt el. Mindketten a Mi-

noritateplomb kriptájában vannak eltemetve. / 213. /

A századfordulatkor tehát a gyógszertár élén Hidas Sándor állt. de mielőtt nyomon követnénk további sorsát, visszakanyarodunk a 18. századba.-

-X-X-X-X-X-X-X-X-X-X-X-X-X-X-

Jegyzetek:

- /1./ Gall:19-20.o. /2./ Márki:II.301.o. /3./ Márki:II.267.o.
/4./ Ar.k.:1893/53. és Márki 3.:Arad vármegye kronikája III.kézirat.
/5./ Lakatos:II.207.o. /6./ Alf.:1894/110. /7./ Rg.a.p.p.:1969 o.
/8./ Pr.Bapt.34,36,50,75.o. /9./ Pr.Bapt.101.o. /10./ Pr.Bapt.107.o.
/11./ Lib.Matr.19.o. /12./ Pr.Bapt.113,115.o. /13./ Dr.Gh.Ciuhandu:România din câmpia Aradului.27.o. /14./ Act.c.1747/30-31.
/15./ Rg.a.p.p:1967.o. /16./ Act.c.1747/28. /17./ Pr.c.:1746/26.
/18./ Pr.Bapt.122.o. /19./ Act.c.1764/53 /20./ Márki:355-368.o.
/21./ Pr.c.1747/14. /22./ Act.& Pr.c.1748/28. /23./ 1748/60.
/24./ Pr.c.1748/130. /25./ Pr.c.1748/189. /26./ Act.c.1748/190.
/27./ "Registre" 1750. Márki:"Oklevelek Arad történetéhez" /kézirat/ III.380.o.-on Szondy Béla következő levele található, Márkihoz címezve:"Tisztelt Tanár Ur, Az Arad város levéltárába lévő összehalmozott könyvhalmozat leltározván a következő érdekesebb tartalmu könyveket találtam: Register aller in dem Archiv der A. Priv.Caal Stadt vorfindigen Acten II.-es Buch. Enthält Acten von Anfang der Stadt bis 1778 Jahr.Levéltári száma 106. 2., Czinnálkul /valószínűleg Hauptbuch des Perceptoralmtes/1729-1730.Hátul betűsoros mutatóval.Levéltári száma 1. 3., Liber Debitorum seu Activa debita Pharmacoopae Aradiensis 1750.Levéltári száma 102.12.....
.....8.,Arad távlati térképe /állítólag Perecsenyi már készle/ Gle

János rajza 1815-ből. Leltári száma 182.....
Mely tisztelettel kifejezése mellett vagyok alázatos szolgálja,
Szondy Béla levéltárnok. 1892. szept. 2."

/28./ Pr.c.1764/24-53. Ennek a jegyzőkönyvnek hiteles másolatát
Reiner Sándor aradi gyógyszerésztől kaptam még 1955-ben, amikor a
monográfia első változatát írtam és itt találkoztam először Terézia
Chiocheti nevével. Tulajdonképpen a jelen, második, változat létrejötté
ennek a másolatnak tudható be, mert ebből kiindulva keztem el a to-
vábbi kutatást. Terézia Chiocheti életutját k.b. abban a sorrendben
tártam fel, ahogy az erre vonatkozókat leírtam. /29./ St.R.1759.-
Ziegelrechnung. /30./ St.R. Port.L.1756/57. /31./ P.P.C.vol.222.
/32./ Pr.Bapt.140.o. /33./ Lib.Matr.41.o. /34./ Az aacheni béké-
vel befejeződő az osztrák örökösödési háború, III. Ferenc modenai
herceg visszakapta az aradi oriasí birtokait / 1749.febr.1./ A her-
ceg 1750 ápr.1.-én kelt levelével Bohus Imrét magyarországi uradal-
mának rékormányzójává nevezte ki./Márki:II.375.o./ Bohus Imre pe-
dig Simon de Chiocheti-t az aradi uradalmak inspektorává teszi, ki
megérkezik ide 1756-ban. /35./ Act.c.1764/53. /36./ Pr.Bapt.
140.o. /37./ St.R.1765 & Pr.c.1765/133. /38./ Pr.Bapt.vol.228.
/39./ Act.c.1794/220.& St.R.1766. /41./ Act.c.1794/220 anex.I.
/42./ Act.c.1764/53. /43./ ibidem /44./ Extr.Actor.Judic.1745g
787/193 o. /45./ Nr.1.1859/8698 /46./ Pr.Bapt.vol.228. Felsenau,
eldkirch /Vorarlberg / egyik külvárosa. Danciő gyógyszerész egyik
devalvesi ismerősének közlése. /47./ A magyarítai szállás 1794-ben
300 forintra becsültetett: Act.c.1794/102. /48./ St.R.1765 & Pr.c.
1765/133 & Pr.c.1794/220 anex II. /49./ St.R.1765 /50./ Pr.c.1772/
20. /51./ Rg.a.P.P.1772/320 /52./ Act.c.1794/220. /53./ Man.Parech
3.o. /54./ Rg.a.P.P. 1776/63. /55./ Act.c.1794/220.anIII. /56./
Act.c.1794/102. an.II. /57./ Act.c.1794/ 105,166,220 /58./ Act.c.
1794/166 /59./ Act.c.1802/198 /60./ Min.360.o

/61./ Márki:II.389-411.o. /62./ Act.o.1795/1118. /63./ Márki:
"Arad vm.kronikája" III./kézirat/ /64./ St.R.1763/233. /65./ Rév.
I.786.térkép /66./ Márki:II.41o. &Lakatos II.58.o /67./ Márki:
II.389.o. /68./ St.R.1766. /69./ Márki:404.o.II. /70./ Ar.k.1893
53. /71./ St.R.¹⁷⁹⁵Acta politicor.4.562/1312. /72./ Rév.IX.174.o./73./
Orient:209.o " A Rhejnisch-féle pergamentre írott absolutorium hosz-
sza 48, szélessége 29 cm.nagyságu lapot képez.A szöveg egyszerű ket-
tős piros 37x18 nagyságu keretbe van foglalva.Az "ego" és a "Pharma-
copaeus" "Joane Strachs" szavak vörös színben íródtak.A "Franciscus
Müller" továbbá "Jöannes Nepomucenus Rhejnisch" valamint "Ivanem Ne-
pomucenum Rhejnisch" nevek aranyozottan vannak írva.Az absolutorium
alsó részén a keltezés és aláírás között egy cm.átmérőjü kör alakú pi-
ros koszorú van rajzolva, ettől jobbra 5 águ zárt koronával ékesített
dímerlapon, ágaskodó oroszlán jobbájában egy mozsárütővel alatta mozsár-
al képezi a képet, mely spanyolviaszkba van nyomva.Az absolutorium
szövege a következő: Ego Franciscus Müller Pharmacopaeus Aradiensis
proemissa mea Lecturis, legique auditoris benevolentia hisce fidem
facio, quod exhibitör harum Joanes Nepomucenus Rhejnisch natione Hun-
garus Szegediensis qui a Pharmacopaeo Magnovaradiensi Joanne Stracho
in Tyrocinium legitime susceptus eodem triennium egegit. Ob frequen-
tiores in hocce loco passus infirmitatis netimum Tyrocinii Annum
pud me laudabili cum profectu terminaverit, quo absolutio sibi tan-
tum scientiae et experientiae comparavit quae eum inquem dexterum
artis huius peritum ubique Locorum commendare valeant. Cum vero pro-
fectus pro adipiscendo majori in Arte sua progressu etiam alia Loca
convisere ac aliorum honestorum moribus avescere intendat. Neque pro-
spertiendis Eidem Testimonialibus Litteris humillime ac debite re-
sponderit. Ego justis eius conatibus adversari vero eos potius promo-
verem cupiens Tandem Joannem Nepomucenum Rhejnisch omnibus ac singuli
tascipue autem Artis Pharmaceuticae Pantoribus commendatissimum ha-
bere volo perhuaniter exposcens, ut eidem auxilio suo ad netrius emo-

lumentum ac promotionem prodesse non dedignetur. Quod ego reciprocis officiis non demereri studebo, in cuius rei fidem hasce patentes litteras mea propria manu subscriptas, atque meo consveto sigillo munia extradedi. Aradini, 24. Mart. 1767. Franciscus Müller Pharmacopaeus Aradiensis. / Koszoru pecsét / . / Nagy Béla bonczhidai gyógyszerész szives közlése. Eredeti je Dr. Bod Péter bonczhidai orvos birtokában." / 76. / Act. san. 1784-86/25-14253. / 75. / Pr. c. 1771/301 & 1772/327. / 76. / Pr. c. 1774/88. / 77. / Prot. bapt. / 78. / Act. c. 1776/49. / 79. / Act. c. 1776/26. / 80. / Act. c. 1776/49 / 81. / Act. c. 1776/49 & 26. / 82. / Pr. c. 1776/26. / 83. / Pr. c. 1776/49. / 84. / Act. c. 1776/65. / 85. / Pr. c. 1776/85. és Márki: "Regeszták" 256. o. / kézirát / / 86 / Pr. c. 1776/85. és "Regeszták" 256. o. / kézirát / / 87. / Orient: 214. o. / 88. / Act. san. 1784-86/3-1896. / 89. / Pr. c. 1776/248. / 90. / Pr. c. 1777/130 / 91. / Gy. napt. 1917/134. o. / 92. / Ext. act. jud. 207. o. / 93. / Protoc. Instantiarum .1785/23. / 93-A / Pr. c. 1754/33 / 94. / St. R. 1784/24 / 95. / P. o. 1783/993 / 96. / R. Perc. 1786/234 / 97. / Rév. X/589. o. / 98. / ~~Act. ins.~~ Act. ins. 1763/7-159. / 99. / Act. ins. 1797-1804/318 / 100. / Act. ins. 1797-1804/61. / 101. / Pr. c. 1754. P. 6/9. / 102. / Pr. c. 1756/100-43 & Act. c. 1791-2/post 13. / 103. / Pr. c. 1756/P. 6/202-30. - Orgyia: egy 81 ,v. hat abnyom méretű / A. Molnár-Szenciensz: Lexicon Lat.-Gr.-Ung. 1645. / 104. / Act. c. 1759/P. 7/42. / 105. / Lib. Matr. 37 42. o. / 106. / Act. c. 1766. P. 4/155 / 107. / Pr. c. 1767/186. 219, 220. / 108. / Pr. c. 1767/192. / 109. / Pr. c. 1768/192, 206, 254, 315. / 110. / Pr. c. 1770/217 & 171/133, 153. / 111. / Pr. c. 1771/257 / 112. / Pr. c. 1772/159. / 113. / Pr. c. 1773. P. 3/103. / 114. / Pr. c. 1774/86. / 115. / Pr. c. 1776/115 / 116. / Pr. c. 1776/191. / 117. / Act. c. 1782/114. / 118. / Act. c. 1782/2/32. / 119. / Pr. c. 1782. P. 2. / 120. / Márki: 637 & 616. o. / 121. / Mat. N. II. 333. o. / 122. / Pr. c. 1792/114. / 123. / Pr. c. 1790/86.

- 124./ Pr.c.1790/176. /125./ Pr.c.1791 P.35/309. /126./ Pr.c.
1792.P.7/106 & 1793/70 /127./ Pr.c.1793/180/42,978.o. /128./
Márki:816.o. Lásd Arh.No.993.: "Medicina Aradiensis quam connotavit
et descripsit Joannes Ludovicus Haldenreich medicus et Physicus. Inc.
Comitatus Aradiensis" /129./ Pr.c.1791.P.36/9 /130./Márki:637.o.
/131./ Pr.Sept.36.o. /132./ Rg.a.p.p.1750/12-59. /133./ Pr.c.
1756/51. /134./ Pr.c.1765/96-25 /135./ Pr.c.1765/102-31. /136./
Pr.c.1766/228-31. /137./ Pr.c.1773/85 /138./ Pr.c.1774/18.
/139./ Pr.c.1775.P.4/178 & 1776/26.febr. /140./ Pr.c.1775/206.
/141./Pr.c.1776/214. /142./ Pr.c.1777/233. /143./ Pr.c.1778/112.
/144./ Act.san.1788/10. /145./ Pr.c.1790/P.11.,47.o. és exh.36.
/146./ Pr.c.1790.P.19/16. /147./ Pr.c.1793.P.6/171. /148./1796/
24. /149./ Pr.c.1791/6. /150./Pr.c.1793/94. /151./ Act.c.
1794.P.6/188 /152./Pr.c.1795/564 /153./ Pr.c.1790.P.42/3
/154./ Pr.c.1796/663. /155./ Rév.IX.176.o. A pozsonyi taksa egy
melléklete az aradi levéltárban van: No.bibl.:4563. /156./ Act.c.
1745.P.16/158. /157./ Pr.c.1747.P.7/14. /158./ Pr.c.1763/203-
10. /159./ Pr.c.1766/156 /160./ Pr.c. 1767.P.5/170 /161./ Pr.
c.1769.P.3. /162./ Pr.c.1768.P.1./11. /163./ Pr.c.1770/17.
/164./ Rehfisch: "Die Hexen von Paris." /165./ Act.san.1837/41.
/166./Act.san.1784-86/1. /167./ Marczali:X.66.o. /168./ Pr.c.
1774/117. /169./ Rév.XI.49.o. /170./Act.san.1784-6/4. /171./
Nr.1.1858/4881. /172./ Orient:220.o. /173./ N.J.Angelescu: "Acte
si documente din trecutul Farmaciei in țările Românești." Buc.1904
/174./ Ezt a két szakkönyvet kutatásaim folyamán találtam a Petőfi
utcaiban létezett raktárban,hol az államosított gyógyszertárak fel
nem használt kelleit tartották 1954.novemberig.A farmaciapea Hídegh

índör aradi gyógyszerész aláírását viseli. /175./ Act.san.1784-86
r.97.A recepteken feltüntetett mennyiségek értelmezését a/"Dispen-
torium Pharmaceuticum Viennense" előszavából közlöm:

Sondera medicinalia cum suis signis.

- 3 s. denotat: Medium scrupulum, id est: decem grana
- 3 i. " Unum scrupulum, id est: viginti grana
- 3 i. " Drachmam unam, seu tres scrupulos, id est: grana sexa-
ginta
- 3 s. f. " Mediam unciam, seu quatuor drachmas, aut scrupulos
dodecim
- 3 i. " Unciam unam, seu octo drachmas, aut scrupulos viginti
quatuor
- 3 iii. " Uncias tres, seu quadrantem librae Pharmaceuticae
- 3 s. " Mediam libram, seu uncias sex
- 3 i. " Libram unam, seu uncias dodecim.

76./ idem. /177./ Act.san.1788/292-301. /178./ Pr.c.1795/
05. /179./ Act.san.1785/17-523. /180./ 1786/25.Act.San.
81./ Pr.c.1786.F.3/459. /182./ Act.c.1794.F.15/91. /183./ Pr.
1795/628. /184./ Pr.c.1795/467. /185./ Pr.c.1796/403.
86./ Pr.c.1796/527. /187./ Pr.c.1796/138.
/188./ Rg.a.p.p.2013.o. /189./ Rg.a.p.p.2013.o. /190./ Act
1764.F.2/53. A szöveg fordítását lásd a Terézia Chiochetti-Miller-
y ismertetésénél. /191./ Pr.c.1763.F.11/127-9. /192./ Act.c.
69.F.1/15 & 1770.F.2/109. /193./ Act.c.1772.F.1/32/12. /194./
.c.1778/269. /195./ Act.c.1783.F.1/84. /196./ Pr.c.1786/301.
97./ Act.san.1785/17-523. ^{3 1786/38} /198./ Act.c.1786.F.7/1031. /199./
.c.1786.F.8/1226 & Act.c.1786.F.3/465. /200./ Az 1779.-ki ársza-
st Orient nem említi. /201./ Act.san 1784/86. szám nélkül.

202./ Brock.III/30.o:szennából,sirupból és tamarindusból álló hasz-
jtokverék. /203./ A gyógyszerjelek itt és fentebb a "Dispensa-

rium Pharmaceuticum Viennense": "Signa Pharmaceutica usualia" sze-
int értelmezők: /204./ Act.San.1788/10. /205./ Pr.c.1790.

11/41.o. /206./ Pr.c.1791.T.40/59. /207./ Act.c.1795/1118.

208./ A Borosjenő környékén létező gyógyvizekről a 19.században meg-
lent sajtóközleményekből: "Delejtű" 1858/7.sz. "Mokra" nevű hegy tő-

ben Szvegy Atzél Sándor-né birtoka.....E parknak nyugati végé-

m látható egy kővel kirakott kut,melynek vizét mesés gyógyerejűnek

adák e század elején,midőn azt az akkori birtokos,néhaj Status Con-

rentialis,tandócos,Atzél István asatá s vizét a vele egykoru hires

gyógyász Kittaibel Pál által vegykémlet alá véteté.Ettől nem messze

esetett a mostani birtokos asszonyág által,néhány év előtt egy má-

dik új kut,melynek vize az előbbivel ugyk látszik sokban megegyez,

g sokban attól el is tér.....Kittaibel a vizek sajátosságait

gy sorolja elő: 1.,a víz folytonosan és erősen szilik forrásából,ugy,

gy azt legszárazabb időben is több ember alig képes folytonos mun-

val kimeríteni.2.,Azok,akik a kutban,annak tisztítása végett leszáll-

ttak,sokáig ben nem maradhattak,részint a hideg,részint a kifejlett

hő lég miatt.3.,A víz egészen tiszta ,átlátszó s csak nagyobb

nyiségben mutat némi fehéres színt.4.,Frissen izleltetvén gyenge

ízűt vehetni rajta észre,olyan forrást,mint amilyen a vasoldaté szo-

tt lenni.A kut körül kén szag is észlelhető,mit ugyan Kittaibel a

szótt sárnak tulajdonítja,- néha hasonló kénsszag az egész területen

alig.5.,Ize a víznek eleinte savanyos,melyet nyomban egy kitanósn

szeszorító fanyar íz követ.Kittaibel ezen ízt a vasoldatnak,Dr.Poor

lenben a nagymártásiban jelenlevő timonak tulajdonítja.A víz vegy-

zetárszeit végre Kittaibel így sorolja elő:szénsav,kénssav,vas,mész,

gúnia.... Dr.Bodogh b.jenei kórházi orvos közléséből:

En vizek hatása főleg erősítő,zsorgító és vér-vegyet javító.Álló-

ésben jótékony ezen vizek hatása: 1., Csuz és kőszvény bármely alak-
jában és bármely idült legyen az. 2., Nérbajokban, melynek: méhvérzés, méh-
és méh-hüvely folyás sat. 3., Vízellethajto hatásuk révén a vizkoros
bántalmakban igen sokszor kitűnő gyógyerejük van. 4., Inzangorodás,
idült ficzások. 5., Különféle bőr-kiütésekben csodás hatásuk van.....
...../A cikkiro megjegyzéséből:/ Nem megvetendő azon körülmény sem,
hogy a most leírt kutakhoz csak néhány száz lépésnyire levő pusztán
akárhol ássanak kutat, az mind a legjobb, iható savanyuvizet tartal-
mazza." Aláírás: R-y G-v. /Remellgy Gusztáv/. További közle-
mény, mely az "Arad" e. hírlapban jelent meg, 1865/14. számában: Arad
megyének leggazdagabb /timso, vasgálicz, kén, szén-savas so és szén-sav
tartalmu/ ásvány forrásai a Mokrai hegyalján eltemetve vannak. Már
századok előtt, midőn török uralta e szép vidéket, feljegyezte a kroni-
ka, hogy Boros Jenő különösen gazdag csuda gyógyerejű forrásaiért oly
kedves mulatohelye a basának..... Kísértse meg bárki a néhány évek
előtt ásvány próbált, de roppant szűgűz kifejlődése miatt egy pár
kutató életébe került s ez által félbehagyott, később betemetett,
föld mélyébe pár mélyre hathi és bizonyosan feltalálhatója azon for-
rást, melyhez vegytanilag hasonló a hazában alig van..... Ásvány-
tos volna, hogy ezen, már évtizedek előtt tervezett gyógyfürdő eszmé-
je a közeljövőben teljesedést nyerne...../Nas 4. oldalán cikke./
/209./ St. R. 1796/295. /210./ St. R. 1793/59 és 1791/1757 kis kö-
teg. /211./ Act e. 1799/127. /212./ Min. H. III. 17. o. és Min. Mh.
IV. 137. o. /213./ Ar. é. v. 1882/251. és Márkli: "Arad. vm. helységnevé-
tára" /kézirat/ I./154. o. továbbá Min. Mh. III. 88. o.

II. fejezet

A második gyógyszerter létesítésének ~~el~~ előzményei.

1. Néhány kérdés tisztázása.

A második gyógyszerter történetét kezdve, ismét Márki-ra hivatkozom. U. i.: a művem kezdetén idézett sorokban a következőket írja: "A második gyógyszerter megnyitásáért 1795. folyamodott Constans arcaival, - a harmadik gyógyszerter a várban már félszázad óta állt." /1./ E mondat a következő félreértésekre adhat alkalmat: 1., Márki szerint a várban még egy gyógyszerter kellett legyen, azon kívül, amelyek történetét a 18-ik században már ismerjük. 2., Ha ez így volna, akkor a második gyógyszerter, - a Constans-féle, - tulajdonképpen sorrendben a harmadik lenne, alapítási idejét illetőleg. 3., Az említett alapítási év, az 1795. esztendő, téves értelmezésen alapszik.

Történelmi adatokra hivatkozva, Márki-val illetékes megállapításokra jutottam. Az o-vár, mint tudjuk, 1766 után lassan elnéptelenedett, az élet nem szűnt itt meg teljesen. Sőt, még azután is, hogy már elépült az új-vár a Maros túlsó oldalán, itt, az o-várban még katonai alakulatok is maradtak egy ideig. Bizonyíték erre, hogy 1783. március 2.-án egy katona halt meg az o-várban még létező katonai korházban.: "...locus mortis: In Hospitale Militum ^{Arcis} ~~in~~ Antiquae" /2./ Egy félreértésről nem lehet szó, bizonyítja a következő adat, miszerint ugyan azon évben egy másik katona az új-várban lévő kaszárnyában hunyt el: "...1783. 5. sept. in casarmatis novae arcis." /3./ Új-vár és o-vár: mindkettő egyidejűleg létezett még ekkor, katonai szem-

entből is.

A Franciskánusok még 1780-ban hét civil házasságkötést végeztek, 1781-ben csak kettőt és 1781. augusztus 3.-án Leonardus Rothenbach "cantor et canonicus" lezárja az anyakönyvet a 74-ik oldalon. A következő bejegyzés, ugyancsak a 74-ik oldalon, 1782-ben történik és február 4.-én kötik az első házasságot az új-várban Joanes Chrystomus Spath gvardián alatt. /4./ Még az átköltözés után is akadnak ívők, kik az ó-várból a Maros tulsó partján kötnek házasságot. Így 1793. június 29.-én mindkét fél ó-várbeli: "origo Aradini in veteri ortalitia." Az utolsó, mely az ó-várra utal, 1804. szeptember 16.-ról származik: "origo vet. Aradini ex Arce." /5./

Az előbbi fejezetben, 1766-tól kezdve, a várrombolás idejéből, még azért követtük figyelemmel évről-évre a gyógyszerertár helyzetét, hogy minden kétséget kizárva bizonyíthassuk ennek folytonosságát. Visszant a most közölt adatok inkább Arad története szempontjából bírnak jelentőséggel. Márki könyvében az ó-vár utolsó éveire vonatkozó adatok hiányoznak, mert ő nem tanulmányozta az anyakönyveket, már pedig a megyei és városi akták ezzel a kérdéssel tudtommal nem foglalkoznak.

Hogy a második gyógyszerertár még nem létezett a 18-ik században Aradon, ill. az ó-várban, mely 1795-ben -Márki szavait idézve - már "egy fél század óta" állt volna, ezt a következő adatokkal bizonyíthatjuk:

1., Katonai egészségügyi alakulat a fent említett katonai kórházban, mely nem rendelkezett gyógyszerertárral még az előbbi évtizedekben. Egy katonai jelentésben említik, hogy a gyógyszereket vásárolják: "medicamentorum per Regimen pretium necessaria..." /6./

2., 1764-ben a Chiocheti-Miller-féle szerződés megkötésekor, Miller gyógyszerész félreértést kizárva jelöli meg az aradi gyógyszerertár rendeltetését, miszerint az úgy a katonai, mint a civil közönséget szolgálja: "...ut Civili quoque usui servitiae Militari prestaret..."

1./ Tehát külön katonai gyógyszer-tár nem létezett, a civil gyógyszer-tár sorsát már ismerjük.

Márki részéről a félreértésre az adott okot, hogy az új-várban tényleg létezett egy katonai gyógyszer-tár. Hogy ez a gyógyszer-tár mikor létezett, nem tudjuk. Pontosabb adatok az anyag természeténél fogva hiányoznak, de feltételezhető, hogy csak a 19-ik század első tizedeiben létezett fel.

A napoleoni háborúk alkalmával 1809-ben sok francia foglyot szállítottak el Aradon és a beteg hadifoglyok ápolásához szükséges gyógyszereket a polgári gyógyszer-tárból szerezték be. Ezt bizonyítja a me-
1809. augusztus 28.-án hozott határozata, hogy " az Aradi patiká-
st az illető orvosi szerek mindenkeri készletére szoltsa." A
határozatból nem tűnik ki világosan, hogy már ekkor volt-e gyógyszer-
tár a várban, vagy sem, mert a Helytartótanács 14679. sz. rendelete által-
osan és az egész országra kötelezően írja elő, " hogy az országban
helyeztetett s ezután helyheztesendő katonai -hadi - betegházakra
vántate orvosokknak hiányosságai a! polgári patikákból pótoltas-
nak." /8./ Első és biztos adatunk a várbeli gyógyszer-tár létezéséről
várbeli anyakönyvi feljegyzés: 1837. július 30.-án Antonius Thomas
gyógyszerész tanuként szerepel egy esküvőn. "D. Antonius Thomas Phar-
mopaeus fortalitii Arad." /9./ Arad-vár feladására vonatkozó okmány-
okban 1849 júliusából értesülünk, hogy az elvonuló osztrák sereg
a gyógyszer-tárt vitt magával /10./ Továbbá 1915. évben az Aradon
létező 12 patika közül " a helyőrségi gyógyszer-tárnak a várban"
gőze Ernő volt a gyógyszerésze. /11./

Ez a való helyzet a várbeli gyógyszer-tárról. Ami pedig a második
gyógyszer-tár nyitását illeti, felidézünk Miller gyógyszerész kérvényét,
amikor 1764-ben egy második gyógyszer-tárt szándékozott létesíteni,
/igaz, hogy csak csellófógnak használva ötletét, midáltal Terezia
beheti igényeit csökkentette..

Miller idejében valóban még túl korai lett volna egy második gyógyszerár létesítése, hiszen Arad lakossága 1766-ban 5704 lélek lt./13./ 1787-ben, tehát 21 év alatt, a lakosság száma lényegesen gyobb lett és Rozsa megyei orvos jelentése szerint ekkor Aradon 43 ember élt, mely számhoz hozzáadando még 137 lakos a várbel./14./ rabbi szapporulat várható, mert Arad már felszabadult az építési tilom alól és végleg elvetették a város áttelepítésének gondolatát mind pusztára. Így hát a fejlődésnek semmi akadálya nem volt. Az időn legközelebbi népesedési adatunk 1822-ből való, amikor már a harmadik gyógyszerárért folyamodnak Arad városában./15./ Akkor itt 13500 lakos volt. Feltesszük a kérdést: a Márki által említett Constans An-^{indokolt} kérelme egy második patikajogért ~~indokolt~~ volt-e 1795-ben? A következő szakaszban megkapjuk a választ.

2. A Constans-ügy.

Már 1792. áprilisában Hajdenreich főorvos kijelentette, hogy Arad-
nak nincs szüksége egy második gyógyszerárra./16./ Mégis 1794-ben
Antonius C o n s t a n s megkérelmezte a jogot a megyétől, mely a ké-
relmezőt visszautasította /17./ és ezzel megkezdődött a több mint két
évig húzódó harc, amiből Constans mint vesztes fél került ki. Nevéhez
közvetlenül kitartott szándéka mellett és panasszal fordult Budára a Hely-
tartótanácsához., ahonnan 1795 április 21.-én küldik el a megyéhez
a kérelmet, tudósítást és véleményezést kérve./18./ A megye csak ju-
nius 29.-én, a tartott gyűlésen foglalkozik az ügyel és mielőtt a
kérelmet megszerkesztenék, szükségesnek találják megtudakolni " mi-
nyire értéke és tehetsége legyen neki, mellyel az új apothekát akar
állítani." A megyebéli orvost, Kovács Mihály táblabírot és Ká-
nyai Károly fűszolgabírot bizza meg a megye a kivizsgálással. Egy-
ütt utasítják az orvost, hogy "az itten Arad városában levő Apotheca
mely a fent levő felsőbb rendelkezésekhez képest meg vizsgáltassék
a fent levő orvosságok eránt próbák tétessenek." /Ennek a rendel-

ezésnek következményeként jött létre Hajdenreich vizsgálati jegyző-
könyve, melyet előbb ismertettünk. /19./

A gyűlésen Hajdenreich egy előzetes jelentést mutat be, amely-
en kifejti véleményét a Poshart-féle gyógyszerertárról. Ebből a jelen-
ésből kitűnik, hogy egyáltalán nincs megelégedve a jelenlegi gyogy-
szerész működésével s, szerinte, nem ártana ha másvalaki jönné helyébe.
Már a meglévő dokumentumokra támaszkodhatunk s nem tudhatjuk milyen
okozásból fakadtak elítélő szavai, nem ismerjük a dolgok hátterét.
Emléks azonban, hogy ez előtt egy évvel még elutasító magatartása volt
Constans-szal szemben s a fennmáfadott szöveget idézve: "Antonius
Constans Pharmacopaeae novae V. Aradini frustra petit." - már eleve
elbavalonak nyilvánította Constans törekvését. / 20./ Ez a magatartás
még inkább feltűnő, mert az események további fejlődése folyamán
már Poshart mellé áll és ő lesz az, aki Constans sorsát végleg el-
dönti.

A július 29.-én bemutatott jelentésében három szempontot taglal.
Mivel a dokumentum felső része sérült, a három kérdésből kettőnek
csak töredékeit olvashatjuk: "1.....2., An non...et per plu-
res jam.....dum..... et praepudiciosa? 3., An duo etiam vivere
possint?" Ezekre a kérdésekre a következőket írja Hajdenreich:

Ad 1-um

Loquuntur multorum contra modernum Apothecarium praeprecep-
tae mentes et praepudicia, ut in suis infirmitatibus potius nul-
las, quam ab ipso accipiant medicinas.

Ad 2-dum

Praepudiciosa non erit, cum Excelsi Consilii Regii Intimatum
dno 21-ae Febr. 1786 sub No. marginali 7995 paragr. 10. aperte dec-
laret sequentibus: cuivis Apothecario rite examinato, qui praep-
terea promitteret medicinas attamen bonas infra taxam pharma-
ceuticum se daturum, sine omni aggravatio et limitatione Apothe-
cam erigere licet.

Nec damnosum judicarem utpote praejudicium contra apothecam V. Aradiensem cessaret et ex locis Gromhalibus venientes incolae potius hic sibi medicinas compararent et jam non suas pecunias ad Cottum Temesiensis portarent.

Ad 3-tium

Ut intra paucos annos ditescant, moderna oeconomia medica non admittit, pro sufficienti tamen utriusque sustentatione populatio de die in diem crescens spendere videtur. Eluctari autem Apothecarius nequit, qui debitis contractis Apothecam eriget, hinc bonum foret, si quivis apothecam erecturus aut empturus sufficientem antea fundum edoceret. Proinde, an duo vivere possint? a variis circumstantiis dependet: nimirum a facultatibus, ad indolem, et industria apothecarii, a majori vel minori in alterutrum Publici propensione.

Haec fuit, quae omni cum subjectione et venerationis cultu subterno, Aradini 29-a July 1795. Humillimus et devotissimus servus Ludovicus Hajdenreich m.p. ICottu Aradiensis Physicus." /21/

A jelentés magyarra átültetve imígyen szól:

I., Sokan a jelenlegi gyógyszerész ellen nyilatkoznak és úgy ítélnék, hogy betegség esetén inkább semmit, sem hogy tőle gyógyszert vásároljanak.

II. Ne legyünk elbűtöllettel, a Helytartótanács 1786. febr. 21.-ki 1795 sz. rendeletének 10. paragrafusára nyíltan kimondja a következőket: "Melyik kellően vizsgázott gyógyszerész, ki megígéri, hogy az árszámbánál olcsóbban éppen oly jó gyógyszert ad, minden nehézség és korlátozás nélkül gyógyszertárt nyithat.

Nem is ítélnék károsnak, ha az aradi gyógyszertár elleni idegenkedés megszűnne és a megye kebeléből érkező lakosok inkább itt vásárolnák a gyógyszereket és pénzüket nem vinnék többé Temesmegyébe.

III. A néhány év óta napról-napra gyarapodo népesség dacára, a

elenlegi gazdasági helyzet nem engedi meg, hogy mindkettő részére megélhetést biztosítson. A mostani gyógyszerész nem képes kivergődni költségéből, mely a szerződés folytán fenáll. Ezért jó volna, ha bárki is megfelelő alapja lenne gyógyszerertárt nyitni, vagy mefenni a megváltást. Ezek szerint, hogy vajjon mindketten megélhetnek-e? különböző körülményektől függ: a gyógyszerész képességeitől, jellemétől, szorgalmától és a közönség részéről, kettőjük közül valamelyik iránt tanúsított kisebb vagy nagyobb jóindulattal.

A fentieket alázattal előterjesztve, maradok hűséges szolgájuk
Adolovicus Hajdenreich, Arad-megye orvosa. Kelt Aradon 1795 július 29.-
a."

A vizsgálat eredményéről a küldöttség Hajdenreich orvossal együtt egy közös jelentésben számol be a december 9.-én tartott megye-gyűlésen. Többek között jelentik, hogy "értesülésük szerint nevezett Antolus Constans-nak a gyógyszerertár felállításához nincsen gaját tőkéje, kezességi levéllel rendelkezik, melynek eredetijét mellékelik." Ezek alapján a következőket fektetik jegyzőkönyvbe: ".....e folyó esztendőben július 29.-én tartott közgyűlés 634-dik számúra bemutatják a küldöttség tagjai Sz. Z. / hogy a Fejé M. M. Tanács Helytartó Tanács által ideküldött Constans ~~Antolus~~ Antalnak itten Aradon felállított szándékozo Apotheca eránt bé nyújtott könyörgőlevelére azt tapasztalták légyen, hogy nékio ugyan magának fundussa és vagyona arra a végre nintsen, hanem eránta nagyon bátoroságos levele, hogy azon végre legendő somma pénzt kap minden interes nélkül egy jó vagyonos emberrel, melynek valóságos mását tsak ugyan ide is kaptsolják. Végeztetett: ezen környüállás a Fejé M. M. Tanácsnak bé fog mutattatni, az a végeztetett rendelkezésekhez képpes, olly hozzáadással, hogy az mostan itt Aradon lévő Patikárius még mind ekkoráig tartozik a kezében lévő és mostol váltott Apothecáért. / 22. /

Az igazság az, hogy Poshart még mindig nem fizette ki a gyógyszer-értéket és véletlenül Miller éppen most újította fel köve-

telését: "...milla kin lévő 3374 Rf. Tőke pénznek és ezeknek hátra maradt interessének, mellyekkel ő még az itten által vett Apothecáért tartozik, lefizetésre kinszeritessék." /23./

A szerzett értesülések alapján a megye feliratban közli az észrevételeit a Helytartótanácsal. Poshart kedvezőtlen anyagi helyzetét ismertetve, a megye, talán akaratlanul, állást foglal mellette, amikor megkérdezi, vajon az újonnan megnyitandó gyógyszer-tár a helyzetet javítani fogja, vagy sem? /24./

A kiltások most kedvezőek Constans számára. Hajdenreich a Helytartótanácsnak szánt érvégi jelentésében is Poshart hiányosságait fejtegeti. "A közönség egybenhangzó ellenkezését, vele szemben nem lehet megbékéltetni a túlzott árak miatt, különösen ami a szegényebb vevőket illeti. Elrendeltem, hogy a receptre vezesse rá a szokásos árat és azt, ha kéri, ha nem kéri, adja vissza a vevőnek." /25./ /Az eredeti szöveg latinul van szerkesztve, melynek töretékét közöltem./

1796. február 16.-ki dátummal a Helytartótanács leküldi a megyének az engedélyt azaz a hozzáadással, hogy a kérelmező már a múlt 1795. évi október 10.-én megkapta az engedélyt a gyógyszer-tár felállításához, ha kötelezi magát arra, hogy a hivatalos árszabásnál olcsóbban ad gyógyszer-t a szegényeknek. /26./

Eddig Poshart tétlen maradt az eseményekkel szemben. De most, amikor megjött a Helytartótanács végleges döntése, most már elérkezettnek látta az időt a cselekvésre. Felismerte, hogy Constans-nak van egy sebezhető pontja, a gyógyszer-tár felszereléséhez szükséges tőke hiányoztatása. Tehát itt kell támadni. Mint már tudjuk, saját tőke hiányában kezességi levelet szerzett és pedig egy Gerer nevezetű újradí timentől. A tennivaló egyszerű: Gerer-nek el kell venni a kezvét a kezességtől. És valóban, közvetlen az engedély megadása után ez vizsgálódás, pedig azelőtt ugyancsak tetszelgett a mecénis szerepében. Ha nincs kezes, akkor nincs pénz, ha nincs pénz, akkor nincs új patika.... nyilván így okoskodott Poshart. Am Constans sem volt az az ember, aki

hagyja magát egykönnyen legyőzetni. Sebtsében új kezeseket szerzett és így, amikor március 14.-én a megye tárgyalásra tuzte az új gyógyszerertár ügyét, a Poshart által előre megszervezett támadást ügyesen kivédte.

A március 14.-ki gyűlésen a megye tudomásul vette az új gyógyszerertár engedélyezését, de a végzésben a következőket iktatta jegyzőkönyvébe: "...Aradon lévő Poshart János Apothecarius által ez alkalomossággal az nyujtatnák be, hogy azon új-aradi lakos és tímár, aki a nevezett Constans Antalnak oly assecuratoria-levelet adott, hogy annyi pénzt fog adni nékie Interest nélkül, amennyi csak az teljes felállításához kivánatik, azon magától adott assecuratoriát vissza vonzotta s el semmisítette, más fundussa pedig azon könyörgőnek nem tudattatnák. Arra való nézve megyebéli Feő Orvos Úrnak meg hagyatik, hogy a könyörgőnek környülgállásairól, úgy szinte, hogy mi móddal tehetne ő eleget a magára vállalt Conditionak, vélekedését adja s a' megyének bényujtsa."

/27./

Poshart beadványának címe: "Joannes Poshart Pharmacopaeus Arad. Antony Constans Alteram V. Aradini Apothecam egigere cupientis, malum characterem et insufficientiam pro ea detegit et semet protectioni commendat." - Joannes Poshart aradi gyógyszerész felfedi Antony Constans rossz jellemét, ki Aradon egy új gyógyszerertárat szándékozik nyitni, de arra nincs anyagi alapja. Saját magát pedig támogatásra ajánlja. Ez a néhány szó röviden kifejezi Poshart szándékait, de mégis közlöm a latinul fogalmazott beadványnak részleteit, magyar fordításban:

"Amikor a Helytartótanács mult 1795. év augusztusában véleményezést kért a Tekintetes Megyétől az ujjonnan megnyitandó gyógyszerertár ügyében, a Tekintetes Megye elküldte válaszánt anélkül, hogy érdeklődtek volna a kérelmező képességei felől a gyógyszerészeti tudományokban és annak erkölcsi magatartásáról. Megelégedtek azzal, hogy megállapítsák anyagi helyzetét, vajon a kérelmezőnek van-e saját tükéje, vagy pedig külsőpénzzel szándékozik felhívni a gyógyszerertárat.

Miután Constans saját tökével nem rendelkezik, Josephus Gerer új-
aradi tiszartól kezességi levelet szerzett minden kamatterhelés nél-
kül.....

Ezt a kezességi levelet elküldte a megye a Nyelvtartótanácsnak
anélkül, hogy tekintettel lettek volna hosszas köz- és magán szolgála-
taira, számos gyermekeikre és súlyos adosságokra, sem pedig magas ko-
romra és romlott egészségre. Elküldték anélkül, hogy előzetesen érte-
sítették volna a Nagy Miltóságú Páispán Ur elhatározásáról fentneve-
zett Constans Antal felnyitandó gyógyszer-tárát illetőleg.

Jellehet, Constans bizonyára sem köz- sem magán-ügyekben nem tun-
tette ki magát, mégsem az érdem szerint ezen város és megye fiát támo-
gatták, aki oly rége óta viseli a köz- és magán-terhek súlyát. Ehelyett
az idegen jövevényt részesítették előnyben, ki, mint az újat remélve,
gyakran többet ígér, mint amennyit adhat.....

Anélkül, hogy ítélője és bírója legyen Constans-nak, - az én sa-
ját biztosságomra és a közönség óvására, mégis szükségesnek találom
felfedni a Tekintetes Megye előtt, miként szerzett látszólagos kezes-
ségi levelet, mimódon vezette félre alattomosan Josephus Gerer-t, az ő
jetevéjét és mecénását, hogy aláírja a kötelezvényt és végül, hogy
milyen ravasz módon lépett vissza nevezett Constans, visszaadva Gerer-
nek a kezességi levelet. A bizonyítékokat térden állva mellékelem A, B,
és C alatt. Ezekből nyilván kitűnik, hogy miután Gerer a kezességi le-
velet visszavonta és megsemmisítette, a kérvényező Constans minden
anyagi alapot nélkülöz. Következőleg megszünt az indok az új gyógyszer-
tár engedélyezésére. ....Arad, 1796 március 14....."

Az A, B és C alatt jelzett mellékletek közül elsőnek a "B" aktát
külön fordításban, mert ez a legfontosabb:

"Jegyzőkönyvi kivonat Kelt Ujaradon 1796 március 11.-én.

Az újaradi bíróság előtt megjelent az itteni illetőségű mester
és elmondta, hogy mi módon irt alá és látott el saját pecsétjével 1795.
év augusztus 2.-án Constans Antal Jozsef kérésére egy törvényes köte-

levélyt, melyet Constans ur már előzetesen megszerkesztett. Miután Gerer az írott betűt nehezen olvassa, úgy az ő beleegyezésével Constans ur előadta a tartalmát, inkább fejből, mint az írott papirról. Abban a reményben, hogy az ur mint egy becsületos ember fog cselekedni. Már pedig abban ő úgy fejezte ki magát, hogy Gerer köteles egy teljes gyógyszerértárnak felállításához és az ő további boldogulásához szükséges összeget /hinlangliches Geld/ minden kamat nélkül kölcsönözni. Ellenben szobalileg csak annyit említett, hogy Gerer egy teljes gyógyszerértárnak C-Aradon való felállításához és az ő további boldogulásához egy bizonyos összeget /einiges Geld/ kölcsönözzön. Gerer pontosan emlékszik, hogy részéről említette, házként ezer forint készpénzt, esetleg azon kívül még néhány száz forintot fog kölcsönözni, nyomban, ha Kövér urnál fekvő pénzét megkapja. Ez nincs az írásban feltüntetve, pedig Constans erre a kijelentésre úgy vélekedett, hogy nincs szükség az előlegre, elegendő a Gerer ígérete. Ezek után az előmutatott okmányt aláírták.

A biztonság okáért Gerer egy sajátkezűleg kiállított "revers"-t kért Constans-tól, melynek hiteles másolatát ide mellékel. Ebből az írásból tisztán látható, hogy az ő jelekaratu kötelezettsége nem terjed addig, mint amennyire az írásban magát kötelezte, nem ismerván annak igazi tartalmát. Továbbá kijelenti, hogy ezután semmi kötelezettséget nem vállal Constans-al szemben, mert ő az okmányt nem a valódi tartalom után olvasta fel, és az egyáltalán teljességgel eláll, nem akrván többé kitenni magát sem barát, sem más bizonytalan érdekeiért. Actum ut supra Josephus Gerer.

Jelen okmány hitelességét igazolják, hogy szorol szora megegyezik a bírósi jegyzőkönyv eredeti szövegével: Georg Petz bíró, Nepomuk Ferdinand Schmid bírósi jegyző. Jelenlétemben: Francisc Hannibal Temesmegye esküdtje. Kelt Ujaradon 1796 március 11.-én. L.S. "

Constans "revers"-e az "A" melléklet, melyre Gerer nyilatkozatában hivatkozik. Forrása a következő:

"Mután Jospoh Gerer ujaradi timármester, a mai napon, azaz 1795. augusztus 2.-án biztosított engem, hogy az O-Aradon felállítando új gyógyszerár teljes felszereléséhez és az én további boldogulásomhoz szükséges összeget /hinlängliches Geld/ minden kamat nélkül kölcsönöz, én alolított szintén kötelezem magam, hogy a mai naptól kezdve, azaz 1795. augusztus 2.-tól, sohasem fogok követelni többet, mint amennyit ő adni szándékozik és semmi jogon többet nem kívánhatok.

Kelt Ujaradon, 1795 augusztus. 2.-án jelenlétemben: Francisco Hannibal Temesmegye esküdtje. Anton Jos. Constans gyógyszerész."

Az "A" és "B" német nyelvű aktán kívül, a "C" melléklet közlését mellőzöm, mert tartalma lényegtelen. /28./

A mellékelt bizonyítékok egyáltalán nem támasztják alá Poshart vádjait és inkább a vádlat vádolják. Gerernek egy fél év alatt nem jutott eszébe, hogy be van csapva s pont a megyei gyűlés előtt világosodott fel? Elképzeljük a majdnem irástudatlan iparost, ki szoszátyáran tetszeleg hatalmával, amit a pénze adott neki. A gyógyszerész - szakmában teljesen járatlant nem volt nehéz megijeszteni, kilátásba helyezve a veszélyt, hogy a kölcsön adott pénzét elveszitheti. Poshart a leghivatottabb ebben a kérdésben, hiszen ő maga sem fizette ki Miller husz éve esedékes járandóságait. A vád, amivel csalonak bélyegzik meg Constans-t, nem más mint szavakkal való játék. Az "A" melléklet bizonyíték arra, hogy Constans volt az, aki kiszolgáltatta magát Gerer kényének - kedvének. Persze, - legyünk őszinték, - a függő viszony talán megváltozott volna, ha Gerer tényleg folyosítja a szükséges összeget. Végeredményben Poshart elérte célját: a kezes visszalépett. A többi ~~gyenge kísérlet~~ gyenge kísérlet arra, hogy az ~~elkövetett~~ elkövetett cselszövénynak jogalapot adjanak.

Már említettük, hogy a március 14.-ki gyűlésen Constans-nak is volt közölni valója. A szóbeli közléseket nem vették fel a jegyzőkönyvbe, de a mellékelt akták is igazolják, hogy nem jött felkészületlenül.

Beadványában a következőket írja: /fordítás latinból/

"Alolirott a Nagyméltóságú Helytartótanács f.é.február 16.-án kelt kegyes határozatának hiteles másolatát ide mellékelem, kérve, hogy a Tekintetes Megye az O-Arad Cameralis városában egy gyógyszer-tár nyitását engedélyezze, továbbá, hogy a Tekintetes Megyéhez intézett utasításokat megkapjam. Ezennel alázatosan esedezem a Tekintetes Megye pártfogásáért.

Ami a gyógyszer-tár megnyitásához szükséges anyagi alapot illeti, azt az ujaradi polgárok jóindulatából, hiteles másolatban idecsatolt, kezeslevéllel bőségesen igazolom. A Tekintetes Megyét alázattal kérem, ha esetleges nehézségek merülnének föl, engem kihallgatni méltostassanak. Kelt Aradon 1796 március 14."

Constans a mellékelt okirattal igazolja, hogy a Helytartótanács engedélyezi az új gyógyszer-tár felállítását, azon okok tekintetbevételével, amiket részben a kérelmező, részben Arad megye terjesztett be. Az engedélyt megadják azon feltétellel, hogy a kérelmező köteles hivatalos áron alul adni gyógyszereket a szegények számára.

Az engedély eredeti szövege a következő:

"Motivis per supplicantes supplicantes pro admittenda sibi in gremio Cameralis Civitatis V. Aradiensis erectione Apothecae, partim per se, partim vero per Cottum Aradiensem adductis tanquam in aequo radicatis, hic quocumque loci probatis erectionem hanc inducendae per se in praefata Civitate Apotheca, sub conditione per supplicantes in eo oblata quoad medicamenta Pauperioribus infra constitutum taxam administraturus sit, eidem admitti, unaque eundem circa ulterius hoc in passu per Cottum faciendas dispositiones cui abhinc eatenus necessarii ordinis dati sunt admodum

fatum Cottum invari.

Ex Consilio Regio Loettli Hungarico. Budae, 16. Februario 1796
Iugantius Christoffy.

In fidei copiae subscripsimus. Aradini die 14. Martii 1796
Moyses Biro de Pálflava. ICottus Arad jurassor."

A második melléklet az új kezességilevel, melynek németből való fordítását közlöm:

"Mi alolítottak ezennel elismerjük: Anton Constans ur vizsgázott gyógyszerész a mi jelenlétünkben kétséget kizárólag igazolta, hogy ő 4000 forint tőkével rendelkezik, mely egy o-aradi gyógyszer-tár felállításához szükséges, /anélkül, hogy a legkisebb segítséget is kapna az idevalosi Joseph Gerer tüzérmeztértől. / Amennyiben az előttünk felmutatott tőkét nem kapná meg, mi alolítottak kötelezzük magunkat, hogy ha szükséges, a fenti összegem felül is, az igényelt pénzt folyosítjuk és kölcsönözzük. Kijelentjük továbbá, hogy ha a nevezett Anton Constans a fenti tőkét nem is mutatta volna föl, akkor is mi, minden körülmények között, folyosítanánk az összeget az említett gyógyszer-tár felnyitása érdekében.

Amiért sajátkezűleg aláírjuk és pecsétünkkel ellátjuk: Johan Martkin L.S. Joseph Jány L.S. Joseph ? L.S. Franz Paumberger L.S. Salt Ujaradon 1796 március 13.-án.

In fidei copiae subscripsimus. Aradini 14-a Marty 1796 Moyses Biro de Pálflava. ICottus Arad jurassor." / 29./

A látszat szerint Constans helyzete kedvező fordulatot nyert a március 14.-ki gyűlésen. A valóság pedig az, hogy most veszítette el a játékát. Hajdenreich szava döntő ebben a kérdésben és ő időközben megváltoztatta megatartását: kiküldetése eredményéről március 17.-én számol be a megyének, semmisnek nyilvánítva Constans második kezességi levelét. A latinul fogalmazott jelentés fordítása a követ-

közé:

" Alolírott a Helytartótanács 1796. február 16.-ki 563 sz alatti leiratára, továbbá a két gyógyszerész által beakadémtált kérvényre vonatkozólag, ami az O-Aradon felállítandó gyógyszerertárat illeti, alázattal jelentem a következőket:

Múlt 1795. év július 29.-én közöltem, hogy nevezett Antonius Constans elégséges összeggel rendelkezik, akár a meglévő gyógyszerertár megvételéhez, akár egy új létesítéséhez, azáltal, hogy Joseph Gerer ujaradi tingrtól kezességi levelet szerzett. Továbbá, mert Constans megígérte, hogy a szegényeknek árszabáson alól ad orvosságot, ezen kettős oknál fogva minden előfeltétele megvolt ahhoz, hogy kiérdemelje a jogot egy új gyógyszerertár létesítéséhez. Ezen módon a Helytartótanács meg ismét adta kegyes beleegyezését.

Ugyanakkor Johannes Poshart ide mellékelte irásában azzal vádolja Antonius Constans-t, hogy a gyógyszerertár felállításához szükséges alap.- a kezességi levél, - meg lett semmisítve és ezért őt magán- és köz-jogi csalónak bélyegzi.

Nem látszik segítve a dolgon a Constans által felmutatott másik kezességi levél által sem, mert az ujaradi biro előttem kijelentette, hogy a négy tanu által kiállított kezességi levél nem alapszik semmi kimutatható saját vagyonton és csak idegen, szerény segítségre számít.

Azon esetben, ha Constans az új gyógyszerertárat felállítja, vajon az aradi közönség ezáltal nyerni fog, vagy pedig csalódnak teszi ki magát? ezt a kérdést utolagosa mérlegelés végett a Tekintetes Megye elé terjesztem. Arra kérem a Tekintetes Megyét, hogy az én kátkedő jelentésemért ne vádoljanak részrehajlással a Helytartótanács előtt, mert ~~hol~~ ellene, ~~hol~~ mellette ~~van~~ azolek. Adva van egy gyógyszerész, aki idegen, meg nem határozott és kamatmentes tőkével akar gyógyszerertárat nyitni. Hogy ez meg ne történjen, kijelentem, mint ahogy minden utánam következő főorvos is tenné, a nevezett Antonius Constans nem állotta félrevezetni nemcsak a Tekintetes Megye közönségét, hanem magát a

Helytartótanácsot is."

Hajdenreich jelentésének az eredeti szövege a következő:

"Infrascriptus ad communicatum secum Excelsi Consilii Regii benignum Intimatum ddo 16 Februarii 1796 sub No. 563, nec non ad duas Instantias Apothecarii quique V. Aradiensis Joannis Poshart et alterius Antonii Constans in negotio novae erigendae Apothecae sequentia humillime refert:

Anno abhinc elapso 1795 ddo 29. July declaraveram, ut quivis Apothecam exturus, aut novam erigere volens sufficientem antea fundum edoceat: ad hoc Antonius Constans produxit Reversales Cerdonis Neo-Aradiensis Josephy Gerer quibus se abunde ad erectionem novae Apothecae instructum et provisum ostendit, simulque fatus Ant. Constans pauperioribus infra taxam se dispensaturum medicamenta promissit, quod utrumque motivum si consideratur, saepe fatus Antonius Constans omnem reflexionem mereretur, ut eidem nova erigenda Apothea admittatur, quae etiam motiva Excelsum Consilium Regium eo perduxisse videntur, ut ad instantiam Ant. Constans benignus elaggiretur consensus.

Ast modo per Instantiam Joannis Poshart et acclusa huic Instantia documenta fundus pro nova erigenda apothea evertitur et annihilatur, quum Antonius Constans qua deceptor privatorum et Publici in dicta Instantia accusatur.

Nec opitulari videntur reversales aliasin Instantia Ant. Constans adductae et a primoribus Neo-Aradiensibus Civibus subscriptae siquidem Neo-Aradiensis Judex coram me declaraverit omnes quator in attestato super facultatibus Antonii Constans dato subscriptos sine manifesta oeconomiae propriae enervatione insufficientes esse ad alium sublevandum, cum soli alieno adjutorio medicum floreant.

An modo si Antonius Constans novam V. radini erigat apothe-

eam, publicum Aradiense lucretur, vel deceptionibus exponatur, Inclytae Urssitati pro ulteriori Bijudicatione subterno, simul humillime rogans velit I. Urssitas Excelsae Consiliae Reo dubia mea representare ne flexilitatis arguar, quod jam pro, jam contra loquor: gratularibar, quod Apothecarium sis habiturus, cui alienis, non definitis sumptibus ad indeterminatum tempus, quin a capitali solvat interusurium, apothecam erigeret, sed cum ita non sit, sumopere doleo et declaro quod quem ad modum ego, ita omnes mihi succedentes Physici dissidentiam erga dictum Antonium Constans habere debeant, qui Publicum Ictam Urssitatem et ipsam Excelsam Consilium Regium circumvenire non erubuit. Aradini 17. Martii 1796. Humillimus servus Ludovicus Hajdenreich m. p. ICottus Arad. Physicus." /30./

Tehát úgy Hajdenreich, mint Poshart esalonak nyilvánították Constans-t egy nem létező, hanem csak koholt vád alapján. A becsületébe gáncoltak, - Gerer-t mint eszközt használva erre, - csak azért, hogy meghiúsítsák a második gyógyszerház felállítását. A Constans elleni összefogás azonban most már általánossá vált s a további eseményekből látni fogjuk, hogy ^{egy} bíróság, mint a megye részéről, senki sem áll az ő oldalára.

Constans a sérelmei orvoslásáért március 30.-án az ujaradi bírósághoz fordult, követelve a kezességi levél érvényesítését, egyben kártérítést kérve Gerer-től a hiábavalo kiadásokért. De a bíróság döntése részrehajlóan csak arra szorítkozott, hogy a becsültésbévígo kitételeket törülte, míg az érdemben elutasító ítéletet hozott és ráadásul a panasztevő Constans-t varasztalta el kártérítés fizetésére.

A dokumentum eredeti szövege a következő:

"Copia: Extractus Sedis Dominalis Neo-Aradiensis Anno 1796.
die 30. Martij in Oppido Neo-Arad ICottus Temesvár."

No. 11. Antonius Constans querulatur quod tam etsi Josephus Gerer incola et ^{Neo-}cerdo Aradiensis, eidem pro erigenda in oppido Vetero-Aradiensi apotheca nova sufficientes sumptus semel suppeditaturus appromissit, promissoque hoc peremptus instans magnas expensas ad consequendum hunc finem erogaverit, - nescitur tamen et cujus instigatione hocce scripto eidem datum promissum teste extracta Protocolli Judicium Neoradiensium coram eodem Judicio cum infatuatione instantis revocaverit: ideo petit eundem promittentem Gerer ad implementum hujus promissi adstringi, ac una intuitu Dehonestationis et causatorum expensarum ad RMnos 913 expositurum sibi satisfactionem impendi. Determinatum est: Siquidem Antonius Constans coram juri in persona declaraverit semel a pre-tensa assicuratione Josephi Gerer de suppeditata eidem pro erectione novae Apothecae indefinita summa pecunia in perpetuum metu proprio unquam ejusdem usum facere velle, nihilque aliud exhibitae suae querulosa instantia prosequi, quae dehonestationem sibi in revocatione Gereriana illatam, cum in producta inquisitione quatuor testes fatiantur, dictum Gerer proprio instinctu repetitis vicibus verbotenus declarasse, semel suis pecuniis Antonium Constantem in erigenda Apothecae omnimode adjuturum, exindeque clarum sit Constantem memoratas scriptas assicurationem sine fraude a Gererio percepisse, ipseque Gerer in persona agnoscat, semel revocatione sua nulla ratione honori querulantis derogare velle, ideo Judicibus oppidi Neo-Arad commissum est, ut honoris laesivas improtecolatas revocationis clausulas ex Protocollo expungant, tamquam in perpetuum amortisatas, ipse etiam Gerer querulanti titulo refusionis causatorum expensarum per aversionem 15 aureos afferente, querulanteque in hac ablatione coalescente.

Praesentium Copiam originali collatas ac in omnibus suis clausulis conformem esse testor. N. Arad. 4 Aprilis 1796. L. S. Simon Hendry Cottus Temes Ita Judicis Assessor. 7/31. /

A jegyzőkönyvi-kivonatnak fordítása a következő:

"Jegyzőkönyvi kivonat az 1796 március 30.-án Ujaradon tartott ülésről.

11.sz. Antonius Constans panaszt tesz arról, hogy Jozsehus Gerer ujaradi lakos és tiszarmester anyagi segítségét ígérte az o-aradi új gyógyszerter bezállitásához. Ezen ígérettel bsztonözve már sok költ-ségbe keveredett. Azonban nem tudni kinek felbujtására Gerer azon irásba fektetett ígérte az ujaradi bíróság előtt jegyzőkönyvileg visszavonta. A panasztevő avégből folyamodik, hogy kánszerítsék Gerer-t ígérte nek megtartására, továbbá az elkövetett sértésért és az okozott költségekért 913 forint kártérítés megfizetésére. Végettetett: Miután Antonius Constans személyesen kijelentette, hogy gyógyszerter bezállitásához szükséges és Gerer által felajánlott, de meg nem határozott összeget sohasem fogja igénybe venni, sem pedig a Gerer elleni panasszal nem fog élni, amit a visszavont kezességi levél miatt beadott. Másrészt a négy tanu vallomása szerint nevezett Gerer ismétlen kijelentette, hogy Antonius Constans-t a gyógyszerter bezállitásában minden módon segíteni fogja. Következőleg Constans az említett kezességi levelet család nélkül kapta Gerertől, tény, amit Gerer személyesen be is ismert, a visszavonással nem akarván becsületében sérteni a panasztevőt. Ezen okokból az ujaradi bíróságnak kötelessége, hogy a jegyzőkönyvbe beiktatott sértő kitételeket törölje. Ellenben maga Gerer igényt tart arra, hogy a panaszos 15 aranyat fizessen, kártérítés fejében a visszalépés által okozott költségek fedezésére. Jelen másolat hitelességét igazolja: Simon Hendry bírósági ^{ülése} elnök. Ujarad 1796 április 4."

Az ujaradi bíróság szakmarkuan osztogatta az igazságot, de Constans ezzel a kévéssel is beérte. Amit kapott, - az erkölcsi rehabilitációt, - arra használja, hogy megkísérelje tovább folytatni a harcot

Április 11.-én ismét a megyéhez fordult kérésével, hogy adják meg a beleegyezést gyógyszerertára megnyitásához. A latinul szövegeztbeadványában a következőket írja:

"Mután Gerer március 11.-én a kezességi levelet visszavonta, becsületemet sértő kijelentéseket használt és ezeket a kijelentéseket felvették a jegyzőkönyvbe is. Hallatlan eljárás az, hogy Poshart o-aradi gyógyszerész, Gerer-nek ezt a sértő nyilatkozatát az ujaradi biroságtól másolatban kikérte és a március 14.-ki megyei gyűlésen bemutatta.

A becsületemet védeni szándékozván, ugyanazon biroságnál vizsgálatot kértem. A vizsgálat eredményéről az ide mellékelt hiteles jegyzőkönyvi kivonat tanuskodik. /Constans a fent ismertetett március 30.-ki végzésre hivatkozik. Sz. Z. / Ebből világosan kitűnik, hogy mi módon jött létre Josephus Gerer becsületemet sértő visszalépési nyilatkozata.

Ezért alázattal kérem a Tekintetes Megyének hozzájárulását az O-Árandon létesítendő gyógyszerertáram megnyitásához, melyet a Helytartótanács kegyesen engedélyezett. Továbbá kérem, hogy Poshart gyógyszerészt intsék meg azért, mert a Gerer-féle nyilatkozatot úgy nyújtotta be a megyének, mintha az törvényes és az igazságon alapuló lett volna. A jövőben tartozkodjon az ilyen törvénytelen, alaptalan és embertársait sértő iratok bemutatásától.

Mután a március 14.-ki gyűlésen egy másik anyagi alapot bizonyító okmányt nyújtottam be, alázattal ismételten kérem a Tekintetes megyét, méltóztasson engem kihallgatni a közbejött nehézségek miatt."

De hiába, Constans újabb polymodványa is eredménytelen maradt, a Helytartótanács engedélyével és a biztosított anyagi ~~alappal~~ alappal a zsebében. Utolsó kísérletként újból a Helytartótanácsához fordult, ahonnan május 10.-én jött meg a válasz. Hivatkozva előbbi döntésére, a Helytartótanács megerősíti a Constans-nak adott engedélyt, azonban

egy feltétellel, ha elsimultak az akadályok, amiket a megye jelentett:
"...nisi peculiare in obversum occurrent reflexiones, quas Prætor
p-Vestras prævio Consilio huic Regio Lottli Representaturæ sunt."

/32./

Az utolsó aktus július 28.-án játszódik le a megyei gyűlésen.
Hajdenreich adja meg a végzetet, hivatkozva a még mindig fentálló aka-
dályokra. A jegyzőkönyvi határozat, mellyel lezárul a "Constans"-ügy,
így szól:

"Főb. Miltóság Magyar Királyi Helytartó Tanács által kildvén
Constans Antal examinitus apothecariusnak az eránt bányujtott könyör-
gő levelét, hogy nákie engedelem adasson második apothecát Aradon fel-
állítani, meghagya, hogy az e folyó esztendő febr. hó 16.-án ide btsáj-
tott Rendeléshez képpes, azon apothecának fel állítása meg engedtes-
sen, hatsak valamely külsős ellenvetések nem volnának, mellyeket bá-
mutattatni kívánja. /№. 10400. 10. May 1796-/ Végeztetett: Fel fog irat-
tatni a' Királyi Helytartó Tanácsnak, hogy idközben a még tudmüllik
a' könyörgőnek első folyamodására tett bémutatása a' Megyéhez Rende-
lés érkezett volna, a' Megye Orvossának, akinek az illetőn környül-
állásokra közelebbről vigyázni köteleessége, tudtára esett, hogy azon
új aradi lakos timár, akinek cautionális levele mellett mutattatott
bá a' könyörgő, az apothecának fel állítására elegendő fundust a' hol-
ottis magának nintsen, azon cautionális levelet vissza akarja vonzani,
aminthogy vissza is vonzotta és el semmisítette. Azért is látván a'
Megye arra való elégtelenségét, a' dolgot ugyan halasztotta és az erán-
ta kívántato bővebb tudositás végett a' Megye Orvossától környülállá-
sok bémutatást kívánt. Mellyetis minekutánna az ez alkalmatossággal
fel olvasott mód szerént bá nyujtott volna és abból, valamint szintén
az elöl adott bővebb okmányokból is kistulna, hogy a' folyamodonak ép-
penséggel magának fundussa nintsen, hanem másokra akart támaszkodni,
akiktől mindazonáltal el hagyatott. A' megye olly vélekedéssel vagyon,
hogy az ebbéli környülállásokban nákie engedelem hasztalanul adattatik

az apotheca fel állítására, mivel az előbbeni folyamodásban tett
conditioakat éppenséggel nem tellyesitheti." /33./

A közöltek alapján tisztáztuk a Márki állításra vonatkozó har-
madik kérdést is, miszerint az aradi második gyógyszer-tár felállítá-
sért 1795-ben csak folyamodtak, de eredménytelenül.

A további események folyamán látni fogjuk, hogy Constanta nem az
egyedüli, aki hiába kísérelte meg a gyógyszer-tárak számának szaporitá-
sát, mégis a fenti eset páratlanul áll az aradi és a megyei gyógyszer-
tárak történetében. Hallatlan eljárás a megye részéről, hogy a helytar-
totandus háromszoros engedélyével szemben megakadályozta a második
gyógyszertár létesítését. Ez az eljárás annál is inkább figyelemre-
méltó, mert a kormányzat abban a korban még korlátlanul adományozta a
jogokat, elsőrendű érdeke lévén a gyógyszer-tár-hálózat kiépítése és
csak későbbben léptek életbe bizonyos megszigorítások.

A két ellenfél, - Constanta és Poshart - közül kinek az oldalán
áll az igazság, ezt a kérdést az olvasó véleményére bízom. De Hajden-
reich fölött az ítélet azt hiszem egybenhangzóan az, hogy részrehajló
volt.

3., Még egy meghiúsult kísérlet.

A 18-ik század végén akadt ismét egy kérvényező, aki fel akarta
állítani a második aradi gyógyszer-tárat, de Poshart-nak, élete alkonyán,
sikerkült ezt a kísérletet is meghiúsítani. Sajnos az esetre vonatkozó
akták jelen pillanattig, mikor e sorokat írom, még nem kerültek elő az
írártárból és kétséges, hogy valaha is előkerülnek. Így csak egy szük-
szavú feljegyzésre hivatkozhatok, mely a nyilvántartóban olvasható:
"K r a m e r Michael facultatem apothecam studini exigendi incassum
expetit. 4. May 1799." / 34. / Kramer Michael 1799 május 4.-én hiába folya-
dott egy Aradon felállítandó gyógyszer-tár ügyében.

Es az esemény csak a 19-ik században következik be, az adott körülmények folytán, most már minden akadály nélkül. A kérelmező egy régi aradi család sarja, S z i k r a András, ki 1813-ban kapta meg a jogot. De ez már egy új század világába tartozik és a rendszeresség kedvéért, mielőtt a részletekbe becsajjtkoznék, még volna néhány közölni valóm a 18-ik századra vonatkozó adatgyűjteményből. /35./

-X-X-X-X-X-X-X-X-X-X-X-X-

Jegyzetek

/1./ Márki: II. 864. o. /2./ Liber mortuorum Status Militaris

ab Anno 1778: 1o. o /3./ ibidem 13. o /4./ Zivil Trauprotocoll

von Jahre 1725 bis 1843. 73. o. /5./ ibidem 8o, 83. o. /6./ Pr. c.

1765/155-1o /7./ Act. c. 1764/53 /8./ Pr. c. 1809/633.

/9./ Matr. vol. 224: 1o6. o. /1o./ Alf. 1881/242 /11./ Ar. k. npt.

1915/129. o. /12./ Act. c. 1764/53. /13./ St. R. 1766: "Portion's

Miste pro Anno Militari 1765/66." Recapitulatio

Hospites Hospitissa Proles Famili Ancillae In summa

Domiciliatorum	M. F.		Proles Famili		Ancillae		In summa
	995	1020	1107	916	305	122	4465
Non- "	326	325	180	172	62	36	1101
Religiosae	9	9	14	8	4	7	51
Judeae Domicill.	8	9	7	7		4	35
" Non-domicill.	9	10	12	19		2	52
In Summarum	1347	1373	1320	1122	371	171	5704.

/14./ Act. san. 1788/1o /15./ A. San. R. 1822/191o: 1822/1574

/16./ Pr. c. 1792. F. 8/37. /17./ Rg. a. p. p. 1794. F. 16/171. /18./ Act.

c. 1795/634. /19./ Pr. c. 1795/634. /20./ Rg. a. p. p. 1794/16-171

/21./ Act. c. 1795/1120 /22./ Act. & Pr. c. 1795/1120 /23./

r. c. 1795/1003. /24./ Act. c. 1795/1120 /25./ ibidem

/26./ Act. c. 1796/241. /27./ ibidem /28./ ibidem /29./ Act.

c. 1796/533. /30./ ibidem /31./ Act. c. 1796/241. /32./ Act.

c. 1796/533. /33./ ibidem /34./ Rg. a. p. p. 1799. F. 2./288.

/35./ Pr c 1813/461 2813.

III. fejezet

A vidék gyógyszerellátása

A fennmaradt adatok bizonyítják, hogy a 18-ik században létezett második gyógyszerertár is a megye területén, valahol vidéken. Márki említi: ".....nem ismerem hol volt az a vidéki gyógyszerertár, mely a megye 1769-ben emlíkezik, mely azonban 1784-ben már megszűnt." /1./ Bár kutattam, nekem sem sikerült fellelni helyét az ált. hiányos-
ga miatt. Valamelyik nagyobb vidéki helységben /mezővárosban/ működ-
tett. /2./

A megyei gyűlések jegyzőkönyvében 1769 március 3-ikán a következő jegyzést találjuk:

"Ejusdem die 16-ae a. c. quo mediante visitationes Gremiali-
um Apothecarium pro praeterito quidem actutum instituendae, pro
futuro vero de tempore in tempus exactius observandae ac E. C.
submitteendae intimantur. Determinatum est: Attestationes et visita-
tiones super Pharmacopoliis in gremio Cottus existentibus per me-
dicos factas Ex. Consilio Pr. L. submitteendas adinveniri." /3./

Ennek a jegyzőkönyvi határozatnak fordítása a következő:

"Ugyancsak 16.-án kelt rendelet szerint a megyei gyógyszerertárak
látogatást, az elmúlt és a folyó évre, menten el kell végezni, jövőben
ig pontosan és még idejében a Helytartótanácsnak jelentést kell
adni. Végeztetett: a megye kebelében létező gyógyszerertárak vizsgálá-
sára.

rol szóló és az orvosok által kiállított bizonylatokat a Helytartótanácsnak fel kell küldeni."

Az 1770. év június 15.-ki gyűlésen szintén gyógyszertárak vizsgálatáról emlékezik meg a jegyzőkönyv:

".....Desideratum visitationem Pharmacopoleorum instantaneae peragendam et submitteendam ordinari." /4./

Azonban mindkét esetben csak az aradi gyógyszerár vizsgálatáról küldöttek jegyzőkönyvet a Helytartótanácsnak. Az egyiket 1768. dec. 10.-én és a másikat 1770. július 30-án állította ki Perathonner megyei orvos. / A két jegyzőkönyv szövegét már közöltem. / Ez a körülmény arra késztethet bennünket, hogy csak egy gyógyszerár létezését tételezzünk fel és a többszám használatát iráshibának vegyük, mely a leírások gépies másolása folytán került az okmányba. U. i. : a Helytartótanács leírataiban általánosságban többszámot használ, a megye kezeiben létező gyógyszerárakról. Például:

"Ejusdem Exc. Consilii L.R. intimatum ddo 16-a Martii quo mediante super visitatione Pharmacopoleorum pro anno recenter evoluto 1769 authenticae Testimoniales submittantur, intimatur." /5./

A megye felirata is alátámasztja ezt a feltevést, amikor 1770. év augusztus 16.-án felküldi Perathonner jegyzőkönyvét. Ez a felirat csak egy gyógyszerárt említ:

"Testimoniales Physicorum Aradiensium, Pharmacopaeam ex Benvigno Praescripto Regio visitantium, super peracta visitatione, per D. subst. V. Comitum submitteenda determinari." /6./

De a kétséget kizárja az a jegyzőkönyvi határozat, amelyet 1784. július 6.-án hozott a megye a gyógyszerértár vizsgálatát illetőleg. Ebben leszögezik, hogy a megmaradt aradi gyógyszerértáron kívül, más gyógyszerértár a megye közeleiben nincsen. Az eredeti szöveg a következő:

"Lectum et publicatum est graciosi Ex.C.L.R.Hung.die 21-a Juny 1784 sub No.14038 interventum intimatum mediante quo omnium gremialium Cottus hujus medicorum .....et Pharmacopolarum connotatio una cum attestatis super eorum Examine.Determinatum est:Si quidem alii gremii attestata remanissent praeter Pharmacopolam Aradiensem non essent, hujus de peracto examine attestatum Ex.Consilio submitendum." /7./

Rossa orvos pedig július 10.-én ugyancsak a megmaradt gyógyszerértárral tesz jelentést a Helytartótanácsnak:

"Remansum Pharmacopolae nostri gremialis super peracto Examine submitti postulatam attestatum ad exigentiam graciosi Ex.Consilii Regii Lectis Hungarici die 21-a Juny 1784 sub No.14038 interventi Intimati isthic in copia adolutum demisse submittimus." /8./

A "remansum"-szóbol következik, hogy azelőtt egynél több gyógyszerértár volt a megyében. Ez az egyetlen és döntő bizonyíték ebben a kérdésben. Lehetséges, hogy az 1784.-ki történelmi események, - a Horia-főle lázadás, - sodorták el ezt a gyógyszerértárt. A gyógyszerértár megszűnésének időpontja ide enged következtetni.

Ez a kísérlet, mely a háberes társadalmi rendet próbálta megdönteni, Aradmegyében különösen, még sokáig éreztette hatását. Soborján környékén, a Horia-lázadás egyik központjában, még évek múltán sem nyugodtak meg a kedélyek az uralkodó osztály és azok exponensei ellenében

Az egészségügyi és társadalmi viszonyokról érdekes helyzetképet nyújt a lázadás utáni korból Peltin Ádám soborsini orvos levele, melyet Rozsa orvosnak írt Aradra 1788. április 28.-án. A levél szövegét közlöm, egyes részek kihagyásával:

"Érdemem felett való drága Doctor Uram!

Itten való megfordulásával valamennyire érttettem, hogy ezen stációból más stációra mutatni fogok, mely végett is a Nagy Eggek szerelméért kérem drága Doctor Uramat, méltostatik efficiálni, melyért is örökös hála adással lenni meg nem szűnik. Örömet magamra vállalom más processusból való helységeket is, melyeket nekem rendelni méltostatik. Elegendő legyen 15 esztendőig itten való lakásom, elegendő okait találhatja az Ur. Doctor Uram inen való elmozdításommal, egy az hogy mindék csak veszedelemben itten lakni kényszeríttem a latrok és harangok miatt, kik minden nyáron ezen perifériát infestálják és sok kimondhatatlan kínokat emberben véghez visznek.

Kövesen vannak kiknek chirurgusra itten szükség volna és az a parasztember ingyen mind fáradság, mind pedig orvosság engedtetik, azzal nem él. és aki él is, majd csak erőszakkal, az órvágást pedig legnagyobb szükségben sem engedik és ha némelykorszükség volna chirurgusra, közel vagyok itten kettő is bányából, magam is még azok itten nem valának, mind bányást mind pedig magam Districtussát providedtam.....

Itten chirurgusnak lenni betsülete nincs, csak a nagy Persecutio, melyet drága Doctor Uramnak jelentettem.....

Itten nem egyebet csak nagy gorombaságot szenvednem kell, holott még a légynek sem véték.....

Itten minden nagy drágasság, meg vagyok és adóság nélkül a chirurgus nem is élhet. Az orvosságaim is , melyeket pro omni

ventu böven tartatni szoktam, többször megromlanak, mert nem csak a paraszt, de más emberek is nagy szegénységben vannak, úgy anyira, hogy többeknek már akiknek orvosságokat adtam egy misericordia intertentio-t is adom és más egyebeket is provideglom, még ház melegítő fát is udvaromról vitettuem kellett, ez az én itten való boldogulásom. Ujítom Instálásomat és Isten nevéért is kérem / aki valósággal ezen cselekedetért szabadulásomért megjutalmazni fogja / szabadítani méltóztatasson oly régi exiliumból..... várván drága Doctor urának szives resolutioját, minden tisztelettel az Ur drága protectiojába magamat ajánlván maradok mindenekben consolatioját várakozó alázatos szolgálja:

Sobersin 28 Aprilis 1788. Foltin chirurgus."

/Rozsa megjegyzése:/

" Perceptum 20. April 788. Wird augenommen sein Bitt und won sich ~~gelegenheitlich~~ gelegenheitlich.....lässt ihm gewährt."

/9./

A Horia lázadás utáni években a vidék gyógyszerellátását szélesebb alapokon szervezték meg: már említettük, hogy a járásbeli orvosok Rozsa idejében gyógyszereket is szolgáltattak ki. 1787-ben a sobersini, szentannai és borosjenői stációkon már működtek a orvosok kézi-gyógyszertárai. Beszervezésük Rozsa orvos érdeme volt. Az 1787.-ki vizsgálati jegyzéskönyvből kitunik, hogy ekkor már másodszor végzi Rozsa ellenőrző körutját a kézi-gyógyszertárak ügyében, mi-
ből arra következtethetünk, hogy 1787. év előtt létesültek. Az ott tal-
alt gyógyszerekből ítélve, valóságos gyógyszertárak voltak. Kisebb vál-
tozatban. Ez a jegyzéskönyvkiegészítő része az aradi gyógyszertár vizs-
gálati jegyzéskönyvének. Szövege a következő:

" In Month 7-ber sind die Medicamenten der Land-Wundärzte auf folgenderweise untersucht worden: Den 3-a 7-ber 1787 wurde die Untersuchung in Soborsin vorgenommen, der alldortige Wund-Arzt Adam Foltin hat in einen neben- Zimmer eine mit Schubladen und ~~ein~~ mit Stellasch versehene Medicin Kasten. In Schubladen waren Species und Pflaster, auf der Stellasch aber standen Gefässe mit Saft, Salbe, Pulver etc. und war nach einer Vorschrift mit folgende versehen: Acetum Iythergyri, Aethiops Mineralis, Alumen crudum, ustum, Antimonium diaphoreticum non ablutum, Calcis vivae, menthae, Arcanum duplicatum, Baccae Juniperi, Bolus Arsena, Borax, Butyrum Antimony, Cerussa alba, Cortex Casserillae, Chinae in grosso, Cinnamomi, Cremor tartari, Electuarium seu Theriaca Andromachi, Emplastrum album, de cicuta, Defensivum, Diachylon cum gummilibus et simplex, de Laudano, de Meliloto, mercuriale, vesicatorium, Essentia absynthy, composita, anodina seu Laudanum liquidum Sydenhami, Castorei, Cinamomi, Extractum Aconiti, Americanum, Cicutae, Corticis Peruviana, Martis pomati, opii, Saturni, valeriana, Ferri limatura, Fructus Tamarindorum, Gummi ammoniacum, arabicum, assae foetidae, Galbani, Kermes Minerale, Liquor anodinus mineralis, Manna calabrina, Mel depuratum, Rosaceum, Mercurius vivus, depuratus, dulcis, praecipitatus, ruber, sublimatus corrosivus, Nitrum depuratum, Ol. lini, olivarum, Therebenthinae, Oxy mell Scilliticum simplex, Pilulae anethinae, Mercuriales, de Cynaglosse, Pulvis antispasmodicus, Cantharidum, Chinae corticis, Jalappae, Ipe-cachuanae, Iquiritiae, Myrobal., Oculi Cancerorum, Rhabarberi, Scamonei, Scillae, Contra vermes, Resina camphorae, Guajaci, Jalappae, Roeb sambucci, Sal Absynthy alcalinus, amarum Sedicense, Ammoniacum depuratum, Digestivum, Sylvaey, Polychresti, Sapo veneta, Semen anisi, Quatuor frigida, Species altheae Fernelli, aperitivae, Cephalicae, Emoliente, Pectorales cum fructibus, Spiritus Cornu Cervi, Nitri dulcis, vini rectificatus, Syrupus altheae, Cichorei cum Rheo, Diacody, Tartarus Emeticus, vitriolatus, Therebenthina veneta, Unguentum Aegyptis-

cum, album, Altheae, Arceei, Basilicum, Digestivum, Neapolitanum, ad scabiem.

Diese waren alle in hinlänglicher Quantität und ſieht, nur standen sie in einer sehr unordentliche Lage da und einige hatten eine sehr übel angebrachte und fast unlesbare aufschrift in der erste Visitation auf das schriftste anbefohlen wurde, alsoogleich in Ordnung zu bringen wie auch der Aufschrift schön und lesbar zu machen, wie auch in der zweyten Visitation alles in vollkommeneheit gebracht warr.

Seine Kreuter, Wurzel lagen auf der Boden welche ebenfals in der erste Visitation in unordnung und nur auf Brettern hergelegt standen, jedoch in dieser Visitation waren solche schon einige in Papierene einige in leinwathene Säcken nach der Alphabet mit guter aufschrift gestanden, und waren folgende:

Flores Arnicae, Chamomillae vulg. et Romanae, Hyperici, Papaveris Rhoeados, Rosarum, Sambucci, Folia Salviae, Sennae sine stipitibus, Herba Absynthi, Altheae, Cardui Benedicti, Centauri minores, Cicuta, Flammulae Jovis, Malvae, Menthae, Plantaginis, Ruthae, Lichen Islandicus, Radix Altheae, Astragali, Arnicae, Asparagi, Bardanae, Cichorei, Contrajervae, Emulae, Gentianae, Graminis, Jalapae, Ipecacuanhae, Miquiritiae, Polypody, Rhei, Salep, Serpentariae virginianae, Taraxaci, Valerianae.

Den 13-ten 7-ber wurde die Untersuchung bey Chyrurgo Speth in Szent Anna gemacht, welcher in Dienst..... sehr richtiger Wund-Arzt für seiner Medicamenten ein kleines Zimmer gewidmet hat, alle zwey grosse Stellach und ein kleiner ~~Wand~~ Schublad Kasten stehet, wo..... die oben gemeldte Medicamenten ſieht, in hinlänglicher Quantität, in guter ordnung, rein und mit guter aufschrift standen, die Wurzel und Kreuter hingen an einem Orth des Zimmers in Säcken, die übrige Vorrath aber hatte er auf dem Boden in guter verwahrung.

Den 17. ist die Untersuchung zu Boros Jenő bey Herr Chyrurgo Uifalusy zum zweiten mal vorgenommen worden, weil in Monath April bey ihm seine Visitation geschah, er hatte aber ausser etlichen Abführendes Mittel und Pflastern nichts vorhanden da aber dieser Process von Arad auf 8 Meillen Ruthweg ist, so wurde ihm anbefohlen die nöthigste zu halten, damit nicht die Einwohner jedesmal selbst mit die Recepten nach Arad abzugehen genöthiget. Mit dieser gelegenheit wurden auch die Gewichter sict befunden. Von den Specifischen Mittel.....bis in hinlänglicher Quantität gereicht. Nach gründigter Untersuchung wurde von jedem Cotts Wund Arzt Diarium abgefordert, weil in diesem Iöbl. Cott. anbefohlen ist: dass alle merkwürdige Begebenheiten und....in ihre Tagbücher eintragen sollen, dann aber wurde die verfindige medicinische Bücher anverlanget, wovon ich bey Wund-Arzt Speth eine hinlängliche und schöne Sammlung antrafe, wie auch bey Chyrurgo Foltin, der Wund-Arzt Uifalusi aber hatte kaum einige brauchbare, derohalber ihm aufgetragen wurde die von mir ernannte Bücher alsogleich einzuschaffen." / 10. /

A fordításban mellözöm a gyógyszerek felsorolását:

"Szeptember hónapban a következő módon történt a vidéki chirur-
gusok gyógyszereinek felülvizsgálása: 1787 szeptember 3.-án Soborsin-
ban végeztünk vizsgálatot. Az odavaleosi Chirurgus Foltin Ádám egy mel-
lélhelységben tart egy fiokos és egy állványos szekrényt. A fiokokban
tegek és tapaszok voltak, míg az állványokon edények állottak folyadé-
kokkal, kenőcsökkel, porokkal stb. és az előírás szerint a következőkkel
volt ellátva: /Lásd a fenti német szöveget./

Mind ezek elégséges mennyiségben, valódiak voltak, de az első vizs-
gálat alkalmával nagy rendetlenségben állottak. Egyesek felirata na-

gyon csunya és majdnem olvashatatlan volt. A legszigorubban utasítottuk, hogy tüstént teremtsen rendet és készítsen szép, olvasható felirásokat. Most a második vizsgálatkor mindent rendben találatunk.

Az első vizsgálatkor a fűvek és gyökerek a padlison deszkákra helyezve szintén rendetlenül állottak, de most egyesek papír-, mások pedig vászonzacskókban, betűrendben voltak téve, rendes feliratokkal ellátva. A következőket találtuk: /Lásd a fenti német szöveget./

Szeptember 13.-án Szent Annán Speth chirurgusnál voltunk, aki egy nagyon rendes orvos. Egy kis szobát a gyógyszerek tartására szentelt ki, ahol két nagy állvány és egy fűkös szekrény áll. Itt a fentebb említett gyógyszerek jó minőségben, megfelelő mennyiségben, betűrendben, tisztán és rendes felirattal ellátva állottak. A gyökerek és fűvek zacskókban lettek a helység egyik részében, míg a további észleletet a padlison jó körülmények között tartotta.

17.-én Boros Jenőben Uifalussy chirurgus úrnál másodszor voltam elölvizsgálaton, mert április hónapban, amikor meglátogattam, egy négy hashajton és tapaszon kívül semmi je sem volt. Mivel ez a járás mérföld távolságra van Aradtól, felszólítottuk, hogy a legszükségesebbeket tartsa, nehogy a lakosok kényyszerülve legyenek Aradra menni receptjeikkel.

Ezen alkalommal a súlyokat és megvizsgáltuk és jonak találtuk.

Az alapos vizsgálatkor minden járásbeli chirurgustól kértük a Librum-ot, mert a Tok Megye kötelezővé tette, hogy minden említésre méltó esetet jegyezzenek fel a naplójában. Azután az orvosi könyveket kértük. Speth chirurgusnak elégséges és szép gyűjteménye volt, ugyanígy Voltin chirurgusnak is, de Uifalussy chirurgusnak alig volt valami használható könyve. Amiért felszólítottuk, hogy az általam megjelölt könyveket sürgősen szerezzé be."

Most áll fent Márki állítása, miszerint 1787 február 20.-án a kormány eltiltotta volna ezeknek a kézi gyógyszerkészítőknek működését.

A megyei chirurgusok a vidéken tarthattak ugyan kézi gyógyszerertárt, mint pld. Foltin Soborsinban, - amikor azonban ezt a kormány 1787 feb. 20.-án eltiltotta.....", írja Márki /11./ és a jegyzetekben HTF 1787/8833 száma körlevélre hivatkozik. Már pedig a jelzett körlevél gy szoval sem említi ezt a kérdést. /12./

Ezzel szemben kimutatható, hogy a chirurgusok továbbra is adtak gyógyszereket. Sőt a kézi gyógyszerertárak hálózata időközben kibővült. erre utal pld. Michael Molnár jelentése Pécskéről, melyet 1788 november 20.-án küldött be:

"Chyrurgische Bericht von Ungarischen und Razischen Pécska von 6-ten November bis 20-ten dieses 1788. Michael Molnár des kobl. Arad Cots Chyrurgus.

Ungarische Pécska: Nahmen deren jenigen Kranken welche jetzt mit Medicamenten behandelt werden..... /kb. 150 személy/

Walachische Pécska: Nahmen deren jenigen Kranken welche mit Medicamenten behandelt werden..... /kb. 80 személy./

/13./

Világoson is létesült kézi gyógyszerertár, melyről Josephus Köller chirurgus 1788 aprilis 1.-én beküldött jelentése tanuskodik. /14./ Ennek a jelentésnek tartalmát már előbb ismerttettem.

Ilyenformán 1788-ban az összes járásbeli chirurgusoknak volt kézi gyógyszerertárak. Helytadva azon feltevésnek, hogy az első vidéki gyógyszerertár a Horia-féle lázadás következtében szűnt meg, további következtetéseket vonhatunk le ennek a gyógyszerertárnak helyét illetően. A Horia-lázadás a Körös völgyén Világosig és a Maros völgyén eddig terjedt. /15./ A spekulatív megállapítások sokszor tévesek lehetnek, de talán nem állunk messze az igazságtól, ha a lezajlott Horia-lázadás területén létesült kézigyógyszerertárak közül egyiknek helyén sejtjük a megszűnt gyógyszerertár székhelyét, tehát Boros Jenő-

ben, vagy Világosan, esetleg Soborsinban.

A kormányzat 1789-ben egy táblázat formájában utasítást adott a chirurgusoknak a gyógyszerek kiszolgáltatására nézve. A táblázat 3 fejezetből áll, melynek 3-ik fejezete a kiszolgáltatott gyógyszerekre vonatozik:

"Ad No. 3467/1789.

In der ersten Rubrik ist von denen betroffenen Chyrurgen der Ortsnamen anzusetzen ..... in der dritten die angewandten Heilmittel .... Kranken Bericht von 1. I. 1790 bis 31. Dec. 1790. /A harmadik fejezet szövege a következő:/

Innerliche oder Ausserliche Behandlung samt Anzeige der angewandten Arzneymittel:

R. Gum. Ammoniac. in Acet Scuil. q. s. optime solutum.

Drachm. duas

Orymel Scullitic

Uncias duas

Auflösende und Auswurfbefördernde Heilmittel

M. D. Sig.: 3-4 x tgl. $\frac{1}{2}$ Esslöffel zu geben." /16./

A közl. gyógyszerárak törvényes működését igazolja Márki állítással szemben, - Rozsa körlevelé, melyet 1789-ben írt a járásbeli chirurgusoknak /17./, a kormányzat 1788. január 5.-én vett 41864. sz. hivatalos utasítása alapján: /18./ "Amtsunterricht für die Komitats Aerzte in dem Königreiche Ungarn." Az utasítás 18. pontja:

"Da es nicht wohl möglich ist, die Apotheken auf dem offenen Lande so sehr zu vermehren, dass dieselben überall in derjenigen Nähe sich befinden mögen, welche die dringenden Umstände einer Krankheit zuweilen fördern, so sollen die Gespannschafts

Arzte es dahin einzuleiten suchen, dass die Apotheker den Landwundärzten einigen Vorrath von den gemeinnützigsten Arzneyen gegen Verrechnung überlassen, oder dass an jenen Orten, die von einer öffentlichen Apothecke zu weit entfernt sind, die Landwundärzte eine kleine mit den nöthigsten Arzneyen versehene Apothecke halten, welche wie die ordentlichen Apothecken, seiner Untersuchung unterliegen müssen."

"Nival nem lehetséges a vidéki gyógyszerházak számát olyannyiraaporítani, hogy a betegségek sürgős eseteiben mindenkör hozzáférhek legyenek, a megyei orvosok arra törekedjenek, hogy a gyógyszerék lássák el a vidéki chirurgusokat a legszükségesebb gyógyszerekkel elszámlált ellenében. Azon esetben amikor egyes helységek nagy társágra vannak egy nyilvános gyógyszerháztól, a vidéki chirurgusok a szükséges gyógyszerekkel ellátott gyógyszerházt tartsanak, amelyet szintén a megyei orvos vizsgál felül, azon módon mint a nyilvános gyógyszerházakat."

A kézi gyógyszerházak ellátásának módját példázza a következő gyász. Foltin chirurgus a szegény adozók számára 1790-ik évre szükséges és a jegyzékben felsorolt gyógyszereket a megye számlájára keresztbe Poshart gyógyszerésztől.

"Poshardio. Nota

die hier angezeigte Arzungen werden pro Anno 1790 auf Cottats Conte vor die arme Contribuenten des H. Chirurgo Foltin abgereicht.

Fol Malvae	46	s.
Manna calab.	46	s.
Theriac androm.	46	s.
Ung Basilic.	46	s.

Arad, den 6. Jänner 1790."

/19./

Rozsa orvos 1788. és 1789. évben is ellenőrizte a chirurgusok gyógyszerárát, mint ahogy a vizsgálati jegyzéskönyvekből láthatjuk:

"In Monath 8-ber gescha die Untersuchung jener Arzneyen so die Land-Wundärzte laut Amts Unterricht halten verpflichtet sind und fande bey jederden alle noch Anno 1787 von mir aus anbefohlenen Arzneyen in hinlänglichen quantität und ächt, nur eine unordentliche lege wurde bey Wundarzt Foltin wahrgenommen, wessentwegen an Ihn eine nicht nur mündliche, sondern auch Schriftlich Ahndung erging." /Az 1788. évi vizsgálati jegyzéskönyvből. / 20. /

"In Monath 7-ber gescha die Untersuchung jener Arzneyen so die Cotts Land-Wundärzten gemäss Amts Unterricht zu halten verpflichtet sind und fande bey jedernden die von mir auch noch Anno 1787 anbefohlenen Arzneyen in hinlänglichen quantität, ächt und eine gute ordnung, wessenthalben auch.....neuen aufmunterung auf das zukünftige Ihnen meine grösste zufriedenheit erörterte. Arad, den 31. X-ber 1789." /21. /

Mindkét jegyzéskönyvben utal a hivatalos utasításokra, melyek az előirt gyógyszerek tartására kötelezik a vidéki chirurgusokat. A készlet ugyanaz volt, mint 1787-ben, megfelelő mennyiségben és jó minőségben. 1788-ban Foltin-nál ismét rendetlenséget talált, amiért írásbeli megrovásban részesítette. 1789-ben azonban már mindent a legnagyobb rendben talált. A jövőre nézve, további bátorságért elismerését fordította ki.

A chirurgusok főleg ingyen szolgáltatották ki gyógyszereiket, általunk ismeretlen elszámolás alapján. Erről tanuskodik az irattárban található számos jelentés, ugyancsak Foltin Ádám általunk közölt le-

le. A chirurgusoknak évi 130 forint fizetésük volt, de emellett melkoresetre is számíthattak az esetenként eladott gyógyszerek és a kezelés fejében. Jogos volt eza kezelési mód is, követelhatték a gyógyszerek árát és a kezelési költségeket. Bizonyítja Franciscus Balintffy Szent-Mártoni esküdő 1787 március 19.-én beküldött jelentése. Ebben a kiegyenlítettösszegekről van szó, mellyel Maria Barbara Herbei simondi özvegyasszony tartozik a chirurgusnak a gyógyszerekért és a kezelése kezeléséért: /22./

" Per illi Domino Ord. Judium Paulo Sztaniszlavics ita disponente, erga ejusdem I. Cottus Protocollarem N-rum 303, ob curam fracti brachii viduae Simandiensis Mariae Barbarae Herbei impensorum medicaminum Specificationem per Chyrurgum exhibitum sine obtendae gratiosae Bonificationis humillime submittens in debita venerationis cultu pigiter perseverens.

Szt Mártony ,19 -a Marty 1787

Ejusdem I. Cottus humillimus servus, Franciscus Balintffy, jurassor."

Az utolsó jelentést a kézi gyógyszerárak működéséről 1780. január 20.-án küldi be Ujfaluzy Lázár boros-jenői chirugus, néhány nappal Ressa halála előtt, melyben felsorolja az előző 1780-ik évben in-
on kiadott gyógyszerek listáját:

"Lista eorum contribuentium, quorum hic exposita, gratuitoque distributa sunt Medicamenta in Anno 1780 a 1-mo videlicet January usque Ultimum X-bris ejusdem. /53 tétel/ /23./

ssa halála után nem csak a chirurgusok jelentése, de általában az egészségügyi akták sora megszakad. /24./ Ennek okát annak a körülmény-

k tudhatjuk be, hogy mejjhen egy időben halt meg II. József császár, kőrendeltek nagymestere és Roza orvos, az előbbi rendeleteinek hűges végrehajtoja. /25./

Nem tudjuk mi lett a kőzizyogyszertárak további sorsa. A 90-es években a vidék gyógy szerellátásáról egyetlen utalást találtam, mely- l arra lehet következtetni, hogy a chirurgusoknak volt gyógyszer- szletek. Foltin Ádám, kit 1792-ben elhelyeztek Soboszinból és 1795- a Zaránd járásban működött, a következő jelentést teszi a megyének: szletek/

".....6-a Mensis Octobris a Physicatus.....Gratiosum ordinationem et mandatum summa cum veneratione percepi, ut omnes Possessiones in Processu Zarándiensi existentes de domo a domum adjuncto Jurato Loci visitarem, Gratiosi ordinationi hinc satis- facere volens cursum mihi impositum perfecti, et quidem taliter:

11-o In qua domo seger repertus fuit, hinc vel exhibitum remedium, vel ordinati sunt domestica morbo sublevando, curando- que competentia, alii inviati sunt ad Domum infirmitatis Kiss-Je- névensem.....

20-o De grassante morbo Peccorum hic obvenit Anno curren- ti 1795. In Possessionibus Miske, Péél, Ottlake, Zaránd , de quo I. Cot- tui2-a Septembris humillimam submisi Relationem, in ea adhibui Remedia tam externa, tam interna...../A jelentés 20 pontból áll./ Kis Jenő, die 10. X-bris

Humillimus devotissimus servus

Adamus Foltin chyrurgus." //26./

".....Azon házban, ahol beteg találtatott, ott vagy gyógyszer-
tárat, vagy elrendeltem a betegség házi kezelését, másokat pedig a
B.-jerei infirmériába utasítottam .....

.....Folyó 1795. évben a Miske, Pécel, Ottlaka, Zaránd helységeken
előfordult állatbetegségeket, mint a tekintetes Megyének szeptember
1.-én alázatosan jelentettem, belsőleges és külsőleges gyógyszerekkel
kezeltem .....

Gyógyítási gyógyszerek nélkül nem lehet, de a chirurgusoknak
gyógyszertárkészlete bizonyára már nem volt oly jelentős, mint Rozsa
orvos idejében. Egy évre Rozsa halála után Poshart gyógyszerész Arad-
ról szállított gyógyszereket Boros Jenőbe és 1791-ben Gurba községbe:

"Poshart aradi apothecarius a B. jerei járásba még 1790 esztén-
ben adott orvosságot, amit Györi Ferenc megyei helytartó orvos-
ának feltételét helyesnek találta."

"Poshart aradi patricarius a Ns Megye B. jerei járásban levő
Gurba helység számára 1791 eszt.-ben adván orvosságot.

1792. Szent András hava 5." / 27. /

A Pécskai szegényeknek, ahol azelőtt szintén volt házi gyógyszer-
tár, 1794. és 1795. években, Aradról szállítottak orvosságot, a Poshart
tárából:

"1795. December hónap 9.-én..... azon Poshart apothecariusnak
használatára azon orvosságokról mellyeket mult k794-dik esztendőben
néhány Pécskai szegény lakosok számára..... kádott 6 frt-ban 4 kr-ban

"1796. November 7-dik és következő napjain: Poshart aradi patika-
riusnak jegyzése némelly orvosságokról mellyeket 1795-ben a Pécskai
szegény adozók számára adott...." / 28. /

Házi gyógyszerházak, mint hivatalos intézmény, a 19-ik század
első felében harmadában léteznek tömegesen.

Jegyzetek

/1./ Márki II. 864. o.   /2./ Act. San. 1788/10 Aradmegye lakoz-
nak száma 1787. évben, az 1781.-ki összeírás alapján, tekintetbe véve
a közöttbeni születéseket és halálozásokat: Mikalaka 901., Buzsáka 140,
Imáná 152, Otyenes 47, Szent Pál 6, Glogovecz 1302, Monderlak 782, Csi-
sér 634, Szabadhell 1206, Paulis 1322, Solymos 915, Milova 104, Aladova
59, Radna 1144, Ottves 659, Konop 652, Monorestya 190, Berszeva 550, Kap-
acza 453, Dombroviaza 372, Lupetty 272, Pernest 151, Vinest 274, Gross
62, Tot Várad 522, Gyulicza 452, Covosdia 282, Halalis 205, Szoborsin 715,
emesesty 133, Tok 479, Dityo 556, Szellistye 177, Petris 975, Rossia 571,
orbesty 302, Baja 241, Lespegye 160, Trojas 249, Szorossag 198, Obersia
33, Bata 134, Manáss 1075, Gyorok 860, Kuvin 1636, Kovaszencz 2359, Vilá-
os 3745, Galsa 1702, Muszka 711, Magyarath 1356, Almas 189, Agriss 1306,
ranyagk 506, Draucz 920, Duud 786, Taucz 1497, Nádáss 1110, Kreszta Me-
os 323, Fel Hénes 528, Vaszolya 309, Kiszindia 1666, Butyin 1542, Bárda
338, Gross 192, Kakaro 148, Ianka 306, Fless 450 Almáss 712, Bogyest 422,
olsó Csill 389, Also Csill 501, Flopp 249, Szerb 241, Musztesty 141,
zakács 584, Marizesty 515, Solymos 194, Ferize 122, Bucseava 48, Zöldes
87, Szuro 312, Honczisor 448, Bonezesd 828, Garahonecz 339, Salyelle 53,
ruhtureszk 89, Zimbro 455, Dulcselle 172, Vallemare 250, Jozásel 422,
Jozás 363, Fányes 394, Holt 196, Meszes 324, Also Krokna 482, Felső Krok-
na 606, Dumbroviaza 348, Csorest 153, Zemerzel 201, Krajkova 267, Diács
663, Kocsova 81, Covosdia 407, Berendia 257, Revetis 530, Rossia 446, Pra-
esty 266, Bonezen 295, Szelezsán 318, Laz 580, Bohány 452, Dezna 796,
lavna 373, Monyásza 348, Szlatina 457, Nyágra 399, Mányád 239, Nadalbesty
266, Szussany 649, Ignesty 327, Kertes 437, Sebess 1755, Repszeg 656, Ber-
sa 836, Algyesty 520, Hodoss 490, Vajvogyen 223, Monyero 396, Jarkosto

265, Bokszik 256, Kontrato 409, Apateleok 864, Sillingyia 486, Anjed 1147,
Jarkos 131, Kavna 316, Lugozo 277, Ternova 1244, Karvakár 998, Mareda 626,
Gyarmatha 388, Szollos 767, Csigerel 842, Boros Jenő 1702, Sikula 1073,
Gurba 924, Csereb 1202, Seprős 1664, Apati 1657, Semoskesz 756, Bérakony
1149, Talpas 1130 Vadász 1211, Miske 1496, Bel Zeránd 242, Nagy Zeránd
1022, Pékete Gyarmat 753, Agya 942, Szintye 1437, Kerellus 1225, Zaránd
1481, Szintye 868, Csintye 1535, Szomos 435, Nadab 1359, Kis Jenő 1392,
Nagy Pál 1281, Gyula Varsánd 1498, Elek 958, Kakuis 21, Ottlaka 2205,
Siklo 2315, Bodzas 3, Hegyes 26, Bankuta 4, Nagy Kamarás 18, Lokoshaza
43, Simánd 3191, Tóvis Egyháza 44, Fazakas Varsánd 954, Pankota 1265,
Néj Pankota 19, Kerék 1354, Neu Sz. Anna 2040, Földvár 31, Alt Sz. Anna
1508, Sz. Mártony 877, Kutas 24, Massa 1420, Uj Falu 25, Surtics 2242,
Szokolak 2046, Peska 6113, Varjas haza 352, Sz. Tamás 111, Nagy Perek 8,
Kiss Perek 5, Szionda 17, Bassarága 3, Nagy Iratos 13, Kiss Iratos 12,
Erdőhegy 1124, Székudvár 2924,
Bodrog 182, . Summa: /Araddal együtt/ 150301. /3./ Pr.c.1769.F.1/
15. /4./ Pr.c.1770/109. /5./ Pr.c.1770/109. /6./ Pr.c.
1770/196 /7./ Pr.c.1784/373-49 /8./ Act.c. 1784.F.5/373 A má-
sodik mellékletben Rozsa jelenti, hogy ő az egyetlen orvos, háromszo-
ros diplomáját nem rég küldte fel. Továbbá van a megyében négy chi-
rurgus, minden járásban egy, akiknek diplomáját a megyének bemutatta.
Végül egy gyógyszerész, aki O-Aradon készít gyógyszereket:

"Ad graciosum Excels. Cons. Loc. Regi mandatum de dato 21.
Juni 1784 sub N. 14038 ratione Physicorum, Chyrurgorum et.....
responsum humillime submitto. Et quidem:

1-mo Medicinæ Doctor præter me / qui Officium Physici
Cottensis gerit / nullus in I. Cottu Aradiensis degit, mea autem
3-plicia Diplomata nuperrime Exc. Cons. Loc. Reg. submissa sunt.

2-do Chirurgiæ Magistri 4 servitia contributibus præ-
stant, in singulo nempe Processu unus, quorum etiam diplomata I.
Urbitas Cottus Aradiensis repræsentavit

3-10 Pharmacopola unus V. Arad medicamenta parat, cujus Dip-
loma in Copia isthic adnexum habetur. .... "

10. / Act. san. 1788/192 / 10. / Act san 1788/10 / 11. / Kirki II.
164. o. / 12. / Act. c. 1787/422. "Normalien Sammlung 8833/9218 / a. k. b.
Eldalás nyomatvány külsőben kormányzati rendeleti közül egész-
ségügyi vonatkozásu a következő: / Die Errichtung der Apotheken wird
ort, wo noch keine vorhanden sind, denen Komitaten jedoch gegen dem
berlassen, dass sie Hiezu keinen anderen, als normalmässig geprüften
individien die Erlaubniss geben sollen. Offen den 20-ten Hornung 1787."
13. / Act. san 1786-1788/468 / 14. / Act. san 1788/97 / 15. /
Kirki II. 431. o. és köv. / 16. / Act. san 1790/3467 / 17. /
Act. san 1789/109. / 18. / Act. san r. 1788/70 / 19. / Act san r. 1790/
166. / 20. / Act san r. 1788/59. / 21. / Act san r. 1789/3469
22. / Act. c. 1787/470 / 23. / Act san 1790/218. / 24. / Összesen
három "Acta in Re Sanitatis" -kötet van: 1784/6, 1786/8 és 1788/90.
25. / Rozsa 1790 január 31.-én és II. József 1790 február 20.-án halt
vég. / 26. / Act. c. 1795/1105. 1792-ben Csermák János váltotta le
váltin-t : Act. c. 1795/976 / 27. / Pr. c. 1792. F. 27/18 & 19. / 28. /
r. c. 1795/1085 & 1796/877

IV. fejezet

Utolagosan talált dokumentumok.

1., Még két gyógyszerértér/vizsgálat.

Az anyag feldolgozása után még két vizsgálati jegyzőkönyvet leltem és így összesen 17-re gyarapodott az általában ismert gyógyszerértér/vizsgálatok száma a 18-ik században. Mindkét vizsgálatot Rozsa orvos végezte, az egyiket 1788-ban és a másikat élete utolsó évében, 1789-ben.

Az 1788-iki jegyzőkönyvnek csak egy töredéke maradt, az utolsó oldal:

"Nach solcher geendigter Untersuchung wurde neuerdings die richtige Befolgung der Vorschriften und anderen Allerhöchsten Befehlen austrichlich anverlangt wobey auch eine Saubrigkeit, Fleiss und Euffer, das wohl Ihm, als Seinen Subjecten anemprohlen wurde, damit so, mit seinen Dienstleistung das Publicum aufs eifrigste ^{befriediget} ~~befriediget~~ werde.

Praesentatum 30. Januar 1789." / 1./

Az 1789. január 30.-án bemutatott 1788-ik évi jegyzőkönyv-töredék
örditása:

"A bevégzett vizsgálat után követeltük az elbírás és a legfelsőbb rangok pontos betartását. Továbbá tisztaságot és szorgalmat ajánlottunk elsősorban nem neki /Pohart-nak/, hanem a segédjének, hogy munka-

erfüllung mit der Vollständigkeit der Ausführung der Aufträge. "

Az 1789-ki jegyzőkönyv teljes egészében található és Rozsa orvos hivatali lelkiismeretességét tanúsítja: évről évre figyelemmel kísérte az általa előírt feladatok teljesítését. Ilyen például a "Herbarium vivum" kérdése, melyre Rozsa nagy súlyt fektetett, de Poshart tehetősége miatt azt nem bővíthette ki olyannyira, mint ahogy előírták.

"Bericht von angestellten Untersuchungen der hiesigen Apotheke.

In einigen gemäss Amtsunterrichts angestellten Neben Untersuchungen, so 16. und 26. Jänner, 3. März, 25. May, 8. Aug. und 11. X-ber geschehen, fand ich jedesmal eine gehörige Reinigkeit, die zum Gebrauch bestimmte Kupffernen Geschirren gut verzinnt, den Kräuter Boden, Laboratorium und Wasser Koller in Ordnung, die in Schubladen mit Deckel bedeckte Kräuter, Wurzel und Blumen: Rein. Dem Defectbuch vorschriftsmässig verfertiget, woraus genau zu sehen war welche composita praeparata waren und in welchen Quantität, verfertiget worden seyn.

In diese gemachte Nebenuntersuchungen waren meine grösste Aufmerksamkeit dahin gerichtet, wie die Tax Ordnung, und die Trocknung der Kräuter und Blumen beobachtet werden, wessenthalben auch .....dem Contobuch zur Übersicht forderte, wie auch die abgesendete Specificationen von mehreren Einwohnern zur Untersuchung verlangte, liess jedoch nicht die mindesten Übertretung der Tax Ordnung fanden.

Den 12. und 13. 8-ber 1789 mit zuziehung der H. Stabs Medici von Drescher geschah die vorgeschriebene Haupt Untersuchung. Wir erschienen unerwartet und nach dem den Zweck unser Besuchs erörterten, wurde die Gesetzmässige Haupt Untersuchung vorgenommen.
1., Der Besitzer H. Johann Poshart wurde geprüft zu Tyrnau

A.1776 wie solches sein Diplom erwies.

2., Sein Gesell der den 14. August in Dienst eintrat Paulus Tomaschek aus dem löbl. Nitraer Komitat Praevits gebürtig. Vollbrachte die Lehrjahre in Gross Wardein bey dem Hr. Apothecker Philip Miller Anno 1787 wie solches sein Zeugniß darstellte und der H. Johan Poshart ist mit seiner bishero geleistete Dienst Eifer zufrieden.

3., Die in vorjährigen Bericht angezeigte Medicinal Bücher sind alle vorhanden.

4., In dem Defect Buch finden heuer nicht nur die Praeparata und Composita von dergleichen in Defect gerathen und verfertigt worden sind, angezeigt, sondern auch alle Materialien wann und in welchen Gebiet von Wien ~~anlangten~~ anlangten.

5., Nicht nur von Conto Buch, sondern auch aus einigen vorfindigen Recepten so schon taxirt, mit angesetzten Preis standen erhöhte eine nicht übertriebene Tax Ordnung.

6., Gescha die Forderung der laut höchsten Verordnung anbefohlenen Protocolls wie auch solches vorgestellt wurden also seiner schon alle angelangte Verordnungen angezeigt und beigebracht wurden wobey alle diese Normal Verordnungen gehörig beobachtet worden sollen, anempfohlen werde.

7., Da H. Poshart sein vorjähriges Versprechen in betracht der vermehrung des lebendigen Kräuterbuch, fanden wir nicht folgezogen, nur die in verflossenen Jahr angezeigte stücke alda lagen, er gab aber zu Entschuldigung seinen langwierig dauernden Krankheit, da er nicht in Stande war selbst Kräuter Samlungen anzustellen, - gescha aber der Anfang hinzu Schritte zu machen.

8., Die Schilderung von Beschaffenheit und Lage des Oficins, Laboratorio, Kräuter boden, Material Kammer etc. gescha in vorher gegangenen Berichten.

9., Auf dem Kräuterboden hingen in hinlänglichen quantität

nach Alphabet mit lesbaren Aufschrift die Kräuter und Blumen in Säcken, die Wurzel aber in Verschlägen auch nach Alphabet so alle s'cht getrocknet waren, und hatten die ihren eigenen Geruch und Farbe.

10., In dem mit nöthigen Stellen versehenen Materialkammer fanden wir hiemit eine weith grössere Ordnung, wie in verfloffenen ~~Jahre~~ Jahr, also eine s'chter und hinlänglicher Vorrath zu finden war.

11., Das Laboratorium ist mit hinlänglichen zur chemischen Arbeit erforderlichen Instrumenten versehen, auch die kupfernen alle gut verzinnert.

12., Die Officin selbst ist gutt geordnet, überall stehet eine lesbare Aufschrift, die Säfte sind in erdenen glasurten Geschirr, die Öhle in gläserne, nur die Ungventa in zinnerne Pyxen.

Gifte, Mercurialia, Opiata und stark riechende Sachen sind in einen hierzu gewidmeten versperreten Gasten, auch war ein ei-
Mörser und
genes Gewicht zu die Gifte vorfindig. Da aber, abschon in abgesonderten Stellen die Gifte, Mercurialia und Opiata in einen Gasten lagen, so gescha die Auftrag die Gifte in separirt versperreten Gasten auf zubewahren.

Das Gewicht ist das Wienerische und die verstendigungen geschehen laut Vorschrift des Pharmacopaea Aëstriaco-Provincialis, ebenfals die Wienerische Tax eingeführt und jedesmahl der Preis auf die Recepten deutlich angesetzt.

13., Nach geendigter dieser Untersuchung schritteten wir zur Untersuchung der Apothecke nach Ordnung der Provincial Pharmacie und haben folgende die Schtheit erwiesen.

Regnum Minerale

Cerussa, Ambra Grysea, Argent. vivum, Cinnabaris nativa, Alumen plumos., Lapis hematitis, Borax, Bolus ardens.

Regnum animale

Cantharides, Meloe proscerabei sowohl in Honig als Latwerge.

Resnum vegetabile

Oben puncto 9. gescha die Meldung das auf dem Krüterboden hinlänglichen quantität Achte Krüter, Blumen und Wurzeln ange-treffen waren, auch in die Officin lagen gleiche beschaffenheit und die Schubladen waren mit Deckel versehen.

Von Achten China waren 2 Sorten in hinlänglichen quantität.

Von Chemischen und Zusammengesetzten Arzneyen sind folgende nicht gefunden worden.

Acetum Cardiacum, Colchicum. destillatum, Scillitici, Lithargy-rii, Aethiops mineralis, Alumen ustum Antimonium diaphoreticum non ablutum.

Aqua Carminativa, Conium, Castorei, Cinnamomi vinosa, Vulnera-ria cum vino. Aqua flores et Cort. ☉ Cort citri, Chamomill., Calcis Castor. nig., Lavendulae, Sambuci, Commun destillat, Melissa, Menthae, Rosarum,

Balsama Copaiv, ☿ Therebenth, Peruvian.

Conserva Nasturti, Rosar., Papaver. R., Cochleariae, Pumaric.

Electuarium Cathartica, Diascorid, Leontin., Theriaca Andro-wachi.

Elixir Propriet. s. acido, Salutis, Stomachicum.

Emplastrum album, cicuta, Defensivum, Diachillon s. a comp., Laudani, Maeliloto, Mercuriale, Saponatum, Vesicatorium, Oxicroccum

war nicht hinlänglich gestaubt und liess sich in groberen Stück-en zerpressen. H. Poshart versicherte aber das die vorschriftsmäs-sige Ingredientien, der Fehlen in dem bestehe, weil der Subject schon die Ingredientien in dem mehr / als nöthig gewesen wäre / erhalten Ceram, Resinam und Colophonium eingiesset, wessenwegen auch die in unser Gegenwarth alles vorfindiges zerschmolzte und so dann ohne mindesten Zusatz in gehörigen Pflasterform ver-wendete und bekam also gleich den ihm eigenen Farb und Consistenz.

Essentia Cort. Anodina, Carminativa, Castorei, Croci, Myrha, Cortic. Peruvian., Emulae, Serpenti., Gentianae, auch: Essentia Absynthi comp. gehörig grau-gelb gefärbt, wurde derohalben die Frage aufgelegt warum in ersten Nebenuntersuchung Ess. Absynth. ganz gelb gefärbt anzutreffen war, worauf die Antwort ertheilt worden, das wehrender Defect des Trifolii Fibrini, welches hier nicht wachset, wegen. . . . Hand-Kauf das Essent. Absynth. genöthiget war ohne Trifolii Fibrini verfertigen, mithin auch den gehörigen grau-gelb Farb nicht bekam.

Extractum Americanum, catholicum, Cort. Aur., Pulsatill., Aconiti, Ciuta, Hyosciami, Myrrhae, Opii, Gentianae, Croci, Corticis Peruv. samos, Valerianae, Martii c. succo pomati.

Flores Ammoniaci simpl. et Martiales, Zinci, Kermet mineralis, Lapis Causticus, Infernalis.

Liquor C.C. succinatus, mercurialis, Visceralis, Anodinus mineralis ebenfalls seien nicht und nicht zweyfach wie verflössenen Jahr zur Hand-kauf. . . . war.

Magnesia alba.

Mel Rosarum, communis.

Mercurius Dulcis, praecipitatus, Ruber, Sublimatus Corrosivus.

Nitrum antimoniatum, Depuratum.

Ol. Anisi, Cinnamomi, Cariophylli., Cort. , Citri, Amigdalorum, Lauri, Nucis Moschatae pressus, Absynthi, Hyosciami, Chamomillae, Hyperici.

Oxmel simplex, Colchicum, Scilliticum.

Pilulae Anethinae, de Cynogloss., Mercuriales, Ruffi, Styracae.

Pulpa Cassiae, Tamarindorum.

Pulvis Antispasmodicus, Digestivus, Purgans, Arthriticus, Infant. Absorbens, Haly, Stomachicus, ad Tussim, contra vermes, war auch die Pulveres simpliciores gehörig pulverisirt und in kleinen quantitate

Resina Jalappae, Scamoni,

Roob Ebuli, Juniperi, Sambuci,

Sal Acetosellae, Absynthi, Alcalinus, Centaur, Cornu cervi,
Mirabilis, Glaub, Seignetti, Succini, Q -ri.

Species Q ecocet Althaeae, Antifebriles, Aperitiv, Caephalic.,
Emollient., pro Gargarism, Pectorales.

Spiritus Aromaticus, Theracalis, Lavendulae, Anisatus, Vini,
Camphoratus.

Syrupus fructis Citri, Rubi Idae, Althaeae, Cortic. Citri, Q ,
Cichoriae, Cinnamonii, Menthae, Kermesinus, Mannatus, Papaveris, Ho-
sar., Diacodii.

Q emeticus.

Ungventum Aegypticum, Album, Althaeae, Digestivum, Mercuriale,
Nervinum, ad scabiem, de Styrace.

Nach solcher geendigter Untersuchung ermahnte der H. Depu-
tirter.....H. Poshart seinen grösste Aufmerksamkeit dahin zu
richten, das die ~~aller~~ Höchste Vorschrifte genau erfüllet werden
sollen, wobey eine Reinlichkeit, Fleiss und Eifer, so nicht Ihm,
als den angezeigten Subjecten anempfohlen wurde, damit so mit
seiner Dienstleistung das Publicum auf eifrigste befriediget
werde.

Da aber öfters in wiederholter Mahlen geschähenen Repeti-
rung der vorgeschriebenen Arzneyen wider dem H. Poshart von dem
Publico Klage eingekommen und so gescha auch der schärfste Auf-
trag die Repetition dergestalt jedesmahl zu verfertigen, damit
dem ersten sowohl in Geschmack als Farb ähnlich sähe, dieweilen
sein durch Repetition in veränderten Farb abgereichte Arzneyen
dem Publicum bedeuten machen, dass er nicht laut Vorschrift
verfertiget, mithin auch unwirksam sey." / 2./

A szöveg fordításánál nem soroltam fel a gyógyszerek neveit, kivéve azon eseteket, amikor Rozsa külön megjegyzést fűzött valamelyik készítményhez:

" Jeletés az itteni gyógyszerár vizsgálatáról.

A hivatalos utasítások szerint végzett néhány mellékvizsgálatkor, azt január 16. és 26.-án, március 3.-án, ~~április 11-én~~ május 25.-én, augusztus 8.-án és december 11.-én, minden alkalomkor megfelelő tisztaságot találtam. A használatban levő rézedények jól voltak címezve, a fűpadok, laboratórium és pince rendben, a fűvek, gyökerek és virágok fedett helyekben tisztán tartva. Az elbírás szerinti defektkönyvből meg lehetett állapítani, hogy milyen összetett készítményeket állítottak elő és milyen mennyiségben.

Ezen mellékvizsgálatokkor a legnagyobb figyelmet arra irányítottam, hogy miképpen tartják be az árszabványt és hogyan szárítják a fűveket és virágokat. A konteskönyvet kértem átnézés céljából, ugyancsak a különböző lakosoknak szállított gyógyszerek jegyzékét is, de az árszabást a legkisebb mértékben sem lépték túl.

1789 október 12. és 13.-án végeztem a fővizsgálatot Drescher törzesszemes bevonásával. Váratlanul jelentünk meg és miután közdöltek jövedelmünk célját, elkezdődött az elbírás szerinti fővizsgálat.

1., A tulajdonos Poshart János Nagyszombaton vizsgázott 1776-ban, amit a felmutatott diplomájával igazolt.

2. Segédje Paulus Tomaschek augusztus 14.-ke óta van szolgálatban. Nyitra-megyei Praevits-ből származik. Tanulóveit Nagyváradon végezte Philip Miller gyógyszerésznél, mintahogy az előmutatott bizonyítványa 1787. évi kelettel igazolja. Poshart ur meg van elégedve az eddig tanúsított szorgalmával.

3. A múlt évben jelzett gyógyászati könyvek mind megvannak.

4., A defektönyvben az idén nem csak a hiányzó készítményeket és készített gyógyszereket találjuk, - amelyek meg lettek csinálva, - hanem az is fel van tüntetve, hogy az anyagokat Bécs melyik környékéről kapták.

5., A nem tüntetett árakat nem csak a kontosönyvből lehet látni, hanem az egyes itt talált receptekből is, melyek már meg voltak takarítva és az ár fel volt tüntetve.

6., Azután követeltük a legfelsőbb parancsok által előírt Protokoll-t, melyben össze kell gyűjteni mind az eddig beérkezett rendeléseket és azokat figyelemmel kell kísérni. Mint olyan, elő lett mutatva.

7., Ugy találtuk, hogy Poshart ur a múlt évi ígéretét nem tartotta meg, ami az élő növénykönyv gyarapítását illeti, mert csak a tavaly bemutatott darabok voltak láthatók. Hosszas betegséggel mentette ki magát, mely képtelenné tette arra, hogy a növénygyűjtést önmaga folytassa. Az előkészületeket ebben a kérdésben azonban már megtette.

8., a fupadlison a fűvek és virágok megfelelő mennyiségben, betűrendben és olvasható feliratokkal ellátva lettek zsákokban. A gyökerek ellenben dobozokban voltak, szintén mind betűrendben. Jól száritva, mind egyiknek meg volt a saját színe és szaga.

9., Az officina, laboratorium, Fupadlás, anyagraktár stb leírása az előbbi jelentésben már megtörtént.

10., A szükséges állványokkal ellátott anyagraktárban az idén sokkal nagyobb rendet találtunk, mint az előbbi évben. Itt megfelelő mennyiségű és minőségű készletet találtunk.

11., A laboratorium jól fel van szerelve kémiai munkálatokhoz szükséges műszerekkel. A Rézédányek mind jól címezve.

12., Az officina jól elrendezve, mindenütt olvasható feliratokkal. A szörpök agyagedényben, az olajok üvegekben és a kenőcsök címezett dobozokban.

A mérgek, higanykészítmények, opiatumok és erős illatu anyagok egy erre a célra szolgáló bezárt szekrényben vannak, ahol sulyokat és mossarat is találtunk a mérgek számára. A mérgek, higanykészítmények és opiatumok bár külön polcon, de egyazon szekrényben állottak, felvilágítottuk, hogy a mérgeket tartsa külön szekrényben.

A sulyok a bécsiak voltak. A készítmények a Pharmacopoea Austriaco-provincialis szerint készültek, ugyancsak a bécsi taksa is bevált vezetve és az ár mindenkor világosan reá volt vezetve a receptre.

13., Az elvégzett vizsgálat után hozzáfogtunk a gyógyszerek ellenőrzéséhez a Provincial Pharmacie szerint és a következőket valódinak találtuk:

Regnum minerale. /lásd a fenti német szöveget./

Regnum vegetabile. A fenti 9. pontban jeleztük, hogy a fupadláson megfelelő mennyiségű és minőségű füveket, virágokat és gyökereket találtunk. Az Officinában szintén ugyanolyan minőségűek voltak fedővel ellátott fiokokban.

A valódi kinafértégből két féleség volt raktáron.

A kémiai és az összetett gyógyszerekből a következőket találtuk valódinak. /lásd a fenti német szöveget./

/Uplastrum/ Oxieroscum nem volt eléggé poritva és nagyobb darabokra szét lehetett nyomni. Poshart ur biztosított bennünket, hogy az elbírás szerinti alkatrészek dacára, a hiba onnan származik, mert a segéd az alkatrészeket a kelletténél erősebben leütött cera-rezina-celophonium keverékébe öntötte. Jelenlétünkben az egészet újra olvasztotta és minden hozzáadás nélkül most már megkapta a megfelelő flastrom jellegét, sajátlagos színnel és konzisztenciával.

Essentia Cort aurantiorum, anodina, Carminativa, Castorei, Croci, Myrrha, Cortic. Peruv., Emulae, Serpent., Gentianae, ugyancsak: Essentia Absynth. comp. kellően szürkés-sárga színű. Ezért feltettük a kérdést, az első mellékvizsgálatkor miért volt az Ess. Absynth. teljesen sárga színű? Azt a választ kaptuk, hogy a Trifolia fibrini akkori hiánya

miatt, - mely itt nem terem, - kénytelen volt kézieladás céljára *Tri-
folium fibrini* nélkül elkészíteni. Ebből kifolyólag nem lett kellően
sötét-sárga színű.

/Továbbá lásd a fenti német szöveget a befejező részig./

Az ilyen módon végzett vizsgálat után a kiküldött.....ur
figyelmeztette Poshart urat, hogy legnagyobb figyelmét a legfelsőbb
parancsok betartására irányítsa és emellett úgy neki, mint főleg a
segédnek elrendelte, hogy tartson tisztességet és legyen szorgalmas.
Szolgálatukkal elégítsék ki a legnagyobb mértékben a közönség kívá-
nalmait.

Mivel a közönség gyakran és következetesen panaszkodik Poshart
ur ellen az előírt gyógyszerek ismétlése miatt, a legszigorubbán fel-
szólítottuk, hogy az ismétlésre behozott recepteket az első elké-
téshez úgy ízben mint színben teljesen azonosan állítsa elő. Ha az is-
métléskor a közönség mászini gyógyszert kap, akkor úgy vélheti, hogy
nem az előírás szerint készült, tehát hatástalan.

2., Egy ismeretlen gyógyszerész

Az egészségügyi akták között 1789. és 1790. évben két alkalommal
egy eddig ismeretlen, - N a s o nevezetű - gyógyszerész nyomára lal-
tem. Az 1789. április 12.-ki aktában a megye tudomására hozza Naso
gyógyszertár-kezelőnek, hogy az aradi kolonisták számára és az állam
terhére szállított gyógyszerek árából 20%-ot le kell vonni.

"Herrn Pharmacie Provisor von Naso. Laut höherer Anordnungen je-
nen Arzneien, welche aus Aerarialische Gelder bezahlt werden, vor
solche in Cente verkauft sind, und beträchtlich ist, der 3-ter
April der aber 20 Proz. abgezogen werden.....die Arader Colo-
nisten abgereichte Medicamenten, welche von Aerarial Gelder ex-
contentirt werden. Arad 12. April 1789." / 3. /

A fenti vizsgálati jegyzőkönyvből tudjuk, hogy 1789-ben Poshart beteg volt. Naso gyógyszerész-kezelő és Poshart betegsége között összefüggést tételezve fel, magyarázatot kapunk Naso aradi szerepéhez: betegsége alatt Poshart-ot helyettesítette.

Naso aradi tartozkodása átnyúlik a következő évre is, amikor az elhunyt Nemiro adosságának kiegyenlítését kéri a városi előljároságtól, de a magistrátus közli, hogy csak abban az esetben tesz eleget kötelességének, ha az elhunyt Nemiro köztartozásait fedezték a hagyatékából:

/Felzet: /"Responsum administratoris, quod usque Nemiroiani Rationes revisae fuerint, Creditores excontentari nequeant."

"Praesentatum 5. Jänner 1790.

Apothecaris Naso

Bei Gelegenheit der vorgemachten Restauration der Arader Stadt-Magistrat, erinnerte jenen Forderungen so vor abgereichte Medicamenten an dem H. verstorbenen Nemiro zu suchen haben, worauf der H. Consiliar Klokusintsky.....administrator erwiderte das bis die Aerialial Forderungen nicht gänzlich getilget worden, bis dahin die übrige Creditores nicht excontentirt werden können, sofort aber das die Rechnung Revidirung bald zur vollkommenheit kommt, und so dan aus der übergebliebenen Massa die Vorderungen anzuweisen nicht unterlassen wird, welche Erklärung der H. Consiliar habe zu wissen ..... " /4./

Jegyzetek

/1./ A.san.r.1788/59. /2./Act.San.1789/3469. /3./ Act.san

1788/90 Nr.216./4/Act.san.r.1790/165.

Handwritten notes:
1788/90
1789
1790

Arad város és Arad-vármegye gyógyszerészeinek története.

MÁSODIK RÉSZ

Irta:

Szepey Zoltán gyógyszerész

Második rész

Arad város és Arad vármegye gyógyszerteráinak története

a 19-ik század első felében.

I. fejezet

Az aradi gyógyszerterák fejlődésére ható tényezők a 19-ik század első felében.

A 19. század egy új korszakot jelent az aradi és a megyei gyógyszerterák történetében, melyet a gyógyszerterák hálózatának kiépülése jellemez. Ez a folyamat szorosan összefügg a megyének és főleg Arad városának fejlődésével.

A városias fejlődés kezdete átnyulik az előző századba, amikor 1783-ban megszűnt az építkezési tilalom, mely addig gátat vetett minden haladásnak. Ha átlapozzuk Arad város történetét, a 19. század elején, számos olyan eseménnyel találkozunk mely arról tanuskodik, hogy a város kilendült a több évtizedes pangás időszakából. Már 1798-ban kezdik az új gimnázium építését, 1808-ban létesül az első nyomda, 1812-ben pedig a román tanítóképző. 1816-ban épült az első állandó színház, 1822-ben alapítják a görög - keleti papnevelő intézetet. 1833-tól kezdve zeneiskola működik Aradon. Ugyanezen év november 10.-én elha-

törölték az utcák világítását és 1835-ben az új kórházat avatják fel. Különösen nagy horderejű esemény történnk 1834-ben, amikor Aradot szabad királyi várossá nyilvánítják. Ezáltal a tökéletes polgári társadalom erősebb mértékben fejlődhetett, felszabadulván a kamarális terhek alól. A tökéletes társadalom kialakulását jelzi az 1840-ben létesült első aradi takarékpénztár.

Az irodalmi termékek első hajtásai szintén ebből a korból származnak, D. Cichindeal, az aradi tanítóképezde tanára, 1814-ben Budán kiadta "Meséi"-t. Történetírás terén megemlítjük Peretsenyi - Nagy Lászlót, aki 1807-ben kiadta Aradmegye első rendszeres monográfiáját. 1814-ben pedig "A régi Orad, vagyis a mostani Aradnak dolgai" c. könyvét. Ami az újságírást illeti, az első újság Aradon az "Arader Kundschaftsblatt" 1837-ben jelenik meg először és annak magyar nyelvű kiadása, az "Aradi Hirdető" 1840-ben lát napvilágot. /1./

Az a lendület, mely Aradot rövidesen az egyik legnagyobb vidéki városok közé sorakoztatja, minden bizonnyal első sorban előnyös földrajzi fekvésének tudható be. "Az Erdély, Pest, Temesvár és Nagy Várad közti átmenő kereskedés tetemes hasznára válik. Országos vásárai a gyári és fényüzési portékákra nézve a pesti és debreczeni vásárok után mindjárt következnek és ezeket bécsi és csehországi kereskedők is látogatják. Szarvasmarha és lovasárai híresek. Nevezetes kereskedést folytat dohányossal, gyapjuval, gubacsossal, borral, nyers bőrökkel, mézzel, mellyet a zsidók szednek össze a szomszéd vármegyékben. Az aradi lángliszt egész ausztriai birodalomban nevezetes." /2./

De a fejlődés nem csupán helyi, tehát belső tényezőkből indult ki, hanem az általános és mélyreható társadalmi változásoknak is következménye.

A francia forradalomnak nem volt közvetlen és azonnali kihatása Arad fejlődésére, habár Aradnak is megvoltak a jakobinusai, mint Rózsa József szemorvos a francia forradalom eszméinek lelkes bűnözője és "Virgeiszt Ferencz, kit a tábla 1795. május 2.-án halálra ítélte." /3./

Társadalmi megmozdulás nem következett be I. Ferenc rendőrállamában, de tudományos téren érezhető volt a forradalom felszabadító és a multat elszámoló hatása. Gyógyszerészeti téren a Pharmacopoea Austriaco-Provincialis de Anno 1794 emendata már a 19-ik század gyógyszerétárát alkotta. Általa eltűntek mindazok a gyógyszerek, amelyeket Rozsa orvos 1788-ban oly hűvel ellenzett, mindazok, melyek a középkor hagyományait maradtak meg az előbbi farmacopeákban. Hajdenreich orvos 1795-ik évi vizsgálati jegyzőkönyve már az új farmacopea szellemében készült és itt találkozunk először kémiai vizsgálatokkal.

Ellenben a napoleoni háborúk közvetlen hatással voltak Arad további sorsára. Hiába kísérelte meg I. Ferenc Europa ezen területét kiadni az események forgatagából: háború volt és a kényszerűség ledöntötte a sorompókat. Emberek mentek, emberek jöttek, és kieserélődtek a gondolatok. Sok aradi vett részt a hadjáratokban és sok hadifoglyot szállásoltak el Aradon a várban, Napoleon katonái közül.

Ebben a korban kezdődik a polgáriásodás és a tökéletes rendszer ki-ontakozása. A társadalmi átalakulással új problémák születtek és egy új osztály jelenik meg a történelem porondján, a proletariátus. Ez az osztály most még csak kialakulóban van, de hivatva lesz a következő, huszadik század strukturáját megváltoztatni. Ugyanakkor a népek nemzeti öntudata is életre kél és ez döntő szerepet játszik majd a 19-ik század történetében.

Ezekkel a kérdésekkel kellett Arad társadalmának számolnia. Vér és szenvedés közepette a város mégis rohamos fejlődési korszakon megy keresztül, - száz év alatt lakosainak száma megötszörösödött. Tekintettel, hogy a gyógyszertárak száma arányosan növekszik a lakosság szaporulával és a kulturális igényekkel, a gyógyszertárak létesítését a fejlődés fokmérőjének tekinthetjük. Összehasonlításképpen vegyük Brassó városát, ahol 1764-ben már a hetedik gyógyszertár felállítását kérvényezték, ellenben Aradon 1813-ig csak egy gyógyszertár létezett. Arad fejlődésének

/4./

1879-ben az arány már kedvezőbb volt: Aradon akkor 5 gyógyszer-tár működött, míg Brassóban 8. / 5. / A 20-ik században aztán végleg Arad javára billent a mérleg: 1917-ben itt 13 gyógyszer-tár volt mialatt Brassóban csak 10 / 6. / és 1934 -ban Aradon 17 és Brassóban 14 létezett.
/7./

-X-X-X-X-X-X-X-X-X-X-

Jegyzetek:

- /1./ Lakatos III.253,122,II.105,III.128,II.88,III.146,169,253,II.169,III.20,105 és 102.o. Márki II.518,786 és 788.o. ~~*2*~~
- /2./ Tényes 1839:248.o.és köv. /3./ Márki II.498,499.o.
- /4./ Direcția Gen.a Arhivelor Statului.Arh.magistr.oraș.Brașov.
Dosar VI.No.1.: /orig.german/ "Farmaciștii din Brașov mulțumesc magistratului pentru rezoluția ce a dat ,de a nu mai permite deschiderea de noi farmacii in oraș in afară de cele existente in număr de șase.Intr-un mic oraș ca Brașovul și cei 6 abia își pot câștiga existența,au posibilitatea însă să se ocupe mai bine de situația sanitară a populației din oraș.Roagă să nu permită farmacistului localnic Johann Schnell să-și deschidă farmacia căci după activitatea clandestină a acestuia s-ar părea că vrea să facă farmacie in casa sa." 1764.Mart.3. Brasov.
- /5./ Ph.Alm.1879: 94,101.o. /6./ Gy.napt.1917:116,122.o.
- /7./ Alm.1934:140,144.o.

II. fejezet

A 19-ik század első felében Aradon működő gyógyszerházakról

A 19-ik század első felében négy gyógyszerház működött Aradon. Tekintve, hogy most már nem csak egy gyógyszerház történetét kísérik figyelemmel, az összeeszerelés kikerülése végett kétféle képpen határozzuk meg azonosságukat: létesülésük sorrendje és az emblémájuk szerint.

Az első gyógyszerház Poshart utódainak birtokában.

Az előzményekből tudjuk, hogy Poshart 1799-ben eladta vejének a patikát. Az adás-vételi aktust tudomásul veszi a megye és szentesíti azt a március 4-iki közgyűlésen. Ez az okmány az utolsó ami közvetlenül igazolja a gyógyszerház tulajdonosainak változását. A megye a jövőben nem foglalkozik a gyógyszerházak átírásának kérdésével, viszont a magánkezekben maradt későbbi adás-vételi szerződéseknek nem sikerült még nyomára lelnem.

"Kivonat az 1799 esztendőben Martius 4-én Tettes Nemes Vármegyének Arad városában gyoroki Edelapacher Zsigmondnak Elseő Alispánynak előlulése alatt tartott közgyűlés jegyzőkönyvéből. Nr. 127/1799. Hidas Sándor ez alkalmatossággal bényújtotta az előtűdos Apothecariusi mesterségéről még 1791. esztendőben a Pesti Universitas által kiadott Diplomáját hirdetés végett. Ugy nem különben ez alkalmatossággal beadott könyörgő Levelében neve-

zett Hidas Sándor kéri a Megyének pártfogását, hogy tudniillik Posharth János o-aradi patikáriusnak Patikáját megvén, azon közöttük megessett egyezés a Megye által is helyben hagyattatnék és ezt helybeli patikáriusi mesterségében meg erősítene. Végeztett: Tudos Patikáriusi mesterség eránt nevezett Hidas Sándornak a Pesti Universitas által kiadott Diplomája felolvastatván, hirdettetvén, ez által a Jegyzőkönyvbe beiktattatván nekie megint vissza adattott. Ami pedig az o-aradi Patikának Posharth János Patikáriustól általa lett megvételét és az azt követő birtokba lett behelyeztetését illeti, abban a Megye is megnyugszik és ann ellenzi, azért is nevezett Hidas Sándor ő felsősége által leküldött hiteltetés módjára ezen alkalmatossággal meg is hiteltetett. Káráta Korneli Josef s k.aljegyző." / 1. /

Nem tudjuk vajon Poshart kifizette-e adosságát Miller-nek, a volt tulajdonosnak, de az utobbinak még volt Aradon követelése 1801-ben is:

"A Pesti Apothecarius /Miller, Sz. Z./ kéri a' Megyét, hogy néhai Kiszonyi Károly urnak kiszolgáltattott orvosságok árát megfizettettné." / 2. /

Ez az okmány az utolsó értesülésünk a még 1776-ban eltávozott Miller gyógyszerésztől.

1810. szeptember 26.-án a Hidas házaspárnak Justina-Barbara-Joanna nevű leánya születik: "Parentes D. Alexander Hydassy Pharmaco-Paeus et Rosalia consors, nata Poshard." / 3. / általa nőiágon a család birtokában marad a gyógyszertár, mivelhogy a későbbi tulajdonos H i d e s h Sándor neje lesz.

A gyógyszertárt Poshart a Minoriták templomával szemben levő Szabo-féle házba helyezte át még 1776-ban. 1819-ben ugyanazon a

helyen működve, az adóösszeírásokból megállapíthatjuk kik laktak a
 gyógyszerertár során a főutcában. Az összeírásokat mindig az akkori so-
 raktártól kezdték /k.b. ahol most a "Școala tehnică sanitară" áll/ és
 sorszám szerint, de nyilván nem házszám szerint, végig vették a fő-
 utcának az egyik, aztán a másik oldalát. Íme az adófizetők nevei, akik
 a gyógyszerertár során laktak 1819-ben:

Pos.

- 1., Domus Salinaria
- 2., dto
- 3., dto
- 4., dto
- 5., Salis Perceter Officium
- 6., Domus Cottus
- 7., D.S. Kubiny Nob.
- 8., D.s. Judi. ...
- 9., Gottlieb Ventzel conscribitur
- ibid. Gottlieb Thoma
- 10., Anton Raininger vid.
- ibid. Heinrich Lintner
- 11., Laurentius Rainer senat.
- ibid. Ignatius Sojber
- 12., Michael Donner
- 13., S.D. Vásárhely Nobilis
- 14., Alexander Hidas Apothec. /Famuli:1, Ancillae:1, Domus:2./
- 15., Jacob Laszko
- 16., Jacob Wischer
- ibid. Thomas Maurer
- 17., Josef Sirtel conscribitur
- ibid. Kovatsek Geometr. Caalis
- 18., Dahor János
- 19., Grozav Janos
- 20., Szalazsan Janos
- 21., Argilan Szimu
- 22., Dehilyan Avram
- 23., Sava Boknyik, locus vacus
- ibid. Franz Melak
- 24., Pintye Toma, locus vacus / 4. /
 stb.

Az összeírásokból tudjuk, hogy Hidas-nak volt egy kertje a
 zsinagoga közelében és ugyanott egy háza, ahová Hidas özvegye köl-
 tözött 1831-ben:

Pos.

- 778., Locus Synagogae jud.
779., Domus Communitatis jud.
780., Michael Langerian
781., D. Ignatius Vörös Nobil.
ibid. Liszt Gabor
782., Alexander Hidas /conscriptus hortus/ / 5./

Harminc évi munkálkodás után Hidas Sándor 70 éves korában elhunyt, 1829. december 28.-án. /6./ De még halála előtt gondoskodott arról, hogy a gyógyszerertár a család birtokában maradjon: 1829 július 23.-án Justina leányát, ki akkor töltötte be a 18-ik életévét, feleségül adta Hidegh Sándor 24 éves gyógyszerésznek. /7./

Művem elején már közöltem Lakatos J. adatait Hidegh Sándorról, ki a gyógyszerészeti hivatása mellett az "Aradi Első Takarékpénztár"-nak is tevékeny tagja volt. A takarékpénztár közadakozásból jött létre és 1840. április 3.-án alakult meg. Hidegh Sándor, az igazgató-választmány tagja, ekkor 40 forintot adományozott. Később, 1841-ben főpénztárnok lett március 25.-én, de még azon év augusztus 9.-én erről a tisztségéről lemondott. /8./

Az első aradi gyógyszerertár Hidegh Sándor birtokában marad még a 19-ik század második felében is és a történet folyamán többször szö fog esni róla.

- 9 -

A második gyógyszerter

1., A gyógyszerter alapítása.

Constans és Kramer sikertelen kísérlete után 1813-ban minden népszerűség nélkül megalakult Arad második gyógyszerterára. Az utolsó kísérlet 1799./ eltelt majdnem másfél évtized alatt sokat fejlődött a város és így már nem lehetett elődézni a második gyógyszerter ügyét.

Az alapítási év korának leghivatottabb ismertetője Peretsenyi Nagy László, Arad városának egykorú kronikása. Tehát átadjuk a szót neki, ebben a kérdésben.

"....jelesíti továbbá ezen nagy kereskedői városunkat az ő közel levő Ménési, Paulisi, Gyoreki, Világosi, Galsai, Magyaráthi, Pankotai, Boross Jenői 's Mokrai szép verőfényes fekvésű szelíd Szőlő-hegye.

.....

Az Aradi lakosoknak szorgalmatos mivelése teszi, a' minthogy főbb nyereségeknek ágazattjai a' Bor és a' Marha és a' Gyapju, Méz, Viasz, Padgyu, Gabona....itt az Al földnek hegyallyán.

.....

Az Aradiaknak haszon keresmények befoly a' Maros vizén, melly Erdélyből vévén eredetét, az Erdélyi so-aknakból, más bányáktól nem távol folyik, Zámnáál befelé Arad vármegyében. Ezen a' vizen Tutaly o-
kon, Hászádokon, Sajkákön minden néma Fát, Deszkát, Gyümölcst, Bort,
Pálinkát, Gabonát ki és be hordanak. Aradon, Szegeden nagy so pajták
lévén, a' mindennapi sot rajta Erdélyből kihozzák. Itt Aradon lévén
a' so szállításnak Felvigyázo Tisztjei, Maros Tisztitói Elöljáró-
sága, Viz mérője és Uradalmi Pó. Hivatalossai, ugyanis közelebb a'

Maros mellyéki Helységekben so-hajókázo sok szép szabadságokkal
jeles
Társaság, kik egyedül ezen tzelra figyelmeztvén 's az egész
Országnak szükséges so hordásban fáradozván, minden más adozás
alól fel oldoztattak....." / 9./

A fentiekből láthatjuk, hogy Arad egyik fontos fejlődési tényező-
je a tranzit-forgalom volt és abban az időben a marosi hajozásnak
egy szerep jutott.

Másrészt a mostani folyamodo, Szikra András, egy régi aradi csa-
d sarja és nem jövevény mint az előbbieket, - következöleg voltak párt-
fogai bőven. 1756-ban, Langer gyógyszerész idejében, találkoztunk már a
"Conscriptio"-ban a család nevével:

"Positio 142. Szikra Péter" / 10./

Az 1766. évi összeírásokban Michael Szikra, oeconomus házáat 329
brintra becsülték és 1777-ben ugyancsak Szikra Mihály szerepel az
adófizetők névsorán. / 11./

1813. április 29.-én "Szikra András O-aradi születési Patika Mes-
ter O-Arad várossában intézett Patika fel állítását a' szradékban bé-
mutatott iskolabéli diplomához képpent meg engedni kéri." A megyei
gyűlés úgy határozott, hogy " Aradi, mint illető járásbéli Feő Sz. Biro
Mihály Antal 's Rozsa Josef Feő orvos Uraknak meg hagyatik, hogy meg-
tekintvén az esedezőnek ezen intézette érdemét, arról, ha vallyon
egyen-é neki igazi Patika felállításra elegendő fundussa 's mennyi-
en volna, annak éppen O-Arad várossában való szüksége, Bémutatásukat
adják."

Megleppen rövid idő alatt, a megbizott személyek kedvező jelen-
tése alapján, július 13.-án a kérvényező megkapta a második gyógyszer-
Már felállításához való engedélyt. A jelentés szerint Szikra András
...mind pénze, mind pedig creditomára nézve alkalmasnak találattván,

.....leginkább, hogy olly nagy kiterjedésre még szükséges is lenne egy Apothecca, ugyanakkor Aradon az Apotheccájának fel-állítása meg engedtetik." /12./

A gyógyszerészek általában lehetőleg a legkedvezőbb helyet választották, elvégre ők is csak kereskedők. Ekkor még nem jelölték ki hatóságilag a gyógyszerertárak működési körzetét és így Szikra ott nyitott, ahol jónak látta. Ezért és a város fejlődési súlypontjának megismerése miatt is, fontossággal bír, hogy hol nyílt meg a második gyógyszerertár. Rámutat, hol volt akkor Arad kereskedelmi központja.

Az elősszeírásokból láthatjuk a gyógyszerertár elhelyezését a környező lakokhoz viszonyítva. 1819-ben a helyzet a következő volt:

Pos.

- 680., Dratsai György supl. cons. civ.
- ibid. Michael Mikeits
- ibid. George Gorgovits cons. civ.
- 681., Johan Partl /v. Parte ?/
- ibid. Peter Waldman
- 682., Georg Mijatovits, senator
- ibid. Stefan Bergham conscript.
- ibid. Michael Adams
- ibid. Kredl und Schwester
- 683., Demeter Savits
- 684., Andreas Stogel
- ibid. Lenhard Pasinger
- 685., Moyses Herschl jud.
- ibid. dto
- 686., dto
- 687., Andreas Szikra Apothecar, agri et prata vendidit Dem .
Andrasits
- 688., Rosenwald vid. jud.
- 689., Peter Joanovits
- 690., Aedificium Civit.
- ibid. Josef Steinbach jud.
- 691., Iszak Steinbach vid. jud.
- ibid. Robitsek jud.
- 692., Frantz Schweitzer
- 693., Lorentz Gerer
- 694., Josef Stots
- ibid. Josef Haberle
- ibid. S. D. Anton Atzel I. Comit. assesor. /13./

Egybevetve ezt a névsort az 1822-ki összeírásokkal, azt tapasztaljuk, hogy közben sokan elköltöztek innen és mások jöttek helyükbe. A környező lakok közül kiemeljük Moyses Herschl-t, a színház építőjét

s Josef Stotz-t, Szikra apostát. Ime az 1822-ki névsor:

Pos.

- 715., Dratsai György L. tenent. civi
- ibid. Franz Tsermák
- ibid. Theresia Svobb
- 716., Joh. Parte
- ibid. Andreas Krobl
- ibid. Vidua Prajeria
- 717., Georg Mijatovits, senator
- ibid. Anton Derfner
- ibid. Josef Pekar
- ibid. Anton Koller
- 718., Alexander Lázár
- 719., Josef Hanuss
- ibid. Elisabet.....jud.
- 720., Moyses Herschl jud.
- 721., Andr. Szikra, senator /Famuli:1., Ancillae:1. Domus:1. Extra
seriales facultates:mercatura /
- 722., Rifke Rosenwald
- 723., Peter Joanovits
- ibid. Arsen Gajkov
- 724., Aedificium Civicum
- ibid. Leopold.....
- 725., Isaak Steinbach succesores
- ibid. Pauli Seeman
- ibid. Kaszner Josef
- 726., Franz Schweizer
- ibid. Probst Anton
- ibid. Tifenbacher Johan
- 727., Gexer Laurenz
- ibid. Johan Merkmler
- 728., Josef Stotz, civica camerarius
- ibid. Tujgenko Aloisius, organista
- ibid. Debacher Teodor / 14./

Egy 1843-ik évi adatból, melyre később még visszatérünk, pontosabban meghatározhatjuk a gyógyszerház helyét:

"Az ugynevezett Szép-utczában 165. sz. a. helyezett Boros féle emeletes ház, mellynek házhelye egészen a' városház utczába^{ki} terjed." /15./

Tehát a mai Tribunal Dobra utca jobboldalán volt a patika. Ez a hely abban az időben kulcsponst volt Arad forgalmát illetően. Elsősorban itt, a Szép-utczában, bonyolodott le az egyik legfontosabb országuti forgalom, Arad vára, Ujarad, és Temesvár felé. /Ma már telje-

en elvesztette jelentőségét, mert a városközi forgalom a két sugár-
ton bonyolódik le. / Másrészt a téren - a mai Piața Avram Iancu = /16/
volt az akkori városháza, az üzleti forgalom középpontja. Továbbá a
gyógyszertár átellenében, a Maros felé vezető utcában /Str Gh. Lazăr/
volt Arad első állandó színháza .

A második gyógyszertár környékét, annak alapítása idejéből, érzé-
kelteti Zeiner Alfréd:

" 1818. június 16-án Kilényi és Láng 21 tagú társulata "Mátyás ki-
mely választását" adta, de színre került többek között "Hamlet" is. Ki-
mentek a színészek szüretre Magyaróra, megyegyűlésre Gyorokra is, az-
után vissza Aradra, ahol már építette színházát Hirschl Mozes..... Ez
az épület ma is áll az Avram Iancu-tér és G. Lazăr -utca sarkán, az
"Urania" mozi van a régi helyiségben. A maga idejében remek empire pa-
lota volt, ez ma is tisztán kivehető, különösen, ha az udvari feljárat
rúdosos kapuját és a lépcsőkerlátokat szemügyre vesszük. Felül olvasha-
tó az empire korszakban "1818", az utca felől az erkélyen pedig "1817"
A mellette levő ház homlokzatát nézve majdnem hibátlanul látjuk a
színház empire stílust, benne az udvaron ma is látható a színház előcsar-
noka a stílusos oszlopokkal. Az utcát akkor "Színház-utcának" hívták."
/ 17. /

Ami pedig a Szép utcát illeti, mint a neve után is ítélhetjük, a
legszébb utcája volt Aradnak. Ez az utca még az O-várnak, a lebontott
rég. városközpontnak az maradványa. Az O-várnak az u. n. "Magyar-kapu"-
ja a gyógyszertár előtt volt valaha, míg a Szép-utca már a váron be-
lül, a "retransur"-ban húzódott. A "Magyar-kapu"-n ^{kívül}, a várfal mentén,
folyt egykor a Kis Maros, vagy Tökéli-árok, a színház utca vonalán át
a Városház-téren keresztül. / 18. /

Zeiner a következőket írja a Szép-utcsról és környékéről:
"Menjünk a régi Városház -téren keresztül a Szép-utcaba, melyet
ma is hívtak "Die schöne Gasse", mert itt álltak a legújabb és legszebb
házak. Az egyedüli két emeletes "két rozsa -ház" ma is létezik, csak át-

lakitva, mellette a Grabner szőlőtermelő háza, melynek átalakítására gyermekkoromban magam is emlékszem. Szemben vele Klein Nor épített 1820-ban, ezt a számot olvashatjuk az erkély remek rácszatán. Azt mondják ez volt a város legizlésesebb épülete /az "Arany A.B.C"/, az empire díszek ma is láthatók. Tulajdonosa kézművra kereskedő volt.

.....A zsidotemplom imperial stílusban épített, kétemeletes palotával már készen állott.... Fennmaradt stílusát legjobban a Háltérre ész oldalán láthatjuk. Ezzel részben szemben, a Háltér sarkán ma is áll egy szép régi ház, udvari része a legstílusosabban érzékelteti a ort. E sarokház két erkélyének vas munkálatai talán a legszebbek valamelyik közül. Egyiken 1824-et, a másikon 1827-et olvasunk.....

rad empire város, kár, hogy lerontották, hisz az imént említett részben zota nem is igen épültek új házak, az utcák alig változtak valamit. legjobban érzékelhető, ha bemegyünk az Axente-utca/Damjanich-u./, az időben a bársnyvágok vidéke volt. Ebben az utcában volt az üzlet a lakásokkal és a párhuzamos Háltéren a műhely. Napjainkban előfordul, hogy kocsira kocsit meg nem fordul az utcában, a kövezetet fű vori ki, - kár itten volta korzo egyik része, folytatva az űz-utca /Gserno - ries Péter-u./. Itten laktak a jomodu vagy gazdag polgárcsaládok.....

...." / 19 /

Igy hát Szikra András jól választotta meg a helyet és számítása valóra vált, mert a jövőben hosszú ideig a legjobb gyógyszerháza lett maradnak.

1833-ban a család megváltoztatta nevét és "a Szikra -név elhagyásával a nemes Boros -nevet használja." / 20. /

/Szikra-/Boros András, a gyógyszerészi hivatása mellett, városi hivatalnok is volt haláláig. Rendszeresen részt vett a város tanácsülésein mint "választott polgár" és "szószóló" / 21. / Az 1822-ki összeírásokban "senator"-ként szerepel, míg 1839. február 12.-én bekövetkezett halálakor az anyakönyvbe a következőket jegyezték be:

Boros András, Stotz Erzsébet férje, 50 éves, városi számvető és gyógyszerész. Rom. kat." /22./

Boros András felesége hol "Terézia", hol "Erzsébet"- néven szerepel a dokumentumokban. Azonosságát a következő adatokkal igazoljuk:

1824. február 11.-én egy kéthónapos gyermeküket temetik el:

"Andreas, filius P.D. Andreae Szikra Pharmacopoei et Senatoris civici et Theresiae consors." /23./

Az 1834. január 25.-ki adat szerint, amikor szintén egy gyermeket temetik el, a feleség neve Elisabetha:

"Francisca, filia Andreae Boros Pharmacopoei et Elisabetha Stotz." /24./

Az 1841. esztendő Bajtárs hava 22.-én tartott megyei közgyűlésen a már özvegy - Boros Terézia bemutatja a megyei kórház részére 1827-1838. évben kiszolgáltatót gyógyszerek jegyzékét. /25./

A fentiek alapján nem kétséges, hogy Boros András özvegye teszi az 1843-ban a következő hirdetést a gyógyszerertár épületének adástárgyában:

"Eladó ház / és kert/. Az ugynevezett széputszában 165. szám alatt helyezett Boros-féle emeletes ház, mellynek házhelye egészen a városház-utczába kiterjed, minden orán eladó. /26./ Közelébb értekezhetni az iránt Hasenfratz-féle házban a városház-téren 284. sz. a. az első emeleten lakó ns. Boros Theresia asszony tulajdonosnével." /27./

2., /Szikra- /Boros gyógyszerész és a vasfürdő.

A bevezetett aradiak emlékeznek még a hírhedt vasfürdőre. Ez az intézmény, mint gyógyfürdő, szép reményekkel indult egykor és vizének hatásosságát elsősorban /Szikra- / Boros András aradi gyógyszerésznek köszönheti.

1843-ban a következő hirdetés jelent meg az "Arader Aundscharts-

tt"-ban:

"Eisenbad in der kön. Freistadt Arad in Hause zur goldenen
Krone Nr. 66.

Nach mehrmaligen Untersuchungen dieses Wassers, welche in Aerztlicher Hinsicht schon im Jahre 1832 von Seite der Löbl. Arader Gespansschaft, unter Aufsicht einer eigens hiezu Angeordneten Deputation, durch den Herren Comitats-Physicus Joseph v. Rozsa und Herrn Apotheker Andreas v. Boros, - von Seite der kön. Freistadt Arad, unter Aufsicht des Herrn Stadt-Physicus Johann v. Kresztits und des obbenannten Herrn Apothekers vorgenommen wurde, - wie auch zufolge der durch Hrn Joh. v. Schuster weil. Prof. der Chemie an der kön. Ungarischen Universität zu Pesth, und der neuerdings im Jahre 1842 durch Herrn Ludwig v. Tognio, Dr. und Professor der Medizin an der kön. Universität zu Pesth angestellten Analyse dieses Mineral-Wassers, sind in demselben folgende Bestandtheile entdeckt worden, als: Kohlensaurer Kalk, Kohlensaure Magnesia, Kohlensaures Eisen /vieles /, Kohlensaures Mangan, Schwefelsaures Natron, Schwefelsaure Magnesia, Salzsaurer Natron, Salzsaurer Magnesia, Alaunerde, Kieselerde, organische Stoffe. Es ist daher als ein starkes muriatisch-salinisches Eisenwasser erklärt worden.

Die Heilkräfte dieses Mineral-Wassers haben sich, zufolge gemachter Erfahrungen hierortiger Herren Aerzte, so wie auch der von vielen durch dieses Bad geheilten Kranken eingegangenen schriftlichen Zeugnisse, zumal in jenen Krankheiten heilsam erwiesen, welche überhaupt in entschiedener Körperschwäche ihren Grund haben, und vorzüglich unter folgenden Gestalten erschienen, als: Lähmungen aller Art, Gicht, veraltete rheumatische Gliederschmerzen, Bleichsucht, Blutflüsse und andere derlei von Schwäche der Gebärmutter herrührende Uebel, Krämpfungen, Kreuzschmerzen,

Blinde goldene Ader, Herzklopfen, verschiedene Hautausschläge und überhaupt alle Krankheiten, welche von Schwäche der Nerven oder der Blutgefässe herrühren.

Um zugleich grössere Theilnahme zu erregen, wird zur Kenntniss gebracht, dass die angezeigten Bäder durch ganze oder auch halbe Abonnement-Billeteu, jedoch für das laufende Jahr bis Ende September gebraucht werden können.

Jakob Stampfl, Bad-Inhaber." / 28./

A hirdetés fordítása a következő:

"Vasfürdő Arad szabad királyi városában az "Arany koronához" című 66.sz.házban.

A fürdő vizét többször is megvizsgálták orvosi tekintetben. Már 1842-ben a tek. Arad vármegye részéről, egy ezen célból kiküldött bizottság felügyelete alatt, Rozsa József megyei főorvos ur és Boros János gyógyszerész ur, - Arad szabad királyi város részéről pedig Székely János városi főorvos ur és a fent nevezett gyógyszerész ur vizsgálták meg. Az újabb vizsgálatok alapján, melyeket néhai J. v. Schuske a pesti magyar királyi egyetem kémia-professzora végzett és legutóbb 1842-ben Ludwig v. Tognio dr., szintén a pesti királyi egyetem professzora, analízis útján megállapították a fürdő ásványvizének alkatrészeit és pedig: szén-savas kalciumot, szén-savas magnéziumot, szén-savas vasat, szén-savas mangánt, kén-savas nátriumot, kén-savas magnéziumot, szén-savas nátriumot, szén-savas magnéziumot, timföldet, kóvasavat és egyéb anyagokat tartalmaz. Ezért egy erős muriatikus-szén-savas ásványviznek nyilvánították.

Az itteni orvos urak tapasztalatai és számos, ebben a fürdőben gyógyult páciens bizonylata alapján, az ásványvíz a következő betegségekben bizonyult hatásosnak, főleg akkor ha a testi fogyatékos állapot az itt felsorolt módon nyilvánulnak és pedig: mindenféle bémulás.

szvény, idült reumatikus eredetű ízületi fájdalmak, sápkor, vérzéses
más, az anyaméh gyengeségéből eredő bajok, görcsök, keresztcsont fáj-
lások, aranyér, szívdobogás, különböző bőrkiütések és általában mind-
azon betegségek, melyek az ideg- és véredény-rendszer gyengeségéből
adnak.

A nagyobb érdeklődés felkeltése céljából tudatom, hogy az emli-
tt fürdőt fél, vagy egész évadra szole bérletekkel f.év szeptem-
ber végéig használhatják.

Jakob Stampfl fürdőtulajdonos." /Kelt 1843 május 27.-én ./

A fenti sorokból láthatjuk, hogy a vasfürdő kezdete 1832. évre ve-
tethető vissza, Boros András gyógyszerész véleményezése nyomán. 1834-
ben a fürdőtulajdonos kizéves kizárólagos engedélyt kért a várostól
fürdő kihasználására:

"1834. mártius 8.-án. Stampfl Jakob előterjesztett folyamodá-
sa által magának a' nagy költségekkel felépített és sokféle
nyavalyákban az Emberiséget orvosló hasznos vas fürdőnek gyakor-
lását, - azon tekintetből, mivel valamint eddig is nyavalyákban
sünlődés és a' sorstól elnyomott szegény embereknek minden fizetés
nélkül fürdéseket engedett, - a' városnak esztendőként 25 forin-
tot pengőben fizetni fog. - mások ki zárásával le Esztendőig meg-
engedni kéri." _/29./

A fürdő felvirágzását jelzi az 1840-ben közzétett hirdetés, mi-
erint azt tussfürdőkkel is felszerelték:

"Eisenbad Anzeige....in seinem Bade im Hause zur Goldenen
Krone, ausser denen bis jetzt bestandenen Wannenbäder, auch ein
Douche-Bad errichtet ist. Jakob Stampfl." / 30 /

Az utobb két adat igazolja azt is ,hogy a fürdő létesítését nem esti professzorok analiziseinek ,hanem Boros András gyógyszerész vizsgálatainak köszönheti. A későbbi keletű, egyetemi szinten készült analizisek csak megerősíthették Boros András véleményezését.

3. Sztupa György és Ring Károly.

A számos tagot számláló Boros családból senki sem lett gyógyszerész és így a gyógyszerertár idegen kezekbe került. Boros András 1839. február 12.-én bekövetkezett halála után, előttünk ismeretlen módon a gyógyszerertár S z t u p a György birtokába ment át. Az új tulajdonos csak az 1840. december 19.-én közzétett újsághirdetés révén szerzett tudomást. Évtizedek múlva a reklámozás fontos tényező lesz ugyancsak, mint országos viszonylatban. Ez a hirdetés azért is figyelemre méltó, mert az első reklám-hirdetés az aradi gyógyszerertárok történetében:

"Anzeige

Dem Wunsche meiner Gönner und Freunden entgegen kommend, habe das Vergnügen bekannt zu machen ,dass ich die Capsules Gela-
tineuses, - die zur Einhüllung der widrigst geruchvollen und bittersten Medicamenten dienen sollen, so zwar dass deren Geschmack und Geruch nicht wahrgenommen werden kann, - selbst bereite und schon eine ziemliche Quantität besize. Nachdem nicht nur in Frankreich, England und ganz Deutschland, selbst in grösseren Städten der Monarchie deren Nützlichkeit allgemein anerkannt, so hoffe damit auch hier die beste Aufnahme zu finden. Zur grössere Bequemlichkeit des geehrten Publikums verspreche ich meinen Herrn Collegen im Grossen wie auch im Kleinen ,gefüllte und leere Capsules am billigsten zu liefern.

Erlaube mit zugleich meine aufgestrichene Pflaster bestens

zu empfehlen, wie auch Zahnpulver, Harz-Balsam, und Elixir von denen berühmtesten Zahnärzten, Haar-Pomade, und Hand-Pasta, Waschwasser, die auf Bestellungen selbst bereite, und somit für deren Unschädlichkeit bürgen, - auch besitze einen ziemlichen Vorrath von dem berühmtesten Rauchgeist von welchem ein Kaffeelöffel-voll auf heisses Blech gegossen hinreicht die grösste Wohnung mit dem angenehmsten Geruch zu erfüllen.

Arad, den 10. December 1840.

Georg Sztupa

Apotheker zum Engel." /31./

A fenti dokumentum fordítása:

"Jelentés.

Joakarcimnak és barátainak kívánságát teljesítve van szerencsém tudomásra hozni, hogy egy bizonyos mennyiséget tartva raktáron, magam készítet a zselatin kapszullákat /capsules gelatineuses/, melyek a kellemetlen szagn és keserű ízű orvosságok bevonására szolgálnak, olyannyira, hogy ezeknek ízük és szaguk többé nem érzékelhető. Mivel a zselatin kapszullák előnyeit elismerik nem csak Franciaországban, Angliában és egész Németországban, sőt a Monarchia nagyobb városokban is, remélem, hogy itt is a legnagyobb joakaratra fogok lelni. Tisztelt közönség kényelmét szolgálva a Kollega Uraknak megígérem, hogy akár nagyban, akár kicsinyben, töltött, vagy üres kapszullákat a legelőszobban szállítok.

Együttal engedtessek meg az én felkent flastromaimat ajánlani, egy szintén fogportbalzsamot és elixirt a leghíresebb fogorvosok előíratai szerint, hajpomádét és kézkenőcsöt, mosdovizet, melyet rendelésre készítek és ártalmatlanságát szavatolom. A hírneves füstölőszeszelemből nagyobb mennyiséget tartok raktáron, amelyből egy kiskanálnyi forró bádogra öntve elégséges, hogy a legnagyobb lakásban is kellemes illatot teremtsen.

Arad, 1849. december 10.

Sztupa György,

Gyógyszerész az "Angyal-"hoz.

A zselatin kapszullák alkalmazása nem Sztupa György találmánya volt, hiszen öt megelőzően a pesti Caspar Tschögl gyarmatáru kereskedő, - a későbbi nagydrogista őse, - már 1840. év elején hirdeti ezt a cikket, ugyancsak aradi ujságban:

Anzeige für Apotheker.

Bei Gefertigten sind neu angekommen und zu bekommen:

Capsules Gelatineuses

au Baume de Capahu /Copaiva-Balsam Kapseln / par A. Mothes

Die verlässliche Kraft des Copaiva Balsams bei Schleimflüssen, wie auch Geschwären der Lunge und Harnröhre, besonders bei Katarrhal-Zuständen, vorzüglich aber im Falle des sogenannten "maladies secrets", ist allgemein bekannt. Dem ungeachtet verursachte der eckelhafte Geschmack desselben bei Gebrauchnahme ein grosses Hinderniss, so zwar, dass bei vielen Leidenden die Anwendung unmöglich war. Zur Abwendung dieser Unannehmlichkeit werden verschiedene Versuche gemacht, ohne das gewünschte glückliche Ziel zu erreichen, den alle zur Entfernung des Geruches und Geschmackes unternommene Versuche hatten die üble Folge, das bei derlei Verfahren der Balsam sich in seinen essentiellen Theilen wesentlich veränderte, und wenn Kranke die bestimmte Balsam-Dosis einnehmen wollten, hiezu eine ungleich grössere Quantität ~~erforderlich~~ erforderlich war, und eben diese grössere Quantität des reinen Copaiva-Balsams hat den ursprünglichen Geruch und Geschmack wieder verursacht.

Herrn A. Mothes glückte es zum ersten-mal all das Ueble zu beseitigen, Rücksicht dessen selber von S. Majestät Philipp Lud-

wig das Privilegium, von der Pariser medizinischen Fakultät wohlverdiente Anerkennung, und von denen merkwürdigsten Pariser Aerzten vorzügliche Zeugnisse erhalten hat, welche bei Unterfertigten einzusehen sind.

Herr A Mothes füllet den Balsam in Kapseln, welche aus Gewächs-Sulze bestehen, mit derselben Substanz zustopft, und auf solche Weise vom Eindringen der Luft dergestalt gesichert werden, dass weder Geruch, noch Geschmack durchzudringen vermag. Jedwede Kapsel enthält 18 GRAN /32./ Balsam, was bei punktlicher Vertheilung der Dosis wesentlichen Nutzen bietet. Die Sulze der Kapseln zertheilet sich leicht. Die zweckmässige Anwendung dieser Kapseln ist nicht nur in Frankreich, England und Deutschland, und überhaupt in ganz Europa, sondern auch in anderen Welttheilen anerkannt, - diesemnach glaubt Unterfertigtter den Wünschen der Herrn Aerzte und Apotheker gemäss zu handeln, da er hiewit ankündigt, dass er mit einer hinlänglichen Quantität derlei Balsam-Kapseln versehen sey, wodurch er in Stand gesetzt ist allen Bestellungen punktlich und billig zu entsprechen.

Caspar TSCHÖGL, Pesther

Spezereghändler. / 33./

A két hirdetés hasonlít egymáshoz, de míg Sztupa György már általánosította a maga-gyártotta zselatin-kapszullák alkalmazását, Caspar TSCHÖGL pesti fűszerkereskedő csak a Copaiva-balzsammal töltött Mothes-féle kapszullákat hirdeti:

"Jelentés gyógyszerészek részére.

Alolított jelenti, hogy most érkezett és kapható az A Mothes-féle Copaiva-balzsam kapszulla /Capsules gelatineuses au Baume de Copahu par A Mothes./

Általánosan ismeretes a Copaiva-balzsam megbízható gyógyító ere-

nyálkafolyásnál és tudó- valamint hügyeső-daganatoknál, de különösen az u. n. "titkos betegségeknél". Ezzel szemben az undorító íze nagyon hátrányos a gyógyszer alkalmazásánál, olyannyira, hogy sok beteg a használata lehetetlenné vált. Ezen hátrány elhárítására számos kísérletet tettek, anélkül hogy a kívánt célt elérték volna, mert az izé szag eltüntetésére alkalmazott eljárások arra a hátrányos eredményre vezettek, hogy a szer lényeges összetételét megváltoztatták és, hogy a beteg a kellő mennyiségű balzsamot bevehesse, ennek a sokszorosára volt szükség és ennek a nagy mennyiségnek magának épp úgy megmaradt a balzsam eredeti íze és szaga.

A Mothes urnak elsőnek sikerült a hátrányokat kiküszöbölni. Árdeke elismerésül privilégiumot kapott Pálóp Lajos öfenségétől, a párisi orvosi fakultástól jól kiérdemelt dícséretet és a legnevesebb párisi orvosoktól pedig kiváló bizonylatokat nyert. Mindezek az alólírottaknál tekinthetők.

A Mothes a balzsamot egy kocsonyás tokba teszi és ugyanazon anyaggal a tokokat légmentesen lezárja. Így aztán sem szag sem iz nem érezhető. Mindenegyedű kapszulla 18 gran balzsamot tartalmaz, melynek pontos adagolása lényeges előnyököt nyújt. A kocsonyás tokok könnyen feloldódnak. A kapszullák használata nem csak Franciaországban, Angliában és Németországban, tehát egész Európában van elterjedve, hanem más földrészekeken is elismerik. Alólírott ezek szerint reméli, hogy az orvos és gyógyszerész urak kívánságát teljesíti, ha jelen sorokban tudatja, hogy a balzsam-kapszullákból jelentős mennyiséget készírt raktáron és a rendeléseket pontosan és olcsón intézheti.

Caspar Tschögl pesti fűszerkereskedő."

A két hirdetés között, hasonlóságuk folytán, feltételezhetünk bizonyos oksági összefüggést is. Talán Sztupa, már mint aradi gyógyszerész beztörtözte Tschögl-t a hirdetés közzlésére. Ha elfogadjuk ezt a feltevést, akkor Sztupa aradi tartozkodását egy évvel korábbra tehet-

c, tehát 1839-re.

Sztupa György szállította Arad városának a saját gyártmányu tintát. A városi okmányok között található erre utalás, amikor 1842-ben Sztupa György a kiszolgált tintaért járuló 51. for. 38. kr. jegyzékét vizsgálás végett bemutatja! / 34. /

1844-ben Sztupa a helyi sajtó révén figyelmezteti a kereskedőket, hogy megbízottjának csakis készpénz ellenében adjanak portékát. U. i. Sztupa György, az ő szolgálatából kilépett alkalmazottja -hetes-, hitelre nagyobb bevásárlásokat eszközölt nevében és csak a rendőrség segítségével sikerült a tetteit elfogni. / 35. /

Sztupa György szintén társadalmi szerepet játszott Aradon, ha nem is volt városatyja, mint elődje Boros András, de polgári vonalon. Az aradi olvasókör társasága egyletnek pénztárnoka volt és ebben a minőségben közgyűlés-hívója a tagokat 1846 április 26.-án, mály gyűlésen Franz v. Schärffeder polgármester fog elnökölni. / 36. / Azonkívül az aradi olvasókörben is működött mint választmányi tag. 1846 december 19.-én közli az olvasókör közönséggel, hogy az olvasókör közel három ezer kötet könyvvel rendelkezik / 37. /

Ő maga is adományozott könyveket és pedig az aradi román tanítóképző könyvtárának:

"A donat bibliotecii Scoalei Normale apotecarul George Sztupa:

Sztupa:

2 ex. TENTAMEN CRITICUM IN LINGUAM ROMANICAM, apoi "Gazeta Transilvaniei" și "Poesia pentru minte" din anii 1843 și 1846 și "Curierul de ambe sexe." / 38. /

1847 január 2.-án még mint a helybeli "Polgári uszoda" pénztárnoka hívja össze a részvényeseket / 39. / , de egy évre rá, 1848. április 6.-án bucsút mond Aradnak és Pestre költözik:

"Végbucsu! Keservesen, habár szép hazánk fővárosában Pesten lehetek oly szerencsés állomást nyerhetni: válok Arad falai közül, hol olyan jó barátokat számlálhatok, akiktől kénytelen vagyok ezennel

esut venni, mit hogy személyesen nem tehetek, egyedül csak rögtöni
utazásomnak tulajdonítható. Vegyék tehát ezennel szives köszönetet
barátságukért és legyenek meggyőződve, hogy azt a felelősség
ványába soh'sem bocsátom, sőt legnagyobb szerencsém leendő, ha távol-
temben is barátságok iránti tiszteletemet tettleg nyilváníthatom.
Aradon Ápril 26.-án 1848.

Sztupa György." / 40. /

Sztupa György rögtöni elköltözését a márciusi eseményekkel hoz-
za összefüggésbe, hisz egyébként nem csak anyagi, de családi kapcsola-
d is Aradhoz fűzték, mert Nikolits Ábrahám aradi ügyvéd leánya volt
felesége. / 41. / Pesten a "Magyar koronához" címzett gyógyszerertárnak
volt a tulajdonosa, mely még 1874-ben is birtokában volt és három se-
ddel dolgozott ebben az időben. A pesti egyetemen szerezte okleve-
t 1834-ben. / 42-a /

A helybeli sajtóban közölt bucsusoraival együtt bemutatkozik az
újd: R i n g Károly, ki május 19-én már az aradi polgárok listáján
szerepel. / 42. /

"Jelentés. Alulírt kötelességemnek tartom a' tisztelt közönséget
erről értesíteni, hogy az "Angyalhoz" címzett gyógyszerertárt megvettem,
amél fogva minden örömet központosítandó, hogy a' leghatásosabb sze-
rkek megszerzése és ezeknek legczélyszerűbb elkészítése által a' t. or-
szági kar sokoldalú kívánatainak megfelelhessenek, legszentebb kötelessé-
gemnek tartván a' tisztelt közönség követeléseinek minden irányban
megfelelni.

Arad, Ápril 27.-én 1848

Ring Károly

az "Angyalhoz" címzett gyógyszerertár tulajdonosa." / 43. /

A harmadik gyógyszerertár.

1., Az engedély elnyerése.

A harmadik aradi gyógyszerertárrt egyszerre ketten is pályamondtak, N a g y István pankotai és B á r d y Imre aradi gyógyszerészek. Mindkettő kérése 1822. szeptember 16.-án került a megyei gyűlés elé ezzel a megjegyzéssel, hogy a "küldöttség vizsgálására bizatik." /44./ A harmadik gyógyszerertárt korántsem adták meg oly könnyen mint a másikat, pedig Bárdy Imre is Arad szülötte volt, akár csak Szikra András. A kérvényezők szembekerültek a két meglévő gyógyszerertár tulajdonosának ellenállásával és több mint egy év telik el míg Bárdy Imre a jogot elnyeri.

Ugyanakkor Lerchentali T h u m a Mihály a Pécskán már megnyitott gyógyszerertárának jogosítványát kérvényezi. A pécskai és az aradi harmadik gyógyszerertár megnyitása között bizonyos összefüggés van és ezért az idevágó adatokat együtt kell ismertetni.

Nagy István tűzkárosodásra hivatkozik: "7 Esztendei ebbeli szolgálatját, nem különben folyó hónap 14.-én tűz által lett megkárosodását tekintetbe véve egy Patikának Ó-Aradon való fel állithatását a' honnan a' Pankotait is jobban fel tarthassa." Bárdy Imre pedig aradi illetőségére való tekintettel reméli kérése teljesítését: "hogy ezen tudománynak 10 Esztendei tanulása után végre szótölte földjén meg telepedhessen."

A megye végzésében felhatalmazza "Hendrey Pál tábla Biro, Járásbéli szolgabiro és fő Orvos" Urakat, hogy vizsgálják meg vajon "Ó-Aradon meg állhat - e még egy Patika?" /45./

A küldöttség december 13.-án nyújtotta be jelentését a megyék / 46. /, ahová már december 3.-án beérkezett a két aradi gyógyszerész, Hidas Sándor és Szikra András tiltakozása :

"Tekintetes Arad vármegye képviselőinek.

Bárdy Imre, Nagy István és Lerchenthali Thoma Jozsef /más helyen hely/ urak kérelmezik, hogy a két első itten, - Arad kiváltagos kamarális város területén, a harmadik pedig Pécska kamarális mezővárosban gyógyszerertár felállítására engedélyt nyerjenek. Erre vonatkozólag alólirottak alázattal a következő érvekkel bizonyítjuk Arad és környékén a gyógyszerertárak szaporításának szükségtelenségét.

Köztudomás szerint emberemlékezet óta az aradi gyógyszerertár volt az egyetlen a megye területén, de az 1813-ik esztendő óta Aradon, Butyinyiban, Pankotán és Soborsinban létesültekkel együtt ma már öt gyógyszerertár működik. 1813 óta a népesség nem szaporodott olyan mértékben, hogy egyszerre három gyógyszerertár létesítése legyen szükséges. A feleróltakhoz hozzá kell számítani most már az Arad megye kebelében létező hatodikot / a pécskait / és hetediknek az új-aradi gyógyszerertárat.

Köztudomásu továbbá a jelelegi időkre jellemző szomorú állapot, mikor az adosságok zömét vagy letagadják, vagy pedig behajthatatlanságuk miatt elveszítjük, súlyosbitva nehéz családi terheinket.

Ezen kívül a legfelsőbb királyi rendeleteket megszegve, a kereskedők különböző romlott vagy silány drogokat és orvosságokat árulnak, veszélyeztetve a közegészséget, mely körülmény nem kis mértékben akadályozza előrejutásunkat. Ha az új rolyamodokat is ideszámítjuk, akkor a biztos és elvitathatatlan romlásunkat fogják okozni, nekünk, akik a biztos és elvitathatatlan romlásunkat fogják okozni, nekünk, akik kötelességek vagyunk gondoskodni arról, hogy mindig és a jövőben is pontosan, frissen készült gyógyszerekkel szolgáljunk a közönségnek. Ezt csak a legmagasabb rendeletek szoros betartása mellett lehet elérni, mert másként a gyógyszerertárak fölösleges szaporításával az or-

össégek el fognak évnülni és csak kért fognak előidézni.

Végülis felemlitjük, hogy az öszlakosságnak alig egy hatoda ösznál orvösséget és ezekből is csak a nagyobb nyomorúságtól sújtottak. A már ugyis hátrányosan sok gyógyszer-tár továbbbi szaporitással, az ujonnan létesültek biztos pusztulása fog bekövetkezni.

Egybekötve az előbb jelzett általános érvekkel, figyelembe ajánljuk a következő erkölcsi szempontokat is és pedig:

Thuma Jozsef ur előbb Lugoson, majd Csákován nyomorgott mint gyógyszerész, azután gyógyszer-tár birtoklása nélkül két évig különbözö helyen vállalt állást. Később Vásárhelyen nyert alkalmazást és onnan eltávozva, most Pécskán minden előzetes engedély nélkül gyógyszer-tárt nyitott.

Nagy István ur, a Tallyán volt gyógyszer-tárát megszüntetve, mezebéli Pankota mezövárosban nyitott gyógyszer-tárat és most ide akar könni, ahol pedig jelenléte minden bizonynyal teljesen felesleges.

Végül Bárdy Imre ur, minthogy a gyógyszer-tár nyitásához szükséges nyári alappal nem rendelkezik, biztosítékok elnyerését alig remélhet.

Ime ezek a mi ellenvetéseink, melyeket alázattal felterjesztünk ön kéréssel, hogy ne mozdítsák elő a gyógyszer-tárak számának szaporitását.....

Arad, 1822. december 3.-án

Alázatos szolgáljuk:

Hidas Sándor és Szikra András Károly, gyógyszerészek. "/47/

Möln figyelmet érdemel ez a beadvány, mert a két gyógyszerész érlelése nem nélkülöz bizonyos tárgyilagosságot. Ök még nem tudhattak, hogy Arad városa egy hatalmas fejlődési korszak kezdeti fázisában van, mely lehet érthető aggodalmuk a gyógyszer-tárak ily rohamos szaporulata miatt, a lefolyt rövid kilenc év alatt. Jogos érvelésük továbbá az is, amikor a kereskedők a gyógyszerészeti szakmába való belekötésük

t kifogásolják .A történet további folyamán látni fogjuk, hogy a ke-
 skedők minden gátlás nélkül gyógyszereket hirdettek és árultak. A né-
 sség gyógyszerigénye is csak nehezen irányul a gyógyszertárak felé,
 legami a falusi lakosságot illeti. A népies gyógyszerek használata
 a 20-ik században is számottevő volt. A "singe de nouă frați",
 "erăciță", "miere de ceapă" stb / 48. / a gyógyszertárak államosításá-
 a patikákban is főcikknek voltak egy-egy piaci napon, amikor a falu-
 ak a városba tudultak.

Következőtesen az elvhez, a fontosabb idegen nyelvű aktákat ere-
 ti formában is közlöm, főleg azért, hogy megkönnyítsem az esetleges
 nyomtatást megelőző munkát. A fenti akta latin szövege a következő:

"Ad Inelytam Deputationem Inelyti Comitatis Arad, Dominos
 Gratosissimos Humillimus Servus.

Inelyta Deputatio.

Dominis Emerico Bárdy ,Stephano Nagy et Josepho Thuma de
 Lerchenthal sibi concedendae duobas quidem in ambitu Cameralis
 Civitatis isthujus Privilegiatae Aradiensis, tertio vero in Came-
 rali Oppido Gremiali Pécska, Pharmacopaeam erigendi facultatis, ad
 Inelytam Universitatem recurrentibus, recursuque eorum sumpto ad
 Inelytam hanc Deputationem Pharmacopaearum exposeat opinionis
 relegato, nos infrascripti relate ad minus necessario augendum in
 ambitu isthujus Civitatis Pharmacopaearum numerum sequentes hu-
 millimas adducere sustinemus reflexiones .

Publia constat notoritate in toto I. Comitatus hujus gremio
 ab immemoriali tempore unicam esse solum Aradini praexistisse
 Pharmacopaeam usque annum 1813-um hoc vero anno universam quin-
 que nempe Aradini, Butyini, Pankotae, Soborsini adaperitas esse, et
 cum ab anno 1813 impopulatio ad tantum numerum haud accreverit
 aut accrescere potuerit, ut subitam tres adhuc erigendi Pharmaco-
 Paeas imponere necessitatem , cum aliunde etiam praexistentibus

Jam in gremio i. Comitatus hujus praenominatis Pharmacopaeis sexta quoque Praesidii Arad, et 7^a Neo aradiensis indubitato adnumeranda veniat Pharmacopaeis. Notoria praeterea essent praesentia tristia rerum et temporum adjuncta, id, ut plura creditorum medicamentorum pretia vel exhaereant, vel plane inexibilia evadent, causantia nec nostrae familiari non levi impendio ~~deservientia~~ ~~deservientia~~ deservientia.

Sed et ultra praemissa in obversum Altissimarum Resolutionum Regiarum attentata mercatorum diversa aromatica et alia praeparata, aut objecta depravataeue medicamenta vendentum cum magno Sanitatis humanae discrimine licentia, non parvo nostro profectui servit impedimento, cui si novi recurrentes adcliti adnumeratique fuerunt, certam indubitataeue nobis Publicum semper et exacte providentibus pro futuroeue providere paratis, et recentia medicamenta servare obligatis generabit ruinam, quam solum Altissimarum Ordinationum stricta observantia, et minus necessaria Pharmacopaeorum augmentatio a nobis, apud quos secus medicamenta inveterabuntur, damnusue ciebunt, propulsare valebit.

Accederet denique quod ex gremialium accolarum numero vix ne vix quidem una sextalitate medicamentis utente, haecque a potiori paupertate affluta, ad casum augendi Pharmacopaeorum numeri quidem damnum notabile, nec Pharmacopaeis vero ruina manifesta paretur.

Politicis praemissis reflexionibus subjungere sustinemus et sequentes moralem vitae rationem contingentes animadversiones et quidem quod:

Dominus Josephus Thuma prius Lugosini, dein Csakovae Pharmacopaeum egerit postmodum, ubi absque omni Pharmacopaea per non duos annos paucando varias condiciones amplexus fuisset, tandem Vasárhelyini semet applicuerit et posteaquam inde discessisset, Pécskæ officinam sine omni requisito praevio indultu aperuerit.

Dominus vero Stephanus Nagy Tallyae Pharmacopaeum hebendo, eamque distrahendo, in gremiali oppido Pankotta aliam erexerit, nuncque abinde huc, ubi numerus ejus certe superfluus est, concedere velit.

Denique Dominus Emericus Bárdy quoniam fundo, qui certe ad erigendam Pharmacopaeam notabilior requiritur, destitutus est, publici fiduciam hoc ex respectu vix consecuturus speremur.

Hae sunt humillimae nostrae reflexiones quas Inclytae Deputationi pro non secundando et Aradini augmentando Pharmacopaeorum numero ea humillima cum petitione substernimus, ut sua quoque ex parte in quantum rationes per nos adductae sentiticae essent, eas ad Inclytam Universitatem favorabili comite opinione perferre, nosque sua gratiosa protectione manutenere dignetur, in humillima veneratione perseverantes.

Aradini die 3-a Decembris 1822

Humillimi servi

Alexander Hidas et Andreas Carálus

Szikra, Pharmacopaeus."

A küldöttség az általa december 13-án benyújtott jelentésben úgy ilatkozik, hogy még koránt sem látja a gyógyszerterek szaporításának szükségességét. A döntést a megye képviselőit bizza: "A mi Nagy István és Bárdy Imre Aradon egy harmadik Patikának fel állithatása eránt benyújtott esedezéseket illeti, - noha azoknak személylyes alkalmas voltuk eránt semmi ellenvetés fönt nem forog, minekutánna mindazonáltal a sz szerint azért, hogy a' megyebéli orvosoknak huzamosabb eszteni-ktől való és ezen alkalmatossággal bémondott orvosi tapasztalások szerént, rész szerént mivel most leginkább a' Pánznek napról-napra nekedő fogyatkozása miatt, a' Betegségben eső és sinlődő lakosok, leginkább Házi orvosságokhoz ragaszkodván, a' Patika Bálieknek való élé-kt elkerülik, de kümben is a' szegényebb sorsnak, neveltetések ált al azokkal való éléshez nem nyulnak, következésképpen valamint a'

mostanában C-Aradon levő két Patikáriusok, kik is az harmadik Patikának ki nyitása eránt való ellen mondásokat, az sub "A" mellékelt könyörgő Irásokban előnben terjesztették és hogy ők az Aradi Községek, mint hogy a' mostani népség 13500 lelket felül nem tud halad, Patika szerekkel való ki tartására minden képpen elegendők légyenek, annyival is inkább bizonyították, mivel számossabb megyebéli lakosoknál a' nékiek adott orvosi szerekért hátra lévő több ezrekre mént lejstrombéli keresetekhez nem juthatának, mely eránt is Elöttünk személyesen is panaszkodtak, - ezen okoknál fogva tehát, hogy itten C-Arad várossában még egy harmadik Patikának föl nyitása szükséges, vagy éppen kívántato volna-é? elkerülhetetlenek nem találtak és ugyan azért Nagy Istvánnak Pankotai Patikáriusnak az ide és éppen Aradon való bé jövetelét egy általlyában szükségtelennek tanáljuk. Márdy Imre C-Aradi születésű Patikáriusra nézve pedig ki is tsak két esztendő előtt Tudományának pallya futását végezte, tsak azon egy megyeztethetik meg általunk : hogy azennyig ha vallyon ötöt, mint városbéli születésűt, az ide ohajtott Patikájának föl állításától el kellenek mozdítani vagy sem? az Tettes Nemes Vármegyének kegyes intézetétől függ, - annyival is inkább, mivel az illyetén Patikának föl nyitásához kívántato sommásabb értékének bemutatása erejére nézve, meg kérdeztetvén, azzal állott elő, hogy a' maga kevés pénzén kívül tsak Attyafia, ugy mint Zachariás és Kutt ur és Pivoda Gombkötő bé-veztig való capitálist érette létenni készek lesznek." /49./

A Karátson -hava /december/ 18.-án tartott közgyűlésen megtárgyal-
ták a harmadik patika ügyét és a megyei képviselőlet ugy határozott,
hogy Bárdy Imrének megadja az engedélyt: "Mivel Arad várossában föl-
állítani kért 3-dik Patika meg engedését, a' mellett hogy a' hanyatlo
lyekezett nevedésűt mérsékelt vetélkedéssel leg inkább lehetne ser-
kenteni, - több fontos okok, nevezetesen pedig, hogy az Aradi Patikákból
nem tsak az Arad várossában, a' Népség össze írása szeránt 13 ezer
lelket felül haladó és nem sokkal kevesebb népességgel körül helyhez-

ett községekben lakó, sőt a' heti vásárookra nem kis számmal meg
 lenni szokott adozók, hanem valamint a' városbéli számosabb Nemesek,
 előbözöttetett sorsnak és zsidók, úgy az egész megyebéli Urak számára
 s kívántato orvosi szerek ki szolgáltatnak, támogatnak, arra való néz-
 e a' kérdéses Patikának felállitása helyesnek találtatva Bárdy
 re Aradi városbéli születésű Iriunak küldöttség által meg ösmért
 sőségéhez képpes annyival inkább, hogy atyafiai annak fel állitá-
 sához kívántato költséget 6000 Ftig beszerezni ígérk, nem tekintvén
 e Aradi Patikáriusoknak ön haszonnal könnyen magyarázható ellen
 ondásokat, valamint szinte Thuma Mihálynak is Pétskán fel állitandó
 atika megengedtetik, mellynál fogva a' küldöttség véleményével egye-
 leg Nagy István kérésétől el mozdittatik a' N. Mgu H. A. H. T. pedig
 megye hasonló értelmű végzéséről tudósittatni rendeltetik." /50./

A fenti határozathoz hasonló szövegű feliratot küld a megye a
 helytartótanácsához, melyben még azt is megjegyzi, hogy a gyógyszer-tá-
 rak "többrendbéli Ispitályok számokra is ki szolgáltatnak" orvosságot.
 Aszal, hogy "Arad vármegye O-Arad és Pétska mezővárossában kért /51/
 Patikák felállitások megengedését alázatosan jelenti", még nincs
 dölve a kérdés. A Helytartótanács 1677 szám alatt, 1823. január 21.-én,
 adán kelt leiratában utasítja a megyét, hogy ne szaporítsák szükségén
 alul a gyógyszer-tárak számát, mert úgy O-Aradon, mint a környező hely-
 ségekben már elegendő gyógyszer-tár működik. A harmadik gyógyszer-tár
 teritése nemcsak hogy felesleges, de káros is. Ha a pécskai lakosság
 elegendő létalapot nyújt a gyógyszer-tár megállitásához, úgy ezt a jogot
 több Bárdy Imre kérelmezőnek adják, mintsem Thuma Mihálynak, aki til-
 tott kereskedelmet üzött gyógyszer-tárával:

"1677. Illustrissimi, Reverendissimi, Spectabiles ac Magnifici....

.....
 Ad remonstrationem ddo 18. Decembris Al evoluti isthuc ractam
 Praettis DVris hisee intimatur: cum ad rectam rei Sanitatis admi-

nistrationem, etiam illud pertineat, ut numerus Pharmacopolorum non ultra necessitatem augeatur, verum ut is genio populi, et impopulationi accomodetur. Vetus-Aradini vero, et in advicinatis Possessionibus Pharmacopolia sufficienti numero jam existant, ab erectione Pharmacopolii tertii VARADINI, tamquam haud necessari, verum potius damnosi futuri simpliciter praescindatur et si Opium Pétska uni Pharmacopaeo debitam subsistentiam praebere posse videretur, erectio inibi unius Pharmacopolii potius Emerico Bárdy, quam Mihaeli Thuma, qui commercium illicitum cum Pharmacopoliis exercere videtur, concedatur. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiáli Hungarico .Budae die 21. Januarii Anno 1823. celebrato.

Benevolus ad Officina paratissimi: Josephus Brunsvik,
Alexander Beöthy." /52./

Az a megoldás, hogy Pécskára Thuma Mihály helyett tegyék Bárdy Imrét, felvetődött ugyan a mult évi december 18.-ki közgyűlésen, de mivel "Bárdy Imre, a' kinek mint megyebélinek elsőse lehet, meg köszön-
te," a megye feliratában meg sem említette ezt az alternatívát. Bizonyára a mellékelt küldöttségi jelentés alapján határozott így a Helytartótanács.

A harmadik gyógyszer-tár ügye még azzal is bonyolodik, hogy 1823. febr. 7.-én kérvényt nyújt be H u d o l s z k y András soborsini gyógyszerész, kijelentve, hogy ő is Aradra szándékozik jönni, "előadván miképpen azon tájékban az orvos hígnossága miatt szereit el nem adhatná. Kér a' Megyétől magának egy harmadik Aradon való felállítandó Patikára szabadságot adtatni, annál inkább, hogy itt Aradon 20 Eszter-
deig orvosi szereket köz megelégedéssel készített legyen és innend feleséget vévén, gyermekeinek jövőböldogítására, a' szükséges nevelések adására ismét ezen városba vissza költözni kintelenítettne!" A megye visszautasította, mert a harmadik patika kérdése "a' N. Mgu. M.

Királyi H. Tanácsnak fel lévén küldve 's a' szerint már más folyamodó által jelenlevő esedező meg előztetvén , annak ezen kérése a' városnak további környúlallásáig nem tellyesithetik." /53./

Az 1677. számú leiratot a megye március 14.-én tárgyalja meg és a leirat tartalma "a' folyamodó Bárdy Iurének mihez tartásul kiadattani rendeltetik." / 54./

Bárdy Imre nem nyugszik meg a döntésbe és még ugyanazon gyűlésen egy újabb folyamodványt ad be." Minekutánna a' Nagy Migu Kir. Helytartó Magyar Tanács Aradon engedett Patika felállítás eránt végzés képen felküldött tudositást meg változtatván , őtet Pétskára, a' hol már Thusa Mihály , mind a' Megyei, mind pedig az Uradalmi jóvá hagyás mellett megis telepedett," rendelte,- kéri ujjont a' Megyét, hogy mult 1822. Esztendő j. k. 1574. sz. a. költ végzése mellett, tekintetbe vévén azt is, hogy maga Arad 3. de sőt több Patikákat ki tarthat, hogy továbbá mint idevaló születés, Édes Attyának és Attyafiainak Arad városánál tett érdemeire nézve is a' részben a' Megye pártfogását meg érdemelné, egy Patikának Arad városában leendő felállítását továbbá is megengedné."

A megyei képviselőlet a legfelsőbb határozathoz kénytelen alkalmazkodni és végzésében a következőket fekteti jegyzőkönyvbe: " a' folyamodó kérése , mint a' N. M. A. H. Magyar Tanácsnak f. Esztendő Boldog asszony hava 21.-én költ 's folyó Esztendő j. k. 169. sz. a. hirdetett Megyes Intéző Levelé által elhatározott, a' Megye által meg nem változtathtván, annak kieszközlése tekintetében az Esedező a' Nagy Migu Kir. Helytartó Magyar Tanácshoz való folyamodásra utasittatik." /55./

A harmadik patika ügyében csak június 24.-én történik újabb lépés , amikor a Helytartótanács 16263. számú leiratában "Arad városában 3-dik Patika felállítására kinyerendő engedelem eránt ismét folyamodó Bárdy Iurének könyörgő Levelé közlése mellett, oda utasítja a' Megyét, hogy a' f. Esztendő Január 21.-én 1677. sz. a. költ Rende-

lésre mi történt légyen, felmutattasson, egyszersmind pedig a' Megye arról is, hogy az egy vagy más helyen fel állitandó Patikák tekintetében, mind az shoz járulo Tagokra, mind pedig a' helybéli környül-állásokra nézve minémü intézetek tétethetnének, -a' Megye véleményét nyujtsa." A leirat eredeti szövege a következő:

"16263. Illustrissimi, Reverendissimi, Spectabiles et Magnifici, Perillustris item ac generosi Domini, Nobis Observandissimi.

Cum Emericus Bárdy pro facultate tertium Pharmacopolium Vetus Aradini erigendi iteratum Recursum exhibuerit, isthic erga futuram remissionem in origine adolutum Praettae Dvae praesentibus inviatur, ut eatenus: Quid in sequelam Intimati sub 21. Januarii a. c. No. 1677 abhinc dimissi ex parte Forunden Praettarum Dvrum medio tempore actum sit quo primo? Relationem praestent, subnexa etiam in eo opinione, qualiter res erigendarum in una et altera gremiali Statione Pharmacopaeorum reflexe tum ad respectivos concurrentes tum vero et cumprimis ad ipsa Localia adjuncta ultro et quo magis opportune coordinari valeret. Datum ex Consilio Regio Ittli Hungae Budae die 24. Juny Anno 1823.

Benevolus ad officina paratissimi Stephanus Végh."

Az immár második leiratot Szent Jakab Hava /julius/ 26.-án tárgyalják meg a közgyűlésen és leszögezik hogy "a' folyamodo Bárdy Imrának Arad várossában felállitandó Patika eránt kivánt Engedele- nek meg adása már a' mult közgyűlés alkalmával a' Megye részéről rendelve lévén, mivel annak felállitására fundussa 's kivánt cautioja lenne és Arad várossának 's a' kerülette lévő Helységek népességére nézve is az Harmadik Patikának felállitása jonak találtatna, azon okból is, hogy Pétskára a' hová a' folyamodo a' felsőbb helyről uta- sított, már az Uradalom Engedelmé mellett más individuum alkalmaz-

tatva lenne 's a' folyamodonak itt Aradon Patika felállítására kért engedelem ide való hazafinak továbbá meg adatik, 's ezen értelemben a' N.M.M.A.H.Tanács által kívánt vélemény felmutatattni fog." / 56./

Következétesen első határozatához, a megye az alábbi feliratot küldi:

"Elsőséges Cs. Kir. Fő Hertszeg!

E folyó Eszt.Sz.István hava 24-ikén 18263 sz.a.hozzánk bocsátott Kegyes Rendelésre, melyben Bárdy Imre Patikáriusnak Aradon felállítandó 3-dik Patikára kikért Engedelem meg nyerése végett Cs. Kir. Fő Hertszégességéhez 's N.M.M.A.H.T.T.-hoz meg ujjitva be nyújtott könyörgő levelét szükséges intézetek tétéle végett hozzánk közleni méltostattak: Alázatosan bismutatjuk, hogy mi valamint a' folyamodonak könyörgő levelében rekesztett előbbeni végzésünk által, ugy mostan is, tekintetbe vévén ezen Arad várossának népességét 's a' benne lévő számossabb nemesi 's megkülönböztetett sorsu lakosokat, ugy a' zsidóságot, mely Patika szerekkel igen nagyon él, nem különbben azt is, hogy ez Arad várossán kívül Patika csak a' távolabb fekvő városokban t.i. Pankotán és Buttyinban lenne, a' mostani közgyűlésünkben a' velünk közölt könyörgő levélre abban ~~szóval~~ történt megállapodásunk, hogy a' könyörgőnek, ugy is mint Aradi és a' városnál hasznosabb szolgálatot viselő Atyától származot Hazafinak, ezen Arad várossában a' többet két Apotékának minden rövidsége nélkül meg adható 3-dik Patika felállítására engedelem adattasson, mely határozásunk foglalatját, a' midőn Cs. Kir. Hertszégességének 's a' N.M.M.A.H.T.Tanácsnak a' közölt folyamodo levél visszarekesztése mellett, minden alázatossággal fel mutatattunk, kegyelmébe... stb. / 57./

Az aradi felíratra augusztus 26.-án válaszul a Helytartótanács, mellékelve Bárdy második kérvényét és azt az emlékiratot, amit időközben a két aradi patikárius felküldött. A k.b.öt iv terjedelmű emlékiratban összegeztek érveiket és vádjaikat abban a reményben, hogy most már a legfelsőbb helyen megakadályozhatják a 3-dik gyógyszerár

felállítását. és pontrol pontra támadják a Bárdy kérvényében foglalt érveket.

A latinul fogalmazott okmány rövidített fordítása a következő:

A folyamodók hivatkoznak a Helytartótanács január 21.-én kelt 1677.sz.leiretára, melyben utasították a megyét, hogy ne szaporítsák a gyógyszerárak számát, miután a helyi körülmények mellett ez szükségtelen és káros. Ezért a Helytartótanács Bárdy Imrének Pécska mezővárosában engedélyezte a gyógyszerár felállítását. "Ezzel szemben a fentnevezett Bárdy Imre ismét folyamodást adott be és a következő érvekkel támasztotta alá megújított kérvényét:

I.ponthoz. A folyamodó félrevezetési szándékkal azt állítja, hogy Arad megyének lakossága 200.000 lelket tesz ki, pedig csak 181.488 fejet számlál. A megye ilyen kis számú lakosságához mérten jelenleg már hét gyógyszerár működik, beleértve a félországi távolságra fekvő ujaradi gyógyszerárát, - jelesen Pécska, Buttyin, Pankota, Soborsin mezővárosokban egy-egy /és Aradon a meglévő kettő./

Ami a lakosságot illeti, legnagyobb részben falusiakból áll és ezeknek egyáltalán nincsen, vagy csak kis mértékben van fogalmuk a gyógyszerárról. Többsége nem használ gyógyszert.

2.ponthoz. Bárdy Imre igazságon nem alapuló állítását illetőleg, a "D" alatt ide mellékelt bizonylattal igazoljuk, hogy Aradnak nincs 20 ezer lakosa, hanem csak 13 ezer.

A megyei orvosok bizonylatai tanúsítják, hogy a gyógyszereket mindig a legnagyobb pontossággal készítettek és szolgáltuk ki a közönségnek.

A 3. és 4. pontban azt állítja a folyamodó, hogy a meglévő két gyógyszerár elégtelen a minden irányból ide összpontosuló tömegek számára. Már pedig, az Arad székhelyen kívül, a megye kebelében öt, sőt hat gyógyszerár működik különböző helységeken. Hitelt érdemelve igazolja a "C" alatt ide mellékelt igazolvány az ellenkezőjét, - amit Arad kiváltságos orvos állított ki. Ugy a megyei lakosok, mint az idegenből érkező emb-

rek, szokásuk szerint nem a tudományosan készített orvosságokat használják, ha betegek, hanem házigyógyszerekkel próbálják egészségüket helyreállítani. Egy nagy részük pedig a szomszédos Temesmegyében, a fél óra távolságra levő ujaradi gyógyszerertárban szokták szükségleteiket beszerezni.

Alaptalan az az állítás, hogy a vidéki gyógyszerertárak Arad székhelytől 5-6 posta-távolságra lennének, mert a pécsi gyógyszerertár két, a pankotai három orányira van, míg az ujaradi - tulajdonképpen a várbeli - félóránnyira és csak Soborsin fekszik 4, míg Buttyin 5 stáció távolságra. Ezen köztudott adatokból következik, hogy az itt létező két gyógyszerertár a kiváltságos osztályhoz tartozó közönség számára elegendő.

Az "B" mellékletben igazoljuk, hogy a megye kebelében működő orvosok szilárd meggyőződése és a megyebéli gyógyszerészek véleménye szerint egy ilyen módon létesített gyógyszerertár értelmes lehet a közönség szempontjából.

Legutóbb a július 28.-án tartott megyei közgyűlésen felolvasott és itt "C" alatt mellékelte jegyzőkönyv szerint a folyamodonak megengedték a 3-dik Aradi gyógyszerertár felállítását. Ennek az okát kiváltságos módon abban látjuk, hogy Pécska városában, ahová a "J" mellékletben látható legkegyesebb határozattal a kérelmező utasítva lett, már egy más egyén gyógyszerertárt nyitott az Uradalom engedélye folytán. Mután az illető a pécskai gyógyszerertárt önkényesen állította föl, és számolva a körülményel, hogy a Helytartótanács még nem hagyta jóvá ezt az új gyógyszerertárt, Bárdy Imrét oda lehet utasítani.....

Alázatos és hűséges szolgáljuk: Hidas Sándor és Szikra András Károly aradi gyógyszerészek." /58./

A fentiekből láthatjuk, hogy Bárdy Imre hamis adatokat vett fel a kérvényében, de Szikra és Hidas által felfedett nyilvánvaló adathamis-

tás miatt sem változtatta meg álláspontját a megyei képviselő. Szik-
ra András befolyása mint városatyja, nem terjedt odáig, hogy hasson a
megyei urakra. Ott, a megyénél, Bárdy-t nagyon is pártfogolták.

A december 9.-ki közgyűlésen ismét szönygre került az új gyógy-
szertár ügye. A vita tárgyát a két ellentétes tartalmu okmány képezte:
a Bárdy visszaszármaztatott kérvénye és a két aradi patikus emlék-
irata. A megye urainak kibúvót kellett találni a továbbjutáshoz. Ez si-
került is oly módon, hogy az ellenfél saját fegyverét használták fel az
új végleges elítélésére. Mint láttuk, a két aradi patikus a félora-
nyira levő újaradi gyógyszer-tár konkurenciájára hivatkozott, mely el-
vonja vevőink nagy részét. Ezt az érvet egyesek beleszórták az ezen
a gyűlésen fogalmazott feliratba és úgy állították be a dolgot, mint-
ha az új gyógyszer-tár felállítása egyenesen szükséges lenne.

Íme a felirat szövege, mely végleg lezárta vitát:

"E végéhez közelgő 1823. Eszt. Kisasszony hava 26.-án 21619, 21620,
21647 sz. s. az Arad várossában felállítandó 3.-ik Patika eránt fent-
forgo kérdés tekintetében hozzánk bocsájtott kegyes intéző Rendelés-
re, a velünk készült két rendbéli folyamodo leveleknek vissza rekesz-
tése mellett alázatossan továbbá bemutatjuk: hogy mi ez Arad várossa
helyhezességét, népeességét és a' Bánátusi 's Erdélyi megyékkel itten
összejövé közösülésnek legfőbb pontját már fontolora véván, az 3-ik
Patikának fel állítását javasloan indító okokat, melyeket a' mult
1822.-ik Esztendő dec. 18.-án tartott közgyűlésen e tárgyban Cs. Kir.
16 Helytart.-nak 's a' N. M. K. H. T. Tanácsnak fel mutatának, továbbá
helyesnek és valóságosnak találtatik és ennél fogva, mint hogy az
Aradi Patikáriusoknak azon ellen vetésből: hogy itt, Aradon már több
Patikák lévén együtt, - szomszád Ngs Nemes Vármegyében, - jelesen az
Új Aradi fél orányira lévő Patikába volna az 3-Aradi Publicumnak
nagyobb járulása onnan venné eredetét: hogy az Új Aradi Patika az or-
vosi szereknek friss és valóságos jó volta, mint szinte az orvosságok-
nak elkészítésében tapasztalt különös szorgalmatossága által az itt

lévő Publicum bizodalmat meg nyerte és így ennek példájából az O-Ara-
don lévő Patikák közül is az fogna az orvosi szereknek állandóbb és
hasznosabb keletkezését meg nyerni, aki valóságos jó orvosi szerek-
nek szorgalmas elkészítésével magát legjobban ajánlani, a' Pétskai
's Pankotai Patikák pedig az Aradi Patikák keletjének semmi hátrál-
tatására nem valának, - ahhoz képpest az itt Helyben 's e tájon lakozo
és meg fordulo népség 3 Patikát itt Aradon eltarthatván, azon harmadik
Patika fel állítására való engedelen Bárdy Imrának alázatos véleke-
désünk szerint továbbá is is meg hagyathatnak....."/ 59./

A megye érveit és főleg állhatatosságát tudomásul véve, a Hely-
tartótanács 1824. január 13.-án megadta Bárdy-nak az engedélyt:

"Illustrissimi, Reverendissimi.....

Erga remonstrationem Praetiarum DWestrarum intuitu tertiae
apothecae Varadini erigendae ddo 29. Decembris a.p. 1472/1473 ist-
huc submissam rescribitur Emerico Bárdy petitum erigendi Vetus
Aradini 3-tii Pharmacopolii indultum abhinc etiam ex adductis
motivis concedi. Datum ex Consilio Regio Lettli Hungarico Budae
die decima tertiae Januarii Anno Millesimo Octingentesimo vige-
simo quarto celebrato.

Praetiarum DWestrarum Benevolus ad Officia paratissimi
Josephus Comes Brunsvik." /60./

Az 1824. január 31.-én tartott ^{gyűlésen} elhatározták, hogy "ezen megyes
rendelése Ro'sa Josef megyei fő orvos urnak és a' folyamodonak "
kiadatik. / 61./

2., A gyógyszer-tár helye.

A helyet, ahol Bárdy felállította gyógyszer-tárát, az adóösszeírásokból állapíthatjuk meg. A mai Piata Avram Iancu nyugati oldalán, a régi városház során, az arádiak által ma is ismert n.n. Hunyady-/Torray/ és Bohus-paloták között lévő akkori Humler-féle házban volt először a gyógyszer-tár székhelye, ahol előtte Philipp Hes volt a bérlő. Hogy ezt bizonyítsuk, sorravesszük a biztos kiindulási pontok, - a régi városház és a Bohus-féle ház közötti lakok névsorát a gyógyszer-tár létesítése előtti és utáni évben.

Az összeírások szerint az 1823/24 -ik adóévben a helyzet a következő volt:

Pos.	
745.	Domus civitatis
746.	Anton Girsik vidua
ibid.	Anton Girsik
ibid.	Aaron , judeus
ibid.	Sepastian Ostian
ibid.	Andress Györffy sup. viz. Magister
747.	Joseph Schweller vidua
ibid.	Emericus Pitner
748.	Domus Perceptoratus Cameralis
749.	Spect. Baro Torray
ibid.	Martin Lamperti
750.	Anton Humler
ibid.	<u>Philipp Hes</u>
751.	Mathias Westl
ibid.	Paulus Ballog
ibid.	Jacob Csernuta
ibid.	Johan Aisen
752.	Mathias Probst senator
753.	Successores Bohus Nobilis / 62./

Ugyanez a házsor lakói 1827-ben néhány évre miután már Bárdy megnyitotta gyógyszer-tárát:

- Pos.
764., Domus civica
ibid. Georgius Gertsits, Pro Commis
765., Barbara Girsik vidua
ibid. Ostian Josef
ibid. Anton Girsik
766., Schweller vidua
ibid. Scher
ibid. Isbl May judeus
767., Domus Perceptoralis
765., Anton Heschinger
768., Baro Torray
ibid., Martin Lamberty Centur. Civit. Capitaneus
ibid. Andreas Praisz
769., Anton Humler
ibid. Emericus Bárdy nobilis
ibid. Joseph Melle
770., Mathias Neszl
ibid. Doka Todor ex miles
771., Mathias Probst
772., Johannes Bahus nobilis. / 63./

Bárdy előzetes számítása szerint ezt a helyet tartotta megfelelőnek. A városháza, mellette az adóhivatal, - az u. n. harmincadosház, - a Torray-féle ház, a Bohus -házon túl a Gantner-féle ház üzletek sorát képezte. Mégsem maradt a gyógyszerár sokáig ezen a helyen, 1831-ben átköltöztette a főtér tulso oldalára, a Csernovics-féle házba. /Ma Piața Avram Iancu l. sz. a. levő egyemeletes házban, valószínűleg abban a helységben ahol most a "Farmacia Veterinara" működik. /64./

Az adóösszeírásokból meritjük ismét adatainkat. 1830-ban Bárdy-t még a régi helyén találjuk:

- Pos.
786., Domus Cittis
ibid. Joannes Fruscha conscript. ad Nr. 679.
787., Barbara Girschek vidua
ibid. Joseph Braunmüller
ibid. Ernest Fialovits
788., Joseph Schweller vid.
ibid. Joseph Wanitsek
789., Domus Percept. Caalis
ibid. Friebaisz contr. Caalis
790., Baro Torray sup. Comes Cott Arad
ibid. Martin Lamberty cent. Civit. Capit.

- 791., Anton Humler
ibid. Emericus Bárdy Apoth. Nobilis
ibid. Ignatz Markovits
ibid. Samuel Volka
792., Mathias Nesztl
ibid. Lorentz Hauptert
ibid. Michael Kotsuba advocat, nobilis
793., Mathias Probat
794., S. D. Joannes Bohus assessor.

A gyógyszerter helyén pedig a következők lának:

- 80., M. D. Paulus Csernovits cons.
ibid. Moises Krentszdl jud.
81., Nicolaus Kimmelmann
ibid. Jacob Veidenfeld judeus
ibid. Aloisi Gaia vid.
ibid. Stephan Gyarmaty
82., D. Vranovits Joseph Chyrurg. Nobilis
ibid. Ferd. Schwab /65./

1831-ben megtörtént az átköltözés abba a helységbe, ahol előtte

Moises Krentszdl volt:

- 81., S. D. Joannes Csernovits
ibid. Emericus Bárdy nob.
82., Nicolaus Kimmelmann
ibid. D. Árkossy Joannes adv. / 66./

Nem tudjuk mi volt az oka annak, hogy Bárdy otthagyta régi helyét és az alig 50 méterre levő I-ső gyógyszerter mellé költözött. Így a létező három aradi gyógyszerter egy vonalba került, egymástól kis távolságra. Időben a legközelebbi forrásból, az 1839 és 1840. évben létesült helyi sajtóban megjelent hirdetésekben, tájékoztatásul felvázoljuk az aradi kereskedelmi hálózatot. Ebből, a bizonyára nem teljes kimutatásból megállapíthatjuk, hogy a kereskedelmi élet a főtéren, a várósháza környékén összpontosult és kis mértékben a környező utcákban, beleértve a széputcát és az ur utcát /Str. Tr. Dobra és Str. Emi-rescu./

Név és foglalkozás	A székhely megjelölése	Megjegyzések
Wittine & Comp. Specereihandlung zum "Grünen Löwen"	Hauptplatz 23	A mai színház még nem létezett s a a főter a Minoriták templomán túl ter- jedt.
Pfeffermann, Magister der Zahnheilkunde	Epstein'sche Haus 80.	
Johann Heidenbach Claviermacher	Rathausplatz 172 Stotz'sche Haus	Szikra András aposá- nak háza.
Ignatz Karády Stressburger Trüffel- pasteten	Rathausplatz 292. B.v. Forray'sche Haus	
Louis Wimmer Clashandlung	Rathausplatz 294. Mihalovitsche'sche Haus	
J. Markovitsch Wodwaarehandlung	ugyanott	Bárdy volt szomszéd- ja, a gy-tár első helyén.
Tabakgewölb zum "Affen"	Hauptplatz 305 Gantner'sche Haus	
Ferdinand Schapf Graveur	Gantner'sche Haus, neben dem "Weissen Kreuz" 305	
Julius Schwellenkräber Herren- u. Damenfriseur	Hirsch'sche Haus, dem Minoritenkloster gegenüber	
Jos. Perz Gold- u. Silberbearbeiter	Consiliär Csernovics'sche Haus, nächst der "Dreifaltig- keits"-Apotheke.	a 3-ik gy-tár mellett.
M. Lillin zum "Weissen Hund"	Rathausplatz	
Franz Albert Swoboda aus Wien, Galanteriewaaren	Hauptplatz, in der Nähe der Stadthausgasse	
Walburga Pöltzl Männerschneidermeister's Witwe, hat sein Gewölb:	Im Klostergebäude	
Emilia Kolleritsch Modistin	Hauptplatz Hermann'sche Haus	
Specereihandlung zum "Schwarzen Hund"	ugyanott	
M. Brüll Juwelen, Gold- u. Silber arbeiten.	Hauptplatz Kailinger'sche Haus	
M. Felgenhauer Rüchsenmachermeister	Herrengasse im Hause zum "Weissen Kreuz" /4tköltzött: / Hauptgasse 449. Bujanovitsch'sche Haus	Bul. Republicii

Név és foglalkozás	A székhely megjelölése	Megjegyzések
Georg Szakfy, Arzt und Geburtshelfer, Inhaber der Chirurgischen Officin.	Bischoffgasse 45	Str. N. Balcescu
Hermann Winkler Tuchhandlung	Schönegasse 166 neben der Apotheke	Str. Tr. Dobra 2-ik gytár mellett.
Johann Rozsa Kürz. u. Ungarische Kleidermachermeister unter dem Schilde: Hunyadi István.	Schönegasse	
Moritz Schulhof Tabak engros	Brückgasse 2	Str. Tr. Dobra vége
Karl Steegmüller Decken u. Matratzenmacher im Zimmermeister Teth'schen Hause.	Rathausgasse 280	Str. G. Alexandrescu
Joseph Geltz Akademischer Maler	Herrengasse 315	Str. M. Eminescu
Paul Steinitzer Margarinkerzen	" 402	
Lorentz Kaupert Kupferschmied	" 406	
Johann Czigler Zeugschmiedmeister	" 407	
Joh. G. Danninger Bronzefabrikant aus Wien, Trattner-Károlyi'sche Haus	" 612	
Joseph Sendrey Männerkleidermeister, hat sein Logis in der:	3 Rappengasse 224.	Str. G. Martie

3. Az átköltözés után.

A gyógyszerár átköltöztetése után rövidesen meghalt Bárdy Imre, 1833. október 18.-án, 37 éves korában. Csak az anyakönyvi feljegyzésből tudjuk meg, hogy a gyógyszerár kérvényezésekor annyira hangoztatott aradi születése nem volt igaz. Az anyakönyvben ez áll: "Patria: Világos." /68 /

Amikor még nem volt biztosítva a használati jog, a gyógyszerész-özvegyek sorsa, ha csak lehetséges, az volt, hogy újból férjhez mentek egy gyógyszerészhez. Ez az eset állott fent most is. Bárdy Imre özvegye született báró Pronay Terézia, pesti születésű, 22 éves korában 1834. február 6.-án, férjének halála után nem egészen öt hónapra, Galini Pál, szintén romai katolikus 28 éves törökbecsei illetőségű gyógyszerészhez ment feleségül. Mint érdekességet megjegyezzük, hogy a tanak Rozsa József megyei főorvos és Boros /Szikra/ András gyógyszerész voltak. Eszerint a gyógyszerár nyitáskor Szikra András részéről nyilvánított ellenkezés idővel nyilván barátsággá alakult.

/69. /

A házasság megkötésekor Galini Pál még nem volt aradi illetőségű. Csak június 28.-án Heim Domokos polgármester előlulása alatt "folyamodása által magát ezen okért, mivel nemes Bárdy Imre ur özvegyét hi-
testársul elvette, a helybeli lakosok számára bévenni esedezik." A vá-
rosi tanács majd csak július 30.-án dönt az ügyben. Addig "a" kérés
levél Bragyán György Tanátnok Urnak olly utasítás mellett ki ada-
tik, hogy arról, mi képpen a' folyamodo ez ideig magát viselte 's mi-
tő vagyonnal bír? , egy rendes vizsgálatot elintézvén, a' tapasztalato-
kat jelentse bé."

Július 30.-án "Schärfeneder Ferencz helyettes polgármester Urnak
előlulása alatt, Petrovits Balázs helyettes Fő Biro, Szekulics György
v. Kapitány, Lukácsy János, Boros András szo-szallo stb. választott Pol-

Értesítők "raknak jelenléttükben Aradon tartott Város Rendi és Gazdasági
Tanácsai Ulásen ^{felvétel} Brágyán György Tanácsos Urnak r.e. Junius 28.-án j.c.
1843.sz.a. hozott Tanátsi végzéshez képpent abbéli jelentése, hogy a'
tett vizsgálata és nyert tapasztalása szerint Gallini Pál gyógyszeres
Ur magát mint akkoráig kitüntetésleg viselte legyen, sorsához képpent
pedig elegendő vagyonnal bit, és a' város kórháza felépítésére 12 ft.
készpénzben általadatott, következők képpen ezen város általa valóban
egy jó polgárt nyerend."

Az ügyben a következő végzést hozták: "Nevezett Gallini Pál
gyógyszeres ur idevaló lakoi irazával ezen Tanács részről megjutal-
maztatik, egyszersmind az illető Jegyzői hivatalnak kötelességében
állani fog, hogy az általa ezen város kórház felépítésére önkényes
móddal adott 12.f. Urbányi András választott Polgár Urnak mint a'
hivatkozott kórház Gyámolitojának adando nyugtatványátz kézhez jut-
tassa." /70./

A gyógyszerész-tár épülete, mint tudjuk, 1840-ben még a Csernovics
családé volt, de 1846-ban már Gallini gyógyszerész tulajdonát képezte.
Erről a változásról a következő két hirdetés tanuskozik:

"Alois Mussely, Kunst - und Handels-gärtner hat sein Ver-
schliess-local im Hause des Herrn Apothekers v. Gallini."

"Joseph Herz Gold- und Silberarbeiter. Hat sein Gewölb im
Gallini'schen Hause auf dem Hauptplatz." /71./

Gallini tragikus halálát már ismertettem művem elején, idézve
Lakatos Otto közlését. Az 1848. október 23.-án bekövetkezett váratlan
haláláról /72./ "Kossuth Hirlapja" is beszámol:

"Aradból jelentik. E várost az ottani várparancsnokság r. hó
25.-én /?/ ismét, most már 5. ízben agyuztatá. Az ezuttal csak

kevés ideig tartott néhány lövés épületekben nem sok kárt okozott, de egy hajborzasztó jelenetet idézett elő: Galini helybeli gyógyszeráros, Blében tartott kisfiával, egy kocsin, kün a tanyán betegen fekvő nejének látogatására indulva, midőn a nagy utcán / helyesen: Nap-utcán/ épen a kir. scház irányában haladva, egy ágyugolyótól úgy lön találva, hogy az fiacskáját merőben szétzúzta, magát derekon ketté szakította s teste felső részét vagy 25 lépésre egy udvarba lökte át, also része a kocsiban maradván, bétlének elhullott rongyai pedig utcai ebek martalékgul válván."

/73./

A már másodszer is özvegy nem sokáig élte túl a csapást, ugyanazon év 27 november 27.-én elhunyt "Pronay Teréz, néhai Galini Pál gyógyszerész özvegye." /74./

A kettős, sőt hármas haláleset anyagi problémákat idézett elő a családban, elsősorban a gyógyszerertár jövőjéről sorsát illetőleg, de az ingo vagyont is részben likvidáltak. Minderrőla napisajtóban megjelent közlemények útján szerzünk tudomást.

Árverés útján 1849 április 23.-án az aradi pincéből 350 ako muszkai fehér bort adtak el az 1844, 1847 és 1848. évi termésből, május 5.-én pedig a muszkai présházban irtak ki árverést. Julius 23.-án az elhunyt Galini házaspár háziutorait adták el közárverésen. /75./

Nehezebb kérdés volt a gyógyszerertár ügye. Mivelhogy az nem munkahelyként hivatalosan elismert vezető nélkül, az ott már évek óta alkalmazott B o r o s I m r é t nevezte ki munkátsy Miklos aradváros főorvosa, pár napra a haláleset után, október 27.-én: A helyi sajtóban a következő jelentést olvashatjuk:

Hírül. A t. cz. közönség tudomásba helyeztetik: miszerint néhai GALLINI Pál gyógyszerész tulajdonához tartozó 's a' Sz. Háromságához ezimzett aradi gyógyszerertár kezelése okleveles Boros

Imre urra, ki már két évek óta a nevezett gyógyszerertárban a' tiszt.közönség és aradi orvos urak teljes megelégedésükre működik, biztatott a' alolirt által Provizor-sággal felruháztatott, - biztosítván egyszersmind a' t.ez.közönséget, hogy a' kívánt gyógyszererek a' legnagyobb lelkiismeretességgel, pontossággal és gyorsasággal fognak kiszolgáltatni.-

Arad, oct. 27.-én 1848.

Munkácsy Miklos

Aradváros főorvosa." / 76./

De ez a megoldás csak ideiglenesnek tekinthető, mert az árvek gyámja bérletet keres:

"Bérbe adando gyógyszerertár. Arad városában a' csatatéren halálozott náhai Gallini Pál legjobb karban álló gyógyszerertára haszonbérbe adó. Bérleti szándékozók irásba foglalt ajánlataikat, a' kellő bizsositék hiteles kimutatás kíséretében, aradon, Kossuth utca 32.szám alatt házában az árvek végrendeleti gondnoka idősb Varjasi Jozsef kornházi gazdaszát főigazgató és százados urhoz folyó év Julius hó 1-ső napjáig bérmentes levelekben beküldeni sziveskedjenek." / 77./

Az akkori mozgalmas időkben nem akadt jelentkező, pedig Varjasi Julius 14.-én megismétli hirdetését és a határidőt augusztus 1.-ig meghosszabbította. / 78./ A meghosszabbított határidő leteltével, augusztus 11.-én Boros Imre sajto utján közli, hogy a gyógyszerertarat mint haszonbérlet tulajdonos átvette:

"Tudomásul. A' t.ez.közönséggel van szerencsém tudatni, miszerint náhai Gallini Pál a' Sz. Háromsághoz címzett gyógyszerertarat f.1849. augusztus 1.-től kezdve nem provizorilag, hanem mint haszonbérlet tulajdonos bírom. Boros Imre gyógyszerész." / 78./

1850. február 9.-én Boros Imre 28 éves korában nőt vett PASZLINGER Julianna 18 éves hajadont. Ebből a dokumentumból értesülünk arról is , hogy Boros Imre Eger-ből származott ide és így nem volt rokonságban a /Szikra/-Boros családdal. /79./

A negyedik gyógyszerár.

1., Az aradi kórház.

Arad város negyedik gyógyszerárának alapítása merröben különbözik ugy az eddigi, mint az ezután következő gyógyszerárak létesítésének körülményeitől. Mivel az események összefüggnek az aradi kórház fejlődésével, néhány adattal adozunk ezen emberbaráti intézmény múltjának.

A városi kórház már létezett Aradon 1766-ban, az u. n. "német városban". Két épülete volt, de bizonyára nagyon gyenge állapotban, mert az egyiket 105 ft. és a másikat csak 26 ft értékre becsülte a katonai hatóság. / 80. / Egy új kórház építésének szükségességét jelenti Rozsa József a megyének főorvosa 1814. január 10.-án, mert "az O-Aradi betegszegény-ház - Ispotály - az alacson fekvése miatt igen nedves..... azt eladatni és azon pénz segédelmével bátorosabb helyen újat építtetni javasol." / 81. /

A pénznek egy része már meg is volt, melynek alapjára 1775. márc. 1.-én Katsanak Erzsébet özv. Edelspacherné 2000 frt. v. p. Radonits Alára 1000 frt v. p. és Kiszonyi András ugyanannyit, összesen 4 ezer forintot v. p. tett le. Ez a tőke a 19. század harmadik tizedében 30 ezer forintra növekedett. Fascho József alispán elnöksége alatt 1832. év elején bizottság alakult azzal a céllal, hogy végre-valahára felépítsék a megyei kórházat. Adakozásokkal előteremtették a még hiányzó összeget és 1833. év Szent Jakab / julius / hó 8.-án ünnepélyes szertartással letették az alapkövet "az Istenház földalatti Falaiba az Ur asztalától jobbra" / 82. /

Arad város szabaddá tételének reményében "1832.szeptember 22-én j.k.769.sz.a.hozott Tanátsi végzéshez képpent ezen város községe korházát a' nemes vármegyétől" elkülönítették./83./ A megyével történt osztozkodás után, az Uriutcsában levő régi korháznak a város birtokában maradt felerészét Bauman Jánosnak adták el azzal a céllal, hogy a bepolyt összeg egy városi korház építéséhez alapul szolgáljon./84./ Ez a korház nem készült el soha, de a megyei korház építése szépen haladt "Daniel István korházi gondos és Lázár Lázár építői pénztárnok" vezetésével./85./

1836.Szent Jakab hava /julus/ 4.-én Rozsa Jozsef megyei főorvos jelenti, hogy a mult évi j.k.1109.sz.a.költ végzés szerint a boncoloeszközöket, a "miscellanea" név alatti műszereket, "minthogy tsak főképpen a' Bontzoláshoz, de egyéb orvosi foglalatokodásokhoz is a' mindennapi tapasztalás szerint okvetlenül megkivántatnak," Munkácsy Miklos korház rendes orvosának átadta./86./ U.a.év novemberében tartott közgyűlésen Pascho Jozsef táblabiro, mint a megyei korház ügyelő küldöttség elnöke jelenti, hogy a Nemes Megyének ezen jótékony intézetében e' folyó évben 179 betegek enyhülést nyertek." /87./ 1836.évben a korház működött.

2., A korházi gyógyszerertárol az "Isteni gondviselés"-ig.

A korházi gyógyszerertár a három aradi gyógyszerész összefogásából született, miután az új korházat felépítették. Ebből a közösen létesített intézményből alakult aztán Arad negyedik gyógyszerertára. Ez az általánostól eltérő kialakulás különbözteti meg e gyógyszerertárt a többitől, mert míg más esetben a már meglévő gyógyszerertarak tulajdonosai minden erejükkel ellenesték az új konkurrens felbukkanását, addig itt ők maguk, közös erővel hívták életre.

Az aradi gyógyszerészek már 1827-ben közös megegyezéssel rendezték akarták a korháznak gyógyszerrel való ellátását. Erre szükség volt, mert már hárman voltak és mindegyik arányosan ki akarta venni részét a haszonból. Erről az első megállapodásról szól a következő jegyző-

könyv; -bőjtés hava 26.-ról /március/:

Novács Ágoston szolgabíró és Rozsa József fő orvos Urak a' szegény adózottak és köz kórház számára kiszolgáltatandó orvosi szerek jutalmasabb megszerzése tárgyában bemutatták hogy minek utána Bárdy Imre O-Aradi Patikárius a' megyéhez nyújtott folyamodását vissza vette volna, az Aradi Patikáriusok abban megegyeztek, hogy a' szegény adózók 's köz ispotály számára kívántató köz orvosi szereket a' felsőbb helyen kiszabott árnál 25 procentummal oltsobban egymást felváltva és pedig első Esztendőben Hidas Sándor, a' másodikban Szikra András, a' harmadikban pedig Bárdy Imre kiszolgáltatni fogják. Végeztetett : a' 3 Patikárius között lett megállapítás ez uttal jóvá hagyván, olly hozzá tétellel, hogy az Ispotálynak ez után is 50 procentummal oltsobban szolgáltatassanak ki az orvosi szerek. Hogy pedig az illetén orvosi szerek a' Honni pénztár lehetséges megkímélésére továbbá is a' legnagyobb felvigyázatu gondoskodással terjesztessenek kifizetés alá, - meghagyatik, hogy a' kívántató orvosi szerek jegyzékei, valamint az első kiadásakor, ugy akkor is ha másodikban kiadni szükséges, az illető Patikáriusok könyvetskéibe egész foglalattjukkal beirattassanak, továbbá a' kifizetés alá terjesztendő jegyzékek megvizsgálása 's aláírása alkalmával a' megye tisztviselőn és a' fő orvoson kívül más orvosok is jelen legyenek." 88/

Még alig kezdték az új kórház építését, a' gyógyszerészek már is szívesen felajánlani szolgálataikat. 1834 június 30.-án "S z a m m e r Mihály Kisjenei gyógyszerárosnak esedező levele felvétellett, melyben magát az újonnan épített megyei kórház gyógyszerárosának elfogadni kéri, ezért a' gyógyszereket az 'spitály számára fele árán kiszolgáltatni igéri." De az aradi gyógyszerészek sem maradtak tétlen, ők maguknak akarták megtartani továbbra is kórházi szállításokat. A fentivel egy időben érkezett "az aradi gyógyszerárosok névszerént: Boros András, Hidas Sándor és Calliny Pál gyógyszerészek folyamodása is, mellynél fogva ezek a' megyei kórháznak a' szükséges szerekkel 25 procentum-

mal oltsobban leendő ellátását, azon felül az e végre adando alkalma-
matosságért 100 forintnak fizetését ajánlják."

A megye még korainak találta az ily irányu tárgyalásokat, de fon-
tolora vették az ajánlatokat, "tekintetbe vétetvén azon szempontból:
mellyik ajánlás legyen a' megyei kórház mostani helyheztesésében leg-
hasznossabb 's elfogadhatobb, végeztetett: A' megyei új kórházban javal-
latba vett gyógyszerártnak felállithatása több nehézségekkel lévén
egybekötte, az mostanság utobbi kedvezőbb időkre halasztatik, - 's
ugyanazért minekutánna másrésztől a' folyamodo aradi gyógyszerártnok-
nak a' megye kórháza 's adofizetői számokra a' gyógyszerek árának
oltsobban lett kiszolgálatásával eddig is bebizonyított készségei te-
kintetet érdemelniének, az érdekelt Aradi gyógyszerártnok abbéli ajánlá-
sa, mely szerént a' megyei új kórház szükségeit 25 procentummal oltsob-
ban ellátni 's a' kórház épületében a' végre adando elégséges alkalma-
tosságért 100 ft. adni készek, elfogadtatik 's eme végzés az építői kül-
döttségnek, az új kórházi gyógyszerártn szükségeli ellátásának ekképpen
szükségendö elrendezése végett kiadattni rendeltetik." /89./

Miután a kórház már megnyilt, újabb jelentkezők ajánlkoztak a
gyógyszerészi állásra és pedig két vidéki gyógyszerész: M a d á t s y
Gyroly
1836 július 4.-én és S t a u r o c z k y László november 28.-án, ki
a' megyei kórházban felállitandó gyógyszerártn ellátására magát ki-
veztetni esedezik, ajánlván a' gyógyszereknek legjobb minőségében
és a' Nemes Megye számára nem tsak a' mostani levonatokkal, hanem a'
megszabott árnak felén leendő kiszolgálatását, ugy szinte a' kórház
kötevényei gyarapításául 1000 ezüst forintokat ajánl."

Stauroczky feltételei eddig a legelőnyösebbek és habár az aradi
három patikussal már 1834-ben megtörtént az egyezés, mégis a megye meg-
fontolora vette a dolgot és ugy határozott, hogy "a' kórházra ügyellö
megyei küldöttségnek vélemény adás végett e' jelen folyamodás kiada-
tik." /90./

Még ugyanazon, november 28.-án tartott gyűlésen tisztázzák a kér-

dést, mint befejezett tény: "Fascho Jozsef táblabiro, mint a" megyei kórház ügyelő küldöttség elnöke f.e. 871-ik számú végzés következtében Madátsy Károly által a kórházban felállítani kívánt gyógyszer-tár érdemében bemutatja, hogy minekután e kórházi gyógyszer-tár felállítása 1834-ki j.k. 1119.sz.a. költ megyei végzés folytán száznál 25 ft-nyi lerovás és esztendei 120 ft.lakbár fizetése mellett a helybeli gyógyszereseknek meg engedtetett, 's azok már valóságosan a kórházi gyógyszer-tárt nem kevés költséggel fel is állították, de különben a kórház számára az előbbeni esztendőben kiszolgált gyógyszerekért 6000 ft-ra rugó követeléseik rögtöni ki nem fizetése elmozdítottatásukat gátolná, egy új gyógyszer-tár felállítása ez uttal nem javasoltathatik, mire való nézve, mindenek előtt egy új Patika felnyithatása eránt, nehogy az tsuppán a kórház szükségeire szorittasson, a N.M.M.K.H.T. engedelmé kikérendő.

Továbbá jelenti, hogy a Nemes Megyének ezen jótékony intézetében e folyó évben 579 betegek enyhülést nyerván, ezek ~~gyógyításában~~ gyógyításában fáradozó Mankátsy Miklos kórházi orvosnak, mint a gyógyítás módjában kitüntetett ügyessége, mint a betegek ápolására fordított ember szerető készsége máltó megelégedést és dicséretet érdemel.

Végül a kórházi alaptőke pénzeknek Gr. Wenckheim Ferencz Császári Királyi Kamarás bőkezű adományára következtében 2400 p.ftoknál lett mevedését jelenti."

Már a gyógyszer-tár működésének kezdetén látható, hogy itt rentabilitásról szó sem lehet, ha az csak a kórház forgalmára támaszkodik. Ezt a véleményt körvonalazza a megyének ezen a gyűlésen hozott végzése:

"Ez bemutatásban előadott fontos okoknál fogva a kórházi Patika felállithatásáért folyamodo Madátsy Károly ebbéli kérelmétől ez uttal elmozdítottván, egyszersmind ezen jelentés felterjesztésével a N.M.M.K.H.T. a Nemes Megye kórházában megnyittandó 's nem

tsupán a' kórház szükségére szorítando Patika felállithatására engedelmé kikéretni rendeltetik." / 91./

A három aradi gyógyszerész ,Boros, Hídegh Sándor és Galini Pál, 1839-ig tartotta kezében a kórházi gyógyszerertárat /92./ ,de valószínűleg elszámolási nehézségek miatt 1840.februártól átadták Remolt Jakabnak /93./

Remolt Jakab már nem volt oly előnyös helyzetben mint elődei,- nem tudta fenntartani magát kizárólag a kórházi forgalomból. Ezért ugyanazon 1840.év novemberében újból tulajdonoseserére kerül sor,a kórházi gyógyszerertárat megveszi Andrányi Zeigmond gyógyszerész./ 94./

Az ismert aradi családból származó Andrányi Zeigmondnak messzebbmenő tervei voltak, semhogy megelégedjen kizárólag a kórházi forgalom jövedelmével. 1840 december 11.-én a helyi sajtóban a közönség tudomására hozza ,hogy a kórházban levő "Isteni gondviseléshez" címzett gyógyszerertárat a nyilvános forgalomnak megnyitotta és kéri a közönség támogatását:

" Avertissement

Ich nehme mir die Ehre einen Hohen Adel und verehrungswürdigen Publikum gehorsamst anzuzeigen ,dass ich die unter der Firma "Zur Vorsicht Gottes" und im Spitals Gebäude des löbl. Comitats befindliche Apotheke mit Bewilligung der betreffenden löbl. Behörde eigenthümlich an mich gebracht und dieselben in der vortheilhafteren Stande solcher Gestalt verstatzt habe ,dass ich mir schmeicheln kann gegenwärtig und für die Zukunft jeder Erwartung pünktlich wie auch gewissenhaft entsprechen zu können, bitte daher mich des gütigen Zuspruchs zu würdigen.

Arad, den 11. December 1840

Sigmund Andrányi

Apotheker zur "Vorsicht Gottes." /95./

Még hátra volt, hogy a "kórházban levő nyilvános gyógyszer-tár-ból" a "városban működő kórházi gyógyszer-tár" váljék és ezzel megalkuljon a negyedik gyógyszer-tára. Ez meg is történt nem sokára, - néhány hónap múlva a megyeházzal szemben levő Andrányi -féle házba került az "Isteni gondviseléshez" címzett gyógyszer-tár.

A Helytartótanácsnak nem volt tudomása a történetekről, mert az átköltözést a ~~megyei hatóság~~ városi hatóság engedélyezte, anélkül, hogy felsőbb helyen jelentést tett volna. A mulasztással számolni kellett amikor a Helytartótanács 1841 augusztus 31.-én felvilágosítást kért az "Arad városában fennálló negyedik Patikának a' kórházból Andrányi házhoz lett áttétele iránt" // 96. / és a felfedett szabálytalanság-ért 1842 június 27.-én megrovásban részesítette a megyét, mely megrovást aztán a megye, a maga részéről áthárította a városi előljároságra:

"1842. Julius 13.-ki közgyűlés alkalmával a' N.M.M.A.H.T. értesíti a' megyét miképen legfelsőbb Cs. K. Udvari Határozatnál fogva Andrányi Sigmund által Remélt Jakabtól megvett gyógyszer-tárnak a' megyei kórházból a' vevőnek a' megye Székház által ellenében fekvő saját házába áttette, azon feltétel alatt engedtetik meg, hogy minelyt a' megyei kórház körülményei megkívánandják, érintett Andrányi azon Patikáját a' mondott kórház épületébe azonnal vissza vinni tartozik 's hogy azon átvitel miatt a' kórháznak gyógyszer-ekkel ellátása rövidséget ne szenvedjen, - értesítvén egyben a' megyét arról is, miképpen abbéli lépésen, - miszerint a' többször említett gyógyszer-tárt a' hatóságokon kívül levő városi telken fekvő házban a' városi Tanácsnak megkérdeztetése nélkül átvinni engedték, - komoly megrovás mellett rosszalatik. / Jun 27. 1842. 24525. sz. a. / Végeztetett:
Eme H. Intézmény miheztertsül a' megyei kórházi választmányának kiadatik egyszerűen pedig megjegyeztetik: hogy a' felsőbb névbenei megrovás és rosszalás, miután az érdekelt gyógyszer-tár áttétele

iranti intézkedések Arad városa tudtával tétettek, ez esetben a megye eljárását nem érdekelheti." / 97. /

Persze a gyógyszerterát sohasem vitték vissza a kórház épületébe. Azon a helyen működik ma is, mint Arad város egyetlen folytatolagos műszakban dolgozó gyógyszerára, a 72.sz. gyógyszerár.

RemoltJakab egy évig sem tartott ki a kórházi gyógyszerárban, annál is inkább, mert a kórház rossz fizető volt. Még 1842-ben sem kapta meg 1333 forintra ruha követelését / 98. / Talán jogainak orvoslása érdekében jött vissza Pestről 1840. október 20.-án / 99. / és itt is maradt, de nem a gyógyszerészi szakmában keresett elhelyezkedést, hanem mint borszakértő próbált boldogulni. 1844-ben egy szőlőtermelő egyesületet alapított azzal a céllal, hogy a gazdák jövedelmét fokozza és a borkivitel elősegítse. Remolt Jakab mint "gyógyszerész és a nemesített borok első önológiai és gyakorlati szakértője" mutatkozott be a közönségnek a helyi sajtó révén. / 100. / Ugy tanik, hogy az egyesület nem volt hosszú életű, mert 1846. tavaszán nagyobb gazdaságokban gondozónak ajánlkozik és jelenti, hogy elvállalja a nemes borok kivitelének beszervezését. Az ügy érdekében hosszú szakmabeli cikket közöl a helyi sajtóban / 101. /

3., Néhány szó Aradról a negyedik gyógyszerár létesítése után.

Az Andrányi-féle ház, ahová a gyógyszerár költözött, szembe volt a megyeházzal ill. a székházzal, ahonnan abban az időben az adóösszeírásokat kezdték. Azon túl már kültelek volt és az országútja. Az Andrányi-féle ház 1819-ben már létezett és az adóösszeírások szerint Andrányi József özvegyének tulajdona volt:

- Pos.
 146., Emanuel Pulyo ,ord. Not. Civit.
 ibid. Georg Szuscha
 147., Athanasius Chrissan
 148., Thomas Schirmer, senator
 149., Jacob Herschl , judeus
 150., Josef Andrény vid. / 102./

A városnak ebben a részében nem voltak üzletek, amennyire ezt az 1839-40. évi helyi sajtóból meg lehet állapítani , kivéve azt az üzlet-helyiséget, melyet épen az Andrényi-házban béletre kínáltak: "Ein Ge-wölb ist dem Komitats Gebäude gegenüber in Joseph Andrényi'schen Hause zu vermieten." /103./

Bár errefelé fejlődhetett leginkább a város, 1845-ban az Andrényi-ház még mindig az országútján volt:

/egy hirdetés/"Im Joseph Andrényi'schen Hause Landstrasse N.455."
 /104./

De 1861-ben az "országútja" "főút " lett és időközben kiépültek az egyes mellékutak is, mint a Károly-Gasse /Str Crişan/, Palaan-Gasse /Str Ecet.Varga/, Franz Platz/Pța Mihai Viteazu/, Spital-Gasse /Str. Ghiba Birta/. /105./

1839.-ben Arad " egyik az országnak legélénkebb 's mindinkább emelkedő városai közül. E Népessége 15242 lélek: 6124 r. kath., 498 gör. kath., 7125 gör. n. e. ohita, 160 evang., 523 ref. 812 zsidó." /106./

1847-ben a város az előbbi adathoz viszonyítva további gyarapo-dást mutat fel 18156 lakosával / 107./ és erőtéljesen halad a polgá-riasodás útján. Polgáriasodott társadalmának megközelítőleg pontos név-sorát adja az a kimutatás, mely az aradi kisdudovo intézet számadását közli 1841. július 13.-tól fogva 1845. évi július 12.-ig.

A kimutatás felsorolja mindazokat , kik az intézet alapítására magylelküleg adományoztak. A széleskörű társadalmi megmozdulásban min-denki részt vett, aki csak tehette és aki Aradon "számításba jött". Kö-zöttük megleljük a gyógyszerész-családokat is. Ime a névsor:

y Etelka
 ényi Katalin
 Terézia
 I Josefa
 Emilia
 Zsófia
 s Borbála
 Thérézia
 idi Johanna
 ner Josefa
 o Josefa
 Mária
 o Albert Udv. Tanácsos
 Josefa
 Thérézia
 s Antonia
 der Regina
 evik Mária Thérézia grófnő
 l Josefina
 eck Julianna
 y Kunigunda
 in Regina
 ler Josefa
 novits Josefa
 Laura
 el Josef
 er Aloysia
 sch IngáczBietrich
 rich Josef Báro neje
 pacher Ida
 rich Anna bárónő
 án Franciska
 án Klára
 ho Izabella
 her Amália
 Johanna
 ay Julianna bárónő
 eisz Eliza
 liny Thérézia
 Mária
 Franciska
 schka Amália
 Johanna
 eh Katalin
 rey Anna
 Evelina
 gh Justina
 an Borbála
 chl Charlotta
 Cecilia
 Regina
 auer Ferencznő
 Anna
 zer Magdolna
 ovits Kerscheknő
 a Borbála
 tz Eleonora
 elman Thérézia
 Julianna
 egenpök Anna
 ia Klára
 ztits Eliza

Kristyory Josefa
 önigssegg Fidelia grófnő
 Landshutt Anna
 " István
 Millin Mathilda
 lonovits Josef Csánádi püspök
 Lo Presti bárónő
 Lovász Amália
 Lukácsy Josefa
 Markovits Erzsébet
 Michel Károly, auditor
 Mittelman Johanna
 Munkátsy Thérézia
 Névery-nő
 Orszy Lőrincz báró 8-excell.
 Pálffy gróf
 Patrubán Thérézia
 Purgly Emilia
 Pfligl Thérézia
 Probst Sidonia
 Reck Anna
 Robitsek Amalia
 Rochel Thérézia
 Salbek Jakabnő
 Santi Mária
 Sanka Anna
 Sarlach Jenny
 Schirmer Anna
 Sissany Eufemia
 " Klára
 " Konstantin
 Schulhof Anna
 Steinbach Henriette
 " Rosalia
 Steiner Borbála
 Steinitzer Borbála
 " Emilia
 Stotz Julianna
 Strasser Eliza
 Szergel Erzsébet
 Takácsy Erzsébet
 Tedeszky Thérézia
 Tengg Franciska
 Tones Borbála
 Trajtsik Anna
 Török Ilma
 Urbányi Katalin
 Vank Sidonia
 Vásárhely Juditha
 " Julianna
 Vörös Amalia
 " Erzsébet

/ 108. /

A kiadévo növendékei között megtaláljuk a gyógyszerész-családok gyermekeit, mint: Boros Béni /109./ Hidegh Kálmán /110./ és Hidegh László /111./

-X-X-X-X-X-X-X-X-X-X-X-X-

Jegyzetek:

- /1./ Hiteles másolat Keiner Sándor aradi gyógyszerésztől
- /2./ Pr.c.1801/867.   /3./ Min.ker.III.   /4./ Consc.1819/20.
- /5./ Consc 1822/23 & 1831/32   /6./ Min.mh.IIII.   /7./ Min.h.III.
- /8./ "Aradi Első Takarékpénztár 60 éves története." 1840-1900: 34, 39, 40.
- /9./ Per.N.L.: 62, 65, 72.o.   /10./ St.R.Port.L.1756/7, 4.o.   /11./
- Lásd I.rész.I.fej., 4.szakasz.   /12./ Pr.c.1813/461, 813.
- /13./ Consc.1819/20   /14./ Consc.1822/23.   /15./ Ar.Kbl.1843/32.
- /16./ A P-ța Avram Iancu 16.sz.a.kétemeletes palota helyén, a "Chateau Palugyai"-feliratot az épület felső homlokzatán még láttam 1947/49. évben.   /17./ Zeiner:107.o.   /18./ Márki II.289.o.nyomán.
- /19./ Zeiner:109.o.   /20./ Min.k.IV. & Márki II.666.o.   /21./ P.o.
- J.k. 1834/1-823   /22./ Min.Mh.V.   /23./ Min.Mh.IV.   /24./ ibidem
- /25./ Gy.j.k.1841/427.   /26./ v.é.:T.k.1861.A mai Str.Gr.Alexandrescu   /27./ Ar.Kbl.1843/32   /28./ Ar.Kbl.1843/21.   /29./
- P.o.j.k.1834/229.   /30./ Ar.Kbl.1840/27   /31./ Ar.Kbl.1840/51.
- /32./ k.b.l,08 grm.   /33./ Ar.Kbl.1840/5.   /34./ Gazdasági j.k.
- 1842/256-586   /35./ Ar.Kbl.1844/17.   /36./ Ar.Kbl. 1846/17.
- /37./ Ar.Kbl. 1846/51.   /38./ Dr.T.Botiş: "Isteria sociale normale din Arad" ed.1922   /39./ Ar.h.1847/1.   /40./ Ar.h.1848/18.
- /41./ Ar.é.v. 1889/166: Nikolits Ábrahám 94 éves korában meghalt Budapesten. Nosztora a magyarországi ügyvédségnek.1816-ban avatták filozófiai doktornak.Tököli Sebő e szerb származású fiatallembert Aradra

itte, hol csakhamar keresett ügyvéd lett. 1850-ben Budapestre költözött, mert ott lakott leánya, Sztupa György gyógyszerész felesége.

/42./ Acta et Protoc. Urbis Arad 1830-1861r: 1848/47 /43./ ar.h. 1848/18. /41-a./ Illés 1874.

/44./ K.lajst. 1822/1146 /45./ Pr.c. 1822/1146-1148

/46./ K.lajst. 1822/1574. /47./ A.san.r. 1822-1910: 1822/1574-A

/48./ v.ö.: Virgil Albescu: "Dicționar cu privire la numirile populare" ed. "Dreptatea" Deva 1928. /49./ A.san.r. 1822-1910: 1822/1574.

/50./ Pr.c. 1822/1574. /51./ A.san.r. 1822-1910: 1822/1574 mellékl.

/52./ A.san.r. 1822-1910: 1823/169 /53./ Gy.j.k. 1823/128.

/54./ Gy.j.k. 1823/169. /55./ Gy.j.k. 1823/262 /56./ K.lajst.. A.san.r. 1822-1910 & Gy.j.k.: 1823/841. /57./ A.san.r. 1822-1910: 1823/841. /58./ K.lajst. & Act.e. 1823/1472 /59./ Gy.jk. & Act.e. 1823/1471, 1473. /60./ A.san.r. 1822-1910: 1824/112-1256 /61./ Gy.j.k. 1824/112. /62./ Consc. 1823/24 /63./ Consc. 1827.

/64./ Kálmán Lajos aradi gyógyszerész közlése /65./ Consc. 1829/30.

/66./ Consc. 1831/32 /67./ Ar. Kbl. 1839-40 évf. /68./ Min Mh. Iv.

A Bárdy-család nemességének kihirdetésekor készített j.k.-ből a családnak eredetéről a következőket tudjuk: "Bárdy Imre O-Aradi Patikárius Ur, az eránt bennünket megkeresvén, hogy Istenben boldogult János Attya melly időtájban és mellyik Tettes Pöldes Ur alatt felsőbb vármegyék-ből származott Tornyára, adnánk bizonyító levelet, - kinek is kérése következtetésében lakos társainak..... felszollitván, akik hitek letételének ajánlása mellett mindjában egy szívvel és lélekkel úgy adták a kérdésses dolgot elő, hogy az Istenben boldogult Bárdy János Urat boldog emlékeztű Pulhoi Tettes Martzybányi István Ur felső Magyar országból hozta le ide Tornyára mint egy 50-55 Esztendők előtt és ispányi hivatalába tette." Pr.c. 1831/376. /69./ Min.h. III. /70./ P.o.

"Instal. előtti 1834. eszt. Polit. j.k." 693, 803. /71./ Ar. Kbl. 1846/12, 13. /72./ Min. mh. V. /73./ "Kossuth Hírlapja" 1848/104. Az aradi muzeumban 812. leltári sz. a. őrzik Galini Pál portróját. A képen a következő felirat van: "Calleni Paul pharmacist ucis de bombă in 1849"

- "Mieland H. pastellrajza után Somogyi A. 1892." /74 / Min. mh. V.
- /75. / Ar. h. 1849/15, 29 /76. / Ar. n. 1848/44. /77. / Ar. h. 1849/20.
- /78. / Ar. h. 1849/28 /79. / Min. h. III. /78-a / Ar. h. 1849/32
- /80. / St. R. 1766. /81. / Pr. c. 1814/178 /82. / Lakatos III.
166. o. és köv. nyomán. /83. / P. o. jk. 1834/669. /84. / P. o. jk. 1834/
- 24, 123. /85. / Gy. jk. 1835/1685 /86. / Gy. jk. 1836/981.
- /87. / Gy. jk. 1836/1539. - 1843-ban már létezett a zsidókorház is: Ar. Kbl
- 1843/12. o. /88. / Gy. jk. 1827/404. /89. / Gy. jk. 1834/1119-1120
- /90. / Gy. jk. 1836/671, 1592. /91. / Gy. jk. 1836/1539. /92. / Gy. jk.
- 1841/427 & K. lajst. 1839/359, 360. /93. / Gy. jk. 1840/1621. & 1841/
- 425, 426, 1631 /94. / Gy. jk. 1841/1640 /95. / Ar. Kbl. 1840/51
- /96. / Gy. jk. & K. lajst. 1842/18. /97. / Gy. jk. 1842/988. /98. /
- Gy. jk. 1842/409. /99. / Ar. Kbl. 1840/43. /100. / Ar. Kbl. 1844/38.
- /101. / Ar. Kbl. 1846/10, 19. /102. / Cons. 1819/20 /103. / Ar. Kbl.
- 1839/51 /104. / Ar. Kbl. 1846/114. o. /105. / T. k. 1861.
- /106. / Fényes 1839:448. o. /107. / Fényes 1847:427. o. /108. /
- Ar. Kbl. 1845/34 /109. / Boros András gyógyszerész oldalági rokona,
- az aradi /Arad-Csanádi/ vasút igazgatója lett. Márki II. 667. o.
- /110. / Hidegh Sándor gyógyszerész fia, tanár lett az aradi főreálisko-
- lában. Márki II. 681. o. /111. / Ar. Kbl. 1845/7.

III. fejezet

A 19-ik század első felében Arad megyében létesült gyógyszerárak.

A vidéki gyógyszerárak és az uradalmak.

Arad megyének az 1839-ik évi adatok szerint 219.716 lakosa volt, szemben az 1787-ik évi 150.301 lélekszámmal. Az egy szabad királyi városon, - Aradon - kívül 23 mezőváros és 156 falu volt a megye területén. /1./ Közigazgatásilag 4 főbírói járásra, - processus - ra oszlott: 1., aradi, 2., világosi-, zarándi-, és borosjenői- járásra / 2./

A megye fejlődését a vidéki uradalmak kialakulása segítette elő, azon uradalmaké, amelyek az Este-család hatalmas birtokainak feldarabolásával keletkeztek. Az Este-k aradi javait a kincstár kezdte eladogatni és pedig "ex defectu ducis Mutinensis". 1809-ben már csak 544.832 hold tartozott az uradalomhoz. 1819-1827 közt Jozsef nádor 168.000 és báró Dietrich Jozsef 1822-1825 közt Pankota, Magyarád, és Buttyin uradalmainak megvételével közel 200.000 hold földet vásárolt meg.

A nagy uradalmak okszerű vezetésére Jozsef nádor adott példát az általa megvett területen, mely magába foglalta Kis Jenő, Sikló, Nagy Zaránd, Erdőhegy és Otlaka helységeket.

Wenckheim Jozsef gróf is kitűnő példát nyújtott az aradiaknak. Aradban a szentmártoni és székudvari jöszágain 1816-ban ő tett először kísérletet a nagyobb arányú dohánytermesztéssel s pompás ménessét, gulyáit, juhászatát, csürhéit szívesen mutogatta az okulni vágyóknak. /3./

Az uradalmaknak döntő szerepük volt a vidéki gyógyszerárak lé-

tesítésében ,a hatóságok mindig kikérték a földesur beleegyezését. A földesuraknak pedig érdekkben állott, hogy gyógyszerházak legyen és ezért sok esetben ők maguk segítették elő ezeknek felállítását. Ez a magyarázata annak , hogy a vidéki gyógyszerházak gyorsütemű szaporodása egybe esik az uradalmak fejlődésével és főleg olyan helységekben létesültek, ahol uradalom volt.

1815-ben állították fel a két első vidéki gyógyszerházat, de már 1822-ik esztendőben ..... Arad vármegye a' 8-ik osztályba tartozik 5 Patikákkal, ugymint 8 Aradon, 1 Pankotán, 1 Butyinban, 1 Soborsinban és így négy helyen bir Patikákkal. Ennek következtében tehát T. Csaplovics János Ur / az 1822-ik esztendői Tudományos Gyűjtemény 2-ik kötetében / Arad vármegyének népességét összesen 195136 lélekre vévén, jut Arad megyéjében 1 Patika 39027 1/3 lélekre. 1825-ik esztendőben Arad vármegyében ..... felállítatván ismét két Patikák, tudniillik 1 Aradon, 1 Pécskán, vagynak tehát most összesen 7 Patikák. Annál fogva Arad Csaplovics János értekezése szerint a' 6-ik osztályba tartozik és így felvevén az általa érintett népességet, jön egy Patikára 37876 4/7 lélek." / 4. /

1840-ig újabb gyógyszerházakat nyitottak a vidéken és Pozsony-meg Pest-megyét kivéve , Arad-megyében volt a legtöbb gyógyszerház az országban:

A megye neve	orvos	sebész	gyógyszertár
Arad	13	23	13
Bihar	20	34	12
Győr	9	16	4
Pest	124	156	39
Pozsony	25	28	14
Temes	17	29	11
Torontál	5	25	9

stb. /5./

A 19-ik század első felének végén a megyében tíz gyógyszerház működött és pedig /az alapításuk sorrendjében/: Pankotán, Buttyinban, Soborsinban, Pécskán, Radnán, Kis^dendőyn , Szent Annán, Simándon, Gyorokon és Boros Jenőn. /a zsigmondházi gyógyszerház közben megszűnt/

Pankota

Az 1839-ik évi adatok szerint " O és Uj Pankota két egymáshoz nem messze fekvő mezőváros Aradhoz kelet-északra 3 1/4 mfnyire, 4343 lakossal" mely lényeges szaporulatot jelent az 1787-ik évi népességhez viszonyítva , amikor O-Pankotán 1265 és Uj -Pankotán csak 19 ember élt. "Derék urasági épületek. Határa kevés munka mellett gazdagon termi a tiszta búzát, tengerit, zabot, dohányt, kendert. Magában álló hegyen igen kedves ízű bora terem. O-Pankotán egy régi apátságának romjai láthatók, mely 1217-ben már fennállott, de minő szerzeteseké lehetett , nem tudhatni. Pöldesur: b. Dietrich." /6./

Itt, a híres hegyaljai bortermővidéken létesült az első vidéki gyógyszerár 1815-ben, amikor Pankota még "kir. kamara uradalmi mezőváros" volt. A kérelmező, a már általunk ismert N a g y István talyai gyógyszerész, a március 6-ikán tartott megyei gyűlésen benyújtott kérvényében azzal indokolja a gyógyszerár szükségességét, mert hogy Pankota távol esik Aradtól:

"Tekéntetes Statusok és Rendek!

A' környüállásokat jól meg vizsgálván, úgy találtam: hogy Tekéntetes Nemes Arad Vármegyének népessége 's az Anya városnak távol léte meg kívánná hogy Pankotán az emberiségnek hasznára Patika állitasson fel. Minthogy pedig nékem mind ahhoz való elegendő értékem vagyok , hogy azonnal felépithessem, mind tudományom , hogy a' maga tekintetében fent tarthassam. Nem volna egyéb hátra: hanem hogy a' Tekéntetes SS és RR ezen fel állitandó Patikának hasznát 's szükségét meg esmérván , nekem ~~ő~~ arra enge-

delmet adni kegyessen méltoztatnának, mely kegyes engedelemért
amidőn alázatosan esedeznék, magamat a' Tettes SS és RR gratia-
jában 's pártfogásokban alázatosan ajánlom, mély tisztelettel
's egész alázatossággal maradván.

A' Tettes SS és RR -nek alázatos szolgálók

Nagy István

a' Tályai Patikának Provisora.

Tályán, Január 10-ikén 1815." /7./

Nagy Istvánnak könnyű volt a dolga az engedély körül, mert a me-
nye ugy határozott, hogy:

"A' Pankota kir Kamara Uradalmi m.várossában kért Patika fel-
állítás az esedezőnek megengedtetik.

kiadta második aljegyző: Lázár Lázár." / 8./

Bár a gyógyszerész rövidesen igazolta létjogosultságát, mégis, -
mint már tudjuk, - Nagy István 1822-ben Aradra akart jönni, amikor a
harmadik gyógyszerész - engedélyért folyamodott.

1828-ban a pankotai gyógyszerész gazdát cserélt és az új tulaj-
donos L i c h t e n s t e i n Ferenc lett /9./, kit 1828 június
4-ikén avattak Pesten gyógyszerészmesternek. A gyógyszerésztárat Nagy
/Pál / Istvántól vett 14 ezer forintért váltóban, a házzal együtt /10/
Nagy István továbbra is kapcsolatban maradt a gyógyszerésztárral
/talán rokoni kapcsolatban/. Ezt egy peres ügy révén lehet megállapí-
tani, mely per joval a gyógyszerész eladása után zajlott le 1836. és
1837. évben. A vonatkozó jegyzőkönyveket közlöm:

"1836. Eszt. Szent Jakab hava /július/ 4.-én.

Nagy István előterjeszti miként Dellorto György és annak
hitvese Farkas Emilia, az ellenök fennálló 3000 ftnyi nyilvános
adósságbeli keresetének biztosítására minden ingó és ingatlan

vagyonukat lekötve, mind azon által, kijáráásra törekedve, Pankotai házukat eladták, és annak árát nagyobb részben fel is vették. Minthogy pedig említett adossait, még más számossabb adosságoktól is terhelve lenni tudván, és a' Pankotai ugy Muszkai határban lévő szőlőjeken kívül egyéb birtok nem lévén, ez adosságok lerovására elég....., kéri hogy mindez, mind egyéb található ingo, avagy ingatlan vagyonuk, ugy szinte a' Pankotai ház vevőnél még hátra lévő 900 forintok törvényes zár alá vétessenek,

Ugy szinte Lichtenstein Ferencz Pankotai gyógyszeres tulajdon követeléseit tekintetből hasonló kérelem levelet nyujt."

A fenti akta a peres ügy mibenlétét világítja meg, viszont a következő rámutat arra, hogy Nagy István gyógyszerészi minőségben tartozkodik Pankotán:

"1837. Eszt. Szent András hava /november/ 2-ik napján.

Felvétetett Nagy István gyógyszeresnek folyamodo levele, melyben panaszképen aládván: hogy jól lehet több hitelezők által ez előtt másfél esztendővel, nagyobb mennyiségű adosságokkal terhelt Dellorto Károly vagyonára bírói zár tétetni kéretett, és jollehet megyei végzés által ez érdemben nyilatkoztatása ki is vétetni rendeltetett, annak ellenére még is nevezett Dellorto Károly a' nélkül hogy a' megye végzésének meg felelt volna, több értékű vagyonát eladta, elpazérolta: ezért nehogy a' Muszkai helyen lévő szőlőből álló utolsó vagyonát is a' hitelezők kijárássával elidegenítse, kéri azt nála kint lévő keresetének biztosítására zár alá vétetni .

Végeztetett: Ezen folyamodás Kornia János fő szolga Biro Urnak oly meghagyással kiadatik, hogy az abban fölrott panaszos körülállás mibenlétét megvizsgálja. Ugyan e tárgyban m. e. J. K. 922. sz. a. kivezetni rendeli." / 11. /

sem létezik, bizonyítom.-

Pankotán, 1847. év April 10-én.

Vörös Pál
Pankotai Uradalom ügyésze."

./../. melléklet

" Alább irt ezennel mindeneknek a kiket ezen dolog illet, tud-
tára adom, hogy az Pankota mezővárosban létező Gyogyszertár, mely-
nek jelenleg tulajdonosa Lichtenstein Ferencz ur, számos orvosi
szereivel, pintzájével, kamrájával és konyhájával, ide értven te-
temes költséggel és fáradsággal nyert törvényes jussát, tizenöt-
ezer frtokat váltóban megér és ennyi summát a mostani időben,
ha eladja Patikáját, kaphat.

Arad, die 19. márcz. 1847.

Előttünk:
Egyed Imre Arad Vmegye
szolgabirája

Rosa Josef
Ns. Arad Vmegye főorvosa

Kovács Diénes, eskütt."

./../. melléklet

"Hegyi J. k. 799, 800, 801, 802, 810, 812, 813. sz. a.
J. k. 9. sz. 1847.

Aloított, Pankotai gyógyszerész G. czimú Lichtenstein Ferencz
Ur által megkerestetvén, midőn annak következtében Pankota m. vá-
rossa Promontoriumán lévő szöllejébe kimenve a 3k sz. a. iktatott
's összes 25 kapákból álló szőlője 9 osztályait annak épületei-
vel együtt megtekintvén. ....összesen 22373 szőlőtökét
olvastunk, ... az egész szőlőt 5593 ft 15 krra tettük
volna. Felvettük a szőlő also végén fekvő kolna épületét, mely-
nek terméskő falait, ... fenyőfanemével tetőzött épületet
1000 frtokra tettük.....

Kelt Pankotán 1. Decz. 1847

/10 aláírás/

OprendeK Josef Hegybiro
/12./

Nagy Sándor betsus stb. "

Butyinban létesült a második vidéki gyógyszerár.

Az 1839. évi adatok szerint Buttyin vagy Bököny, Boros Sebestől délre 1 urföldre fekszik, közel a Fejér Köröshöz, 2954 lakossal, - 1787-ben csak 1542 lakosa volt, - kath. és o-hitű anyateplommal, szilvásokkal, hegyes határral, jó köbányákkal. Pöldesur B. Dietrich /13./

Butyinban a gyógyszerárát, ahol már 1794 óta működött Pier Mihály orvos /14./, S z i k r a András aradi gyógyszerész alapította az 1815. május hó 1-ső napján kiadott engedély alapján:

"Gener Congr. DDo 1. may 1815.

Szikra András O-Aradi patikárius Buttyin m. várossában szándékozott filiális Patikájának felállítását azon ajánlás mellett, hogy a' Megye Rabjai Beteg Háza számára 's más köz szükségre esztendőnként kivántato orvosságokat fél normalis Taxa mellett lenne kész kiszolgáltatni, megengedtetni kéri.

Végeztetett: Az esedezésben foglalt ígéret meg tartásának kötefzése mellett az esedezőnek a' Buttyinban mint egyéb áránt is alkalmas helyen kért Patikájának fel állítása meg engedtetik a' melly is Megye Fő orvossának zsinor mértékül ki fog adatatni." /15./

Ez az első filiális gyógyszerár a megyében, mely példát az idő folyamán mások is követni fognak. Im a gyakorlat bebizonyította, hogy az ilyen vállalkozások nem célszerűek. A gyógyszerészet akkori profilját ismerve, a nyersanyagok beszerzését, feldolgozását és elszámolási módosatait ismerve illetőleg, lehetetlen volt egy, akár hozzávetőlegesen pontos, nyilvántartást vezetni. Ez lehetett az oka, hogy Szikra

András eladta a következő évben a butyini gyógyszerertárt R a u s c h Jozsef Péterváradról való gyógyszerésznek:

"1816. Augusztus hónap 12. és 13.-án.

Rosa Josef fő orvos ur, Szikra András O-Aradi Patikárius a' Megye által Buttyin m. várossában nyert patikáját Péterváradról való Rausch Josef diplomaticus Patikáriusnak által engedvén, azt helyben hagyni kéri.

Végeztetett: A' Buttyini Patika által engedés, a' Megyének semmi ellenvetése se lévén, Rosa Josef fő orvos ur a' kérdésnek elrendelésére utasittatik." /16./

A gyógyszerertár további sorsáról a realjogok elnyeréséért 1850-ban beadott kérvények közt található nyilatkozatból szerzünk tudomást. Előre becsájtom azonban, hogy a nyilatkozat hibás adatokat tartalmaz, mert az első vevő kétséget kizárva Rausch Jozsef volt és B a i c s i Károly utódja volt neki. Viszont a L i p n i t z k y Ferencre vonatkozó adat pontosan összevág az 1819-1820. évben kiadott gyógyszerek elszámolásáról szóló eredeti okmányal, mely azt bizonyítja, hogy 1819-ben az utóbbi volt a tulajdonos. /17./

A nyilatkozat szövege a következő:

"Bizonyítvány. Alolirottak ezennel bizonyítják, miszerint a buttyini gyógyszerertárt 1815. évben Szikra András aradi gyógyszerész alakította, ki is ezt eladva 1816. évben Baicsi Károly gyógyszerésznek, kitől is 1817. évben Raus János vette meg mint realjogot, 1818. évben pedig Raus János eladta a buttyini gyógyszerertárt Lipnitzky Ferenc gyógyszerész Urnak, ki is 1832. évig mint örökáron megvett tulajdonát bírta, kinek 1832. évben történt halála után 1833. évig özvegye, született Török Rozália özvegyi

jognál fogva birta és azt segédje J a n d o Antal ur által kezeltette. Mi is az özvegyet 1833. évben nőül vétén, ugyan ez évben a Tek. Megye által eszközölt betsü szerint, mint hogy kiskorúak voltak, kész pénz fizetés mellett átvette és azota mint örökön megvett tulajdonát bírja. Mindezeket, mint a ház és vagyon viszonyaival igen jól ismeretes egyének tudjuk és mint legidősebb egyének lelkiismeretesen erősítjük.

Kelt Buttyinban 1859. évi Január 15^{én}

Foris Károly, jelenlegi Kujedi jegyző

Virilli Heinrich Boros Sebesi lakos

Pásztközy Mihály Buttyini lakos" / 18./

Lipnitzky halálát Bittner Imre főorvos jelenti a megyének 1832

Május 2-án:

"... a' Buttyini Patikát megvizsgálván, azt a' ~~lőg~~ megkívántato jó állapotban találta, nem különben, hogy Lipnitzky patikárius halálával özvegye mellé a' patikának czélirányos igazgatására nézve egy diplomatikus patikás és segéd rendeltetik legyen."

/19./

Lipnitzky halála nehéz helyzetbe hozta a gyógyszerterét, mert másfél évig tényleges tulajdonos nélkül működött. Erre utal Bittner Imre főorvos jegyzőkönyvi észrevétele az 1833 december 7-én végzett vizsgálatkor: "... némely csekély hiányok is, melyek ezen Patikának másfél esztendőig tartott tulajdonos nélkül volt létéből származtak." /20./

Jando Antalnak a gyógyszerter birtokába való jutásáról és a városi helyzetről számol be a következő megegyezés:

"Alól írottak ezzel bizonyítjuk, akiknek illik, hogy tekintet-

be vétén két rendbéli Házasságuknak gyermekeit, nehogy idővel azok közt vitás kérdések és perek támadjanak, inkább előre kívántuk vagyunkról a rendelkezéseket megtenni, e következő másolhatatlan és egyedül gyermekeink javukra célzó egyezés által, úgy mint:

1-ször. Én Török Rozália, mint özvegy Lipniczky-né, mostan Jando Antal hitvese fent tartván magamnak a házunknak és szerzett Patikának vételi árát mostani becsü ár szerint felül haladó és 848 frt 50 krból álló sommát, úgy "C" alatt lévő házi eszközöknek és holmiknak árát 803 frt 30 kr, összesen 1652 frt 20 kr ezen sommáról pedig mindkét házasságbeli Gyermekem javokra teendő szabad diszpozitiot ezeannel nyilvánossan magamnak fent tartom. Ugy

2-szor. Abban is tökéletesen meg nyugszom, hogy noha az Házunk, Patikánk és abban levő gyógyszerek 7219 frt 50 krobba becsültetett meg, de tekintvén mostani Férjem, Jando Antal, hogy engem férjhez vétén egész kész gazdaságba bé lépett és így azt mind könnyebben szaporithassa, mind pedig élelmen módját is fogamatossabban eszközölhetne, mintha éppen ujbol kellene a Gyógyszereket szerezni és házat építeni, azért egymáshoz vonzodo és Gyermekainkhez viseltető szeretetből abban állapotunk meg

3-szor. Hogy én Jando Antal az egész vagyont tízezer azaz 10.000 ft. v. forintban által vegyem, mint is által vettem, ezen summából pedig felét u. m. 5000 ftkat az Lipniczky "erencztől maradtott gyermekeinek annak idejében részenként, amire a Gyermek a tökéletes törvényes kort elérik, kifizetni tartozom, másik 5000 forintokat kedves Feleségem részére marad olly formán, hogy ezen sommáról a Törvény szerint diszponálhasson, amit pedig ezen túl az Ur Isten áldásával szerehetnénk, az említett két rendbéli summákon felül, arról a szabad diszpozitiot magunknak rent tartjuk.

Mely ebbéli egyezésünket az jelenlévő Tettes Kaldöttség előtt nevünk alá irásával meg erősítettük.

Költ Butyinban Junius 23.-án 1834.

Jando Antal

Jando Rozália szül.Török.

Elöttünk:

Hofbauer Ferencz Tábla Biro mint a' Kaldöttség Elölalóje
Tóvisi Vank Péter sz.Biro és Zachariás Antal hasonló Tek.
Ns.Arads V.gye Esküttje.

Paskner János megyei tiszt.Allügyész."

/peccét: / "Arad Megye Butyin község." /21./

A gyógyszerertár a kiszindiai patakon álló fahid mellett a postauton volt ebben az időben ./ 22./

Ami Jando Antalt illeti ,egy festményről számolok be,mely Pettenkoffer Béla aradi lakos birtokában van./Lakik a templomutcában a volt zenede épületében./ Ez a festmény egy férfialakot ábrázol,kezében gyógynövényekkel.Almási Rozsa gyógyszerésznő szerint Miklós Jando Vince butyini gyógyszerésztábrázolja és szerinte 1760-ban 117 Butyinban volt gyógyszerész.A Jando -család rokonságban van az Almási,Brassai és Gellér-családokkal. Megjegyzésem : ezen adatokellenmondanak a hitelesok dokumentumok alapján megállapított tényekkel.

A Jando-család magánéletéről számol be a következő hírsághirdetés az "Aradi Hirdető"-ben :

"Kerestetik egy nőtlen fiatal egyén,ki legalább a' bölcsészeti pályát végzette legyen,több gyermekek magán tanítás elvállalása végett.Bővebb tudósítást vehetni alulírottól Buttyinban

/Arad-megye/ October hó 7-ik napján 1848.

Jando Antal gyógyszerész." / 23./

A soborsini gyógyszerészertár.

Soborsinban már volt gyógyszerészertár a 18-ik században, -mint tudjuk Woltin Ádám sebész jól felszerelt kézigyógyszerészére. Abban az időben, 1787-ben Soborsinnak 715 lakosa volt, /24/ míg az 1839-ik évi létszám lolo -ra rugott. Aradtól keletre fekszik " 8 $\frac{1}{2}$ orányira, soházzal, erdős, hegyes sovány határral, szilvásokkal. A földesur báró Forray volt." /25./

1., Meghíusult törekvések.

A gyógyszerészertár most is, mint az előbbi két esetben, minden nehézség nélkül engedélyezte a megye Hudolszky Andrásnak az 1819-ik évi szeptember 15-én tartott gyűlésen :

"Hudolszky András Patikárius Megyebéli Soborsin mező városában fel állitandó Patikának szabad joga eránt esedezik.

Végeztetett: A' felállitandó Patika eránt semmi nehézség fent nem forogván, annak szabad felállitása megengedtetvén, ezen megyei végzés megyebéli orvosnak szükséges tudományul ki adattatik, hogy a' felsőbb Rendelésekhez képpest mind a' felállitáskor, mind pedig folyamata alatt az ő Hivatalyához tartozó felvigyáztatát az ohajtott célhoz alkalmaztattva vigye." /26/

Habár 1823. évi Bőjtelő hava / február/ 7.-én "Tontz Ádám seb- orvos magát a Soborsini Statiora rendeltetni kéri", mégis Hudolszky épen az orvos hiányára hivatkozva panaszkodik, hogy szereit el nem adhatja és ezért Aradra szeretne jönni:

" Hudovszky Antal /itt így írva. Sz. 2./ Soborsinyi Patikárius előadván: miképpen azon tájokban az orvos hiánossága miatt szereit el nem adhatná, kér a' Megyétől magának egy harmadik Aradon való felállítando Patikára szabadságot adattni annál inkább, hogy itt Aradon 20 Esztendeig orvosi szereket köz meglegedéssel készített légyen és innend feleséget vévén, gyermekeinek jövőendő boldogítására a' szükséges nevelések adására ismét ezen városba vissza költözködni kántelenítettne.

Végeztetett: Az esedezett Harmadik Patikának felállítatására költ végzése a' Nagy Mlgu M. Királyi H. Tanátsnak fel lévén küldve 's a' szerint már más folyamodo által jelenlevő Esedező meg előztettvén, annak ezen kérése a' városnak további környülállásáig nem tellyesithetik." / /27/

A visszautasítás dacára Hudovszky ugyanazon év Szent Mihály hava /szeptember/ 22.-én újra esedezik "Aradon építendő Patikájára engedelmet adattni." Igyekezete hiábavalo, hisz tudjuk, hogy az esélyes Bárdy-nak sem volt ekkor kecsgettő a helyzete. A megye a következőket fekteti jegyzőkönyve:

" Világos értelemmel az esedező már egyszer kérésétől elmozditatván, azon végzéshez magát tovább tartatni utasittatik."

/ 28 /

Időközben a Helytartótanács válaszol Hudovszky második kérésére és meghagyja a megyének, hogy a megye fizikusának meghallgatásával tegyen jelentést. A Szent András hava / november / 4.-én tartott gyűlésen az ügyet átadják véleményezés végett Rosa Josef megyei orvosnak. /29/ Mire a megyei orvos megadja válaszáat, addigra Bárdy Imre már megkapta a harmadik gyógyszerház nyitására az engedélyt és így most már

mint a negyedik patika kérdése szerepel az 1824-ik évi Bajtárs hava / március / 30-ikán kelt jelentésben.. Következéleg értesítik a Helytartótanácsot, hogy "az Aradon nyittandó 4-ik Patika engedelmé miatt Felsőbb Helyen esedezett Hudovszky András kérése nem tellyesíthető." /30./ és ezt a véleményezést a Helytartótanács is elfogadta. /31./

Hudovszky nem nyugodott bele a változhatatlanba és más megoldást keresett: 1825. évben Radnán egy filiális gyógyszerár felállításáért folyamodott / 32./, de ez a kísérlete sem sikerült.

Utolsó adatunk, mely Hudovszky soborsini működéséről tanuskodik 1831-ik évi Szent György hava /április/ 19-ikéről származik, amikor a Helytartótanács engedélyezi a valóban szerény 37 forint 48 krajcárt kitevő számlájának kifizetését. A gyógyszerár ezután megszűnt, de Hudovszky továbbra is Soborsinban maradt. Itt halt meg a gyógyszerár második létesítése után, 1843. május 21.-én. A soborsini anyakönyvben a következő feljegyzést találjuk: "Hudovszky András 57 éves gyógyszerész, özvegyen hagyván feleségét Pintér Rozáliát.- Származás: Trencsén. - Megjegyzés: agyon itta magát." /33./

2. A soborsini és a többi vidéki kórházak.

Abban az időben amikor Hudovszky minden lehetőséget megragadott, hogy Soborsint elhagyja és másutt jobb anyagi helyzetet teremtsen magának, a megye Soborsinban és Butyinban kórházat nyitott.

A vidéki kórházak és a gyógyszerárak között kapcsolatok lesznek a jövőben és ezért néhány adatot közlünk ezekről az intézményekről.

A két vidéki kórház az 1826-ik esztendő elején létesült "a' verae betegségben sinlődő megyei adórizeték gyógyítására." A további intézkedésekről Szent András hava / november / 20-ikán tartott közgyűlésen számolnak be a megbizottak:

"Soborsinyra nézve Bánhidy Antal, Butyinra nézve pedig

Hendrey Pál Táblabírák, a' hozzájuk már kinevezve tartozó többi tisztviselő Urakkal egyetemben arra utasítattnak, hogy meg tekintvén azon Ispotályok mind fundusbeli erejüket, mind az épületeknek mineműségét, a' Pöldes Uraságok felszerkentésével és ha szükség, a' Járásbeli Szolga Bírák assistentiájával, azon Ispotály Házakat fel nyittassák 's mentől előbb használhatóvá tegyék." / 34. /

A Küldöttség következő 1827. év Bőjtmás hava /március/ 26.-án adja le jelentését a butyini kórházról, mely a seborvos lakásában lett elhelyezést. Javasolják " egy a' megye által meg alapítando fizetésű gondviselőnek /alkalmaztatását/, a' ki a' betegekre fel vigyázna, az orvosszereket beadná, a' ki a' szabando eledeleket meg készítené." Am a megye nem hajlando növeli a költségeket és " ebbéli foglalatosságok ingyen valo tellyesítésével a' Megye részéről fizetést kapo járásbeli seborvos kötelesek lenni ösmertetik."

A soborsini helyzetről Szent György hava /április/ 26.-án adják meg a beszámolot:

"A' Soborsini kórház fel nyitása tárgyában a' m.e.Jk.1646 sz.a.költ végzésnél fogva bémutatják, hogy azon kórházbeli szerzemény jótéteményéből a' beteg jobbágyok olly formán részesülnek, hogy Házaikban gyógyítottván, ezen jótéteményre kijelelt ház haszonbérbe adatik, 's az abból bójövű pénz a' beteg jobbágyokra fordittatik. Az orvosi rendelés szerént a' Patikai szerek ki szolgáltattnak 's az orvos fáradtsága díjj abban esztendőnként bizonyos jutalmat nyer."

A megyei végzésben Soborsint illetőleg " meghagyatik, hogy a' Fő Orvos Urral egyetértőleg a' járásnak e'végre leg alkalmasabb részén

egy házat kébérelvén, azt r. e. Jk. 420. sz. a., a 'Buttyini járásra nézve jóvá hagyott eszközökkel felkiszítse, mígre a' Megye Honni Pénztárából 180 Pengő forint előleg kiadattni rendeltetik." /35./

A következő évben Radnán is tervbevettek egy ilyen kórház felállítását. Ezt a kérdést 1828. eszt. Szent Mihály hava /szeptember/ 23.-án tárgyalták a megyei gyűlésen, de elvi döntésnél nem jutottak tovább:

"Hendrey Pál Tábla Biro, Somogyi István Pó Sz. Biro, Bosnyák Károly eskütt és Ro'sa Jos'ef Pó Orvos Urak jelentik, hogy a' veneres betegségben sínlődő adofizetők számára Radnán felállítandó Ispitály tökéletes össze szerkesztésére némely belső kiségeknek megszerzése, főképpen pedig helyben lakozó seb orvos szükséges lévén.....

Végeztetett: Az Ispitálynak szánt Ház alkalmas voltáról kérdés támasztattván, az erről járásbéli Sz Biro Ur által teendő jelentésig, valamint szinte Radna m. várossában munkába vett Regulatio tökéletesítéséig ezen tárgy elhalasztatik." /36./

Pécskán 1837 -ben egy katonai kórház létezéséről tudunk, mely a megye fenhatósága alá tartozott /37./

Ezen vidéki kórházak közül csak a butyini fejlődött tovább, 1847-ben tervbe véve annak kibővítését és Bisjenőben egy kisebb kórház felállítását:

"Dezseő Ádám másod alispán a Butyini sebészti telken lévő Kórháznak, az azon vidék szükségéhez képest eszükszlendő általános kitása tekintetéből kellő vizsgálódás tétel végett lett kiküldetése következtében jelenti: miszerint emez az Aradi központi kórházról ~~hátol~~ távoleső vidéken egy bár kis, de czélszerű megyei kórháznak építettése kívánatos lenne, melynek folytán ajánlja, hogy ezen nemű kórház egy Butyinban és egy Bis Jenőben habár 4

ágyra eszközöltessék, ajánlván egyszersmind a felépítés esetére maga részéről 100 pengő Forintokat.

Végeztetett: .....felépítésükhöz kívántato kellékeknek, miután ezeknek kiállításához jelenleg egyéb forrás nem volna, nemes adakozás útján leendő összeszerzése elhatároztatik."/38./

3., Másodsor létesül a soborsini gyogyszertár.

Az 1836-ik esztendő Szent András hava /november/ 28.-án tartott megyei gyűlésen, ugyanazon amelyen "Stauroczky László gyogyszeres a' megyei kórházban felállitandó gyogyszertár ellátására magát kineveztetni esedezik", - "Hartmann Jo'sef gyogyszeres Soborsin m.várossában egy gyogyszertár felállitására nyerendő engedelen végett folyamodik."

Habár a megye végzésében megbizza a járásbeli szolgabírot, hogy "az illető Uradalomtól e' részbeni megegyezése iránt nyilatkoztatást" kikérje / 39. / ebben az ügyben 1839-ig nem történt semmi. Stauroczky 1839-ben, mivel az aradi kórházi-gyogyszertárat nem sikerült megszerezni. Bajteli hava /február/ 6.-án "a' Soborsini gyogyszertári állást átadni" kérte. A megye ismét az uradalom véleményétől tette függővé a kérdést és a megyei főorvos meghallgatásával, a szükséges intézkedés végett ezen folyamodást kiadta az aradi járás főszolgabirájának. /40./

A vizsgálat eredményéről Szent György hava / április/ 29.-én szólnol be Ro'sa Jo'sef főorvos:

"Alább irt e' folyó év Februarius 6-án O-Aradon folytatva tartott Közgyűlés alkalmával Jk. 204. sz. a. alatt hozott Nemes Megye kegyes végzése és Stauroczky László hites gyogyszerész alázatos folyamodása következésében, hogy tudni illik Soborsin m.várossát egy ujjonnan általa fel állitandó Patikával el látni ohajtandó, te szem alázatos Bémutatásomat. A' fent említett gyogyszeres Nemes Arad Vármegye kebelében, nevezetesen Boros Jenő mezővárossában

született, az hat osztálybéli iskolákat szorgalmatosan elvégez-
vén, ugyan Aradon néhai Boros András tudos gyógyszeresnek keze és
kormányára alatt, gyógyszeres segéd felszabadult, Pesten a' Magyar
Királyi Egyetemen a' gyógyszerész tudományt nem tsekély elismer-
nettel magáévé iparkodván tenni, csak ugyan gyógyszeresi ok le-
véllel fel ruháztatott, ennek következtében, mint segéd több és
nevezetes helyeken gyógyszeres tapasztalásokat szerezvén, Sobor-
sin mező várossában, minek utánnaegy néhány ezrekre rugó örök-
ségét tutorától fel is vett, az Nemes Megyének kegyessen adando
engedelem mellett Patikának kinyitására, nem csak érdemesnek,
sőt azon a' vidéken szinte 15 ezer vigasztalása végett szüksé-
gesnek annál is inkább találom, mint hogy az járásbéli seb orvos
Soborsinban lakik 's így a' betegek ápolgatására azonnal segít-
ségtől lehet, a' Ns. Megye pedig a' kívül lévő lakosok és Helysé-
gek járára ellenben Atyai vigasztalást nyujtana, a' folyamodot
egy rendesen ellátott Patikának ki nyitása végett alázatossan
bémutatom. Melly ebbéli vizsgálatommal természet alázatos Bémutatá-
somat.

Arad, die 28. April 1859.

Ro'sa Jo'sef Ns. Arad Megye Főorvossa."

A megye a következő döntést hozta ebben az ügyben:

"Soborsin m. város tájékát és egész Maros mentén lakó orvo-
si szerekben szükségét szenvedő népségek tömegének egészségük ova-
sára Soborsinban egy gyógyszertár felállítására kívánatos lévén,
Fő orvos Ur bémondása szerint a' gyógyszertárban tapasztalt 's
gyakorlott Stauroszky László gyógyszertárának Soborsinban leen-
dő helyheztetése, a' felsőbb rendeletek melletti Magyei felügye-
let alatt megengedtetik." / 41. /

Az engedély folytán a gyógyszerár megnyílt,- ha nemis abban az évben,sem a következőben /u.i.az 1840.december 14-iki jelentésében Jozsef orvos még nem említi a soborsini gyógyszerárát/42.//
1841-ben ,tiz éves megszakítás után már működött,amikor Stauroczky alkalmi elszámolás végett a közalapra kiszolgált gyógyszerekről szolgált jegyzékét ./ 43./

Az egyes gyógyszerészek alhatatlanságát példázza Stauroczky esete,ki egy évre a gyógyszerár megnyitása után eladta azt M a d á t s y Károlynak . Stauroczky-hoz hasonlókkal találkozunk még a történet folyamán,nyugtalan lelkekkel kik nem tudják ,vagy nem akarják a megadott adottságokat kihasználni és vándorolnak egyik helyről a másikra jobb jövő reményében,miközben az általuk "kikapart gesztenyét" mások élvezik majd.

Madátsy Károly ,a hasonló nevű paulis-i jegyző fia,aki 1812-ben szerzte pécsi oklevelét,-/44./ előbb Stauroczky-val egyidőben ajánkozott az aradi kórházi gyógyszerár felállítására,majd 1841-ben Borsjenőben szándékozott gyógyszerárát nyitni,- /45./ 1842 május 31-én kötött szerződés alapján megvette Stauroczky Lászlótól a soborsini gyógyszerárát.A szerződés megkötésekor létező 2000 forint hátralékot betáblázták Madátsy terhére./ 46./

Madátsy Károlynak és nejének,született Szál Emiliának,négy gyermeke született Soborsinban:1843-ban Irma-Emilia-Katalin,1844-ben Emilia-Ida-Katalin,továbbá két fiú 1847 július 4.-én Károly-Bertalan és végül 1849 október 17.-én Gyula-Antal./ 46-A./

A pécskai gyógyszer-tár a negyedik a megyében.

Pécskának is volt már kézi-gyógyszertára a 18-ik században, ha ta-
m nem is olyan jól felszerelt mint a soborsáni. Erről támszkodik
Michael Molnár-chirurgus jelentése 1788-ból, / 47. / amidőn 6113 lako-
sa volt a helységnek. / 48. / Emelítettük továbbá, hogy 1837-ben itt
egy katonai kórház működött.

Fényes Elek a következőket írja Pécskáról 1833-ben: "Rác- és
Magyar-Pécska két egymás mellett fekvő város a' Maros jobb partján,
Aradhoz nyugotra 2 $\frac{1}{2}$ mföldnyire, 8482 kath. 4897 n.e. ó-hitű, 28 ref., 39
zsidó lakossal. Katholikus és ó-hitű anyateplomokkal, lakosai magya-
rok, rácok és oláhok. Rona egyenes határa roppant kiterjedésű és
szerfelett termékeny. Marha, lo, juh- tenyésztése virágzó karban van.
Földesúr a' Kamara 's székhelye egy kerületi tiszttartoságnak." / 49. /

Amikor a katolikus templomot 1889-ban lebontották, annak alap-
kövében egy cinklapot találtak latin szöveggel feljegyzéssel. Ebből
megtudjuk, hogy a templomot 1757-ben Stvenesi Lovász Mihály kir. ta-
nácsos s Arad modenai hercegi aradalom prefektusa saját költ-
ségére építette. / 50. /

A pécskai és az aradi harmadik gyógyszer-tár létesítése között
fennllo bizonyos összefüggésekről az előbbieken már irtunk. A követ-
kezőkben a Pécskára vonatkozó kérdást bővebben ismertetjük.

Lerchenthali Thuma Mihály 1822. szeptember 12.-én nyuj-
totta be kérvényét a megyének a pécskai gyógyszer-tár ügyében, amit
a ~~polgári~~ aradalom már eleve jóváhagyott. A kérvényből megtudunk
egyet-mást Thuma Mihály életéből, vándorlásairól:

"Tekéntetes Nemes Vármegye, nékem Kegyes Uraim,
Mitsinségemtől kezdvén, egész mostanáig, noha már a' legjobb
korban vagyok helyhesztetve az Apatécabéli Tudomány megtanu-
lásában foglalatostoktatam, több esztendőbéli mind Theoria, mind
Praxisbéli tanításom után annyira mentem, hogy magamat az Univer-
sitásnál censuráltattván szerentséssen ..... Examenen Diplomát
nyertem, ez meglévén azon igyekeztem, hogy Patikabéli szereket
meg szerezhsek, mellyet is meg szerezvén Tettes Nemes Krasso
Vmegyében nevezetessen Lugos várossában Patikát nyitottam, a'
hol is több Esztendők oltá minden fogyatkozás nélkül fen is
áll, 's a lakosoknak kívánságokhoz képpest eléget tettem, a'
mint is Bizonyság Leveleim mutatták, most meg akarván lakhelye-
met változtatni, ezen Tettes Na Arad Vmegyében helyhesztetett
Ca-alis Pétska kv-ssában lakni jönni szándékozom, a'hol is a'
két Communitásban több tízezer léleknel vagyon, ugy közzel lévő
nagyobb Helységekbe, mint Szemlakon, Batonyán, Tornyan és a' Maro-
son tul közzel lévő Helységekben lévő lakosok, kik minden hé-
ten két napi Piatzra Pétskán megjelennek, mennyi könnyebbségére
esik a' szegény contribuens lakosoknak, ha Patikabéli orvossá-
gokat könnyebb uton és modon meg szerezhetik.

Amelly végett is a leg mélyebb alázatossággal esedezem
a' Tettes Nemes Vmegye Kegyes szine előtt, tekintvén a' két
Pétska vssa ugy közzel lévő Helységek contribuens lakossainak
könnyebbüléseket nékem azt megengedni, hogy Pétskán Patikát fel-
állithassak, annyival is inkább, mivel már a' Méltóságos Uradalom
részéről az bé jövelelem meg engedtetett 's Patikabéli elegendő
és megkívántato szereket provideálhatok, ki is egyéb iránt ke-
gyes Atyáskodássát el várván, magamat Gratiajában ajánlott,
vagyok alázatos szolgálja: Thuma Mihály de Lerchenthal, Patricarius.
Pétskán, September 12-én 1822." /51./

A kérvényt szeptember 16.-án tárgyalta a megye, Bárdy Imre és Nagy István ügyével együtt és a következő határozatot hozták:

"Hendrey Pál tábla Biro, Járásbéli szolga Biro és Pó orvos Urak a' három rendbéli folyamodók esedezéseknek végre hajthatóságát, kivált ételnek keresése elégséges voltak tekintetéből, hogy t. i. O-Aradon megálhat -e még egy Patika 's a' Pécskára kért nyújthat-e az esedezőnek elegendő jövedelmet, meg vizsgálván, arról a' jövő Gyűlésre bemutatásukat tegyék." /52 /

A december 13.-án benyújtott küldöttségi jelentésben, - egybe foglalva a két, - az aradi és a pécskai - ügyet, - Pécskát illetőleg kedvező volt a véleményezés:

"A' mi pedig Pétska mező várossában föl allitando Patikát illeti: Thuma Mihály ennek előtte Lugosi, majd Csakovai Patikáriusnak esedezése, azon észre vétel fűnt forog, hogy mint a' nagyobb számu Pétskai Lakosok könnyebbségekre, mint pedig e' részben való Tudománya, és az illető Uradalom részéről már nyert engedelem tekintetéből egy Patikának Pétskán való fel állítását, annyival inkább kegyessen meg engedni lehetne, mint hogy Pétska mezővárossában több tizezer léleknél élván, azon kívül a' Pöbenjáro hatalmat gyakorló Uradalomnak Tömlötzei is helyheztetve volnának, e' mellett a' közel lévő jelesebb Helységekbéli Lakosok, kik, minden hétem két napi piatzra meg jelenni szoktak, az orvosi szereknek megszerzésében nyilvános és kedvező könnyebbségekre alkalmatosság nyujtodna, - melly körülállások tekintetéből Pétska mezővárossában egy Patikának fel állítása eránt a' Tettes Nemes Megyének kegyes helyben hagyását remélván, Bárdi Imre esedező Patikáriust, kinek mint megyebélinek, elsősége lehetne, meg kínáltuk, ő azonban azt megköszölvén, nevezett Thuma Mihály könyörgő Patikáriuson

kivül, a' ki ellen az Aradi két Patikáriusok némely kifogásokat az ide rekesztett Instantiában tettek, más oda magát előttünk nem jelentette.

Mellyről is tesszük alázatos Bémutatásunkat.

Arad December 18.-án 1822.

Hendrey Pál, Arad Vármegyének

Kovács Ágoston

Tábla Biroja és a' Ki küldet-

Sz. Biro és a' Kiküldet-

ség élőlí ulóje.

ség tagja.

Rosa Josef. T. Ns Arad Megye

Feő Orvossa." /53 /

Ennek a jelentésnek alapján a közgyűlés úgy határozott, hogy értesíti feliratában a Helytartótanácsot, egybefoglalva úgy a harmadik aradi, mint a pécskai gyógyszer-tár engedélyezését:

"Felséges Cs. Kir Főherczeg 's N. Mgu. M. K. H. Tanács!

Nagy István és Bárdy Imre által O-Aradon, Thuma Mihály által pedig Pétska n. várossában felállított szándékozott új Patikák tárgyában, midőn bővebb vizsgálat tétal végett megbízott Kuldöttség Bémutatoját az ./.. alatt mély alázatossággal előterjesztenénk, egyszersmind Cs. Kir. Herczegségnek 's a' N. Mgu M. K. Hto Tanácsnak hasonló alázatossággal kegyes helybe hagyás végett jelenteni kötelességünknek tartottuk, hogy mivel O-Arad várossában mostanig fennálló két Patikából a' kívántato orvosi szerek, nem tsak a' Nemtelenek össze írása szerént itt helyben 13000-on felöl lakó és a' körül lévő Helységekbe szinte hasonló számmal lévő Adozok, hanem helybéli Nemesek, különböztetett sorsuak és zsidok, de sőt a' népesebb heti vásárookra egybe gyűlni szokott külső lakosok, úgy megyebéli Urak 's többrendbéli Ispitályok számokra is ki szolgáltatnak, következtlen a' nélkül hogy az élelemben fogyatkozást szenvednének, - Arad várossában még egy har-

madik Patikanak fel állítását az egészség gyorsabb és sikeresebb helyre állítására nézve csak a' mérsékelt vetélkedés eszközzése tekintetéből valóban hasznosnak találtatván ,valamint azt nem ügyelve a' mostani Patikáriusoknak önhaszon kereséssel könnyen magyarázható ellentmondásokat ,Bárdy Imre kitanult Patikáriusnak ,mint Megyebéli születésű Ifjunak ,annyival is inkább,hogy egyrésztől Attyafiai az evégre kívántató költségeket elő adni fogadták ,más részről pedig Nagy István Pankota mezővárosban már egy Patikával bir,ugy a' Pétska m.városba ohajtott Patika fel állítását Thuma Mihálynak ,mind a' helyben lakók ,mind pedig a' heti vásárookra egybe gyűlők számossabb voltaéhoz képest,annyival inkább,hogy Megyénkbe a' Nemeseken kívül 181498 számmal lévő személlyek számára kebelünkben mindeziideig tsupán 5 Patika egymástól nagyobb távolságra helyheztetve légyen,megengedni szükségesnek tartanánk.

Kélt 1822 Eszt.Kar.h.18-dik 's köv.napjaiban O-Aradon folytatva tart.közgyűlésből."

Thuma Mihály kétségek közepette még a gyűlés tartama alatt,december 19.-én egy újabb instanciát nyujt be ,nyilván azért,mert tudomásra jutott ,hogy a gyűlésen felvetődött mellőztetésének lehetősége. Bárdy Imrának ajánlva a pécskai gyógyszerterát:

" Tekintetes Nemes Vármegye,nákem kegyes Uraim!

Már negyedik holnapja a' miota a' Mélt.Uradalom Tisztsége engedelméből ezen Tettes Nemes Arad Vármegyébe helyheztetett Ar. Ca-alis Magyar Pétska mezővárossába le telepedtem,melly alkalmatossággal szabad mesterségemhez megkívántató alkalmas Házat drága pénzen 3 Esztendőre ki árendálván Apatekát nyitottam,a'mely Apatekába meg kívántató almáriumokat ,sztelázzikat meg szerezvén

a' meg kívántató szereket bé helylyhez tettem, én ugyan már egy izben a' Tettes Ns Vármegyéhez bemutatván olly alázatos kéresemmel, hogy az ide való jövetelem és Apoteka fel nyitásomat helylybe hagyja, de mind ez ideig semmi leg kissebb rezultatumot nem kaptam, noha ezen népes kétt városban annyival is inkább mivel kétt szer egy héten a' közzel lévő falukból a' közönséges piatzra össze gyülekeznek és így szükségeket egy fáradsággal potolhatták. Ad melyly végett a' leg mélylyebb alázatossággal esedezem a' Tettes Ns Vmegye kegyes szine előtt, méltostasson ezen Apoteka fell nyitásomat helylybe hagyni 's engem továbbra is Pétska mv-ssába meg hagyni 's engem meg maradásomról tudositani, ki is magamat Gratiajába ajánlott , vagyok a' Tekéntetes Nemes Vármegyének Pétskán December 19-ikén 1822.

alázatos szolgálja

Thuma Mihály de Lerchenthal

Apotekárius." / 54./

Aggodalma nem volt alaptalan, mert a Helytartótanács 1823. év január 21.-ki leiratában tényleg Bárdy Imrének javasolta a pécskai gyógyszerertárat. / 55./ Hogy ez mégsem vált valósággá, azt Thuma Mihály nem a második kérvényének köszönhetette, hanem a Bárdy Imre kívánságát hathatósan támogató megyei képviselőnek.

Thuma Mihály ez a gyógyszerertáron is hamar tuladott, hogy azután 1836-ban Gyorokra kérjen egy engedélyt /56./ A gyoroki próbálkozás után végleg eltűnik az aradi gyógyszerertárak történetéből. A legjellegzetesebb alakja Aradban a koncesszió-hajhász gyógyszerésznek, ami az 1800-1850-es korszakot illeti. Hozzá hasonlóval csak a 19-ik század második felében találkozunk Schauer Lajos személyében.

A pécskai gyógyszerertár tulajdonosa 1825-ben Stiller Ferenc lett, amit a szegény adófizetők orvoslására kiszolgáltató szerek jegyzékeiből állapíthatunk meg. /57./ A most tárgyalt időszak

ban a pécskai gyógyszerár nem cserélt többé gazdát.-

Radna kapta az ötödik engedélyt a mágyében.

"Radna mezőváros Aradhoz keletre 3 mfőnyire fekszik a' Maros jobb partján ,partjához néhány száz lépésnyire,áttalellenben a' Maros bal partján fekvő Lippa városával. O-hita anyatemplommal, jo bortermő szőlőhegygel ,sok mesteremberrel.A' város felett emelkedik egy hegyen a capistranusi Sz Ferenciek zárdája 's kéttornyu szép temploma ,sok drágaságokkal ,egészen márványbol készült mellékoltárral 's a'mi a' legfőbb,a' csodatévő Szüz Mária képével ,melyhez felette népes bucsujárások történnek.A' város eredetét 's nevedését főképen képnak köszönheti,azért ennek rövid történetét elöadjuk.A' lippei klastrom elpusztulása után,a' törököktől úzöbe vett szerzetesek több lakosokkal együtt a' Maroson általkelvén,a' mostani Radna helyén ,melly ekkor csupa erdőség volt,megtelepedtek.Itt öket Péter Janics András áhitatos és munkás barát összeszedte 's egy kis fa kápolnáska körül ,mellyet az erdő közepén egy szikla tetejére bizonyos özvegyasszony építtetett,megtelepítette.A' kápolnát csakhamar valami Krisztus anyját tisztelő Bosniai ember ,egy Remond mütermében készült Szüz Mária képével ökesíté.P Janics pedig a' bujdoso hívek számára rendes isteni szolgálatokat kezdé tartani.Ezt a' törökök észrevevén,a' kápolnát a' szirt tetejéről lelökték,az ismét felállítani szándékozott Janicsot kegyetlenül megkínozták,de Janics konstantinápolyban kegyelmet eszközölvén ki,1553-ban a' kápolnát újra felépítette.

1707-ben a' barátok a' kurucok által kiűzettek. 1727-ben azonban majornak resinentiát, 1730-ban klastromot építettek 's később templomukat is megnagyobbították 's mstani ékességére emelték.

Földesura Radnának a' K. Kamara." Az 1839-ki adatok szerint 1494 lakosa volt, szemben az 1787-ki népességgel, amikor itt 1144 ember élt. /58./

Hudolszky András soborsini gyogy szerész, miután nem sikerült neki Aradra jutni, Radnán egy filiális gyogyszertár létesítésével igyekezett magának jobb megélhetést teremteni. Az engedélyt megyei szinten megkapta ugyan, de azt felsőbb helyen megvonták tőle és így Radna továbbra is gyogyszertár nélkül maradt egy ideig, miközben Szent Annán is, Kisjenőben is létesült gyogyszertár.

Hudolszky 1825. év Pünkösöd hava/ május/ 25.-én nyújtotta be kérést a radnai filiális gyogyszertár engedélyezése érdekében. A megye kapva-kapott az ajánlaton és nyomban megadta az engedélyt a következő megokolásokkal:

" A' folyamodo által Radnán szándékolt Patika felállítása mindazért, hogy ellene nem állván, a' Megye azon Marosmenti résznek lakossabb volta, Aradtól egész 11 mértföldre fekvő Soborsin mezővárosságig a' megye kebelébe Patika a'hol a' betegségben szenvedők enyhítő orvosi szereket kaphatnának, nem találhatók, mind pedig és kivált képpen azért hogy Radna m. városságban egy Patika felállítás nem csak a' butsukra, ájtatosságokra esztendő alatt gyakrabban egyszerre 10 ezer számon felők megjelenni szokott népesség, hanem a' szállómunkák és szüretök alkalmával a' ..... egybegyűlő számtalan adofizető Lakosok és Uraságok könnyebsége és java is szükségessé teszik, de e' felett ezen vidék lakosainak szomszéd Nemes Temes vmegyében Lippán a' Maroson túl található Patikától a' Maroson kompal való átjárást gátoló tél és áradások által az esztendő nagyobb részében tapasztalt elzárattatási

sok és a' Patikáriusok között hasznos vetélkedés ösztöne meg kívánják, helyesnek találtatván, a' kért filiális Patika állítása ezzel jóvá hagyatik." / 59. /

Amde ez ellenkezett a Maros tulsó partján, Lippán működő gyógyszerár tulajdonosának, H e l l Leopold-nak érdekeivel. Hell Leopold bizonyára nem az ezer-egynéhány lelket számláló Radnának vásárlóközönségét fájlalta, mely a tözsomszédságában nyílt gyógyszerár által elveszett volna számára. Ez magában elenyésző szám Lippához viszonyítva, ahol 1859-ben 5290 lakos élt. Sokkal érdekbevágóbb az átmenő forgalom, mert ekkor Arad után itt bonyolodott le a Maros két partja közötti legnagyobb forgalom a megyében. Itt a hegyek alján, ahol a síkságkezdődik, kapcsolódott egybe Erdély és Bányát. Nem csak a bucsujárok és szőlőtermelők átkelési helye ez, hanem főleg az Erdélyből jövő és a Maroson leusztatott szálfá-, deszka- és so-szállítmányok fő átrakódó pontja volt Lippa és Radna ebben az időben. /60. /

Hell Leopold az itt összegyülekező sok idegen által hozott pénzt féltette és mindent elkövetett, hogy megtarthassa üzletkörét. Tiltakozásával a Helytartótanácshoz folyamodott tehát, ahonnan augusztus 30.-án leirat érkezik a megyéhez, véleményezést kérve és utasítva, hogy hallgassák meg az illető uradalmat /61. /

Hell Leopold a megyéhez direkt is folyamodik november hó 10.-én és " esedezik, hogy a' Radnai Patika felállítás ellen felsőbb helyen tett folyamodása érdekében teendő felirása a' Megyének, részére kedvesleg intéztettne el 's annak kimeneteléig azon Patika felállítása megtiltattna." / 62 /

Török Márton főszolgabíró 1826 január 9.-én nyújtotta be jelentését a megyének és Bajtelső hava /február/ 9.-én tárgyalták meg:

"....a' Radnán felállítandó Patika érdekében az Uradalomtól nyert nyilatkoztatást, olytén maga tapasztalásával: hogy Radnán a' Patika mindazon okból, hogy helyben doktor nintsen, mind pedig hogy Lippán már minédenekkel provideált Patika lévén, meg nem állhatna." / 63. /

A megye határozatát március 7-ki dátummal a Helytartótanács is helyben hagyta azzal az indoklással, mert " az iránt az illető Uradalom is helyes okokra nézve meg egyezését megtagadván, ezért annak felállítása meg nem engedtetik." /64./

Ezzel a radnai gyógyszerár ügye koránt sincs végleg elodázva, csupán Hudolszky reménysegei semmisültek meg, Helli Leopold viszont idét nyert: 1833-ban újabb jelentkező akad a radnai patikára, T e r n á j g o Jozsef személyében. Ternájgo Jozsef 1833. Bőjtelő hava /február/ 6.-án benyújtott kérvényéből kitunik, hogy annak idején a radnai gyógyszerárt Hudolszky rövid időre megnyitotta, bizván a megye által adott engedély érvényességében. Ternájgo folyamodványával kapcsolatban a következő jegyzőkönyvet állították ki:

"Ternájgo Jo'sef Gyógyszeráros a' Pesti Királyi Egyetemtől nyert Diplomáját kihirdetés végett bé mutatván, egyszeremind Radna m.várossában egy a' Megye által már ez előtt felsőbb helyen kieszközölt gyógyszerárnak felállítását és megnyitását magának megengedtetni kéri.

Végeztetett: A' folyamodo Gyógyszerárosi tudományáról első mutatott Diplomájának ezennel történt ki hirdetése jegyzékbe vétetik. Mi pedig Radna m.várossában gyógyszerárnak felnyitására elöterjesztett kérelmét illeti, Aradi járásbéli szolgabiro és Rosa Josef fő orvos Uraknak ezen patika helyre állítását szorgalmazó környül állásoknak miben létét megvizsgálván, egyszeremind pedig az illető Uradalom is meghalgotván, e' részben

véleményes tiszti jelentések bemutatni rendelte." / 65./

A fenti események megismétlődtek: a megye sietett megadni az engedélyt, mire Hell Leopold protestált, csak hogy most hiába. Pedig a körülmények nem változtak egészségügyi szempontból 1826 óta. Hudolszky-t azért utasították vissza, mert hogy helyben doktor nincsen, - mint tudjuk, a radnai kórház felállítására is főleg az orvos hiánya miatt hiúsult meg. Csapán 1829-ben a pestis járvány alkalmával tartozkodott Huba József seb orvos 29 napi kiküldetésben a radnai állomáson, az ott keresztül menő utazók felvigyázására. / 66./ Ettől eltekintve itt orvos nem telepedett le még a gyógyszerár tényleges megnyitása után sem.

Az események részleteiben így alakultak: a február 6-iki gyűlésen kinevezett küldöttség, mely Rozsa fő orvos, Kovács Ignác szolgabíró és Kornéli Sándor esküdt urakból állott, Böjtmás hava /március/ 18.-án nyújtotta be jelentését,

".....hogy az esedező Ternáji József Patikásnak orvosi szereit tökéletes minőségben találván, minek utánna a' Patikának felnyitása az Uradalom által is helyben hagyatva lenne, az ottan, az emberiség tekintetéből valóban szükséges Patikának felállítására igen kívánatos legyen.

Végeztetett: A' Radnai Patikának az illető Uradalomnak meg egyezése hozzájárulásával, diplomaticus Gyógyszeráros Ternáji József által történt megnyitása helyben hagyatik és ezen Patikában a' gyógyszerek minémiségek felett úgy azoknak rendes és pontos kiszolgáltatások iránt való felvigyázat Rosa József Fő Orvos Urnak köteleességül tétetik." /67./

Hell Leopold ismét a Helytartótanácsnál tiltakozott, ahonnan Kissasszony hava /augusztus/ 27.-én küldik el a megyéhez intézett leiratot.

... a megye Mindszent-Nava / október / 21-én tárgyalta az ügyet és újabb vizsgálatot rendelt el: ...

... "A. M. N. K. H. T. H. P. Hell. Leopold. Lippai. városbéli gyógyszer-
... levelét, - melyben elő adja, hogy felsőbbi végzések elle-
... nére Radnán egy Patika engedtetett felállítatni, kimerítő Tudo-
... sitás végett közli.

Ro'sa Jo'sef Fő orvos Urnak a' közlött eredeti folyamodás visszavárása mellett olly utasítással ki adatik: hogy az abban elűdött körülműlások minéműségűről, jelesen pedig a' Radnán felállitva lévő Patika szükségűről az előzűszben költ megyei végzések egybe vetésűvel, kimeritű válasz kűppen felkűldendű bemutatását tegye." /68./

A vizsgálat eredményűről a főorvos december 9.-én számolt be a megyűnek:

".... a Radnai gyógyszerűtűrnak szükségűt bejelentűvűn, az oda valo Patikás Ternájgo Jo'sef további meghagyattatásűt azon okok kűvetkeztűben javasolja: mithogy az ott lako Tisztűsűg, minden esztendűben oda járulo butűsűk 's a' vidék kiterjedűse annyivűl inkáb megkivűnjűk egy Patikűnak fenállásűt, mentűl bizonyossabb az, hogy az orvossűgűknak a' Lippai Patikűbol valo hozásűt nem tsak a' két város kűzt folyo Maros vize, hanem legfűkűppen az adozo nűpre nűzve az neheziti, mivel a' Lippai kompon vűmot fizet- ni kintelenitettűnek, mire is vűgeztetett:

Ezen orvosi vűleműny megyei pűrtolűs mellett a' N. M. N. K. H. Tanűtsűnak e' tárgyban érkezett Intűzvűnyűe kűvetkeztűsűben, azon okbol is, mithogy a' Lippai és Radnai gyógyszerűtűrak kűlűn vűrmegekben helyhezettűvűn, az elűhűz ezen megyűnek se műi kűze nincs 's annyűl fogva azt az utolsűnak mint megyei adozo nűpre

jotevőleg ható Intézetnek megszüntetésére tekintetbe sem vétethetik,- felterjeszteni rendeltetik." / 69./

Ennek a határozatnak értelmében december 19.-én küldik el a jelentést a Helytartótanácsnak, ahonnan 1834 május 20.iki dátummal 14036.sz.a. érkezik a kedvező és végleges határozat, amit a megye a következő képen fektet jegyzőkönyvébe:

"A' N.M.M.K.H.T. Hell Lipot Lippai gyógyszerárosnak a' Radnán ujonnan felállított Patika eltörlésére nyújtott kérelem-levele tárgyában mult 1833-ik Eszt. Karátsony Hava 19.-én e' Megye részéről felterjesztett világosító felírására válaszolja, hogy az előhordott környúlállásoknál fogva a' Radnán felállított Patika helyben hagyatik, megjegyezvén azt, hogy ennek tulajdonosa Patikájának eladásától előre eltiltatik, minthogy az illetően intézetek árba bocsájátása egy általjában tilalmas." / 70./

A gyógyszerész végleges jóváhagyása után 1835 július 2.-én született Ternáji József gyógyszerésznek és nejének született Emilia Silbereis-nek "Caesarus, Franciscus, Josephus" nevű fiuk, aki szintén gyógyszerész lett és Ujaradon jelentős szerepet játszott a 19-ik század második felében. Még négy gyermek születik ebből a házasságból, mindegyik leány: 1837. március 8.-án "Ida, Josefa, Julianna" , - 1840. december 23.-án "Justina, Maria, Sidonia", - 1846. december 26.-án "Emilia, Alberta, Clarissa" , - és 1848. szeptember 30.-án "Ilona, Etelka". /71/

1845-ben Ternáji József a Maros folyón Radnánál egy szítás-malom felállításáért folyamadott, de kérelmét a következő indoklással utasította vissza a megye:

"addig még az illető Uradalom és a' működéshez járuló hozzájárulási egyénnek által alá nem iratnak,- fel ne terjesztessenek!"

Ternájo Jozsef az akkor divatozo terjeszkedési módszerrel, fiokgyogyszertár létesítésével is próbálkozott 1842-ben, amikor Gyorokon, a már előbb létesített és időközben elpusztult gyogyszertárt fiokosítani akarta. / 73. / Erről a kérdésről a kellő helyen bővebben foglalkozunk majd.-

A kisjenői és a szentannai gyogyszertár nyitásának kérdése

egyidőben vetődik fel.

Az eddig tárgyalt gyogyszertárak történetében tapasztalhattuk, hogy kialakulásuk folyamán az események sok esetben egymásba kapcsolódnak, mint pld. az aradi 3-ik és a pécskai gyogyszertárfelállításánál. A kisjenői gyogyszertár létesítésének egyes mozzanatai szintén összefüggésbe kerülnek más helységekbeli gyogyszertárak történetével. A kérelmező S z a m m e r Mihály gyógyszerész például a röviddel előbb létesült szigmondházi gyogyszertárnak vezetőjeként szerepel a megyei gyűlésen, majd később odahagyva Kisjenőt, Gyorokon nyitott Patikát. / 74. / Másrészt pedig a kisjenői és a szentannai gyogyszertárak létesítése szintén egymásba kapcsolódik. Ezen megállapítások előrebocsátásával, előbb a kisjenői gyogyszertár történetével foglalkozunk.

1., Kisjenő

Kisjenő mezőváros a Fehér Körös jobb partján fekszik, Aradhoz északra 7 orányira, írja Fényes Elek 1839-ben, amikor 1739 lakosa volt.

Ez a szám csekély szaporulatot mutat fel az 1787.-ki 1392 lélekhez viszonyítva. Határa termékeny, lapályos. Különösen szép és jó rendbe hozott erdőségekkel dicsekedhetik. A város József cs. k. főherceg, az ország nádora uradalmanak székhelye, sok szép uradalmi épületekkel.

/75./

Kisjenőt megelőzve, először Szent Annára kért engedélyt egy gyógyszerész, B u r g Teophil, - Szent Iván hava /júnus/ 24.-én, az 1830-ik esztendőben:

"Burg Teophil Patikárius a' Megye kebelében helyezettett Sz. Anna m. várossában egy Patikának fel állítására nyerendő engedelemért az Patikáriusi Diplomájának és az érdeklétköztségnek, az Patika fel állítására meg kívántato költségekhez való járulás eránt tett ajánlásról szollo irmány hiteles másolatokban való bémutatása mellett, esedezik.

Végeztetett: Ene folyamodás az abba Sz. Annán fel állítani kívánt Patika tekintetésben az Urasággal adando nyilatkoztatás végett léendő közlés és az érdeklétt Sz. Anna községnek nevébe tett pénzbeli segedelem ajánlása mineműségének megtudása és ide leendő bémutatása végett, Világosi Járás Fő.sz. bírāja Somogyi István Urnak kiadatik." /76./

Rövidesen ezután, szeptember 20.-án, a kisjenői engedélyért, mint fiok gyógyszerértért folyamodott Szammer Mihály és vele együtt

M u l l e r István:

"Szammer Mihály, Zsigmondházi diplomatikus Patikárius az Megyében kebelezett Kis Jenő m. várossában fel állitando Fiok Patikának fel nyittatására való engedelemért esedezik. Ugy szinten azon Hellyen felnyitendo Patikára való engedelemért Müller / a lajstromban: Müller: Sz. Z. / István Diplomatikus Patikárius

folyamodik.

Végeztetett: Minekutánna még eddig az Megye kebelében felnyitandó egy Patikának bizonyos helye, ha az Szt Anna, avagy Kis Jenőbe találtatik szükségesnek lenni, mindeddig meg vizsgálva és elhatározva nem lenne. Ezen két rendű folyamodások az Megye Feő Orvossának, illetve járásbéli Feő Biro Urakkal e' tárgyban leendő értekezés és az illető Földes Uradalmoknak meghalgtásával Nyilatkoztatásoknak kikérése után teendő véleményes bemutatás végett kiadatik." /77./

Csak a következő 1831-ik évi február 7.-én tartott gyűlésen döntenek a kérdésben, hogy melyik helységben, - Szent Annán, vagy Kisjenőn - engedélyezzék az új gyógyszerár felállítását:

"Somogyi István Feő Sz. Biro, Kovács Ágoston és Rozsa Josef megye feő orvossa m.e. 1657 és 1658. sz. a. Szent Annán vagy Kisjenőben felállítandó Patika tekintetében költ megyei végzésre azon jelentéseket teszik: hogy Szent Anna az felállítandó Patika helyéről Aradhoz való közelléte miatt nem o'ly alkalmas mind Kis Jenő, a 'melly város az megyének majd közép táján fekszik és a'hol az Patikának felnyitására az Uradalom részéről Szammer Mihálynak, mind minden meg kívántatokkal felkészült és kitanult Diplomaticus Patikáriusnak már az engedelem megadatott, és az Patika felnyitására egy igen alkalmas helyen fekvő ház ki is mutattatott, azon Patikáriusnak az engedelemnek az Megye részéről való meg /adására/ végeztetett: Ene bemutatás szerént a' felállítandó Patikának helyévé Kis Jenő Szt Annánál több tekintetből alkalmatossabbnak találtatván, azon folyamodo Patika helyévé Kis Jenő m. várossába, a hol is annak felnyithatására Szammer Mihály Diplomaticus és mindenekkel felkészült Patikáriusnak az Uraság részéről engedelem

adatott és egy alkalmas ház arra ajánlatot is,.....
Patikának felnyitása a' megye részéről is megengedett. Egy-
szersmind ennek helybe hagyása végett a' N.M.M.K.H. Tanács
megkéretik." / 78./

A kisjenői gyógyszerár engedélyét a Helytartótanács is jóvá
hagyta, mely jóváhagyást Szent György hava / április / 11.-én fektetik
jegyzőkönyvbe:

"N.M.M.K.H. Tanács f. Esz. Jk. 304. sz. a. megyebéli Kis Jenő
m. városszában Szammer Mihály orvos-szer-áros által kért Patika
felállítása tekintetében tett megyei felírásra, azon kegyes vá-
laszát küldi, hogy az említett Patikának haszna és elkerülhetet-
len szüksége a' felküldött megyebéli küldöttség bemutatásából
kitetszván, azon orvosi szer-áros-boltnak ottan leendő felállí-
tása a' folyamodo Szammer Mihálynak megengedettik, azon hozzá-
adással: hogy a' könyörgőnek ezen ki nyitandó orvosi-szer boltra
semmi elado, hanem csak személyes jussa adattatott legyen. / 1831.
eszt. Márz. 8.-án 6041. sz. a. / " / 79./

Ebben az időben már tilos volt az olyan gyógyszerárak eladása,
melyek engedélyezésénél kihangsúlyozták a személyhez való kötöttséget.
Mégis a tulajdonosok mindenkor áruba bocsájtották gyógyszerárukat.
Igy Szammer Mihály is, kit még 1836 Szent Jakab hava / július / 4-én
Kisjenőn találjuk, amikor a "helytartótanács jóváhagyta 82 ft. 59 1/4
kr. értékű számlájának kifizetését az 1835-ik esztendő első felében
kiadott gyógyszerekről, de ugyanazon év Szent András hava / november /
28.-án már Koritsánszky Vilmos a kisjenői gyógyszerész,
ki "Eg Békés megyétől nyert nemesi bizonyítványt előmutatván, a' me-
gyében is kihirdetettnek esedezik." / 80./

2. Szentanna.

Az 1839.-ki adatok szerint O-Szentanna 2887 és Uj-Szentanna 4168 lakosu két egymás szomszédságában lévő mezőváros./1787-ben a lakosok száma 1508 ,ill.2040 lélek volt./ Határa rona és szerfelett termékeny. Szőlőskertjei vannak és dohánytermesztése,örökös földesura Gr.Fekete nemzetség./81./

Mint tudjuk, az első kérelmezőt, Burg Teophil-t 1830-ban visszautasították, de 1836-ban már ellenkező véleményen volt a megyei képviselő a szentannai gyógyszerertár kérdésében. Az újabb kérvényező H a m a l i á r György 1836. eszt. Szent Jakab hava /juliust/ 4.-én nyújtotta be folyamódványát, mellékelve "a' gyógyszerertári Tudományról nyert Bizonyosság Levelét kihirdetés végett!" Ezen a gyűlésen "a' folyamodonak Tudományáról nyert a bemutatott Bizonyosság Levelé ezennel kihirdettvén, az általa felállithatni kért Sz. Annai gyógyszerertár szükségére eránt /intézkedtek, hogy/megyebéli főorvos Rosa József ur hozzájárulásával Kozma János járásbéli fő sz. biro ur vizsgálatot "tegyen és arról bemutatását adja.

Szent Andás hava /november/ 28.-án a megbízottak "Hamaliár Györgynek Sz. Annán fel állitattni kívánt gyógyszerertár érdemében benyújtott folyamódására f.e.Jk.810.sz.a. költ végzés során bemutatattya, hogy miután a' folyamodonak gyógyszeres tudományáról szollo ok levele a' Hs.Megye által már kihirdetettve volna ,és gyógyszeres tapasztalásai több előmutaott hiteles bizonyítványai szerint is kétséget nem szenvednek ,de a' felállitattni kívánt gyógyszerertár ellátásához elegendő vagyonnal is bírna, arra ötet alkalmasnak találatott,- a' gyógyszerertárnak felállitását pedig, melyet az illető Uradalom szinte jóvá hagyott, sőt szükségesnek ítél, igen társálynosnak lenni anynyival is inkább vélik, mivel Sz Anna 8000 számu német lakosok ,kik orvosi szerekkel élni szoktak ,de a' kívül lévő helységekből is 7000 számu lakosok lévén, egy gyógyszerertárnak nem csak illendő élelmet

nyújthatnak, sőt ez a lakosok javára szükséges.

Végeztetett: az e szerint hasznosnak és tsélarányosnak nem tsak, sőt szükségesnek elesmért Sz. Annán felállitandó gyogyszertár ki-nyitására a' N. M. M. K. H. Tanáts megegyezése kikéretni rendeltetik."

/82./

A megye felitására 1837 január 3.-ki kelettel 75.sz.a. küldte el a Helytartótanács válaszat:

"Sz. Anna m. várossában ujdon felállitandó Patika , fenálló Rendszabályok értelmében, a midőn minden szükségesekkel ellátatik s tskéilletesen felkészülend, szokott hiteles megvizsgálása s jóváhagyása után felnyittatását, - olly hozzáadással, hogy azon folyamodo Gyogyszeráros a' kérdéses Patikát tsupán tsak személybeli , nem pedig általyános tulajdoni joggal birandván, ez utobbít eladni szabad nem léssen, - megengedi." /83./

Sen ezen okmányból sem pedig a következökből nem tsunik ki, hogy a két ikerhelység melyikében létesült ez a gyogyszertár. Csak jóval későbbben , egy 1869-ik évből származo adatból értesülünk, hogy ez a gyogyszertár Uj-Szentannán működött. /84./

3., Hamalir-t törvénytelen gyógyítással vádolják.

Az öregebb gyogyszerészek jól ismerik a "küruzslás" fogalmát, amikor a beteg, vagy annak hozzátartozója által elmondott tünetek alapján orvossgot ad a gyogyszerész, másszóval belekontarkodik az orvosi szakmába. Ez a tudománytalan módszer kiirthatatlan volt , különösen falun, - mindaddig, amíg magán gyogyszertár létezett. A régi gyogyszerészek mentségéül leszögezzük, hogy nem kimondottan visszaélés volt ez a páciens tudatlanságával, mert legtöbbször maguk a felek folyamodtak a gyogyszerészhez orvosi tanácsért. Sőt még ma is folyamodnak és ha visszautesítjük őket és az orvoshoz küldjük, - nem egyszer azzal fejezik ki elégedetlenségüket, hogy dühösen távozva kijelentik: "bezzeg

régen másként volt..."

Egy ilyen kuruzslási esetről lesz most szó, melyben a vádlott Hamaliár bizonyára nem volt teljesen ártatlan, de hát abban az időben csak az vessen reá követ, aki különb volt nála és az orvosi tudomány sem tett többet, mint csak tapogatozott a bizonytalanban.

Röviddel a gyógyszerár megnyitása után Szathmáry István és Kohn Moric sz.annai sebörvosok feljelentést küldtek a Helytartótanácsához, ahonnan 1838. Mindszent hava / október / 23.-án 33693.sz.a. leirat érkezett a megyéhez. Ebben vizsgálatot kértek Hamaliár György törvénytelen gyógyításának tárgyában, ami a feladás mibenlétét illeti. A megye Hofbauer Lajos szolgabírot és esküdőt társát, valamint Rozsa József főorvost bizta meg, meghagyván, hogy a bepanaszolt Hamaliár gyógyszerésztől is kérjenek nyilatkozatot. / 85. /

A vizsgálat folyamán kiderült a vád alaptalansága egyrészt azért, mert a feljelentők tagadták a feljelentés tettét és hamisítványoknak nyilvánították a beadványokat, - másrészt mert Hamaliárnak sikerült elhárítani az ellene emelt vádat.

Az ügyet 1840 január 8.-án tárgyalta a megyei közgyűlésen. Az aktacsomag két első melléklete a feljelentők cáfolata volt:

/részletek/

"A" melléklet: ".....Sz. Annai patikás ellen semmi, főképpen orvosi panaszom nem lévénbetegeket soha nem gyógyita, annál is inkább fejből orvosolt volna és így a' panaszos folyamodást, mint koholmányt elesemérem.

Költ Szt. Annán Mártius 1-ső napján 1839.

Kohn Moritz Szt. Annai sebörvos."

"B" melléklet: ".....Panaszos folyamodás hamissan koholtatott és nevem aláírásával készitetett.

Szt. Anna, die 1. Martii 1839. Szathmáry István sebész és szülészmester."

A "C" melléklet hasonló de bővebb nyilatkozat Szathmáry István-
tól, 1839. június 21.-ről.

A "D" melléklet Hamaliár nyilatkozata:

"Alább írt az Tekintetes Hemes Várnegye Kiküldettségé által,
a' vélem készült és Szathmáry és Kohn sebrevosi nevek alatt, a' N.
H.H.A.H. Tanácsnak feladot panasz tárgyában tészem alázatos nyi-
latkoztatásomat, a' Tekintetes Kiküldöttségnek abban, hogy a' pa-
naszos levélben érintet Pfeifer Andr. volt katona cadétot, tá-
dősorvadásból, Szathmáry és Kohn sebrevos Urak által /félre-
tévén a' megrögzött Bajasúly betegséget / amint az eredeti or-
vosi rendelések maiglan és nem kevés rájdzalkamra és káromra, ki
nem fizetettek, bizonyítják, orvosolták, - még 1838-dik évben tör-
tént azonban, hogy kinos és megrögzött bajáról beszélgetván, a'
fent említett orvos uraknak rendelt szereire reá unván, Doctor
Becker urnak mely enyhítő porait és gyökereit, melyel legnyom
ólt, megkérte és több ízben repetáltatta és így ha rosszabbul lett
volna, bizonyosan nem ismételtette volna, félretévén azonban
mint a' sebrevosi Urak orvoslásait, mint pedig az említett Becker
porait, magát egy Szent Annai Német Merkly nevezetű ember által
pálinskás szeszrel orvosoltatta, melyre tsak ugyan jobban is lett
és a' sebrevosok rendelését valamint Doctor Becker porait ki-
nevette, eltávozott innen Temesvárra e folyó év Május hónapban,
hol is Julius Honapba a mint értésekre eset, meg is halt és így
hamisan vagon jelentve az hogy dagadt fejjel távozott volna el.
Ennek következtében, jelentve alázatosan a' Tekintetes Küldöt-
tségnek, hogy én senkit sem szoktam orvosolni, de nem is orvosol-
hatok, felsőbb Rendelések ellen fejenhül, tsak az ártatlan Doctor
Becker által legnyomnak rendelt köhögés ellen való porát és
Lichen Islandicum, Licquiritiával kevert gyökereit eröltetett
kérésére kiszolgáltam. Melyről is adom alázatos kinyilatkoztató-

somat.

Szent Annán Márz. 5-én 1839.

Tekintetes Vármegye Kiküldötségnek alázatos szolgálja
Hamaliár György gyógyszerész."

A küldöttségi jelentés zárja le az akták sorát: /részletek/

".....megjelenvén a' hely színén ,seb orvos Szathmáry
Josef és Kohn Moritz név alatt, a' N.M.N.A.H.T.-hoz fel kül-
dött panaszos folyamodo levelet ,a' nevezett seb orvosokkal kö-
zölvén, nem kevés álmélkodásomra világosan kisélt az, hogy a' fo-
lyamodo levélben név szerint aláírás nem eredeti, hanem koholt
légyen, a mint is az A, B, C alatt általuk adatotnyilatkozttatás-
bul világossan láthato.....
a' dolog vádolt érdeme közöltetvén Hamaliár Patikással is, ki
is az "D" alatt idézart nyilatkozttatásban elismervén, hogy
Doctor Beckernek mej-enyhítő porait és ártatlan gyökereit, melyel
tulajdon leánya élt..... Ezen pornak kiszolgáltatásáért
Tettes Kornely Ignátz ^{akkori} szolgabiro ur előtt a/ mult évi Patikai
vizsgálat alkalmával aol irt fő orvos által illendően meg
feddetett, ezen feddésről a' helybéli Plébános Pfeifer Josef ur,
minthogy ő ezen környülgállásról szobeli jelentést tett, személyes-
sen a/ fő orvos által tudositatott is, - meghagyván a' Patikásnak,
hogy ennek utánna tulajdon orvosi rendeléseit, már ezek, akár
mely módon is hathatossak légyenek ,mágnak kiosztogatni ,vagy
rendelni ne merészellye.

Melyrül is téssük alázatos Bémutatásomat.

Arad, die 18. December 1839.

Horbauer Lajos szolgabiro, Csernovits János eskütt és

Rosa Josef Ne. Arad V. gye fő orvossa."

A "Hamaliár-ügy" a következő jegyzőkönyvi megállapítással zárult le az 1840. évi január 8.-án tartott gyűlésen:

"Rosa Josef fő orvos Hofbauer Lajos Szolgabíró és Csernovits János Eskutt Urak a' .m.e. Jk.1994 sz.a. végzés folytában bemutatják ,miképpen Szathmáry Josef és Kohn Moritz név alatt a' N M N A H T-hoz bányújtott panaszos folyamodás ,mellyben Hamaliár György Sz. Annai Gyogyszeres ázzal vádoltatik ,hogy minden orvosi rendelés nélkül gyogyszereit osztogatja,- koholt-nak és álnév alatt költnek lenni taláztatott, minthogy azon folyamodás az abban alolirt Szathmáry Josef és Kohn Moritz seb orvosokkal közöltetvén ,ezt írásbeli nyilatkozások szerint magokinak lenni el nem esmérik ,azon kijelentéssel, hogy soha semmiben panaszuk a' vádlott gyogyszerész eránt nem volt, ki írta azonban a' panaszos levelet nem tudatik." / 86. /

Hamaliár 1844-ben folyamodást adott be a Helytartótanácsához melyben Szentesen Csongrád megyében még egy második gyogyszertár felállítását kérte. Ebbeli kérésére a Helytartótanács leirt Arad-megyének ,hogy véleményes tudósítást küldjenek a folyamodo Hamaliár képességeit illetőleg. A jelentéstételt ismét Hofbauer Lajos szolgabíró és Rosa Jozsef főorvos készítette a november 6-ki megbízatás alapján. A kedvező véleményezésről a Karácson hava /december/ 12.-ki megyei jegyzőkönyv tanuskozik:

"Hofbauer Lajos sz. bíró és Rosa Josef fő orvos Hamaliár György Sz. Annai gyogyszerésznek ,ki gyogyszertárának Csongrád megye Szentese m. várossába leendő áttétele megengedésiért felsőbb helyen folyamodott,- vagyona és ügyessége eránt kívánt vizsgálatjuknak eredményét f. e. Jk. 1586. szá. végzésre bemutatják,

miszerint a' nevezett igen csinos gyógyszerész eszközzel, azon felül nem megvetendő értékű saját házzal és a' szegénység iránt a' gyógyszereknek ingyen kiszolgáltatásával tanúsított jó indulattal 's felebaráti szeretettel ellátottnak lenni bémundják." / 87./

A szentesi gyógyszertár nyitása elmaradt és így még néhány évig Hamaliárt-É Szentannán találjuk. /88./

A simándi gyógyszertár létesítése

Simánd 1839-ben 5120 lakosú mezőváros volt, " Aradhoz északra, ohitt anyateplommal, synagógával, több derék urasági épületekkel, posta tisztséggel 's váltással Arad és N. Zerénd közt, serházzal, pálinkafőző házakkal. Tágas határa sík és gazdag termékenységu, szép tiszta búzát és káposztát terem. Szarvasmarha és sertés tenyésztése nevezetes, sok marhát hizlal. Vásárjai híresek. Földesurak: többen."

/89./

A simándi gyógyszertár nyitásával kevés dolga akadt a megyei képviselőnek, a pécskai, radnai vagy akár a soborsini esetekhez viszonyítva, habár itt is tiltakozott a szomszéd-gyógyszerész: a kishajói Szammer Mihály.

"Közgyűlés, Böjtmás hava 9.-én, 1834. eszt.

" C s i k i Márton a' szükséges oklevelek benyújtásával egy általa Simándon felállítando Gyogyszertárra engedelmet kér adattni. Végeztetett: Helyes és a' rendelkezésknél fogva meg kívántatott bizonyítvánnyal lévén támogatva a' folyamodo kérése, az elfogadtatik és a' kértt Gyogyszertárnak mint ugyis minden napi szükségű Intézetnek Simánd mező várossában a' hely népessége és az Gyogyszerek megszerzésének az adozokra hármló könnyedséghez képest leendő felállítására engedelem adatik, amiről jelentésképen a' N M M K H T. értesítettetni fog."

A fenti végzés ellen Szammer Mihály tiltakozást nyújtott be, melyet május ho 7.-én tárgyal meg a megyei közgyűlés:

"A' N M M K H Tanács Szammer Mihály megyebéli Kiss-Jenő mező várossában tartozkodo Patikáriusnak folyamodo levelét, mélylénél fogva Csiky Márton, ki ugyan m.béli Simánd m.várossában egy új Patikát felállittatni szándékozik, - ettől elmozdittatni kéri, olly végre küldi által: hogy ezen kérelem érdemében a' közlött könyörgő levél vissza küldése mellett környulállásos tudositás tétessen. / 1834 eszt. ápril 1-ső napján 8912.sz.a. /

Végeztetett: Épen a' legközelebb mult közgyűlés folyamatja alatt Simánd m.várossában felállítando patikának kinyithatása eránt Csiky Mártonnak adott engedelemről a' N M M K H T. már időközben tudositva lévén: ahoz képest a' közlött folyamodás ugyan-oda visszaküldetik."

A Helytartótanács második leiratában már meg is adta az engedélyt és ezt a megye Szent Iván hava / június / 4.-én fekteti jegyzőkönyvbe:

A' N. M. M. K. H. T. a' Megyének folyo Esztendő Bőjtmas hava

9-én 267.sz.a. tett felirása köiben ,mellyél rogya Csiki Márton Gyogyszertárosott Simánd m.várossában egy Patikának felállitása iránt tett folyamodását pártolta, azt válaszolja hogy ezen fontos okokkal támogatott esedezés nem ellenezettvén, tsak az légyen még hátra, hogy az eszerént felnyittando Patika azonnal a' szokott vizsgálat alá vitetessék, a' szerző mindazonáltal afelől értesitessék, hogy ezen Engedelem tsak saját személyét illeti, a' Patikája utobbi eladásának semmi szin alatt helye nem lehet. /május 5. 1834/12445./ Végeztetett: Eme kegyes intézvény tudományul vétettvén, valamint Kornely Ignätz szolgabiro Urnak az illető Gyogyszerárosnak eme Intézvény tartalmáról való tudományba helyheztetése ,ugy megyei Fő Orvos Urnak is az Intézvény szerént teendő vizsgálat végett kiadattani rendeltetik." /90./

A gyoroki gyogyszertárról

"Gyorok m.város közel Méneshhez ,Aradhoz 2^{1/2} mérfyire,- írja Pé: nyes Elek 1839-ben,- református és ohita anyateplommal, kastálllyal, híres bortermő szőlőhegygel s' termékeny szántóröldekkel. Eredeti helye az Edelsbacher nemzetségnek , s' ugyancsak Edelsbacher György volt legelső a' mult század 2-ik felében ,ki a' most elhiresedett ménesi vörös aszuszölő -bort nagyban csináltatta 's vele Lengyelországban jövedelmes kereskedést üzött,- bánásmódját későbbben a'

szomszédok is eltanulván." Ekkor 1420 lakosa volt Gyoroknak. / 91. /

Nem tudjuk hol töltötte Lerchenthali Thuma Mihály az több mint tíz esztendőt, amióta pécskai patikáját átadta Stiller Ferencnek, hogy még egyszer feltűnjön Arad megyében, amikor 1836-ban a gyoroki patikáért folyamodott. Szent Jakab hava /julus/ 4.-én került az ügy a megyei gyűlés elé:

"Lerchenthal Thuma Mihály gyógyszeres egy Gyorokon megnyitandó gyógyszerertarra magának engedelmet adni kér: Végeztetett: A' folyamodo által felállitattni kért gyógyszerertár szüksége eránt Bosnyák Károly járásbeli szolgabiro ,a fő orvos hozzájárulásával vizsgálatot megtenni és e részben az illető földes uraságot kihalgatni ,"-tapasztalásakrol bémutatását adni fogja."

/92./

A küldöttség 1837.május 3.-án nyújtotta be jelentését, melyből megtudjuk ,hogy Thuma Mihály időközben lemondott a gyoroki gyógyszerertár nyitásáról és igényét átruházta Szammer Mihályra ,kivel már találkoztunk a kisjenői gyógyszerertár történetében:

"Bemutatva 1837.évi május hó 3.-án Aradon kisgyűlésen.

Alázatos Bémutatása a' bent irtaknak az 1836.eszt.Sz.

Jakab hava 4.-én Jk.883.sz.a. hozott kegyes végzés érdemében.

Alább irtak az 1836.Esztendő Szt Jakab hava 4-én 0-Aradon folytatva tartott közgyűlés alkalmával Jk. 883.sz.a.hozatott Nemes Arad Vármegye Kegyes végzése következésében Nemes Lerchenthal Thuma Mihály Gyógyszeres által Gyorok mező városában felállitandó Gyógyszerertár érdemében tésük alázatos Bémutatásunkat.

A' folyamodo kérésétől az "A" betű alatt adott hiteles másolat szerént önként nem tsak elgillott ,sőt folyamodását Szammer Mihály Patikásra által ruházván ,ezen tárgyban az Tettes Első Al Ispány Bánhidy Antal Urhoz Szammer részéről tett és "B" alatt ide tsatolt folyamodása következésében ,világossan ki tünik az,hogy az "C" alatt Gyorok mező várossa, valamint "D" alatt az helybéli Plebánus Ur ,Szammer Mihály kérését nem tsak támogattya ,sőt tzél erányosnak látják ezen vidéket egy Patikával ellátni ,melly által az szenvedő emberiség segítségére röktön segedelem is nyujtathatna,ide járulván azon tekintetet,hogy három fertály ora járásnyira fekunne egy Patika / a rádnei, .Sz.Z./ ,a honnan a' veszedelem esetében felebarátink segítséget várhatnának ,de ez is ,a' rossz ut ,mostoha idő ,vagy küldendő expressus esetében szemlátomást valóhítra maradással össze tsatolva tapasztaltatodna , de különben is szüretelhez ,az össze csoportozott Uraságoknak és Idegeneknek is,a' szükség esetében vigasztalás nyujtathatna,- emellett az illető T. Uradalom is meg halgattatván, kérését Szammer Mihálynak ,ki is lakását már Gyorok mezővárossában vette, nem tsak jóvá hagyta, sőt szükségesnek ítélte azon figyelemből ,hogy körül belül több ezrekre rugo lakosok laknának, kik orvosi segítség után sokszor sehajtoznak , - emellett a' fent említett mező város seborvossal is szinte 30 évtől fogva ellátva volna , - alázatos vélekedésünket oda nyilatkoztatjuk hogy a' könyörgő Szammer Patikásnak ,kinek vagyona egy kis Patikának ,mert nagyot és fényest fel állítani szükségtelennek véljük , a' Pesti materiális kereskedő által küldött hiteles levél szerént eleget biztosítatik , - a' Nemes Megye által egy rendessen el látott kis Patikának ki nyitására kegyessen adandó engedelembé véleményünk foglaltatik , - mely ebbéli vizsgá-

latunkról téssük az eredeti leveleknek vissza zárasa mellett alázatos Bémutatásunkat.

Arad 4. April. 1837

Török Gábor főszolgabiro és

Rosa Josef Ne Arad Vgye Fő orvossa."

A megye május 3-án hozott határozata szerint " ezen bemutatás felterjesztésével a' tséllirányosnak talált gyógyszerár felállítására nyuszendő engedelem végett a' NEMKHT. megkéretni rendeltetik." A felterjesztés szövege a következő: /fogalmazvány után/

Arad Vármegye Gyorok mező várossában egy Gyogyszertár felállításának szükségét alázatosan jelenti. Junius 2.-án 1837.

Fenséges s. a. t.

Gyorok mező várossunkban egy Gyogyszertár felállithatása eránt Szammer Mihály Gyogyszeresnek folyamodására. járásbeli főszolgabiránk és fő orvosunknak tett vizsgálati jelentésüket , - miután abbol az tetszene ki, hogy a' vidéknek több ezrekre menő és többnyire Gyogyszerekkel élni szokott lakossai Gyogyszertár nélkül szükölködvn , annak fel állítása a' rögtöni segedelem nyujthatására igen tséllirányos sőt szükséges is lenne és az arra ajánlkozó mind a' szükséges tudománnyal, mind elégséges vagyonnal is birván , az illető Uradalomnak is meg egyezését megnyerte légyen , - azon alázatos kérésünk mellett terjesztjük Fenséged és a' NEMKHT Tanács elébe, hogy az említett Gyogyszertár felállítására kegyes engedelmeket nyujtani változtattnának....."

A Helytartótanács június 20.-án kelt 17987.sz.leiratában megadta az engedélyt, amit Sz. Jakab hava /július/ 31.-én iktattak jegyzékönyvbe:

A' NEMEKHT.f.e.Punkösd hava 3.-án az 561.sz.a. tett megyei felírásra válaszul adja, mi szerint kebelbeli Gyorok m.várossában egy Gyogyszertárnak felállítása, a mennyiben az figyelmeztetve a' környék gyogyszertárokra hasznos és szükséges lenne, legfelsőbb Kir. Rendszabályok értelmében megengedtetik, s gyógyszerekkel illendően ellátva, a' törvényes vizsgálat előbocsátásával kinyitathatik, mind amellet a' folyamodo gyógyszeresnek azon felállitando gyogyszertár eladására szabadság nem adatik." / 94. /

Ez a vállalkozás nem született szerencsés csillagzat alatt, - a gyogyszertárral kapcsolatban az idők folyamán több kedvezőtlen esemény zajlik le majd. Tulajdonosa, Szammer Mihály, az 1841. december 1-én megeltett vizsgálat alkalmával megrovásban részesült a főorvos által tapasztalt " szomorú helyezettése és rendetlensége " miatt. /95. /

1842-ben Ternájos Jozsef radnai gyógyszerész megvette ezt az életképtelen gyogyszertárat azzal a szándékkal, hogy fiokgyogyszertárrá alakítsa át:

"Böjtmás hava /március/ 30.-án

Ternájos Jozsef Radnai gyógyszerész a' Gyorokon 1838.évben felállított, de fön nem állhatott, s most megvett gyogyszertárt a' Radnaiéhoz mint fiok gyogyszertárt kaptosoltatni kéri. Végezte tett: A' kérés tellyesithetése tekintetében, egybevettetvén a' helyzetbéli körülmények és meghallgattatván az illető Uradalnak, véleményadásra Péterfy Albert szolgabiro és Rosa Josef megyei főorvos választmánykép megbizathak." /96. /

A megbízottak december 12.- iki jelentésükben közlik, hogy idközben a gyógyszerertár elpusztult, - tűz által /97./ - és véleményük szerint meg kellene szüntetni:

"Péterfy Adalbert sz.biro és Rosa Josef fő orvos 1841. eszt. 485. sz. végzésre a' Ternájo Radnai gyógyszerész által fiokositatni kívánt Gyoroki gyógyszerertár tekintetében jelentik, hogy ezen úgy is egyedül Szammer Mihály nevére adott, - az Aradi s Radnai gyógyszerertárok közelsége miatt meg nem álható, -ugyis elpusztult gyógyszerertár tökéletesen meg volna szüntetendő." / 28. /

Am a következő 1843. évben újabb igénylő akadt: H u b a Ágoston, ki Sz. György hava /április/ 26.-án terjesztette a megye elé kérését:

"Huba Ágoston gyógyszeres egy gyógyszerertárnak Gyorokon leendő felállittatását megengedtetni kéri. Végeztetett: Eme folyamodás a' szokott vizsgálat tétel s adando véleményes jelentés végett Rosa Josef fő orvos s Edlspacher Imre fő szolgabíronak ki adatik."

Az ügymentel szerint beérkezett jelentést september hó 17-én tárgyalták meg:

"Edlspacher Imre főszolgabiro, Sánka Lajos eskutt, Rosa Josef fő orvos f. e. 596. Jk. sz. a. végzésre a' Gyorok m. várossában Huba Ágoston gyógyszerész által felállítani szándékos gyógyszerertár iránt véleményük oda terjed, hogy habár a Gyorok m. várossában egy gyógyszerertár Szammer Mihály volt tulajdonos által leginkább hanyagsági akadályoknál fogva odahagyatott,

ugya Radnán álló gyógyszerártnak eme Gyorokon felállítando
gyógyszertár által nem kis kurtulás okoztatni fog, mindazonáltal
a' Gyorok vidékét lakozo Uradalmak és lakosok által, miután
egy általjában egy gyógyszerártnak ottani felállitása kíván-
tatnék, a' fent nevezett elégséges vagyonnal és hitellel a' gyogy-
szertár kinyitatasához biro gyógyszeresnek a' Gyoroki gyógyszer-
tár megnyithatása megengedtéssék. Végeztetett: A' bemutatásban
szükségelt gyógyszerártnak ismétli megnyittatása Huba Ágoston
folyamodonak megengedtetik és hogy ezen patika kellő jo szere-
kel látattassék el, az arra való szoros felügyelet illető fő -
szolgabiro Edlspacher Imre és Fő orvos Rosa Josef Urnak köte-
lességül meghagyatik." /99./

Még ugyanazon a gyűlésen kihirdették Huba Ágoston gyógyszerészi
oklevelét, ki azonnal megnyitotta a gyógyszerártnak, Ternájo Jozsef
pedig sürgösen tiltakozott a Helytartótanácsnál a számára sérelmes
ügyben. A november 24.-ki 41786 sz. leiratot e tárgyban a megye decem-
ber 11.-én tűzte napirendre:

"NEMÉKHT Ternájo Josef Radnai gyógyszeresnek folyamodo le-
velét, miszerint a' megye Gyorok n. várossában Huba Ágoston gyogy-
szerártnak által felnyitott új gyógyszerártnak ismétli bezáratha-
tását elrendelni kéri, - a' kihalgatandok kihalgatása után vé-
leményes tudositás végett átteszli. Végeztetett: E k. intézvényben
kívánt véleményes tudositásul, a' megyét a' Gyoroki gyógyszer-
tárnak elhatározására vezérlette választmányi bemutatás mellék-
leteivel és az arra hozott végzéssel egyetemben a' NEMÉKHT-nak
felterjesztetik." / 100. /

A Helytartótanács 1844. bűjteli8 hava / február/ 13.-án ujbol le-
ír a megyének ,nem látván szükségét a gyoroki gyógyszer-tár rennállá-
sának. A megye álláspontját illetőleg számba kell venni ,hogy a gyor-
oki gyógyszer-tár létezése az Edlspacher-család érdeke is és Edlspa-
cher Imre mint fűszolgabiro ,hathatosan támogathatta az ügyet a me-
gyei képviselőlet előtt. Így aztán kedvezően zárult le a vitás kérdés
a március 18.-án tartott gyűlésen:

" "A' NEMZETI f.é. bűjt elő ho 13.-rul 5538 sz.a. értesíti
a megyét ,hogy miután Gyorok és Radna m.városok egymáshoz közeli-
léte miatt a' Gyoroki gyógyszer-tár fel nem állhatna ,ezen nehéz-
ség iránt mentől előbb felvilágosító utasítás tétessék. Végezte-
tett: Jóllehet Gyorok mező várossának Radna mező várossához álli-
tologi közelléte miatt Gyorokon egy külön gyógyszer-tárnak fel-
állításra eszközölhetetlennek lázók ,de tekintvén hogy Gyoroknak
Radnához távolsága két mértföldeknél többet tészen ,a hegyalján
pedig a nemeseb borok termesztése után valamint a köz ügy a ne-
mesi rendű lakozok naponkénti szaporodása, Gyorok m.várossában
egy gyógyszer-tárnak felállításra annyival inkább szükségesé te-
szik ,mint hogy a távol levő Aradi és Pankotai gyógyszer-tárokból
a gyógyszerek csak kisédelemmel szerezhethők ,a Gyoroki gyógyszer-
tárnak kinyitási szükségéről a NEMZETI ujontan értesítettetni ren-
deltetik." /101./

A gyógyszer-tár anyagi helyzete nem volt valami rosszának mondha-
to, mert 1847-ben árverésre került sor:

"Biroi árverés. Huba Ágoston gyógyszerész urnak Huba Josef ré-
szére biroi foglalás alá vett gyoroki ház f.e. sept. 20.-án dél-
utáni 3 orakor a' kötelezvény értelmében tartando egyszeri 's
utolsó árverés utján a' legtöbbet ígérőnek el fog adatni." /102./

A borosjenői gyógyszerertárról.

Időrendben az utolsó helyen áll a borosjenői gyógyszerertár léte-
sítése a most tárgyalt 1800-1850 évi időszakban.

Borosjenőnél kisebb jelentőségű helységek előbb kaptak gyógyszer-
tárt, legalább is ami a multbani jelentőséget illeti. "Aligha van me-
gyénkben helység, mely oly fényes multtal bírna." -írja Szöllőssy Gé-
roly 1869-ben. Nemcsak megyénk, de a tágas Alföld és a szomszéd Temes-
megye fölött is uralgott Rakoczy György fejedelem idejében, 1629. után,
amikor Zaránd megye főhelye volt. Ebben a korban 34 aranyruvost szá-
mitott kebelében és a románok számára püspökség alapítatott, akiknek
egyik püspöke Brankovits Sabbas 1658-ban karlovic-i érsek lett.

Borosjenő a török kiűzetése után, az elszenvedett folytonos zsa-
rolás és pusztítás dacára még jelentékeny hely maradt: az egész Al-
földön ez volt a harmadik hely 1702-ben, ahol a katolikus plebania
visszaállítatott. Sem Temesvár, Nagyvárad, sem Lippa és Gyula nem vol-
tak még megszervezve.

Azonban 1706-ban az utolsó borosjenői, vagy mint megukat nevezni
szokták, jenopol-i püspök, Biakovits Isaias Aradra tette át lakását.
Hozzájárult, hogy 1744-ben Márta Terézia alatt Grassalkovits Antal
gróf tanácsára nemcsak hogy Zarándmegye székhelyi méltóságától meg-
fosztatott, hanem a zarándi járással együtt Aradmegyébe kebeleztetett.
Ezután valami 100 évig néma feledékenységben tölté gyászát, - egysze-

rü vityiloin kívül nem maradt semmije. Vára, a gyűyörü, négyszög-
letű, hatalmas szöglettornyokkal ellátott 3 emeletes lak is szét-
lévöldöztetett, -csak a romok és három megcsontított, de mégis tető
alá hozott óratorony jelzi a vár belső udvarát. Az erős vonchidak
helyét csak a csigák és az óriási sarokoszlopok mutatják. /103./

1839-ben Fényes Elek szerint 1742 lakosa volt. "Igen régi és
nevezetes m. város, Aradhoz 6 1/4 órányira a" Fejér város mellett.
Határa lapály és igen termékeny, e mellett tágas és Bihar megyéig
kiterjed. Erdője gyűyörü 's fácskái számosak. A' Fejér város és
Füz Aradjaaitól szenved. Szőlőhegye már régóta műveltetik 's jó
bort ad. Földesur az Atsél nemzetség. /104./

Glück Jenő aradi történész valószínűnek tartja, hogy Borosje-
nőnek, fénykorában volt gyógyszerháza, abban az időben amikor az 1600-
as években Plumbo János radnai gvardián orvosságokat készített. /105/
Kutforrások hiányában azonban ezt a kérdést nem tisztághatjuk je-
lenleg és reáterünk a modern korban létesített borosjenői gyogy-
szertár múltjának ismertetésére. Az eljárás mely a gyógyszerház nyi-
tását kíséri, már ismert előttünk: a kórvényező, a megye és a hely-
tartótanács között játszik le. Mint minden esetben, úgy itt is a
különböző körülmények más-más színt adnak a történetnek. Mielőtt a
gyógyszertár megnyitott, két kórvényező saját jóságából visszalépett

Először E b e n s p a n g e r király gyógyszerész folyamodott,

ki 1840. évi Szent György hava / április / 23.-án adta be kórvényét.
A megye utasította Vank Péter szolgabírot és Bittner káro főorvost,
hogy vizsgálják meg a " gyógyszerház felállítására iránt kívántató
helybeli körülményeket, a földesuraságnak meghallgatásával." Ezt
követőleg július 27.-én "Vank Péter szolgabiro bemutatatta f. e. J. a.
537. sz. a. végzésnél fogva a Boros Jenői Patika felállítására szüksé-
gét megvizsgálván, ezt már a' számosabb körül fekvő Uradalmak tekin-
tetéből is szükségesnek tapasztalta, - bemutatja továbbá az illető
Uradalomnak abbéli nyilatkozatát is, hogy a' gyógyszerházat mindig

pártolandja. Végeztetett: A' bemutatott tisztí vizsgálat és uradalmi nyilatkozat a' Boros Jenőben felállítani kért gyógyszerár létesítésének jóváhagyása iránti kérelemmel a' NEMKHT-nak felterjesztetik." /106 /

A helytartótanács Kisasszony hava / augusztus / 25.-én kelt 27531.sz.leiratában engedél yezte a' gyógyszerár felállítását

".....azon megjegyzéssel ,hogy ez a' felsőbb rendeletekhez képest minden szükségesekkel ellátván ,kiküldendő választmány által a' kívántatok eránt kellőleg megvizsgáltasson s csak jóváhagyás után nyitattassék meg a' közönség használatára."

A megyei képviselő Sz. Mihály hava /szeptember/ 21.-én a következő határozatot hozta:

"Az érkezett kegyes engedelem eránt Ebenspanger Károly folyamodo értesíteni rendeltetvén, a' gyógyszerár felállítása eránt teendő vizsgálása Bochandovits Dávid táblabiro,Vank Péter szolgabiro ,Egyed Imre eskütt urak és Bittner Imre főorvos választmányképen ,teendő bemutatás kötelességével kiküldetnek." / 107./

Több mint egy évig feküdt az irattárban kiaknázatlanul a borosjenői gyógyszerár engedélye ,amíg a visszalépett Ebenspanger helyébe újabb jelentkező akadt,a már általunk ismert Madátsy Károly ,kinek kérvényét 1841 Karátson hava / december / 13.-án tárgyalta a megye:

"Madátsy Károly dipl.Gyógyszerész a' NEMKHT engedelem mellett B.Jenő n.városában felállítando Gyógyszerárnak felállithatási jogát Ebensperger /itt így:Sz.Z./ gyógyszerári segéd eltávoztával magára átruháztatni kéri.Végeztetett: Annak,ha valjon a' folyamodo a' kérdéses patikának felállithatására a' megkívántato tulajdonokkal bír-e ? -megvizsgálására 's ha e részben semmi kifogás nem létezne és az illető Uradalom is megegyezne,- ezen patikának a' folyamodora átruháztatására Bochandovits Dávid ,járásbeli

sz.biro, Eskutt és az illető fő orvos választmánykép kiküldetnek, eljárásuk sikeréről jelentésük bevéartván." /108./

Az uradalom segítsége mellett sem voltak kecségetők a kilátások és azért Madátsy inkább a már működő soborsini gyógyszerertárban kötelezte el magát. Így aztán a csak papíron két éve létező gyógyszerertár ideiglenes felnyitása érdekében 1842 Bőjtnás hava / március / 30-án intézkedett a megye, a földesuraság sürgetésére:

"Bochánovics David mint Küldöttségi Elnök 1841.eszt. 1661.sz.végzésre jelenti, hogy B.Jenőben gyógyszerertár nyithatásáért folyamodot Madácsy Károly magát a Küldöttség előtt nem jelentvén, kívánságától távol elállott. A' Földesuraság által pediglen egy fiok gyógyszerertárnak ideiglenes elhelyezése javallatott: Végeztetett : Bémutato Küldöttségnek B.Jenőben egy fiok gyógyszerertár alitása és rendezése fölötti gondoskodás hagyatik meg."

Az ideiglenes megoldást, a fiok gyógyszerertár nyitását Jando Antal buttyini gyógyszerész vállalta és 1842 .Karácson ho 12.-én a küldöttség jelenthette a megyének hogy megbízatását teljesítette:

"Bochánovics David Tablabiro 's Elnök ,Bittner Imre fő-orvos ,Vank Péter szolgabiro, Egyed Imre eskutt mint kiküldöttek 1841.évi Jk.1661.és f.e.Jk.420.sz.a. végzések folytában bémutatják ,hogy a' Boros Jenő m.várossában felállitani javallt az ottani vidéknek különös jóvoltára szolgáló fiok gyógyszerertár Jando Antal Butyini gyógyszeres tulajdonos által létre hozatvan gondnokkal, szükséges jó mineműségű kellékekkel ,az illető Uradalom részéről pedig több jótéteményekkel ellátva van ,-minél is fogva ezen gyógyszerertár általuk nyilvánosnak nyilvánitott

és közhasználás végett kinyitott." /109./

A tapasztalás mutatja, hogy a fiok -gyógyszertárak nem maradnak sokáig függő viszonyban és előbb vagy utóbb önállóvá válnak. Így történt a borosjenői gyógytetárral is, mely Allványi Károly kezelése alatt rövidesen felvirágzott. Ki azt 1846 -ban megvette és önállóította.

Bittner Imre főorvos ez alkalommal a következőképp foglalja össze a gyógyszertár történetét:

"bemutatva az 1846. év Karácson hava 14.-én tartott közgyűlésen.

Alázatos jelentés a Boros Jenői fiok gyógyszertár jelen viszonyai ügyében :

Tekintetes Karok és Rendek!

Minek utána 1840-ik évben a NEMZET 27531-ik szám alatti kegyes Intézménye által Boros Jenő Mezővárosában egy önálló gyógyszertár felállithatását megengedte volna, a folyamodo gyógyszerezés Ebenspanger Károly rögtön eltávozása után a jogot a TT.KK. és Rendek 1841-ik. évben Jk.1661-ik sz.alatti k.végzése által Madácsy Károly gyógyyszerészre ruházai. - s eme második vállalkozó történt lemondása után azon okból, nehogy az e vidéken szükségesnek elismért gyógyszertár hiánya miatt a közegészségi ügy hátramaradást szenvedjen, 1842-ik évben Jk.420.sz.alatt kegyesen megengedni méltóztattak, miszerint a nevezett mezővárosban fiok gyógyszertár állitassék fel. Ezt a Butyini gyógyszertár tulajdonosa elvállalván, eme fiok gyógyszertár maiglan folytonos működésben tartatott, sőt ez időközben általa a Boros Jenői Uradalomtól a patikai épület a hozzá tartozó telekkel egyetemben meg is vétetett.

A gyógyszertár mostani gondnoka Allványi Károly okleveles

gyógyszerész a gyógyszertárt magáévé tenni ohajtván, tulajdonosával egyességre lépett és minekutánna az utobbi eladási szándékát hivatalosan is bejelentette volna, a vállalkozó gyógyszerész azon előzetes kérelemmel járul a TT KK és Rendek elibe, miszerint eme vállalatát kegyesen helybenhagyni s különösen megengedni méltoztassák, hogy ezen B. Jenői gyógyszertár eredeti elrendeltetéséhez képest önállóvá válhassék.

Alol irt eme alázatos bemutatása mellett, elmellőzván azon előny érintését, mely illy közhasznú vállalkozásoknál tágasb alapra állított szabad esőd létrehozásából a közügyre háramlík, elmellőzván azt, hogy a gyógyszertár rendes és törvényes vitele az illető tulajdonos közvetlen kezelése által sokkal inkább biztosittatik, mint midőn idegenek által kezeltetik, - a folyamodo gyógyszerész ügyét azon oknál fogva, mivel személyes tulajdonai, különösen gyógyszerészi és vegytani kiképeztetése és becsületos jelleme ollyneműek, minők itt okvetlenül meg is kívánatnak, - továbbá azért, mivel a folyamodo elégséges tőkével bír, hogy az igazságos szerződés pénzösszegét nem csak azonnal fedezheti és a gyógyszertár törvényes felszerelését biztosithatja, hanem a még több tekintetben hiányos épületet is egy kellően elrendezett gyógyszertár igényletéhez képest kedvezően átalakítani képes is leend, a Tekintetes KK-nak és Rendeknek kegyes pártfogásába alázatosan ajánlani bátorkodik.

Költ Boros Sebesen Dec. 10.-én 1846

Bittner Imre főorvos."

A főorvos jelentéséhez Alfványi a következő kérvényt mellékelte:

"Tekintetes Karok és Rendek!

Minekutánna alulirtnak szándéka lenne Boros Jenő m. városában kebelezett Plock gyógyszertárt jelenlegi tulajdonosától,

Jando Antal Butyini gyógyszerésztől örök áron megvenni, azonteljes akarattal tévén, hogy a házat a mint egy gyógyszer-tárhoz megkivántatik, ujjonnan felépítem, úgy szintén a gyógyszer-tárt a legjobb karban helyhezem, nemkülömben a szegény adozónép számára kiszolgáltatandó gyógyszerekérti járandóságul tiszszáztolit levonni magamat kötelezem.

Melynek következtében bátor vagyok alázatossággal folyamodni a Tettes Karok és Rendekhez, méltóztassanak a fent érintett gyógyszer-tár megvehetését kegyesen jóvá hagyni és megengedni.

Mely alázatos kérésem után tapasztalt kegyeikbe továbbá is ajánlott a legmélyebb tisztalettel vagyok

Boros Jenőbe December hó 13.-án 1846.

A Tekintetes Karok és Rendeknek alázatos szolgáljuk

Állványi Károly hites
gyógyszerész."

December 14.-én a megyei képviselőlet engedélyezte a gyógyszer-tár megvételét és önállóvá tételét a következő végzéssel:

"Végeztetett: a Boros Jenői fiók gyógyszer-tárnak jelenlegi birtokosától leendő megvétele s annak önállósává való alakítása, a' bemutatott vélemény következtében megengedtetik." /110./

A borosjenői gyógyszer-tár történetének ez a szakasza a következő 1849-ben kelt újsághirdetéssel zárul:

"Gyógyszer-tár Nagy-Bajom-ban Bihar megyében nagyon kedvező feltételek mellett bérbe vagy eladó. Rövebbet: Állványi Károly Boros Jenői gyógyszerésznél. 1849 Szept. 15.-én." /111./

A Maros balpartján létesült gyógyszerházakról.

Ezen cím alatt három gyógyszerház történetét foglaljuk össze, az ujaradi, a zsigmondházi és a vingai gyógyszerházakét.

Ujarad

Ujarad, mely jelenleg Arad város része, régebben Temesmegyének Szent András - járáshoz tartozott. Pényes Elek a következőket írja 1839-ben: " Uj Arad német mezőváros a' Maros bal mellékén O-Arad királyi várossal általellenben 3826 lakossal, kath. paroch. templommal, határában lovas kaszárnyával, sok szép épületekkel. Mesteremberei igen számosak, fa kereskedése nagy fontossága, kivált fenyőszálakkal, deszkákkal s más épületre tartozókkal, mellyek Erdélyből a' Maroson szállítottatynak ide. A' Maroson őzik azon híres aradi montlisztet, mellyel még külföldre is nevezetes kereskedés üzetik. Rona határa első osztálybeli, s felette gazdagon terem mindent. Egész jobbágytelkek 124 számláltatik. Pöldsúr: Eötvösesi Lovász Josefa."

/ 112. /

Mivelhogy a legújabb időkig Temesmegyéhez tartozott, az ujaradi gyógyszerházra vonatkozó közigazgatási okmányok hiányzanak az aradi levéltárból. A gyógyszerház történetét főleg a rendelkezéseimre álló

ujaradi katholikus parochia anyakönyveiben található feljegyzésekre alapoztam, kiegészítve néhány akttal és személyes közléssel, amit az utolsó tulajdonostól K ö v é r Odontól szereztem.

A gyógyszerertár alapítási ideje a Kóvér gyógyszerész tulajdonát képező aktek szerint 1797-re tehető. Ez az adat az ujaradi község-háza által kiállított bizonylatra támaszkodik:

"Registrul Primăriei Aradului nou din anul 1919-1920 despre firmele existente pe teritoriul comunei Aradului nou: Farmacia la Sft. Treime Aradul nou, proprietar actual Kóvér Edmund, fondată în 1797."

Ezt az évszámot találjuk a gyógyszerészek almanahjában /113./, viszont a "Gyógyszerészek zsebnaptár"-ban 1917-ből az alapítási év 1798./114./

Ezzel szemben a következő anyakönyvi adatokkal bizonyítom, hogy az ujaradi gyógyszerertár régebbi keletű:

	Nomen:	Parentes:	Patrini:
1786. Majus. 3.	Josephus	D. Carolus Klapka et Gertrudis conj.	Adamus Levai
1787. Julius 7.	Barbara + 27. Aug.	Joes Kell et Margareta n. 38	Gertrudis Klapka
1787. Octob. 10.	Francisca	D. Carolus Klapka et Gertrudis conj.	Juliana Krischelin
1792. Januar. 29.	Carolus + 2 Sept.	D. Joannes Szalay et Teresia conj.	D. Carolus Klapka Provisor. C. R. Pharmaco- peae et Gertrudis conj.

Ezen adatokhoz a következő megjegyzést fűzöm: 1786 előtt Carolus Klapka nem szerepel az anyakönyvben, a foglalkozás viszont 1787 előtt nincs feltüntetve és ezért, ha netalán lett volna Klapka előtt Ujaradon gyógyszerész, ez az anyakönyvekből nem lenne megállapítható. A fenti adatok hiteleségét nem érinti a házassági anyakönyvben található és ellentmondó feljegyzés, miszerint a Klapka-pár csak 1788 január 30.-án kötött házasságot:

	Sponsus:	Sponsa:	Testes:
1788. Január 30.	D. Carolus Klapka Prov. Apothecae	Gertrudis Prlegerin celebs	D. Franciscus L. B. Demerson et D. Joannes Salay Provis. Dnalis
	/116./		

Nem áll módunkba megoldani ezt a kérdést, de megjegyezzük, hogy a Klapka-pár gyermekei, az 1786-ban született Josephus és az 1787-ben született Francisca törvényesek voltak. Ezt jelzi a "conjux"-szó és a törvénytelen gyermekeknél mindig odairják hogy "illegitim"

A negyedik - az 1792-ik évi - feljegyzés: "Provisor C.R. Pharmacopeae" a gyógyszerertárnak az új várhoz való kapcsolatát sejteti velünk, amennyiben ez a "császári-királyi gyógyszerertár kezelőjét" jelenti.

Ha visszaemlékezünk a harmadik gyógyszerertár alapításának körülményeire, a két aradi gyógyszerész, Szikra és Hidasi, egyik tiltakozó beadványának egy szinte véltetlenül odavetett megjegyzéséből meghatározhatjuk az ujaradi gyógyszerertár szerepét a várhoz viszonyítva. A mondattöredék a következő: "...." /Pharmacopeae / Neo Aradiense, vero et arcense..." - az ujaradi gyógyszerertár, mely tulajdonképpen a váré is. /117./

A várbeli anyakönyvekből tudjuk, hogy az o-várbeli katonai kórház 1783-ban még létezett /118./ és ezért joggal feltételezhetjük, hogy az ujaradi gyógyszerertárt csak ezen év után hívta

életre az akkor mindenható katonai érdek. / V.8.: I.rész, II. fejezet, 1. szakasz. /

Összegezve a fenti adatokat, az ujaradi gyógyszerertár 1783. év után létesült és 1786-ban már működött Carolus Klapka kezelésében.

Az új várhoz való viszonyát a gyógyszerertárnak a helye is igazolja. Kővér gyógyszerész közlése szerint 1834-ig a község szélén, a Maros mellett volt a székhelye, az ugynevezett iskola-utcában. Az anyakönyvi adatok egybevágóan ezzel az állítással: a gyógyszerertár házszáma 11-es volt és a számozások a vár közelében kezdődtek.

1793-ban Joas Theophilus Misselbacher volt a gyógyszerertár provizora. Itt ismét az anyakönyvekre hivatkozunk:

	Nomen:	Parentes:	Patrini:
1793. aug. 15.	Michel Antonius	D. Joas Theophilus Misselbacher Provisor Apothecae et Francisca conj. Nr. 11. /1197/	D. Michael Niesstädter Protomedicus et Sanitatis consultor, Cibini in Transylv.

Az utóda Josephus Cichini gyógyszerész, ki 1836. évben, 83 éves korában bekövetkezett haláláig vezette a gyógyszerertarat. A halottak anyakönyvéből megtudjuk, hogy Cichini Grätz-ből származott.:

"1836. Aug. 11. Cichini Josef, 83 eszt. Helena férje. Származás: Grätz!"

/120 /

Az eltelt több mint 40 év alatt számos anyakönyvi feljegyzést találunk Cichini gyógyszerésszel kapcsolatban.

Az első feljegyzés 1795-ik év októberi keletű, amikor mint keresztaszülő szerepel feleségével Helena-val együtt. / 121. / Itt természetesen fonetikával "Zichini"-nek írták, másutt pedig "Czichini"-nek, de ez első néhány kivételtől eltekintve "Cichini" a helyes írásmód.

A Cichini-család szoros kapcsolatban volt Klapka gyógyszerésszel, ki Ujaradrol eltávozva Temesváron telepedett le. Látható tanújele ennek a barátságának, ha Cichini gyógyszerésznek és nejének Helenának gyezszeke született, a keresztszülő szerepét mindig a Klapka-család valamelyik tagja vállalta.

A következő adatokat soroljuk fel:

1796. június 24.-én született Barbara Cichini
 1799. június 22.-én " Francisca Cichini

Mindkét esetben a keresztszülők: "D. Barbara et Carolus Klapka Pharmacopola Temesv."

1802. március 10.-én született Josepha Cichini. Itt a kereszt-
 szülők: " Josepha Klapka virgo et Dnus Josephus Klapka celebs, Temesv."

1804. június 25.-én született Carolus Cichini. Ezt a gyermeket
 megint Klapka gyógyszerész és neje Barbara tartották keresztvív alá.

1808. május 20.-én született Helena Cichini. Keresztszülők: D. Bar-
 bara Klapka conj. D. Caroli Klapka Pharmaceuti T. váriensis et D. Caro-
 lus ejusdem filius."

1811. aug. 22.-én született az utolsó gyermek Josephus-Carolus
 Cichini. Ekkor Klapka gyógyszerész ismét személyesen jelent meg a ke-
 resztelőn és a feljegyzésekből megtudjuk hogy mint gyógyszerész,
 Temesvár városának szenátora lett:

1811. Aug. 22. Josephus Carolus	D. Jos. Cichini Pharmacopola et D. Helena conj.	D. Carolus Klapka Liberæ Regio Civittis Temesvár Senator et Pharma- copola et Barbara conj.
------------------------------------	---	--

Klapka gyógyszerésszel kapcsolatban megemlítjük még, hogy nagyapja volt Klapka György 1848-as tábornoknak, ki Temesváron 1820. április 20.-án született. Az utobbinak apja Klapka József, Temesvár akkori polgármestere. - Ujaradon jött a világra 1786. május 3.-án, mint Carolus Klapka elsőszülött fia. /123./

Cichini-nek társadalmi előmenetelét pontosan lehet követni az anyakönyvekből. Mint újonnan jött, eleinte csak egyszerű polgárokkal került komaságba: 1795-ben Simon Zimmer és neje Teresia 424.sz. alatti lakos hívta meg keresztszülőnek. Ezt követőleg a közeli szomszédságban, 8-ik szám alatt lakó Joannes Kettenstock pölgárnak és Anna-Máriának gyerekeit kereszteltette meg. Ez a korszak 1806-ig tartott. Ezután egy társadalmi fokkal feljebb kötött barátságot, a szintén szomszédságban lakó, -/a 4-es szám alatt/ - Philippus Jahner orvos és neje Barbara gyermekeinek lett Keresztapja. / 124./ 1816-ban azonban Cichini a "Temesmegye gyógyszerésze" -címet kapta: "D. Josephus CICHINI I. Cottus Temesiensis Pharmacopola." / 125./ Ezzel a titulussal a megyei urak társaságába került, nevét pedig ipsiszilonnal irták. 1820-ban abbana megtiszteltetésben részesült, hogy Hendrey Simon megyei perceptor meghívta keresztszülőnek:

	Nomen:	Parentes:	Patrini:
1820. April. 8.	Simon	D. P. Simon Hendrey	D. Josephus Cichini
	Joseph. I. Cottus	Temes	Pharmacopaeus et Helena
	V. Cassae	Perceptor conj.	
	et Regalia conj.		/126./

Cichini gyermekei nem tartották meg az apjuk által kiérdemelt pozíciót. Josefa leánya egy timárhoz ment feleségül 1827. január 18.-án:

	Sponsus:	Sponsa:	Testes:
1827. Januarius 18.	Laurentius	Josepha	D. P. Joannes Danczeth
	Vincenz	Cichini	I. Cottus Temsiensis
	viduus	puella	Chirurgus
		/ 127./	

Ennek a házasságnak egy súlyos szépséghibája volt, - a frigy megkötése után egy hónapra itt volt a gyerek:

	Nomen:	Parentes:	Patrini:
1827. Febr. 16.	Josephus	Laurentius Vincenz Cerdo, Josepha Cichini	D. Joannes Evan- gelista Danczeth Cottus Temesien- sis Chyrurgus. Barbara conj.
		/128./	

A menyasszony különleges állapotát jelzi a "Puella" -szó /leány-
zo/, megjelölés amit a leányanyáknál szoktak használni. Rendes körül-
mények között "virgo" /szűz/ a hajadoonnak kijáró titalus. Cichini
gyógyszerészre való tekintettel a tanu és a keresztszülő szerepét,
mint látjuk, "megyei ember" vállalta, de annyi bizonyos, hogy a
"baleset" után Cichini gyógyszerészt nem kérte fel senki sem kom-
ságra. Via, Jozsef, nem követte apja mesterségét, hanem árendás lett.
/ 129. / Így a gyógyszerész utódlása leányágon következett, - Cichini
halála után 1837 május 18.-án Schneeberger Domokos
elvette ennek leányát, Ilonát /Helena/ :

	Kor:	Állapot:	Származás:
1837. Május 18.	Schneeberger Domokos	26 év nőtlen	Csákvár
	Cichini Ilona	27 év hajadon	Ujarad

/130./

Még Cichini idejében ^{1834-ben} a gyógyszerész utódlása beköltözött a község köz-
pontjába, a Riegler-féle házba /131./ Az átköltözés és a várbeli
gyógyszertár létesítése között összefüggést tételünk fel, mert a
várbeli gyógyszerész létesítése által, - melynek működéséről biztos
adatunk van 1837-ből /132./, - az ujaradi gyógyszerész elvesztette
várbeli publikumát és így a vár közelében már nem volt létjogosult-
sága.

Schneeberger felesége a házasság után egy évre meghalt ,1838. január 20.-án és az özvegy gyógyszerész 1839 január 10.-én újból megnősült ,feleségül vevén Hodosy Fock Annát :

	Kor:	Állapot:	Származás:
1839. Január 10. Schneeberger Domokos	27 év	özvegy	Csákvár
Hodosy Fock Anna	28 év	hajadon	Ujarad

/ 133. /

Schneeberger gyógyszerész 1844-ben megvette a zsigmondházi gyógyszerertárat ,melynek történetét a következőkben ismertetem.

Zsigmondháza

Zsigmondháza, jelenleg Arad-város része,- egyetlen a volt Arad-megyéhez tartozó helység, mely a Maros balpartján fekszik, hajdan mint önálló község az aradi járásban / 134. /

Fábián Gábor a következőket írja 1835-ben: "A' Maros folyó délre a' megye' egész hosszában határvonalul szolgál , kivévn azt a' csekély kis darabot, mellyen a' Maroson túl az aradi vár és Zsigmondháza nevű pusztácska fekszik." Majd lejjebb: " Arad határa délről a' Maros vize 's azon túl eső Sigmundháza ,vagy Czigányka nevű pusztá." /135. /

"A XVIII. században Aradnál a Maros , főmedre mellett, több kisebb mellékágban is folyt és egyik ága a mai Cigányka medre volt. A Maros

és a Cigányka egy nagyobb szigetet zárt be, amely a Kamara birtokát képezte. A hagyomány szerint 1740-ben jobbágyok telepedtek ide és Cigányka néven községet alapítottak. 1800-ban a Cigányka birtokot elcserélte a Kamara Lovász Zsigmond kamarai jöszágigazgatójának tulajdonát képező Buzsák pusztáért. Ettől kezdve hívják a községet Zsigmondháznak, mely később a Biro-család birtokába került.

A parasztok főfoglalkozása a mezőgazdaság volt. Emellett a Maroson számos kisebb-nagyobb vízimalom működött, közülük néhány még a 900-as évek elején is létezett. Ezenkívül számosan csónakon szállították át a Maroson az utasokat és az árukat. "/136./

1752-ben létezett egy híd, mely Aradot összekötötte a Maros tulajdonpartján fekvő Ujaraddal. Ennek a zsigmondházi hídnek romjait említi a megye 1816-ban, az aradi hidak javításával kapcsolatban :

".....:az ügyészi hivatal által tétetett abbéli megintó levele következtében, hogy ezen Caalis Uradalom Mikalaka nevezetű helységében vezető és a' Caalis Magazin mellett lévő hidat és a' másik egy úgy nevezett felső hidat, úgy nem különben Zsigmondháza keresztül vezető töltésen lévő és a' viz által elromlott hidat hova hamarabb elkészíttesse." / 137 /

Ez a híd többé sohasem készült el, hanem kompjárat kötötte össze a két partot, ill. Zsigmondházát és Aradot. A kompjárgalom emlékét őrizi a Csepreghy-féle és az újabb koru térképeken feltüntetett "Hajo-uteza" mely utca a hajdani híd vonalában fekszik és most Str Mucius Scavola-nak hívják. Ez az utca volt különben a lebontott 9-Vár főutcája.

A zsigmondházi malomiparral többször foglalkoztak a megyei gyűléseken és a jegyzőkönyvek tanúbizonyságai ezen ipar fejlődésének, mely a híres "Lánglisztet" állította elő. Ide néhány jegyzőkönyvi idézet: 1825-

"...../ a várkormány/ a' Maroson Als Szent Miklos és O-
Arad között lévő Malmokat a' vár erősségének ártalmára lenni
jelentvén, azoknak lebontását továbbra is kívánja.....

Ezen malmok, mellyek is a' Vár Kormány Engedelmé mellett a'
hozzá tartozó épületekkel együtt már hutamos időktől fogva mes-
tani helyekben fent állanak, a' rendelt elmozdítás által el-
romlando jo épületeknek megtérítése nélkül .....
de egyéb aránt is ezen a' Publicumnak lisztel valo provisiojá-
ra annyira szükséges malmok.....

Zsigmondházán 1784. Eszben 3 Malom a' Várbéli Kormány en-
gedelmével /létesült/, később a' Malmoknak ezen száma 18-ra,-
illető Földes Uraságéval egyetemben, nagyobbára még a' Kamara
birtoka alatt szaporodtak.....

A' kérdéses Malmoknak onnani át tétele, a' nélkül, hogy meg
ne semmisítsenek, lehetetlen lévén, - nehogy ezáltal a' közönség
és maga a' Kir. Kinttár is kivált a' szárazság idejében fogyat-
kozást és csökkenést szenvedjen, a' ~~NEHÉZT~~ a' kérdéses Malmoknak
megtartása eránt annyival inkább ujjonnan megárettetni szükséges-
nek vélik, hogy az által a' híres aradi Láng -liszt, melly csupán
azon fordulón, a' viz különös folyása miatt csináltathatik, meg
szűnne."

/138./

Megjegyzendő, hogy az anyakönyvi feljegyzésekben, melyek a zsigmond-
házi gyógyszerertárra utalnak, a gyógyszerertár helyéül hol "Zsigmondházát"
hol pedig "Nagy Zsigmondházát" jelölik. Ez a megkülönböztetés nem
két helység létezését jelenti, hanem csak annyit, hogy az egyik - a ki-
sebbik - a másiknak - a nagyobbiknak - része.

1829. május 4.-én Bárdy Imre gyógyszerész, a harmadik aradi gyogy-
szertár tulajdonosa, kérelmezte a megyétől, hogy Zsigmondházán fiok-
gyogyszertárat nyithasson:

"Bárdy Imre Patikárius a' Szigmondházi község előljároinak megkeresések következtetésében ottan egy fiok Patikának felállítására és kinyitására szabadságot adatni kér, mihez képpent érdekelt előljároknak, az illető Földes Uraság és Megyei Fő Orvos Ur által jóváhagyott felszollításokat benyújtotta. Végeztetett: A' kérdéses fiok Patikának felállítását, valamint egy részről a Szigmondházi község szükségesnek találja, ugy más részről az illető Földes Uraság és Megyei Fő Orvos ur jóvá hagyván, folyamodo Bárdy Imrének, mint arad városbéli Patikáriusnak, a' kért Szigmondházi fiok Patika felállítása megengedtetik." / 139. /

A megye önhatalmuan adta az engedélyt. Bárdy Imre a kedvező döntést bizonyára ismert protekciójának köszönhette, de talán közbejártzott bizonyos versengés is, ami Temes- és Arad-megye között létezett. U. i.: Eddig az ujaradi, tehát egy temesmegyei, gyógyszerár csalogatta el az aradmegyei közönség egy részét és most a szigmondházi gyógyszerárral revánsot reméltek adni.

A helytartótanács November 24.-én kelt 30554 sz. leiratában szemére hányta a megyének, hogy "a' Szigmondházi Patika felállítása felsőbb engedelem nélkül" történt és ezért felvilágosító jelentést kért. 1830. évi Boldogasszony hava / január / 14.-én a megye a következő végzést hozta ebben az ügyben:

"A' Szigmondházi Patika felállítására költ megyei engedelem eránt való kérdést illeti a' NEMKHTanácsnak minden alázatossággal megírodni fog: hogy a' kérdésbe vett megyei engedelem nem valami különös ujjonnan felállítandó Patikára nézve, hanem tsak az Aradon már felsőbb Engedelem mellett fent állhoz tartozó filiális kis Boltra adatott legyen." / 140. /

A gyógyszerértár vezetője eleinte Szammer Mihály volt, ki 1830 szeptemberében a kisjenői gyógyszerértárért folyamodott, de November 27.-én még Zsigmondházán találjuk amikor András fiát keresztelték:

	Parentes:	Patrini:
1830. Novemb. 27. Andreas Paulus	D. Michaelis Szammer et Theresie nata Pivoda Pharmacopola Zsigmondháza.	D. Andreas Vezendi et Veronica conj. Perceptor Dominialis

/ 140. /

Szammer eltávozása után nem tudjuk ki volt a gyógyszerértár kezelője, de hogy működött, bizonyítja Rozsa József főorvos jelentése a gyógyszerértár vizsgálatáról, amit 1834-ben eszközölt:

"Rosa Josef m. fő orvos Ur a' járásbeli Megyei Tisztviselő urak hozzá járulásával az Aradi, Pankotai és Zsigmondházi Patikák megvizsgálásával nyert abbéli tapasztalásával teszi bemutatását, melly szerint mindnyájan megvizsgált patikák, kivévén némely házakra nézve a' Zsigmondházit, a' legfelsőbb rendelkezések szerint megkívántato jó rendben találtak." /141./

A gyógyszerértárt, amíg létezett, csak egyszer vizsgálták meg, de sajnos a jegyzőkönyvnek csupán töredékes másolatát tanulmányozhattam. A rendelkezéseimre aktából pedig hiányzanak a zsigmondházi adatok. /142./

1837-től kezdve Köpf Alajos volt a zsigmondházi gyógyszerész, kinek 6 forint 13 krajczárra rugó számláját, - az egyetlen a gyógyszerértár fennállása alatt, - december 4.-én fizette ki a megye. /143./ Ezután többször találjuk Köpf Alajos nevét az ujaradi anyakönyvekben:

	Keresztelt:	Született:	Keresztetszületett:
1839. Novemb 3.	Paulina	Koepr Alajos Schwab Borbála Zsigmondházi gyógyszeráros	
1840. Julius 13.		Fehn Károly ezipős Hobling Franciska Nagy Zsigmondháza	Schwab Borbála Koepr Alajos
1841. Május 22.	Ida	Koepr Alajos Schwab Borbála Nagy Zsigmondházi Gyógyszeres	
1842. Novemb 5.	Kálmán Mihály	Koepr Alajos Schwab Borbála gyógyszeráros Zsigmondháza	

/ 144. /

Nem tudjuk meddig volt a gyógyszerertár Bárdy Imre birtokában, de bizonyos, hogy létezésének utolsó szakában Pánczélós Ambrus volt a tulajdonosa, ki 1844 december 12.-én, az életképtelen gyógyszerertárat eladta Schneeberger ujaradi gyógyszerésznek:

"Rosa Josef fő orvos jelenti helybe hagyás végett: hogy az Ó- és Új-Aradi gyógyszerertárak igen nagy közelsége és a' Zsigmondházi helységnek igen csekély népessége miatt a' nevezett helységben fenn nem állhatott gyógyszerertárt annak tulajdonosa Pánczélós Ambrus Schneeberger Domokos Új Aradi gyógyszerésznek, előtte és Dániel István szolgabíró előtt kötött olly értelmű szerződés mellett, hogy ragályos nyavalyák nem léte esetében a' nevezett helységet Új Aradi, annak uralkodása esetében pedig helyben ebmulhatatlanul felállítandó gyógyszerertárbul látandja el a' szükséges gyógyszerekkel .- 3250 frt váltóban eladta légyen!"

A megye határozata a következő volt:

" A' bemutatott szerződés azon megjegyzéssel hagyatik helyben : hogy a' megvett Sigmondházi gyógyszerár ezentul is gyógyszerekkel ellátva nyitva tartassék, e részbeni felügyelet Rosa Josef főorvosra bízván." / 145./

Nincs tudomásunk arról, hogy Schneeberger betartva a megye utasítását, a gyógyszerterát továbbra is nyitva tartotta volna.-

Vinga

Vinga Ujaraddal együtt Temesmegyének szent andrási járásába volt kebelezve. Jelenleg közigazgatásilag az aradi raionhoz tartozik.

Fényes Elek a következőket írja 1839-ben: "Vinga, Theresiopolis, szab. királyi priv. város, Temesvárhoz 3, Aradhoz délre 2 mrdnyire 4104 kath., 18 evang. 4 ref., 892 n.e. ohitú lakosokkal, kik többnyire, kik többnyire bolgárok, azután oláhok, németek, magyarok. Van itt derék városház 's rendes tanács, jekarban tartott iskolák, szerzetes ház / Ord. S. Fran. Prov. Bulg. / 's a' plébánia szolgálatot is ezen atyák teszik. Határa roppant kiterjedésű 's felette termékeny, mesteremberei számosak, vásárjai élénken látogatottak."

A vingai gyógyszerár története csak szorványos dokumentumokra támaszkodik, mert mint Ujarad esetében, a tárgyra vonatkozó megyei kutforrások nincsenek meg az aradi levéltárban. Érdekessége a tanulmányozott anyagnak, - mely lényegében két adás-vételi szerződésből

áll,- hogy jelen pillanatig ez az egyetlen eset, amidőn magánakták-
ból merithetjük ismeretünket.

Az almanachok szerint a vingai gyógyszerész 1815-ben létesült.

/146./ Ujaradhoz viszonyítva a vingai anyakönyvek lényegesen kevesebb
adatot tartalmaznak ami a gyógyszerészetet illeti, de - a fenti dátum-
ot igazolva,- megállapítható hogy 1823 -ban már létezett, amikor
Joannes Wenighofer Vinga királyi kiváltságos városnak
polgára és gyógyszerésze, mint özvegy feleségül vette Anna Wetteruck
özvegyasszonyt:

	N. sponsi:	N. sponsae:	N. testorum:
1823. Okt. 18.	D. Joannes Wenighofer Cives et Apothecarius N. P. Civitatis Theresiopolis viduus	Domina Anna Wetteruck vidua	Spect. D. Mathias Moser Regiae Cameralis Com- missarius. Perillustr. D. Ignatius Kaposy ord. Notarius civitatis.

/147./

1824 április 21.-én Wenighofer gyógyszerész feleségével együtt
mint keresztszülők vesznek részt egy keresztelésen /148./. Csupán ez
a két adat található az anyakönyvekben Wenighofer gyógyszerésztől.
Halála időpontját nem lehet megállapítani, mert nyilván nem Vinga-
n halt meg. Özvegye egy ideig provizor-t tartott Joseph Richter
gyógyszerész személyében, mint ezt a következő 1827 szeptember 12.-
én kötött adás-vételi szerződésből láthatjuk, amikor a gyógyszerész-
et eladta Johan Nep. Speckner-nek:

" V e r t r a g / 6. kr. C. M. okmánybélyeg /

Heute am untergefertigten Tag ist zwischen dem H. Johan
Speckner Stadt-Apotheker und Wahlbürger den Königl. Freystadt
Temeschwar als Käufer an einem, und die Frau Apotheker Wittwe
Anna Wenighoffer von Banatisch Theresiopel am anderen Seite
als Verkäuferin, folgende Kaufvertrag geschlossen worden:

Erstens. Verkauft die Frau Anna Wrenighoffer ihren zu Banatisch Theresiopel, auf dem Marktplatze befindliche Apothecke mit allen vorfindigen Medicamenten und Requisites, samt dem von Seite des Eeblichen Temescher Cottats untern 30-te July 1827 No. 2015 genehmigten Rechte nebst dem Hause No. 124, in welchen sich die Apothecke befindet und der anklebenden Grundes Bonification $\frac{1}{4}$ Joch, dem allen dazu gehörigen Bestandtheilen, endlich Überlassung sämtlicher für Medicamente anhaftender Schulden, um einen Kaufschilling von zwey Tausend Gulden Fl. conv. Münz.

Zweitens. Gleichwie durch Hr Käufer auf Abschlag des Kaufschillings zur 2000 Fl. c. M. vier Hundert Gulden conv. M. sogleich der Frau Verkäuferin entrichtet worden sind, eben so verspricht derselbe H. Käufer, den Rest der Kaufschillings von 1600 Fl. und zwar d. 12. 7-ber 1828 600 Fl. c. M. den Rest aber mit 1000 Fl. c. M. bis 12. 7-ber 1829 nebst den von dem Tage der Übergabe das ist von 12. 7-ber 1827 bis dahin verfallenen Zinsen viertljährig zu entrichten.

3-tens Ist bedungen worden, dass der Frau Verkäuferin die Apothecke mit dem Hause bis zur gänzlichen Richtigstellung des Kaufschillings und Leistung der Zinsen, als eine Hypothec verpfändet sey.

4-tens. Verspricht der H. Käufer die Frau Verkäuferin so lange sie zu Banatisch Theresiopel wohnhaft seyn wird, im Erkrankungs-falle mit die nöthigen Medicamenten unentgeltlich zu versehen.

5-tens Wird dieser Vertrag bey Gericht angezeugt und den H. Käufer die Apothecke mit dem Hause und $\frac{1}{4}$ Joche Grundes Bonification auf seinen Kosten zugeschrieben, auch ein Gerichtliche Kaufbrief darüber ausgefertigt.

Zu mehrerer Bekräftigung dessen sind zwey gleichlautende

Kauf -Verträge verfasst und jeder Zeile einer mit das anderen,
und der Zeugen-Unterschrift und Siegel ausgefertigt worden.

Sign. Theresiopel d. 12. 7-ber 1827.

/aláírások:/

N. N. Königl. Ceal Commissär
Als Zeuge.
L.S.

Joh. Nep. Speckner als Käufer.
L.S.

Joseph Richter
Apotheker Provisor
als Zeuge
L.S.

Anna Wrenighoffer als Verkäuferin
L.S.

Auf Abschlag obigen Kaufschillings laut 2-te Contrakts
Punkt am 3-te 8-ber 1828 erhalten 1000 Fl. A.M.

Anna Wrenighoffer Wittib."

A fenti szerződés fordítása:

"Szerződés

Alolirt mai napon a következő adás-vételi szerződés kötött
egyik részről Johan Speckner Temesvár. szab. kir. város városi 'gyogy'
szerésze és választopolgára mint vevő és más részről Anna Wrenig-
hoffer asszony gyógyszerész özvegye, vingai lakos mint eladó között:

Először: Anna Wrenighoffer asszony eladja a vingai piactéren
található gyógyszerertárát az összes benne lévő gyógyszerekkel és fel-
szereléssel, a Tekintetes Temes-vármegye által 1827 július 30.-án
2015 sz. a. jóváhagyott engedéllyel, továbbá a 124. sz. a. létező házzal,
melyben a gyógyszerertár van és a hozzátartozó $\frac{1}{2}$ hold telekkel, minden
hozzátartozó kellékekkel és végül minden a gyógyszerekkel kapcsola-
tos adosságok átengedésével együtt két ezer konv. forintért.

Másodszor: Éppen úgy mint a 2000 konv. forint vételárból négy-
száz konv. forintot kitevő részletet azonnal átadott az eladó asszony-
ságnak, hasonlólag igéri az eladó, hogy a fennmaradt 1600 forint vé-
telárból 1828 szeptember 12.-ig 600 konv. forintot és a maradék 1000

konv. forintot 1829 szeptember 12.-ig lerizeti, míg az átadás napjától tehát 1827. szeptember 12.-től számított kamatokat negyedévenként fogja fizetni.

3-szor. Az alkuba foglalták, hogy az eladó asszonyság a gyógyszer-tárat a házzal együtt zálogként lefoglalja a vételár teljes kiegyenlítéséig.

4-szer. A vevő megígérte, hogy mindaddig míg az eladó asszonyság Vingán lakik, betegsége esetén a szükséges gyógyszerekkel ingyen fogja ellátni.

5-ször jelen szerződést a bíróságnak bemutatják és a gyógyszer-tárat a házzal és telekkel együtt a vevő saját költségére átíratja és erről egy törvényes bizonylatot fog kiállíttatni.

Jelen okmány nagyobb biztosítására sorrol -sorra egymással megegyező két példányban lett kiállítva, mindegyik a tanúk által aláírva és pecséttel ellátva.

Vingán 1827 szeptember 12.-én."

/aláírásokat lásd fentebb /

Az okmány utóiratából látjuk, hogy az új tulajdonos még a vétel-ár teljes lerizetése előtt átengedte a szerződést minden kötelezett-ségeivel együtt Hidvéghy Zsigmond gyógyszerésznek:

"Cederi gegenwärtigen mit aller Verpflichtungen H. Sigmund Hyd-
vegny Apothecker Eigenthümer in Theresianopl.

Joh. Nep. Speckner."

Hidvéghy gyógyszerész 1843-ban halt meg és akkor ennek özvegye a következő hirdetést tette közzé az aradi sajtóban, bérletre ajánlva a gyógyszer-tárat:

"Apotheke zu verpachten.

Die in der Königl. immunirten Stadt Banat-Theresiopel /Vinga/ zwischen Arad und Temesvár als auch in der ganzen Umgebung einzig und allein befindliche einträgliche Apotheke ist, wegen plötzlichen Ableben des vormaligen Besitzers, alsogleich in Pacht zu geben. Näheres bei der Frau Eigenthümerin Anna v. Hidvéghy in Vinga zu ermitteln." / 149. /

1847-ig Baranyi Márton volt a gyógyszerész tulajdonosa, ki November 18.-án kötött szerződés alapján eladta azt Veres Ferencnek. Erről a megállapodásról a következő adás-vételi szerződés tanuskodik, melyből megtudjuk, hogy Baranyi, a volt tulajdonos, nem folytatta mesterségét, hanem jegyző lett.

"Adás -vételi szerződés.

melly a' mai alól irtt napon Baranyi Márton gyógyszerész Ur mint eladó, egy, más részről pedig Veres Ferentz gyógyszerész Ur mint vevő közt kötelezőleg kötött.

1. An Baranyi Márton eladom váltásigolt Vinga városában 124 szám alatt össze irt tulajdon házat, hozzá tartozó fél hold potlák szőlőveszővel ültetett kerttel, minden a' ház udvarában levő épületekkel és a' tulajdon gyógyszerésztáromat, minden azzal kapcsolatban lévő joggal 1847. évi november tizenhetedikén lett összeírás szerint létező állapotában egyetemen Veres Ferentz Urnak tizezrezer banko forinti öszletért és pedig a' Házat 1500 banko forinton, gyógyszerésztárt pedig és azzal kapcsolatban lévő jogot 14500 banko forintért, olly módon, hogy nevezett vevő ur, ezen ár sommát következő idő szakaszokban lefizetni tartozik, u. m.: jelen Szerződés aláírásakor egyezer banko forintot, 1848. évi május 1-én mint átvadás és átvétel napján hétezeröttszáz válto forintokat, a' többi hétezeröttszáz

valto forintokat pedig az átvétel és áltadás napjától számítando három évek alatt évenként kétezeröttszáz forinti öszletet, az ezen időtől járó 6% kamatokkal.

2. Én Veres Ferentz mint vevő az elado urnak első pontyában érintett föltételeket elfogadván, a' nevezett Házat és Gyogyszertárt im ezennel a' fentebb kialkudott tizenhatezer banko forinti öszletért általam megvettnek nyilvánitom és kötelezem magamat, miszerint ezen vétel ára fejében ezen szerződés aláírásakor egyezer banko forintot, 1848 évi május elsőjén, mint áltadás és átvétel napján hétezeröttszáz banko forintokat, a' hátra marado hétezeröttszáz valto forinti öszletet pedig az átvétel és áltadás napjától számítando három évek alatt évenként kétezeröttszáz banko forintokat évi 6% kamatokkal lefizetni tartozom.

3. Azon esetre, ha én Veres Ferentz ezen szerződéstől 1848 évi május elsőjén mint áltadási napjáig el állanék, akkor az e' mai napon jelen szerződés első és második pontyában fölpénzül lekötölezett és általam lefizetendő egyezer banko forintot magamra nézve elvesztvén, és azt Házzal és Gyogyszertárral együtt elado urnak mint tulajdonát elismervén, áltengedem 's így a' jelen szerződést mind reám mind reá nézve megszünttnek nyilvánitom, - ellenben én Baranyi Márton ezen jelen szerződéstől semi szin alatt elnem állhatok és elállanom jogom nintsen, mire nézt is mind ketten bár melly szobéli törvényes biróságnak az 1832/6 évi 20. és 1840. évi 11. t. cz. értelméhez képest magunkat alávetjük.

4. Én Baranyi Márton tartozom az említett Házat és Gyogyszertárat minden adoságtól, 's minden terhektől mentesítve vevő urnak áltadni, azt a' jövő 1848. évi május elsőjén kitett fizetési öszletnek itt helybeni lefizetése után a' város Ns. Tanácsa előtt a' vevő nevére áltíratni, a' többi három szaka-

szokban teendő fizetési öszleteket pedig a' vevő tartozik Temesvára és nem máshova az eladó Urnak kézbe vagy ennek törvényes meghatalmazottjának mindazonáltal az eladó Urnak eredeti nyugtatványára lefizetni, - ellenkező esetben a' netalán keletkező terhekre nézve én Baranyi Márton mint eladó a' szavatosságot magamra vállalom.

5. Azon esetre ha az átvétel és átadás napjától fogva a' hátralévő három évek alatt az eladott ház és a' Gyogyszertárt akárminő vész vagy szerentsétlenség érné, én Veres Ferentz, mint már tulajdonosa lévén, tartozom akár is az eladó urnak a' hátralévő hétezeröttszáz válto forinti öszletet első és második pont értelme szerént megfizetni. Ellenkező esetben pedig, ha én Veres Ferentz akár mi okból első és második pont értelme szerént fizetni nem bírnék, vagy nem akarnék, tellyes jogotlados eladó urnak a' Ház és Gyogyszertárral együtt a' már tett öszveírás szerént lévő állapotában vissza adni, 's a' már lefizetett öszletet reám nézve elveszettnek nyilvánítom.

6. Minthogy én Baranyi Márton jövő 1848 évi május első napján az érintett Ház és Gyogyszertárt a' földézet öszveírású jegyzék szerént a' vevő urnak átadni tartozom, ugyan azért kötelezem magamat ezen Ház és Gyogyszertárt minden néven nevezhető veszély és szerentsétlenség ellen a' magam költségén három ezer válto forintokban valamelly kármentesítő intézetnél biztosítani, a' ként hogy ha valamelly szerentsétlenség történne, vagy a' három ezer forint biztosított öszletet, vagy ha a' történt kár ennél kevesebb volna, akkor azt az öszveírású jegyzék szerént helyre pótolni és átadni.

7. A potolo kertben ültetett szőlőnek 1848. évi termését Baranyi Márton eladó ur szüretelni magától értetődően ez évből munkáját is tétetni és a' ház után az adót és terhet jövő 1848. évi october utolsó napjáig fizetni, az általírási költséget pe-

dig a' vevő fizetni fogja.

Mellynek semmi szint alatt sem lehető megmásolhatásának nagyobb erejére és bizonyására jelen szerződés két példányban leiratván és az érdekelt feleknek kézbesítvén, általunk saját kezünkkel aláíratatott. Kelt Vingán November 18-ik napján 1847.

Elöttem:

Baranyi Márton mint elado

Bruszkó János orvos
Tettes Ns. Temes Vármegye
tiszt. fő és Bánsági
Theresiopolis városi
rendes orvos.

Veress Ferentz mint vevő

Nyugtatvány. Egyezer banko forintokrol, mellyeket alább irt mint e' jelen szerződésnek első pontyában kitett főlpanzt Veres Ferentz urtol főlvettem, ezennel nyugtatom.

Kelt Vingán 1847. évi November 18.-án

azaz 1000 f. válto

Baranyi Márton
elöttem: Dr. Bruszkó

Nyugtatvány. Hétezeröttszáz banko forintrol, mellyeket alább irt mint e jelen szerződésnek alsó pontyában kitett öszveget Veres Ferentz urtol főlvettem, ezennel nyugtatom.

Kelt Vingán 1848. évi April 20.-kán

azaz 7500 hétezeröttszáz bankoban

Baranyi Márton gyógyszerész

Elöttem: Bruszkó János orvos és seb orvos doctor, városi rend. orvos

Nyugtatvány. Ötven válto forintokrol mellyeket alább irt Veres Ferentz urtol előzőleg tőke fejében részént készpénzben, részént pedig az általa érettem tett adofizetés beszámíttatásával főlvettem, ezzel nyugtatom.

Vingán, Január 6.-kán 1849

Baranyi Márton

Nyugtatvány. Egyezer kétszázötven válto forintokrol melyeket Veres Ferentz gyogyszeres urtol alabb irt , ezen szerződés első pontjának értelme szerént járulo követelésém fejében és pedig négyszázötven válto forintokat kamatokban és 800 válto forintokat pedig tőkében fölvettem, ezzel nyugtatom. Kelt Vingán május 5-kén 1849.

Elöttem:.....Jakab gyárnok. Baranyi Márton

Ismét fölvettem egyezer kétszáz válto forintokat szerződés fejében. Kelt Temesváron, Julius 30-kán 1849.

Baranyi Márton

Hogy az első angariából hátra levő 450 az az négyszázötven válto forintot tőkét mai nap fölvettem, ezennel nyugtatom. Vingán 71ber 13-kán 1849.

Baranyi Márton

Hogy én a' szerződés első és 2-dik Pontyában járulo összevet , mint töke pénzt t. i. kétezerötyszáz válto forintokat alabb irt napon és helyen káspénzben fölvettem legyen, ezennel nyugtatom. Kelt Temesváron 1850. évi Május 3-kán.

Elöttem: Vincze Pál h. ügyvéd Baranyi Márton, jegyző

Háromszáz válto forintokat, mint a' szerződés folytán járandó kamatot fölvettem. Temesváron 1850. évi Juli 23.-án

Baranyi Márton, jegyző

A' tul lapon érintett szerződés erejénél fogva a' mai alol jegyzett napon Veres Ferentz urtol 2000 v. f. azaz kétezer válto forintokat , hogy fölvettem legyen, ezennel elismerem és immae

nyugtatom. /Kelt ?/

c.2000 vált f.

Baranyi Márton ,jegyző

A' tul lapon czimzett szerződés erejénél fogva 650 for.v.
az az hatszáz ötven váltó forintokat mint az utolsó angariából
hátralevő pénzt ,kész pénzben fölvettem légyen ,ezennel nyug-
tatom.Temesváron,1851.évi Junius 26-kán .

Baranyi Márton ,jegyző

/ Hátulso lapon :/

Dass diese Verkaufs Urkunde vor der in Absatz V. des Kund-
erwiesungs Patentes zu dem Gesetze vom Dto Aug.1850 und laut
Dto 17.November 1850 D.6479/3619 errichtet und vorgelegt wurde.
wird amtlich bestätigt.Szt.András den 27-te Dezember 1850.

/aláírások/

Für das verkaufte Haus sind an Landemial-tag Fünfzehn
Gulden kr.20 zur Städt.Perzeptorats-Kassa durch der Käufer
gezahlt worden.

Vinga am 17.Februar 1851.

Franz Moga Perceptor."

Jegyzetek.

- /1./ Pényes 1839 és Act San.1788/1o   /2./ Rg a p p 1816/422
/3./ Márki II.257.o.és köv.nyomán   /4./ Vásárhelyi János: "Tudo-
sitások a' Patikákról." arh.   /5./ Pényes Elek: "Magyarország sta-
tistikája" Pest 1842.III.köt.142.o.   /6./ Pényes 1839 és Act.san
1788/1o   /7./ Act.c.1815/321.   /8./ Pr.c.1815/321.   /9./ Pr.c.
1829/399.   /10./ F.reg 1853/2157   /11./ Pr.c.1836/922,923 és
1837/1517   /12./ Pr.c. és Act.c. 1847/232o   /13./ Pényes
1839 és Act.san 1788/1o.   /14./ 1794/F.6-188.   /15./ Pr.c. és
Rg a p p 1815/522   /16./ Pr.c. 1816/864.   /17./ Act & Pr c.
1821/154   /18./ K.I. 1865/3862./186o/24134/   /19./ Pr.c.
1832/732   /20./ Pr.c. 1833/1937   /21./ K.I.1865/3862/5o2.
/22./ Act.v.cqm.1841/157   /23./ Ar.h.1848/42   /24./ Act san
1788/1o   /25./ Pényes 1839   /26./ Pr.c.1819/12o5   /27./
Pr.c.1823/127,128   /28./ Pr.c.1823/1274   /29./ Pr.c.1823/
1317.   /30./ Pr.c.1824/24o   /31./ Pr.c.1824/718   /32./ Pr.c.
1825/6o9   /33./ Pr.c.1831/58o.   /34./ Pr.c.1826/1646
/35./ Pr.c. 1827/42o,568   /36./ Pr c.1828/1532.   /37./Pr.c.
1837/534   /38./ Pr.c.1847/2o71   /39./ Pr.c.1836/1578
/4o./ Pr.c. 1839/2o4.   /41./Act.és Pr.c.1839/419.   /42./Pr.c
184o/1947   /43./ K.lajst.1841/871.   /44./ Pr.c. 1831/354
/45./ Pr.c.1841/1661   /46./ Pr.c.:1842/831   /46-a./ Mat
Sob.ker.   /47./ Act.san 1786/88-468   /48./ Act.san 1786/1o
/49./ Pényes 1839   /5o./ Ar.és.v.1886/168   /51./ A.san.r.1822-
191o:1822/1147   /52./ Pr.c. 1822/1147   /53./ K.lajst
és Act.san.r.1822-191o:1822/1574   /54./ A.san r. 1822-191o:1822/
1574   /55./ A.san.r.1822-191o:1823/169   /56./ Pr.c.1836/883
/57./Pr.c.1826/1625, 1827/17oo.   /58./ Pényes 1839. Act san.

- 1788/10. /59./ Pr c.1825/608 /60./ Pényes 1839. nyomán
 7 61./ Gy.jk. 1825/1174 /62./ Gy.jk.1825/1382
 /63./ Gy.jk. 1826/27 /64./ Gy.jk.1826/502 /65./Gy.jk.1833/
 210. /66./ Gy.jk.1829/859. /67./ Gy.jk.1833/380.
 /68./ Gy.jk. 1833/1579 /69./ Gy.jk. 1833/2064. /70./ Gy.jk.
 1834/702. /71./ Mat.Rd.ker /72./ Gy.jk. 1845/1186
 /73./ Gy.jk. 1842/485,1571 /74./ Gy.jk.1837/561 /75./ Pé-
 nyes 1839 és Act san 1788/10 /76./ Gy.jk.1830/1185 /77./Gy.
 jk.1830/1657,1658. /78./ Gy.jk.1831/304. /79./ Gy.jk.
 1831/567 /80./ Gy.jk. 1836/824,1649 /81./ Pényes 1839 és
 Act san 1788/10. /82./ Gy.jk.1836/810,1633 /83./ Gy.jk.
 1837/217 /84./ Ke.i.1917: 1869/2581 /85./ Gy.jk.1838/
 1994 /86./ Gy.jk.1840/93 /87./ Gy.jk.1844/1586,1842
 /88./ K.lajst.1847/1555 /89./ Pényes 1839. /1787-
 ben a népesség 3191 lélek volt/ /90./ Gy.jk.1834/267,581,695
 /91./ Pényes 1839 /1787_ben a népesség 860 lélek volt./
 /92./ Gy.jk.1836/883 /93./ Act & Pr c.1837/561 /94./ Gy
 jk.1837/1045 /95./A san r. 1841/1820 /96./ Gy.jk.1842/485.
 /97./ A san r.1845/2233-2242 /98./ Gy.jk.1842/1571.
 /99./ Gy.jk. 1843/596,1371 /100./ Gy.jk.1843/1442,1967/
 /101./ Gy.jk. 1844/139 /102./ Ar.h.1847/38 /103./ Alf.
 1869/202,203 /104./ Pényes 1839 /1787-ben 1702 lakosa volt./
 /105./ Márki II.284.o. /106./ Gy.jk.1840/537,1087 /107./Gy
 jk.1840/1463 /108./ Gy.jk.1841/1661 /109./Gy.jk.1842/
 420,1693 /110./Act & Pr c.1846/2114 /111./ Ar.h.1849/37
 /112./ Pényes 1839 /113./ Alm.1934 141.o. /114./ Gy.napt.
 1917. 170.o. /115./ Mat.Uj.A.ker. /116./ Mat.Uj.A.h.
 /117./ Act c.1823/1472 /118./ Liber Mortuorum Status Militaris
 ab Anno 1778:10.o. /119./ Mat.Uj.A.ker. /120./ Két hason-
 nevű helység neve, az egyik Morvaországban, a másik Lengyelországban
 Mat.Uj.a.mh. /121./ Mat.Uj.A.ker. /122./ Mat.Uj.a.ker.

- /123./ lásd Borevszky Samu Dr.: "Magyarország vármegyéi és városai." -
Temesmegye II:219.o. s. /124./ lásd Mat Uj a.ker.:1796, 1799.
jul 12., 1802.apr.6. 1806.febr.29., 1807.jul 2., 1808.okt.10., 1810.
nov.18.,1812.febr.22. és 1816. /125./ Mat.Uj.a. ker. /126./
Mat.Uj.a.ker. /127./ Mat.Uj.a.h. /128./ Mat.Uj.a.ker.
/129./ Mat.Uj.a.ker. 1838.máj.12. /130./ Mat.Uj.a. h.
/131./ Kővér gyógyszerész közlése. /132./ v.ó.:I.rész 2.fej.l.sz
/133./ Mat.Uj.a.H. /134./ Alf.1872/8. /135./
Fábián Gábor: "Arad vármegye leírása.-Geographiai leírás." 1835./kéz-
irat./5. és 7. old. /136./ Glück Jenő: "Zsigmondháza multjáb-
ol." V.L. 1956.VI.16. /137./ Pr.c. 1816/320. lásd.Ruttkay
Imre térképét Lakatos könyvéből /138./ Pr.c.1825/214,967.
/139./ Pr.c. 1829/747. /140./ Act.& Pr c. 1830/29. /140./
Pr.c. 1830/1657 /141./ Act.&Pr.c.1835/99. /142./ Reiner Sán-
dor gyógyszerésztől kapott hiteles másolatok: Act.c. 1835/98.
/143./Pr.c.1837/246,1608 /144./ Mat.Uj.a.ker. /145./ Pr.c.
1844/1843 /146./ Alm.1934. /147./Mat.Vi.h. /148./Mat
Vi.ker. /149./ Ar.Kbl.1843.22.Apr.

IV. fejezet

Orvosok és chirurgusok a 19-ik század első felében.

1., Orvosok Aradon és a megyében.

A századfordulatkor Ludovicus Hajdenreich volt a megye főorvosa, ki 1790-ben másodszor foglalta el állását, Joannes Franciscus Rosa halála után. /v.ö.: I.rész, 1.fej.8.szakasz./

1807.szeptember 7.-én, a megyei gyűlésen Rosa Jozsef-et, az előbbinek fiát, "betsületből való megye orvossának" nevezték ki a következő indokolással:

"Nagyméltoságu Fő Ispány Ur Hajdenreich Lajosnak abban tett kérésére, hogy öregsege /ob ingravescentem aetatem/ miatt melléje valaki segítségül rendeltetne, esedező Rosa Josefet végre kinevezni méltóztatott, olly hozzá tétellel, hogy az egészség dolgában való kormányozás és ezen hivatallal járó fizetés említett Hajdenreich mellett maradjon. /Ddo.16.Marty 1807./" /1./

Hajdenreich halála után Rosa Jozsefet teljesjogu főorvosnak nevezték ki az 1810.május 2.-án tartott közgyűlésen:

"Előadván v-zlő kir.Tanátsos érdemes előlülő első All-Ispány Gyoroki Edlspacher Zsigmond Ur, hogy a' Megyének egészségbeli állapottya egy a' leggondosabb tekintetet érdemelvén, a' nem régiben elveszített néhai Hajdenreich Lajos volt Fő megye-orvossa helyett igen szükséges lenne valamely alkalmatos tagot

választani , 's ugyan arra való nézve Buchwald Josef és Rosa Josef mint eddig betsületből szolgált urak tsak ugyan ezen megye orvosait úgy nevezett candidatusokat proponálván, végeztetett: Az egybegyűlt Ns. Karok által egyes torok kiáltással Rosa Josef ur, mind azért hogy édes atya is ugyan azon megye Hivatalyát több esztendőig ditséretes fáradozással a' megye teljes megelégedésével viselvén, elegendő érdemet szerzett volna fiának ebbéli szerentséltetésére, mind pedig és leginkább azért is , hogy a' Megyének Eö kegyelméhez lenne egy a' legfőbb bizodalma , hozzá járulván azon érdem is, hogy már 3 esztendőktől fogva mint honorarius minden fizetés nélkül szolgálna 's a mellett már substitusnak surrogálva is lenne , Első , vagyis Fő megyeorvossának kinevezettvén, ebbéli kinevezettése valamint a' N. Mga H. Tanácsnak , ugyz Fő Ispány Ur Eö Nagyméltóságának is szükséges és ilendő jelentés képpen fel iratni 's ezen május 2-ától kezdődő rendes fizetés kiszolgáltatására Fő adoszedő urnak kiadattni rendeltetik." /2./

Rosa Josef nemességét 1827. Szt. Jakab hava / julius/ 16.-án hirdették ki:

"Rosa Josef Megye Rendes orvossa Nemes Ugutsa vármegyének f. Eszt. és Honap 3-án Nagy Szöllös m. várossában tartott közgyűlésből ösi nemessége eránt nyert eredeti Bizonyosság Levelét bemutatván, azt ki hirdetettni 's annak erejénél fogva magát, Károly, Ferentz Eugenus fiaival , Regina 's Valburga leányaival valamint szinte elhalálozott Rosa Alajos Testvér ötsétől származott Sándor Pál és Ferdinand fiait és Alára leánygyermekét e Megye bőségesen felett levő "emesi lajstromában beiktatattani rendeltetett." / 3./

Lakása 1831-ben a görög-katholikus templom közelében volt, amint azt az adóösszeírásokból láthatjuk, a tanítóképezde mellett:

pos.

960. Ecclesia Unitorum

.....

965. Schola Normalis

966. S. D. Jos. Rosa, nobilis, ord. Physicus. /4./

Hajdenreich halála után ismét csak egy orvos volt a megyének, ki-
nek hatáskörébe tartozott ugy a megye, mint Arad város egészségügye.
Az orvosi teendők megsokasodása miatt 1815. december 4.-én a megyei
gyűlésen külön választották Arad város egészségügyét a megyétől, ami-
dön kinevezték az első városi orvost, Bradt Ferdinand-ot:

"Megye fő orvosa a' környékbeli nagysága miatt nem győz-
vén gyógyíttatásaikat 's a' szerént egy különös részekre fel né-
zendő város Physicussának szükségét állítván: arra Bradt Ferdi-
nand Honor. Physicussát a' Megyének, a' megye által ki szabando
Esztendei fizetés mellett kineveztetni kéri. Végeztetett: Bradt
Ferdinand Honor. Physicussa a' Megyének, közelgő Január Honaptól
kezdve a' régiebb időkben volt fizetéshez mérsékelve járó 300
f. Esztendei fizetés mellett 0-Arad várossa rendszerént való or-
vossának neveztetik ki." /5./

De nemcsak Arad város fejlődött, gyarapodott, hanem a megye terü-
letén is a haladás jelei mutatkoztak. Egymásután létesültek a vidéki
gyógyszertárak: Pankotán, Buttyinban, Soborsinban és Pécskán, amikor 1829-
ben egy második megyei orvos kinevezésének szükségét terjesztették a
Helytartótanács elé a február 9.-én tartott megyei gyűlésen. Mivel a
Helytartótanács késlekedett a válasszal Szent András hava / november/
19.-én ujbol szorgalmazták az ügyet:

".....már darab időtől a' megyében nagyon uralkodo veszedelmes hideglelés,ugy a' szomszéd tartományokban uralkodo Pestis nyavalya és annak elhárítására, mint pedig a' megyének hosszason való kiterjedése tekintetéből ,a' megyéne nézve egy másik Physicus továbbra nem halaszthato szükségessége meg említettvén,végeztetett:.....a' NNMMKHT Tanács azon második Physicus felállítására kinyerendő engedelmét kéretni rendeltetett." /6./

Majdnem egy év telt el amíg a Helytartótanács megadta az engedélyt:

"A' NNMMKHT.m.esztendő Jk.239.sz.a.költ megyei feliratban kért 2-dik orvosnak O Felsége által legkegyesebben helyben hagyott felállítását és 300 forint mellett leendő kinevezésének megengedését kegyesen jelenti./ 1830 Julius 30. 18192.sz." /7./

Erre az állásra több orvos jelentkezett és báró Ortzy Lőrinc főispán az 1830.Szent András hava /november/ 29.-én tartott gyűlésen " a' felsőbb helyen kegyesen megengedett új orvosra nézve .- minekutánna már több Rendek által Bittner Imre ur ajánlatott volna,- ezen orvos urat második orvosnak kinevezni " kéri. "Annak lakása ne Aradra ,hanem azon tájéknak olly helységébe határozottasson,mely legalkalmasabbnak fogna tartatni." A jegyzőkönyvben a következőket olvassuk B i t t n e r Imre kinevezésével kapcsolatban:

"Bittner Imre orvos a' Megyében már darab időtől fogva folytatott orvosi gyakorlása,ugyszinte az Himlő oltás 's más orvosi rendtartások folytán,végeztetett:A' megyének eredeti szándéka és kívánsága szerint egyenesen a' Boros Jenő és Világosi járás hegyes vidéknek minden orvosi segedelem nélkül elhagyatott lakosokrol való gondoskodást ,ugy az Erdélyi határ-

vidéken szükséges orvosi rendtartásbeli felügyelést tárgyalván „a” kinevezett orvos lakásának Butyin n. várossa megállapittatik.” /8./

Bittner Imre „mielőtt kinevezték, gróf Könyegess János házi-orvosa volt, ki 1829-ben utasította őt „hogy 1201 gyermeket oltson be himlő ellen. A megye jegyzőkönyvi elismeréssel adozott „a” honi Pénztár könnyebbségére ” tett szolgálatért. /9./ Miután elfoglalta állását a megyénél, továbbra is különös figyelmet szentelt a himlő-oltásnak. Erre vonatkozólag 1832-ben a megye ismét megdicsérte „azon évi oltásban mutatott serénységéért és a” járandó bárnek el nem fogadásáért.” /10./

Bittner Imre nevéhez fűződik Monyásza -fürdő népszerűsítése. Erre utal a következő „1838. Szt Mihály hava / szeptember / 20.-án kelt, jegyzőkönyvi határozat „mikor is őt Gräfenberg-be küldték tanulmányra:

„Bittner Imre főorvos Ur előterjesztvén, miképen Monyásza helysége határában egy oly forrás létezik, melly jótekonysága miatt az olly annyira elhíresedett hidegvizzeli gyógyítás intézetének felállítására kívántató tulajdonságokkal bír, az érintett gyógymod kitanulása végett a” megye fő orvosai közül egyiket Gräfenbergbe kiküldetni, hasznosnak véli.

Végeztetett: Bittner Imre főorvos urnak a” szenvedő emberiségre nézve idős következményei miatt a” jelenkor történetel sorában magának főhelyet kivívott hideg vízzel gyógyító intézetnek honosítására, s nevezetesen e megyében kebelezett Monyásza helysége határában leendő felállítására czélzó dicséretes indítványa „a” Magyar KK és RR pártfogását a” legnagyobb mértékben megérdemelvén, nevezett Bittner Imre fő orvos ur a” hidegvizzeli gyógymodnak Gräfenbergben leendő kitanulására küldet-

tik 's a' kívántató költségek részére aláírás útján rendeltetik beszereztetni." / 11./

1845.szeptember 15.-én "Bittner Imre fő orvos a' törvényszéki orvostan hiányai tekintetében" - bemutatta - "véleményes jelentését, miszerint e nagyfontosságú tannak mai életben nem csekély számmal előforduló hiányait azzal leginkább helyrehozhatónak véli, ha e tan a' pesti orvosi egyetemen nem csak elméletileg, hanem a' Pest megye törvényszékétől veendő esetekben gyakorlatilag is tanítatnék." /12./

1847-ben a két megyei-főorvos, Rosa és Bittner, hatáskörét, - Török Gábor első elispán, Bánhidy Antal k. tanácsos, Edlspacher Imre főszolgabíró, Spech Imre főszolgabíró, Hendrey Ferenc főszolgabíró és Brúnek Károly számvevő véleményezése alapján úgy módosították, hogy "az Aradi és Világosi járás Rosa Josef, Boros Jenai és Zarándi járás pedig Bittner Imre főorvosok felügyelésére bizatik." /13./

1831.december 14.-én K r e s z t i t s János-t tisztelebeli orvosnak nevezték ki és 1846-ban a városi orvos tisztségét töltötte be. /14./

M u n k á c s y Miklos-rol, mint kórházi orvosrol már szoltunk a megyei kórház létesítésekor, midőn 1836.Szent András hava /november/ 28.-án a megye dicséretét érdemelte ki.Orvosi diplomáját 1834.junius 30.-án hirdették ki:

"Munkácsy Miklos orvos Doctor, orvosi doctorságáról szollo Diplomáját kihirdettetni 's egyszeremind a' Nemes Megyének a' kórházok elrendeléséről ajánlott értekezését elfogadni kéri.Végeztetett:Munkácsy Miklos ur e megye orvosai sorába beiktattatik." /15./

A kórház-orvosi tisztséget ugyanazon év Szent Mihály hava /szeptember/ 15.-én nyerte el mint sebész: is :

"Munkácsy Miklos ur ,megyei kórház orvosa ,minekutánna a' sebészi tudományt is magáévá tette, Vranovits ur által meg-
trült sebészi hivatalt a' folyamatban tett hivatalához csatol-
tattni kéri.Végeztetett:Polyamodo ebbéli kérése tekintetében,
addig is még a' M.K.Egyetemhez egy sebész leküldése eránt tett
megkeresést válasz követendi,Fő Ispán Ur Fő Máltóságához maga
idejében leendő ajánlásra feljegyeztetik." /16./

Igy aztán,amíg a megyei kórház megkezdte volna működését Munkácsy mint járási seb orvos működött,de ezen állására 1835-ben Urbányi György sebész is pályázott:

"Urbányi György a Na Megye seborvossa ,azon esetben,amidőn Munkácsy orvos ur a' kórház orvosi rendes hivatalát átveendi,'s mindazzal össze nem kaptsolható járásbeli sebészi szolgálatyáru-
le mondána,az Aradi járásbeli sebészi állásnak megnyerése végett
folyamodik." /17./

Mint sebész,1839-ben ujbol alkalmazást kért a megyétől ,a kor-
házi funkciójammellett,de mivel a kórházi szolgálat mindinkább le-
kötötte idejét,1840-ben január 8.-án lemondott a járásorvosi állásá-
rol és helyébe S z a t h m á r y István-t nevezték ki :

"Munkácsy Miklos kórházi orvos a' betegeknek megyei kórház-
ban növekedő száma tekintetéből az Aradi járásbeli orvosi hiva-
talt 1839/40 év másod fele kezdetével a' megye rendelkezésére
átadja 's attol magát feloldatni kéri.Végeztetett:Munkácsy Mik-
losnak az Arad járásbeli seborvosi hivataláról történt lemondá-
sa következtében ,a' mondottsebészi állásban történt ürességbe
Szathmáry István,- aképen ,hogy egyszersmind a' kórházi sebész-
ség kötelességét is teljesitendi,- a' megye Fő Ispánjának kine-

vezés végett ajánlatni rendeltetik." / 18 /

Ugyanazon a gyűlésen tiszteletbeli főorvossá leendő kinevezését kérték a főispántól, egy időben Landshut István kinevezésével, mint tiszteletbeli főorvos. /19./ Végül megemlítjük, hogy Munkácsy Miklós 1848-ban Arad város főorvosa volt. /20./

A 40-es években az orvosok száma szaporodott úgy Aradon, ugyancsak vidéken is. Csiky János orvostanárt Szerencsény István főispán megyei tiszteletbeli orvosnak nevezte ki 1842. évi július 1-től. Lakása 1844-ben a Gantner-féle házban volt, a "Fehér Kereszt" mellett. A helyi lapban találjuk közleményét:

"Johann Csiky, Dr. der Medizin, Augenarzt und Honorär Physicus der löbl. Arader Comitats. Wohnung in Gantner'schen Hause, neben dem "Weissen Kreuz." /21./

Rövidesen Soborszin is kapott orvost: 1843-ban Kolb Bertalan orvos-doktort találjuk itt, ki Madátsy Mária gyógyszerész Irma leányát kereszteltette, majd Horovitz Lipotot, ki 1845. március 24.-én héber vallásról átkeresztelkedett a katolikus vallásra és 1887-ben "Horvát"-ra változtatta nevét. /22./

1845-ben Aradon ^{és a megyében} a következő valóságos és tiszteletbeli megyei orvosok voltak:

Jos. v. Rosa, Emer. Bittner Oberphysici

Mic. Munkácsy, Steph. Landshut, Demet. Csörey, Mich. Hartmann,

Johann Csiky, Honorär Physici. / /23./

Az 1849-iki mozgalmas időkben a következő módon hirdették magukat az orvosok:

"Hirdetés. Rebittsek orvostudor található Hidegh gyógyszeráránban."

"Hirdetés. Maurer János orvos megtudakolható az "Angyal" és a "Szt. Hármaság"-hoz csinzott gyógyszeráránban."

"Knoepfler N. orvostudor megtudakolható Hirschl Zeigmond ur poszto-kereskedésében." /24./

2. A chirurgusokról.

Aradon a mult század végén egy Klukovits Imre nevű borbély működött, ki műhelyében jogtalanul orvoslással is foglalkozott /V. 6.: I. rész I. fejezet. 8. szakasz./ 1820-ban Löwenbach Dávid "seb-bába- és szemorvos" szintén egy ilyen borbélyműhely megnyitására folyamadott a megyéhez és erre 1821. április 5.-én meg is kapta az engedélyt. /25./ Ugyancsak ő 1824-ben egy rüzdőházat épített "ar aradi vár lineájában", de az engedélyt felsőbb helyen még 1826-ban sem kapta meg. /26./

1846-ban homöopata orvos működött Aradon, ki nevét Agraszt-ről Kereszty-re változtatta. A névváltoztatásról a helyi lapban értesíti a közönséget:

"Se. Majestät geruhen des hier praktizirenden Homöopatischen Arzt Dr. Albert Kerszt, allergnädigst zu gestatten, seinen Namen in Kereszty umzuändern."

Am azokról címet jogtalanul használta, mert Kerszt valójában csak chirurgus volt. Erről az alábbi közleményből értesülünk, melyet Kereszty városi orvos hozott tudomásra a helyi sajtóban:

"Herr Kereszty hat seinem bisherigen Namen Kerszt Dr. vorzusetzen..... Finde mich berufen, ja verpflichtet jenen Titel in Bezug auf Herrn Kerszt als usurpirt zu erklären, da H. Kerszt

Zu Folge seines nur pflichtgemäss vorgewiesenen Diploms, nicht mehr und nicht weniger als Civil oder Rural Wundarzt sei.

Dr. Johann Kresztits Stadtphysicus."

Kereszty a helyi lapban igyekezett megcáfolni a városi orvos leleplezését, de ez alkalommal már nem használta a doktori címet:

"Erwiederung. Ich weiss dem H. Stadtphysicus Dr. Kresztits Dank, dass er das verehrte Publicum auf eine neue Seite meines ärztlichen Wissens /Chirurgie/ aufmerksam machte.....

Wohle mich aber zugleich gedrungen zu erklären, dass es Städte und hochgestellte Personen gibt, die mein Doctorat anerkennen.

Kereszty. " / 27. /

Vidéken az orvosi szolgálatot a renti kivételektől eltekintve chirurgusok látták el. 1810-ben a megye szolgálatában a következő, az első részben ismert, chirurgusok voltak: Molnár Mihály, Speth Vilap, Csermák Mihály, Pier Mihály és Urbán György. Ezek a seb orvosok "esztendői fizetések meg nagyobbítottása eszközöltetéseért esedeztek."

/28./

Ebben a kérdésben a megye a következő határozatot hozta:

"Meg fogja F. M. Kir. Helytartó Tanácskéretetni, hogy a' mostan uralkodo nagy drágaságra tekintve, amidőn Hs. Tszanád vár-
megyében a' seb orvosoknak 200 f. fizetések lenne, ezen folyamodok-
nak is mostani 130 ft fizetéseket 200 ftra emeltetni annak he-
lyén ki eszközölni kegyessen változtatna."

Radnán a század elején volt egy Mobilon János nevezetű seb orvos, kinek testamentumát 1811. február 27.-én hirdették ki a me-

gyénél. zen adattól eltekintve nincs tudomásunk arról, hogy Radnán
ebben az időszakban chirurgus tartozkodott volna. /29./

1812.-ben Molnár Mihály Arad járási chirurgus meghalt és helyé-
be Csermák János-t nevezte ki a megye a szeptember 21.-ki gyüle-
sen. Ugyanakkor K o r d i n a Aloysius /Mihály/ -t Zaránd-járá-
sbeli "rendezerént valo seborvosnak " ajánlották, ki ezen "meghirde-
tése napjától kezdődő esztendei bérének szokott augáriánként léon-
dó kifizetése " mellett az állást el is nyerte. /30./

A chirurgusok fizetésjavítását, amit még 1810-ben kértek, csak
1813-ban rendezték, a május 18.-ki gyűlésen :

"...megyebéli seborvosok esztendei 130.r.fizetéseket a'
pénz' változása eránt költ Pátens előtt, Felsőbb Hellyen re-
solvált 200 ftban kérék, mind a' mult ,mint a' jövendő időre
kifizettetni " , továbbá az "Aradi és Világosi járásbeli seb-
orvosoknak a' többiekhez képpeszt quartélyt , akár pedig arra
valo bért adattatni rendeltetik." /31./

1815.március 6.-án H u b a Jozserét a megye seborvosi prac-
ticansnak nevezi ki. A nevezésekor Huba bemutatta az általa "Török
Mártony sz. Biro ur rendeléséből némelly Helységek beteg Lakossai-
nak adott 's Pö orvosi megtekintés szerént rendes Taxa árral ki-
tett orvosi szerekért öszvességgel esendő 38 f.46 kr-rol szollo
feljegyzését, melly a' megye honyi cassájából kifizettetni rendel-
tetik." / 32./

A zarándi járásban F l o r i á n István lett 1816-ban a chi-
rurgus, ahonnan Kordina Alajost az üresedésben levő világosi járás-
ba helyezték át ./ 33./

1819.december 15.-én T a f e r n e r Antal-t feleskették és
Borosjenőbe rendelték tiszteletbeli chirurgusi címmel , hogy az otta-
ni Pier Mihálynak segítségére legyen
/34./

1822-ben Urbányi György soborsini seborvos áthelyezését kérte, "ajánlván magát az aradi kórházbeli betegek gyógyítására és maga helyett mást kért rendeltetni, kinek fizetését által engedi." /35./

1822. Szent Mihály hava /szeptember/ 16.-án ismét Pier Mihály B. jenei járásbeli seborvos ügyét tárgyalták a megyénél. "Oregsége és beteges volta miatt írásbeli lemondását bemutatja, melynek folytában felvételre Taferner Antal bethületbeli seborvosnak abbéli kérelme, hogy Pier Mihály lemondásával nyílt ürességre azon járásban fizetés nélkül a' Megye végzéséhez képpent tett két Esztendei Szolgálatjára nézve, kineveztetne. - Végeztetett: Pier Mihály B. jenei járásbeli seborvosnak a' Megye kebelében levő adó fizetések gyógyításai körül szinte 30 Esztendő alatt bizonyított fáradhatatlan szorgalma késsége után, - lemondása elfogadtatván, helyébe Taferner Antal bethületbeli Seborvos mintegy Esztendei probaképpen egész fizetéssel és lakhelylyel kineveztetik." / 36./ Pier Mihály 1823-ban meghalt és december 9.-én Taferner-t kinevezték a borosjenői állomásra. /36./

A soborsini ürességben levő chirurgusi állást, - amire, mint említettük, Rudolszky András gyógyszerész hivatkozott, - T o n t z Ádám seborvos folyamodta meg. 1823-ban. /37./

1824. május 17.-én V r a n o v i t s Josef "a' seborvosi, bábasági és marha orvosi Tudományairól kiadott Diplomájának kihirdetését kérte" a megyétől. /38./

1830.-ban két seborvos halálát jelentik Bajtélő hava /február/ 18.-án a megyének: Taferner Antal borosjenői seborvos február 6.-án és Cordina Alajos világosi seborvos február 12.-én halt meg. A megye határozata szerint "a' Boros Jenei járásban fogyarkozó seborvos iránt teendő Concursus végett a' Pesti orvosi kar megkerestetve lévén, az addig előfordulando orvosi szükségre nézve Ngos Graf Ádám segg János ur orvossa: Bittner Imre, valamint Atzél Uraknak Boros Jenőben lakó orvosok részéről ajánlák a' seborvosi üresség betöltéséig az orvosi szolgálatot elvégezni készek." /39./

1831. Szent Mihály hava /szeptember/ 12.-én Rosa József főorvos egy újabb halálesetet, "Csermák János régi megyei szolgálat orvosának halálát 's a' szerént eme szolgálat megüresedését jelenti." /40./ Helyette Vranovits József-et nevezték ki az aradi járásba és a világi állomásra november 9.-én pályázatot hirdetett a megye /41./

Ugyanezen évben, a 207.sz.a. kelt megyei végzés következtében Pécska m.városban egy állandó seb orvos rendelése határozottatott el a Szent Jakab hava / július/ 4.-én tartott gyűlésen. /42./

1835. december 2.-án Urbányi György újból folyamodott az aradi állásra és pedig Munkácsy Miklos helyébe, az Arad-járásbeli seb orvosi tisztségre. /43./

1838. Szent Mihály hava / szeptember/ 17.-én kelt "tisztai választó-szék" jegyzőkönyve szerint a megye szolgálatában a következő seb orvosok voltak: Munkácsy Miklos, Kovács János, Sloszerik Pál, Florián István és Lindner János. Ugyan akkor H e k s Márton seb orvost is megerősítették hivatalában, /44./ Pécskán pedig L u e r Ferdinand seb orvost elmozdítani kérték. / 45./

A seb orvosok névsorában találjuk Munkácsy Miklos-t is, pedig ő orvos-doktor volt. Hasonló beosztást találunk más esetekben is, amikor orvosok chirurgusi tisztséget töltöttek be.

1840 január 8.-án K r e i t l Keresztély-t tisztelebeli seb orvosnak nevezték ki /46./

Nem tudjuk hová került Urbányi György soborsini seb orvos, amikor 1822-ben áthelyezését kérte, sem pedig azt, hogy milyen állást töltött be 1835-ben, honnan folyamodott az aradi állomásra, de minden bizonytal egy ideig ismét Soborsinban teljesített szolgálatot. Erre utal az 1841. június 2.-ki jegyzőkönyv. Urbányi ekkor lemondott állásáról és a megüresült hivatalba Kolb Bertalan orvost nevezték ki. A jegyzőkönyv szövege a következő:

"A Soborsini állomásban Urbányi György lemondásával meg-

úrral sebészi hivatalra nézve jelen közgyűlés lévén csődületi határidőül .....az eddig elérolyamodott Schreiber Izidor polgár sebész, Gyurkovszky István sebész-mester, Arélti Keresztély megyei tisztelebeli sebész, Král Márton Temesvármegye tiszteletbeli sebésze, Kolb Bertalan orvostanár és sebész-mester, Peck Alajos és Sátor Vilmos sebész-mesterek közül Kolb Bertalan, mint a' kiben sebészet orvosi tudománnyal egyesülve van, a' kérdéses sebészi állásra elváltatják." /47./

1845-ben a megye szolgálatában a következő chirurgusok voltak:

Aradi járásban Szathmáry István, Világosi járásban Schlossarik Ádám.

Borosjenői járásban: Molnár Ferenc, Zarándi járásban Florian István.

Tiszteletbeli chirurgusok: Mittler Maximilian, Huba József, Horovitz

Leopold és Gyurkovszki Ádám. Szathmáry István-t, mint megyei sebészt,

1846-ban egy sikeres operációért a helyi lapban megdicsérték. /48./

1848-ban Köppel János lett a világosi járás seborvosa. /49./

3. A csermői seborvosi állomás létesítése és gyógyszer-tár engedélyezése.

A chirurgusokra vonatkozó adatokat csak nagy vonalakban ismer-tettem, mintegy kiegészítve a gyógyszer-tárak történetét. Külön helyet foglal el a csermői seborvosi állomás létesítése, mert ez bizonyos mértékben kapcsolatban van a csermői gyógyszer-tár engedélyezésével.

Csermőnek 1847-ben 1426 lakosa volt. A Tisz mellett fekszik Boros-jenőtől északra két orányira. Határa lapályos, szép tölgyes erdővel és sok sertést tenyésztettek ott. /50./

1846-ban kelt 2297. sz. a. végzéssel vetődött fel a kérdés, hogy Csermőn sebészi állást létesítsenek. A helyzet kivizsgálásával megbizott Török Gábor első alispán és Bittner Imre főorvos 1847. szeptember hó 2.-án tették jelentésüket a megyénél:

"... ..a' Boros Jenői járás számára felállítando még egy sebészi állomás iránt adando véleményezésre megbizatva lévén,-
-véleményezik: miszerint a' köznépnek az orvosi segélynyújtás iránt naponta növekedő bizalma által tetemesen gyarapodo orvosi foglalkozások miatt, ezen nagy kiterjedésű járásban még egy sebészi állomás felállítása szükségeltetik. Minthogy pedig a' Nemes Megye határozatánál fogva, az orvosi kezelés célszerűbb fennállása miatt a' Boros Jenői járásban a' Lunckaság nagyobb része is csatlakozott, célszerűbbnek vélik ha ezen új sebészi állomás Csermő m. várossában állítatnék fel, annyival inkább, mivel ezen esetben a' Boros Jenői gyógyszerertár tulajdonosa egy ott azonnal felállítando fiok gyógyszerertár elrendezésére késznek nyilatkozott. Végeztetett: Ezen jóváhagyott véleményhez képest Csermő m. várossában egy új sebészi állomás rendszeresítése iránt a' NEMEKH Tanács megkéretni rendeltetik." / 51./

A Helytartótanács 1847. évi 50450 sz. a. válaszolt a felíratra. Hely válaszában elvileg megengedte a csermői sebészállomás létesítését, de a gyógyszerertár felállítását ellenezte:

".... ..egyszersmind az e' tárgyban felterjesztett választmányi jelentésnek azon tartalmára nézve, miszerint a' Boros Jenői gyógyszerész Csermőn egy fiok gyógyszerertárnak állítására késznek nyilatkozott, czimzett Uraságtok figyelmeztetnek, hogy fiok gyógyszerertárnak állítása több rendbeli félremagyarázhatatlan legfelsőbb rendelkezések által kivétel nélkül tiltva légyen.

Melt Budán a' Magyar Kir. Helytartótanácsnak 1847. évi szeptember hó 11-én tartott üléséből.

Czimzett Uraságtoknak jóakarója, hivatalos készségül:

Nyékly Mihály,

Péchy Ferencz."/

A gyógyszerár felállítását elutasító felsőbb határozatot 1848. március 1.-én közölték az illetékesekkel:

"Csermő m.városában.....egy fiok gyógyszerár felállításának nem eszközölhetése tekintetéből, szükséges tudomás és értesítés végett Kornely Sándor sz.bironak és Bittner Imre főorvosnak kiadatik." /52./

1848-at irunk és az ország gyökeres változáson ment keresztül március óta. A Helytartótanács helyébe független felelős minisztérium vette át a kormányzatot.

Spech Imre főszolgabíró és Bittner Imre f.évi 941.sz.a.végzés folytán újból szorgalmazzák a még mindig függőben levő csermői seb-
orvosi állomás rendszeresítését és az elutasított gyógyszerár kérését is:

".....míszert minden körülményeket méltó tekintetbe vévén, az újonnan rendezendő sebész állomás Csermő m.városában lenne legcélszerűbben felállítandó .holott addig is még a' körülmények egy önálló gyógyszerár felállithatását lehetővé teendik, egy fiok gyógyszerárnak ideiglenes felállithatását szükségesnek tartják."

Az augusztus 3-án Vörös Antal első alispán elnöklété alatt tartott Bizottmányi ülésen elhatározták, hogy ebben az ügyben a kereskedelmi miniszterhez fordulnak, akihez a közegészségügy tartozott. /53/

A felíratra augusztus 22.-ki kelettel Klauzál Gábor földművelés ,ipar és kereskedelmi miniszter megadta az engedélyt úgy a sebész állomás ,mint a gyógyszerár felállítására. A gyógyszerár engedélyezésére vonatkozó részlet a miniszteri leíratból a következő:

".....Ami pedig a Csermő m.városában ideiglenesen felállítani szándékolt fiók gyógyszertert illeti,erre nézve ,miután a fiók gyógyszerterek felállítása az eddig fennálló rendszabályok értelmében csak oly esetben engedhetik meg,ha önálló gyógyszer-tár felállítására vállalkozó nem találkoznék,oda utasítom önöket,hogy ha a nevezett környékben egy gyógyszerter felállítása főorvosuk véleménye szerint csak ugyan szükséges ,erre esődöt hirdessenek és a folyamodók egyéni képességük iránt eljárásukat mindenben a f.é.január 21.-én 859/60 sz alatt kibocsátott körrendelethez alkalmazván ,a tárgyalási iratokat hozzá felküldjék.

Budapest 1848.augusztus 22. Klauszál Gábor." /54./

A megyénél szeptember 13.-án Bohus János főispán elnöklete alatt tartott bizottmányi ülésen tárgyalták meg a gyógyszerter ügyét és a sebész állásra Gyurkovszky István-t nevezték ki.A megyei végzés a következő:

"A Csermő-i sebészi állomásra Gyurkovszky István seborvos elnök főispán által kineveztetett.A gyógyszerter felállítása iránt pedig esüd nyittatván,a folyamodások beadására folyo évi November 4-dike tüzetik ki." /55./

A csermői gyógyszerter létesítése azonban "a bekövetkezett honvédelmi zavarok miatt " elmaradt. /56./

Jegyzetek

- /1./ Pr.c.1807/662.   /2./ Pr c 1810/314   /3./ Pr.c.1827/876
- /4./ Consc.1831-1832   /5./ Pr.c.1815/1289   /6./ Pr.c.1829/239,1712
- /7./ Pr.c.1830/1517   /8/ Pr.c.1830/1818,1819.
- /9./ Pr.c. 1829/1072   /10./ Pr.c. 1832/1663   /11./ Pr.c.1838/1399
- /12./ Pr.c.1845/1416   /13./ Pr.c. 1847/2348
- /14./ Pr.c. 1831/2077, Ar.Kbl.1846/14   /15./ Pr.c.1834/964
- /16./ Pr.c. 1834/1485   /17./ Pr.c.1835/1803   /18./ Pr.c. 1839/759 és 1840/160
- /19./ Pr.c.1840/11,12   /20./ Ar.H.1848/44
- /21./ Pr.c. 1842/776 & Ar.Kbl.1844/21.   /22./ Mat Sob. ser.
- /23./ Ar.Kbl.1845/236.o.   /24./ Ar.H.1849/13,15,18.   /25./ Pr.c 1820/1103 és 1821/454.
- /26./ Pr.c. 1824/839 és 1826/1138
- /27./ Ar.Kbl. 1846/13,14,15.   /28./ Pr.c.1810/687.   /29./ Pr.c.1811/355
- /30/ Pr.c.1812/898   /31./ Pr.c.1813/543,563.
- /32./ Pr.c.1815/289,290   /33./ Pr.c. 1816/144.   /34./ Pr.c.1819/1601
- /35./ Pr.c. 1822/1112   /36./ ^{Pr.c.}1822/1222,1223 és 1823/1753
- /37./ Pr.c 1823/127   /38./ 1824/654 Pr.c.   /39./ Pr.c.1830/310,311
- /40./ Pr.c. 1831/1691   /41./ Pr.c. 1831/2013
- /42./ Pr.c. 1831/1128   /43./ Pr.c.1835/1803   /44./ K.lajst. és Gy jk. 1838/1298,1352
- /45./ Pr c 1838/1778   /46./ Pr.c 1840/11.
- /47./ Pr.c. 1841/568   /48./ Ar.Kbl. 1845/236.o. és 1846/240.o.
- /49./ ^{Pr.c.}1848/1700   /50./ Wényes 1839 és 1847 nyomán.
- /51./ Pr.c. 1847/1666   /52./ Act & Pr.c. 1848/139   /53./ Pr.c 1848/1564
- /54./ Ke.I. 1917:1861/1016 -4218/488.   /55./ Pr.c.1848/1684
- /56./ Ke.i.1917: 1861/1016-96.

V. fejezet.

Rendeletek.

Ebben a fejezetben, folytatva az első részben követett elvet, csakis az aradi levéltéri anyagot foglaltam egybe, tehát nem nyujtok teljes képet az összes érvényben lévő rendeletekről.

1., A gyógyszerhárra vonatkozó általános jellegű rendeletek.

1799. április 2.-án kelt 3272.sz. helytartósági rendelettel szabályozták először a gyógyszerházak jogosítványát, megkülönböztetve reál- és személy-jogu gyógyszerházakat. A rendelet eredeti szövege és fordítása a következő:

"Sua Majestas Sacrissima circa jus venditionis Apothecarum in futurum pro Regula benigne defigere dignata est, ut tantum illae neorigendae Apothecae vendi possint, quae tempore erectionis suae per expressum jus successionis et divenditionis retinuerunt, adeoque sua jus reale consideratae sunt, - e contra vero Apothecae tales quibus personalis tantum concessio inheret, nulla ratione venales sint.

Quae benigna Resolutio Regio Praetitulatis Dominationibus Vestris, pro notitia et directione, ac fine publicationis in sui gremio instituendae de benigno jussu Regio praesentibus intimatur."

A fenti szöveg fordítása:

"Orfonsága a gyógyszerterek eladhatási jogát szabályozni kegyeskedett oly módon, hogy a jövőben csakis azon újonnan felállított gyógyszertereket, melyeknek létesítésekor kifejezetten elismerték az örökösödési és eladási jogot, az ilyeneket realjogoknak tekintsék. Ezzel szemben a személyhez kötött jogosultsága gyógyszerterek semmi képen sem adhatók el. Ezen kegyes királyi határozatot tudomásul, irányadoul, valamint a megye kebelében közlés céljából közöljük." / 1. /

Ezt a rendeletet tévesen értelmelték a butyini gyógyszerter realjogának elismeréséért 1859-ben kiállított nyilatkozatban, - mely nyilatkozatot a kellő helyen már ismerttettem, - U. i.: Szikra Andrásnak a butyini gyógyszerterri engedélye nem volt realjogának nyilvánítva.

A fenti rendelet szellemében adományozták a radnai, Kisjenői, Szentannai, simándi és gyoroki gyógyszertereket, mint személyhez kötött jogosítványokat. Megjegyzendő azonban, hogy 1850-ig kifejezetten realjogu gyógyszertereket nem adományoztak Aradmegyében.

Az ujaradi gyógyszerter létesítésének időpontját illetőleg, bizonyára a realjogosultság elismerése végett, - az ujaradi község nyilvántartásában 1797. évre van megállapítva. A fenti rendeletre való tekintettel csak az a megállapítás volt a fontos, hogy a gyógyszerter 1799. év előtt már működött, mellözve a tényleges alapítás időpontját.

Az 1770. évi egészségügyi Normák továbbra is érvényben voltak. 1813. december 29. -én felolvesták a Helytartótanács 20038. sz. rendeletét, melyben " az egészség dolgában 1770-dik esztendőben az idegen orvosi szerek be hozásának tilalma felett kült n. Resolutio megtartatni rendeltetik." A gyógyszerterekre vonatkozólag azonban még egy " új és meg jobbitott Patika rendtartás " lépett életbe az 1813. évi 5329. sz. helytartósági rendelettel. / 2. /

A gyógyszerterek szaporítását illetőleg a Helytartótanács 1827. december 24.-én kelt 32747.sz.rendeletében tiltja, "felsőbb rendelkezések jóváhagyása nélkül." Erre vonatkozólag az 1770 év. szeptember 17. és 1773 év április 10.-én "közhirű tett királyi határozást újra kihirdettetni meghagyja." Az 1828.március 10.-ki gyűlésen tehát megszövegezik, "hogy midőn valamely új Patikának felállítása előfordul, mindenkor előbb felmutatás tétessen." /3./

Az tény hogy az első három megyei gyógyszerteret: a pankotai-t, a butyini-t és a soborsini-t a megye önhatalomlag engedélyezte, de az 1822-ben létesült pécskai gyógyszerteret esetében, habár csak utolag, a megye kikérte a Helytartótanács beleegyezését.

1829-ben a Helytartótanács 22743 sz.rendeletével tudomásra hozta a megyének, hogy "Eő Felsége k.rendelésénél fogva a zsidók egész Monarchiában a Patikáriusságtól jövendőre eltiltattnak."

A reformok kora a gyógyszerészetben is éreztette hatását. 1837-ben a Helytartótanács 32289.sz. rendeletében felszólította a gyógyszerészeket, hogy egyesületben tömörüljenek. A rendelet latin szövege:

".....Scopus autem talium gremiorum in eo praecipue versatur, ut publica jurisdictionum vigilantia in Pharmacopolia adjuvetur, ut ordinationes Regiae, negotia pharmaceutica concernentes, in ordinum systematicum redactae, omnibus Pharmacopolis debite innotescant, et saepius in mentem revocentur, - utque eadem semper et ubique eum strictissime observentur, ut peculiare praesto sint pro pharmaciae magistris, provisoribus, sodalibus ac tironibus instructiones, ut tirones pharmaceutici justo tempore et debite instituantur, nec prius manumittantur, quam ubi habilitatem suam examine, coram gremio subeundo, satis comprobaverint, ut Pharmacopolarum ministri ad rite et fideliter explenda sua munera compellantur, ut magistro decedente, vel inhabili reddito, pharmacopolium mox provisorio examinato et omni respectu

habili praevideatur, ut naevi in pharmacopoliis occurrentes mox corrigantur, et observati in iis graviore defectus concernenti jurisdictioni protinus detegantur, ut demum disciplinae, artem pharmaceuticam concernentes, in Regno uberius excolantur et commercium cum corporibus medicamentosis, in Patria occurrentibus, promoveatur .....

Budae die 24. Octobris Anno 1837."

Ennek a rendeletnek lényegét a december 4.-én tartott közgyűlési jegyzőkönyvben olvashatjuk. Ez okból mellőzzük lefordítani a rendeletet és közöljük a jegyzőkönyv szövegét:

"Felolvastatott a ~~MINIST~~ 32289 sz. alatti intézványe, melyben a Polgárok boldogságára és beteg emberiség bátorságára nézve igen jótékony hatásúnak előismerén több gyógyszeráraknak kellőleg elrendezett kebelezetekben egybe állásokat, mellynek elnöksé-
ből egynehány öregebb gyógyszerészekből, jegyzőből s minden közgyógyszertárt tartó gyógyszerészekből össze alakulva évenkénti, s politikus biztos, s hatósági rendszeréni orvos hozzájárultokkal tartando üléselkben a gyógyszerészet iránti felsőbb rendeleteknek köztudományokra juttatásokkal, a gyógyszeráraknak értelmes s előbb kiállott vizsgálat után alkalmaztatando tagokkal ellátásával, szoval a gyógyszerészet jó rendben tartásával, mellözve a political hatóságok köréhez tartozo tárgyakat, foglalkozzanak, a megyének meghagya: hogy ezen gyógyszerészi kebelezetek iránt, meghallgatva rendes orvosát, hovahamarább véleményét felterjessze
Végeztetett: Ezen kegyes intézvány a kívánt vélemény adás végett a megye fő orvosainak kiadatik." / 5./

A megye végzése folytán Rozsa Jozsef és Bittner Imre főorvosok
1838. Szt György hava / április / 4.-én adták véleményes bemutatásukat

a gyógyszerész egyesület tárgyában és azt pártololag terjesztették a Helytartótanácshoz. /6./

1848-ban a független felelős minisztérium, megalakulása után, három rendeletet bocsátott ki a gyógyszerészet szabályozására: a gyógyszerészek kiképzésére, a gyógyszertárak vizsgálatára és új gyógyszertárak létesítésére vonatkozólag. A három rendelet szövege a következő:

1848 évi Junius 25.-én Arad megye részéről Vörös Antal Rendeszerinti Alispán elnöklete alatt tartatott bizottmányi ülés alkalmával :

"Földművelés, ipar és kereskedelmi minister Klauzál Gábor f.é. Junius 10.-ről 346/102 sz.a. gyógyszerészi tanítványokra kötelezőleg rendelkezik: I.-ször Csak azok lehetnek, kik 6-dik iskolai pályájokat bevégezték és a' kellő előkészítő tudományokkal is bírnak. II.-ször. A' tanulási idő 3 évre terjed, ha azonban a' tanítvány a 2-dik év lefolyta alatt magát a proba-tételre alkalmasnak érzi, azt azonnal követelheti 's tölle meg nem tagadható. III.-ször Ezen proba tétel Budapesten a városi főorvos, egyetemi vegytanár, a' tanítvány főnöke és egy más részrehajlatlan gyógyszerész és egy segéd előtt, - egyebütt a hatósági orvos, a tanítvány főnöke, egy más gyógyszerész és egy segéd előtt mindenkor díjmentesen történendik. Végeztetett Ezen rendelet járásbeli fő bírók által megyszerte közhirre tétetni rendeltetik."

1848. Junius 27. bizottmányi ülés alkalmával:

"Földművelés ipar és kereskedésügyi minister Klauzál Gábor f.é. Junius 10.-ről 268. sz.a. a közegészségi ügy biztosítása s a gyógyszertárak jó karban tartására nézve rendeli, mikép a megye kebelében létező gyógyszertárak minden évben bizonytalan időben mindég a megyebeli főorvos és egy részrehajlatlan gyógyszerész jelenlétében díjmentesen vizsgáltassák meg."

1848. Julius hónap 3.-án tartott bizottsági ülésen:

"Földművelés, ipar és kereskedelmi minister a gyógyszer-
tárak tekintetében rendeli: a/ Ha valamely új gyógyszer-tár kérel-
me kérdésbe jövend, mindenek előtte fő orvos s gyógyszerészek
véleményeinek felterjesztése mellett, a lakosság, orvosok s gyógy-
szertárak számaival a ministerium értesítendő. b/ Ha olly he-
lyen terveztetik a gyógyszer-tár felállítását hol már gyógyszer-
tár létezik, a város azon része is kijelölendő hol az újabb fel-
állítását terveztetik. c/ Ha ezek nyomán az új gyógyszer-tár
felállítását szükségesnek találtatik, az állomásra eső hirdette-
tik s a beadott folyamódványok a fő orvosnak kiadatván s a
gyógyszerészeknek a folyamodók iránti nyilatkozatait önön vé-
leményének kíséretében bemutatván, a megye a folyamodók érdek-
sége szerint sorozatot készít s ezt a ministeriumnak felterjesz-
ti. /Julius 21.-én 1848./ " /7./

A fenti rendeletek alkalmazására nem került sor, - az egymást
követő események iramában nem volt helye a békés építő munkának.
Véres küzdelmek színhelye lett az ország.

Az aradmegyei gyógyszerészek is részt vettek a mozgalmakban.
Egy radnai Franciszkánus szerzetes egykorú feljegyzéseiből tudjuk,
hogy Ternájo József radnai gyógyszerész vezetése alatt 1848. áprili-
sában 130 emberből álló nemzeti gárda alakult /8./ és december 24.-
én mint nemzeti kapitány szolgált /9./ Alványi György gyógyszer-
ész, mint a borosjenői, borossebesi és butyini nemzetőrök százados
parancsnoka, részt vett a halmágyi és soborsini csatákban. 1849. május
24.-én Szemere Bertalan belügyminiszter Debrecenből Alványi-t ki-
tüntette "tanúsított bátorságáért, a' haza máltányos elismerését
és dícséretét kiérdemelvén." /10./

2., Gyógyszerekre vonatkozó rendeletek.

A Helytartótanács 1806. év Szent Iván hava /junius/ 3.-án 10701. rendeletében utasítja a megyei hatóságokat, hogy "a' Patikákban és Materialistáknál az ugynevezett Angustura héjat / ha találatna/ azonnal elvátessse és mivel tapasztaltatott annak mérges volta, azzal matskákon és kutyákon próbákat tétessen és a' proba tételről adando bé mutatást halladék nélkül fölkülgye." /11./

Utobb kiderült , hogy nem az Angustura az inkrimingált szer, hanem annak hamisítványa. Erre utal az 1807. évi 19061. sz. rendelet: "Tapsztaltatván , hogy az Apothekákban és fűszeres boltokban az ugy nevezett Angustura héj helyett fehér Canella héjja tartatik, azért arra utasítottatik a' megye , hogy nem tsak az Apothekát , hanem az ollyatán fűszeres boltokat is esztendőnként gyakrabban véletlenül megvizsgáltasssa." /12./

1808-ban a Helytartótanács október 25.-én kelt 24265. sz. rendeletben leszögezi, hogy "azon orvosi szerek, mellyek Indiából szoktak hozattni, felette nagy árat mutatnak." Ezért elrendeli, hogy "Eö Felélege Tartományában a' hol elegendő potlo szerek találatnak, azok ki kerestessenek ...és a" megyebéli orvosok a' potlo szerek előmeneteléről meg hallgattassanak." A 26007 sz. rendelettel pedig "a' Ns. Megyének orvossai szorossan intettetnek arra, hogy az 1770. esztendői September 14.-én az egészség ügyében kelt Kegyelmes Rendszabást szorossabban megtartsák és ha hogy privat emberek által valamely orvosi szerek a' Patikákon kívül arusitattnának." /13./

1812. április 16.-iki megyei gyűlésen felolvasták a 30487. sz. rendeletet, mely a mérgek tartására vonatkozó utasításokat tartalmazza:

"A Megyebéli Patikáriusok az illető megye orvossa által arra utasitattni kívántattnak: 1-ször hogy a' mérgek a' többi orvosságoktól meg különbözve, magának a' tulajdonos kezénél tar-

tando kolts alatt tartassanak. 2-szor a' záratékban leirt 's más efféle erősberejü orvosságok különös rekesztékekben tartassanak. 3-szor a' mérgek ezen szerektul meg különböztessenek 's azon felyül V vagy más jeggyel meg jeleltessenek , 100 váltó cédula forint büntetés alatt." /14./

Általában a megye hatáskörébe tartozott a közegészség ügye , de kivételesen a városi hatóságok is intézkedtek ebben a kérdésben. 1813. március 24.-én a városi tanács ülésén felolvasták a Helytartótanács 18845. sz rendeletét, melyben " a' cinober főstyével való gyógyítás eltiltatni 's a' fő orvosok fejében kívántato vigyázatra figyelmeztetni rendeltetik." /15./

1815. augusztus 15.-én a megye elrendeli , hogy a " Rendszerént való orvosok írása nélkül minden heroicum és keményen dolgozó orvosi szerek kiadása eltiltasson." /16./

Az 1816. július 23.-án kelt 21529 sz. rendelet szabályozza a Theriaca behozatalát:

" Eö Felségének egyes parantsolattyából jelentik, hogy ugy nevezett Theriaca bá vitele eránt az egészség Comissio által kiszabott rendelések megtartásának kötelesség képpen , annak Béhozása tsak a' Patikáriusoknak engedtesen meg. " / 17./

1817-ben a 19070 sz rendelet alapján ismét a városi hatóságok intézkedtek a megye által már érintett kérdésben , ami a mérgek kiszolgáltatását illeti :

"Az Apothekáriusok megtiltatnak minden mérgek kiadásától, megengetetvén mindazon által annak kiadása a' megyei orvos írása által." /18./

Az 1818. május 26.-án kelt 14812. sz. rendelet a cseppentős ivergek alkalmazásával foglalkozik:

Tutára adatik a' Megyének, hogy Schusztér Jo'sef, az úgy nevezett draszticus és heroicus orvosságok beadására, mellyek tseppenként adatni szoktak és sokszor az emberek egészségének és életének veszedelmére váltak Grof Illásházi Clara nevű Helységben Trentsén mellett 30 kr. olly iverget készített sőt ő nála magánál is taláztatnak, mellyek által azon veszedelmet egészen elkerülni lehet. Mellynek következtében meghagyatik a' Megyének, hogy ezen iránt kebelbéli Patikáriusokat tudósítsa és az ollytán ivergeknek megszerzésére ösztönözze, amellyekre is felvigyázni a' szokott Patikai vizsgálatokban a' megyeibéli fő orvosnak kötelessége lészen, hogy ezen ivergek a' Patikában tartassanak."

/19./

A Helytartótanács 1821. május 15.-én 11383 sz. a. leközlötte az 1819/20. esztendő első felében kiadott gyógyszeréről szóló patikai számadásokat, "meghagyván a' Syruppal való kiméletesebb élést és a' dózisoknak betűkkel való kiírását." /20./

1822. január 2.-án kelt rendeletében a Helytartótanács légyőlésternek a' Quassia - főzetet ajánlja:

"A' legyek élésére alkalmaztatni szokott Egér-kő helyett, mellynek használásával több szerentséttlenség történt, a' kesert fő főtt víze használatát /in locum arsenici, decoctum Quassia/ ajánlatni rendeli." /21./

1824. Bajteli hava /február/ 28.-án a megyei gyűlésen felolvasták a Helytartótanács 31175. sz. rendeletét, melyben "jelenti, hogy az

orvosi szereknek ára az ugynevezett Recepteken több Patikákban ki nem tétetik. Mindennemű orvosi szereknek ára a' Receptekre a' kiadás után különbség nélkül felirasson, rendeltetik." /22./

1826-ban 12706.sz.a. a "N.Mga H.Tanáts minden Patikában, ugy illyentől távol lako seborvosoknál is nadájokat tartatni rendeli." /23./

1829-ben a Helytartótanács utasítást adott arra, hogy a honi természetű növényi drogok árát leszállítsák. Ezt a kérdést a következő jegyzőkönyvi adatokkal ismertetjük:

1829. január 17.-ki közgyűlés.

".....a' Patikáriusok által ki szolgáltatni szokott orvosi szerek mellyek többnyire házi természetűekből állnak, a' Bétsi nagyobb árhoz szabva lévén, az által az adoza népnek nem kevés terheltetése tapasztaltatna, hogy e részben valami orvoslás eszközöltethessen, megye fő orvosa az jövőre beadando ollyatén Patikai számadásokra nézve, a' jövő közgyűlésre észrevételeit fogja tenni."

Közgyűlés május 4.-én 1829.

"F.é. Jk. 34.sz.a. költ megyei végzésnél fogva Rosa Josef fő orvos ur bemutatya miképpen a' megyei Patikáriusok mindenemű orvosi szereket a' fűvészeknek megyében tapasztalt fogyatkozások miatt, az illető fűszerárusoktól kántelenítettnek venni, egyéb áránt pedig az orvosi szereknek árát mindenkor a' Helytartótanács szokta meghatározni. Végeztetett: Rosa Josef fő orvos urnak meghagyatik: hogy a' megye kebelében található orvosi officinális fűveket a' többi orvosokkal egyetértőleg kinyomozván és egybe írván..... újabb bemutatásával potlolog a' megyének előterjessze."

Szent Jakab hava /julus/ 20.-án 1829.

"Rosa Josef Feő Orvos Ur f.e.Jk. 744 sz.a.költ végzés foly-
tában a' Megye kebelében található füvek neveit olly hozzá té-
tellel, hogy mivel kevés Asszonyon kívül, a' Megyében ezek nem ös-
mértetnek és a' megyebéli gyűjtők azoknak szedését és szárítását
nem értik, sőt ollyatán személyek a' Megyében nem is találtak,
azokat az idevaló Patikáriusok részént Bánáthol ,részént a' fel-
sőbb részekből kéntelenítettnek meg szerezni."

Szent Mihály hava /szeptember/ 7.-én 1829

"A' NMMKHTanátsnak az 1660 sz.a.költ rendelése ,mellynél
fogva a' legfelsőbb helyen is helybe hagyott az idők környülál-
lásaihoz alkalmazkodo gyógyszerek taxáját olly meghagyással kül-
di , hogy minden Patikákban ez szorossan megtartatni rendeltessen,
- azon közpanasz elhárítása végett pedig , hogy az itthoni füvek-
ből készített gyógyszerek igen nagy áron szoktak adatni, végez-
tetett:..... az ugynevezett officinális füveknek és egyéb ter-
mesztményeknek ezen kir.rendelés I.pontjához alkalmazkoda leen-
dő lajstromos kimutatásra f.e.Jk.1137 sz.a.költ végzés folytában
utasittatik." /24./

A Helytartótanács 1831.évi 3819.sz.rendelete a savak, lugok és
más veszélyes anyagok tartására vonatkozik:

"Minekutánna a' Tömény érczes sosavak /acida mineralia concentra-
ta/ és más Rágo szerek /corrosiva/, mérges voltak miatt, jelesen
a' Kénsav /acidum sulphuricum, oleum vitrioli/ feleresztett rojto
sav /acidum concentratum et dilutum? ,aqua fortis/ Feleresz-
tett sosav /acidum muriaticum et aqua regia/, Sosavas Dárdats
/Butyrum antimonii/, Tiszta Hamag /Lapis causticus/, öntött roj-

tosavas ezüst /lapis infernalis/, villo /phosphorus/ és más kénesek Híganyok /mercurialia/ vigyázatlan használások által veszedelmes következtéseket okozhatnak. Annál fogva intéztetik, hogy az illyes szereknek árulása minden tuzszerszámos és más réle szerrel valo kereskedőknél, az illető tisztviselők bizonyosságán és tudtán kívül, szoros fenyték alatt eltiltasson, meghagyatván azoknak különös helyen valo tartások, a' mérges szerekkel valo bánás eránt költ ovo Rendelések szerént a' Gyogyszerészek e részben a' mult 1829. eszt. junius 16-dik 16600 sz. a. költ Rendelések VII tzikkelyének szoros megtartására utasítatván." / 25./

Az 1834. május 20.-án kelt 5688. sz Helytartosági rendelet ujbol a piocákkal foglalkozik:

"A' patikai nádályok' szaporitásának 's megtartásának állapottában némely tapasztalásokat közöl." /26./

Ugyanakkor jelent meg az 5681sz. rendelet, melyben a kereskedőket eltiltották a gyogyszerek árusításától: Ezt a rendeletet a fentivel együtt közölték a Szent György hava 2.-án tartott kisgyűlésen:

"Számossabb panaszok tétetvén az iránt, hogy a' Fuzser kereskedők az egészség tárgyában kebeleztet kegyes Rendelés ellenére orvosságbeli szereket szoknak kisebb mennyiségben az egészség 's élet veszedelmeztetésével egyes személyeknek árulgatni, minél fogva hivatkozolag az 1770-ik Rendezabásra, ugy az 1810-ik Esztendei julius 31-én 15230 sz. a. költ környék Rendelésre, meghagyatik, hogy valamennyi Fuzseres kereskedők az említett Rendeszabásokban kitett büntetés alatt / mely a' kornház 's szegények javára fordítando / mindennemű orvosi szerek árulásától 's kisebb mennyiségben magányos személyeknek valo eladásától,

minél keményebben eltiltassanak 's ezentúl a' legnagyobb vigyá-
zat arra fordítasson, hogy illy némű veszedelmes áthágások ne
történjenek.

Tiltva vagynak pedig nevezetessen : minden arcamok 's
compositumok u. m. : aloe, fungus agaricus, folia sennae, radix &
resina jalappae, resina scamoni, gummi gutta, oleum crotonis Tig-
liae, és mindennemű pilulák, továbbá hánytatók u. m. : Tartarus
Emeticus, Radix ipecachuanae, Scilla, - Opium 's mindenféle opia-
ticum praeparatumok, - ugy a' kényesős szerek, mint mercurius
corrosivus, praecipitatus albus, ruber, cinereus, - olmos szerek
u. m. : Iytaggyrum, Minium, Cerussa alba, nem különben mindenféle
porok, flastromok, tieturák, liktáriumok és más gyógyszerárusok
által készítettetni kellő szerek, végtére aqua laurocerasi, acidum
hydrochloricum, acida mineralia, Cantharides, mellyek több mások-
kal a' mérges szerekhez tartoznak 's csak kiszabott ovások alatt
akárminémű mennyiségben adathatnak."

1838 karátson havában felolvasták a Helytartótanács utasítá-
sit, miszerint az állatgyógyászat céljaira és közalap tőrhére kiadott
orvosságokkal takarékoskodjanak:

"A NEMZETI választ adja... az orvosságok megrendelését,
főképben midőn azoknak az ára a' megye házi pénztárából, vagy
valamely község által fizetendő, a' lehető költség kimérléssel
tegyék. Ugyszinte a' marha betegségek gyógyítására is, mennyi-
ben lehető, csak honnunkban termő szereket használjanak, továbbá
hogy a' beteg marháknak rendelt egyszerű orvosságokból hasz-
nálatlanul fentmaradottakat idő halasztás nélkül az illető
gyógyezettárnak vissza szolgáltatassák." / 27. /

A fűszeresek ellen hozott rendeltet ezek nem tartották tiszteletben és továbbra is árultak gyógyszereket. Sem ekkor, sem később kontárkodásukat nem lehetett leküzdeni. Egy ilyen példa 1842-ből való, amikor a Helytartótanács, a "Szent Annai fűszeresek boltjaiban belső és külső bajok elleni titkos szerek árulgatását szorosan eltiltja." / 28. /

A rendeletek sorát egy újságcikkkel zárjuk, mely 1848 december 9.-én jelent meg a helyi újságban. Habár ez nem rendelet, de tükrözi a szabadságharc idején felmerült nehézségeket, ami a gyógyszerellátást illeti:

"A Chinin érezhetőleg fogyván és ezen állóványnak nagy nyomossága lévén, Tschögel ur Stähli hadi főorvos urtól Hamburgba küldetett, hogy ezen orvosszert tetemes mennyiségben beszeresse. Visszatérvén azt jelenté, hogy a' Chinahajnak hiánya miatt ezen orvosszer nemsokára majd nem is kapható. Az tehát az orvosok feladata, hogy hidegláz gyógyítására új orvosszert találjanak fel." / 29. /

3. Árszabványok.

Feljegyzéseim szerint 1800. és 1850. év között nyolc új árszabványt adtak ki. Azonkívül közölték a Német birodalomban levő orvosok taksáját is 1815-ben. Az új árszabványok általában az árak emelkedése miatt jelentek meg.

1809. év július 29.-én felolvasták a megyei gyűlésen "a' N. Mgu W. K. H. Tanács' r. e. Április 11.-éről 8110. sz. a. költ Rendelését, melyhez képpent a' Patika, vagyis orvosi szerek mostani drágább környü- állapotokra nézve felyebb emeltetett árát mutató Példány a' Patikáriusok és Materialisták zsinormértékre vigyázatul közöltetik, hogy a'

mult 1808. esztendei Oktobertől fizetetlenül maradt orvosságok is az szerént fizetessenek." / 30 /

1809 után évenként egymást követve újabb árszabványok jelentek meg. 1810. július 31.-én az 15230.sz.rendelettel "a' Patika és más egy ügyü materialis szerek a' nevekadó drágasághoz szabva készült Taxa Lajstroma megtartás végett közöltetik." / 31 /

32138.sz.a. a Helytartótanács elküldte az 1811-dik esztendőre " kidolgozott Taxa könyvét a' Patika árusok által léendő szoros megtartására." A megyei hatóságok csak 1812.március 24.-én közölték ezt az újabb árszabványt. / 32 /

Az 1812.évre érvényes árszabást a Helytartótanács késedelemmel küldte meg ,1813.január 26.-án ,1691.sz.a. Ennek az árszabásnak címe a következő:

"Taxa Medicamentorum in Pharmacopoea Austriaco Provincialis contentorum. O r e n . Gedruckt mit Königlich Ungarischen Universitätschriften.1812." /33 /

A devalvációt követő években a gyógyszerárak allandosultak és csak 1816-ban adtak ki új taxát a Helytartótanács április 23.-án kelt 12198 sz.rendeletével. Ezt megelőzőleg a Helytartótanács 1815. szeptember 12.-én kelt 25851.sz.a. " a' Német Birodalmokban lévő orvosságok taxáját olly intézéssel küldi a' Megyének, hogy aztat a' kerületében lévő Apothekákban szorossan megtartassa." / 34 /

Hosszabb szünet után 1829.Szent Mihály hava /szeptember / 7.-én közölte a megye a Helytartótanács által 16600 sz.a. küldött és "a' legfelsőbb helyen is helybe hagyott ,az idők környülállásaihoz alkalmazkodo gyógyszerek taxáját"/ 35 /

Az 1831-ben dühöngő nagy kolerajárvány idejében egyes gyógyszerek megdrágultakyminek következtében az új beszerzési árakhoz alkalmazott új árszabást becsajtottak ki. Ezt 1831.Szent András hava /novem-

ber/ 9.-én közölte a megye., tehát akkor amikor a járvány már szün-
ben volt. Az új árszabványra vonatkozik a következő jegyzőkönyvi adat:

"Felolvastatik a NEMEKH Tanácsnak rendelete 27807 sz.a.:
Mint hogy egy némely az orvosságok készítéséhez kívántató sze-
reknek ára 1829-ik Esztendőttől fogva, a midőn t.i. azoknak ára
meghatározott, nevezetes változás esett, a' Gyógyszereknek
újabb Árszabását 1829. Eszt. Szt Iván hava 16.-án 16600 sz.a.
kült környékrendelés folytában, - további rendeletig való meg-
tartásul leküldi. Végeztetett: A' 27807. sz.a. foglalt gyógyszerek
árszabása környékelés és mihezterítés végett kiadatni, s egy-
szersmind Rosa fő orvos ur által mult alkalommal kiosztott
gyógyszerek árszabásai vissza szedettvén, járásbéli fő szolgál-
ro uraknak leendő kiadás végett bemutatassa." /36 /

A járvány megszűntével, 1832. évi 26342 sz. rendelettel hatályon
kivül helyezték ezt az árszabványt. November 26.-án olvasták fel a
helytartósági rendelkezést:

"Mint hogy némely Patikai szerek a' Cholera ideje alatt
volt nagyobb megemésztésük és akkoriban megakadályoztatott ke-
reskedés miatt mult e. október 18.-án 27807 sz.a. környékeltetett
jegyzék szerint nagyobb árba taxáltattak, most pedig már előb-
beni ár alá jutottak, ezennel közhírré tétetik, hogy a' most ne-
vezett jegyzéknek előbbeni része f.e. November 1-estől napjától
fogva divaton túl esvén, mindnyájan abban foglalt orvosi szerek
az 1829. Eszt. Junius 16.-ról 16600 sz.a. környékeltetett orvosi
tara szerint legyenek taxálandók." / 37. /

Az árszabványban meghatározott árak kötelezték a gyógyszerészt, oly értelemben hogy azokat túllépni nem szabad. Olcsóbban adni azonban nem volt megtiltva. Így volt lehetséges, hogy városi tanács 1838-ban árverés útján szerezte be a szükséges orvosságokat.

"Előterjesztés tétetvén, hogy hasznos volna az orvosi szereket is árverés útján procentus után megfizettetni. Határozatott: Eme előterjesztés tzelirányosnak találtatván, elfogadtatik s tartando árverés végett folyo esztendő szeptember 15-ik napja határ időül tétetvén, úgy arról a helybéli gyógyszerészek tudositatni fognak." / 38 /

A nyolcadik árszabást 1843 Szent Jakab hava /julus/ 18.-án 26965.sz.a. küldte el a Helytartótanács és a megye november 8.-án hirdette ki. / 39 /

Jegyzetek

- / 1. / Act.c. 1799/442   / 2. / Pr.c.1813/288,1373   / 3. / A. lajst & Pr.c.1828/579   / 4. / Pr.c.1829/1579   / 5. / Act.& Pr.c. 1837/1790   / 6. / Pr.c.1838/681   / 7. / Pr.c. 1848/1214,1220,1296
- / 8. / "Protocollum Conventus Matris Gratiarum Radnensis.A.1830." 67,68.o.   / 9. / Urményi Pál soborsini lakos birtokában levő, Vukovits Sebő kormánybiztos irataiból.   / 10. / Ar.H. 1849/24
- / 11. / Pr c 1806/451 . Cörtex Angosturae verus, Galipea officinalis - Rutaceae. Dizenterianál és diszpepsziánál használatos "amarum", a kinahéj helyettesítője. Egyszeri adagja: 0,5-1.gr. /Hager I.442.o.
- / 12. / Pr.c. 1807/107   / 13. / Pr.c.1809/116,500   / 14. / Pr.c.

- 1812/321 /15./ F.o.jk.1813/1091 /16./ Pr.c.1815/770
/17 / Pr.c 1816/1006 /18 / F.o.jk.1817/774 /19 / Pr.c.1818/
844 / 20 / Pr.c.1821/707 /21 / Pr.c 1822/153 /22./ Pr.c.
1824/169 / 23 / Pr.c. 1826/824 /24./ 1829/34,744,1137,1454
/ 25./1831/857 Az elavult magyar kémiai elnevezéseket más helyen
fogom ismertetni. Megjegyzem még azt, hogy a nyilvánvaló téves neve-
ket változatlanul hagytam a szövegben, mivel a kétnyelvű, - latin és
magyar - nevek alapján könnyen meg lehet állapítani, hogy miről is
van szó. / 26 / Pr.c. 1834/541 /27 / Pr.c.1838/2137
/28 / Pr.c.1842/738 /29./ Ar.H.1848/50 /30./ Pr.c.1809/539
/31./ Prp.c. 1810/773 /32/ Pr.c 1812/220 /33 / Acta &
Pr.c.1813/251,258. /34./ Pr.c.1816/708,25 /35 /1829/1454
Pr.c. / 36./ Pr.c. 1831/ 2026. A kolerajárványra vonatkozó ada-
tok:1568,1571,1572,1650,1651,1653 stb.sz.a. /37./ Pr.c.1832/1942
/38./ F.o.gazd.jk.1838/414 /39./ Pr.c.1843/1536.

VI. fejezet

Gyógyszerszállítások közalapra és magánjellegű követelések.

1. Az aradi gyógyszerészek szállításai megyei alapon.

Az aradi gyógyszerészek úgy a megyének, mint a városnak szállítottak gyógyszert hitelre, a közalap terhére: a rabok, a szegény adozó nép, akorház és az állatgyógyászat céljaira. A gyógyszerellátásokra vonatkozó adatok, különösen az évről évre követhető megyei szállítások - önmagukban is jelentőséggel bírnak, de emelik történelmi értéküket, mert sok esetben kiegészítették az egyes gyógyszertárak időrendi adatait is.

1827-ig csakis az első gyógyszertár tulajdonosa, Hidas Sándor, szállított gyógyszereket, pedig 1815-ben Szikra András is ajánkozott /1./ A számlák kiegyenlítésének folyamata abból állott, hogy azokat a megye átvette, ellenőrizte és azután felküldte a Helytartótanácsnak jóváhagyás végett. Miután a Helytartótanács jóváhagyta, következett az esedékes összeg folyosítása. Hosszadalmas eljárás, mely néha évekig is eltartott, különösen, ha a megyének nem volt pénze.

Mint első példát említjük Hidas Sándor 1804-ben benyújtott, 1803. évre szoló számláját, melyet a megye felküldött a Helytartótanácsnak. Erről a következő jegyzőkönyvi adatból értesülünk:

"Hidas Alexander Pharmacopoea Aradiensis Rationes medicamentorum pro parte captivorum et contribuentium scorbutuo morbo laborantium conversionem exhibet, quae Ex. Consilio submittuntur."

Am a Helytartótanács nem elégedett meg csupán a számlával és július 24.-én bekérte a recepteket is :

Ex.Consilium R. Pharmacopaei Alexandri Hidas Formulas originales praescriptionum ad censurandas Rationes necessarias submittendas intimat."

Ez meg is történt augusztus 28.-án, de a fizetési jóváhagyás csak 1805-ben érkezett vissza :

Ex.Consilium R. Medicamenta pro captivis et miseris Contribuentibus per Pharmacopaeum Alexandrum Hidas usq. 803 administrata Fl.295 .41.kr.exsolvenda assignat." /2./

Hasonló adatok találhatók a következő években is./3./

1809-ben, az utolsó nemesi felkelés idején, az insurgensek részére és a megye számlájára szállított Hidas Sándor gyógyszereket:

"Specifica Deductio medicamentorum ad Rationes I.Cottus Aradiensis pro Nobilium Insurgentium Choro administratorum:
Anno 1809 Maji 6.

Rp./ Spec De. Altheae
Rad Altheae
" Liquirit aa Unc ii 0,22
M.D.: Pro And. Musnay

/ stb. 5 oldal terjedelmű számla Sz.2./

Summa: 81,58

Hidas Pharm.

/Felzet/: Assignas, mely szerint Janka Ignác T. Biro ur az Insurgensek számára adott orvosságokért öszvességgel 81.R.frt 58 kr-kat ki fog fizetni. Sign. Arad, die 20-a Jan. 1810.

Per deput.: Morar Adalbert." /4./

Amig Hidas Sándor volt az egyedüli gyógyszerész a megyében, vidékre is ő szállított gyógyszereket a megye kontójára. 1812. év december 30.-án a következő adatot találjuk a megyei gyűlések jk.-ben:

"Hidas Sándor O-Aradi Apotecárius bé mutatta kifizetés végett a szegény sorsu Világos és Horos Jenő járásbéli adofizetők és pedig 875 forintrol 54 kraj.-rol, ugy nem különben a Rabok és beteg marhák számára Fő orvosi hivatalos meg esmérés mellett 114 forintok és 40 kr-okrol 's oszvésséggel 990 r. 34 kr-rol szollo adott Patikai szereknek jegyzékeit." / 5 /

A megye a szállított gyógyszerek számláit egy kísérlévével küldte fel a Helytartótanácsnak. 1813-ból származik a következő kísérlévé:

/fogalmazvány/

"Felséges.....

Nagy Mtgu.....

Az O-Aradi Patikáriusnak az általa a múlt 1812-dik Esztendő folyta alatt a Megye Tömlötzáben levő Rabok számára, ugy nem különben a scorbutos nyavalyában szenvedett szegények számára és Marhák Ragado Betegségei gyógyítására adott patikai szerekről való J. Rendbéli jegyzéket kegyes helyben hagyás végett ide felküldtük.

Mellyek után egyéb aránt magunkat legfőbb Kegyelmebe 's főbb kegyességekben adathatossan ajánlván, tisztelettel maradjunk.

Kelt Aradon 1813-ik esztendői Böjtmás havának 24-dik napján tartatott külön gyűlésünkről.

Alázatos köteles és engedelmes szolgál....." / 6 ./

1814-ben szokatlanul nagy volt a felküldött számla összege, melyet december 5.-én vett kézhez a Megye a Helytartótanáctól:

"A' N. Mgu M. k. H. Tanács f. e. October 18-rol 27269. sz. a. a' Megye szegény adófizető lakossai, Rabjai és Rühös Lovai orvoslásában használt Patika szerekre felküldött két rendbéli jegyzéket a' benne foglalt 5388. f. 6 kr. kifizetése végett olly hozzá adott meghagyással küldi le, hogy a' Megye orvosa a' Lovak gyógyításaiban máskor hazabéli oltsobb szerekkel éllyen. Végeztetett: ..... helyben hagyott árai fejében öszvességgel essendő 5388 f. 6. kr-rol számadó Patikárius Hidas Sándornak a' Megye honyi kassájából szokott quietantia mellett kifizettetni rendeltetik." / 7. /

1822. Mindszent hava / oktober / 15.-én felolvasták a Helytartótanács utasítását, melyet a Hidas Sándornak kifizetendő számlához fűzött:

"N. Mgu M. K. Hto Tts az Adozo Népnek 1820/21 esztendőök második felében Hidas Patikárius által ki szolgáltatott orvosságok számadásait, a' számvevői vizsgálathoz képpent 361 f. 36 kr. helyett 318 f. 9 kr-nak a' számadó Patikárius részére való fűzöttetés végett küldi.

Mint hogy a- jegy alá foglalt 67 darab orvosi jegyzékekben az orvosságok mennyisége tsuppán jegyekkel, más 30-ba pedig számmal kitéve lennének, egyszersmind a' megyebéli fő orvost 's ez által a' járásbéli orvosokat arra szorossan megintettni rendeli, hogy e tárgyban költ Rendelésekhez képpent az orvosságok' mennyiségeit ezental mulhatatlanul betível írják ki. - 18292. sz. a

A száplák kiegyenlítését folyamatosan bonyolították le: az 1821. év 2-dik felében ,az 1821/ 22.év 1-ső és 2-dik felében,1823.évben 608 frt 18 kr értékben .1823/ 24. év 2-dik felében ,1824/ 25. év 1-ső és 2-dik felében ,1824.március 21.-től 1825.április utoljáig és végül 1826/ 27.esztendő folyta alatt 751 frt 21 kr értékben,Hidas Sándor által "a' Megye rabjai,a' szegény adozok és az adozo nép nyavalyás marhái " számára kiszolgált gyógyszerokról./ 9./

1827-ben Bárdy Imre folyampdása következtében a három aradi gyógyszerész között megállapodás jött létre oly értelemben ,hogy ezután évenként felváltva szállítanak gyógyszert a közalapra:az első évben Hidas Sándor,a másodikban Szikra András és végül Bárdy Imre. /10./ Ezt a sorrendet betartva az első elszámolást 1829.Bőjtelő hava /február/ 17.-én mutatták be a megyének:

"Bányajuttattak a' Megye beteg Rabjai,Szegény adofizetők és beteg marhák gyógyítására orvosi praescriptiok mellett ki szolgáltatott orvosi szerekről szolo contok és pedig:

- 1-a Hidas Sándornak az Megye beteg Rabjai számára 1827. Eszt. November honapjától 1828. Eszt. Április 28.-ig kiszolgáltattott és az Megye orvossa által pengőben leszállittatott jegyzéke ..... 117.r.
- 2.Hasonlóul Hidas Sándornak 1828. Eszt. első fél Esztendőben ..... 9.r.55 k.
- 3.Szikra Abdrásnak az Megye beteg Rabjai részére1828. Eszt Május 1-ső napjától October utolsó napjáig orvosi megállapodás szerént pengőben.....64.f.53.k.
- 4.Azon Patikárius által az szegény adozo nép részére az fentebbi érdeklött időre kiszolgáltattott.....40f.30.k.
- 5.Nem különben azon Patikárius által az beteg marhák gyógyítására kiszolgált..... 161.r.38.k."

A fizetési jóváhagyás június 30.-án 1887 sz.a. keltezéssel érkezett a megyéhez. / 12. /

1830. augusztus 12.-én egy újabb megállapodás jött létre, ez alkalommal az aradi gyógyszerészek és a megye között, a különböző alapokra szállított gyógyszerek árát illetőleg:

"Szikra András, Hidegh Sándor és Bárdy Imre aradi patikáriusok abbéli ajánlások, hogy az orvosi szereket az adozók számára 25, a' köz ispotály számára pedig 50 procentummal oltsobban, mintsem kiszabott árok lenne, ki szolgáltatni fogják, - az időnek mostani környúlállásához képpes nem tellyesithetvén, - nyilatkozattatták, hogy ezentul a' szegény adozók számára 10, az ispotály számára pedig 25 procentummal a' felsőbb helyen megállapított árszabáshoz képpes oltsobban, de minden leköttelezésnek következtetése melaul, készek kiszolgáltatni. Végeztetett: Az aradi Patikáriusoknak előterjesztett nyilatkozatára ..... a' Es Megye részéről elfogadtatván, mert a' gyógyszerek árszabása megváltozott és más mindenféle álelembéli szükségeknek ára megdrágult." /13. /

A gyógyszerészek közötti megegyezés szerint Bárdy Imre, mint utolsó a sorrendben, számláit az 1828/29-ik év 2-dik felében a megyei rabok és szegény adozók számára kiszolgáltatott gyógyszerekről 1830. év januárjában nyújtotta be. A 113 f. 40 kr.-t kitevő számlát 1831. Szent György hava /április/ 11.-én fizette ki a megye a helytartótanács 3355 sz.a. Boldogasszony hava /január/ 31.-én kelt rendelése alapján. /14. /

Ugy látszik, hogy 1830-ban a megyével történt egyesség nem lépett életbe, mert 1831. Szent Iván hava /június/ 1-én ujbol szőnyegyre került a kérdés a megyei gyűlésen:

"Megyebéli Orvos Urnak meghagyatik, hogy az illető gyógyszerárokat az orvosi szerekeknek bizonyos elengedés mellett leendő

kiszolgáltatására felszollítsák és serkentsék 's erről a' megyének a' jövő közgyűlésre ,azzal,hogy ki és mennyiben kíván a' Honni pénztár illetően könnyebbségére lenni,jeletésüket tegyék." / 15./

A két főorvos ,Rosa Jozsef és Bittner Imre, megbízásuknak eleget téve,ugy az aradi mint a butyini gyógyszerészek nyilatkozatát jelentették a megyének Szent Jakab hava / julius/ 4.-én :

"Rosa Josef Fő Orvos r.e.Jk.934 sz.a.költ megyei végzés következtében az Aradi Gyogyszer árosoknak az Megye szegényebb adozoi és kórháza részére ki szolgáltatni szokott Gyogyszereknek oltsobb áron leendő adattatása tekintetében adott azon járásbéli nyilatkozatásokat ,melly szerént ők az ollyatán gyogyszereket ,az Megye szegény adozoi számára utobb is 100_tol tiz forint ,az kórház számára pedig 25 frt veszteséggel ki szolgáltatni magokat ajánlják ,azon alol pedig adni nem képesek,bémutattya.

Ugyan e tárgyban és azon végzés következtében Bittner Imre megye rendes m.orvossa ,arrol,hogy azon tekintetből az Buttyini gyogyszeráros Lipninzky Ferentzet felszolitván ,ez is az ollyatán szegény adozok részére ki adatni szokott gyogyszereknek 100_tol tiz frt veszteség mellett leendő kiadását ajánlotta légyen,teszi bémutatását.

Végeztetett:az Megye orvosai által az Aradi és Buttyini gyogyszerárosoknak ,az Megye szegény adozoi és kórháza számára kiszolgáltatni szokott gyogyszerek ára tekintetében bémutatott nyilatkozatásai ,mellyben az Aradiak az Megye kórháza számára kiszolgálando orvosi szereknek ,az kiabott áron alol minden száztol 25 frt ,az szegény adozok számára pedig 10 forinittal oltsobbban ,- az Buttyini pedig az általa kiszolgálando ollyatán

szereket 10 frt oltsobb áron ajánlják,- elfogadtatván az ollyatén orvosi szerekről bányujtani szokott jegyzékek kifizetése rendelése alkalmával leendő használás végett a' NMM Királyi Helytartó Tanátsnak felküldetnek."

Ezzel a megegyezéssel együtt:

"Rosa Josef megyei Fő orvos az megyei Rabok számára folyó 831. esztendő első fél alatt Hideg Sándor által kiszolgáltatott orvosi szereknek az száztól 10 levonással számítva meg állapított és 123 frt 28 3/4 kr pengőre rugó Jegyzékét felsőbb helyen leendő kifizettetés helyben hagyása végett bemutatattya.

Azon Fő orvos, azon esztendő felére, az Szegény adozó nép számára, azon gyógyszeráros által kiszolgáltatott és az tiz száztól való levonás után 38 frt 79 kr pengőbe meg állapított orvosi szereknek Jegyzékét bemutatattya.

Végeztetett: Eme a' Megye szegény Adozói és kórháza számára f.é. első felébe ki szolgáltatott orvosi szerekről bemutatott Jegyzékek, az mellékelt orvosi Rendelésekkel megvizsgálás és kifizetés rendelése végett a' NMM. Kir. Helytartó Tanátsnak felküldetnek."

Továbbá:

"Bemutatott kifizetés végett Hideg Sándor Aradi Gyogyászor árosnak az megyébe közelebb mult Esztendő Karátson havába ki ütött marha döög elalmával Apáti és Miske Hellység számára kiszolgáltatott Gyogyaszerek eránt készített és az Megye orvossa által az szokott száztól 10 frt levonással 46 frt 23 kr., pengőben le szállított Jegyzéke." /16./

A Helytartótanács 1832 szeptember 4.-én 23057 sz.a." a' szegényebb sorsu ,epékorságban sinlődött adozok és rabok számára 1830/31. esztendő folytában Aradvármegyei 6 Patikáriusok által /ezek közül : Szikra András, Lipniczky Ferencz, Lichtenstein Ferencz és Bárdy Imre / Kiszolgáltatott orvosságokért összesen 2177 frt 2 krt kifizettetni rendel." de csak Szent András hava /november/ 26.-án fizették ki az esedékes összeget. / 17./

A kórházi gyógyszerár megnyitásáig eszközölt gyógyszer szállításokat a következő adatokkal ismertetjük:

1832.évre Bárdy Imre számláit 1833.év elején küldték fel a Helytartótanácsnak, ahonnan május 26.-án 12848 sz.a.érkezett meg a jóváhagyás. A következő 1834.évben január 14.-én ugyanezzel Bárdy Imre, 163 frt 33 kr értékű, számláit hagyták jóvá az 1833.évi szállításokról. 1835.év elején küldték fel Hidegh és /Szikra/ Boros "patikáriusok jegyzékeit a' kórházi betegek gyógyítására 1833.és 1834.évek folyta alatt kiszolgáltatott orvosságokról", melyek Karátson hava /december/ 2.-án lettek kifizetve. /Szikra/ Boros András számláit 1835-ben küldték fel "a' szegényebb sorsu adozok 's rabok számára 1835.év első felében kiszolgáltatott gyógyszerekért 50 frt 27 kr és 42 frt 22.kr." pengőben és 1836-ban a Helytartótanács 17852 sz.a. rendeli " a' honni pénztárból kifizettetni. Az 1835.év második felében Gallini Pál volt a szállító ,akinek számláit 1836.év elején küldték fel a Helytartótanácsnak és onnan 1837.Szent Jakab /julus/ hava 31.-én érkezett le a jóváhagyás "a' megyei rabok 's szegényebb sorsu adofizetők számára 1834/35.évben kiszolgáltatott gyógyszerekről 100 frt 54.kr." értékben. 1837.Szent György hava /április/ 4.-én tartott megyei gyűlésen mutatták be /Szikra/ Boros Andrásnak az előző 1836.évről 88 frt 67 krt kifizető számláját és ugyanazon év Karátson hava 4.-ki gyűlésen fizették ki " a' felsőbb helyen is meg vizsgál 's helyben hagyott jegyzékét." /18./

A kórházi gyógyszerárrol a gyógyszer szállítások alapján az első adat tanúsítja , hogy működését 1837-ben kezdte meg. 1838-ban

még az aradi gyógyszerészek egyánileg is szállítottak a szegény adozók számára, de az 1839-ik jegyzőkönyvből megállapítható, hogy 1837-ben a kórházi gyógyszerertárból gyógyszereket szolgáltattak ki a kórházi betegek számára:

"Kórházban született beteg rabok számára 1838. máj.- október hónapokban a kórházi gyógyszerertárból kiszolgáltatók száma jegyzéke felküldetik.

U.az: 1837, 1838. Julius végéig felküldetik." / 19 /

Egy másik adat szintén a kórházi gyógyszerertár működésének kezdetéről számol be és pedig az 1841. esztendő Bőjtűs hava /március/ 22.-én tartott közgyűlésen benyújtott számlák egyike:

"Bemutatottak Boros Theresia, Hidegh Sándor és Galenyi Pál gyógyszerészek által a Megye kórháza részére az 1837. évben kiszolgáltatók és az 1837. évi Karácsony hava 1-ső napján 838 frt. 6 $\frac{1}{2}$ krajcz, úgy az 1837-dik és 1838. évben azon kórház számára kiadott és az 1838. év Szent Jakab hava 22.-én 1333 frt 52 $\frac{3}{4}$ krajcz iránt költött árjegyzékei. Végeztetett: A bemutatott árjegyzékek a melléje tsatolt orvosi rendelvényeket magában foglaló könyvekkel a NEMEKHT-nak felküldetnek." / 20. /

Az idézett szövegből bár hiányzik a "kórházi gyógyszerertár" szó, de a közös vállalkozásra utalnak a három gyógyszerész egy összegben kifejezett számlái.

1838. évtől kezdve a megyei közalapra csakis a kórházi gyógyszerertár szállított, - egyéni számlák ekkor már nincsenek. Erre vonatkozó adatok közül kiemeljük az 1839. Szent György hava /április/ 3.-án kelt közgyűlési jegyzőkönyvet:

"Gyűlések jegyzőkönyve, 1839. esztendő Szt György hava /
április/ 3.-án. Brűnek Károly számvevő ur az 1838. esztendő
Punkösöd ,Szt Iván, Szt Jakab, Kisasszony, Szt Mihály és Mindszent
havaiban a' Megye Kórházban lévő gyógyszerertárból, a' Megyei kór-
ház betegek számára kiszolgált gyógyszerek jegyzékét ellátot-
tan bémutatya. Végeztetett: A' Megyei Kórházban lévő 's jeles-
sen az "A" alatt megyei, "B" alatt pedig városi betegek számára
kiszolgáltatott orvosi szerek jegyzékét a' NEMKINT-nak felkü-
ldetni rendeltetik.

Az 1838. esztendő Boldogasszon 3-dikától ,ugyan 1838 esz-
tendő Szent Jakab hava 31-ik napjáig Aradon lévő Megyei Kór-
ház Gyógyszerertárból a' szegény adozok részére kiszolgáltatott
gyógyszerek árjegyzékét ellátva bémutatya." / 21. /

Miután Remold Jakab vette át a kórházi gyógyszerertárat, az 1839-
1840. katonai évnök 2-ik, 3-ik és 4-ik negyedében szolgált ki gyógy-
szereket /22./ Háromnegyed évig tartó működése idejéből csak két
számláról tudunk. Az egyiket 1840. Karátson hava /december/ 14.-én
nyújtotta be " a' Megyei beteg rabok orvosoltatására az 1840. Eszt.
Böjtelő hava 1-ső napjától az évi Mindszent hava utoljáig Remold
Jakab gyógyszerész által kiszolgált gyógyszerertári rovatokat." /23./
A második elszámolás 1841. Böjtmás hava /március/ 22.-én került be-
mutatásra. Ez az elszámolás két részből áll, az első ,külön megjegy-
zés nélkül ,a kórházi betegeknek kiadott gyógyszerekről szól, míg
a második a fizető betegekre vonatkozik:

"Bémutatottak a' megye Kórháza gyógyszerertárból az emli-
tett kórházban fekvő betegek számára Remold Jakab által az
1840. év

Bájt elő havában.	26 f. 10	kr
Bájtás "	20 "	17 "
Szent György "	18 "	35 "
Pünkösöd "	22 "	30 "
Szent Iván "	13 "	16 "
Szent Jakab "	13 "	5 "
Kiss Asszon "	18 "	5 "
Szent Mihály "	14 "	32 2/4 "
Mindszent "	16 "	51 "
	<hr/>	
Összesen:	163 "	23 2/4 "

mennyiségi árért kiszolgáltatott orvosi szerek árjegyzéke, az orvosi rendelvényeket magában foglaló a.1. és d.2. könyvekkel.

Bémutatottak a' Megye Kórháza Gyógyszertárából az ottan fekvő Betegek számára készfizesés mellett Remold Jakab által

az 1840. évi Bájt elő havában	61. f. 15 2/4	kr
Bájtás "	49. "	3 3/4 "
Szent György "	56 "	33 2/4 "
Pünkösöd "	21 "	10 1/4 "
Szent Iván "	12 "	59 "
Szent Jakab "	18 "	52 "
Kis Asszony "	36 "	6 "
Szent Mihály "	14 "	58 2/4 "
Mindszent "	31 "	18 1/4 "
	<hr/>	
Összesen:	302 "	17 "

mennyiségi árért kiszolgáltatott orvosi szerek árjegyzéke, az orvosi Rendelvényeket magában foglaló B1, B2, B3 könyvekkel. Végeztetett: A' bémutatott árjegyzék 's orvosi Rendelvényeket magukba foglaló könyvek a' NEMKANT-nak felküldettnek." / 24 /

A Helytartótanács által leküldött jóváhagyások szerint három számlát adott be Remolt Jakab, - az elsőt még kórházi szolgálatának idejében: "11476 sz.a. a' NEMKHT adozok, beteg rabok és kórházban szülődk részére kiszolgált gyógyszerek árát Remold Jakabnak kifizet-
tetni rendeli." /25./ 1841-ben két jóváhagyás érkezett a Helytartota-
nácstól. Az egyik 6769 sz.a. "Remolt Jakab által a' megyei börtönban-
raboskodo betegek részére kiszolgáltatott gyógyszerek árát kifizetni
rendeli." A másik 35568 sz.a. "szegényebb sorsu adozok 's beteg rabok
számára 1840. évben kiadott gyógyszerek árát..... Remolt Jakab-
nak 1611 f.9 kr.." /26./

Am a megye nem fizette ki még 1842-ben sem összes követelését,
amiért is 1842 Bőjtmás hava /március/ 3.-án a megyéhez folyamodott:

"1842. Bőjtmás hava 30-iki Közgyűlés alkalmával Remolt Ja-
kab a' Kórház számára több évek óta kiszolgáltatott 's a' Hto
Tan. által helyben hagyott 1333 frt árjegyzék kifizetését el-
rendeltetni és mind ennek elmulasztásából eredő kárára nézve
ovását téve, erről hiteles bizonyítványt kiadatni kér." /27./

Utoda, Andrényi Zsigmond 1840. noveber 1.-től kezdve az egyedüli
szállítója a megyének. Első számláját 1841. Bőjtmás hava 22.-án mutat-
ta be a megyének Remolt-tal és az alapító három gyógyszerész számlá-
laival együtt:

"Bemutatódott Andrényi Zsigmond megye kórházi gyógyszer-
ész által a kórházban fekvő betegek számára az 1840/41 év Szt
András, Karátson és Boldogasszony havaiban az orvosi Rendelmé-
nyeket magokban foglaló könyvek szerént 99. f. 50 kr-ig kiszol-
gáltatott orvosi szerek árjegyzéke.

Andrényi Sigmund megye kórházi gyógyszeresnek az 1840/41
év Szent András, Karátson és Boldogasszony havaiban szegény ado-

zok részére 22. f. 31 $\frac{1}{2}$ kr kiszolgáltattott orvosi szerek eránti arjegyzéke.

/Mint előbb. Sz. Z. / ..... megyei rabok számára kiszolgált orvosi szerekért 155 f. 27 1/4 kr. járulo mennyiség arjegyzéke." /28./

Ezt a számlát a Helytartótanács a Remolt-féle számlával együtt 35568. sz. a. hagyta jóvá 1841-ben, 258 f. 14. kr értékben. /29./

A mult 1840. és a folyo 1841. évről 1841. december 13.-án nyújtotta be számlát Andrányi, közvetve a főorvos által:

"Rozsa Jozsef megyei főorvos azon gyógyszerek jegyzékét, mellyek részint szegény sorsu ado fizetőknek, részint pedig a' megyei kórházban került szegényeknek és megyei Raboknak, számukra a' megyei kórházi Aradi patikából Andrányi Zsigmond gyógyszerész által, a' mult év utolsó negyedében és a' folyo évben kiszolgáltattak." / 30. /

Figyelemmel kísérve a további adatokat, megállapíthatjuk, hogy a szállítások és a jóváhagyások fennakadás nélkül, rendszeresen következtek, nem úgy mint az előbbi évtizedben, amikor előfordult évekig tartó késedelem is, pld. az 1836/7, 1837/8 -ik évekről csak 1841-ben kaptak meg pénzüket egyes vidéki gyógyszerészek. / 31. /

A fenti számlák jóváhagyását Andrányi 1842 május 10.-én kapta meg 17472 sz. a. 1097 f. 9. kr értékben, a vidéki gyógyszerészekével együtt, azzal a meghagyással, hogy "a' megyei házi pénztárból külön nyugtatványok mellett kifizetendők legyenek." /32./

1842-ben 31070 sz. a. 394. f 28 kr, és 39203 sz. a. 288 f 52 kr értékben érkezett le a jóváhagyás, míg az 1843. január 23.-ki gyűlésen felterjesztették Andrányi Zsigmond " Kórházi gyógyszeresnek megyei szükségekre kiszolgált 167 f. 23 kr, megyei ado zo nép részére 12 f.

39 kr. a' megyei kórház számára 148 f.9 kr. megyei szükségre kiszol-
gáltatott 154 f.19 kr jegyzékeit" /33./

Mellőzve az 1843,1844,1845,1846,1847 és 1848-ból származó adá-
tok /34./ részletezését, befejezésül két beadványt ismertetünk. Az
egyik, 1845-ben 13082 sz.a. jóváhagyott elszámolásból megtudjuk, hogy
Andrányi alatt még a nemesek is élvezhették a megye terhére eszkö-
zölt ingyenes gyógyszerellátást:

"13082 sz.a. NEMESKÉNT. kifizetni rendeli Andrányi Zsigmond-
nak

Nemesek	108 f. 34 kr
Kórházbéliek	69 " 28 "
Készfizesésesek	47 " 32 "
Rabókért	35 " 27 "
Börtönökben	13 " 32 "

kiszolgáltatót gyógyszerek jegyzékeit."

Végül is Andrányi egy teljes szövegű beadványát közöljük:

"Bemutatva 1848. eszt. Márczius 1-én tart. közgyűlésen Andrá-
nyi Zsigmond gyógyszerésznek Tks Ns Vgye számára kiszolgálta-
tott és 155 f.50 kr pengő pénzben szollo orvosi jegyzéke.

Jegyzéke azon orvosi szereknek ,mellyek Tks Ns Arad Vgye
kórházában levő Betegeinek az orvosi könyvek szerint kiszolgál-
tattak:

	<u>Pengő pénzben öszvessen:</u>
C. könyv szerint készfizesés mellett	
Domestic	
Holnapok: November, December, Januarius tészen	112 f.17 kr
D. könyv szerint Vgye Rabjainak a' kórházban fekvő	
November, December, Januarius tészen	20 " 49 "
E. Orvosilag rendeltetett szegény adozok.	
November, December, Januarius tészen	22 " 44 "
Summa öszvessen	155 " 50 "

ezen summából az ajánlott 10% lehuzáván
marad fizetendő

15 f. 34 kr

140 " 16 " .

Költ Aradon Februarius 1-ső Napján 1848

Andrényi Zsigmond

Arad megye-korházi gyógyszerész." /35/

2., A vidéki gyógyszerészek szállításai a megye terhére.

A vidéki gyógyszerészek szállításaira nézve megjegyezzük, hogy a számlák összehasonlításával következtethetünk az összforgalom nagyságára.

Az első vidéki szállítást az 1819/20. évben Lipnitzky Ferencz buttyini patikáros eszközölte a szegény adozók számára és a kiszolgáltattott orvosi szerek jegyzékét 71 f. 23 kr értékben 1821. február 20.-én nyújtotta be a megyének, ahonnan viszont a következő felirattal továbbították a Helytartótanácsnak:

"Serenissim. et Excelsum Consilii.....

Rationes Pharmacopaei gremialis Butyiniensis, super medicamentis ad rationem egenorum contribuentium per decursum anni 1819/20 subministratis, praestitas, dum pro Benigno Gratioso applacidanda 71. fl. 23 kror. summae exolutione isthic ./.. humillime advolvendó submittemus, Nos Benignitati Dv..... Datum e Part. Congr. Nostra Aradini die 20. Febr. 1821. celebrata."

/ 36. /

A számlát július 24.-én 1898b sz.a. hagyta jóvá a Helytartótanács

/ 37. /

A második vidéki számlát Hudolszy András soborsini gyógyszerész adta be 76 f. 18 kr értékben "az azon vidékbéli adozó szegénység szá-

mára " kiadott gyógyszerekért ,amit a Helytartótanács 25777 sz.a. október 9.-én hagyott jóvá és a megye ugyanazon 1821.év november 6.-án fizetett ki. / 38./

Az 1820/21.évben csak a buttyini gyógyszerész szállított köz-
alpra és számláját 1822 március 11.-én fizették ki ,mig akövetkezőt
1823.Szt. Iván hava / junius / 2.-án vette kézhez a megye./39./

Ugyanazon évben ,1823.december 9.-én, nyújtotta be első elszá-
molását Nagy István pankotai gyógyszerész:

"Bémutattattak Nagy István Pankotai Patikáriusnak a' Világ-
gosi járás kerületibéli szegény 's scorbut nyvallyában sinlő-
dő adozo lakosok számára hivatalosan be bizonysítva 's rend-
szerént taxálva 1821-1823 esztendőben adott orvosságokrol
szollo feljegyzései."/40./

Több éves szünetelés után ,Hudolszky András 1825.Pankösd hava
/május/ 25.-én nyújtotta be " a' szegény adozok számára kiszolgál-
tatott orvosságok jegyzékét és ugyanakkor kérelmezte Radna mezővá-
rosában egy filiális Patika felállítását./ 41./

1826-ban megszaporodtak a vidéki gyógyszerészek szállításaira
vonatkozó adatok.Március 7.-én 6285.sz.a."N Mgu H.Tanáts a' szegény
adozok és Rabok gyógyítására 1824.e.Mart 21.-től 1825.e.April utol-
jágig fordított orvosságokat Hudolszky András,Lipnitzky Ferentz és
Hidas Sándor Patikáriusoknak 309.f. 50 1/4 kr.-ban kifizethetőnek
jelenti." Április 6.-án "jegyzéke a' Pankotai Patikából kiszolgál-
tatott orvosi szereknek 1823,1824 és 1825.esztendőkről" került be-
mutatásra. November 9.én tartott külön gyűlésen:

"Bémutattatott a' Butyini Patikából a' B.Jenei járás ado-
zo szegénysége számára most elenyésző 1826.esztendei második fél
esztendő alatt kiszolgáltattott orvosságnak 76 fr-ra menő fel-

Jegyzése. Végeztetett: A NEMKATH-nak szokott megtekintés végett olly kérelmére megjegyzés mellett rendeltetik felküldetni: hogy mivel az országban található patika szereket a' felső vidékekhez, nevezetessen Bétshoz alkalmaztatott árak a' Patikáriusoknak a' közönség kárával mód felett való nyereséget hájtana, azon árszabást az also vidékek tekintetével alább szállitattni kögyessén változtasson."

Megjegyezzük, hogy a megyének ezen javaslata megelőzte a Helytartótanács 1829-ben kiadott utasítását, miszerint a honi természetű növényi drogok árát leszállítsák. /V. ö.: V. fej. 2. szakasz/

November 20.-án bemutatatták még az aradi és a pécskai patikákból 1825/6 esztendő 2-dik felében "a' Megye szegény adoza lakossai 's Rabjai számára kiszolgáltató orvosi szerek jegyzékét" és a két utobbi beadványt a megye a következő felirattal továbbította:

"1826. Eszt. Nov. 9 és 20-ikán tart. közgyűlések J. k. 1495, 1625.

Felséges örökös Cs. Kir. Főherczeg.

Megyénkbeli Szegény adofizető népünk, úgy tömlőczünkbe sinlődő rabjaink orvoslására és némely marhadögnek megszüntetésére, ugyantsak e megyénkbeli Arad, Pétska 's Buttyin m. városában lévő Patikákból kiszolgáltató orvosi szerek Jegyzékét a' fentálló Kegyes Rendelések következtetésében, azoknak megtekintése és a' kiadott szerek árának kifizettetése elrendelése végett, Cs. Kir. Fő Hertzegségnek és a' Nagy. M. M. Kir. Helytartó Tanácsnak olly alázatos kérésünk mellett terjesztjük elő, hogy a mennyiben némely, - itt ez Magyar Hazában közönségesen találtató orvosi szereknek itten folyó könnyű ára és oltsósága tekintetéből, a' felső vidékek 's jelessen Bétsvárossában fent álló drágább árakhoz képpes határozatni szokott árszabása, egy részről ugyan az itt lévő közönségnek

nagy terhére volna ,más részről a Patikáriusoknak a' köznépi rövidségével mód felett való nyereséget hajtana , - azon orvosi szereknek árszabását ezen also vidékeken folyó árakhoz képpeszt alkalmaztatni kegyesen el rendelni változtasson."/42/

1827. október 23.-án kelt 27610.sz.a. helytartósági jóváhagyás következtében Karátson hava 10.-én került kifizetésre Hudolszky Andrásnak " a' megyének szegény lakosai számára 1825. Eszt. Junius 17-től fogva egész 1826-ik Eszt. Augustus 23-ik napjáig kiszolgáltattott orvosi szerekről bányujtott és 15. frt 28 kr ezüst pénzben szollo számadásai, maga rendjén megvizsgáltatva 's helyben hagyatva." Ez alkalommal fizették ki a mult 1826. novemberében felkölödtt és most 27606 sz a. jóváhagyott számadásokat és pedig Hidas Sándor Patikáriusnak contoja 781. f. 21. kr, Lipnitzky Ferentznek 73. f. 26. kr Stiller Ferentznek 9 f. 57 1/4 kr orvosságok fejében, ezüstben. /43./

1828. január 22.-én Lipnitzky Ferenc nyujtotta be számláját az 1826/27. esztendő 1-ső felében kiszolgáltattott orvosságokról, melynek kiegyenlítésére csak 1829. januárjában került sor. / 44. /

1829. Bőjtelő hava /február/ 17.-én a buttyini és a pankotai gyógyszerészek mutatták be számláikat az aradiakéval együtt:

"Lipnitzky Ferentz Butyini Patikáriusnak 1828. Eszt. első fél Esztendeiben az adofizető beteg lakosok részére kiszolgált szerekért 46. f. 29. kr

Hegyanazon Butyini Patikárius által 1828. Eszt. második felerészre az adoza nép számára kiszolgált 53. f. 28. kr.

Lightenstein Pankotai Patikáriusnak 1828. Eszt. Julius és Augustus hónapjaiban az megye szegény lakosai részére kiszolgált 5. f. 46 kr."

Ezeket a számlákat a Helytartótanács 1827 sz.a. Junius 30.-án

hagyta jóvá. /45 /

1830. év elején Lipnitzky Ferenc nyújtotta be az 1829. eszt. 2-ik felére szolo számlát és ezt követöleg a megye kirizette náki az elöbbi szállítások értékét az 1828. november 13-tól 1829. július 15.-ig kiszolgáltató orvosokéért. Ebben az évben még a pankotai, a pécskai gyógyszerészek elszámolásaival találkozunk, míg a soborsini Hudolszky András most utolsó alkalommal nyújtott be számlát. /46/

1831. február 7.-én a buttyini és a pankotai gyógyszerészek adták be számláikat és március 8.-án a múlt évek jóváhagyását küldötte le a Helytartótanács: Stiller Ferencnek 7. f 43 kr, Hudolszky Andrásnak 3. f. 48 kr és Lipnitzky Ferencnek 54 f 49 kr értékben és az érdekeltek járandóságát Szt György hava /április/ 11.-én fizette ki a megye.

Ebben az évben a Helytartótanács külön leiratban említi Lipnitzky Ferencet, a közalap javára adandó engedmény tárgyában:

1831. Szt Iván hava /június/ 1.-én tartott megyegyűlésen

"A/ N. M. K. Hto M. T. M. e. Jk. 1924 sz. a. tettefelírás következtében Lipnitzky Ferentz Buttyini Gyogyszer árosnak az 1829. eszt. Szt Iván hava 30-án 16864. sz. a. költ intéző levél által levonattatott summat ,és pedig öszvesen : 24. f. 3 1/4 krt, mint-hogy a' 100 frttól 25-nek elengedését nem ajánlotta, olly hoz-zátéttel kirizettetni rendeli , hogy a' Megye más vármegyék példájára olly gyógyszerárost találni iparkodjon, ki az eféle szereket valamely levonás mellett kiszolgáltatóni kész volna.
Végeztetett: ..... a' megyebéli orvos-úrnak meg hagyatik, hogy az illető gyógyszerárokat az orvosi szereknek bizonyos el-engedés mellett leendő kiszolgáltatóására felszolitassék." /47/

1832. Szeptember 4.-én a Helytartótanács "a' szegényebb sorsu epekorságban sinlödött adozok és rabok számára 1830/31 esztendő

folytában Arad Vármegyei 6 patikáriusok által kiszolgáltatott orvosságokért összesen 2177 f.2 krt kirizettetni rendel." Az összeget Szent András hava / november / 26.-án fizette ki a megye Szikra András, Lipnitzky Ferenc, Lichtenstein Ferenc, Bárdy Imre, Szammer János / Mihály / és Hidegh Sándor patikáriusoknak. /48./

1833.év elején a pankotai és a buttyini gyógyszerertárból küldtek be számlát az elmúlt évről, február 5.-én pedig a Helytartótanács Lipnitzky özvegyének hagyta jóvá múltévi követelését. Május 28.-án 12848 sz.a. Boros András, Lichtenstein Ferenc, Bárdy Imre és a buttyini patikás kaptak engedélyt 378 f.6 krt kitevő összeg átvételére. /49./

1834-ben a pankotai és a buttyini gyógyszerertárból küldtek fel számlát és november 5.-én 30183 sz.a.a buttyini gyógyszerertár új tulajdonosának, Jando Antalnak rendelte el a Helytartótanács 113 f.49 kr.kirizetését "a' szegény jobbágyok számára a mult 1833-ik esztendőben kiszolgáltatott orvosságokért." /50./

1835-ben egy újabb gyógyszerertár sorakozott a szállitok közé: a radnai. Az év elején Lichtenstein Ferenc és Ternáijo Jozsef radnai gyógyszerész, utobb pedig Kisjenőről Szammer Mihály és Buttyinból Jando Antal nyújtották be számlájukat az 1834-ik évben kiadott gyógyszerekről. /51./

1836 elején a pankotai és buttyini patikákból küldtek fel számlát, majd 17852 sz.a. a Helytartótanács leküldte Szammer Mihály részére 82 f.59 1/4 kr értékű jóváhagyását az 1835-ik év első felében kiszolgáltatott orvosságokért, "olly meghagyással: hogy jövőben ne talán támadható mirigyben sinlődő gyógyítás" alávettek jegyzékát a' helybéli lelkész is aláírja." A megye ezt az utasítást elfogadhatatlannak véleményezte és a kérdésben felírást küldött a Helytartótanácsnak a Szent Jakab hava /julius/ 4-ikén tartott közgyűlésen.

Ebben az évben folyosították Jando Antal és Stiller Ferenc számláit az 1834/5 évben kiszolgáltatott gyógyszerekért, melyeket a Helytartótanács 30347 sz.a. küldött le a megyének. A megye Szent András

hava /november / 28.-án foglalta jegyzőkönybe az erre vonatkozó fizetési meghagyást:

"Végeztetett: A' betegeskedett szegény adozok gyógyítására fordított eme gyógyszerekért a' felsőbb helyen is megvizsgált jegyzékek szerint: Jando Antal Butyini Patikásnak 143 f.17 kr., - Stiller Ferentz Pécskai gyógyszeresnek pedig 290 fr.53 kr pengő pénzben rendeltetik a' megye honni pénztárából kirizettetni"
/52./

A kisjenői gyógyszertárból még az 1836-ik év végén, míg a radnai és pankotai gyógyszerészek a következő 1837-ik év elején nyújtottak be számlákat. A Helytartótanács az 1834/5 évre Jando Antalnak 93 f.49 kr és Lichtenstein Ferencnek 73 f.értékű összeget hagyott jóvá, amit a megye 1837.év Szent Jakab hava /julus/ 31.-én fizetett ki a honi pénztárból.

Ugyancsak 1837-ben került bemutatásra a zsigmondházi gyógyszer-tár létezésének idejéből az egyetlen számla, melyet Böjtmás hava /március/ 1-ső napján terjesztett a megyegyűlés elé Rozsa József főorvos. Ezt a számlát, a számvevői hivatal által felülvizsgálva, a kisjenői, radnai, aradi, buttyini és pankotai gyógyszertárakéval együtt Szent György Hava /április/ 4.-én továbbították a Helytartótanácsnak. A jóváhagyást augusztus 22.-én 25684 sz.a. külték le és december 4.-én fizették ki a megye házi pénztárából a következő részletezés szerint: Köpf Alajosnak /Zsigmondháza/ 6 f.7 kr, Koritsánszky Vilmosnak /Kisjenő/ 51 f.39 kr, Ternáji Józsefnek /Radna/ 71 f.12 kr, Boros Andrásnak /Arad/ 88 f.6 2/4 kr, Lichtenstein Ferencnek /Pankota/ 193 f.25 1/4 kr, Szammer László /Mihály/-nak 275 f.49 kr és Jando Antalnak /Buttyin / 335 f.54 kr.

Ez év végén a kisjenői és pankotai gyógyszerészek újabb számlát adtak be a folyó 1837.évben kiadott gyógyszerekről. /53./

1838-ban, az év elején Csiky Márton simándi gyógyszerész küldte be első számláját, négy évre az erigálás után, - továbbá a radnai, buttyini, kisjenői, pankotai és pécskai gyógyszerészek. Ternájo József külön számlát is adott be az " 1837. évi marhadögkor Paulis és Kovaszentz helységek számára kiszolgált orvosi szerek áráról." /54./

1839-ben a buttyini, kisjenői, pécskai, pankotai, -1840-ben a pankotai, radnai, pécskai és kisjenői gyógyszerertárból adtak be számlát. /55./

1841-ben a Helytartótanács 19132 sz. a. Lichtenstein Ferencnek 6 f. 41 kr, Jando Antalnak 68 f. 42 kr, Stiller Ferencnek 31. f. 59 kr. és Koricsánszky Vilmosnak 8 f. 2 kr értékű számláit hagyta jóvá. Pankósd hava /május/ 5.-én Rozsa József főorvos a megyei gyűlés elé terjesztette az újból megnyitott sobersini gyógyszerertár tulajdonosának, Stauroczky Lászlónak számláját. Stauroczkynak ez az első számlája 8. f. 54 krt tett ki, míg Jando Antalé 66 f. 33 kr értékű volt, a Helytartótanács 35568 sz. a. jóváhagyása szerint. / 56./

1841-ik évre Stiller Ferenc még az év végén küldte be számláját, míg a pankotai és a radnai gyógyszerész csak az 1842. év elején,

Az 1840/41. év lefolyta alatt kiszolgáltatott gyógyszerek értékét 1842. július 13.-án utalványozta a megye, a Helytartótanács május 10.-én kelt 17472 sz. jóváhagyása alapján. "A számadási kimutatások szerint : Andrányi Sigmundnak 1097 f. 9 kr, Koricsánszky Vilmosnak 118 f. 4 kr Jando Antalnak 70 f. 24 kr Stiller Ferentznek 32 f. 24 kr, Stauroczky Lászlónak 17 f 50 kr pengő pénzben a' megyei házi pénztárból külön nyugtatványok mellett kifizetendők légyenek."

1842-ben még két fizetési meghagyást küldött le a Helytartótanács, 31070 és 39203 sz. a.: Andrányi Sigmundnak 394 f. 28 kr, Lichtenstein Ferencnek 30 f. 49 kr, Ternájo Józsefnek 22 f. 34 kr, valamint ismét Andrányi Sigmundnak 288 f. 52 kr és végül Stauroczky Lászlónak 44 f 2 kr értékben. Ebben az évben újabb számlákat Stauroczky, Koricsánszky és Csiky adtak be a vidékiek közül. / 57./

1843-ban a vidékről csak egy gyógyszerész adott be számlákat, Madácsy Károly, a soborsini gyógyszertár új tulajdonosa: az egyiket január 23.-án 61 f. 51 kr értékben, a másodikat pedig december 11.-én /58./

1844-ben a pankotai, kisjenői, buttyini és radnai gyógyszerészek nyújtották be számláikat és kifizetésre került Stiller Ferenc 1842. évi követelése 35 f. 40 kr értékben, továbbá 19739 sz. a. jóváhagyott Andrányi Zsigmond 394 f. 28 kr, Lichtenstein Ferenc 30 f. 49 kr, és Ternájo József 22 f. 34 kr értékű elszámolásai. /59./

1845 elején a szerencsétlen körülmények folytán megszűnt gyoroki gyógyszertár új tulajdonosa, Huba Ágoston adta be első számláját, a múlt 1844. évben, a szegény adozók részére kiszolgált gyógyszerekről. Rajta kívül Madácsy Ternájo, Andrányi és ismét Madácsy adtak be számlát. Még ez év vége előtt küldte le a Helytartótanács jóváhagyását, mely szerint Jando Antalnak 187 fr-ot, Koritsánszky Vilmosnak 62 f. 46 krt, Huba Ágostonnak 15 f. 42 krt és Andrányi Zsigmondnak 552 f. 2 krt fizettek ki. Ezen kívül még két jóváhagyás érkezett és pedig 13082 sz. a. Andrányinak az előbbi szakaszban ismertetett elszámolásával, Madácsy Károlynak 57 f. 58 krt, 32878 sz. a. pedig 38 f. 38 krt, továbbá Ternájo Józsefnek 20 f. 25 krt és Andrányi Zsigmondnak 269 f-ot utaltak ki /60./

1846-ban Huba Ágoston, Lichtenstein Ferenc, Koritsánszky, Madácsy, Csiky Márton, majd a buttyini gyógyszerész és végül "a" Boros Jenői fiók gyógyszertárnak Allványi Károly általi megvételével önállósá válnak való alakítása" után beküldött számlájával, - voltak vidéken a megye szállítói. A múltévi számlákat 17533 sz. a. hagyta jóvá a Helytartótanács Koritsánszky Vilmosnak 145 f. 45 kr, Madácsy Károlynak 71 f. 1 kr és Andrányi Zsigmondnak 720 f. 31 kr értékben. /61./

1847-ben először jelent meg a szállítók sorai közt Hamaliár György szentannai gyógyszerész, kinek számláját a Helytartótanács 35534 sz. a. hagyta jóvá 20 f. 19 kr értékben. Vele együtt a következő

számlákat fizették ki: Ternáji Jozsefnek 38 f. 38 kr, Huba Ágostonnak 12 f. 13 kr, Stiller Ferencnek 21 f. 25 kr, Lichtenstein Ferencnek 62 f. 41 kr, Jando Antalnak 106 f. 56 kr és Andrányi Zsigmondnak 324 f. 53 kr. Ez évben még egy jóváhagyás érkezett 20442 sz. a. Csiky Mártonnak 11 f. 42 kr, Jando Antalnak 314 f. 12 kr, Koritsánszky Vilmosnak 149 f. 21 kr és Andrányi Zsigmondnak 624 f. 12 kr értékben. Év végén Hamaliár, Csiky, továbbá a buttyini és borosjenői gyógyszerészek küldtek be számlákat. /62./

1848-ban a történelmi események következtében számlák kifizetésére nem került sor, de a szállítások egy ideig még rendszeresen folytak. Az első számlát ez évben Madácsy Károly nyújtotta be, melyet a megye a következő közös felirattal továbbított:

"Arad Vármegye a ben' leírt gyógyszerész jegyzékeket kellő ellátások eszközöltetéseért felterjeszti: Febr. 29. 1848.

Madácsy Károly Soborsini gyógyszerészünk által 1846. évi második felében a szegény adozók számára 30 frt 52 pengő krajczár, ugy Andrányi Zsigmond kórházi gyógyszerészünk által a megyénkbeli beteg rabok számára m. e. Augustus, September és October hónapokban 136 ft 31 p. krajczár.

végre

ugyan a most nevezett kórházi gyógyszerészünk által megyénk szegény adozói számára m. e. Augustus, September és October hónapokban 20 ft 22 pengő krajczár erejéig kiszolgáltatott gyógyszerekről szollo jegyzékeket ellátások kegyes eszközöltetéseért alázatosan felterjesztjük."

További bemutatott számlák: Ternáji Jozsef, Huba Ágoston gyógyszerészekről származtak, míg az utolsó vidéki számlát Madácsy Károly adta be 1848 július 17.-én. Erről a következő jegyzőkönyv emlékezik meg:

"1848-dik évi Julius 17-én Arad megye részéről Vörös Antal első alispán elnöklete alatt tartott bizottmányi ülésben. Bemutattattak Madácsy Károly gyógyszerész által a szegényebb soru megyebéli adozok részére kiszolgált gyógyszerekről szollo 38 f.16 kr pengő pénzben.

Ugyancsak Madácsy Károly által kiszolgált gyógyszerekről szollo 66 f.51 pengő krajezárnnyi főorvosilag ellátott jegyzékek. Végeztetett: Ellátás végett az ipar és kereskedési ügy ministerhez felterjesztetnek."

Andrényi Zsigmond volt az utolsó aki hitelezett az állam kasszájának. Számláját 1848 évi Augustus hónap 3.-án Aradon tartott bizottmányi ülésen mutatta be "a' kórházban ápolt betegek számára kiszolgált gyógyszerekről 627 f.5 kr értékben." A számlát ellátás végett az ipar és kereskedelmi miniszternek felterjesztették./63./

3. Arad városnak szállított gyógyszerekről.

Szabaddá tétele után, Arad város külön kontójára szállítottak a gyógyszerészek a szegény adozok és rabok számára. Az első ilyen irányu szállítást Hidegh Sándor eszközölte, " város rabjai számára 1836. esztendő május hó 1-ső napjától kezdve 1837. April utolsó napjáig kiszolgált orvosi szerekért összesen 59 f.9 kr pénzben specifikálván."

1837. november 1. napjától kezdve egész 1838. április 30.-ig Boros András volt a soron, aki a szegény adozok számára kiszolgált gyógyszerekért " 69 frt 25 krt követelvén, egyszersmind azt nyilatkozván, hogy ha ezen summa nékie azonnal assignáltatni fog, ebből 25 percentet engedni fog." A városi tanács a számla bemutatásakor a következő határozatot hozta:

"A' segény adozok számára kiszolgáltatót gyógyszerek jegyzékei a' N M M K H Tanácsnak felsőbb ellátás végett felterjesztetni fognak, ellenben az hogy a' szegény adozok számukra városi Wé és Seb - orvos Urak által praesentált gyógyszerek csak Polgármester Urnak aláírása mellett kiszolgáltassanak, mind a' némelykor rögtön és éjszakánként is megkívánható orvoslás, mind pedig a' betegeknek ide 's tova járkálástól kiméllése és egy netalán élete veszedelmeztetése , vagy legalább betegség súlyosításának elhárítása okánál nem helyeseltetvén,..... utasítatnak: hogy ezentúl a' praescriptiokat minden holnapban rendes jegyzék mellett vizsgálat alá vegyék."

Hídegh Sándornak fent említett számláját 1838-ban utalványozták a következő végzéssel:

"Mután előtűlt Polgármester Urnak ezuttal tett szóbeli jelentése szerint Hídegh Sándor gyógyszeráros ura' specificált summaól 25 percentet elengedett és minden felsőbb helyen netalán téendő nehézségeknek potlását magára vállalta volna....."

/64./

Mivel hogy a városi adatok hiányosak , a városi szállítások lebonyolítását nem lehet pontosan követni és így ezen a vonalon nem következtethetünk a forgalom dinamikájára. A továbbiakban közöljük a meglévő adatok egy részét, hogy reávilágítsunk az aradi gyógyszerészek ily irányu működésére is.

1839-ben Boros Andrásnak 110 forintot, Hídegh Sándornak 154 forintot utalványoztak gyógyszerekért.

1841. szeptember 20.-án Sztupa György , a második gyógyszerár új tulajdonosa adta be első számláját és november 15.-én egy újabb számlája került bemutatásra a város részére kiszolgált gyógyszerekről.

1842 december 6.-án Hidegh Sándor kérte a kiszolgált gyógyszerekért járó 317 f.31 krt kitevő összeg kifizetését a szingarmadából, amit december 10.-én fizetett ki Frantzély. Ebben az évben mutatta be Sztupa György a kiszolgált tintásért járó 51 f.38 krx értékű jegyzékét átvizsgálás végett.

1843. év végén Sztupa György ismét tintaszállítás ügyében fordult a városi tanácshoz:

"Sztupa György gyógyszerész mult 1842. évben a város részére szerződésileg kiszolgáltattott tinta mennyiségért járó 66 frt 48 kr kifizetését kérvén.....kifizetés végett utalványoztatott"

1843-ban Galliny Pál adott gyógyszert " a' városi rabok és szegények számára" 63 f.16 kr értékben, mely összeget a főkamara 1844-ben fizetett ki.

1844 március 14.-én Andrényi Zeigmondnak 80 f.20 krt utalványozott irad város főkamara a Helytartótanács 4413 sz.leirata alapján, 1 frt 41 kr-al kevesebbet, mint amennyit előzetesen már kifizetett s így a különbözetet a főkamara visszautalványozta.

1845 december 14.-én Sztupa György kérte a várostól 120 frt 52 kr értékű számlája kifizetését a kiszolgált gyógyszerekért, mely összeget másnap a főkamara ki is fizetett. A Helytartótanács 27043 sz. jóváhagyását 1846 augusztus 31.-én vette tárgyalás alá a tanács és végzése alapján a főkamara 5 krt bevételbe utalványozott.

Ezzel zárjuk a városi szállításokra vonatkozó adatok sorát. /65./

4. Magánjellegű követelések.

1827-ben Hidas Sándor és Szikra András közös követeléssel léptek fel a polgári törvényszéknél a vagyonbukott Birnstinkel Ábrahám ellen. Kiszolgáltattott orvosságokért:

"1827 Boldogasszony hava /Január/ 15-én ezen Tek.Nemes Arad Vármegye surrogatus Al Ispánya Tek.Vásárhelyi János Urnak előlétele alatt Polgári Törvényszék tartatván:

Hidas Sándor és Szikra András Aradi Patikáriusoknak Birnstinkel Ábrahám eridális massáján /66./ lévő kereseteik tekintetében, Arad Város Tanácsa előtt indított és azon orvosi szerek eránt fent lévő keresetnek megítélésével mind azon Városi Tanács, mind pedig az Uriszéken el ítélt, onnan pedig Al-Ispányi meghagyás következtében, ezen Törvényszék elibe hozatott adosságbéli perekben." /67./

A következőkben ismertetjük Galinyi Pál sommás adossági perét Lübeck Salamon özvegye ellen, melyet 1838. November 13.-án tett folyamatba Sz. Királyi Arad Várossa Nemes Tanácsa előtt:

"1838-dik Esztendő Sz. András hava 13-án Szabad Királyi Arad Várossa Nemes Tanácsa részéről tartatott Törvényes ülés alkalmával folyamatba tétetett

Sommás Adossági Pere

Galiny Pál helybéli gyógyszeráros Urnak mint Felperesnek Lübeck Salamon özvegye helybéli zsidó üvegesné, mint Alperes ellen.

A' Felperesért Mayer Imre törvényessen vallott ügyvéd előmutatja az Alperesnek rendes és törvényessen megtörtént idéztetéséről szollo Bizonytságot -A- egyszeremind a' kereső Levéllel együtt "A" alatt kéri tehát a' T. Birotságot, hogy az Alperest a' Kereset Levélben foglalt keresetben "s" "B" alatt idezárt perbeli költségekben elmarasztaltatni 's a' Biroi foglalást ellene elrendelni. Végző ítélet alá botsájtja.

2528/1838-ik November 13.

Sz. Kir. Arad Várossa részéről tartatott Törvényes ülés alkalmával

ítéltetett

A' Törvény szine eleibe személyessen megjelent Alperes a' kereset valóságát elismervén 's a' kifizetést ajánlván, annál fogva ugyan az saját elősmérése folytában a' keresetbéli 33 fr. 2 kr p.p. megadásában bírói képpen el marasztaltatik és ellene a' foglalás elrendeltetvén, annak eszközzésére jelentést teendő Petrovits Balás Tanácsos Ur kiküldetik.

Kiadta Sarlot János aljegyző

"A" melléklet:

25. Sept. 1838

Szab. Királyi Arad Várossa Nemes Tanácsához nyújtando sommás Kereset Levelé

Galiny Pál Gyogyszerárusnak, mint Felperesnek

Lübeck Salamon özvegye helybéli zsidó üvegesné, mint Alperes ellen.

Nemes Tanács !

Az ./.. alatt ide zárt Gyogyszer jegyzék szerint Lübeck Salamon özvegye helybéli zsidó üvegesné részére még 1836/7-dik esztendőben 33 frt 2 krért pengő pénzben Gyogyszerek szolgáltatottak ki, melly szerek áráért, ámbár a' fentebb megnevezett általam több alkalommal barátságossan felszolitott, azonban kötelességét mai napig sem tellyesítvén, ki nem elégített, minthogy pedig Hazánk Törvényei, de a' természetes Igazság is mindenkinek a' magáét megadatni rendelés.- annál fogva kérem a' Nemes Tanácsot, változtasson fellyebb nevezett Lübeck Salamon özvegyét 's üvegesnét sommás uton egy rövid határ időre Bírói képpen maga eleibe idézteni 's nékem az Igazságot kiszolgálni, szokott tisztelettel vagyok:

A' Nemes Tanátsnak

Aradon September 25-án 1838

alázatos szolgálja

Galiny Pál

gyógyszeráros.

/a hátlayan: /

2305. Az alperesnek akár személyes akár megbizottya által leendő megjelenés védelmének előadása 's még a' délelőtti órákban hozando sommás Itélet elvétele végett f.e. Nov.13.napja határral kijelöltetik.

1838 Eszt.Sept.25-ik.Szab.Kir.Arads várossa részéről tartott Törvényes ülésünkből.

Kiadta Sarlot János aljegyző.

Hogy eme sommás kereset levélnek valóságos Párját a' mai alolított napon 's helyben az Alperesnek t.i. özvegy Lübeck Salamonnának valamint személyesen kézhez adtam ,ugy szinte a' megjelenési 's védelmének előadási határidőről tudósítottam légyen ezzel bizonyitom.

Aradon, October 18-án 1838-ik Esztendő

Kun Lajos Sz.Kir.Arads várossa hittes kiadoja

"B" melléklet:

Perbéli Költségek Jegyzéke:

Az idéztetésért.....	30 kr ezüstben
Itélet hozattalásért.....	1 r.
ügyvédi honorárium.....	6 f.
összessen:	<u>7 r. 30 kr</u>

fentartván az okozandok követelését." /68./

Mintán 1839-ben Boros András meghalt, annak özvegye peres uton követelte pénzét egyes adósoktól, mint pld. "Boros András özvegyének Leopold Josef elleni patikabéli követelése."....."Sommás követelésében Steinhübl Dávid ellen." /69./

1841-ik évről egy vidéki gyógyszerész számláját említjük. Gyakori esetről van szó, egy pécskai gazda, Papp Georg elverte feleségét, de oly alaposan, hogy eltörte bal karját és hátgerincét. Az asszony apja, Czicziriga Juon panasszal fordult az aradi román püspökséghez és mellékelte a tanuk nyilatkozatát, valamint Stiller Ferenc pécsaki gyógyszerész számláját a gyógykezeléshez használt orvosságokról. A beadványt latinul fogalmazta a panasztevő. Ennek első részletét közöljük:

Venerabile Consistorium,

Georgius Papp Pétskensis incola repetit uxoram et respectiva filiam meam Marjuzam, cujus spinam dorsali et laevum brachium fregerunt, post quam curiculo ..... unius Anni adhibitis Ungventis e Pharmacopea teste Specificatione sub /./ adnexa comparatis expendissimam in curam filiae 6 flnos ..... deinde medico habeo solvendos 60 flnos..... Czicziriga Juon incola Pétskensis."

I. melléklet

"Alábbirt bizonysgot teszük arról, hogy Marjuka nevezetü, idevaló Pap Györgynek hitvesse, hozzám jövén azzal a kérelemmel, ha őtet megnézném miú veréssel illette a' férje és az apossa. Megnéztem a testét melly egész teste kék foltokkal megvolt lepve.

Pétskán, Martius 17. 1840

Nyitra R. Pétskai, Jozsa Josif."

II. melléklet

"Fell Jegyzése azon Gyogyszereknek ,mellyek az Czicziriga Juon számára kiadattak 1840. Esztendőben:

Holnap	nap		Pengőben f. kr
Mart	6	kenőts	8
	8-11	azon kenőts	ujitattott 16
	17-23	" "	" " 16
	27-és		
April	1	" "	" " 16
	4-7	" "	" " 16
	10-13	" "	" " 16
	16-21	" "	" " 16
	27-29	" "	ismét 16
Május	6-9-12	" "	ujitattott 24
		Summa:	<u>2.24</u>

Stiller Ferenz gyogyszeráros." /70./

Most egy évekig tartó örökségi pererről számolunk be ,melyet Hidegh Sándor gyogyszerész folytatott sogora, Schärfeneder Ferenc városi tanácsos, a későbbi polgármester ellen. A tényállást a következő protokolláris adatból merítjük, melyet 1841. február 8-ikán Arad városának tanácsai ülése alkalmával készítettek:

"Hideg Sándor mint nője ,született Hidas Justina tellyes hatalma megbizottya előterjeszti, hogy Schärfeneder Ferentz Tanácsos ur és hitvесе született Hidas Antonia által osztályképpen több Ezerekben öröksődött és érintett hitvességnek magtalanul történt meghalálozása következésében ,ötet illető örökségnek kiadatása ,a' Hazai Törvények értelmében Lango Ferentz Tábla Biro és Kornely Sándor Arad Vmegye Al jegyző Urakat kiküldötjeinek, válaszokat kérvén ,ha hogy Schärfeneder Ferentz Tanácsos Ur maga részéről kiküldöttek, a' kik Elnökök megválasztván azon világos öröksődési ügyben Törvény szerént eljárjanak, kinevezni nem akarna ,ugyan azok a Tanács részéről kineveztessenek."

Az ügynek folytatását ugyanazon év junius 12-iki Tanácsai ülés jegyzőkönyvében találjuk, mely szerint:

"Telolvestatott O Felségének Hideg-né született Hidas Justinának testvére Antonjának magtalan halálózása után reája haramlott 's Schärfeneder Ferencz Tanácsosnál maradt örökségnek az 1836-ik évi 14. Törvényezikkely értelmében kiadatása 's addig is Schärfeneder Ferencz vagyonának biroi zár vétele iránti folyamodásra költ azon Kegyelmes Udvari Parancsolatja, hogy a' folyamodásbéli kitétel körül felmutatás tetettessen."

Ezután bizonyára számtalan fel- és leirat következett, melyet adathiany miatt nem követhetünk, de lehet hogy a per sohasem dőlt el. Schärfeneder 1843-ban polgármester lett és így módjában állott az ügy továbbvitele elé akadályokat gördíteni. 1844 július 13.-án a városi tanácshoz fordulva "Hidegh Sándor kéri öfelségének benyújtott 's ide leküldött folyamodványt magával közölni." Végzés: elutasítatott. Julius 30.-án újabb akadály merült fel: "Hidegh Sándor neje és Schärfeneder közötti pört Szekulits bé nem mutathatja, mert azt Fabián T. Birotól meg nem kaphatja." Az utolsó adatunk 1845 február 3.-án kelt, amikor "Hidegh Sándornak osztályos pörét a' Polgármesternek átadja." /71 /

A magánkövetelések sorát Galini Pál 1844 december 1.-én beadott egy újabb folyamodásával zárjuk, amikor "ujbol kéri Makovecz tömegéből gyógyszerékérti járandóságát kifizettetni." A december 30.-ki végzés értelmében Szekulics a kérdéses összeget kifizette. / 72. /

Jegyzetek

/1./ Pr.c.1815/522 /2./ Pr.c. 1804/213,555,-1805/144

/3./ Pr.c.1806/335,756,757 , - 1808/115,- 1809/144,- 1815/1335,-1817/
1323,293,- 1820/1478,- 1822/592,593,1231,- 1823/1734,1735,1736,677,-
1824/1491,- 1825/1135-36,1656,- 1826/448,1625, - 1827/1700,- 1828/262,
265

/4./ Act.ins.1810/172 /5./ Pr.c.1812/154-156

/6./Act.sz.c. 1813/280 /7./ Pr.c.1814/1147 /8./ Pr.c.1822/

1320 /9./ Pr.c.1822/592,593,1231, -1823/677,1734 , - 1824/1491,-

1825/1135,1136,1656,- 1826/448,- 1827/1700,- 1829/34 /10./ Bővebbet

erről a megegyezésről lásd a 4-ik gyógyszer-tár alapításának előzményei-

nél:Pr.c.1827/404 /11./ Pr.c.1829/399 /12/ Pr.c.1829/1384

/13./Pr.c. 1830/1440 /14./ Pr.c.1830/170,171,- 1831/579

/15./ Pr.c.1831/934 /16./ Pr.c.1831/1181,1182,1183 /17./

K.lajstr & Pr.c.1832/1683 /18./ Pr.c.1833/195,907,- 1834/145 , -

1835/50,52,101,1670,1107,- 1836/824,140,141, - 1837/1057,510,1608

/19./ Pr.c.1838/1269, - 1839/359,360 /20./ Pr.c.1841/427

/21./ Pr.c.1838/1399,- 1839/359,366 /22./ Pr.c.1841/1631."Katonai-

év"a.m."közigazgatási-év",/1.Ballagi II./ november 1-én kezdődött és

október 31-én végződött /1.P.o. act.1776 : "Portional und Taxal Lista"/

/23./ Pr.c.1840/1621 /24./ Pr.c.1841/425,426. /25./ Pr.

c.1840/959 /26./ Pr.c.1841/531,1720 /27./Pr.c.1842/409

/28./ Pr.c.1841/428,429 /29./ 1841/1720 /30./ Pr.c.1841/1640

/31./ Pr.c.1841/1720 /32./ 1842/991 /33./ Pr.c.1842/

1496,1497,1754,1755, -1843/299 /34./ Pr.c.1843/1867,1768,- 1844/

479,1359,1900,- 1845/1845,1889,1993 , - 1846/1262,1291,2032,2078,-

1847/1555,1567,- 1848/94,1557,1558 /35./ 1845/889 & Gyűlési

ifományok 1848/538-39 /36./ Pr.c.& Act.c.1821/154 /37./ 1821/

931 /38./ K.lajst & Pr.c.1821/1206 /39./ Pr.c.1822/426 , -

- 1823/638 / 40. / Pr.c.1823/1705,1706 /41./ Pr.c.1825/608-9
/42./ Pr.c.1826/448,482,1495,1625. A.san r.1822-1910/1826/1495,
1625 /43./ Pr.c.& K.lajst.1827/1699,1700 /44./ Pr.c.1828/296,
1829/34 /45 / Pr.c.1829/1384 /46./ Pr.c. 1830/177,499,
670,1399,1401 /47./ Pr.c.1831/415,416,580,934 /48./ Pr.c. & A.
lajst.1832/1683 /49./ 1833/175,197,349,907 /50./ Pr.c.1834/
993,1013,1684 /51./ Pr.c.1835/102,103,1107,1108,1670
/52./ Pr.c.1836/135,136,- K.lajst.&Pr.c.1836/824,1353 /53./ Pr.c
1836/1634,108,109,- 1837/246,247,507-513,1057,1325,1608,1759
/54./ Pr.c.1838/111,112,273,1126,1269,2178,2180 /55./ Pr.c.1839/
361-366,1764,1765, -1840/1441,1848,1785,1788,1899 /56./ Pr.c.1841/
581,871,1097,1720 /57./ Pr.c.1841/1822,- 1842/340,991,1019,1496,
1497,1754,1755 /58 /Pr.c.1843/299,1868 /59./ Pr.c.1844/479,
1062,1359 /60./ Pr.c.1845/131,461,462,1907,1936,889,1936,1993,
2003 /61./ 1846/686,690,1262,1287,1291,2071-2078,2114,2169
/62./ Pr.c.1847/1555,1567,2058,2059,2101 /63./ Act.& Pr.c.1848/
91,94,516,517,538,540,1463,1464,1557,1558 /64./ F.o.gazd.jk.1838/
259,412 /65./ F.o.lajst.1839/1802,200,- 1841/2785,- 1842/ 13,
3157,- 1844/681,- 1845/4218, - 1846/2922 F.o.gazd.jk.1842/256, -
1843/584,388. F.o.Évkam.1843-44/ 321,325,206.o. /66./ V.ö.: "erida"
a.w.hitelbukás. lásd. "Törvénykezési és Tiszti szótár" Debrecen 1837.
/67./ Polgári törvényszék jk.1827/57 /68./ F.o. Act.1839/1203
/69./ F.o.Lajst.1840/1978-79,2869 /70./ Arh.episc.Rom."act.
consist." 1840/13 /71./ F.o.Pr.politic.1841/304,1399,Lakatos III.
237.o. F.o.Beadványi lajst.1844/2423,2690,- 1845/308 /72./Bead-
ványi lajst.1844/4310.

VII. fejezet

A gyógyszerterek vizsgálatáról

~~.....~~

A rendelkezéseimre álló adatok szerint 14 alkalommal vizsgálták meg Arad-város gyógyszertereit, az 1801-1850. év közötti időszakban: 1801, 1807, 1810, 1811, 1812, 1813, 1815, 1823, 1834, 1839, 1840, 1841, 1845 és 1847-ben. A két első Hajdenreich, a többit pedig Rosa József megyei főorvos végezte.

1801. szeptember 9.-én Hajdenreich főorvos bemutatta a megyének orvosi jelentését, mely magában foglalta a gyógyszerter vizsgálatát az egyéb egészségügyi kérdések mellett. A jelentést latinul fogalmazta:

/felzet: / "Relatio medico physica Ludovici Haidenreich I.
Cottus Aradiensis Physici. Relat. sub Gl. congr. die 9.7-br. 1801.

Relatio Medico-Physica

I-mo Apothecam VAradiensem coram Spectabili Domino Ord. Jud-
lium Joanne Kovács a me infrascripto et Dno Zürer medicinae Doc-
tore visitata, et in ea non tantum omnia secundum Pharmacopeam
praescripta remedia, sed et alia subinde hic praescribi solita, et
quantitate et qualitate requisita adiuvata fuisse, - imprimis cum
Cortex Peruvianus, seu China nonnullis sacra anchora et universale
quasi medicamentum habeatur, omnibus possibilibus probis tentata
ubique substitit, ut eidem attribuendum non sit, si aut invincibilem
morbum non vincat, aut si exigua quantitate, aut non debite morbo
apposita eum non corrigat.

Proprietarius est idem, qui annis prioribus: Alexander Hidass. Subjectum seu sodalis est Ignatius Arbitrovits, Comaromiensis Litteris Tyrocinii absoluti, et commendatoris Domini Stephani Parkas Apothecarii Budensis provisos.

2-o Ne pluvioso ingruente tempore foeter alvei intra Rascianam et Germanicam Civitatem modo semiobstructi et lacunatam molestus aut plane nocivus fiat, D Geometra facta libellatione disponere deberet, qua optima modalitate ille ductus instruendus esset, ne projectae ibidem sordes, et cerdonum ibidem habitantium imuinamenta haereant, sed vel canale ducto eluantur, aut alio modo efferantur.

3-ae Lacunae ante Conventum P.P. Minoritorum exsicandae, quia pecora ex paseno revenentia sitibunda illam semiputridam lacunarem aquam hauriunt, unde saepius illa infirmari necesse est.

4-o Designandus esset locus quo hinc et alia sordes deherentur et nullatenus admitti deberet ut ad plateas deponerentur, quemadmodum fieri solet penes diversorium aquam dictum in platea vulgo Lampel Gasse.

5-o Publicandum et republicandum foret celerem equorum impulsum prohibitum esse, quia et hoc anno Scholastico accidit, ut pueribus ex Schola Nationali sub equis et curru celeriter pergentibus periret.

6-o Morbos speciales hoc anno nec mihi nec chyrgis observati fuerant, sola Hydrophobia ex morsu rabidi Luppi exorta me docuit, metum plurimum periculi facere et Hydrophobiam inducere siquidem irradiato semel metu nec vermes Majales nec pulverem Tunchinensem, nec alia depraedicata arcana prodesse, sed ubi tempestive metus exenteretur Hydrophobiam averta posse cognoscerem, - hinc judicarem, si certae regulae Nativa lingua vulgarentur et remedium quoddam tamquam certum ubique locorum

asservandum determinaretur, ut illud illico casu eveniente per ipsos Locorum Parochos et Popas administraretur.....

Sign. Aradini die 9-a 7-br. 1801.

Infimus devotissimus servus Ludovicus Haidenreich, I. Cottus Arad. Physicus."

A latin szöveg fordítása:

Orvosi jelentés.

1-ször. O-Arad gyógyszerárát tekintetes Kovács János szolgabíró ur jelenlétében, általam, alolított által, Zürer orvos doktor urral együtt megvizsgáltuk. A gyógyszerárban nem csak a gyógyszerkönyvben elbírt összes orvosságok, hanem más, itt gyakran rendelni szokott szerek mennyiségileg és minőségileg megvizsgáltattak. Először is Peruvianus /china/ gyökérrel néhány Sacra Anchora és Universalis készítményt találtunk. Minden lehető vizsgálatnak alávetve, minden esetben a próbát kiállták és ha ezek a gyógyíthatatlan betegséget nem képesek legyőzni, akár a kis mennyiségű adagok, vagy helytelen alkalmazás miatt a betegséget meg nem szüntetik, ezt nem lehet az orvosságok rovására írni.

A tulajdonos ugyanaz, ki az előző évben volt: Hidass Sándor.

Segéd Ignatius Arbitrovits, Komáromban szerezte segédi diplomáját és Parkas István budai gyógyszerész urtól van ajánlólevele.

2-ször. Nehogy a rác- és német-város közötti félig betömött és gödrös ároknak az esős idő beálltával keletkező buze kellemetlen sőt ártalmas legyen, a mérnök urnak utasítást kell adni a lejtmentsérshez, miképpen lehetne az elvezetést legmegfelelőbbben alkalmazni és a belédobott szemét, az ott lakó kézművesek hulladékai ne ülepedjenek le, hanem a csatornán lerolyjon, vagy más módon távozzon.

3-ször. A Minoriták zárdája előtt levő gödröket ki kell szárítani mert a szomszédos jászágok, legelőről hazatérve ebből a poshadt vizet

isszák, mi okból gyakori megbetegedésük kikerülhetetlen.

4-szer Meg kell jelölni a helyet ahová a szemetet dobják és semmi esetre sem engedjék meg, hogy az utcára tegyék ki, amint szokták az ugy nevezett bárányutcában levő vendéglő mellett.

5-ször Közhírré kell tenni, hogy tilos a lovakat gyorsan hajtani, mert ebben az évben is előfordult, hogy a nemzeti iskolából jövő gyermekek közül egy a gyorsan hajtott lovak alatt pusztult el.

6-szor Különbös betegségeket ebben az évben sem én sem a chirurgusok nem észleltünk, - csak veszett farkasok harapása által okozott viziszonyról értesültem. Sokan félelem miatt kerülnek veszélybe, mert az egyszer meggyökeresedett félelemtől már nem használ sem Vermes majales, sem Pulv. Tunchinensis, sem más megasztalt gyógyszer és tudomány szerint csak ha a rettenetes félelmet megszüntettük, csak akkor lehet a veszethez eljutni. Ezért jonak találok, ha bizonyos szabályokat a póp nyelvén ismertetik és megállapítják ama bizonyos gyógyszereket, melyeket mindenütt számon tartanak, hogy azokat adott esetben a helybeli papok tüstént alkalmazzák.

Kelt Aradon 1861 szeptember 9.-én

Alázatos szolgáljuk Ludovicus Haidenreich, Aradmegye főorvosa.

Ezt a jelentést a megyei gyűlések jegyzőkönyvében röviden összefoglalva fektették le:

"Haidenreich Lajos megye orvosa bemutatatta mi képpen előjárásbéli Feő Szolgabiro Kováts János ur jelenlétében az O-Arad városbéli Apotheekáját meg vizsgálván, helyesnek lenni találta

2-szor. Bemutatatta melly igen ártalmas volna az egészségnek a Rátz és Németh város közt lévő ároknak gazzal és más motokokkal meg töltése és a' viznek azok által lett meg gátolása, úgy nem különben

3-szor A' Péter Minoriták Klastroma előtt álló to, melly

ártalmas legyen a' tsordárol haza jövő marháknak, mellyek szomjassak lévén, onnand vizet inni szoktak, - szükségesnek állittya tehát mind a két tonak le bortsátását és a' szenét, más mocskoknak ki hordására szolgáló helynek kimutatását és annak az uttzákra leendő hányássa tilalmazását.

4-szer Minthogy az iskola gyerekek között a' lovaknak sebes kergetése által már egy le gázoltatott, szükségesnek talállya, hogy a' lovaknak sebes hajtása tilalmaztasson.

5-ször. Bémutatattya, hogy mostanság semmi különös betegség a' megyében nem uralkodna, ki vévén azon betegségeket, mellyek a' veszett farkasoktól megharaptattak.

Végeztetett:.....Vaz álló vizek tsak sommás költségekkel vitettethetne véghez .... annak módját fontolora vévén kidolgozzuk, hogyan és mi módon lehessen ezen állapotban segíteni...

/ 1. /

Hosszu kihagyás után 1807 november 5.-én felolvasták a megyegyűlésen a Helytartótanács 9765 sz. rendeletét, mely szerint: " sok veszedelmek eltávoztatásáért Eő Felsége újra meghagyni máltóztatott, hogy minden Esz-ben nem tsak az Apothekák, hanem más külső országokból hozott fűszerszám árulok boltjai is a' megye orvossa által megvizsgál-tassanak és eránta Bő mutatókat a' Fő N.M.K.H. Tanácsnak tétetni rendeltetik." Ugyan ezen a gyűlésen "Heidenreich Lajos, megye orvossa bémutatya mind az Apothekákban való vizsgálását"... "mely P.N.M.K.H.T.-nak felküldetni rendeltetik." / 2 /

A Helytartótanács 1808. évben 24520 sz. a. válaszolt, meghagyván, hogy "a' Patikai szerek új Taxáját megvárni kellek." Ezt a rendeletet 1809 január 11.-ki gyűlésen olvasták fel. / 3. /

A következő vizsgálati jelentést Heidenreich utoda, Rozsa József orvos terjesztette a megye elé: "...a' közelebb mult 1810-ik eszten-dőre tett Patikabéli vizitatiojának 'a' ahöz tartozó orvosi tapasztalásainak relatioját a- N.M.K.H.T.-nak felküldetni rendeltetik." / 4. /

Rozsa néhány évig rendszeresen küldte jelentéseit és pedig 1811., 1812., 1813., és 1815. évről. Ezután ismét hosszabb szünetek iktatodnak a jelentések sorába. 1815. december 4.-én már három gyógyszerár állapota-
potáról tesz tesz jelentést a megyének :

"A' Patikák megtekintése után mind a' három megyebéli Patika jó rendben lenne." / 5. /

Ebből az időszakból ismertetjük az 1812.-ki jegyzőkönyvet eredeti latin fogalmazásban és fordításban:

/felzet/ "Relatio super Visitationi Apothecae V. Arad. Anno 1812. 25 Octobr. peracta.

Copia. Humillima Relatio Super Officiosa Apothecae Vetero Aradiensis in praesentia Dominorum Joannis Kovács I. Cottus Aradiensis ord. Judlium et Alexand. Godányi Jurassoris pro legali Testimonio adhibitorum , et Doctore medicinae Ferdin. Grandz convocati per me infrascriptum, ad mentem Benignarum Ordinationum Regiarum eatenus emanatorum, Anno hocce 1812, die 25-a Octobris peracta Visitatione Praestita Pharmacopaei, quae situ conspicuo a fato incendiisaxis securo , et scuto seu insigno ad Coronam dicto gaudet, actualis possessor et Proprietarius est Alexander Hidas annorum 51, qui Diploma Universitatis Pestiensis ddo 20-ae July 1791 super peracto examine pharmaceutico requisita in arte pharmaceutica dexteritate, et cognitione complurium lingvarum provisosus est.

Subjectum eundem quem anno praeterito Andr. utpote Hudolszky ex I. Cottu Trenchin Poone /possessione Sz. 2./ Vág-Bestertze, nec non Joannem Pivo tum ex I. Cottu Zaliensis Poone Ocsvár oriundum, ambos requisitis Testimonialibus provisos, habet sicque Apotheca omni tempore Dispensatore gaudet .- Libros pro Artefica necessa-

rios tenet sufficientes. - Signatura Seriniorum exacto inuenta, ipsaue scinia non solum occasione hac, sed aliis quoque munda reperta, dum utpote crebrioribus vicibus occasione medicamentorum Vienna allatorum, eorundem probitate investigassem, et ubi eadem medicamenta indoli suae minus conformia esse deprehendissem, remittenda disposui.

Laboratorium compendiosum quidem medicamentis attamen praeparandis sat amplum, instrumentis requisitis bonis et sufficienti copia repertis provisum, camino amplo munitum. Fornicem materialem egregiae adaptatum et receptacula secundum praescriptam normam non saltem distincta, sed et lingua vernacula notata.

Venenata peculiari armario clausa asservantur, neque citra expressam et determinatam meam assignationem extradantur, quod idem relate ad potenter agentia Pharmaca in Elencho Altissimo loco hoc anno observantiae causa transmissio comprehensa observatur.

Quod pondera et interno Pharmacopaei instructionis integritatem attinet, nullo exceptioni locus esse potest.

Exordium sumitur a Radicibus: Radix Acetosae, acori vulgaris Altheae, Angelicae, Arnicae non cum Innata Dysenterica adulterata, Bardanae, Caryophyllaeae, cichorei, chinae nodosae, columbae, contrajervae, Emulae, Filicis Maris, Foeniculi, Gentianae Gratiolae, Jalapa, Imperatoriae, Ipecacuanae, Liquirititiae, Ononidis, Polygalae amarae, Rhei, Salep, Sarsaparillae, Scilla, Valerianae, Serpentariae etc., etc.. has non a vermibus erosas, recenter collectas, sufficienti quantitate adesse deprehendi. Pari ratione Flores Paeoniarum Rhoeados, Altheae Arnicae, Benzoes Camomillae vulgaris et romanae, lavendulae, malvae, millefolii, Rosarum, sambuci, Thiliae, - uti et Herbas Absynt. vulgaris, Altheae, Belladonnae, Cardui Benedicti, cicutae, cichorei, Fumariae, Hyosciami, Hissopi, Majorannae, Marubii albi, Mellyssae, Menthae, Saponariae, rutae, serpilli, veronicae, violae tricoloris veras detexisse - nec non Folia digitalis, malvae, Rosarum, salviae, sennae, verbasci

sapore et odore excelluerunt.

Extracta, electuaria ex Herbis Radicibusque parati solita non fermentationi obnoxia distinctissime vasis operculo clausa bona inuenta.

Conservos, Syruppos secundum Pharmacopaeam Austriaco-Provincialelem cum Sacharo confectos inueni.

Spiritus Nitri dulcis, formicarum, lavandulae, mellissae, menthae, Rosmarini, anisi et supra Species Aromaticas optime abstracti praeparatione sunt.

Olea in spiritu vini insolubilia et solubilia igne non mutata, et olea aromatica non spiritu vini solubilia bona, genuina, non rancida, nec adulterata. - Aquas tam simplices quam compositas ope destillationis ex herbis seminibusque obtentas odore aromatico excellentes adfuisse.

Limaturam martis purissimam optime alcoholisatam instituto experimento per me minima inquinatam. Flores salis ammoniaci Martiales in loco sicco servatur probam in cochleari candente non ferebant.

Mercurium dulcem saporem metallicum habuisse cum aqua calidis nigrescere. M. oxydatum rubrum colorem rubrum splendidantem monstrasse. Sublimatum corrosivum coloris albi fuisse et in aqua debita perfecta solutio instituta est.

Corticium peruvianum, alias corticium chinae flavum sat crassum, plus lignosum, externe tusco flatui carnis, interne cinnamomi coloris esse, abundantia quantitate inveni.

Liquor Hoffmanni deprehensem, liquidus non odore sulphureo scatens nec acidus. Aethereum nitrosi in superficiae aquae natasse, saporem fortem penetrantissimum, frigoris sensum in lingua excitate, odorem flagrantissimum possedissee.

Opium non adulteratum alve aut arena subscissione frustula

hinc inde splendentia, praeparata hujus bona .Denique remedia
tam simplicia quam composita secundum Pharmacopeae conservari
solita , juxta leges chemicas examinata sufficiente quantitate
praesto haberi facta publica investigatione ducebat.

Aradini , dia 30-a Decembr. 1812.

Josephus Rosa M.P. I. Cottus Aradiensis Physicus." / 6. /

A fenti szöveg fordítása:

/felzet/"Jelentés az O-Aradi gyógyszer-tár 1812-ik év 25.-én vég-
zett vizsgálatáról.

Másolat. ~~.....~~ Jelentés az O-Aradi gyógyszer-tár folyó 1812-ik
év október 25.-én végzett hivatalos vizsgálatáról Ferdin. Cranz orvos
doktor, továbbá Kovács János Arad megye főbiroja és Godányi Sándor
esküdt urak jelenlétében , kiket a törvényes bizonyítvány kiállítása
végett én alolított a kegyes királyi rendeletek értelmében meghívtam.
Nevezett gyógyszer-tár, köből építve tűzveszélytől védett, a koronához
címezett cégérnek azaz címernek örvend. Jelenlegi tulajdonosa és birto-
kosa Hidas Sándor 51 éves , ki 1791 julius 20.-án a pesti egyetemen
teljesített gyógyszerészeti vizsgával a megkövetelt gyógyszerész-
mesteri jártasságot igazolta. Több nyelvet ismer.

Segédje ugyanaz ki előző évben volt Hudolszky András Trencsén
megyéből Vág-Besztercéről, nem különben Pivo János Zalamegyéből , ki
Ócsvár helységről származik. Mindkettő rendelkezik a szükséges bizo-
nyítvánnyal és ily módon a gyógyszer-tár minden időben képes orvossá-
got kiadni.

A mesterséghez szükséges könyvekből eleget tart. A fiokok felirata
pontos . Ezek a fiokok nem csak jelen alkalmammal, de máskor is tisztán
találtattak, ugyanis amikor a Bécsből hozatott orvosságok minőségét
ismételten felülvizsgáltam és olyankor, ha az orvosság minősége kevésbé
volt megfelelő , kifogást emeltem és elrendeltem annak visszaküldését.

A laboratorium megfelelő ~~orvosságok~~ orvosságok készítésére mindenkép alkalmas, - a szükséges felszerelés jó és kellő mennyiségben, - a kemence tágas.

Az anyagkamra jelesen berendezve és az edényzet felirata a normák követelménye szerint nem csak a hivatalos / latin / , hanem honi ^{is} nyelven feltüntetve.

A mérgek egy külön zárt szekrényben őrizve és azokat az én kifejezett rendelésem nélkül nem szolgálják ki. Az erősen ható gyógyszerekre vonatkozó legfelsőbb rendeletek tiszteletbentartása megállapítható.

Ami a súlyokat és a gyógyszerkönyv belső utasításai^L illeti, semmi kifogásnak helye nincs.

Bevezetéskül a gyökerek közül: Radix Acetosae, acori vulgaris, althaeae, angelicae, arnicae non cum Innuta Dysenterica adulterata - nincs Innuta-val fertőzve -, Bardanae, Caryophyllae, cichorei, chinae nodosae, columbae, contajervae, Enulae, filicis maris, Foeniculi, Gentianae, Gratiolae, Jalapa, Imperatoriae, Liquiritiae, Ononidis, Polygalae amarae, Rhei, Salep, Sarsaparillae, Scillae, Valerianae, Serpentariae, stb. stb. Ezek nincsenek férgek által megrágva, nem régen gyűjtve, elégséges mennyiségben találtattak. Hasonlólag Flores Papaveris Rhoeados, Althaeae, Arnicae, Benzoes, Chamomillae vulgaris et romana, lavendulae, malvae, millefolii, Rosarum, sambuci, Tiliae, ugyszintén Herba Absynth. vulgaris, Althaeae, Belladonnae, Cardui benedicti, cicuthae, cichorei, Fumariae, Hyosciami, Hissopi, majorannae, marubii albi, mellyssae, menthae, saponariae, rutae, serpilli, veronicae, violae tricoloris valódiaknak bizonyultak, valamint Folia digitalis, malvae, Rosarum, salviae, sennae, verbasci izben és szagban jeleskedtek.

Extractumok és electuariumok ruvekből és gyökerekből szokás szerint készítve, nem mutatták az erjedés káros tüneteit. Az edények fedelei jól zárnak. Conservumok, sirupok a Pharmacoepa austriaco-Privincialis előírása szerint cukorral készültek.

Spiritus Nitri dulcis, formicarum, lavandulae, mellissae, menthae, Rosmarini, anisi és species aromaticae nagyon jól vannak kivonva és elkészítve..

Az olajok közül, - szeszen oldódok és nemoldódok, - a lángot nem változtatták, valamint az aromás olajok melyek szében nem oldódnak, jók, eredetiek, nem avasok és nincsenek hamisítva. A vizek közül, úgy az egyszerűek mint az összetettek lepárolás útján fűvekből és magvakból előállítva kitűnőek voltak ami az illatot és aromát illeti. Alkoholos vasreszelék legjobb minőségű, az általam végzett kísérlet szerint kevésbé szennyezett. Flores salis ammoniaci Martiales / 7. / száraz helyen tartva, hevített kagálban a próbát nem állotta. Mercurium dulcis, fémes ízű, mésvizzel megfeketedett. Mercurium oxydatum rubrum piros színben mutatkozott. Sublimatum corrosivum fehér színű, vízben tökéletesen oldódott.

Cortex Peruvianum vagy másként kinakéreg elég vastag, inkább fás, külső része feketés, belsője pedig fahéj színű, - bőséges mennyiségben található.

Liquor Hoffmanni -t kifogásoltam mert kénes szagot nem fejlesztett és savas sem volt. Aethereum nitrosi a víz felületén uszott, erős átható ízű, a nyelven hideg érzést okozott, szaga égető. Opium nem hamisított, felaprítva fénylő, készítményei jók.

Végül is a nyilvános vizsgálat eredményeként megállapítható, hogy az egyszerű, valamint az összetett készítmények a gyógyszerkönyv szerint tartva és a kémia szabályai szerint észlelve megfelelő mennyiségben találtattak.

Arad, 1812. december 30.-án

Rosa Jozsef Aradmegye főorvosa."

A jegyzőkönyvet 1813 február 3.-án küldték fel a Helytartótanácsnak.

A gyógyszerárak vizsgálatáért a megye orvosa honoráriumot kapott, megosztva az összeget az asszisztáló orvosokkal. A Helytartótanács ezen 1827 sz. a. 1813. augusztus 10.-én kelt rendeletét, mely szabályozza a tszteletdíj nagyságát, 1813 december 6.-án olvasták fel:

".....a' patika visitációkra több orvosok is egybe hívattni rendeltetik, úgy hogy a' megye orvossának 3 aranyból két rész, a' többinek pedig egy negyed rész fizetessen." /8./

Megjegyezzük, hogy az orvosi jövedelmekhez tartozott a magánosoktól származó honorárium is, melyet a Helytartótanács 1844-ben eként szabályozott:

"....N. M. M. A. H. Tanács intézvénye szerint nevezetesen a honoráciorokat és vagyonosokat illetőleg a divatozó szokás mellett meghagyandók lennének....minden tanácskozás után járulo 1 Arany." /9./

Az 1822-1823 évi vizsgálatról 1823 Szent György hava /április/ 6.-án kollektív jeletést nyújtott be a megyének Eozsa József főorvos, az aradi és egyben most először, a vidéki gyógyszerárak helyzetéről:

HA a megye kebelében levő Soborsini, Rankotai, Buttyini, Pétskai és Aradi két Patikáknak, annak rendje szerént tett vizsgálat alkalmával jó karban való találatásokat, olyas hozzá tétellel, hogy a' Soborsini Patikáriusnak a' kényesű, ugynevezett narcotica és mérges szereknek gondossabb őrzését meg hagyta legyen, környülállásosan bemutatya."

A jeletés latin szövege a következő:

"Infrascriptus super gremialium Apothecarum Normali visitatione peracta, sequentem praesto offsam humillimamque Relationem.

Apotheca Soborsiniensis anno 1822 die 30 Novembris coram Perillustr. Dno Carolo Bosnyák ord. Jurassore et Chirurgo Locali Georgio Urbányi est visitata.

Proprietarius est Andreas Hudovszky annorum 39 R. catholicus Diplomate anni 1816 provius. Subjectum Joannes Lakner. Pondera Pharmaceutica sunt de anno 1819 sincera.

Pro ratione in Peripheria eadem requisitorum medicamentorum fatum Pharmacopaeum necessariis et sinceris Pharmacas provisum esse., deprehendi eo eidem injuncto, ut mercurialia, narcotica et venenata, per cum huncdum libere asservata, prout ratio eorundem exigit, ultroneae asservationis causa, ad peculiaris scrinia, sub clausura reponantur.

Apotheca in gremiali oppido Pankota praexistens anno praesente die 23 January scutum ad cervum habens visitata, coram Spetli Dni Generali Perceptore Gabriele Slachta et processuali Jurassore Dni Petri Zalley, chirurgo item Locali Kordina. Proprietarius est Stephanus Nagy, Rom. catholicus annorum 30 diplomaticus. Pondera anni 1823 bona inventa. Laboratorium parvulum, camera materialis ampla est. Instructio interna majori in ordine occasione hac, quam anno priori inventa, relate ad medicamenta ipsa nulla reflexione occurrente

Apotheca porro in Processu Boros Jensei signanter in oppido Buttyin erecta, coram Spli Dno Processuali ord. Judium Joanne Csernovits et chirurgo Locali Antonio Tafferner a. c. die 25. January visitata.

Proprietarius est Franciscus Lipnitzky R. catholicus 35 annorum examinatus in Unitate Reg. H.rica.

Pondera de anno 1811 producta bene conservata. Laboratorium

in culina, parvum.

Medicamentum universis tam relate ad quantitatem, quam qualitatem ut desiderari potest in bono statu deprehensis, praeter suam aromaticum naphae, quae debilis inventa, rejecta est.

Pharmacopaeae demum Aradienses coram Sptli Dni Augustino Kovacs V. Judlium, in concursu Dnorum Physicorum Honoratiorum Josepho Buchwald et Ferdinando Briandt s.c. diebus 15 et 16 February visitatae et quidem:

I. / Ad Coronam insignita Proprietate ad Alexandrum Hidas spectans, annorum 62 Rom catholicus. Subjecta habens Joannem Enyedy, rom catholicus ex I. Cottu Sárosiensi signanter Zombario oriundum Unitatis Hungaricae ddo 26 Sept. 1822 Diplomate provisum et Ladislaum Somogyi R. catholicus ex I. Cottu Sárosiensi signanter Cibinio oriundum 27 annorum. Pondera anni 1820, bona. Laboratorium parvum, vasis bene commentatis instructum. Pavimentum Floribus, Foliis et Radicibus bene conservatis repletum. Mercurialia et venenata peculiari scrinio clausa inventa sunt. Consignatione intervenita erogationum per eundem Pharmacopaeum nobis hoc occasione exhibita. Experimentis relate ad complura Pharmaca institutis eadem destinatio usui apta annique exceptione majora esse convicti sumus.

II. / Venique ad aurorem compellatam cuius Proprietarius est Andreas Szikra, annorum 32 R. catholicus. Subjectis Josepho Bekete ex Transylvania civitate Szász-város augustanie confessioni addicto, et Ferdinando Augustin R. catholico Oravitzensi 21 annorum provisus. Pondera Pharmaceutica de anno 1821 bene conservata. Laboratorium amplum, mundum inventum, in quo recte eorum destillationi Spiritus vini rectificatissimus, cochleariae, digestioni, Tinctura cinnamomi et Opii manus admonebatur. Medicamenta omni sui parte, nullique exceptioni anxia deprehendimus. Ubique locorum Possessorum Taxam medicamentorum de Bönigno Jusu Altiori Praescriptum strictissime observationis causa

respectionis Pharmacopeis consignem.

Praeter praemissas Pharmacopeas est ad huc una in Reg Caali oppido Pétska in sequelam gratiosae Universitatis determinatio- nis recentissime per Michaelem Thuma erecta in qua instructio actu sub.....coordinationis constituitur ex hocque invidenti objectum peragendae visitationis necdum constituabat.

Aradini, die 9. Aprilis 1823.

Josephus Rosa I. Cottus Arad
ord Physicus." /10./

A fenti szöveg fordítása:

Alázatos jelentés a gyógyszerterek vizsgálatáról.

Alolirott a gremialis gyógyszerterek rendes vizsgálatáról a következő hivatalos és alázatos jelentést mutatom be:

Soborsini gyógyszerteret 1822 november 30.-án tekintetes Besnyák Károly esküdtségi ur és Urbányi György helybeli sebész jelenlétében vizsgáltam meg. Tulajdos Hudovszky András 39 éves rom. kath. diplomája 1816-ból. Segédje Joannes Lakner .A gyógyszerészeti sulyok 1819-ből származnak, pontosak. Nevezett gyógyszerter felszerelés és orvosságok tekintetében a szükséges és tiszta szerekkel el van látva. Átfogásoltuk, hogy a mercurialia-k , narcotica-k és mérgek ez ideig szabadon tartattak és így akadálytalan kiszolgálásra adott alkalmat. Megparancsoltam, hogy külön szekrényben zár alatt őrizzék mint ahogy ez megköveteltetik.

Pankota mezővárosban folyo = 1823 = év január 23.-án a szarvashezi címzett gyógyszerteret tekintetes Slahta Gábor perceptor ur Zallay Péter járási esküdtségi ur és Kordina helybeli sebész jelenlétében / megvizsgáltam/. Tulajdos Nagy István rom kath. 30 éves diploma. a Sulyok 1823. évből, jónak találtattak. A laboratorium kicsiny , a szerkezetre tágas. A belső rendelkezések ugy mint az előbbi evben ,

rendben voltak. A gyógyszereket illetőleg nincs semmi kifogásolni való.

A borosjenői járásban, nevezetesen Buttyin mezővárosban levő . . .
gyógyszertárat tekintetes Csernovits János járásbíró ur és Antonius
Tafferner helybéli sebész jelenlétében f.é. január 25.-én megvizsgál-
tam. Tulajdonos Lipnitzky Ferenc rom kath. 35 éves, a magyar királyi
egyetemen vizsgázott. A sulyok 1811-ben készültek és jól vannak meg-
őrizve. A laboratorium a konyhában van is kicsiny. A gyógyszerek ,te-
kintettel ugy a mennyiségre mint a minőségre, hogyha kifogásnak helye
volt, elutasítottam. Ezen felül Aqua naphae gyenge volt.
Végül is az aradi gyógyszertárakat tekintetesen Kovács Ágoston szolgál-
bíró ur jelenlétében Josephus Buchwald és Ferdinand Briandt tiszte-
letbeli főorvos urak közreműködésével f.é. február hónap 15. és 16.-án
vizsgáltam meg.

I. / a koronához címzett gyógyszertár , melynek tulajdonosa Hidas
Sándor 62 éves rom kath. Segédei Enyedy János rom kath. Bács megyéből,
jelesen Zomborból származik. A magyar egyetemen 1822 szeptember 26. án
szerzett diplomát. Továbbá Somogyi Kiszlo rom kath. Sárosmegyéből jele-
sen Kis-Szebenből származik 27 éves. Sulyok 1820-ból, jók. Laboratorium
kicsi, az edények felirata jó. A virágok, levelek és gyökerek padozata
jól tartva és bőven ellátva találtatott. . . A mercuralia-k és mérgek kü-
lön szekrényben vannak elzárva. A kiadásokra vonatkozó feljegyzésekről
ezen gyógyszertárból, valamint számos orvosság alkalmasságáról kísér-
letek révén meggyőződünk.

II. / Azután az aurorához címzett gyógyszertárt vizsgáltuk meg,
melynek tulajdonosa Szikra András 32 éves rom kath. Segédei Fekete
Jozsef erdélyi származásu Szász-Városról , Agostai vallásu. Továbbá
Ferdinand Augustin rom. kath. oravicai 21 éves. A sulyok 1821-ből jó
állapotban . A laboratorium tágas, tiszta, ahol éppen tisztított szeszt
lepároltak, továbbá Tinet. cinnamomi és opii készítését figyeltük meg.
Az orvosságokat minden tekintetben kivétel nélkül nem kifogásoltuk
hiányosságok miatt. Néhány helyen a tulajdonost illetve figyelmezte-

tuk a hivatalos tarifa szigorú betartására.

Az előbb említett gyógyszerárakon kívül Pécska kamarális mezővárosban legújabbán Thuma Mihály gyógyszerért nyitott a megyei gyűlés kegyes határozata következtében. Ebben az ügyben vizsgálat rendeltetett és így látogatás részéről még nem lett eszközölve.

Arad, 1823 április hó 9.

Rossa Jozsef Arad megye
főorvosa.

1834-ből egy töredékes jegyzékonyvi másolatból értesülünk az aradi és vidéki gyógyszerárvizsgálattól, mely vizsgálatról tettem már említést a zsigmondházi gyógyszerár ismertetésekor. A j. k. töredékes szövege a következő:

"szám 99... ..bemutattatott 1835. esztendő Január 7-én O-
Aradon folytatva tartott közgyűlésből....Alázatos bemutatása
bent irt Aradvármegye főorvosának az 1834. esztendőben tartatott
Aradi, Pankotai, Pétskai és Zsigmondházi patikák vizsgálta-
tása érdekében ....Alább irt Aradvármegye főorvosa ezen Nemes
Vármegyében fennálló patikákról tészen alázatos egyszersmind
hivatalos bemutatásomat.....

.....Arad városában jo divatban lévő három patika, nevezetesen: A Magyar Koronához, mellynek tulajdonosa Hidegh Sándor, Boldogasszony hava 27-én Aurorához, mellynek tulajdonosa Boros András, Bajteli hava 5-én a Szentháromsághoz, melly Galeni Pálhoz tartozik Szent Iván hava 16-án Bosnyák Károly és Edelspacher Imre szolgabiro és Aresztits János orvos urak jelenlétében, tárgyrol-tárgyra megvizsgáltatván.....

Arad, die 31. Decembris 1834 Rossa Jozsef s. k. Aradmegye főorvosa." / 11./

1840-ben Rossa főorvos kétfélebeli jelentést tett: január 6.-án

az elmúlt 1839. évben és december 14.-én a folyó évben eszközözt
vizsgálatokról és pedig az aradi, pankotai, szent annai, simándi, radnai,
kisjenői, pécskai és gyoroki gyógyszerházakról. / a buttyini gyogy-
szertár vizsgálata most már Bittner Imre hatáskörébe tartozott. /
/ 12. /

1841-ből a következő jelentés szövegét közöljük-

/felzet/

"Bemutatva 1841. eszt. Decemb. 13.-án folyt. tart. közgyűlés
alkalmával.

Alábbirt irt Nemes Arad vármegye Fő orvosa ezen Nemes
megyében nyitva álló Patikáknak vizsgálatjáról tészem alázatos
Bemutatásomat, nevezetesen:

Arad városában folyó év November 23, 24, 25 és 26. Nemzetes
Lukácsy Város kapitány és Kresztits János fő orvos urak jelen-
létében megrostáltatván 1-ör Hidegh Sándor a Koronához, 2-ik
Galéni Pál a Szent Háromsághoz 3-ik Szupa György az angyalhoz,
végtére 4-ik Andrányi András az Isteni gondviseléshez egyszers
mind N. Arad vármegye kórház Patikáriussa, - minden tekintetben
rendessen, kiessen és pompásan nem csak, sőt elegendő orvosi
szerekkel előre el látva tapasztaltattak. A mi az orvosi pint-
zét illeti az Andrányi Andrásnál méltán érdemli, hogy orvosi
szerek teremjének, mintsem pintzjének neveztesen, ki meszelve
tökéletesen világos és atalyában betű szerint elrendezve ta-
láltatott.

A Soborsinyi Patika, melynek tulajdonosa Stauroszy László
27 éves Tekintetes Kornély Sándor Szolgabíró Ur előkése és
helybeli orvos Doktor Kolb Bertalan jelenlétében November 14-én
megvizsgáltatott, elegendő edényekkel friss füvekkel és gyöke-
rekkel, a' mérges szerek zár alatt szemléltettek, orvosi vizei jól
készítve, ki vévén herang virág viz, mely gyenge vala, félre té-

tetett, többi szereit a' padlásán, úgy a' kamarában rendesen, jegyzékekkel el látva találtatott.

November 30.-án Radnai Patika, melynek tulajdonosa Ternájos Josef 33 éves, Tettes Szolga Biro Péterfy Albert ur és járásbeli seb orvos Hesch Márton előtt meg vizsgálattott. Padlása pintzéje, Kamarája, Patikája rendben és elegendő orvosi friss szerekkel el látva. Készítményekben Káforos lél, - kina héj fontnyi, az úgy nevezett orvosi rendelések meg rostáltatván, helyesen taksálva találtattak.

1-8 December Győri Patika Szammer Mihály tulajdona 38 éves Tettes Edlsbacher János fő szolgabiro ur elől ülése alatt meg vizsgálattván, - ennek szomorú helyezettése és rendetlensége is bemenetkor szembetűnképpen ki tánt, mert nem csak az üvegei fedetlenek, sőt ezeknek nyakai, piksissei porral el borítva valának, sem pintzéje, sem kamarája annál is inkább orvosi konyhája, vagy Patikája szükséges edényekkel ellátva. Minden orvosi részekből van valami, - szénna levéle azonban le párolt borsos mentha víz, hántato gyökér egészben narants virág vize, sos savas kina lél, fojto égényes lél, Káforos és kakukfű lél nem találtatott, - kén égény, bé párolt borostyán megy víz, fa héj festvény, narants héj festvény rosszak valának. Tapaszokból csak két féle séres ellenes és egyszerű olom tapasz találtatott elegendő mértékben. Vonatok álltyában valának jó állapotban. Meghagyatott, hogy 2 hónap alatt tökéletesen Patikáját el készítse, különben ez azonnal bé fog záratni.

Pétskán 6. Dec. Ttes Szőke Károly szolgabiro előtt Stiller Ferencz Patikájameg vizsgálattott. Két inassát Petskai János 17 éves és Stiller Mihályt 16 éves jó reménységű ifiakat 6 oskoláknak szorgalmatos tanulások után a' tulajdonos bemutatatta. Padlása, kamarája, Pintzéje, Patikáját a' szükséges és jó szerekkel tökéletesen meg rakva szemlélttem, mi több: Pijotzát is sommás számmal, Hofmann tsepjei, fodor menta lél, többszöri enyhítő fest

vényt olvastam.

9 Decembris a' Kis-Jenei Patika vitézlő Kidas Ferentz és járásbeli seb orvos Kocián István Urak előtt vizsgálattott. Tulajdonosa Koricsánszky Vilmos 27 éves. Tszimje a' Fehér Oroszleányhoz, orvosi mértéke 1831 évről való. Konyhája pintzéje, Padlása, Patikája átallyában jó rendben és tökéletes mennyiségben az orvosi szerek szemláltettek. Tsupán Pijetzai, minthogy a helybeli Borbély tart szép számmal, nem találtattak.

10 December Simánd mezővárossa Patikája Tekéntetes Horbauer Lajos és Csernovits Esküt Uraknak előlülése alatt meg vizsgálattott. Ennek Tulajdonosa Csiky Márton 29 éves, tszimje az Arany Sashoz. Patika mértéke 1833-iki, orvosi Padlása az idén nagyobb rendben, mint hogy el különbözése a' mult évben rendeltett, Pintzéje tisztán, kistsi orvosi konyhája. Farok koro virágok feketék, etzet égény gyenge. Szenna levelek kevés mennyiségben, nem vala felírás, ez azonban azonnal tellyesitetett, - találtattak. A többire nem vala észrevétel.

11-ik Decemberben a Szent Annai díszessen fel állított Patika, ugyan Tekéntetes Horbauer Lajos szolgálta biro ur előlülése alatt megvizsgálattott. Ennek tulajdonosa Hamaliár György 56 éves. A műhelyben Hoffmann tzeppjei és Lavendula lél készitetett, Padlása, kamarája, Pintzéje, Patikája tökéletes mennyiségben friss orvosi szerekkel, edényei különösen tisztán találtattak. Ezen alkalommal nem kevés rajdalommal tapasztaltam ezt: hogy a Szent Annai waterialis kereskedők garasonkint a Nagy Mélt. Magy. Kir. Helyt. Tanátsának világos parantsálatja ellen orvosi szereket úgy mint fahéj festvényt, rágo és futo higanyt el adni merészelnek, ezen tekintetben a Nemes Vármegye kegyes végzését alázatossan a ne talán szárvazando szerentsétlenség végett kárni bátorokodom.

12 Decembris Pankotai Patika Tekéntetes fő szolgálta biro

Vörös Antal előlölése, járásbeli seb orvos Schlossarik Pál urnak jelenlétében megvizsgáltatott. Tulajdonosa Lichtenstein Ferentz 39 éves. Fzímje a Szarvashoz, segédje Schlaubil Antal .Padlása kamarája, Pintzéje és Patikája felette bőven el vxn látva nagyon tökéletes jó minőségű orvosi szerekkel. Átallyában vévén mindenütt a mérges, altató és higany szerek záf alatt tartva szemléltettek és e részben a legfelsőbb parantsolások pontosan, valamint az orvosi Receptek proba alá vetetvén mindenütt a kiszabott és meghatározott Taksa szerint taksálva talgáltattak.

Arad, Die 13 Decemb. 1841.

Rosa Josef Ns Arad vmegye
fő orvossa."

A megye a j. k.-et kísérő felterjesztésében külön kiemelte az Andrányi-féle pincéjét és melyre 1842 július 1.-én jött meg a válasz. Ebben:" a N. M. N. A. H. T. Szammer Mihály Gyoroki gyógyszeráros rendetlen állapotban talált gyógyszerháza rendbeszedése tekintetében tett intézkedéseket helyben hagyva, ezeknek miképen lett eszközéséről hivatalos jelentést felküldeni rendel." / 13./

1845-ből a vizsgálati j. k. szövege a következő:

/felzet/ " Arad vármegye gyógyszerházi vizsgálatok. Bemutatva 1845. December 15.-én tartott közgyűlésen. Az 1845 évben e Nemes Arad Vármegyében létező Gy-tárokknak megvizsgálásáról szollo alázatos Bémutatása a' megyei főorvosnak.

Alább irt Nemes Arad vármegye fő orvossa az e folyó évben hivatalosan véghez vitetett Gyogyszerek vizsgálása érdekében tészem alázatos Bémutatásomat, nevezetessen:

A Sobossinyi Gyogyszertár a' Magyar Mánáshoz November 11-én Tettes Péterffy Albert szolgáló és Lango Ferentz Askut

urak előlétele alatt, járásbeli orvos Doktor Kolb Bertalan jelenlétében felvétetett.

Tulajdonosa Madátsy Károly 38 éves Rom. Kath. 1832 évről szollo oklevelét előmutatta, szinte fél évtől beteges állapotban lévén, jelenleg egészséges segédje Karátszonyi Gratián 58 éves R. kath. Patikája kistsiny, gondozatlan, Padlása elegendő gyökerekkel és fűvekkel, de apro betűkkel ellátva találtatott, mely végett rigyelmetessé tétetett, hogy Patikáját kipadoltassa és az illető orvosi szereket nagyobb betűkkel minél előbb világosan feljegyezze. Patikai mértéke 1842 évről való, edényei a' műhelyben, mely felette keskeny és a Patikájában tiszták valának, pintzéje nints.

Mi illeti lepárolt léles vizeit, eper, lavandula, bors és kasszia háj felette gyenge, borsos mentha víz pedig kevés mennyiségben, lepárolt kajeput olaj és kámporos lál hájányosságában, angyal és Rebarbara gyökér penészes állapotban, melyért meg is feddetett, találtatott.- a többi orvos szereit tökéletes mennyiségben valának, valamint az tapaszok, olajok, kenőtsők tiszták, úgy kevés szörpök rendessen elkészítve, hős és mérges szerek pontosan elkészítve zár alatt, nagy betűkkel fel íkesítve, valamint az ezekről szollo jegyzőkönyv el rendelve és az kiszolgáltatott orvosi rendelések helyessen találtatva szemláltettek.

2.

Arad várossában vitézlő Jankovits város kapitány és tanácsnok előlétele alatt Kreszbits János Arad várossa főorvosa hivatalos felszólítása következtében Nov 15. 16. 17 és 18-án megvizsgáltattak. Nevezetessen Sztupa György gyógyszerterára az Angyalhoz, segédje Köpf Alajos, Muraközy Károly, inassa Milankovits Mihály, tovább Andrényi Zsigmond az Isteni Gondviselésnél, egyszersmind Ns Megye Korháza Patikája, - segédje Hiter Gusztáv oklevéllel felruházott, - inassa Szigeti Miska 3 évtől fogva 19 éves, utánna

Hidegh Sándor a' Koronához. Segédje Pautz Zeiga és Kresitzky János, végtére Galeni Pál a Szent Háromsághoz, segédje Fichler József, Voith Ferentz és Auer Mihály. Mind a négyen vetekedve iparkodtak kitűnő módon szereztetett és szárítatott fűvei, levelei, gyökerei, virágjaikkal. - gyökerek mely ritkaság, sehol sem voltak odvos, a vagy régiség által el avultak. Mennyiségét és minőségét mi illeti és szép mértékben és tökéletes állapotban. Hős és mérges szerek annak rendje szerint bé zárva, jegyzőkönyvvel ellátva, orvosi rendelések pontossan meghatározva találtattak.

3.

Pétskán létező Gyogyszertár November 23-án Tettes Szolga biro Szöke Károly ur előlulése alatt és járásbeli seb orvos Lutz Ferdinand jelenlétében megvizsgáltatott. Tulajdonosa Stiller Ferentz 56 éves R. cath., segédje Stiller Mihály 20 éves szorgalmatos és gondos. Inassa Szimonits Balás 19 éves. - tudománya műveltetéséhez szükséges könyvei elegendők, - orvosi mértéke 1844 és 1845 évről. Padlása, kamarája tágas jól el látva orvosi szerekkel. Hős és mérges szereknek különös zár alatt, ezekre szollo jegyzőkönyv helyessen el rendelve. Semmi heányosság, minden néven nevezendő szerek tökéletes mértékben és mennyiségben, kivévén a lepárolt frantzia narants virág vizet, mely gyenge vala és tökéletesebbnek megszerzésére fel is szollitatott, tapasztaltattak.

4.

A' Radnai gyogyszertár a Megváltóhoz, melynek tulajdonosa Ternajgo Josef 36 éves. R. cath. Tettes Péterffy Albert szolga biro, járásbeli seb orvos Hesch Márton jelenlétében Nov. 27-én megvizsgáltatott. Inassa Saxtoey Josef 19 éves R. cath.

Padlása, materialis kamrája, konyhája, Patikája tágas rendszeren ellátva orvosi mértéke 1843 évről. Pijetzai, minthogy az helyben lako Borbélynak ezen kereskedésbeli just által adta, nem tart. Ez azonban a kegyessen ki szabott Patikai áron szüntelen kiszol-

gáltattya .- minden tekintetben ditséretet érdemel .Orvosi szereiben tapasztalt serénységét, mert a lepárolt léles vizek , ámbátor kevés, mennyiségben jók, szinte levelek, virágok, gyökerek, fűvek annak idejében meg szereztettek, hős és mérges szerek elkülönözve zár alatt, vonatok tapaszok, olajok, szörpök nem hamisítva, minderről rendes jegyzéknyv találtatott, kivévn az ausztriai Rebarbara gyökeret, melynek szükségben volt, nem szemláltetett.

5.

Gyórok mezővárossában levő gyógyszerár november 28-án a Szent Istvánhoz, melynek tulajdonosa ez előtt 2 évvel szerentsét lenül elégett. Huba Agoston 27 éves R. catholikus, Tettes Orvos szolgabiro előlülése alatt megvizsgáltatott.

Padlása, pintzéje, orvosi szerek kamrája, műhelye, Patikájának belső elosztása tágas , rendes , mindennemű eszközökkel és szerekkel el látva, patikai mértéke 1843-ki. könyvei elegendők és a tálhoz alkalmaztatva, semmi háányosság lepárolt léles vizei, spiritusok jók, fűvek , levelek , gyökerek, festvények, vonatok, tapaszok, szörpök tökéletes mértékben , helyessen elkészítve találtattak, kivévn az etzet égényt , mely gyengének elesmértetett, hős és mérges szerek különös almáriomban zár alatt tartatik és erről jegyzéknyv elő mutattatott.

6.

December 5-én Simánd mezővárossában levő és Csiky Mártony tulajdonához tartozó gyógyszerár Tettes Hofbauer Lajos szolgabiro ur előlülése alatt megvizsgáltatott. Padlása , pintzéje , rendes tágas műhelye kitsiny de tiszta edényekkel ellátva, szerei átallyában nagy mennyiségben , lepárolt vizei, festvények , tapaszok, vonatok , szörpök , spiritusok helyessen elkészítve. Gyökerek, fűvek, levelek , virágok annak idejében szeresztetett és jól tartattak, kivévn a le párolt borostyán megy vizet, melynek levege papirossal béborítva nem találtatott és nádályok , melyeket

az kereskedő zsidoktól ohajtando pontban hozatni szokta, nem valának .Hős és mérges szerekről szollo jegyzőkönyv helyessen el készítve zár alatt találtatott, Patika mértéke pedig 1835-ről való.

7.

Kis Jenei Gyogyszertár December 6-án vitézlő Kidas Ferentz esküt és tiszteletbeli főorvos Hartman, járásbeli sebőrvos Florián István Urak előtt vizsgálattott. Tulajdonosa Koritsánszky Vilmos 29 éves .Cegostai vallásu szorgalmatos egyén, segédje Látzai Josef, Békési születésű.

Padlása, kamarája, Patikája elegendő orvosi szerekekkel megrakva konyhája tiszta, pintzéje helyes, mi különös: Pijotzákat ezer számkora tenyésztő 2 üles hosszúságu 5 üles szélességű tainossan elkészített árokban tartja, neveli, szaporítja és ebből a szükség idejében azonnal szolgálattját ajánlja.

Műhelyében éppen le párolt menta viz készitődött, valamint ez, ugy a többi vizek helyessek, festvények, spiritusok, tapaszok, vonatok olajok jok, füvek, levelek, virágok, gyökerek frissek és rendszeren .világossan olvashato betűkkel fel jegyezve szemláltettek. Hős és mérges szereit zár alatt találtatnak és erről szollo jegyzőkönyv rendszeren vitetik, patikai mértéke 1831 évről való.

Ezen alkalommal nem kevés fájdalommal jelenté, hogy midőn ő minden vagyonát a gyogyszertár tökéletes fentartása és nevedésére szentelte ,akkoron a helybéli kereskedők nem kevés kárára Hofman zseppeket, Budös kövirágot, fejér Balzsamot a' Nagy Mált. N. Kir. Helyt. Tanátsnak világos parantsa ellen ,garasonként árulnak, hogy ezen tilos gyakorlattal ők el tiltassanak, a' Nemes Megye kegyes végzéseért alázatossan esedezik.

8.

Tettes Csernovits Szolga Biro előlulése alatt orvos Doctor Köpf jelenlétében Szent Annai gyogyszertár December 8-án megvizs-

gáltatott .Tulajdonosa Hamaliár György 59 éves Agostai vallásu, segédje Look Imre,Szarvasi születés.

Pintzéje ,padlása,műhelye,Kamarája tökéletes rendben és tisztasággal ellátva elegendő szerekkel,azonban Patikájának belső alkotását mi illeti,ez igen tainossan butorozva,szép és az jelenvaló izléshez elkészített metszett üvegekkel és költséges edényekkel el látva,- minden nemű orvos szerei tökéletesen készítve.Hős és mérges szerei zár alatt,erről szelle jegyzőkönyv tisztán elő mutattatott.Műhelyében fehér Uröm Festvény készítettett. Mértéke 1838.szol.

9.

Tekántetes Vörös Antal fészolga biro ur előlölése alatt járásbeli seb orvos Schlossarik Pál jelenlétében Lichtenstein Ferentz gyógyszerertára December 11-én megvizsgáltatott Pankotán.

" 43 éves R.catholikus,a füvek ,virágok megszerzésében fáradhatatlan egyén,- padlása tiszta,rendessen mindennel el látva pintzéje szépen ,valamint műhelye tiszta edényekkel ,Kamarája tágas és orvosi szerekkel bőven megrakva.Patikája tágas és kívánta to orvosi szerekkel tökéletesen ,de el avult feketére festett lágy fából készített állása ujat kívánna,- bővelkedik.Mértéke 1843 .Hős és mérges szerek zár alatt tartatnak ,az illető jegyzőkönyv előmutattatott ugyan ,de mint hogy ki nem szolgáltatott, tisztán találtatott.Műhelyében illatos lél készítettett.

Átalyában vévén a gyógyszerertarakat,mindenütt kémiai próbák tétettek az orvosi szerek valódisága végett,ezek érdemlettk helyeket el is nyerték,- e mellett az újabb kémiai készitményeket is készen ,ámbátor felette ritkán használtattak,tartják,hogy a szükség esetébe szolgálhassanak,- az orvosi rendelések is megrostáltatván helyessen ,az illető szabott ár fel iratott és hiba e részben is sehol sem találtatott.

Arad,die 14.December 1845. Rosa Josef Ns Arad vm.fedörvoss

Arad-város Gyógyszertárainak vizsgálatáról 1846-ban említést találunk a városi alaphoz tartozó lajstromban, december 27.-én: "Gyógyszertárak vizsgálatáról jelentés Kresztitsnek végzés 1847. január 25.: felküldve." /15./

Végül 1847-ben Rosa Josef főorvos jelenti: "Mikép a megyében fennálló gyógyszertárakban az illető kerületbeli szolgabiroknak hozzájárulásával megvizsgálván, rendeltetésöknek mindenben tökéletesen megfelelnek legyen." / 16./

Bittner Imre főorvos hatáskörébe tartozó gyógyszertárak vizsgálatáról.

Miután 1830 november 29.-én a megyei gyűlésen Bittner Imrét második orvosnak kinevezték, annak hatáskörét a borosjenői és világosi, majd a zarándi járásra határozták. /17./ Eként az ebben a körzetben működő buttyini, majd később az időközben létesült borosjenői és végül a kisjenői gyógyszertár vizsgálata öreá tartozott. Bittner Imre ezirányú működéséről a következő adatok tanuskodnak.:

1832. Szent András hava /november / 26.-án tartott közgyűlésen:

"Bittner Imre fő orvos ur a Buttyini Patikát annak rendje szerint megvizsgálván jelenti, hogy abban a gyógyszereket mennyiségekre, illetve elkelésükre nézve elegendőnek, jószágokra való nézve pedig, kivévn igen tsekély eseteket, melyek iránt a kívánt rendeletek azonnal megtétettek, szinte ezélixirányosnak lenni taláztatott..... Meghagyatik Rosa Josef fő orvos urnak, hogy a többi megyebéli Patikáknak is rendes vizsgálásukat végre hajtván, ezek eránt szokott bémutatását előterjessze." /18./

1833 karátson hava 9.-én:

"Bittner Imre Megyei főorvos a Buttyini Patikának f.e. karátson hava 7.-én történt megvizsgálásáról jelentését azon észrevétellel mutatya be: hogy a gyógyszerek a helybeli körülményekhez képpeszt igen megfelelő mennyiségben és általjában jó minőségben lenni találtattak s egy némely csekély hiányok is , melyek ezen Patikának másfél esztendeig tartott tulajdonos nélkül volt létéből származtak....." /19./

A következő 1834-ik évre szolo j.k. teljes szövegét közlöm, mint ahogy ezt megtaláltam az akták között. Ezen kívül még két esetben közölhetek teljes szöveget ebből a korszakból. Ezen jegyzőkönyvek érdekessége az hogy itt a reformkor idejében alkotott kémiai elnevezéseket használja Bittner Imre, nagyobb mértékben mint Rosa főorvos a saját jelentéseiben. A kevésbé ismert elnevezéseket majd a jegyzetekben tolmácsolom.

/felzet/Vettem: Novemb 24-én 1834. Bémutatva 1834-ik Eszt.

Decemb. 3-án O-Aradon folytatva Az Gyűlésen.

" A' Butyini Patikának vizsgálati Lajstroma 1834-iki
Esztendőről.

Alol irtt az 1834-dik Esztendő Sz. András hava 12-én Tettes Atzél Sándor Fő- és Vank Péter All-szolga Biro Urak mint törvényes Bizonyságok jelenlétében megvizsgáltatott B. Jenei Járás Butyih Mvárosában helyheztetett Patikájának alapotjáról a' következőket alázatosan bémutattni bátorkodik:

Az épület külseje és annak patikai foglalatosságokra nézve való felosztása nem eléggé czélarányos .részszerint azért , mivel az épület szűke miatt külön gyógyszer kamara nem találtatik részszerint azért , mivel műhely nélkül szűkölködik,- ezen hiányok kipotlására azonban a' szükséges előlépések már megtették.

A' gyógyszerek mennyisége itteni elkelésekre nézve elégséges.

A' mi azoknak minőségüket illeti némelly csekélyebb, semmi különös orvosi, és működési változást okozó hibákon kívül , semmi fontos vagy tetemesebb hiba nem találtatott, a' kénsavas szikagot /Sal Galuberi/ kivévén ,melly konyha soval meg volt vesztegetve,- ezt azonban könnyű módon megtisztítani hatalmukban lévén,azonnali javítása és tisztítása szorosán rendeltetett.

Némelly égényes olajok /olea aetherea/ langos,vagy zsíros olajt foglaltak magokban,de csak olyanok,mellyek kellemetes illatjok miatt külsőképpen használtattnak , - mindazon által ezekben is tisztább minőségben kieszközlendő megszerzettetése javasoltatott.

Az orvosságokk' kiszolgáltatása valamint az árszabási takarítás ellen semmi legkisebb hiba nem találtatott.Éltt Sebesben Sz. András Hava 18-án 1834. Bittner Imre Főorvos.

A' BorosJenei Járás Patikiájának 1834-dik esztendőben történt megvizsgálásának Lajstroma.

A. / Átaljában

Helye a Patikának	Butyin M. Város.
Neve a' Tulajdonosnak	Jandó Antal
" " Segédnek	Bánoczy Antal
" " Tamlonak	Kostyák János
Napja az előbbi vizsgálatnak	1833dik Eszt. December 2-án
Törvényes tanak	Tettes Atzél Sándor Fő-, - Vank Péter
	Sz Biro Urak.
Állapotja a' Patika külsejének :	czélarányos
" Gyógyszerkamarának:	kelletinél szűkebb
" Műhelynek:	Az épület szűke miatt nintsen
" Fűszérek s padlásnak:	Jo.

Alapötje a' Pontoknak, eszközöknek: Jo.
 A' gyógyszerek kiszolgáltatása: Pontos
 A' Taksálás: A' legújabb 1829. és 1832-ki árszabáshoz alkalmaz-
 kodik.

B. / Különbösen

A Gyógyszerek' nevei	Mind- sár	Mennyi- ség	Észrevételek
Étzetsavas Húgyagg	jo	1½ %	
" Olom	"	3 "	
Benzoe sav	"	6 lat	
Kéklő Gyulatsav	"	10 "	
Sosav	"	15 %	
Fojtosav	"	10 "	
Kénsav	"	36 "	
Borkősav	---	1 "	veset tart.
Étztégény	"	6 lat	
Kénégény	"	12 "	
Nekete higanykenet	"	2 "	
Dárdaeszes "	"	3 "	
Lang	"	12 %	
Aloe	"	1 "	
Timso	"	8 "	
Tiszta higany	"	14 "	
Édes Mandola	"	18 "	
Keserű "	"	2 "	
Lepárolt víz	"	30 "	
" fűszeres vizek	ők	elegendő	
Kénsavas hamag	jo	20 %	
Diszno háj	"	60 "	
Kopai Balzsam	---	12 "	zeiros olajt tart.
Perui "	jo	1 "	

A' Gyogyszerek' nevei	Minőség	Mennyiség	Eszrevételek
Poris	jo	6 $\frac{1}{16}$	
Sosavas Dárdacs	"	1 "	
Szegvirág	"	12 "	
Kaszia héj	"	8 "	
Örosz hodony	"	8 lat	
Sárga kinahéj	"	9 $\frac{1}{16}$	
Barna "	"	4 "	
Vahéj	"	3 "	
Austriai Sáfrán	"	12 lat	
Kénsavas rézhugyag	"	10 $\frac{1}{16}$	
A' Tapaszok	jok	elegendő	
A' Vonatok	"	"	
Leváltt kén	jo	4 $\frac{1}{16}$	
Horgag	"	10 lat	
Sosavas vashugyag	"	1 $\frac{1}{16}$	
Szena levelek	"	2 "	
Kukaitza "	"	2 "	
Gyűszű "	"	3 "	
Szabini boroka	"	5 "	
A' többi levelek	jok	elegendő	
Török Cubacc	jo	6 $\frac{1}{16}$	
Amonja gyanta	"	4 "	
Galbán "	"	3 "	
A' füvek	jok	elegendő	
Nádaly	"	300 dar.	
Tiszta higany	"	14 $\frac{1}{16}$	
" hamag	---	4 "	szén, és kénsavat tart.
Pojtosavas ezüst	jo	1 "	
Islandi zuzmo	"	15 "	

A' Gyogyszerekké nevei	Minté- sér	Mennyi- sér	Észrevételek
Káforos szappan ir	jo	2 ^u	
Haller nedve	"	3 "	
Kénégényes lé	"	6 "	
Szénsavas keseragg	"	6 "	
Körös méz	"	20 "	
Édes Higany	"	1 $\frac{1}{2}$ "	
Vörös "	"	2 "	
Rágo "	"	3 "	
Fehér "	"	1 "	
Fekete "	"	$\frac{1}{2}$ "	
Rézsa	"	4 lat	
Sosavas huyagg	"	10 ^u	
Fosjtosavas hamag	"	15 "	
Égényes olajok	---	elegendő	közülök némellyek langot, némellyek zsiros olajat tartanak.
Ásvány olaj	jo	12 ^u	
Babér "	"	4 "	
Himbojmag olaj	"	2 "	
Lenmag "	"	10 "	
Beléndek "	"	4 "	
Mandola "	"	4 "	
A' többi zsiros olajok	jo	elegendő	
Mákony	jo	1 $\frac{1}{2}$ ^u	
Ziliz gyökér	"	12 "	
Angyal "	"	5 "	
Kolomb "	"	3 "	
Örvény "	"	8 "	
Páfrán "	"	10 "	
Jalap "	"	3 "	
Rétán. "	"	6 "	

A' Gyogyszerek' nevei	Mintőség	Mennyiség	Észrevételek
Rebarbara gyökér	jo	6. ²⁰	
Kosbor "	"	10 "	
Szártsa "	"	4 ²⁰	
A' többi gyökerek	jok	elegendő	
Jalap gyanta	jo	3 ²⁰	
Olom etzet	"	3 "	
Kénsavas keserag	"	12 "	
" Szikag	---	13 "	Sósavas szikagot tart.
Borkősavas szikhamag	jo	4 "	
Szarvas fagyú	"	2 "	
" rozs	"	4 "	
A' langok	jok	elég.	
Kénsavas Kina	jo	15 lat	
" réz	"	6 ²⁰	
" vas	"	4 "	
" horgag	"	3 "	
Narancs kén dárdata	"	8 lat	
Hánytató borkő	"	3 "	
A' Festvények	jok	elegendő	
Az irok	"	"	
A' Héjak	"	"	

/ 20 /

Rosa Jozsef nem volt olyan pontos, ami a gyógyszerterak vizsgálatát illeti, mint Bittner Imre. A megye most is mint 1832-ben, amikor Bittner benyújtja vizsgálati jegyzékanyvét, felszólítja őt jelentés tételre:

"Karátson hava ,1834,9-én

Bittner Imre fő orvos Boros Jenői járásban Butyin m.várossában helyezett Patikának,.....folyó 1834-ik esztendőben történt meg vizsgálásáról szollo jegyzéket bemutatja.Végeztetett:Kinek előtt teezem bemutatások a maga illetőségére felküldettnének,Rosa Josef fő orvos Ur a többi járásokról szollo,hasonló bemutatások tételére utasítatván,azok jövő közgyűlésre béváratnak." /21./

1835.Karátson hava 2-án évi jelentését bemutatva,Bittner megjegyzi. " hogy az égényes olajokat / olea aetherea / kivévén,melleyek közül némelyekben zsiros olajnak egy neve fedeztetett fel,mindene- ket jó állapotban s elegendő mennyiségben találta légyen." /22./

A következő években 1845-ig, a butyini,majd a borosjenői gyógy- szertár vizsgálatára vonatkozó adatok csak a megyegyűlés protokoll- jában található és pedig:1836 Szent András havában,majd 1838 Boldog- esszony havában az előző évi,amikor ismét hiányolják a többi gyógy- szertár vizsgálatát,- 1838 évi Karátson hava 13-án a folyó 1837/38 évi , 1839 Bajtelső hava 6-án az 1838/39.évi,1841.karátson hava 13-án a folyó évi és 1842 karátson hava 12-én a folyó évi jelentések./23./

1843 december 11-iki megyegyűlésen a már megnyílt borosjenői főokgyógyosztár vizsgálatáról is értesülünk a butyinnival együtt:

" Hendrey Ferencz szolgabiro és Bittner Imre főorvos a Bu- tyini patika végrehajtott vizsgálatjának,ugyszinte Egyed Imre eskudt és t.szolgabiro 's Bittner Imre fő orvos a BorosJenői főokgyógyosztár felsőbb rendeletek értelmében vizsgálat eredményéről tessik bemutatásukat." / 24 ./

Ezután párhuzamosan követhető a borosjenői és butyini gyógyszertár vizsgálata,1844-ben és 1845-ben a megyei jegyzőkönyv szűkszavú feljegyzése alapján,de 1846-ból a teljesszövegű jegyzőkönyv áll ren-

delkezésünkre. Ez a következő:

/Felzet:/ Bemutatva az 1846. év Karácson hó 14. közgyűlésen.
A Butyini és Boros Jenői gyógyszerterek vizsgáltatásának lajstroma 1845/46.

Alól írottak alázatosan bemutatjuk, hogy mi folyo 1845/46 év November 29-én a butyini és ugyanazon hó 30-án a borosjenői fiok gyógyszerteret a felsőbb kegyes rendeletek értelmében megvizsgáltuk. Mely hivatalos eljárásunkat illető eredményezéséről tesszük ezennel alázatos külön jeletésünket. Ugyanis:

1-ör. Az anyaggyógyszertárt jelenleg maga a tulajdonos Jando Antal, a borosjenői fiokteret pedig ennek gondnoka Állványi Károly hiteles gyógyszerészek kezelik. Segédek, gyakornokok jelenleg nincsenek

2-ör. Az épületeket, vegytani műhelyt, padlásokat és gyógyszerészi kamrákat kellő rendben találtuk.

3-ör. Az e gyógyszerterekben előtalált gyógyszerek mennyisége a vidéki kelendőségnek és szükségnek tökéletesen megfelelő. Az ugynevezett fogyadéki lajstrom /elenchus defectuum/ mind a két gyógyszerterben rendesen vitetik.

4-ör. A gyökerek, fűvek, virágok általában folyo évben szedtvén, jó és friss állapotban találtattak.

5-ör. A lepárolt vizek és vonatok legnagyobb része ideai növényekből készítették s ezeket legjobb állapotban találtuk.

6-ör. Mi az előtalált s megvizsgált gyógyszerek és vegytani készítmények minőségét illeti, az, - kivóvén némelly kisebb jelentőségű s általában inkább a vegytani tisztaságra vonatkozó, főleg vagy külső használatra, vagy technikai czélokra szánt némelly készítmények hibás szerkezetét, - szorosabb vegytani kikémlésnek is megfelelt. Tisztátalannak találtatott különösen:

a/ A Kopaí balsam ,kevés zsíros olajat foglalván magában, ez kétség kívül gyári hiba .- a tökéletesen zsíros olajtól ment balsam ritkaságok közötté számítando,- gyógyhatását a keverék kétség kívül csökkenti s e miatt a gyógyszerész fél lön szállitva, miszerint tiszta balsamot beszerezni törekedjen

b/ A Korgag / flores zinci / szénsavat tartott kis mennyiségben .- ez néha ártatlan tisztatlanság, a készítmények ujbolí előállitása rendeltetett meg.

c/ A tiszta Hamag /Kali causticum/ kén- és szénsavat tartalmazott, eme hiba a készítmény égető tulajdonát nem csökkentvén, stovábbi használatra is alkalmasnak találatván, kiszolgalatása megengedatett.

d/ Az égetett timso /alumen ustum/ szénsavas volt. Eme vegyület által a készítmény erejét vesztvén, könnyen esztözölhető ujbolí kiégetése rendeltetett.

e/ Némely égényes olajok /olea aetherea / zsíros olajat foglaltanak ,mint a hogy eme szagos, közönségesen szagos írok előállitására használatni szokott olajok belső gyógyszerékek nem szoktak vényesztetni, továbí kiszolgalatásuk nem ellenesztetett.

7-er .A mérők ,edények s mindennemű eszközök kellő mennyiségben és jó minőségben találattak elő.

8-er. A hős hatású szerek és érégek zárt szekrényben találattak.

9-er. A felsőbb rendeletek során zsínormértékül kiszabott árszabás s továbí a gyógyszerek pontos és lélekismeretes kiszolgalatása tekintetében ez évben semmi panaszok nem keletkeztenek .

Az esként általunk valamint a butyini ugy a boros-jenői gyógyszerertárban vegytanilag megvizsgált gyógy szerek lajstromát alázatosan ide mellékelni bátorokodunk.

Kelt Boros -sebesben December 1-én 1846

Hendrey ferencz
fő sz.biroBittner Imre
főorvos.

/melléklet/

A butyini és borosjenői gyógyszerterek 1845/46 évi November 29.-én és 30.-án végrehajtott vizsgálatának lajstroma.

A vizsgált gyógyszerek nevei.	Butyini gy-tár		B.jenői gy-tár	
	mennyi- ség	minő- ség	mennyi- ség	minő- ség
Lepárolt eczet	15	jo	2 font	jo
Oneczet	3	"	2 "	"
Kékítő gyulatsav	2 lat	"	1 lat	"
Sosav tömény	2 font	"	1 font	"
" föleresztett	4	"	2 "	"
Fojtosav tömény	3	"	-	"
" föleresztett	2	"	1 "	"
Kénsav tömény	10	"	4 "	"
" föleresztett	4	"	2 "	"
Borkősav	2	"	1 "	"
Eczetégény	1	"	1 "	"
Kénógény	2	"	4 "	"
Timsó nyers	6	"	4 "	"
" égetett	6 lat szénsavas		4 lat szénsavas	
Lepárolt fűszeres vizek	elegendő jok		elegendő jok	
Balzsam kopai	1 font	zsiros	1 font	zsiros
" perui	$\frac{1}{2}$	jo	4 lat	jo
Paris	4	"	2 font	"
Kőrös bogár	2 font	"	1 "	"
Orosz hodony	2 lat	"	1 lat	"
Kinahéj barna	3 font	"	1 font	"